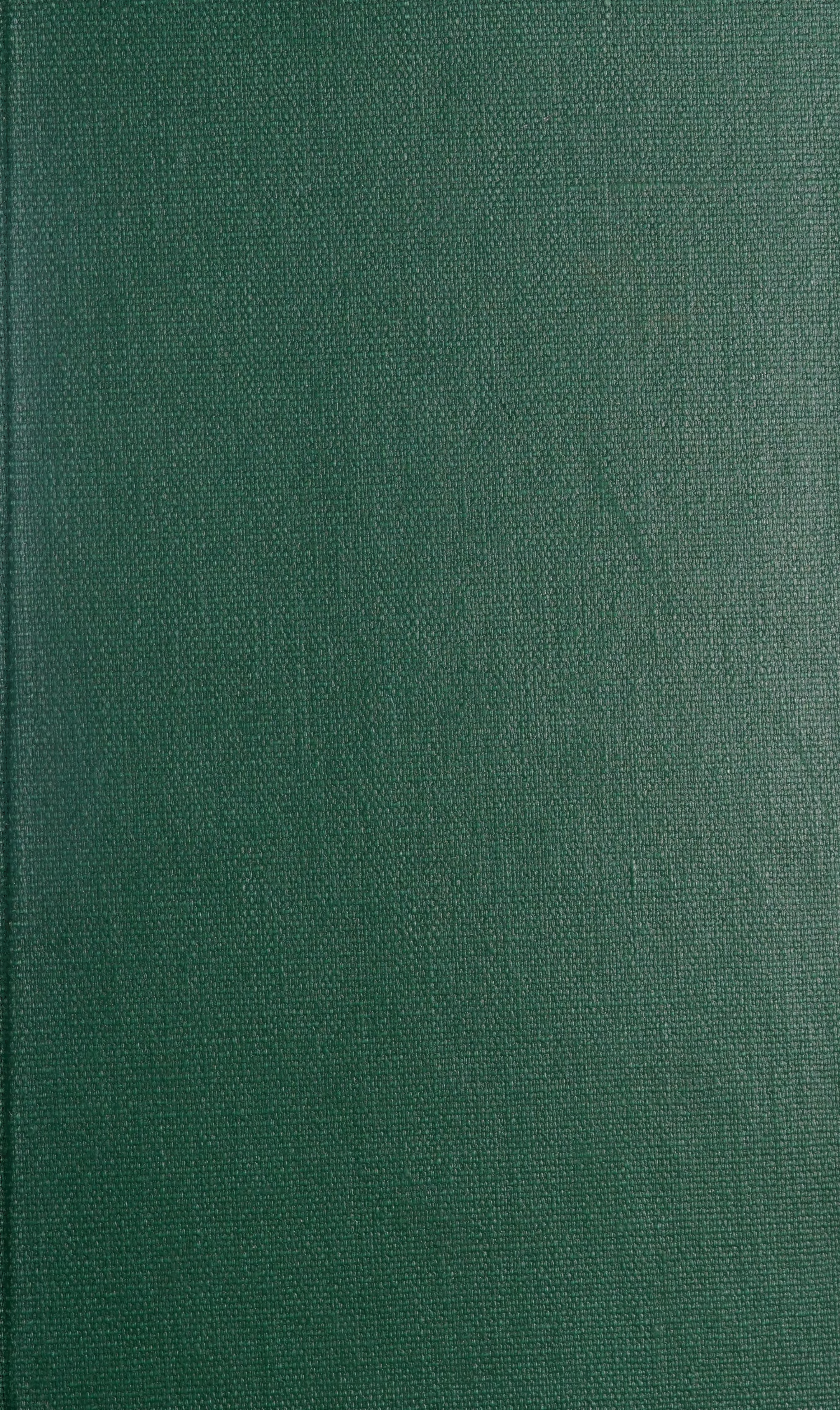
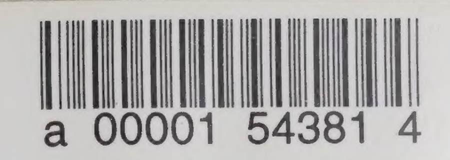
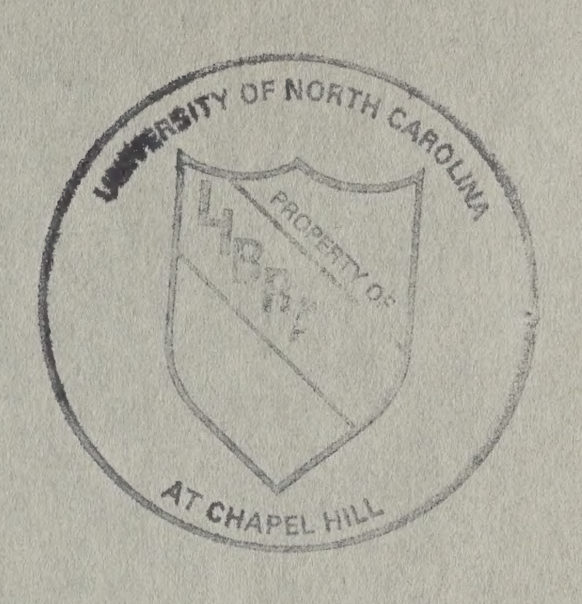



a 00001 54381 4


UNIVERSITY OF NORTH CAROLINA
PROPERTY OF
LIBRARY
AT CHAPEL HILL

# SKRIFTER

UTGIVNA AV

# SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

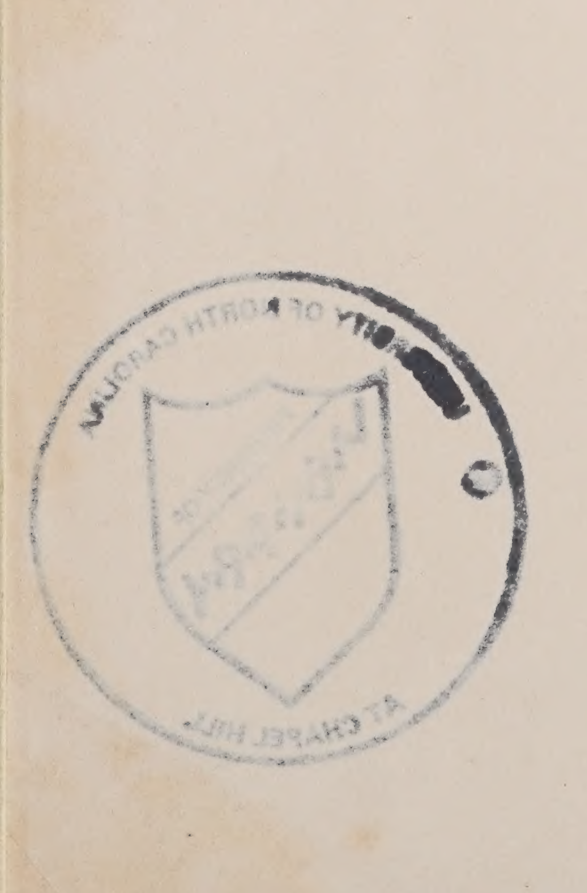
## FINLAND

---

XCII







# STUDIER

I

# NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

**HUGO PIPPING**

---

*FÖRSTA BANDET*

HELSINGFORS 1910

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1910

## INNEHÅLL

# Äldre nordiska tillnamn.

## Tydningar och härledningar.

---

1. Fda. **sbarlu** (ack.). — Vnord. **sparð, sperðill** m. m.

Detta egendomliga mansnamn läses på Tågerups-inskriften (Låland; från mitten af 900-talet): 'austains: sunir: raisþu: stain: þansi: aft: sbarlu: bruþur: sin: skibara: ąsbiarnar: nafs'. Se Wimmer De danske Runemindesmærker II: 414, IV.2: LXIII.

Wimmer framhåller med rätta, att *sbarlu* ursprungligen måste ha varit ett tillnamn, formellt att jämföra med fisl. *Sturla*, *Hrifla* o. dyl. Om dess uttal och härledning uttalar han ingen mening.

Man är berättigad att läsa *spærlu*: inskriftens *a* betecknar *æ* bl. a. i *nafs*, d. v. s. *næfs* (= fisl. *nęfs* af *nef* 'näsa'), binamn till *ąsbiarnar*.

Vidare antager jag, att *spærlu* uppkommit av **spærðlu*, nom. **spærðla*. Ett ursprungligt *rðl* måste — såvida icke association med andra former lagt hinder i vägen, vilket här icke gärna kunnat vara fallet — redan mycket tidigt bli *rl*: jfr fvnord. *harla*, fsv. *halla* (därjämte *harðla*, resp. *hardhla* genom association med *harðr*, resp. *hardher*); fda. *harlech* 'Forhærdelse' (fvnord. *harðleikr*)[1]; fvnord. *iarlegr* = *iarðlegr*; o. s. v.[2]. Man kommer till samma resultat

---

[1] Det Arnamagn. Håndskr. Nr. 187 8:o udg. af Såby, sid. 58[26].
[2] Noreen Altisl. Gr.[3], § 281, 3; Altschw. Gr., § 308, 1.

även med tillämpning av den samnordiska assimilationen av *ðl* till *ll*: jfr fvnord., fsv. *frilla*, äda. *frille* (jämte *friðla* o. s. v. genom association med *friðill* o. s. v.); fvnord. *brullaup*, fsv. *brulløp*; fsv. runinskr. *Rulaifʀ*, fisl. *Hrolleifr* (av **Hrōð-leifr*)[1].

Under detta antagande och med beaktande av att mansnamnet *Spærla* på grund av sin form icke från början kan vara en person-beteckning, saknar det icke anknytningspunkter på annat håll.

*En* möjlighet är, att *Spærla* sammanhänger med no. dial. *speril, spærel, spærl, spæl, speel* m. 'en kort Hale, saasom paa Gjeder, Harer, Firben og Slange; smalt Stykke, Strimmel [t. ex. av en väv eller åkerteg]'[2], sv. dial. *spǣl* m. 'svans, egentl. på får' Värmland[3]. Den fornnord. grundformen är **sperðill*, plur. **sper(ð)lar*[4].

Vad formen beträffar, skulle fda. *Spærla* av **spærðla* f. förhålla sig till detta **sperðill* m. på samma sätt som t. ex. fsv. *krøkla* 'krumstav' no. dial. *krøkla* f. 'et kroget Træ' till fvnord. *krókill* 'krumstav' no. dial. *krøkel* m. 'en som gaar meget nedbøjet'. — I själva verket föreligger kanske det supponerade **sper(ð)la* i no. *spæle* f. 'et lidet tyndt kvistløst Træ' V. Telem.[5].

Vad den betydelse angår, som sålunda från början tillkommit namnet *Spærla*, må framhållas, att no. *speeril* o. s. v. även kan användas såsom personbeteckning = 'smal og tynd liden Figur (Menneske o. s. v.)', och att

---

[1] Noreen Altisl. Gr.[3], § 259, 4; Altschw. Gr., § 285, 3.

[2] Aasen Ordb., s. 741, Ross Ordb., s. 749.

[3] Sv. Landsm. II. 2: 70; Rietz Ordb., s. 663.

Den enstaviga singularen torde vara en nybildning på plur. **sperðl-ar*.

[4] Identiskt härmed är det bekanta norska sjönamnet *Sperillen* (på grund av sjöns långsmala form), se O. Rygh i Norske Gaardnavne III: 410. Jfr älvnamnet *Sperillen*, ibid. XIV: 93. — Om det besläktade *sporðr* 'svans' såsom sjönamn Hellquist Sv. Landsm. XX. 1: 725, och såsom älvnamn Rygh ibid. XIII: 192.

[5] Anfört hos Ross, s. 749, s. v. *spæl*, där ordet dock betecknas som osäkert.

avledningen *spærl-ing* m. betyder 'en liden tynd Person, en smalvoxen Karl' Søndmøre, Nordmøre [1].

Fda. *Spærla* betyder i så fall egentligen 'en kort svans', fig. 'en smal, tunn mansperson' [2].

En annan anknytningspunkt för Tågerupstenens *Spærla* erbjuder följande ordgrupp. Den kan väl från betydelsens synpunkt förefalla mindre rekommendabel. Men om man tager i betraktande den åtminstone för nutida uppfattning allt annat än smickrande innebörden av många gamla tillnamn (och även namn) [3], vilka bärarne själva notoriskt hava godtagit, så kan den nedan antydda möjligheten ingalunda lämnas ur räkningen. — Tillnamn gingo icke sällan i arv liksom vanliga namn [4]; minnet av ett ursprungligen kanske nedsättande tillnamns betydelse måste efter hand blekna och kunde då av ett senare släktled utan betänklighet upptagas såsom verkligt namn. Så kan det förhålla sig med den ifrågavarande Spærla's namn: ursprungligen ett tillnamn, troligen buret såsom sådant av någon tidigare medlem av släkten, har fadern Øysteinn gjort det till dopnamn för en av sina söner; dess egentliga betydelse kan då redan ha varit glömd, så mycket lättare om det, såsom troligen i detta fall, undergått en fonetisk förändring, vilken frigjort det från måhända obehagliga associationer.

---

[1] Hit hör väl sv. dial. *späl* 'smal, fin till växten' Västerb. (Rietz, s. 663): jfr no. dial. *spærl-en, spæl-en* 'lig en kort Hale, kort og smal imod Enden, f. Ex. om Træer'. Säkerligen oriktigt därom F. Jónsson, nedan anf. st.

[2] Med no. *spæl* 'kort svans' vill Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 352 alternativt förbinda det fno. tillnamnet *(Þórir) spæla* i Sverres saga enligt cod. AM. 327 8:o, Fornm. sögur VIII: 97[13]. Detta är formellt högst osannolikt, även *om* denna form för tillnamnet stode fast. Nu har emellertid Eirspennill i stället *spola* och Flatöboken *spala*, vadan en förklaring av namnet är särdeles vansklig.

[3] Jfr den stora samlingen av nedsättande namn i F. Jónsson's anförda avhandling, s. 295 ff., och K. Rygh Afhandlinger viede S. Bugge's Minde, s. 120 f.

[4] Se isynnerhet K. Rygh anf. arb., sid. 114 f., F. Jónsson anf. arb., s. 366.

Det är alltså möjligt, att fda. *Spærla* är ursprungligen identiskt med sv. dial. *spǣr̥l̥o* sv. fem. 'pilula stercoris', t. ex. *hara-spǣr̥l̥o* 'harträck' Finland (Pargas)[1].

Detta motsvarar med säkerhet ett fnord. **spęr(ð)la*, såsom framgår av följande enligt min mening närbesläktade ord:

nisl. *sparð* neutr. 'stercus ovium'[2] med det denom. verbet *sparða* 'cacare glomeratim (bruges blot om Faarene)' — det senare redan i Gudm. Andreæ Lex. isl. (1683), s. 221 —; det kan nu påvisas sedan år 1387, i Cod. AM. 194 8:o, se Alfræði íslenzk udg. ved Kålund (1908), s. 65[15]: *spardit* (best. form) 'stercus caprarum'[3].

Ett diminutiv därav är *sperðill* m., nu påvisbart dels i nyssnämnda text, sid. 70[11] *buc[k]a sperdla* a. pl., sid. 73[18] *(geita klaufir ok) sperdla* a. pl., dels i Den isl. lægebog Cod. AM 434 a 12:o udg. af Kålund (hskr. fr. senare delen av 1400-talet), i partiet 'Læknisfræði': sid. 23[25] *bucka sperdill* a. sing., sid. 17[15] *bucka sperdla* a. pl., sid. 22[20] *geita sperdla* a. pl., sid. 19[23] *(geita klaufir ok) sperdla* a. pl.

Hægstad o. Torp Gamalnorsk ordbok (i Tillegg, s. 564) översätta *sperðill*, som citeras från sistnämnda text, med 'kort svans' ('spæl, stutt rova'), under hänvisning till ovannämnda no. dial. *spærel.* Detta måste bero på ett underligt misstag, såsom framgår redan av en jämförelse mellan å ena sidan Alfræði ísl., sid. 73[17 f.]:

ef þu vill, ath hár vaxe, tak geita klaufir ok *sperdla* ok brenn ok stappa vid surt vin ok rid þi á hofuth

och å andra sidan parallellstället sid. 65[14 f.]:

Ath har váxe: tak geita klaufir ok þar med *spardit* ok brenn ok stappa vid súrt vin ok rid i hǫfudit. — Motsvarande ställe i 'Den isl. lægebog', sid.

---

[1] Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 928. Form och betydelse har jag fått bekräftade av Pargas-dialektens monograf, dr. J. A. Thurman.

[2] Haldorsen's, Cleasby-Vigfusson's och Zoëga's ordböcker.

[3] Ordet är förbisett av Hægstad o. Torp's Gamalnorsk Ordb.

19[23] är ord för ord likalydande utom det att *spardit* också här företrädes av *sperdla.*

Alltså måste *sperdla* vara liktydigt med *spardit.* — Huru orimlig betydelsen 'kort svans' är, visa också andra förekomstställen, t. ex. Den isl. lægebog, sid. 17[15] (nästan identiskt med Alfræði ísl., s. 70[11]): bucka sperdla IX [nio!] ok IX lavaber ['lagerbär'] ok V pipar-korn... blannda vid hunang ok rid aa enni enns siuka. Samtliga citatställena antingen fordra nödvändigt eller medgiva osökt, att *(bukka-, geita-) sperðill* fattas i betydelsen 'pilula stercoris (caprarum)'.

Vad ordets form angår, förhåller sig *sperðill* till *sparð* på samma sätt som *tyrðill* 'stercus' till *torð-* i *tordýfill,* se nedan sid. 33 f. [1].

De båda texter, vari fisl. *sperðill* anträffats, återgå — såsom utgivaren, Kålund, har bevisat — på en gemensam källa, en norsk (i fragment bevarad) läkebok, vilken i sin ordning är översatt från en dansk Harpestrængtext. På grund av detta ursprung förefinnas i nämnda isl. texter rätt många ord av norsk eller dansk härstam-

---

[1] Utom *sparð, sperðill* och sv. dial. *spǣr̥ļo* känner jag inga säkert besläktade nordiska ord i liknande betydelse.

Ett av Vendell anf. st. citerat färö. *sparla* 'cacare' kan jag tyvärr icke verifiera.

Särskilt måste varnas för den användning i etymologiskt avseende, vilken man hittills gjort av sv. *sparing* 'gödsel'. Ordets enda hemul är, så vitt jag kan finna, en uppgift i Ihre's Gloss. Suiogoth. II: 717, att det «in aliquibus Sueciæ provinciis notat fimum, lætamen»; ingen källa angives (det saknas i hans Dial. Lexicon). Ihre sammanställer det med nisl. *sparða* 'cacare' och Rietz Ordb., s. 654, med *sparð,* lit. *spirà* och gr. *σπύραθος,* vilken etymologi utvecklats ock förts vidare av Persson, Falk och Torp och kanske andra (se nedan). — Ordet ser ut som ett ungt — obs. frånvaron av *i*-omljud — verbalabstraktum (egentl. 'sparande') af *spara,* men lönar knappt mödan att diskutera, innan det vunnit ytterligare bekräftelse. [Enligt godhetsfullt meddelande av redaktionen för Sv. Akademiens ordbok saknas andra citat av ifrågavarande ord i dess samlingar. Herr aktuarien S. Berg erinrar därvid tillika om ett danskt uttryck av ungefär den lydelsen, att gödselstaden 'er Landmandens Sparekasse'.]

ning. Ordet *sperðill*, i nu ifrågavarande betydelse, betecknar Kålund Den isl. lægebog, s. 45[10], ehuru med tvekan, såsom norskt. Men knappast med rätta; det finnes icke upptaget bland det nu i relativt stor utsträckning registrerade norska ordförrådet, och *sperðill* är en avledning av produktiv typ av det säkert äkta isländska *sparð*. Ett beaktansvärt stöd för även det förra ordets hemortsrätt på Island är väl också ortnamnet *Sperðla-hlíð*[1], som rimligtvis innehåller *sperðill* i betydelsen 'spillning (av småboskap)', icke gärna i den betydelse, vartill vi nu övergå.

Det finns nämligen som bekant ännu en homonym: nisl. *sperðill* m. 1. 'intestinum rectum, Endetarmen'; 2. 'et slags Pølse: den omvendte og med Kødfarce opfyldte fede Tarm af Faar'[2], äldst påvisat, i betyd. 'Pølse', i en liten isl. dikt från 1500-talet[3]; — färö. *speəril* m. 'Endetarm'; shetl. *sparl*, *spaarl* 'the large intestine; plur. the coarse parts of beef served up in an intestine; a sausage'[4].

I denna betydelse är *sperðill* lokaliserat till de gamla norska biländerna, kan alltså näppeligen komma i betraktande för tydningen av det fda. namnet *Spærla*.

Jag begagnar tillfället att här tillfoga några anmärkningar om de avhandlade ordens förhistoria.

a) No. *speril*, *spæ(r)l* 'kort svans' o. s. v., germ. grundform **sparðila-*, har givetvis med rätta — se isynnerhet Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 269, jfr Fick's Vergl. Wbch⁴ III: 509 — sammanställts med fvnord. *sporðr* m., pl. *-ar* 'stjärt på fiskar och ormar; den yttersta ändan av något', no. dial. *spord*, *spōr*, *spol* 'fiskstjärt', sv. dial. *spōl* 'stjärt; ryggfena' (grundform **sporða-*), vilket vidare, efter Schmeller Bayr. Wbch² II: 685, hör ihop med mht.

---

[1] Kålund Beskrivelse af Island I: 40.

[2] Erik Jonsson's och Bj. Haldorsen's lexika.

[3] Utg. av Kålund i Nord. Tidsskr. f. Fil., 3. R., XVII: 117[9], jfr s. 122.

[4] Cit. Hammershaimb Færøsk Anthol. II: 318; Wright Engl. Dial. Dict. V: 648.

*sporte* sv. mask. (**sporðan-*) 'Schwanz, Schweif des Fuchses, der Schlange'.

Nämnda förf. hänföra, icke utan sannolikhet, vår ordgrupp till ieu. *sp(h)erə-*, lit. *spìr-ti* 'sparka, slå bakut', fvnord. *sporna*, gr. *ἀ-σπαίρω* o. s. v. [1]. Särskilt ansluter sig densamma i så fall nära till nordsv. dial. *spjêl*, *spêl* (av **sperðan*, **sparðian*) 'spjärna' [2]. Jfr ock det i grunden rotbesläktade no. dial. *sprala* (av **spraðalōn*; fht. *spratalōn*) 'sprattla, isynnerhet om fiskar': *sporðr* 'stjärt på fiskar'.

b) Isl. *sparð* har sammanställts med lit. *spìras* m., *spirà* f. 'Schafmist in der Form eines Kügelchens', pl. *žóg-spiros* 'Sägespähne', *grãžt-spiros* 'Bohrspähne', gr. att. *σφυράς, -άδος*, ion. *σπυράς*, ion. *σπύραθοι* (för **σφ-* genom aspir.-dissimilation), *πύραθος*, *σπυραθία* 'runder Mist, bes. der Ziegen und Schafe' o. s. v., se Rietz Ordb., s. 654, (Fick Vergl. Wörterb.[3] II: 500), Persson Wurzelerw., s. 18, 283, Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 259. — Som grundform för *sparð* torde man ha tänkt sig en ieu. bildning på *-tó-*.

Den närmaste utomgermanska motsvarigheten till *sparð* har dock hittills icke blivit uppmärksammad, nämligen:

gr. *σπορθύγγια* 'spillning av getter' („*τρίβολα. τὰ διαχωρήματα τῶν αἰγῶν, ἅ τινες σπυράδας καλοῦσιν*" Hes.);

*σπόρθυγγες* 'av smuts hoptovat hår', säkert egentligen likbetydande med föregående ord -- ett drastiskt uttryck i komediens språk [3]);

---

[1] Dock bör lit. *spar̃nas* 'vinge, fena' (och sskr. *parṇám* 'vinge') uteslutas från nämnda kombination på grund av dess avvikande accentkvalitet.

En delvis avvikande etymologi av *sporðr* framställes av Persson KZ XXXIII: 293 f., jfr Walde Etym. Wbch, s. 591.

[2] Sv. Landsm. XII. 1: 61.

[3] Glossan råkas dels i Hesychius (och Photius): *σπόρθυγγες· αἱ συνεστραμμέναι μετὰ ῥύπου τρίχες*, dels i avvikande form i Pollux II: 28: *τὰς δὲ συνεστραμμένας τρίχας μετὰ ῥύπου στόρθυγγας ἡ κωμῳδία καλεῖ*. Båda måste ha öst ur samma källa. — Meineke Fragm. comic. græc. IV: 681 anser Hesychii *σπόρθυγγες* som fel för *στόρθυγγες*. Men difficilior lectio bör föredragas, stödd som den är av glossorna *σπορθύγγια* och *πορθυγίς*.

*πορθυγγίς* 'spillning av får eller getter' („*σπατίλη, τρίβολον*" Hes.).

Växlingen av *σπ-* och *π-* i dessa ord har sin motsvarighet i nyss anförda *σπύραθοι—πύραθος* och i lett. *spires* pl. 'Excremente der Schafe, Ziegen, Hasen' (fig. 'grosse graue Erbsen') jämte *pires* pl. 'Schafmist'. — Suffixet *-υγγ-* som t. ex. i *φάρυγξ, λάρυγξ, στόρθυγξ, σπῆλυγξ*.

Det ligger närmast till hands, att för isl. *sparð, sperðill* o. s. v. och gr. *(σ)πορθ-* utgå från ett ieu. grundlag *sphorədh-, phorədh-* (resp. *-r̥-*), en utvidgad form av roten *spherə-, pherə-* i lit. *spìrà*, lett. *(s)pires*, gr. *σφυράς* o. s. v. Fick Vergl. Wbch II[3]: 500, I[4]: 572 och med tvekan Torp hos Fick III[4]: 510 (jfr Walde Etym. Wbch, s. 590 f.) hänföra lit. *spìrà*, gr. *σπυράς* o. s. v. till roten *sp(h)er-* 'vrida, fläta' i gr. *σπάρτον* 'gedrehtes Seil', *σπεῖρα* 'Windung, Flechte', *σπυρίς, σφυρίς* 'ein runder geflochtener Korb', lit. *spartas* 'Band', lat. *sporta* 'Korb' m. m.[1]. — Enligt ett annat förslag höra lit. *spìrà*, gr. *σφυράς* o. s. v. till roten *spherə-* i lit. *spìr-ti* 'sparka, slå bakut', sskr. *sphuráti* 'spritta, sprattla', gr. *ἀ-σπαίρω*, fvnord. *sporna*; gr. *σπείρω* 'strö ut' m. m. Så Leskien Der Ablaut im Litau., s. 345 (beträffande *spìrà*), Persson Wurzelerweiterung, s. 18, Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 259.

Jag anser den senare uppfattningen ega bestämt företräde från betydelsens synpunkt. Särskilt vill jag lägga vikt vid ett formellt och semasiologiskt klart parallellfall, nämligen no. dial. *sprall* m. 'pert: enkelt Perle af Faare- eller Gjedemøg', *spralla* 'cacare, om får'[2], som påtagligen står för **spraðl-* och hör till no., sv. dial. *sprala (*spraðalōn)* 'sprattla, sprätta' = fht. *spratalōn* 'ds'.; —

[1] [Så också Solmsen Wochenschr. f. class. Phil. 1906, sp. 869, Berl. phil. Wochenschr. 1906, sp. 722. Han betonar särskilt, att *σφυράς* o. s. v. hör ihop med *σφαῖρα (*σφαρια)* 'boll' och därför egentligen betyder 'Knöllchen'. Om — såsom också jag snarast tror — *σφαῖρα* är släkt med *σφυράς, spìrà* o. s. v., så betecknar *σφαῖρα* icke ursprungligen bollen såsom ett runt föremål, utan som en tingest som kastas, slungas eller sparkas — i överensstämmelse med Persson's (Wurzelerweit., s. 18) uppfattning.]

[2] Ross Ordbog, s. 745.

no. dial. *spradda* 'ds.' (med s. k. intensiv gemination), varav *spradla* = nlt. *spraddelen* 'ds.' [1]; — fvnord. *sprað-k-a* 'sparka, sprattla', *spraði* tillnamn [2]; m. m.

Detta no. *sprall* och isl. *sparð* äro i så fall icke blott likbetydande, utan i själva verket också besläktade, ty deras resp. grundlag germ. *sprað-* och *sparð-* äro gamla varianter av samma rot och förhålla sig inbördes på samma sätt som de — med de förra besläktade — nsv. *sparka* fvnord. *sparka* till fvnord. *sprǫkla (*sprakulōn)* 'sparka' [3].

Semasiologiskt belysande är också sv. dial. Finland *spratlo* 'diarré': verbet *sprattla*.

Såsom redan ovan blivit framhållet, visa gr. *(σ)πορ-θυγγ-* och isl. *sparð* tillbaka på en med ieu. *dh* utvidgad rotform i jämförelse med lit. *spirà* och gr. *σφυράς, σπύραθοι* etc. Alltså väntar man sig, efter vad nyss blivit sagt, att även rotformen *spherə-* 'spritta, sprattla, sparka' skall uppvisa en utvidgad form *spherədh-*.

Så är också förhållandet. Jag har redan nämnt nordsv. dial. *spjêl* fnord. **spiarða* av **sperðan* 'spjärna' och *spêl* fnord. **spęrða* av *sparðian* 'ds.'. Vidare torde höra dit sv. dial. *spǣr̥l̥a* 'sparka eller sprattla såsom t. ex. en tupp eller en nyss fångad fisk' [4]. Det anföres från Finland (v. Nyland) [5], således från samma dialektområde som *spǣr̥l̥o* 'pilula stercoris' (Egentl. Finland). Då nu detta icke kan skiljas från fisl. *sperðill* och *sparð*, så blir det i hög grad sannolikt, att verbet *spǣr̥l̥a* utgår från en grundform **sparðilōn* [6]. Detta är själv en avledning av ett no-

[1] Sydsv. dial. *spralla,* da. *sprælle* 'ds.' kunna ha antingen *-ðl-* eller *-tl-*, se Falk o. Torp Etym. Ordb. II: 273.

[2] Om *spraði* F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 352.

[3] Om *spark-* — *sprak-* o. s. v. Persson Wurzelerweit., s. 17 f.

[4] Även no. dial. *spaldre* fem. 'grodlarv' (Ross Ordbog, Nyt Tillæg, s. 48) är nära besläktat.

[5] Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 928. — Sid. 910 uppföras under rubr. **spalla, *spallas* 'sprattla' andra dialektformer, vilkas härledning, delvis på grund av osäker ljudbeteckning, det är svårt att bestämma.

[6] De i och för sig tänkbara grundformera **sparnilōn* eller **sparrilōn* äro av olika grunder föga antagliga.

men på *-ila-*, vilket ju också faktiskt existerar i formen *sperðill* med dess olika betydelser.

Till samma rotform *spherədh-* hänför jag också det ovan behandlade no. *speril, spæ(r)l* 'liten svans' (av **spar-ðila-*) och uppfattar det som ett nomen agentis eller instrumenti av **sparðian* 'spritta, sprattla'[1]. I fvnord. *sporðr* 'stjärt' ser jag följaktligen ett ieu. **sphr̥̄dho-* — icke gärna, såsom hittills skett, en avledning på *-tó-* av rotformen *spherə-*.

För att icke uttänja undersökningen ytterligare, förbigår jag här övriga bildningar av rotformen **spherədh-* — enkannerligen alla former med inre nasal[2] —, men vill till sist endast rikta uppmärksamheten på ett hithörande grekiskt ord, nämligen σπυρθίζω „πυδαρίζω" Aristoph. fragm., Hesych. „*σπᾶσθαι. καὶ ἀγανακτεῖν. πυδαρίζειν. καὶ σφύζειν*".

c) Nisl. *sperðill* 'ändtarm' är påtagligen nära släkt med de redan diskuterade orden. Dess ursprungliga betydelse kan återges med 'den som stöter ut exkrementerna eller *sparðit*' — alltså nom. agentis eller instr., d. v. s. formellt fullkomligt identiskt med (**sperðill*) no. *speril* 'kort svans', men idéassociativt närmare anknutet till *sparð*. Däremot sammanfaller denna deverbativa bildning endast i yttre mening med *sperðill* 'pilula stercoris', som av sin betydelse kännetecknas som en denominativ, diminutiv, avledning av *sparð* 'stercus'.

Som facit av den etymologiska utredningen må huvudsakligen framhållas, att alla de ifrågavarande nordiska orden kunna anses besläktade, och att de låta gruppera sig kring en germansk rot *sperð-, sparð-, spurð-*, ieu. **spherədh-*, en utvidgning av den mera beaktade ieu. roten *spherə-* 'spritta, sprätta, sprattla, spjärna'.

---

[1] Om dylika bildningar på *-ila-* se Falk PBB XIV: 37 ff.

[2] Jfr t. ex. Falk o. Torp Etym. Ordb., slutet av art. sprette, II: 273.

## 2. Fsv. bamse.

I en urkund av år 1352 nämnes en 'Ingrid änka efter *Niclas bamsa*', Östergötland, se Sv. Riks-Archivets Pergamentsbref I, s. $18_2$. Urkunden är icke avtryckt, blott refererad; det må därför vara tillåtet att antaga, att *bamsa* är genitiv av *bamse*.

Detta tillnamn är i varje fall betygat åtminstone två gånger från senare tid, nämligen:

1540 *Håkon bamse*, Västergötland (Vartofta härad), se Skara stifts kyrkl. jordebok av år 1540, sid. $22^7$, jfr sid. $179^{16}$;

1614 *Birge bamse*, Småland (Norrvidinge härad), se Hyltén-Cavallius Wärend och Wirdarne I: 88[1].

Ordet är formellt identiskt med

sv. dial. Finland *bams* (av **bamse*) m. 'bjässe, t. ex. om en stor fisk; gosse [väl egentl. en fet och knubbig pojke]', se Vendell Ordb. över de östsv. dial., s. 32;

da. dial. Jylland *bams* (av **bamse*), *bamsə-mań* 'en tyk, velnæret Person' (jfr även *boms* 'en tyk og fed Person el. et Kreatur', *boms-et* 'tyk og fed om Mennesker og Dyr')[2]; — en avledning därav är ä. da. *bams-ing* 'om et stærkt Kreatur eller en fed og tyk Mand', äldsta citatet från 1600-talet[3];

da. *bamse* 'et Navn paa Bjørnen' (jfr *bams-et* 'bjørne-agtig, plump');

no. dial. *bamse* 'et Navn paa Bjørnen'; — nisl. *bamsi*, *bambsi* 'Bjørn', som saknas i alla isl. ordböcker utom Bj. Haldorsen's, är med all sannolikhet litterärt lån från dansk-norskan.

Eng. dial. *bamsey* 'a fat, red-faced woman' är troligen

---

[1] Falkman Ortnamnen i Skåne, s. 194, förmodar, att det skånska ortnamnet *Banseröd* skulle innehålla detta *bamse*.

[2] Feilberg Ordbog I: 46, 104; — *boms*, *bomset* i norskt vardagsspråk (Falk u. Torp Etym. Wörterb., s. 46) är väl av danskt ursprung.

[3] Kalkar Ordb. I: 98, Molbech Da. Ordb.[2] I: 119.

ett danskt lånord; därpå tyder särskilt, att det är känt blott från Yorkshire [1].

Av det anförda materialet framgår, att den grundföreställning, som knyter sig till ordet *bamse*, är 'en tjock, bukig, klumpig varelse', om människor och djur. Då det i nno. och delvis i nda. brukas såsom skämtsam eller tabubeteckning för björnen, så beror detta givetvis på en specialisering av den angivna allmännare betydelsen. Troligen är det svenska tillnamnet att fatta som 'tjock och fet person', mindre sannolikt som 'björn' ('klumpig som en björn'), då denna betydelse kanske är rätt sen, i varje fall känd blott från modern norska och danska; det kan med fog antagas, att *bamse* i denna betydelse från början är ett uteslutande norskt ord, ty i Danmark, där björnen för långliga tider sedan är utrotad, skulle en benämning av denna folkliga art icke lätt kunnat bibehålla sig.

Ordet *bamse* är en avledning med det särskilt i hypokoristiska ord vanliga suffixet *-se* [2] av ordstammen *bamb-*, som föreligger bland annat i: sv. dial. *bamb* 'våm', *kobomba* (av **-bamba*) 'tjock ko', *bomba* (av *-a-*) och *bämba i sig* 'äta och dricka glupskt' Uppland [3], *bämma i sig* 'ds.' Bleking — jfr det *-s*-avledda no. dial. *bamsa* 'æde graadigt' —; *bämbig* 'tjock och ovig' Uppl., *bämbå* 'tjockt och bukigt fruntimmer' Gotland o. s. v. [4]

Även i tyskan finnas motsvarigheter såväl till *bamb-* som *(bambs-) bams-*: schwab. *bambel, bampel* 'tjockt, klumpigt fruntimmer', *bampen, bammen* 'äta girigt' — ty. dial. *pams* 'Balg', *bams, bems, pämps* 'dickes haariges Fell am Sattel' (m. fl. betydelser, se Grimm DW I: 1095), *bamschen* 'essen, naschen'; mht. *bemstīn* 'Frau mit dickem Bauch', o. s. v. — Se Rietz Ordb., s. 72, Falk o. Torp Etym. Ordb. I: 34 f. — Om andra besläktade ord (även utom-

---

[1] Cit. Wright Engl. Dial. Dict. I: 147.

[2] Se därom Hellquist Arkiv f. nord. fil. VII: 154; även *bamse* är där i någon mån berört.

[3] Se Sv. Landsm. X. 1: 88; XVIII. 6: 56, 73. Med vokalen *-u- bumba i sig* 'ds.', se ibid.; jfr nisl. *bumbr* 'buk, våm'.

[4] Rietz Ordbok, s. 74.

germanska) se Lidén Armen. Studien, s. 44 f. och där anf. litteratur.

— Enligt Falk och Torp, anf. st., — delvis i anslutning till Jessen Da. etym. Ordbog, s. 15 — skulle *bamse* vara en mindre ursprunglig form än nisl. *bangsi* 'björn', och *bamse* skulle vara ombildat av no. *bangse* '*björn' efter da. *bamsing*. Detta kan icke vara riktigt. För det första är ordet *bamse* själv, såsom ovan visats, mycket gammalt och mycket utbrett (allt ifrån Finland, Norge, det svenska Götaland ända till Jylland). Vidare är da. *bamsing* (liksom *bamset*) rimligtvis själv en avledning av *bamse*. Slutligen är det icke bevisligt, om ock möjligt, att nisl. *bangsi* i betydelsen 'björn' har någon synnerligen hög ålder.

Vad sistnämnda ord angår, råkas det tidigast i Gudm. Andreæ Lex. isl. (1683), s. 23 f., där det sammanställes med nisl. *bangsast* (uppá mann) 'belluino more insultare, give Prygl paa en, anfalde en med Hug', vilket åter är avlett av fisl., nisl. *banga* 'banke, hamre'; Bj. Haldorsen Lex. *bangsi vel bangi* 'en Bjørn' — den senare formen eljes okänd; enl. Zoëga Ísl.-ensk Orðabók betyder *bangsi* speciellt 'a he-bear, bruin'.

Formellt identiskt är nno. dial. *bangse (bangs)* 'en svær tumlende Klodrian' Telem. (*bangs* också 'en voldsom Spasmager' Jæd.), vilket ansluter sig till *bangsa* 'bevæge sig tungt, plumpende, gyngende og slængende; arbeide møisomt, larmende og tumlende'[1]. Betydelsen 'björn' tycks icke vara känd i Norge, såvida icke artikeln *bangsaterre* hos Ross Ordb., s. 939, skulle giva en antydan därom. — Såsom mansnamn — ursprungligen binamn — träffas *Bangse (Banxe, Banse)* flere gånger i fno. urkunder, tidigast i slutet av 1200-talet (Lind Dopnamn, sp. 110), men det är naturligtvis ovisst, om det är att fatta i den nno. eller den nisl. betydelsen.

Om *bangse* såsom benämning på björn har gamla anor, så är det, å ena sidan, åtminstone egendomligt, att

[1] Ross Ordbog, s. 34, 939.

det icke anträffas i den gamla diktningens rika björnnomenklatur. Men, å andra sidan, har nynorskan ett ljudliknande, ehuru kanske icke i egentlig mening besläktat ord för björnhona, nämligen *bingse*; det ansluter sig närmast till *bingsa* 'gaa skjævt og humpende, halte', jfr *bingse* m. 'en vældig og plump Figur, en Kolos', *bingsen* 'svær, voldsom og ustyrlig'[1]. Om nu nisl. *bangsi* 'björnhane' ses i samband med nno. *bingse* 'björnhona', så framstår det som icke osannolikt, att en liknande beteckning för björn funnits redan i gammal tid. Därav är dock icke tillåtet att sluta, att nno. *bamse* 'björn' skulle vara en ombildning av *bangse*; på sin höjd må det anses möjligt, att det gamla allmännordiska *bamse* i norskan fått betydelsen 'björn' på sig överflyttad från *bangse*.

---

### 3. Fsv. **falspæing.** Fvnord. **spǽingr.**

I skattelängden för östra Västmanland av år 1371, Westmanl. fornm.-förenings årsskr. III: 71, förekommer en bonde '*Falspæing* (in Gelsta)'. — M. Lundgren Sv. Landsm. X. 6: 51 uppför namnet med ett frågetecken, utan förklaring.

Det är utan vidare klart, att det ursprungligen är ett tillnamn. Otvivelaktigt är väl också, att ordets förra del är adj. *fals* 'falsk, osann'. Senare leden måste då vara *-pæing* eller *-spæing*, med utelämnad nom.-ändelse. Den ifrågavarande urkunden upptager förnamnen dels och vanligen i latiniserad form, dels i regelbunden fsv. nom.-

---

[1] Se Ross, s. 43, Falk o. Torp. s. 56.

Det kan dock ifrågasättas, om icke *(bingsa), bingse* i första rummet är en avledning på *-sa* av nno. *binna*, fvnord. *birna* 'björnhona'. I avseende på bildningssättet må jämföras no. dial. *tiksa* 'hynda' av *tik* 'ds.'; sv. dial. *märrsa* 'märr'; *täfsa* 'hynda', jfr da. *tæve* 'ds.'; *kvinnsa* 'kvinnfolk' m. fl. (Hellquist Arkiv f. nord. fil. VII: 155 f.). Ett så uppkommet *binnsa kan sekundärt ha associerats med och formellt påverkats av verbet *bingsa* 'humpe', *bingse* 'plump Figur'. Jfr dock även no. dial. *bingsl* n. 'Jernlænke paa Hestegrime': fsv. *(bindsl), binzel.*

form; tillnamnen ha däremot i allmänhet normal fsv. nom.-form; dock finnas några fall, där nom.-ändelsen *-ər* saknas: *Olauus helsing* s. 82, *Petrus blak* s. 53, *Laur vred* s. 56, *Petrus lang* s. 71, *Stafen krok* s. 74. — Alltså bör *-(s)pæing* vara ett normalt ä. fsv. *-(s)pæinger*; jfr särskilt nyssnämnda *helsing* för *hælsinger*.

Huru skall ordets senare led tolkas? I första rummet har jag tänkt mig, att det vore *pæning(er)* 'pänning' med förkortningstecknet för *n* uteglömt över *æ*; jfr dels skrivningen *pæingha*, pl., i Sv. Dipl., ny ser. I: 58 (1401), dels *fals peningr*, kanske att läsa *fals-peningr*, i Kon.-styr.[1]. — Uppfattningen av *Falspæing* såsom *fals-pæning(er)* 'falsk-pänning' eger alltså en viss grad av sannolikhet. Ingenting antyder dock i avtrycket av vår urkund, att förkortade skrivningar av nämnda slag överhuvud förekomma i originalet. En alternativ förklaring är därför av nöden.

Man skulle kanske då vilja förklara senare leden som *spæ[i]ing(er)* 'spejare, kunskapare'. Mot en sådan bildning vore dock grava betänkligheter att anföra[2] (se nedan), vartill kommer, att bland de talrika citaten i Söderwall's ordbok av *speia* med avledningar och sammansättningar icke anträffas en enda skrivning med *-æ-*; även den vnord. formen har vanligen *-e-*: sen fisl. *speia*, sällan *spæia*, nno. dial. vanligen *speja*, jämte *spæja*. (Exempel på fsv. *-æ-i-* för *-ē-i-* i andra ord finnas visserligen, se Noreen Altschwed. Gr., § 114, 2.)

Nu existerar emellertid med all sannolikhet ett fvnord. *spǽingr* och med en för det diskuterade namnet passande betydelse. Det råkas blott en gång, i följande sammanhang: '. . . . þeir hafa spaer fengit af diofuls villu. Diofull er allz til marguis oc flygr oc fer yf*ir* alt. oc verðr margs vis. oc segir sínu*m* speíngum oc galdra mennu*m* slict af sem ha*nn* reðr. en þeir segia oðrum siðan fram a leið þeím er þ*ui* vilia lyða', se Hauksbók (Københ.

---

[1] Se Söderwall Ordb. I: 237, sp. 1, rad. 6 ff. uppifrån.

[2] Icke bättre vore att fatta *-spæing* som abstrakt fem. på *-ing*, ehuru Aasen Ordbog, s. 741, verkligen har ett *spæjing* f. 'Speideri'.

1892—96), s. 167[25 f.]. — Jón Þorkelsson Nokkur blöð úr Hauksbók (Reykjav. 1865), s. 30, not. 97, jfr s. 54, anser *'speingr'* betyda 'Späher, njósnarmaðr, erendsreki'. Likaså Hægstad o. Torp Gamalnorsk Ordbok, s. 419 — *'speingr* m. spæjar, njosnar?' —, dock med frågetecken.

Jag betvivlar, först och främst, att av det sena lånordet *speia* skulle kunna bildas ett nomen agentis av denna typ; man skulle säkerligen betjänat sig av (det faktiskt existerande) fvnord. *speiari*; jfr fsv. *speiare*, mlt. *spēer*.

Men vidare är sammanhanget ytterst ogynnsamt för ett *'speingr* späjare'. Detta har Fritzner (Ordbog[2] III: 487) klart insett: han antager felskrivning *speingum* för *spekingum*, av *spekingr* 'spámaðr'. Det ger en utmärkt mening, varemot hela sammanhanget — jfr särskilt de samordnade (djävulens) 'speíngum oc galdra mennu*m*' och det förutgående 'spaer... af diofuls villu' — förbjuder att däri införa några 'späjare'.

Men icke heller textändring är behövlig. Vi ha rätt att läsa *spǽingum*: *ǽ* skrives i nämnda text regelbundet med *e*, se Þorkelsson's inledning, s. XXI. Detta *spǽingr* 'spåman' är bildat av adj. *spá-r* 'som kan spå' på samma sätt som *spekingr* 'spåman' av det med *spár* synonyma *spakr* 'som besitter spådomsgåva' [1].

För att så återvända till fsv. *Falspæing*, så är jag mest benägen att tolka det som *fals-spæinger* 'falsk spåman, en vars spådomar äro missledande eller icke slå in', hörande till fsv. adj. *spā* 'spåkunnig' [2]. Användningen av *fals* är ungefär som i fsv. fals tidhande, falsæ vitnaræ.

De var på sitt håll isolerade fvnord. *spǽingr* och fsv. *-spæing(er)* synas ömsesidigt stödja varandra.

---

[1] Jfr ock *vitr-ingr* 'förståndig man', *mild-ingr* 'en mild person' av *vitr, mildr*; m. fl.

[2] Jfr ock tillnamnet (Petrus) *spaman* i samma skattelängd, s. 49.

### 4. Fsv. **korkarl?**

I skattelängden för östra Västmanland av år 1371 (Westmanl. Fornminnesförenings Årsskrift III: 79) förekommer en skattdragare vid namn *'Olauus korkarl'*.

Tillnamnet är enastående. Det får säkerligen icke likställas med nno. *kor-kall* 'undantagsman, födorådstagare'[1], ty det häri ingående *kor* n. 'födoråd, undantag' (jfr det likbetydande, främmande ordet *vilkor*) torde i denna bemärkelse vara rätt ungt och saknar för övrigt, så vitt jag kan finna, svensk motsvarighet.

Nu råkas i samma urkund, sid. 65, en skattebonde *Horkarl*[2] — utan annat namn. Naturligtvis är detta ursprungligen ett öknamn, och som sådant återfinnes det i Sv. Dipl., ny serie, II: 3, där en västgöte *Erich Horkarl* (1408) omtalas. Vidare ingår det förmodligen i egonamnet *Horkarlafyæld* i Södermanland Sv. Dipl. V: 269 (1344; 'vnum pratum dictum horkarlafyæld').

Man kan alltså med skäl förmoda, att *k-* i *korkarl* är felskrivet eller felläst för *h-*.

Detta (till)namn vittnar, liksom de vnord. manstillnamnen *skǿkia, púta, fuðhundr* m. fl., om den fast otroliga 'fördomsfrihet', som ofta utmärkte den gamla namngivningen.

---

### 5. Fsv. **kænger.**

I skattelängden för östra Västmanland av år 1371 (Westmanl. Fornminnesfören:s Årsskrift III, s. 69) nämnes, under Romfartuna socken, en bonde *Sigordus kyanger*. En egendomlighet för nämnda urkund är att den mycket ofta har *ya* för *æ* i ställningen efter *k*: *kyarling* s. 72 (som tillnamn) = *kærling*; — *Kyatilbyor(n)* s. 53, 73 bis, *Kyatilbernus* s. 50, *Kyatil-uaster* s. 75, *-uastus* s. 76, *Kyatil-*

[1] Aasen Ordbog, s. 380 s. v. Korfolk; jfr s. 932 s. v. Vilkor.
[2] Boende i annat härad, alltså icke identisk med förutnämnda person.

2

*mundus* s. 55, 59, 75, *in Kyatilberghum* s. 64 = *Kætil-*; — *Frøkyal* s. 52, mansnamn = **Frøkæl*; — *in Skyataghum* s. 71, nu Skäduga; *Skyadrike* s. 70, nu Skerike; *in Kyawsta* s. 70, nu Kävsta; *in Kyarstum* s. 51; — *Kyaler* s. 60, mansnamn, väl = *Kæller* (**Kæler*?)[1] m. fl.

Tillnamnet *kyanger* är alltså att fatta som *kænger*, vilket ansluter sig till det fvnord. tillnamnet *kengr*: *Þorgeirr kengr (keingr)* Landnámab., *Ywar keng* Søndmøre 1516, Dipl. norv. II, s. 776, jfr *Þorgeirr smiǫr-kengr* Landnámab. (1900), s. 252[23], *Þorkell brí[k]-kengr* Sturl. = fvnord. *kengr* 'Bugt, Bøjning; Krog af forskjellig Slags: ett Stykke sammenbøjet Jærn, hvor bægge Arme er lige lange, og som bruges til at lukke med ved at stikke noget ind i Bøjningen', nno. dial. *kjeng, king* m. 'Krampe, liden Jærnkrog, som er fæstet i bægge Ender, f. Ex. i Laas el. Hængsler', se Finnur Jónsson Aarb. 1907, s. 291, Rygh Tilnavne, s. 35.

Från svenskt språkområde känner jag eljes icke detta ord i motsvarande form och betydelse, men väl finnas flera besläktade ord.

---

## 6. Fsv. skomare.

En *Jon skomare* uppräknas bland nämndemännen vid utfärdandet av ett fastebrev[2] vid Snävringe häradsting i Västmanland år 1482. — Binamnet eller rättare yrkestiteln *skomare* är helt visst en tidig förelöpare till en nu vida spridd dialektform för *skomakare*, nämligen *skomar(e), skommar(e)* o. s. v., som av Rietz Ordb., s. 593, anföres från Närke, Dalarna (Nås)[3], Medelpad, Västerbotten och Finland; se ock Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 819.

Det näst äldsta citat av denna form, som jag känner,

---

[1] Tycks icke vara upptaget hos Lundgren Personnamn fr. medeltiden.

[2] Avtryckt genom K. H. Karlsson i Westmanlands Fornminnesförenings Årsskr. III: 90 f.

[3] Jfr *Skommartjärn* Dalarna, Sv. Landsm. XX. 1: 543.

lämnas av *Skomareby* år 1545, ortnamn i Medelpad [1]. Den råkas också i äldre nsv. skriftspråk: *skommare* 'Schuster' Lind Ordabok 1749, s. 771. — Härtill ansluter sig verbet *skomra* 'schustern' Lind ibid., Sahlstedt Sw. Ordb. 1773, s. 493, och ännu Weste Sv.-fransyskt Lex. 1807 med beteckningen 'pop.'; dial. *skomra* 'sy skor' Medelpad och *skomm[a]* Västerb. (Rietz anf. st.).

Närmast utgår *skomare* från den i fsv. icke sällsynta formen *skomaghare* (1433 o. s. v.) med förlust av *gh* i svagtonig ställning.

---

## 7. Fisl. **geitskǫr.**

Detta tillnamn, som enligt Are's Íslendingabók bars av Grímr, Ulfljóts fosterbroder (förra hälften av 900-talet), är till sin form omtvistat; handskriftsformen *'geitscor'* — se Íslendinga sögur I: 365[15] — tillåter nämligen åtminstone två rimliga tolkningar. För läsningen *geit-skór*, egl. 'getsko', uttala sig Möbius Are's Isländerbuch (1869), s. 61, Vigfusson Dictionary, s. 169, Fritzner Ordb.[2] I: 575 och alternativt F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 195; tillnamnet anknytes då till nisl. *geitskór* 'växten Epilobium', no. dial. *gjeisko, gjeiske* o. s. v. 'ds.' [2] — Jónsson håller emellertid i första rummet den möjligheten öppen, att man har att läsa *geitskǫr* 'gethår, en man, vars huvudhår liknar getragg'.

Genom ett intressant nytillkommet faktum torde tvisten nu kunna anses löst. I ett snart utkommande, för den nordiska namnforskningen viktigt arbete, 'Nordische

---

[1] Anfört av J. Nordlander Medelpads äldre byanamn, s. 30 (i ett läroverksprogram, Stockholm 1903).

[2] Enligt Fritzner skulle *geitskór* vara uppvisat såsom växtnamn redan i fornspråket, men hans hänvisning till Sn. E. beror på ett misstag, den gäller i stället *geitungr*, den närmast följande artikeln i hans ordbok! Hægstad o. Torp's Ordbok upptaga också *geitskór* 'Epilobium', månne med annan hemul än Fritzner's felaktiga citat?

Personennamen in England', s. 45, framdrager E. Björkman ur en medelengelsk urkund från York ett binamn eller familjenamn *Gaitskarr*. Detta, som påtagligen är av nordiskt ursprung, likställer han med det ifrågavarande isländska tillnamnet, vilket alltså bör läsas *geitskǫr*; fvnord. *ǫ* motsvaras i regeln av meng. *a* i lånord.

---

### 8. Fno. gnitaskǫr.

Om konung Sverres stallare Guðlaugr berättas i Sverres saga, att han fått detta binamn av en viss anledning. I en strid hade han av motståndarens boløx fått ett svårt hugg 'þar sem mætiz haals ok hnacki', så att han blev liggande på platsen och troddes vara död. Emellertid kvicknade han till och lyckades taga sig fram till välvilliga människor. 'Siþan for hann nordr eftir konungi. greru saar hans. þui kolludu Birkibeinar hann stundum (var. siðan) Gudlaug *gnitaskaur*' (Flateyjarbók II: 561; Fornm. sögur VIII: 77).

K. Rygh's (Tilnavne, s. 20) förklaring är både av formella och andra skäl ohållbar. Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 195 f., återgiver *gnitaskǫr* med 'rokkehoved' med den motiveringen, att 'da G. første gang mødte sine stalbrødre efter at være bleven såret, har vel hans hoved rokket lidt, og derfor har de i spøg givet ham tilnavnet'. Man torde få underförstå, ehuru det icke uttryckligen säges, att han därvid tänkt på no. dial. *gnetta, gnĭta, nĭta* 'rokke, bevæge, flytte af Pletten'. Men detta ord brukas (enligt Aasen Ordb., s. 231) blott eller åtminstone företrädesvis om att med svårighet få tunga föremål att rubbas ur sitt läge. Dessutom betyder *skǫr* ju icke 'huvud'. Översättningen 'rokkehoved' synes därför rätt misslyckad. Även från formens synpunkt vore en kompositionsform *gnita-* icke lätt att försvara under denna förutsättning.

Den närmast till hands varande översättningen av *gnitaskǫr* är onekligen 'gnet-hår'. Den torde också vara

förklarlig ur den situation, som föranledde benämningen. Guðlaugr hade träffats av ett djupt hugg i nackens hårfäste. Vid primitiv skötsel måste läkningen av ett större sår på detta ställe bli långvarig och svår; bland annat genom hårets retning uppstå lätt valkar i ärrvävnaden, och läkningen åtföljes och efterföljes av en besvärande klåda, som kan föranleda patienten att bete sig som om han vore bekajad med ohyra i håret[1]. På så sätt kunna G:s krigskamrater ha fått anledning till det något grovkorniga skämtet. Då sagans ord 'þuí kǫlluðu B. hann gnitaskǫr' följa direkt på satsen 'greru sár hans', så torde därmed i själva verket, om ock med otydlig ordkarghet, vara antydd just den motivering av tillnamnet, som vi här förmodat.

Ordet *gnit* f., pl. *gnitr* 'gnet' — nisl. *nit* f., no. dial. *gnit*; sen fsv. *gneter* pl.; nsv. *gnet*, pl. *gnetter*; nda. *gnid* — har hittills icke registrerats bland det fornvästnord. ordförrådet. Jag har annoterat det ur 'Den islandske lægebog Cod. AM 434 a, 12:mo' utg. av Kålund (1907), sid. 33⁹: 'kviksilfur þat drepur lys ok flær, *nitur* ok flygi'[2]. — Ett därmed identiskt tillnamn *(Ǫzurr) gnit* i Hák. saga påvisar F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 313.

---

## 9. Fno. **graflax.**

En norsk urkund av år 1348, Dipl. norv. III: 211, betygar, 'att Olafuer *graflax* ok Œfaster a Ase j Fors soknn [nu byn Åsen i Fors socken, Jämtland, invid Indalsälven] gaf wp Nichulasse Peterssyni syslumanne j Jæmptalande allan sin lutt þen sem þeir atto i Strugh, æn Nichulas

[1] En läkare, som jag tillsport om saken, har stärkt mig i min förmodan. Från honom härröra de meddelade fakta.

[2] [Jag ser nu, att Hægstad och Torp i tilläggen till sin Gamalnorsk Ordbog, sid. 563, upptaga '*nitr* n. gnit' med hänvisning till ovannämnda citatställe. Men med orätt angiva de neutralt kön: formen *nitur* är ju regelbunden sen fornisl. form för äldre **gnitr* ack. pl. fem.; enl. Vigfusson Dict. är ordet fem. i nisl., liksom i norska och svenska.]

fyrnempdar gaf Olafwe *graflaxe* sin lutt er han atte j Skeidaforse, æn Œfaste peninga firir sin lutt'.

Tillnamnet *graflax* är av kulturhistoriskt intresse, då det utan tvivel är det äldsta kända vittnesbördet om det gamla sättet att grava lax, d. v. s. preparera den till föda genom nedgrävning i jorden. Ehuru vår moderna matlagning infört ett mindre primitivt förfaringssätt, erinra dock uttrycken nsv. *grava lax*, *gravlax* eller *gravad lax* alltjämt om det ursprungliga, ännu på sina håll, t. ex. i norra Sverge och (?)Halland fortlevande bruket.

Det är lätt begripligt, att nämnde Óláfr, som ju var delegare i ett (lax)fiske, kunnat få ett sådant binamn. — Redan Fritzner Ordbog[2] I: 628 har tänkt på sammanhang med nsv. *gravlax*.

I övriga nordiska språk tycks ordet saknas, att döma av ordböckernas enhälliga tystnad.

Jag har icke för övrigt lyckats finna några synnerligen gamla upplysningar vare sig om nämnda ord eller om ifrågavarande laxberedningssätt, men att detta är urgammalt, därom kan nog icke råda tvivel.

---

## 10. Fno. **hekilnef(r).**

Ett eljes okänt *'heikilnef(r)'* skulle, enligt hittills enhällig mening, hava burits såsom ett andra tillnamn av Halfdan Hvítbeinn, en sonson till Harald Hårfager. Källan härför är Ágrip (Dahlerup's ed.), sp. 63[12]: 'sig*ur*þr s*unr* halfdanar er sumir colloþo heikil nef. eɴ sum*ir* hvit beiɴ'.

K. Rygh Tilnavne, s. 26, återger *heikilnef* med 'Braknæse (jfr *heikja* trykke ned, Hald.)'. Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 201, upprepar Rygh's ord med tillägget: 'Mulig rigtigt'. — Vigfusson Dictionary, s. 248, säger blott: '*heikilnef* n. hook-nose(?), a nickname'; vilken härledning han tänkt sig, är svårt att gissa.

Det av Rygh och Jónsson åberopade *heikja* 'nedtrykke, bøje ned' fins blott i Bj. Haldorsen's Lex., s.

341. Det är dock uppenbarligen endast en till nyisländskt uttal svarande form för *heykja*[1], vars refl. form *heykiask* 'huke sig sammen' (nisl. *heykjast* 'bøjes i Knæerne, krumme sig; segne under en Byrde') är känd från fornspråket, och som ju är kausativ till fisl. *húka*, ptc. *hokinn* 'sidde paa Huk'. — Då nu diftongen *ey* i Ágrip-handskriften (första handen) betecknas med en ligatur av *a* + *y*, mera sällan med *æy*, 1 gg *ey*, 1 gg *æi*, aldrig med *ei*[2], så måste den angivna tydningen av *heikilnef* förkastas.

Tillnamnet i fråga torde bli klart, om vi beakta den bekanta (fornnorska) egendomligheten för bl. a. nämnda handskrift, att *e*- och *ä*-vokaler övergå till *i*-diftong, då följande stavelse har ett *i*, t. ex. (i Ágrip) *herteikin*, *eigill*, *dreipit* m. fl. = *hertekinn* o. s. v., i allt 16 fall, se Dahlerup's uppl., Forord, s. XIV.

Vi ha alltså rätt att ansätta *hekil-nef(r)* såsom normalform. Det ansluter sig till no. dial. *hekel* m. 'Snip, Udkant; en høj og smal Karl' N. Bergenh., Jæd., Lister Fogd.[3] Om ordets vidare släktingar jfr Falk o. Torp Etym. Ordb. I: 279.

Det är omöjligt att avgöra, om nominativen varit *hekil-nef* subst. eller *hekil-nefr* adj. Båda alternativen kunna stödjas med säkra paralleller, se de av F. Jónsson anf. arb., s. 201 f., samlade tillnamnen på *-nef* och *-nefr*.

Betydelsen av *hekilnef(r)* är väl alltså 'snippnäsa (resp. snippnäst), person med smal, snipig näsa'.

[Med no. *hekel* formellt identiskt är färö. *hekel* m. 'det nederste af Ægsiden af en Kniv; Hanespore', shetl. *hegel* 'Tange på Kniv eller på et andet Instrument', se Jakobsen Etym. Ordb. over det norrøne Sprog på Shetland, s. 285. Härigenom blir det än mera sannolikt, att vi ha att göra med ett ord av hög ålder.]

---

[1] Erik Jonsson Ordbog skriver etymologiskt riktigt *heykja* 'egl. bringe til at húka, mest i pass. . . . .'

[2] Se Dahlerup's edition, Forord, s. XIV.

[3] Aasen, s. 281; Ross, s. 314.

## 11. Fno. **ká-libbr.**

Enligt en urkund av 1419, Diplom. Norv. II: $483_8$, hette en man i Romerike *Halstein kalibber*. Rygh Tilnavne, s. 34, menar, att tillnamnet är främmande, om det icke är förvanskat.

Ordets förra led torde återfinnas i fvnord. *ká* 'oroa, förtreta', refl. *ká-sk í e-u* 'ha bryderi och besvär med'[1]; *ká-vísi* 'trätlystnad', avlett av det blott som tillnamn anträffade *ká-víss* 'stridslysten, trätlysten' = ä. nsv. (1640) *kå-wijs* 'mångtaligh', sv. dial. *kå-vis, kavis* 'näsvis; frågvis, pratsam, munvig; illmarig; förståndig' Norrl., Uppland[2]. — Mindre sannolikt är, att *ká-* i *ka-libber* vore att fatta i den betydelse det har i tillnamnet *ká-beinn* 'krokbent person'[3]. — Samma *ká-* ingår, i ena eller andra betydelsen, i det fda. mansnamnet *Kā-ulfʀ*[4].

Senare sammansättningsleden *-libber* — i normaliserad form *-libbr*[5] — antager jag höra till no. dial. *libb* m., fem. *libba* 'en rundagtig, fyldig Figur; mest om Dyr' Mandal[6]; östsv. dial. *libb* f. 'hynda; dålig kvinnsperson'[7]; jfr no. *lebba (lebja)* 'slap, slasket og sliphændet Person;

---

[1] Fritzner Ordb.² II: 245, Thorkelsson Suppl. til isl. Ordbøger IV: 86.

[2] Rietz Ordb., s. 316 s. v. ka-vis, s. 381 s. v. kå-vis; Grip Svenska Landsmålen XVIII. 4: 22, XIX. 6: 70, jfr Bugge ibid. IV. 2: 108, not 1.

[3] För övrigt höra verbet *ká, ká-víss* och detta *ká-beinn* etymologiskt tillsammans, se Lidén Idg. Forsch. XIX: 318, 344 och där anförd litteratur.

Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 221, anser, enligt min åsikt med mindre fog, att *ká-beinn* betyder 'med ben som en allikes' (jfr nno. *kaa* 'kaja').

[4] Enligt Wimmer De danske Runemindesm. IV. 2, sid. LIII. Annorlunda Lundgren Uppsalastudier tillegn. S. Bugge, s. 19, Noreen Aisl. Gr.³, § 226.

[5] Samma urkund skriver *ligger, werder, kømer* = *liggr* o. s. v.

[6] Aasen Ordbog, s. 460, s. v. Lubb.

[7] Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 546. — Saxén's (Sv. Landsm. XI. 3: 166) antagande, att detta skulle vara finskt lån, förefaller icke övertygande.

kvabset og slusket Kvinde *(skit-, lort-lebba)'* [1], sv. dial. *lebb* n. 'snibb, yttersta hörnfliken av tyg; häng-öra på hundar' Västerbotten [2].

Ett med *ká-libbr* analogt bildat kompositum är sv. dial. *snålibba* (= *snål-libba*) 'skällsord om en snål kvinna' Västergötland [3].

---

## 12. Fisl. kiannauk.

Enligt Heiðarvíga saga, Kålunds edition (1904), s. 70[7] och 76[20], bars detta tillnamn, omkring år 1000, av Álǫf, fóstra åt Barði Guðmundarson och hans syster, som likaledes hette Álǫf. På grund av namnlikheten med denna kallades den äldre Álǫf rätt och slätt *Kiannauk*.

Ordets senare vokal skrives i båda citaten *ꜵ* i den enda originalhandskriften. Den hand, från vilken nu ifrågavarande parti härrör (senare delen av 1300-talet), återger med angivna ligatur vanligen vokalen *ǫ*, sällan dift. *au* [4]. — I båda citaten har ordet nominativform.

Kålund (se Navnefortegnelsen i hans uppl.) läser *Kiannǫk*; likaså editionen av år 1847 (Íslend. sögur II: 332[2], 342[3]) och Finnur Jónsson Aarb. 1907, s. 334. — Ordets förra del kan icke gärna vara annat än *kianni*, *kiannr* 'kind' eller väl riktigare 'kindben, käft', ett sällsynt och blott från poetiskt språk känt ord, som sålunda erhåller ett värdefullt stöd från det gamla vardagsspråket (ty där måste ju tillnamnet ha hört hemma). — Intet försök att förklara ordets senare del har hittills framkommit [5].

Jag föreslår att upptaga den fullt tillåtliga läsningen

---

[1] Ross Ordbog, s. 470.

[2] Rietz Ordb., s. 397.

[3] Leander Ordlista över Holsljungamålet (Göteborg 1910), s. 79.

[4] Se Kålunds inledning, s. XXIII.

[5] Rygh Norske og isl. Tilnavne, s. 36, upptager en äldre oriktig läsning eller emendation (omnämnd i upplagan av 1847), *kiannavík*, vilket han tolkar med 'Mundvig'.

*kiannauk*. Tänka vi oss sedan det ålderdomliga *kiann-* remplacerat av det synonyma *kiapt-*, finner ordet en passande anslutning i nno. *kjeft-auka* f. 'en Ordgyder, Skraaler; ogsaa en Skjændegjæst' (Vestfold), också *kjeft-auke* m. 'ds.' (Trondhj.)[1]. — Den egentliga innebörden av *kjeft-auka* är uppenbarligen en person, vars 'k ä f t' (mun) onaturligt 'ö k a s', spärras upp av de många och stora ord, som flöda därur, därav 'storskrävlare, pratmakare'.

Sagans gamla Álǫf kan gott ha gjort skäl för ett sådant tillnamn. Det behöver icke fattas såsom avgjort nedsättande (åtminstone var förhållandet mellan henne och fosterbarnen det allra vänligaste), snarare som ett halft skämtsamt, halft beundrande epitet. Sagan säger, att hon var 'vitr miǫk, fróð ok forn í skapi', och att hon 'kunni mart gerla at siá', en karakteristik, som väl lämnar utrymme för den förmodan, att hon gärna och kanske med en viss svada och benägenhet att 'skära till i växten' berättat gamla historier och skrock.

Slutledets form i *kjeft-auka* och ännu mer i *kiann-auk* är anmärkningsvärd. På bildningar av förra typen erbjuda A a s e n och R o s s en rik provkarta, t. ex. *kjeft-sprengja* f., likbetydande med *kjeft-auka* (R o s s s. 960) av vb *sprengja* 'spränga, spänna ut'; *kjeft-dengja* f. 'en som jævnlig seirer i Mundhuggeri' (R o s s s. 393) av *dengja* 'slå, hamra'[2], *kjeft-(v)rengja* 'ds.' (R o s s s. 394) av *(v)rengja* 'vränga, förvrida'; *kjeft-riva* 'ds.', jfr *riva kjeften* 'snakke vidtløftigt eller i Utide' (R o s s s. 963, jfr A a s e n s. 353 s. v. kjeftriv); *kjeft-nøyta* 'ds.' av *nøyta* 'använda, anstränga'; *kjeft-loka* 'en som lukker Munden paa Folk' (R o s s s. 393) av *loka* 'sätta lock på'; *kjeft-smella*, *kjeft-slita* m. fl. — Senare sammansättningslederna äro således identiska med motsvarande verbs infinitiver. Till sitt ursprung äro dessa bildningar abstrakta ord, nomina actionis, men uppträda i äldre och nutida språk ofta som personbeteckningar och användas i stor utsträckning som ö k n a m n: man erinrar sig de

---

[1] A a s e n Ordb., s. 352, R o s s Ordb., s. 393.

[2] Jfr nsv. dial. *slå käft* 'munhuggas'.

kända exemplen fisl. *úrøkia* 'en vårdslös person' av vb *úrøkia* 'försumma'; *tré-telgja*; nsv. *odåga, oduga* 'oduglig person' av vb *duga*, äldre *doga*; fisl. (Birgir) *brosa*, egl. 'das Lächeln'; (Þórðr) *gapa*, (Eiríkr) *kífa*; o. s. v. I överensstämmelse med sitt ursprung äro dessa epitet formellt feminina, men brukas regelbundet även om manspersoner [1].

I no. *kjeft-auka* f. är alltså senare ledet formellt identiskt med inf. *auka* 'öka'. Samma form visa nsv. *mjöl-öka*, vanl. pl. *-ökor* 'mjöldrygor, spermoedia clavus'; dial. *ut-öka* f. 'ett fel som kan begås vid knytning av nät', även osammansatt *öka* f. 'tillökning' [2].

Sidoformen *kjeft-auke* m. torde icke heller ursprungligen vara ett personligt konkretum. Senare ledet är nämligen överallt annars i första rummet nom. act. eller sakligt konkretum: så nno. *auke* m. 'Forøgelse, Tilvæxt' (jfr *arbeids-auke, synd-auke, ords-auke*), sedan också 'et tilføjet Stykke (jfr *taums-auke, mann-auke*); Yngel, især af Fisk; den kraftigste Væxttid, Forsommeren'; jfr också *mjøl-auke* 'mjöldryga'; — fisl. *auki* m. 'Forøgelse, Tilvæxt; Afkom, Afgrøde; Kraft', jfr *sár(s)-auki, mold-auki* o. a.; — likaså mlt. *ōke* m. 'Vermehrung', forneng. *ēaca* m. 'increase, addition', jfr *mægen-, ofer-ēaca*. — Emellertid finnas, som bekant, från början av samma formation också personliga nomina agentis på *-an-* [3]. Gränsen mellan de båda betydelserna överspringes därför lätt, särskilt i senare kompositionsled, t. ex. fvnord. *bani* 'död' och 'baneman', jfr tillnamnen *kappa-bani, Fáfnis-bani*. — No. *kjeft-auke* kan därför anslutas till sådana fvnord. även som tillnamn brukade ord som *ill-ráði, horn-klofi, kiǫl-fari, ráð-giafi, upp-skeri*. Se ock nedan tillnamnet *sker-auki*.

— Vad så slutligen *kiann-auk* angår, så uppfattar jag det som ett 'moverat' femininum till ett mask. **kiann-aukr*. Detta hör till en tidigt utdöende kategori av nomina agentis, som är produktiv inom vissa gränser ännu i den

---

[1] Se isynnerhet Kock Skandin. Archiv I (1891), s. 4 ff.

[2] Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 1083.

[3] Kluge Nominale Stammbildungslehre², § 15, jämförd med § 106.

isländska diktningens språk (dit lagspråket i viss mening sällar sig), men som också inom de gamla tillnamnens klass bevarat en viss livskraft; för prosan är den såsom levande ordbildningstyp främmande [1]. Tillnamnen ha, såsom Falk framhållit, ofta en poetisk karakter.

De ifrågavarande nomina — talrikast förekommande som senare kompositionsled — äro primära avledningar medelst det urgerm. suffixet *-a-*, och vad rotvokalen beträffar har endast den typ förblivit produktiv, som ansluter sig till motsvarande starka verbs presensvokal. Exempel på poetiska ord: *ald-valdr*, *ald-ráðr*, *folk-rekr*, alla 'rex', *hrafn-blótr* Odinsnamn, *legg-bítr* 'gladius', *Tanngnióstr* (en av Tors bockar; också tillnamn; av ett starkt verb **gnióst*a). Bland enstaka prosaord t. ex. *stein-bítr* 'fisken stenbit', *sopp-drepr* 'bollträ', *bríóst-drekkr* 'dibarn', *kol-bítr* 'askunge'. — Bland tillnamnen må anföras: *hrís-bítr*, *þing-*, *þorska-bítr*; *þúfu-*, *keldu-*, *sueitar-skítr*; *horna-*, *øxna-*, *garða-*, *hauga-*, *vǫlu-bríótr*; *hausa-kliúfr* och några andra.

Till dessa sistnämnda kan nu läggas *[kiann-aukr]*, fem. *kiann-auk* av *auka* 'öka, göra större' — ålderdomligt både till sin efterleds bildningsart och till sin förled.

Av det förutsatta **aukr* finnas i själva verket andra lämningar. Dels torde det ingå i de nno. sammansättningarna *mjøl-auk* m. 'det at Melet øger i Malingen; Meldrøje' [2], *gjær-auk* m. 'gjerdamun: Forskjel mellem Vidden af største og mindste Gjord om et Stavkar' [3]. Dels förekommer det som simplex: nno. *auk* m. 'Øgelse, Væxt' [4]; gotl. *auk* m. 'ökning på utsådd säd, gröda' [5]; nsv. *ök* m. 'tillsatt tygstycke i ett klädesplagg, skarv' [6].

---

[1] Se isynnerhet Falk Paul's u. Braune's Beitr. XIV: 7 ff.

[2] Søndhordland, Raabygdelaget, se Vidsteen Ordb. over Bygdem. i Søndhordl., s. 122; Aasen, s. 503; Ross, s. 519. — Jfr *mjøl-auke* m., nsv. *mjölöka* f. 'mjöldryga' ovan s. 27.

[3] Vidsteen, s. 55 s. v. Gjerdamun.

[4] Ryfylke, Søndhordl., se Vidsteen, s. 5; Ross, s. 936.

[5] Rietz Ordb., s. 15.

[6] Allmänt i Göteborg i alla folklager.

En nom. **aukr* 'ökning' ansättes i Fritzner's och Hægstad-Torp's ordböcker för det *auk*, som ingår i förbindelsen fisl. *at auk* med gen. 'förutom', adverbiellt *at auk* 'dessutom' [1], och som naturligtvis är identiskt med den gamla stelnade kasusform *auk (ok)*, vilken brukas som adverb och konjunktion. Emellertid kan detta *auk* likaväl tänkas höra till ett neutralt nom. actionis av typen *hlaup*, *ráð*, *bland*, *fang* o. d.

Den nord. stammen *auka-* 'ökning, som ökar' är säkerligen urgammal: jfr lit. *at-augas* 'Spross', lett. *augs* 'Gewächs', *at-augs* 'Wiederaufwuchs' och sskr. *ōja-* 'udda, om tal'.

---

### 13. Fvnord. **kornamúli.**

Detta binamn bars omkr. år 900 av en Þorbergr och hans son Þorkell, enl. Landnámabók (Københ. 1900), passim. Namnets innebörd är högst oviss. Rygh Tilnavne, s. 38 tolkar det som 'en liden Mund, af *korn* et lidet Gran', jfr nisl. *kornabarn* 'et spædt Barn'. — F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 205, återger det med 'Korn-mund, paa Grund af Kornføde?' — I Norske Gaardnavne XIII: 79 framställer K. Rygh den förmodan, att det skulle vara förkortat av **íkorna-múli* 'ekorrmun'. Såsom ett motstycke härtill åberopas no. gårdnamnen *Ekornberg*, äldre *Ickornberrig* o. s. v., vilket nu uttalas *Kånnbærje*, och *Konnerud*, vilket enligt S. Bugge ibid. VI: 21 möjligen är ett fno. **Íkornaruð*. Det är lätt att förstå, att *ī-* i ortnamnen kunnat gå förlorat, då dessa ofta förekommit i förbindelsen *í Íkorna-bergi*, *-ruði*. Däremot är anledningen till en förkortning av *íkorna-múli* till *korna-múli* svår att utfinna. Denna förklaring av tillnamnet är alltså mycket osannolik.

Men även de två förstnämnda förslagen äro otillfredsställande. — Månne icke *korna-múli* innehåller mans-

---

[1] Nisl. *að auki* 'besides, in addition', även såsom prep. med genitiv 'in addition to'.

namnet *Korni*, vilket ingår i norska ortnamn (se O. Rygh Gamle Personnavne i no. Stedsnavne, s. 168, jfr No. Gaardnavne V: 332) och även råkas som tillnamn (F. Jónsson anf. st., s. 314)? Jfr i så fall tillnamnet (Hallvarðr) *Háreks-blesi*, varom Jónsson, s. 198.

---

## 14. Fno. kosma.

I Aslak Bolts Jordebog (1432—1449), s. 89, omtalas en 'Hogne prestr *cosma*' i Sogn. — Rygh No. og isl. Tilnavne, s. 38, lämnar tillnamnet oförklarat.

Jag håller för sannolikt[1], att detta *cosma* är det nno. *kusma* 'en Sygdom, som yttrer sig ved Hævelse i Ansigtet, Parotitis; andre Steder kinntaska'[2], allm. i södra Norge; jfr *koosme* f. 'Trommesyge(?) hos Kjøer' Søndmøre[3]. Den gamla böjningen torde ha varit *kosma*, obl. kas. **kusmu*.

Detta ord är hittills icke känt från äldre tid och fins endast i norska[4]. Men för dess inhemska ursprung och dess ålder talar fi. *kusma*, *kuisma* 'blodböld, böld, karbunkel', om detta, såsom man antagit, är ett nordiskt lån.

No. *kusma* har v. Grienberger Zs. f. deutsche Phil. XXXII: 302, sammanställt med det got. bokstavsnamnet *chozma* och, påtagligen riktigt, med nndl. *kossem* m. 'Wamme, Wampe, die verlängerte Halshaut beim Rindvieh[5], vilket åter enligt Franck Etym. Woordenb., s. 500, under förutsättning av en förgerm. grundform **gut-smo*-, kan vara släkt med mlt. *koder* 'Unterkinn, Wampe', fht. *chwadilla* 'Hautbläschen', got. *qiþus* 'buk' o. s. v.; se ock

---

[1] Lat. hälgonnamnet *Cosmas* kan man knappast tänka på.

[2] Aasen Ordb., s. 397.

[3] Denna form något osäker, se Ross Ordb., s. 962.

[4] Den ofta förekommande enstavighetsbetoningen, som Torp icke kan förklara, beror kanske på att *kusma* delvis är best. form av ett starkt fem. **kusm*: sjukdomsbenämningar stelna ofta i artikulerad form, t. ex. nsv. *mässlingen, slaget*.

[5] Däremot måste v. Grienberger's kombination med lett. *gufma* 'eine grosse Menge; Haufe; Höcker', *gufums* 'Höcker auf der Brust' förkastas (*f* = lit. *ž*; v. G. skriver oriktigt *gusma, gusums*).

Torp Nord. Tidsskr. f. Fil., 3. R., XVI: 145, Falk o. Torp Norw.-dän. etym. Wörterb., s. 597 f.[1].

---

## 15. Fno. lirpr.

Bland vittnena vid en fastställelse av gränsen mellan Sverge och Norge omkr. år 1270 nämnes en *Asmundr lirper*, se Norges Gamle Love II: 489⁶. — F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 338, ger ingen förklaring av detta tillnamn.

Ordet *lirper* — i normaliserad form *lirpr* — sammanhänger med sv. dial. Finland *(*lirpa) lirpo* f. 'barnexkrement', även okvädinsord 'slamsa, slarva'; *(*lirpa) lirp* 'göra sitt tarv på golvet som små barn; slarva något efter sig, kvarglömma; leva liderligt, rumla'[2];

no. dial. *lerpa* f. 'blød Klat; skiddenfærdig Kvinde', *larpa* f. 'skiddenfærdig Kvinde, uanstændig Kvinde', *lurpa* f. 'en kvabset ufin Kvinde'; *larp* m. 'liden halvtflydende faldende Klump el. Klat', *larpa* 'falde ned i bløde Klumper el. Klatter; daske, smække'; *larpa, lerpa, lurpa* 'skide'[3]; jfr det (unga) norska gårdnamnet *Lerpe*, No. Gaardnavne VI: 14 f.;

sv. dial. *larpa* f. 'osnygg, slarvig kvinna (Götaland); exkrementer (Finland)'; *larpa* 'vara osnygg, slarvig (Östergötl.); kacka (Finland)'; *larp* m. 'mindre snygg mat (Södermanl.)'; — *lorp* m. 'hårt lortstycke', *lorpa* 'kacka på obehörig plats (Finland)'[4]. — Jfr gårdnamnet *Lerp-å* (Västergötl.).

Sv. dial. *lerpa* (troligen av **lirpa*) 'göra något tafatt, svagt, utan besked' Östergötl. (Rietz, s. 398) torde vara semasiologiskt förenligt med den föregående ordgruppen.

---

[1] Jag förmodar, att även lat. *guttur* hör hit.

[2] Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 553 f.

[3] Ross Ordbog, s. 465, 476, 492.

Om det möjligen hithörande shetl. *leper* 'mager og ussel Fisk' se Jakobsen, Etym. Ordb. over det norrøne Sprog på Shetland, s. 472.

[4] Rietz Ordb., s. 393; Vendell anf. st., s. 539, 560.

Sv. dial. Finland *larpa, lirpa, lurpa* 'gå med korta steg, gå småtrippande, larva, stulta, traska omkring'[1] är antagligen lån från finskan: jfr fi. *larputtaa, lerputtaa, lirputtaa, lurputtaa* i liknande betydelse; se Saxén Sv. Landsm. XI. 3: 167.

Andra ljudliknande ord, såsom *lerpa* (av **lirpa*) f. 'skrynkla' Västergötl., Smål. eller da. dial. *lirp-drikke* 'drikke smaat, pimpe' Jylland[2], torde icke kunna komma i betraktande i detta sammanhang.

---

## 16. Fno. pertill.

Så öknämnas två personer nämligen:

*Siugurdr pertill*, deltagare i en gränsreglering mot Sverge omkr. år 1270, se Norges Gamle Love II: $491_8$;

*Sigurdi pertil* (dativ), en man i Vardal (Kristians amt), vilken nämnes såsom vittne i en urkund av år 1334, se Dipl. norv. I, s. $184^{11}$ (n:o 227).

Redan på grund av tidsskillnaden — över 60 år — kan det icke vara fråga om en och samma person. — Ingen förklaring av tillnamnet tycks vara framställd.

Nu råkas minst tre gånger såsom tillnamn *partr*: *Gunnar partar*[3] 1310 Hallingdalen, *Arne partir*[4] 1372 Jämtland, *Joan part* 1472, se Dipl. norv. V, no. 54; III, no. 379; III, no. 899. Det torde vara identiskt med det tämligen tidiga och ganska vanliga lånordet *partr* 'del, andel, jordlott'.

Tillnamnet *pertill* synes vara en diminutivbildning av detta *partr*. Suffixet *-ill* visar såväl i fornspråken som i nyare dialekter en icke ringa produktivitet vid bildning av diminutiver, t. ex. fvnord. *marmennill* 'liden Havmand',

---

[1] Vendell anf. st.

[2] Rietz, s. 398; Feilberg Ordbog II: 436.

[3] Samma diplom skriver *skankar, prestar* = *skankr, prestr*; o. s. v.

[4] Samma diplom skriver *wærdir, Thorffinnir* = *verðr, Þorfinnr*; o. s. v.

*gymbill* 'lam', *kistill* 'litet skrin', *knykill* 'liten knut' (no. dial. *knuke*), se Hellquist Ark. f. nord. fil. VII: 146 ff.

Särskilt må framhållas, att åtskilliga tillnamn på *-ill* finnas, t. ex. *dyntill* vid sidan av tillnamnen *dyntr* och *dynta*, se Jónsson Aarbøger 1907, s. 321; — *bestill* av *bast*, se ibid., s. 317; — *dýrðill* av *dýrð* 'prakt', se ibid., s. 241; — *dyrgill* (?), se Fritzner[2] s. v.; — **drymbill*, jämte de likaledes såsom tillnamn brukade *drumbr* och *drumbi*, ingår i gårdnamnet *Drymbilsrud* omkr. 1400 Bohuslän, se Norske Gaardnavne II: 16; — *Gestill* av *gestr*, fingerat namn, se Lind Dopnamn, sp. 328. — Dessa och flera andra ord på *-ill* hava hittills anträffats endast som tillnamn. Saxén Sv. Landsm. XI. 3, s. 100 f., påpekar, att i östsvenska dialekter motsvarande suffix är 'synnerligen produktivt vid bildande av öknamn och okvädinsord för män'; finskt inflytande kan dock här ha medverkat.

Denna förklaring av *pertill* synes mig fullt acceptabel. Någon tvekan kan dock råda av den anledning, att grundordet *partr* är ett relativt nytt ord i språket, men den torde böra vika, om man tager i betraktande dels att *partr* tidigt hunnit bli ett folkligt ord, eftersom det brukas såsom tillnamn, dels att suffixet *-ill* i angivna funktion uppenbarligen var fullt livskraftigt.

Emellertid förefinnas andra möjliga anknytningspunkter för *pertill*. Det skulle kunna höra till no. dial. *pært* m. 'enkelt Perle af Faare- eller Gjedemøg' (Lister, enl. Ross Ordb., s. 571), om vars ålder och historia dock ingenting är mig bekant [1]. Ett *pertill* av detta ursprung skulle vad avledningen beträffar finna stöd i fvnord. *tyrðill*

[1] Månne till detta *pært* hör no. dial. *parle, perle* mask. 'Klump, Kugle; kornede Exkrementer, som af Gjeder og Faar' (Aasen Ordb., s. 565)? Visserligen ligger det närmast till hands att sammanhålla det med no. *perla* 'en pärla': jfr sv. dial. *pärla* och no. *[perla] pæla* f. 'får- och getlort'. Men vokalen *-a-* i *parle* och ordets maskulina kön bli då svårförklarliga. Det är därför åtminstone möjligt, att *parle, perla* i nämnda betydelse står för **partli*, **pertla* (jfr no. *erla* av fvnord. *ertla* 'ärla'), och att den senare formen, av närliggande orsaker, först sekundärt av språkkänslan kommit att associeras med ordet *pärla*.

'exkrement av djur' (av *torð-* i *tordýfill* 'Skarnbasse', nsv. *tordmule* 'Alca torda' o. s. v.) och *sperðill* 'exkrement av får och getter' (av fisl., nyisl. *sparð* n. 'ds.')[1]. — Från betydelsens sida skulle *pertill* i så fall ha drastiska motstycken i öknamnen *lyrta*, *fretr*, *físs* m. fl.

Med vida mindre sannolikhet skulle *pertill* kunna sammanställas med no. dial. *perten* 'kræsen, snerpet, altfor fin', sv. dial. *pårten*, *parten*, *perten*, *pärten*, *pörten* 'stött, missnöjd, förargad', *pårta(s)*, *pörtas* 'bli stött, missnöjd, sticken', se Rietz Ordb., s. 517 s. v. pårtas; en antydan om dessa ords härledning hos Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 55 s. v. pertentlig.

---

## 17. Anglo-nord. **Rudcarl**, fno. **ruðkarl.**

Å mynt från Edvard Bekännarens regeringstid råkas personnamnet *Rudcarl*. — Björkman Nord. Personennamen in England, s. 114, antager, att det är av nordiskt ursprung, att det från början varit ett tillnamn och, med en viss tvekan, att det grundar sig på ett nord. **ruðkarl*, vars betydelse han förmodar ha varit 'ein Mann, der Rodungen vornimmt oder bei solchen behülflich ist'.

Björkman's konstruktion får en vacker bekräftelse genom en norsk urkund av år 1338, Dipl. norv. II, no. 230, sid. 194. Där nämnes 3 ggr en *Erlinger rudkall* (gen. *Erlings rudkallz*), som torde ha levat omkr. år 1300, och efter vilken sannolikt gården Erlingsbergh, nu Ellingsberg i Faaberg, Kristians amt, erhållit sitt namn, se O. Rygh i Norske Gaardnavne IV. 1: 230.

Rygh översätter tillnamnet *rudkall (ruðkarl)* med 'Rydningsmand'[2], således i överensstämmelse med den af Björkman supponerade betydelsen. Dock tyckes *ruð* icke vara bestyrkt i betydelsen av nomen actionis (fno.

---

[1] Om ordet *sperðill* se närmare ovan sid. 5.

[2] [Hægstad o. Torp Ordb., Tillegg, s. 563: '(fyrste) rudningsmann'.]

*ruðningr*), utan blott av 'gerodete Stelle, Rodeland'. Därför bör *ruðkarl* kanske hellre återges med 'en man som eger eller bor på en nyodling, ett ruð': jfr *kot-karl* 'man som bor i ett kot' eller *Þórir Akra-karl* Liósvetn. saga 'Þorir på (gården) Akrar', fsv. *Dala-karl* (man från Dalarne), *Botna-karl* (man från 'Bottnen', jfr J. Nordlander Språk o. Stil IX: 174) m. fl.

---

### 18. Fisl. **sela-gnúpr.**

Ordet råkas som tillnamn för en i Gísla saga Súrss. omtalad Þorbiǫrn; se F. Jónsson's edition af sagan (Halle 1903), s. 11[3]. — Jónsson Aarbøger 1907, s. 345, finner översättningen 'Sæltinde' (av *selr* 'säl' och *gnúpr* 'bergspets, klipptinne') otillfredsställande, då *gnúpr* icke brukas om klippor, varpå sälar kunna ligga och sola sig.

Måhända är ordet sammansatt av *seli (sili)* m. 'sele' och *gnúpr* i samma betydelse som no. dial. *[g]nūp* m. 'Knag' (Ross Ordb., s. 550). Den egentliga meningen vore i så fall 'selpinne, selsticka'. I fråga om de olika användningar, som i så fall skulle tillkomma *gnúpr*, kan man jämföra sv. dial. Västergötl. *sela-knabbe* 'selpinne gjord av en bit av en gren med en vidsittande kvistända' i förhållande till no. dial. *knabb, knabbe* 'Bjergknold'.

---

### 19. Fno. **skák.**

Detta tillnamn bäres av flere personer: *Thorgeer skak* 1380, Dipl. norv. I: 464 (Holm); *Joon skak* 1453, *Jon skaak* 1472 (samme man), se ibid. III: 597, 653 (Tønsberg, Brunla); *Jon Nielson som kallæs skak* 1447, Dipl. Færoense I: 53 (Tønsberg), säkerligen identisk med den föreg.

K. Rygh Tilnavne, s. 54, anser tillnamnet vara = fvnord. *skak* n. 'Bebreidelse, krænkende Tiltale'. Man skulle då också ha att taga i betraktande det därmed formellt identiska no. dial. *skak* n. 'en stærk Rystelse; Ind-

retning til at skage Lin; noget som er løst i Sammenføjningerne, noget brøstfældigt', och särskilt kunde man åberopa den omständigheten, att no. *skak* också användes som personbeteckning = 'et moralskt brøstfældigt, lidet agtværdigt Menneske; Person (Kvindfolk) som har mange overflødige Bevægelser af Kroppen'[1].

Emellertid blir Rygh's tolkning osäker på den grund, att det fno. tillnamnet en gång skrives *skaak*[2].

Om vi alltså utgå från *skák* som tillnamnets riktiga form, så kunde man tänka på *skák* 'schack'. Men detta ord är — utom i sammansättningar — sent och sällsynt och vore dessutom ganska underligt som tillnamn[3].

Den enklaste lösningen är enligt mitt förmenande, att *skák* är identiskt med no. dial. *skaak* f., sv. dial. *skåk* 'skakelstång', icke eljes känt från medeltiden. Det no. ordet förekommer, enligt Ross Ordb., s. 658, också som personbeteckning = 'langbenet Kvinde som bevæger sig uskjønt' Telem., och särskilt bör framhållas att det synonyma *skǫkull* är känt som tillnamn: Auðun skǫkull (landnamsman), jfr ock Skǫkul-Álfr (Sturl.)[4].

Ordet *skaak* f., pl. *skjæk'r* har en mycket stor utbredning i Norge (Vestl., Østl., Helgeland o. s. v.)[5]. Sv. *skåk* f., m., pl. *skäker*, *skäcker* fins åtminstone i Värml., Närke,

---

[1] Ross Ordbog, s. 652, 973.

[2] Den nno. biformen *skaak* n. 'Slag, Stød; moralskt brøstfældigt Menneske' (Ross, s. 652, 658) har givetvis icke gammalt *ā*, utan beror på anslutning till no. dial. *skaakaa*, tiljævningsform för *skaka*.

[3] Om det endast vore fråga om *Jón skák*, som var väpnare, kunde anledningen till binamnet ju sökas i hans sköldemärke. Men utom det att en sådan förklaring väl icke är tillämplig på binamnets äldste kände bärare, skulle man i så fall i stället vänta *'skáktafl'*; en så benämnd adlig ätt med däremot svarande vapen har verkligen existerat, se Thiset og Wittrup Nyt dansk Adelslexikon (1904), s. 263. Däremot synes *skák* icke kunna betyda schackspel i konkret mening, schackbräde. — Den år 1503 adlade norska ätten *Skak's (Schackt?)* vapen (se anförda arbete) talar icke för att namnet skulle ha något att göra med *skák* 'schack'.

[4] F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 350.

[5] Se Ross, s. 658, 973.

Västergötl., Bohusl., Halland[1]. — Den fornnord. formen hade med säkerhet *ā*, som står i avljudsförhållande till *ă* i fsv. *-skakla* pl., fvnord. *skǫkull* o. s. v.[2].

---

## 20. skerauki.

Så öknämndes norrmannen Þorkell Súrdǫll, hersir i Nordmøre på 900-talet, enligt Gísla saga Súrss., kap. 1[3]. Det är självklart men just icke upplysande, att namnet innehåller *sker* 'ett skär' och *auki* 'augmentum'[4].

Ett därmed identiskt ord fins i Helgeland: *skjer-auke* m. och *skjeri-auka* n. 'langstrakt Grunding af fast Bjerg (Bode) som ved Lavvande ligger tør', jfr det enkla *auke* m., *auka* n. i betydelsen 'en liden langstrakt Banke under smult Vand, snarest vel stikkende kileformigt ud', i samma dialekt[5]. — Om *-auki* se ovan s. 27.

Huru ett sådant ord kunnat bli tillnamn, är ju svårt att gissa. Kanske har mannen vid något remarkabelt tillfälle haft oturen att stöta på grund mot ett dylikt förrädiskt undervattensrev? I detta som i så många andra fall har väl namnet en tillfällig omständighet att tacka för sin tillblivelse. Jfr de lika dunkla namnen *skeria-Biǫrn* och *Ásbiǫrn skeria-blesi*.

---

[1] Rietz Ordb., s. 612; Noreen Ordb. ö. Fryksdalsm., s. 87; Nilén Ordb. ö. allmogem. i Sörbygden, s. 115; o. s. v.

[2] Så antager också Torp i Fick's Vergl. Wb.[4] III: 447. — Hellquist Sv. Landsm. XX. 1: 772 ansätter fnord. **skǫk*. Väl skulle den svenska formen, enligt Hultman's (Hälsingelagen, s. 69 ff.) *u*-omljudsregel, medgiva denna grundform, men den är oförenlig med de norska dialekternas ljudförhållanden; man jämföre t. ex. de norska motsvarigheterna till fvnord. *vǫk* med sina afledningar å ena sidan med resp. former af *skaak* och dess afledningar å den andra sidan.

[3] Så i sagans första redaktion. I den andra kallas han *gullhialmr*!

[4] F. Jónsson's Aarb. 1907, s. 346, tveksamma hänvisning till *dritsker* ['guanoskär, fågelskär'?] förefaller mig något dunkel. Jag gissar att han åsyftar passagen i Landnámabók (Københ. 1900), s. 32.

[5] Ross Ordb., s. 668, jfr s. 14.

---

## 21. Fno. skinn-pet(t)a, -peita.

Tillnamnet, som bäres av en i Sverre's saga omkr. år 1200 omtalad man i Bergen, varierar i källorna: Fornm. sögur VIII: 342[18] (cod. AM. 327, 4:o) *Jórdanar skinnpetu* (genitiv); Flateyjarb. II: 661[26] *J. skinnpettu*; Konunga sögur ed. Unger, s. 151[18] (Eirspenn.) *J. skinnpeitu*.

Rygh Tilnavne, s. 56, misstänker främmande ursprung, kanhända också på den grund att huvudnamnet, *Jordan*, i Norge är mycket sällsynt eller kanske enastående[1]. Emellertid är det i Sverge rätt vanligt, råkas även i Danmark, och kan mycket väl vara av nordiskt ursprung, se Lundgren Sv. Landsm. X. 6: 137.

Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 347, hänvisar till no. dial. *peit* f. 'aarsgammel Gjed' (Ross, Ordb. 571), kanske med rätta; *-peita* vore då en svag biform till *peit*, och *skinnpeita* skulle väl då betyda '(ung) get, som bara har skinn och ben' eller fritt: 'benget'.

Det är möjligen för djärvt att tänka på lapp. *paidde*, svensklapp. *paiete*, rysklapp. *pait*, fi. *paita* 'skjorta'; *skinnpeita* skulle då beteckna en person som, enligt lapparnes kända bruk, bär en skinnpäls närmast kroppen. Men jag vet icke, om detta ord förekommer såsom lån i norska dial.; i Sverge är *pait* 'skjorta' icke ovanligt (Västmanl., Uppl., Finland; Rietz Ordb., s. 493, Saxén Sv. Landsm. XI. 3: 184).

Detta under förutsättning att *skinnpeita* är tillnamnets ursprungliga form.

Skulle åter varianten *skinnpeta* vara det riktiga, så

---

[1] Förnamnets — och då kanske också tillnamnets — främmande ursprung blir i någon mån sannolikare, om ifrågavarande Jordan var prest. Enligt texten i Eirsp. var så förhållandet, jfr 'bréf til Auta ok Jórdanar prestanna' och 'tóku fé mikit af prestunum [sc. Auta ok Jordane]'. Men Flatöbokens motsvarande ställen lyda: 'bref til Auta prestz ok Jordanar', resp. 'tok fe mikit af prestinum [sc. Auta] ok Jordane'. Texten i Fornm. sögur synes motsägande: '. . . til Anta prests ok Jórdanar', resp. '. . . prestunum Anta ok Jórdani'.

kan man tänka på no. dial. *pæta, pǣt, pēt* 'liden Ørred; en liden Saltvandsfisk, uvist hvilken; liden Fisk overh.'[1]; *(pita) pētu* f. 'bitte liden Fisk'; dit hör väl ock *pĭt* m., *pĭta* f. 'liden tynd Tingest', *pĭt* m. 'meget liden tynd Pind'[2]. Jfr vidare shetl. *äina-piti* m. m. 'bitte lille skabning, lille og skrøbeligt væsen, f. ex. om lam og kyllinger, om mennesker, sjældnere om livløse ting: smaagenstande' (Jakobsen Etym. Ordb. over det norrøne Sprog på Shetland, s. 138 f.); sv. dial. *pet-ål* 'näjonöga, Petromyzon'[3]. — Även det ovannämnda *peit* 'aarsgammel Gjed' står väl i förbindelse härmed.

Om man nu å ena sidan särskilt fäster sig vid betydelsen 'mycket liten fisk' hos dessa ord och å andra sidan erinrar sig sv. dial. *skinn-pulk, skinn-äling* 'mycket liten fisk i sötvatten, isynnerh. Phoxinus'[4], så är det i varje fall möjligt, om ock mycket osäkert, att *skinnpeta* egentligen betecknat en sådan liten obetydlig 'skinnig' fisk.

Skulle slutligen *skinn-petta* vara den riktiga formen, kunde man — ehuru det är föga sannolikt — tänka på sammanhang med färö. *petti* n. 'lille Stykke' (*petta* 'skære i smaa Stykker'), nisl. *petti* n. 'a small piece of field' (även på Shetland, Jakobsen Aarbøger 1901, s. 216) — ett troligen ungt (ursprungligen keltiskt) lånord. Tillnamnet, — kanske också dess bärare — skulle då ha kommit in västerifrån.

Längre än till osäkra gissningar är det svårt att komma på grund av tillnamnets vacklande form.

---

## 22. Fno. **slóði,** tillnamn. Fsv. **Slōþi,** mansnamn.

*Þorbiǫrn slóði* hette en norsk bonde omkr. år 1226, se Fornm. sögur IX: 392 (Cod. Fris. ed. Unger, s. 465[4], Flat.-bók III: 87). — Tillnamnet är, som redan Rygh Tilnavne,

[1] Aasen, s. 575; Ross, s. 578 f.

[2] Ross, s. 572, resp. 970, och Tillæg, s. 38.

[3] Rietz Ordb., s. 499.

[4] Rietz, s. 587, Halland; *skinn-äling* även Västergötl.

s. 59, och Jónsson Aarbøger 1907, s. 350 f., antagit, rimligtvis identiskt med fvnord. *slóði* m. 'hvad man slæber efter sig, især om et Knippe sammenbundne Grene eller Buske, som slæbes hen over Marken, for at benyttes som Slæde til derpaa at faa frem Hø o. s. v.'; även skeppsnamn (Kahle Idg. Forsch. XIV: 196 f.); i nisl. också 'den [ved Slæben] fremkomne Fure el. Mærke i Jorden el. i Sneen o. s. v.; Slæb paa Klæder'; no. dial. *slō[d]e* m. i liknande betydelser.

Såsom personbeteckning ansluter sig *slóði* kanske närmast till no. dial. *slo[d]e* m. i betydelsen 'en lang Figur; ofte om en doven eller skjødesløs Person' — så bl. a. i Smaalenene: þorbiorn slóði var från Viken —, nisl. *slóði* 'Døgenigt, skjødesløs Person'[1]; jfr sv. dial. *slöe* neutr. ('ditt slöe!' — av **sløði*) 'oduglig, vårdslös person' Västergötl.[2]

Men särskilt förtjänar framhållas, att *Slōþi* är ett vanligt mansnamn på 1000-talets runstenar i Uppland och Södermanland, och att *Sludy* förekommer bland de nästan uteslutande svenska namnen i en rysk urkund av år 944; se Thomsen Ryska rikets grundläggning, s. 125, Brate o. Bugge Antiqv. Tidskr. f. Sverige X. 1: 33, 172, 205, 320, v. Friesen Upplands Fornm.-förenings Tidskr. XXVI: 13, 18.

Under sådana förhållanden håller jag för sannolikt, att åtminstone detta mansnamn, om också icke det fno. tillnamnet, är bildat av *slóð* f. 'spår' på samma sätt som got. *galaista* 'följeslagare' av *laists* 'spår', nord. *granni* got. *garazna* av *rann*, *razn* 'hus', nord. *landi* 'landsman' fht. *gilanto* av *land*, got. *gahlaiba* urn. *-halaiban*, fvnord. *barmi*, *rúni* m. fl. Namnet *slóði* av **(ga-)slōðan-* vore då ursprungligen 'en som följer i ens spår, följeslagare'.

---

[1] Thorkelsson Suppl. til isl. Ordbøger III: 1003.
[2] Rietz Ordbok, s. 630.

### 23. Fno. **smeðra.**

I Hákonar saga Hákonars. omtalas, omkr. år 1240, en 'kaupmadr sa er *Jonn smedra* het' Flatöb., '. . . . *Jón smæðra*' Eirsp., Skálholtsb.[1]

F. Jónsson Aarbøger 1907, s. 351, hänvisar till sv. dial. *smadra* 'smattra, bullra; tala fort, prata i vädret'. Men detta, som anföres endast från Skåne (Rietz Ordb., s. 631), står liksom da. *smadre* 'knuse' dial. *smadder* 'skräll' för äldre **smatra* = nsv. *smattra*, no. dial. *smatra* 'knitre, smælde som brændende Ener' (Ross Ordbog, s. 715), meng. *smateren* 'to make a noise; to prate, talk ignorantly', neng. *smatter* o. s. v., se Jessen Da. etym. Ordb., s. 226, Falk o. Torp Etym. Ordb. II: 233.

Tillnamnet *smeðra*, *smæðra* är formellt en substantiverad infinitiv och säkerligen identiskt med no. dial. *smēra* 'tale sødt, smiske', jfr *smēre-smak* 'vammel Smag' *smēre-søt* 'vammelt sød' (av **smeðru-*); *smēr-il* m. 'en Smidsker, Sødtaler'; adj. *smēr-en*, *smær-en*, *smeir-en* 'som har en vis ubehagelig Fedtsmag eller Sødme, flau i Smagen, lidt vammel', även 'sødtalende'[2]. Hit hör också sv. dial. Finland *smǣr[a]* 'prata inställsamt och lismande', *smǣr* adj. 'inställsam, förekommande' (Vendell Ordb. ö. de östsv. dial., s. 883 f.).

Redan Aasen Ordb., s. 713, har sett, att de norska dialektformerna utgå från äldre **smeðr-*[3] och höra samman med nisl. *smeðja* f. 'formegen og ekel Fedme' (Bj. Haldorsen o. Gudm. Andreæ 1683), även 'vammel Smag' (E. Jonsson); *smeðjuligr* 'vammel; sledsk, smigerfuld' (densamme o. Zoëga); *smeðju-kál* 'Arenaria v. Halianthus peploides, tykbladet Strandarve' (Thorkelsson, Suppl. III: 1012).

Den med *-r-* avledda stammen fins också i nisl., men i den avvikande formen *smjaðra* 'smigre, hykle, tale som

---

[1] Flateyjarb. ed. Unger III: 128[24]; Konunga sögur ed. Unger, s. 360[19]; Icel. Sagas II: 185[2].

[2] Aasen Ordb., s. 713; Ross Ordb., s. 717.

[3] Oriktigt Amund B. Larsen Norvegia II: 162 med not 2.

en vil höre', varav *smjaðr* neutr.[1] 'Smiger'. En sekundär vokalisation *-ja-* är icke sällsynt i ord av nedsättande betydelse i nyisländskan; *smjaðra* kan alltså icke anses som säkert stöd för en gammal brytningsdiftong av ursprungligt *e*.

De anförda ordens form och utbredning ställa deras nordiska börd utom tvivel, ehuru de icke, med undantag av tillnamnet *smeðra*, anträffats i fornspråket. De gå tillbaka på **smaðiōn-* (fem.), **smaðrian* (verb). Betydelsekärnan synes vara: 'smörjigt, slipprigt fet', därav 'äcklig, sliskig' om smak och om tal.

Jag vill sammanställa den nord. ordgruppen med nlt. (genom lån också nht.) *schmaderen, schmadderen* 'mit schmierigen Sachen hantieren, z. B. im Talg des Lichtes rühren; mit flüssigen Dingen sudeln; so stark regnen dass auf den Strassen viel Kot entsteht', särskilt 'vom unsaubern, schlechten Schreiben, schmieren'; *schmadder* 'weicher, nasser Schmutz'; *schmad(d)erer* 'Schmierer, Sudler'; *schmad(d)er-buch* 'Schmierbuch, Kladde' o. s. v.; se isynnerhet Grimm DW IX, sp. 901 f., där också vissa högtyska former — svåra att hålla åtsär från sådana av ursprungligt **smat-r-* — förmodas höra hit.

Gemensam germ. rotform är **smað-* (**smaþ-*?). — Sannolikt därmed besläktad är den nasalerade formen **smanþ-* i mht. *smant*, gen. *smandes* m. 'Milchrahm' nht. thüring. *schmant* 'Schmutz, Dreck'; mlt. *smōde* (*o* = *ø*) 'weich, geschmeidig' = ags. *smōþ, smēþe* 'glatt, sanft' n. eng. *smooth* (urgerm. **smanþu-*)[2]; jfr om de sistnämnda ordens ursprungliga form Holthausen Die Soester Mundart, s. 22 (§ 77, b), Anz. f. deutsches Altert. XX: 237, Kögel Idg.

[1] Enl. Vigfusson och E. Jonsson mask. — troligen oriktigt. Ordet är deverbativt.

[2] Jag kommer här att tänka på fi. *mantu, mannun* 'grädde, skum', *manto, mannon* 'saft, must' (puun manto 'sav', maidon manto 'söt grädde'). Månne icke gammalt lån från ett germanskt **smanðu-*? — Estn. *mańt*, g. *mańdi* 'grädde' är uppenbarligen ett ungt lån från nht., nlt. *schmand, schmant* 'ds.', vilket faktiskt är i bruk i den livl.-estl. tyskan (Sallmann Lexik. Beitr. z. deutschen Mundart in Estl., Lpz. 1877, s. 22).

Forsch. III: 278 (Trautmann Zs. f. deutsche Wortforsch. VII: 268, men se Uhlenbeck PBB XXXIII: 186). — Ytterligare kombinationer — knappast troliga — hos Fick Vergl. Wörterb. III⁴: 526 f.

---

**24.** Fisl. **starri** (tillnamn). Adj. **starr**.

Tillnamnet *starri* bars av en isländing Þórolfr, vars levnad kan anses ha infallit på 900-talet, enligt Harðar saga Grimkelss., kap. 38, se Ísl. Sögur II (1847), s. 111. — Några unga pappershandskrifter och upplagan av 1756 ha formen *stari*, men den enda gamla handskriftens (och två pappershandskrifters) läsart bör avgjort betraktas som den ursprungliga.

K. Rygh Norske og isl. Tilnavne, s. 63, anser *starri* egentligen betyda 'fisken Stør', tydligen med stöd av Bj. Haldorsen's (Lexicon, s. 328) '*starri* accipenser, sturio pelagicus, en Stør', en högst underlig uppgift, som jag ingenstädes kunnat återfinna [1].

Finnur Jónsson Aarbøger 1907, s. 310, tolkar tillnamnet *starri* såsom fågelnamnet 'stare, sturnus'. Detta kan näppeligen vara riktigt. Visserligen synes ett nyisländskt *starri* 'stare' existera, om man får döma av Zoëga Íslenzk-Ensk Orðabók. Cleasby-Vigfusson Dict. [2] och Gíslason Dönsk Orðabók s. v. Stær upptaga också *starri* — jämte *stari* — med nämnda betydelse, men om denna uppgift har annat stöd än den förmodade identiteten med fornisl. (till)namnet *starri* är mer än ovisst, då den icke är styrkt med citat. Övriga källor känna såsom fågelnamnets moderna isländska form endast *stari*: så Gíslason Orðabók, anf. st., Thorkelsson Suppl. til isl. Ordb. III: 1049, J. Jónasson Ný dönsk orðabók

---

[1] Beror den på förväxling av danska *stør* 'sturio' och *stær* 'sturnus' eller av lat. *sturio* och *sturnus*? ?

[2] Likaså E. Jonsson Ordbog.

(1896) och B. Gröndal Íslenzkt fuglatal (Reykjavík 1895), s. 35 f., jfr s. 25. — För övrigt kan man icke tillmäta den nyisl. formen någon beviskraft, då fågeln själv är främmande för Islands fauna och blott någon sällsynt gång förirrar sig dit, se Gröndal anf. st.

I Islands gamla litteratur råkas fågelnamnet blott under formen *stari*: så i Sn.E. bland fugla heiti (ed. A.M. II: 489[22]) samt ofta i kenningar för 'korp', såsom *blóð-stari*, *folk-stari*, *gunn-stari*, (*ben-stari*?, *víg-stari*?)[1]. Övriga nordiska och utomnordiska språk ha enkelt *-r-*: färöiska *stari*, no. dial. *stare (star)*, nsv. *stare*, ä. da. *star*, nu *stær*[2]; — mlt. *staer* [= *stār*], fht. *staro*, *stara*, *star*, feng. *stær*, meng., neng. dial. *stare*; o. s. v.[3]

Såvitt jag kan finna, saknar alltså F. Jónsson's förklaring av fisl. tillnamnet *starri* faktiskt stöd[4].

Det ifrågavarande fågelnamnet råkas emellertid otvivelaktigt såsom namn i skilda delar av Norden, men i den väntade formen, med *-r-*, t. ex. ä. nsv. *Stare* såsom soldatnamn 1634, 1708 o. s. v., och nu såsom familjenamn *Stare*, *Stahre*[5]. Ett gammalt exempel därpå har nyss framdragits av Björkman Nord. Personennamen in Engl., s. 128, som, alternativt, antager, att en i den fornengelska Domesd. Book omtalad man i Suffolk, *Aluricus Stari*, burit

---

[1] Om dvärgnamnet *Hug-*, *Hǫg-stari* jämte *Haug-spori* se Lind Norsk-isl. dopnamn, sp. 492.

[2] I förbigående må anmärkas, att i da. formen *stær* icke föreligger en gammal avledning på *-i̯a-(n-)*, såsom Torp-Falk Dansknorskens Lydhist., s. 106, förmoda, lika litet som detta har ifrågasatts om da. *stær* (ögonsjukdomen) eller *stær* 'carex', båda i ä. da. *star*, nsv. *starr*.

[3] För ursprungligt *-rr-* kan rimligtvis icke hemtas argument från de ä.da. skrivningarna *sterre*, *sterren* (1591, 1668, se Kalkar Ordbog IV: 109) eller från den hos Kilian mötande ä. ndl. dial.-formen *starre*, *sterre*.

[4] Överhuvud bör det '(forn)isl. *starri* stare' strykas i de icke få etymologiska och andra verk, t. ex. Kluge's och Skeat's etymologiska ordböcker, dit det förirrat sig.

[5] Kjöllerström Sv. Namnbok, s. 122, E. och A. Noreen Sv. Familjenamn, s. 72.

ett nordiskt tillnamn, identiskt med fisl. *stari* 'stare' [1]. Såsom en annan möjlighet tänker han sig, att *Stari* vore en felaktig stympning av *Starlinc, Starlingus*, enligt samma urkund namnet på en likaledes i Suffolk hemmahörande man. *Om* — såsom hans sistnämnda förmodan får anses förutsätta — Starlinc och Aluricus Stari åsyfta samma person eller åtminstone personer av samma släkt [2], skulle jag hällre vilja fatta *Starlinc, Starlingus* såsom engelsk översättning av *Stari*: jfr forneng. *stærling* 'sturnus'. Enligt vad prof. Björkman upplyser mig, finnas talrika likartade fall — nordisk namnform och därmed växlande angliserad form — i fornengelska källor.

Vi återvända nu till binamnet *starri*. Även om sammanhang med *stari* måste lämnas alldeles ur räkningen, står ordet ingalunda isolerat. Först och främst måste det anses identiskt med det *Starri*, som ofta förekommer såsom verkligt mansnamn, t. ex. Starri þorgestsson i Landnáma. Användningen som binamn är med säkerhet den ursprungligare, att döma av de många välbekanta fall, där binamn upphöjts till 'dopnamn'.

Vidare vill jag sammanhålla vårt namn med no. dial. *starre* m. 'stridig, ubøjelig Person', anfört från Hardanger [3], vilket hör till no. *starra, sterra, stirra* 'stride, stræbe ivrigt for at holde Stand eller modstaa en vis Paavirkning', *sterra seg til* 'stive, stramme sig op', *sterren* 'stridig, haardnakket; vedholdende, stadig, især om Vinden' [4], som bekant hörande till samma utbredda ordgrupp som nht. *starr* 'styv; omedgörlig, halsstarrig', nsv. *starr*, fvnord. *stǫrr* 'carex' o. s. v. [5]

Binamnet *starri*, så uppfattat, tyckes icke illa passa

---

[1] Hans hänvisning också till *starri* och F. Jónsson's uppfattning därav är givetvis efter min mening oberättigad.

[2] Möjligen lämnar urkunden själv ett avgörande svar på denna fråga, men tyvärr är editionen därav icke tillgänglig härstädes.

[3] Ross Ordbog, s. 753.

[4] Aasen Ordb., s. 750, Ross, s. 757 f.

[5] Jfr t. ex. Falk o. Torp Etym. Ordbog II: 318 s. v. *Stær* II.

till dess ende kände bärares karaktär: þórolfr starri skildras såsom 'frǿkinn ok framgiarn ok harðgørr í huívetna'.

Mellan detta *starri* och no. *starre* 'ubøjelig Person' behöver dock icke antagas omedelbart historiskt sammanhang, då det senare väl kan vara ett nyare nomen agentis av verbet *starra*.

Namnet *starri* är enligt min åsikt formellt närmast att fatta som best. form av det fisl. adjektivet *starr*, ack. *starran*. I ordböckerna råkas det endast hos Egilsson och, med oriktig översättning, hos Cleasby-Vigfusson[1]. Det anträffas åtminstone två gånger i isl. poesi, såsom bestämning till båge och eggvapen[2]. I anslutning till de anförda norska orden kan det återgivas med 'styv, motsträvig e. d.' Citaten äro:

a) Ragnvaldr kale's Háttalykill, se Edda Snorra Sturl. ed. Egilsson (Reykjav. 1848), s. 242 $b_8$: konungr sparn boga *starran* 'konungen tog spjärn i den styva (motsträviga) bågen och spände den'. Redan Egilsson anf. st. har riktigt hänvisat till ty. *starr* och översätter *starran* med 'stinnan, sterkan', i sitt Lex. poet. med '(arcum) durum, contentum';

b) i en vers av Kormak, efter senaste utgivaren F. Jónsson Den norsk-isl. skjaldedigtn., häft. B, s. 76 a (häft. A, s. 85²): fǿrðia mér at morði morðvǫnd [fetils storðar staðr esa strandar naðri] *starr-eggiaðan* Skeggi 'det var icke en stridsklinga med synnerligen styv (motståndsduglig, hållfast) egg, som S. lämnade mig till kampen'. Jónsson återger *starr-eggiaðan* 'med usvigelig æg', Egilsson Lex. poet. '(gladius) dura acie præditus'[3].

---

[1] Även i Hægstad o. Torps Ordbok saknas det.

[2] Om ett (tvivelaktigt) tredje citatställe — Rekstefia 24 (*starran*? cod. *staran*?) — se Gíslason Efterladte Skr. I: 265.

[3] Möbius Kormaks Saga, s. 125 f., som skiljer *starr* från *eggiaðan* och hänför det förra ordet till *staðr* '(vapnets) elasticitet', återger *starr* med '(seine Spannkraft ist) schlaff'. Möbius ansluter sig därvid till Vigfusson, som (i sin Dictionary s. v. starr) likaledes förbinder *starr* med *staðr* och översätter det förra med 'blunt'. Men att skilja *eggiaðan* från *starr* är tydligen ett missgrepp, och ett *starr* 'blunt, schlaff' saknar varje hållpunkt.

Genom dessa citat från 900- och 1100-talen kan ett adj. *starr* 'styv' anses fastställt. Till dess ytterligare stöd kan nu anföras det sedan 900-talet betygade tillnamnet (och namnet) *starri*, om jag med skäl hänfört det till no. *starre, starra* och riktigt tolkat det såsom 'styvsint, oböjlig'. Som en biprodukt av undersökningen torde framgå, att '*starri* stare' saknar hemortsrätt i det gamla isländska ordförrådet.

---

## 25. Fno. vimpr.

*Suæin vimper* hette en man i Vestfold enl. en urkund av år 1402, Dipl. Norv. I: 421. — Rygh Tilnavne, s. 73, misstänker främmande ursprung för tillnamnet.

Ordet *vimper* eller i normaliserad form *vimpr* [1] finner stöd i no. dial. *vimp* m. 1. 'urolig Halvtosse, en som har en 'Vimp'; 2. sært Indfald, Grille, løs Skrue', *vimping, vimpedl* (= vimp 1.), *vimputt* 'fuld af Vimpar', *vimpa* 'vimse raskt omkring halvtosset' Telem., Sætersd., Sogn o. s. v. (Ross Ordb., s. 911). Jfr nsv. dial. *wimp* 'obetänksam' Dalarne, *vimpa* f. 'gunga' Gotland? [2] — Ordgruppens historia är för övrigt icke lätt att utreda, då den påtagligen till form eller betydelse kontaminerats med en eller flere synonyma ordfamiljer. Direkt eller indirekt står *vimp-* utan tvivel i relation till den av Falk o. Torp Ordbog s. v. Vimmel behandlade roten *u̯em*.

Fvnord. *mp* i stället för det normala litteraturspråkets *pp* är icke så alldeles sällsynt [3], t. ex. *gumpr* Fr.[2], *dumpa* Fr.[2], tillnamnen *kumpr* Fr.[2], *rympill, stumpr* o. a. Främmande ord (jfr Noreen Aisl. Gr.[3] § 257) behöva de icke vara i annan mening än att de ursprungligen hört

---

[1] Jfr *prester, meder* 'med', *æder* 'eller' i samma urkund.

[2] Rietz Ordb., s. 808. De svenska orden kunna dock ursprungligen haft *hv-* och höra i så fall till en synonym ljudkomplex *hvimp-*, exemplifierad hos Falk o. Torp Ordb. II: 447 s. v. vimse.

[3] Detsamma gäller om *nk* och *nt* för *kk* och *tt*.

hemma blott i sådana dialekter, där assimilationen av *mp* till *pp* varit en mer eller mindre begränsad, icke en generell företeelse.

Göteborg i december 1909.

***Evald Lidén.***

---

## Tillägg till sid. 30.

Till no. *kusma* o. s. v. — jfr särskilt *koosme* 'Trommesyge hos Kjøer' — höra möjligen sv. dial. Västergötl. *kåsna* 'om nötkreatur, få buken utspänd vid ätning av gräs', *kåsinga-mark* (Hof Dial. Vestrogoth., 1772, s. 187; *-mark* 'mask'), *kåsna-mark, kåsta-mark* 'tvestjärt, Scolopendra', som anses vålla illamående hos kreatur, om de fått sådana i sig. Vokalförhållandena äro emellertid icke klara; enligt upplysningarna hos Lampa i Sv. Landsmål 1909, s. 82, associeras dessa ord nu i folkföreställningen med västg. *kåst* 'kvast', ett helt visst ursprungligt förhållande.

***E. L.***

---

# ORDFÖRTECKNING.

pna. = personnamn. tna. = tillnamn.

---

## **Fornvästnordiska** och **nyisländska.**

## Nynorska.

## Fornsvenska.



## Nysvenska.



## Danska.



## Västgermanska. Gotiska.

## Lat. Grek. Balt.



## Finska.

# Fornsvenskt lagspråk.

---

## I. Strödda anteckningar.

### Vgl I. Ærfþær bolkær 11.

Texten i Cod. Holm. B 59 lyder:

*Dræpær* maþær *man wil hava arf hans. han skal iki arvi hans væræ. Sighir han at han drap han mæþ vaþæ værki. han skal væria sik mæþ luktri hæræsz namd. Varþær han varþær han skal arf takæ. Fals han at laghum þa skal annær þær arf takæ. þæn dræpæ ær skyldestær.* Collin-Schlyter sid. 27: 19—22.

Yngre Västgötalagens huvudhandskrift har enligt Collin-Schlyter sid. 137 på motsvarande ställe [Aruæ bolker XIV]:

*Dræp*er *maþer man. vil haua arf hans. han skal eig arue hans varæ. Sigh*er *han at han drap han me*þ *vaþa værki. þet skal luct hæræz næmpdin væriæ æll*er *fællæ. Warþ*er *han eig varþer. þa skal han arf taka. ær skyldæster ær þem dræpnæ.*

I anslutning till läsarten i Vgl II emendera Collin och Schlyter texten i Vgl I och läsa *þæm dræpnæ* i st. f. *þæn dræpæ.* Denna emendation accepteras av Schwarz-Noreen[1], Vendell[2], Ahlén[3], Otman[4], Beauchet[5]

[1] Schwarz-Noreen Äldre Västgötalagen, normaliserad text, Upsala 1876, sid. 24: *þem dræpnæ.*

[2] H. Vendell Äldre Västgötalagen, normaliserad text, Helsingfors 1897, sid. 25: *þem dræpnæ.*

[3] K. Ahlén Om verbets syntax i den äldre fornsvenskan, Örebro 1883, sid. 24: *þæm dræpnæ.*

[4] I. Otman Äldre Västgötalagen öfversatt och förklarad, Helsingfors 1883, sid. 38: 'som till den dräpne är närskyldast'.

[5] L. Beauchet Loi de Vestrogothie, Paris 1894, sid. 181: 'qui est le plus proche parent du mort'.

och innebär icke något grövre våld mot handskriften. I händelse urtexten hade *þǣ*[1], kan skrivningen *þæn* i Cod. Holm. B 59 bero på felaktig upplösning av nasalförkortningen. Formen *dræpæ* i st. f. *dræpnæ* kan hava uppkommit genom att skrivaren överhoppat en bokstav — ett mycket ofta återkommande slarvfel[2].

Varje emendation, även den lindrigaste, måste emellertid väcka betänkligheter, om den icke är nödvändig. För min del tror jag, att den ovan refererade konjekturen icke kan rättfärdigas på språkliga grunder.

För att kunna bedöma den emenderade satsen måste vi känna det ordförråd, som begagnas i Cod. Holm. B 59, då fråga är om dråp. Redan en blick i Collin-Schlyters glossar lär oss, att ordet *drapari*, *dræpari*, som är belagt flerstädes i Vgl II, saknas i Vgl I. I stället användes *væghændi* [Collin-Schlyter 10: 5] eller *bani* [10: 7]. Och då man vet, att bildningarna på *-ari-* [= lat. *-ārius*] i de germanska språken föregingos av en äldre typ av nomina agentis, nämligen *an*-stammar bildade på rötter eller till verb[3], ligger det nära till hands att förmoda, att fvästg. vid den tidpunkt, då ordet *drapari* ännu ej var i bruk, känt ett nomen agentis **dræpi* med betydelsen dråpare[4]. Är detta antagande riktigt, ger ärvdabalkens 11. flock i Vgl I en alldeles förträfflig mening, utan att någon ändring av texten i Cod. Holm. B 59 vidtages. Översättningen av flockens tio sista ord blir följande:

---

[1] Dsm *þæm* förekommer i Vgl I sid. 29: 16 och dp *þæm* 7: 19, 58: 1.

[2] Man torde icke få antaga, att urtexten haft **dræpnæ*, med ett *n* som angivits genom förkortningstecken. Jag har granskat över 300 fall av nasalförkortning i Cod. Holm. B 59, och i alla dessa fall stod den med förkortningstecken återgivna nasalen efter vokal.

[3] Kluge Nominale Stammbildungslehre II § 15.

[4] Jfr Noreen, Arkiv för nordisk filologi V 386, om översättningen av *scaþi* Vgl I 5: 8 med 'skadegörare', icke 'skada'. Inkast mot Noreens uppfattning av ett parallellställe i Dalalagen göras av Brate i 'Dalalagens böjningslära', Stockholm 1890, sid. 17.

— — *då skal annan man där taga arv, den som*[1] *är närmast släkt med dråparen.*

Med hänsyn till språkformer och satskonstruktion kunna, såvitt jag förstår, inga invändningar framställas mot den förändrade uppfattning av texten, som jag här velat göra gällande gentemot äldre tolkare. På sin höjd kunde det anmärkas, att ordet **dræpi* eljes icke är belagt. Men då det kan föras till en i ordbildningsläran välbekant grupp, som i äldsta tider var rikligt företrädd och längre fram undanträngdes av en yngre, inlånad typ — den till vilken *drapari* i Vgl II räknas — synes det mig, att man med lugn kan låta ds *dræpæ* stå, såvida icke andra skäl än rent språkliga framtvinga en emendation.

Det definitiva valet mellan Collin-Schlyters läsning och min (= huvudhandskriftens oförändrade text) kan icke träffas, utan att den jämförande rättshistorien får ett ord med i laget. Med dessa rader har jag blott velat påpeka, att Vgl I, tolkad utan textändring, ger vid handen, att dråpare väl förverkade sin egen men ej sina arvingars rätt, om han avdagatog en person, vars arvinge han under normala förhållanden skulle varit.

Bestämningarna i Vgl II AB XIV synas mig icke avgörande för uppfattningen av Vgl I ÆB flock 11. Ty vid den tidpunkt, då Vgl II nedskrevs, hade ordet *drapari* vunnit burskap, och den äldre formen **dræpi* hade säkerligen fallit i glömska. Det låg då mycket nära till hands att uppfatta orden *þæn dræpæ* som felskrivning för *þæm (þem) dræpnæ*, synnerligast om *þæn* i urtexten var skrivet med förkortningstecken för nasalen.

---

[1] Pron. *þæn* använt som determinativum med utelämnat relativum förekommer mycket ofta i Vgl I. Jfr t. ex. *þæn ætær* 11: 12, *þæn ryuæ will* 42: 8. *bonde þæn sins hauir mist* 54: 17. *þæn i hændi havir* 58: 2. Se även Klockhoff Relativsatsen i den äldre fornsvenskan, Karlstad 1884, sidd. 42—43, Noreen Aschw. Gr. § 517.

### Vgl I. Rætløsæ bolkær 3 § 1.

Få ställen i den fsv. laglitteraturen hava kommenterats med större iver än denna paragraf, som lyder:

*konongær skal næmd firi sik sætiæ ok lagmaþer a þingi*[1]. Collin-Schlyter 37: 13.

eller i Vgl II:

*kononger skal nempð firi sik sætiæ. ok laghmaþer a þingæ.* Collin-Schlyter 151: 18.

Enligt Schlyter I sid. 37 not 23, glossaret sid. 533 a och 'Ordbok' sidd. 746, 815 f. äro formerna *þingi*, *þinghe*, *þingæ* likvärdiga med normalfsv. *þinga* och betyda 'hålla ting', 'tingta'.

I ordboken polemiserar Schlyter mot en mening, som framställts av Hjärne i hans avhandling 'Om den fornsvenska nämnden', Upsala 1872, sid. 16 not 2. Enligt Hjärne är *þingi* [*þingæ*] att uppfatta som ds av *þing*, och stadgandet innebar en föreskrift, att nämnden skulle svärja inför konungen, då han dömde, men å tinget, då lagmannen satt till doms. Och då det i nästa paragraf säges *þæt hetir. e aldragøtæ þing ær laghmaþer ær .a.* drager Hjärne den slutsatsen, att § 1 förbjöd lagmannen att öva domsrätt vid annat tillfälle än på alla götars ting.

F. Ödberg Om Den Svenske konungens Domsrätt I, Stockholm 1875, sidd. 14—16, refererar Schlyters och Hjärnes meningar, samt uttalar sina tvivelsmål, huruvida Hjärne har rätt, då han i Vgl I RB 1: 3 ser ett erkännande av konungens domsrätt.

Samme forskare, F. Ödberg, har i 'Historiskt bibliotek' utgivet av Carl Silfverstolpe IV 1877 sidd. 187—226 publicerat en artikel med titeln 'Om svenske konungens domsrätt'. Sid. 189 säger han, att den äldre Västgötalagen knappt omtalar konungens domsrätt, men tillägger sid. 190, att det i nämnda lag finnes ett ställe, vilket skulle kunna tolkas som bevis för att en sådan

---

[1] Hdskr. I har *þinghe*. Jfr Collin-Schlyter I sid. 37 not 23 och Schlyter Ordbok sidd. 815 f.

domsrätt var förhanden, nämligen den paragraf, i vilken det säges, att 'konungen skall nämnd för sig sätta'.

Schwarz-Noreen Äldre Västgötalagen sid. 33: 20 läsa *þingæ* likasom Schlyter. Otman Äldre Västgötalagen sid. 52 följer Schlyter.

Noreen Ark. f. nord. fil. V 393 uppfattar orden *a þingi* som konj. pres. av ett verbum *a-þinga* med betydelsen 'påtinga', 'uppbåda'.

K. H. Karlsson Den svenske konungens domsrätt, Stockholm 1890, sidd. 8—10, kommenterar RB 3: 1 och uttalar sidd. 9—10 som sin åsikt, att ifrågavarande paragraf är korrumperad. Karlsson anser sig icke kunna restituera den ursprungliga läsarten. Sid. 10 not 1 nämner Karlsson, att *sætiæ*, enligt meddelande av Söderwall, icke behöver betyda 'tillsätta', utan även kan översättas med 'låta sammanträda'. Sid. 49 omtalas, att östgötalagmannen Magnus Knutsson år 1347 'presentibus Nicolao Thuresson, Nicolao Gudzercsson et Arnichino Knutsson — — — — — — iudicium regium habentibus' utfärdat ett dombrev, varav Karlsson sluter, att de omtalade herrarna varit medlemmar av en konungsnämnd.

Beauchet Loi de Vestrogothie, Paris 1894, följer i sin översättning sidd. 202—3 Schlyters tolkning, men refererar sid. 203 not 5 även Hjärnes mening och hänvisar till Ödbergs avhandling sidd. 14—16.

Noreen Altschwedisches Lesebuch [I], Halle 1892—1894, sid. 117, hänvisar till tidigare uttalanden under påpekande av att meningen är oklar.

Wadstein Nord. Tidsskr. f. Fil. 3 R. V sidd. 24 ff. anser likasom Hjärne, att orden *firi sik* och *a þingi* stå i motsats till varandra, men Wadsteins uppfattning är, att stadgandet avsåg ett förbud för konungen att sammankalla nämnd på tinget, där lagmannen ensam fick göra det. I anslutning till Söderwall uttalar Wadstein som sin mening, att *sætiæ* betyder 'låta sammanträda'. W. ser i konungens nämnd en början till det, som sedan kallats *kunungs ræfst*.

Vendell Äldre Västgötalagen, Helsingfors 1897,

sid. 35: 23, läser *a þingi*, men refererar sidd. 89—90 även avvikande meningar.

Cederschiöld Om några ställen i äldre Västgötalagen, Göteborg 1898 [1], sid. 9, anser likasom Karlsson, att texten är starkt korrumperad, instämmer i ett uttalande av Karlsson [sid. 9] om att textstället ursprungligen handlat om lagmans val och anför som stöd för denna åsikt icke blott analogien med flockarna 1 och 2 utan även innehållsförteckningen till R. B. i Vgl II.

Noreen Altschwedisches Lesebuch [II], Stockholm—Halle 1904, sid. 117, följer med någon tvekan Wadstein och hänvisar även till Karlsson sid. 49.

Kjellén Stat och samhälle i det gamla Vestergötland II, Tillägg, Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift I h. 10, sid. 21, Stockholm 1899, refererar och grupperar tidigare uttalanden, men avhåller sig från att framlägga någon egen mening.

'Non liquet' är synbarligen facit av den hittills förda diskussionen. Då må det vara tillåtet att söka frågans lösning på en ny väg.

Jag läser utan ändring av huvudhandskriften:

*§ 1. konongær skal næmd firi sik sætiæ ok lagmaþer a þingi. § 2. þæt hetir. e aldragøtæ þing ær laghmaþer ær .a.*

och översätter, i det jag innesluter inom klammer sådant, som icke är direkt utsagt men som bör underförstås:

*Konungen och lagmannen äga att sammankalla nämnden inför sig på tinget. [Konungens närvaro är dock icke nödvändig.] Det heter alltid alla götars ting, såsnart lagmannen är tillstädes.*

Konungen var sålunda ett slags hedersordförande, som intog första platsen, i händelse han infann sig, men tingsförrättningen miste intet av sin laga kraft, om han var borta, och förhandlingarna leddes av den verklige

[1] Särtryck ur högskolans årsskrift IV. 3, där särtryckets sid. 1 motsvaras av sid. 12.

ordföranden, lagmannen. I sitt ovan omtalade arbete 'Om den fornsvenska nämnden' sidd. 46 f. säger Hjärne: 'Å allmogens ting var konungen endast en aktad och fruktad gäst, som med sin närvaro gaf ökad kraft åt de beslut, som der fattades'.

Jag ser icke något som helst reellt eller formellt hinder, som skulle resa sig mot denna tolkning.

Att det ena subjektet [*konongær*] går före predikatet, medan det andra [*lagmaþer*] följer efter, betyder ingenting. I *Giptær bolkær* 9 § 6 [Schlyter 36: 7—8] läsa vi med likartad ordställning:

*at frænsim þerræ ær sva skylþ at þer mughv eigh bo mæþ gusz rætti. ællær sifskapær.*

Avståndet mellan de både subjekten [*frænsim* och *sifskapær*] är här till och med större än i RB 3 § 1.

Ej heller har man rätt att stöta sig vid singularen *skal*, på den grund att subjekten äro tvenne. I dylika fall kan predikatet rätta sig enbart efter det närmaste subjektet. Jag hänvisar till *Iorþær bolkær* 9 [Schlyter 45: 21], där det heter:

*Hittis at kirkiugærþær ok toptærgarþar.*

---

## Vgl I. Rætløsæ bolkær 8.

*feær følengh* Collin-Schlyter 39: 13. *fear følængh* 39: 15. *fearfølingh* 39: 17. *fearføling* 39: 21.

Detta ords betydelse och härledning är omstridd. Så mycket är klart, att därmed betecknas ett slags åverkan å andras kreatur. De beläggställen, som kunna kasta ljus över ordet anföras till största delen af S. Bugge i Arkiv f. nord. fil. II s. 236 och äro följande:

N. g. L. II s. 523 [Codex af den ældre Eidsivathings- eller Borgarthings-Lov]: *En ef maðr a þriu nout. þa er fiar fælengh a tveim. en ubota værk ef oll hæggr þriu.*

N. g. L. II s. 126 f. [Nyere Lands-Lov, VII Landsleiebolk]:

*Ef fear fœling*[1] *uerðr a bu manz.* XXXVII. *Nv uerðr fear fœling a bu manz. a geitum eða a sauðum. ef maðr drepr oc uil eigi uið ganga. En ef maðr a giafgollt þann er uerðr er halfrar merkr. þar uerðr fearfœling a þui einu suini. A nautum oc rossom er þo fear fœling at eigi drepi. oc þegar er fear fœling a fenaðe er eigi bera fœtr heim til husa eiganda. en mork silfrs liggr uið fear fœling.* — — — — — — —

*En ef naut eða ross er sært eða bart oc bera þo fœtr heim til hus eiganda. af er þa fear fœling* — — —

Det citat, som Storm-Hertzberg N. g. L. V, sid. 192 b, anföra ur Jb. llb 39 har jag ej kunnat anträffa. Det finnes varken i N. g. L. IV s. 279 f., där man närmast skulle vänta att finna det, eller i Ólafur Halldórssons upplaga av Jónsbók, København 1904, sidd. 169 f.

Vgl I Collin-Schlyter 39: 13. *Dræpær* maþær *hors ællær nøt firi manni. vetir feær følengh.* — — — — — — — — — — 15 *at þu drapt fæ hans ok vete hanum fearfølængh.* — — — — — 17 *at þv uete mær fearfølingh ok þv drapt fæ mit.* — — — 20—21 *Æn þæt fæ ær dræpit. ær tueggiæ øræ ær vært. ællær tvem ørum. bættræ. þæt ær full fearføling.*

Vgl II Collin-Schlyter 155: 6. *Dræper* maþer *hors æller nøt firi manni ok vetær hanum fæiærfølengh* [Cod. G. *feafølgning*, F. *føiærføling*]. — — — — 10 *at þu vete mær fæarfølengh oc þu drapt fæ mit.* — — — 15 *þæt ær allt fæiærfølengh.* — — — 17 *eig ær søþer føiærfølengh* [G. *feafølinger*, K. *fearfølinger*].

Ög Collin-Schlyter 213: 3—4. *Nu dræpær man fæ manzs ok bær i fialstær han hetir fæ fylingær.*

Det har av gammalt varit vanligt att sammanställa *føling* f. och *fylingær* m. med fvno. *fela*, fsv. *fiæla* 'dölja' och dess släktingar. Så göra Collin och Schlyter i

[1] De former, som närmast äro föremål för diskussion, framhållas genom spärrning.

Corpus Iuris I s. 402 b, där *fearføling* översättes med 'fädöljande' och i II 270 a, där betydelsen av *fæ-fylingær* säges vara 'fädöljare'. Samma tolkningar ger Schlyter i sin 'Ordbok' sidd. 205 och 206, och Fritzner I sid. 425 b följer Schlyter. Möbius Analecta II 243 anser [1], att *fælengh* blott är en onöjaktig beteckning för *feling*. Rydqvist IV 32 not 1 söker stödja antagandet av en förbindelse mellan *fear-føling* och *fela* genom att hänvisa till fvno. *fóli* och fgotl. *fuli* (*fyli*) 'tjuvgods'. Cleasby-Vigfusson s. 147 b sammanställer *fiár-fœling* med *fóli*. Tanken på ett lömskt tillvägagående ligger väl också under Erik Jonssons översättning 'Kvægtyveri' i 'Oldnordisk Ordbog' Kjøbenhavn 1863.

Ehuru Brandt Forelæsninger over den norske Retshistorie II 116 f. framhåller, att det hemlighetsfulla förfarandet utgör ett viktigt moment i den handling, som benämnes *fiár-fœling*, är han dock [sid. 117 not 1] böjd för att härleda ordet icke från *fela* 'dölja' utan från *føla* 'håna, behandla på ett förnedrande sätt', ett verb, som är avlett av det från franskan lånade *fól* n. 'dåre'. Denna Brandts tanke har upptagits och utförts vidare av S. Bugge i Arkiv f. nord. fil. II sidd. 236 ff. och försvaras med eftertryck av Storm-Hertzberg i glossaret till Norges gamle Love sid. 192 b.

De viktigaste punkterna i Bugges argumentering är följande:

1. Av starka verb bildas icke abstrakta på *-ing* utan på *-ning*, och vokalisationen hos dessa ord på *-ning* är densamma som i pret. ptc. Följaktligen kan *-fœling* ej vara avlett av *fela*.

2. Söderberg Fgutn. ljudl. s. 17 har visat, att fgotl. *fuli* och fvno. *foli* (alltså icke **fóli*) hava kort rotvokal [2]. Med anledning härav betraktar Bugge *foli* som kortstavigt och anmärker, att fem. på *-ing*, som beteckna en handling, icke avledas av substantiv med kort första stavelse.

---

[1] Se Bugge Ark. f. nord. fil. II sid. 236.

[2] Jfr Fritzner(-Bugge) III 1108, men även Noreen Aisl. Gr. III § 119.2, som antager förlängning av *o* fför *lh* (*fela* = got. *filhan*).

3. I Thomas saga sid. 247 är verbet *føla* anträffat i betydelsen 'stympa'. Det latinska originalet har *mutilavit* där översättningen har *fællte.*

4. Det ffr. verbet *afoler*, härlett av *fol*, nfr. *fou*, visar samma betydelseutveckling som fvno. *føla* och betyder bl. a. 'estropier', 'mutiler'.

Formen *feafølgning*, som tydligen är en *-ning*-avledning, besläktad med *fiæla*, part. *-fulghin*, har helt och hållet undgått Bugges uppmärksamhet.

Mot punkt 2 i Bugges bevisföring kan göras den invändningen, att fvno. *foli* och fgotl. *fuli*, även om rotvokalen var kort, från ordbildningslärans ståndpunkt dock måste betraktas som långstaviga, emedan deras stam var **fulhan-*, och den korta vokalen sålunda efterföljdes av två konsonanter. Vidare synes det mig, att Bugge icke fäst nog vikt vid den omständigheten, att ordalagen i Vgl I och II synas giva vid handen, att *fear-føling* var en handling, som företogs i samband med dråp å kreatur samt efter dråpet[1]. Denna betydelse hos ordet framskymtar även i ett av de anförda citaten ur N. g. L. II: *Nv uerðr fear fæling a bu manz — — — ef maðr drepr oc uil eigi uið ganga.* I Ög säges uttryckligen, att den efter dråp å kreatur företagna handling, genom vilken en person förvärvar namnet *fæ-fylingær*, består i gömmande av det ihjälslagna djuret.

Bugge lämnar Östgötalagens *fæ fylingær* oförklarat icke blott med hänsyn till betydelsen utan ock med avseende å formen, ty *fylingær* kan icke härledas ur *føla* med ledning av någon känd, för dialekten i Ög gällande ljudlag[2]. Bugge anmärker loc. cit. sid. 237, att *fjár-*

[1] Jfr citaten från Corpus Iuris I 39: 13, 39: 15 och 155: 6. Sid. 39: 17 [jfr 155: 10] står visserligen *at þv uete mær fearfølingh ok þv drapt fæ mit,* men dessa ord kunna mycket väl betyda 'att du begick *fearføling* mot mig efter att hava dräpt mitt kreatur', varvid man vinner full överensstämmelse med de tre förstnämnda citaten.

[2] Till nöd kunde man betrakta *fylingær* som en gotlandism. Om gotlandismer i fsv. handskrifter se Pipping Guta lag och Guta saga. Inledning sidd. CVII ff.

*fæling* icke kan skiljas från *føla* 'stympa', men det synes mig minst sagt lika svårt att skilja *feær føling* i Vgl I och II från *fæ fylingær* i Ög.

I själva verket tror jag, att dessa ord kunna sammanställas med varandra och med verbet *fiæla* 'dölja', 'nedgräva'[1] utan att man inveckIar sig i de svårigheter, för vilka Bugge varnar.

Om vi taga som mönster den bildningstyp, som representeras av fvno. *baug-broti* 'ringbrytare', få vi för 'fädöljare' i fvno. formen **fé-foli*, i fvästg. **fæ-fole* och i föstg. **fæ-fuli*[2]. Användningen av *an*-stammar som nomina agentis hade emellertid redan före begynnelsen av den litterära tiden undergått en stark reduktion, och flere hithörande ord ersattes successivt med bildningar av annat slag[3].

Då det gällde att finna en modernare form för föstg. **fæ-fuli*, låg det utan tvivel närmast till hands att välja ändelsen *-ingr*, som jämte *-ingi* hade en vidsträckt användning i nomenklaturen för missdådare (*niþinger*, *morþingi*). Om **gorniþingær* (Skånelagens *gornithing*) användes i Östergötl. som namn på dem, vilka begingo illgärningar mot kreatur, torde vi med skäl kunna antaga, att *fæ fylingær* uppkommit av äldre **fæ-fuli* under inflytande av **gorniþingær*, som ju hörde till alldeles samma föreställningskrets.

På västgötskt område skulle vi då vänta formen **fæ-følingær*, på liknande sätt ombildad av **fæ-fole*. Vi finna här intet namn på själve missdådaren, men hans gärning benämnes *feær-føling*, *fea-følgning*. För att förklara dessa

---

[1] Betydelsen 'begrava' är belagd icke blott för got. *filhan* och fvno. *fela*, utan även för fsv. *fiæla*. Neckel har i PBB XXXIV s. 580 f. tolkat Kolunda-stenens *fulku* som *fulgu* 'begrovo'. Annorlunda v. Friesen Historiska runinskrifter, Fornvännen 1909, s. 79 not 1.

[2] Angående *a*-omljudet hos maskulina *an*-stammar i fvno., fvästg. och föstg. se Hultman Hälsingelagen sidd. 195 och 265. Från fvno. kunna massor av exempel anföras (*moli* m. fl., Hultman s. 195), från fvästg. ds *folæ* (3 ggr i Vgl II), från föstg. *sarþuli* (3 ggr i Ög).

[3] Sålunda ersättes *dræpi* i Vgl I med *dræpari*, *drapari* i Vgl II. Se ovan sidd. 1 ff.

former behöva vi icke ens diskutera rotstavelsens kvantitet hos *foli*; de utgöra synbarligen kompromissbildningar, som påverkats å ena sidan av **fæ-følingær* m [= föstg. *fæ-fylingær*], å andra sidan av ett normalt verbalabstraktum **feær-fulgning* f.

Enligt dessa antaganden, som till fullo förklara formen både hos föstg. *fæ-fylingær* och fvästg. *feær-føling*, *fea-følgning*, skulle det förra ordet betyda 'fä-gömmare' eller 'fä-nedgrävare', det senare 'fä-gömmande' eller 'fä-nedgrävning'. För det föstg. ordet är denna betydelse den enda, som överhuvud kan accepteras, och översättningen av fvästg. *feær-føling* stämmer förträffligt med det faktum, att *feær-føling* omtalas såsom en handling, vilken utföres efter det man dräpt ett kreatur. I fno. synes *fiárføling* hava fått den något utvidgade betydelsen av åverkan å kreatur, detta säkerligen under inflytande av verbet *føla* 'stympa', som ju är belagt på västnordiskt område, men icke på svenskt [1].

---

## Vgl I. Rætløsæ bolkær 9.

*ræþæ wætti.* Collin-Schlyter 40: 6.

Editorerna läsa *reþæ vætti* [Schwarz-Noreen 36: 15, Vendell 38: 26], och Otman översätter (s. 57) dessa ord med 'tillrusta vittnesmål', Beauchet (s. 209) med 'préparer ses témoins'. Schlyter har både i glossaret och i ordboken översättningen 'tillkalla vitnen', 'hafva dem i beredskap'.

Närmaste orsaken till att *ræþæ* uppfattats såsom likvärdigt med *reþæ* är väl den, att Vgl II 156: 16 har *reþæ vætti*, och till försvar för denna åsikt kan anföras, dels att *reþæ* ger god mening, dels att *æ* i st. f. väntat *e* stundom förekommer i Vgl I. De viktigaste och med *ræþæ* 40: 6 närmast jämförliga fallen äro 3ppi *hætæ* 11: 13, 3spi

---

[1] Reflexivet *følas* betyder i fsv. 'vara löpsk'. Jfr Schlyter Ordbok sid. 214 b.

*vætir* 19: 12 och inf. *lædæ* 53: 17. Men ojämförligt mycket vanligare är i Vgl I skrivningen *æ* i st. f. *a*. Det ligger sålunda i viss mån närmare till hands att utläsa *ræþæ* som *raþæ*, och det synes mig, att man även då kan finna en fullt rimlig tolkning.

Från att hafva betytt 'råda över', 'bestämma' [med dat.] har *raþa* i vissa förbindelser blivit liktydigt med 'utse', 'nämna'. Jfr fraserna *raþa [halvi] næmd* Schlyter Ordbok sid. 467 b, *raþa halvi syn, raþa þrim mannum* ibid. sid. 508 a. I analogi härmed kan *raþa vætti* anses hava betytt 'råda över vittnesmålet', 'utse vittnen'.

Skrivningen *reþæ* i Vgl II är ej avgörande för vår tolkning av stället. Redan den urtext, från vilken Vgl I och Vgl II härstamma, kan hava haft skrivningen *ræþæ* i st. f. *raþæ*, och i Vgl I förekommer *e* ymnigt i sådana fall, där grundtexten — visserligen på andra grunder — torde hava haft *æ*. Ur samma flock, som innehåller ordet *reþæ* kunna anföras fallen *þen, helðer, siunettingh, retmæli, hender*. Dessutom kan grundtextens *ræþæ* rent av hava missuppfattats som likvärdigt med *reþæ* 'iordningställa'.

Det synes mig icke möjligt att med full trygghet träffa valet mellan läsningarna *reþæ* och *raþæ*, som båda äro i huvudsak tillfredsställande.

---

## Vgl I. Rætløsæ bolkær 9.

*kræfiæ bokær.* Collin-Schlyter 40: 6—7.

Alla utgivare från och med Schlyter ändra här texten och läsa *bøtær* i nära anslutning till Vgl II 156: 16, som har *bøter*, och översättarna följa dem i spåren. Otman s. 57: 'kräfva böter'. *Beauchet* sid. 209: 'réclamer l'amende'. Emellertid synes det mig sannolikt, att läsningen *bøter* i Vgl II insmugit sig i texten på grund därav, att sammanställningen *kræfiæ bøtær* var ytterst vanlig, och *bokær* av en ouppmärksam avskrivare lätt kunde läsas som *bøtær*. En felskrivning *bokær* i st. f. *bøtær* är svårare att förstå.

Det synes mig därför, att Vgl I här, likasom så ofta eljes, har vitsord framför Vgl II, och någon svårighet att tolka frasen *kræfiæ bokær* föreligger icke.

*Bokær* är naturligtvis gsg av *bok* f. 'bok', 'bibel'. Verbet *kræfiæ* konstrueras visserligen i regeln med ack. i Vgl I, men konstruktionen med gen. är belagd utom på detta ställe även i Mylnu bolkær 52: 13—14, där det heter: *þa skal han sær uæghær kræfiæ.*

*Kræfiæ bokær* betyder enligt min mening 'fordra att bibeln tages fram', 'fordra att (jämte sina vittnen) få gå ed på bibeln'. Att bibeln, kallad *bok*, redan tidigt användes vid edgång inför rätta framgår av många ställen i lagarna. Se härom Schlyter Ordbok sid. 78 b.

Uttrycket *kræfiæ bokær* 'fordra att en bibel anskaffas' är så mycket lämpligare, som det på denna tid ingalunda alltid fanns en bibel till hands. Ög stadgar [Ræfsta balkær VIII § 1, Collin-Schlyter sid. 172: 8 ff.] uttryckligt straff för den, som genom att röva bort bibeln förhindrar en edgång.

---

## Vgl I. Þiuvæ bolkær 3 § 1.

*Værþær þiuuær takin a vægh ok eigh af þem ær firi styld ær wrþin. þa skal han þiuf hem mæþ sær lædæ ok bud sændæ þem svm þiuvær þær ær.* Collin-Schlyter 53: 16—18.

Schlyter sid. 53 not 2 emenderar *þiuvær þær* till *þiuvæþær.* Schwarz och Noreen s. 48: 17 återgiva handskriftens text oförändrad, men angiva icke, huru de tänka sig översättningen av den passus, som Schlyter icke ansett sig kunna tolka utan att verkställa en emendation. Otman sid. 74 och not 6 ansluter sig till Schlyters mening och anför, att Vgl II på motsvarande ställe har *ær stolin var*[1]. Beauchet s. 236: 9 översätter i

---

[1] Cod. Holm. B 58 har faktiskt *ær stolir var.* Se Schlyter 167: 5.

Schlyters anda: *à celui qui a été volé.* Vendell s. 51: 15 följer grundtexten likasom Schwarz-Noreen. Noreen Altschwedisches Lesebuch [båda upplagorna] s. 2: 20 och s. 117 bibehåller handskriftens läsart och fattar *sum* såsom likvärdigt med gen. av ett relativpronomen.

Schlyters emendation har ett visst stöd i frasen *þu æst þiufwaþer* Vm, Manhælghis B. XXX 10, Schlyter 168: 19, av vilken framgår, att participiet *þiuvaþer* 'bestulen' funnits i lagspråket, men den tvingar oss att antaga en felskrivning, som synes svår att förklara[1]. Mot Noreens översättning kan invändas, att *sum* i betydelsen 'vars' knappast torde använts. Noreen har icke anfört något parallellcitat, och jag känner intet sådant. Men det finnes måhända en tredje utväg att få texten tolkad.

Nysvenskt *som* användes ofta i temporal betydelse, likvärdigt med det fullständigare uttrycket *så snart som* och detta språkbruk har gamla anor. I sin 'Ordbok' II sid. 547 a, mom. 14 anför Söderwall fornsvenska exempel på *sum* använt i denna betydelse och bl. a. ett från år 1347 [*hwarn morghon som af rensät är*]. Temporalt *sum* [= just som] förekommer måhända redan i Åkirkebyfuntens inskrift. Se härom Noreen Ark. f. nord. fil. VI 366 not 2. Orden *svm þiuvær þær ær* kunna alltså betyda: *genast som tjuven är där.*

Jag antager, att den omtvistade paragrafen ursprungligen avslutats med orden

— — *ok bud sændæ þem,* sum stolen var, *svm þiuvær þær ær.*

Orden sum stolen var har jag infogat med stöd av den yngre redaktionens *ær stolir var.* Orsaken till att de överhoppats är naturligtvis den, att kopisten efter nedskrivandet av det första *sum* trodde sig hava skrivit det andra.

---

[1] Man kunde dock tänka sig att *þiuvær þær* stått för *þiuvæþær* på grund av omvänd skrivning, då man i Vgl II stundom finner *-þ-r-* i st. f. *-rþ-r.* Ur Vgl I K kan måhända anföras den omvända skrivningen *marder.* [Noreen Ark. V 386 f.]

Översättningen av paragrafens slutord blir sålunda: — — *och sända bud till den bestulne, genast som tjuven är där.*

---

### Vgl I. Þiuvæ bolkær 5.

*Værþer* maþær *stolen vrækær fiæt æptir fællir .i. kæfti. fyrst skal by letæ.* Collin-Schlyter 54: 10—11.

Vgl II har på motsvarande ställe:

*Warþer maþer stolin wrækir fiæt æptir. fællir .i. kiæfli. første skal by lætæ.* Collin-Schlyter 168: 11—12.

Man har tvistat, huruvida det bör läsas *kæfti*, såsom Vgl I har, eller *k(i)æfli* [Vgl II]. Collin-Schlyter sidd. 54, 168 not 49 och 445 b läsa *k(i)æfti* , och *kæfti* föredrages även av Schlyter Ordbok sid. 361, Beauchet s. 238: 1, Westman Ark. f. nord. fil. XIX 307—314, Noreen Altschwedisches Lesebuch II 3: 1 och 149 a. Läsningen *kæfli* väljes däremot av Schwarz-Noreen 49: 9, Otman s. 75 och not 10, Fritzner Ordbog II 270, Noreen Altschwedisches Lesebuch I 3: 1 och 147, Storm och Hertzberg N. g. L. V 338 f., Vendell 52: 3 och 93, samt av Cederschiöld Om några ställen i äldre Västgötalagen sidd. 14 f.

Ett av Schlyters argument [se Ordbok sid. 361] för bibehållande av läsarten *kæfti* består i en hänvisning till möjligheten av att på detta sätt åstadkomma ett slutrim *æfti(r)* ∾ *kæfti*, men detta argument har med skäl eliminerats av Cederschiöld. Vidare har Cederschiöld påpekat, att en stötande subjektsväxling uppkommer, om man med Collin-Schlyter[1] och Beauchet översätter *fællir i kæfti* med orden 'tjufven gömmer undan det stulna', 'le voleur fait disparaître l'objet volé', och Schlyter har i 'Ordbok' anmärkt, att den av honom och Collin tidi-

---

[1] Collin-Schlyter stödjer sig delvis på Stiernhöök och Loccenius.

gare givna översättningen ej passar i sammanhanget, som synes fordra, att orden *fællir i k.* skulle antyda, att förföljaren mister spåret.

Westman läser *kæfti*, emedan han anser, att man bör följa Vgl I, sålänge en rimlig mening kan framletas ur denna handskrift. Westman översätter *kæfti* med *[kreaturs]fåll*[1] och visar genom anförande av moderna dialektord, att ett fsv. *kæfti* med denna betydelse måste ha funnits. Till Westmans utläggning hänvisar Noreen i Altschwedisches Lesebuch [II].

Jag är fullständigt ense med Westman däri, att man helst bör följa Vgl I, om en god mening därigenom fås fram. Men trots Westmans utläggningar finner jag det överraskande, att texten här skulle tala om, vad som skall göras, då man *tappar spåret* [så översätter Westman *fællir*] *i en fålla.* I likhet med Schlyter tror jag, att vi ej få slå oss till ro, förrän vi ur orden *fællir i kæfti* [∾ *kiæfli*] lyckats få fram betydelsen 'mister spåret'. Och detta torde gå för sig med lätthet, om man läser *kæfli.*

Sedan länge har man sammanställt uttrycket *fællir i kiæfli* [Vgl II] med ett uttryck i den norska Bjarköretten III 115, där det omtalas ett medel att konstatera tjuvnad, vilket medel består i att man *fellir kefli í spor hans*[2].

Parallellen hade kanske dragits redan av Schwarz och Noreen, som avvika från Schlyter och läsa *kæfli*, icke *kæfti*, men den förste som uttryckligen påpekar densamma är Otman. Vid tolkningen av den norska texten följer Otman första upplagan av Fritzners 'Ordbog' sid. 344, där *fella kefli í spor e—s* översättes med 'lade gaa Budstikke i ens Spor for at faa ham greben?' I sin stora 'Ordbog' säger Fritzner, att med *fella kefli* förstås nedläggandet av trästycken i tjuvens spår för att hindra deras utslätande. Storm-Hertzberg mena, att proceduren med trästyckena hade till ändamål att konstatera, i vilken riktning tjuven avlägsnat sig. Både Fritzner

---

[1] Svenskt riksspråk känner, såvitt jag vet, blott formen *fålla.*

[2] N. g. L. IV s. 93: *oc fellir hinn kefli j spor.* N. g. L. IV s. 82: *og fellr hinn kiefle i spor hans.*

'Ordbog II' och Storm-Hertzberg understryka den av Otman påpekade parallellen mellan Bjarköretten och Vgl I, II, och detsamma gör även Vendell s. 93.

Såvitt jag förstår, kan man ej bortresonera Bjarkörettens bevis för att det på fornnordiskt område funnits en plägsed, enligt vilken en tjuvs spår markerades genom utlagda trästycken. Westmans invändning sid. 314, att man knappast hade till hands tillräckligt många tillskurna trästycken för behovet, synes mig obefogad. Om utläggandet av dessa, såsom troligt är, blott hade till ändamål att på ett otvetydigt sätt markera den bestulnes anspråk gentemot tjuven[1], kunde man naturligtvis vara belåten med mycket glest utlagda märken.

Jag håller det vidare för säkert, att ordet *k(i)æfli* i Vgl II, felskrivet i Vgl I, syftar på den i Bjarköretten omtalade plägseden. Men för att få fram en rimlig mening måste vi, synes det mig, fatta verbet *fællir* på annat sätt än Bjarkörettens *fellir.* En anvisning om den rätta betydelsen av Västgötalagens *fællir* ger oss Södermannalagen, Þingmala balker II, där det heter *Hwar buþcafla willer æller fællir* — — — *bøte III. øræ. Fælla buþkafla* betyder här bokstavligen 'låta budkavle falla', 'tappa bort den' eller i överförd bemärkelse 'försumma att frambefordra den'. I analogi härmed betydde *fælla kæfli* 'tappa[2] de trästycken, med vilka tjuvspåren markerades' eller i överförd bemärkelse 'tappa spåret'.

---

[1] Jfr den i Iorþær bolkær 20 omnämnda plägseden, som bestod i att markera sin äganderätt till en äng genom att nedsticka en barkad käpp i jorden. Även Cederschiöld citerar Iorþær bolkær 20 i detta sammanhang, men torde uppfatta uttrycket *fællæ kæfli* på annat sätt än jag. I förbigående må nämnas, att det förfarande, som föreskrives i Iorþær bolkær 20, är väsentligen identiskt med en känd landnámsceremoni. Se Landnáma [Hauksbók] 185, c. 151, sid. 62 och 190, c. 161, sid. 64, samt Nordlander Sv. fornm. för. tidskr. X s. 145, Norrländska samlingar [Ångermanländska fiskevatten] Stockholm 1892, sid. 25.

[2] Även Westman s. 309 översätter *fællir* med 'tappar', men tror, att man ur det föregående måste supplera ett objekt [*fiæt*], medan objektet i själva verket är *kæfli.*

*Fællir kæfli* har sålunda just den betydelse, som Schlyter postulerat för uttrycket *fællir i kæfti*. Skrivningen *t* i st. f. *l* är lätt förklarlig, och det skenbart överflödiga *i* gör inga bekymmer. Prepositionen är här såsom ofta i fsv. använd absolut[1] och betyder 'därvid', 'därunder'.

Jag översätter sålunda:

*Blir någon bestulen och förföljer tjuven men tappar därunder spåret, skall man först genomleta [egen] by.*

---

## Vgl I. Huru mylnu skal gæræ § 5.

Texten i Cod. Holm. B 59 lyder:

*[T]akæ grænnær almænnig in firi mylnu dørom. þa skal han sær uæghær kræfiæ. þer skulu hanum uægh læggiæ. Gaar* maþær *þæt*[2] *eig laghskiptæ þær iorþo lyutær annær firi mylnu dorom. þa ær mylnæ hans vnit.* Collin-Schlyter 52: 13—16.

Angående utläsningen av de enskilda bokstäverna kan i allmänhet intet tvivel råda. Undantag utgör endast den utraderade bokstav, som stått under *t* i *þæt*. Collin och Schlyter uttala sid. 52 not 14 en förmodan, att här skulle stått ett *r*. Jag har ej granskat handskriften i original, men det fotolitografiska avtrycket synes mig giva vid handen, att den utraderade bokstaven snarast varit ett *s*.

Tager man i betraktande dels de kvarstående spårens otydlighet, dels den omständigheten, att Cod. Holm. B 58 av Vgl II på motsvarande ställe har ett *s*[3], synes det mig, att Collin-Schlyters med all reservation föreslagna läsning *þær* [ändrat till *þæt*] måste betecknas som

---

[1] Jfr Dalalagens *asaaki* = *a saak i*, Hultman Nordiska studier tillegnade A. Noreen, sid. 217 not 1.

[2] Under *t* har stått en annan bokstav, som utraderats.

[3] Collin och Schlyter Corpus Iuris I, sid. 194: 2, läsa: *gær* [Cod. K. *Gaar*] *han þes eig.*

tvivelaktig och lämpligen ersättes med *þæs.* Min uppfattning av skriften i det fotolitografiska avtrycket kan visserligen vara subjektiv, emedan den gynnar min tolkning, men läsningen *þes* i Cod. Holm. B 58 står under alla omständigheter fast.

Vid redaktionen och tolkningen av den fras, som i Cod. Holm. B 59 lyder *Gaar* maþær *þæt* [ändrat från *þæs*] *eig* och i Cod. Holm. B 58 *gær* [Cod. K. *Gaar*] *han þes eig* hava alla utgivare[1] och översättare[2] av Vgl I valt läsarten *Gær maþær þæt eig[h]*.

Otmans översättning av kvarnbalkens § 5 torde i allt väsentligt motsvara den uppfattning av ifrågavarande lagstadgande, som gjort sig gällande från Schlyters tider och till denna dag. Översättningen lyder:

„Hägna grannar allmänning in framför kvarndörr, då skall han sig väg kräfva. De skola honom väg anlägga. Gör någon det ej, skifta de lagligen jord, får en annan på sin lott jorden framför kvarndörren, då är hans kvarn onyttig.“

Läsningen *gær* är tagen ur Cod. Holm. B 58, som på denna punkt torde överensstämma med flertalet övriga handskrifter av Vgl II, eftersom Collin och Schlyter ej annoterat någon annan variant än den form *Gaar*, som citeras ur handskriften K och bedömes med ett expressivt male. Detta sistnämnda omdöme synes mig förhastat. *Gaar* läses utom i Cod. K även i Cod. Holm. B 59, äldre Västgötalagens huvudhandskrift[3], som har vitsord framför alla andra[4]. Vidare kan man väl förstå, att den i fsv.

---

[1] Collin-Schlyter sid. 52; Schwarz-Noreen sid. 47; Vendell sid. 50.

[2] Otman sid. 73; Beauchet sid. 234.

[3] Om *gaar* i Vgl I finner man uttalanden hos K. H. Karlsson Ark. I 391, Noreen Aschw. Gr. § 130.1 och § 553 Anm. 4, Kock Svensk ljudhistoria I sid. 258. Alla dessa forskare uppfatta *gaar* såsom en form av verbet *gæra.*

[4] Kvarnbalken ingår icke i den fragmentariska handskrift av Vgl I, som publicerats i facsimile av O. v. Friesen i 'Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala' IX. 3.

litteraturen unika[1] formen *gaar* ersatts med det av varje skrivare kända *gær* 'gör', medan en felkopiering gående i motsatt riktning synes mindre lätt förklarlig. Tager man ännu i betraktande, att fvästg. icke blott i sin ljud- och formlära, utan även i sitt ordförråd[2] visar frändskap med fvn., synes det mig, att läsningen *Gaar* icke får ratas, förrän man sett efter, huruvida denna form icke kan uppfattas som 3 spi av det i fvn. belagda verbet *gá*, som enligt Fritzner betyder[3] 'have sin Opmærksomhed henvendt paa noget, ænse det, give Agt derpaa'. En sådan prövning är så mycket mera att förorda, som verbet *gá* styr genitivus, varför man, om man bibehåller läsningen *Gaar*, har utsikt att kunna förklara den genitiv *þæs*, som i Vgl I ändrats till *þæt*, men går igen i Vgl II under formen *þes*. Läser man *gær*, är genitiven *þæs* [*þes*] helt enkelt obegriplig. Läser man *Gaar maþær þæs*, kunna alla handskriftsvarianter med lätthet förklaras såsom misslyckade förändringar av en fras, vars betydelse icke längre var känd. Skrivarna av Cod. Holm. B 59 och B 58 synas båda haft för avsikt att ersätta *Gaar maþær þæs* med *Gær maþær þæt*. I B 59 har *þæs*, ehuru redan nedskrivet, ändrats till *þæt*[4], men *Gaar* har fått stå kvar i överensstämmelse med förskriften. I B 58 möter oss *gær* st. f. *Gaar*, men förläggets *þes* står kvar.

Handskrifternas alla indicier tala sålunda för läsningen *Gaar maþær þæs eig* — en ur grammatikalisk synpunkt oklanderlig fras. Återstår att se, om den passar i sammanhanget. För min del tror jag detta. Jag översätter hela paragrafen:

---

[1] Jag ser naturligtvis bort från verbet *gā* 'gå', som alls icke passar i sammanhanget och icke hör till Västgötalagens ordförråd.

[2] Jfr Kock Fsv. ljudl. II 515 ff., Noreen Aschw. Gr. § 8 a.

[3] Angående ordets etym. se Noreen Ark. III 17, Björkman Nordiska studier tillegnade A. Noreen, Uppsala 1904, sidd. 169 ff., Torp Arkiv för nord. fil. XXIV s. 95, Wadstein I. F. V 7—8, Delbrück Synkretismus, Strassburg 1907, sid. 5.

[4] Collin och Schlyter synas antaga, att ändringen är gjord av den ursprunglige skrivaren, ehuru de icke säga det uttryckligen. En förnyad granskning av handskriften vore måhända påkallad.

*Inhägna [kvarnägares] sambyggare*[1] *allmänning fram för kvarndörren, då skall han kräva väg för sig; de skolc bygga väg för honom. Vårdar han sig ej därom, verkställe: laga skifte av jorden, får annan man på sin lott jorder framför kvarndörren, då är hans kvarn till ingen nytta*[2].

Jag vill ännu tillägga, att prof. Hultman oberoende av mig kommit till den slutsatsen, att *gaar* i kvarnbalker hör till verbet *gā*.

---

## Vgl IV. 13.

— *firi þy at dotter saldi brodþore .i. by finzantæ fæd þær. fiærdhungin aff hælmninngginum.* Collin-Schlyte 294: 16—17.

Denna passus finnes, så vitt jag vet, icke diskutera på annat ställe än i Collin-Schlyters glossar unde rubrikerna *Faþir* m. och *Finzantæ*, samt i Schlyter 'Ordbok' sid. 156 b under *Finzantæ*.

På sistnämnda ställe säges om *Finzantæ*: 'ett trol gen genom skriffel vanställdt ord, om det ej är ett nome proprium', och i Collin-Schlyters glossar heter det 'vocabulum obscurissimo loco, IV 13, obvium, cuius sign ficatio, vel an forte sit nomen proprium hominis locive nobis latet'.

Under uppslagsordet *Faþir* säges i glossaret: 'A huc referenda sit v. *fædþær*, IV 13, iudicare non possumu cum sensus istius loci nobis lateat'.

Beträffande *finzantæ* har Schlyter säkert varit p rätt spår, då han förmodar, att härunder döljer sig e nomen proprium.

---

[1] Angående denna översättning av *granni* se Norrby Ekon misk tidskrift 1904, sid. 258 f.

[2] Cederschiöld Om några ställen i äldre Västgötalage Göteborgs högskolas årsskrift 1898, särtryck sid. 14, framhåller, a formen *vnit* kan uppfattas icke blott som hörande till ett adj. *unyte* utan även som pret. ptc. av ett verbum = fvn. *únýta*.

För att förstå vilka möjligheter för utläsning av textens *finzantæ* som finnas, måste vi ihågkomma tre omständigheter.

1. Uddljudande *v* tecknas i västgötaskrifter ganska ofta med *f*. Belägg: *farit* = *varit* Vgl I, Collin-Schlyter 12: 2; *fyxl* = *vixl* Vgl III, Collin-Schlyter 259: 11; *frangæ* = *vrangæ* Vgl III, Collin-Schlyter 270: 18.

2. Ljudet *æ* hade i Västergötland närmat sig till *a* och tecknades ofta med *a* i ställning fför geminata. I förbindelsen *nt* var *n* sannolikt geminerat. Jfr skrivningen *rantær* = *ræntær* Vgl I 60: 8. Närmare härom hos Pipping Neuphilologische Mitteilungen 1909 sidd. 179 ff.

3. I Vgl I förekomma följande fall av *æ* i st. f. *i*, där vokalen i närmast föregående stavelse är *æ*: 3spk *ægæ* 33: 22 [jfr *æghi* 16: 2]. df *hænnæ* 21: 17 [6 ggr *hænni*, och på grund av inflytandet från den följande geminatan 3 ggr *hanni*]. ds *mælæ* 26: 14 [jfr *mæli* 27: 5 men även *malæ* Vgl II 136: 10]. as *mæræ* 38: 15.

Jag anser mig berättigad normalisera *finzantæ* till *Vinzænti*, vilket torde motsvara ett latinskt *Vincentii*. Orden *by finzantæ*, vilka ordnats efter lagarna för den latinska ordföljden [*vicus Vincentii*], kunna sålunda översättas med *Vincentsby*.

Formen *fædþær* har säkerligen intet med *faþir* att skaffa, utan är en obruten form, svarande mot föstg. *fiæþær-* Collin-Schlyter II sid. 264, Noreen Aschw. Gr. § 483 anm. 2] = *fyr-*. Man behöver icke antaga, att denna kompositionsform av räkneordet fyra alltid haft multiplikativ betydelse, ty i den gotiska sammansättningen *fidurragineis* n. 'fjärdingsfurste' [eller *fidurragini* n. 'fjärdingsfurste-ämbete'] uppträder *fidur-* snarast som divisor. Jag tror, att vi med detta exempel för ögonen kunna översätta *fædþær-fiærdhungin* med 'sextondedelen' och *fædþær-fiærdhungin aff hælmningginum* med 'trettiotvåendedelen'. Betydelsen av den hittills dunkla frasen blir då:

— *ty en dotter sålde sin trettiotvåendedels lott till sin broder i Vincentsby.*

## Vgl IV. 15.

*Æn sun swærkis war boren .i. danmark .i. kiltu o war ømblegh hans færð.* Collin-Schlyter 302: 2—4 Noreen Altschw. Lesebuch 15: 3—5.

Jag har här ingen anledning att uppehålla mig vid den emendation [*sun hans Swærkir*] som Ihre, Collin Schlyter och Noreen gjort i början av meningen Däremot skulle jag vilja påpeka, att det sista ordet i satsen *færð*, säkerligen missuppfattats av Collin-Schlyter och av Noreen, som översätta det med 'färd', 'resa', 'reise' Då det engång sagts, att pojken burits i famnen till Dan mark, verkar tillägget 'och det var en ömklig resa' sna rast komiskt, vilket författaren icke torde hava avsett *Færð* uppfattar jag som likvärdigt med 'öde', 'lott', ett allmänt uttryck för 'huru det går en', om man '*far* väl eller '*far* illa' [jfr 'den illa gör, han illa far']. Såsom en av mina åhörare påpekat, har nsv. *färd* just denna bety delse i den prefigerade formen *ofärd*.

Sålunda översätter jag:

*Men hans son Sverker bars i famnen till Danmark där det gick honom ömkligt.*

**Hugo Pipping.**

---

# Finländska vattendragsnamn.

---

## Inledning.

Arkeologien har ådagalagt, att vårt land redan under förhistorisk tid haft en germansk (skandinavisk) befolkning. Fynden från sten-, brons- och järnåldern utvisa, att denna varit utbredd över hela sydvästra Finland. Både arkeologer och språkforskare, bland vilka främst må nämnas svenskarne Montelius och Wiklund, hava även velat göra gällande, att dessa förhistoriska skandinaver vore att betrakta såsom förfäder till vårt lands nu levande svenskar. Såsom känt har denna fråga under senaste tider varit underkastad ett livligt meningsutbyte. Utan att här vilja giva ett referat av hela diskussionen vill jag blott nämna, att jag i mitt år 1905 utkomna arbete 'Språkliga bidrag till den svenska bosättningens historia i Finland' (= Finska Vetenskapssocietetens 'Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk' 63) genom en undersökning av ortnamnsmaterialet i södra och västra Finland sökt ådagalägga, att den äldre skandinaviska befolkningen till största delen uppgått i eller undanträngts av den finska, då den nya svenska kolonisationen vidtog. Detta resultat vann snart ett kraftigt stöd i den arkeologiska forskningen. I sin intressanta undersökning 'Die ältere Eisenzeit in Finnland I' — även den utkommen 1905 — kom Hackman genom sina forskningar beträffande vår äldre järnålder till i huvudsak samma resultat.

Även den Montelius-Wiklundska teorien har dock funnit en försvarare. Karsten har genom sina undersökningar af 'Österbottniska ortnamn' kommit till väsentligen samma uppfattning som hans svenska föregångare. Men dels har arbetet ännu ej fullständigt utkommit, så att något slutligt omdöme om hans motivering ej kan uttalas, dels ger den nu utkomna delen enligt min åsikt anledning till så många graverande anmärkningar [1], att hans resonemang ingalunda förefaller övertygande. Några nya synpunkter ger arbetet ej.

Å andra sidan har en tidigare anhängare av teorien om vår svenska befolknings uråldriga anor, språkforskaren Hesselman i sin grundliga undersökning 'Sveamålen och de svenska dialekternas historia' numera accepterat den av Hultman [2] tidigare framställda åsikten om de östsvenska dialekternas historia, att dessas urhem på andra sidan Östersjön måste sökas 'inom ett jämförelsevis begränsat område' (enligt Hesselman de uppländska folklanden jämte Södermanland).

Men fortsatta undersökningar må i denna detaljfråga leda till vilket resultat som helst; i varje fall torde det få anses säkert, att Finland under sten-, brons- och äldre järnåldern bebotts av skandinaver. Och om nu dessa under det första årtusendet av vår tideräkning uppgått i eller undanträngts av finnarna — eller möjligen lämnat landet — så måste man vänta, att de i ortnamnen lämnat några spår efter sig, antingen så att finnarna upptagit de skandinaviska namnen eller också översatt dem. Och samma antagande måste vi göra även om det skulle visa sig, att vi ej få tala om en yngre svensk inflyttning.

I mitt ovannämnda arbete har jag även trott mig kunna uppvisa flere sådana fornminnen. Dessa äro till stor del kulturnamn. Men då såsom bekant naturnamnen och i synnerhet vattendragsnamnen visat sig vara mycket gamla, så måste väl spåren av de förhistoriska skandinaverna i främsta rummet sökas bland dessa. Jag har därför

---

[1] Se Finnisch-ugrische Forschungen VI, Anzeiger s. 41 ff.

[2] I arbetet 'De östsvenska dialekterna'.

underkastat vattendragsnamnen i södra och västra Finland en språkhistorisk undersökning i hopp om att härigenom kunna lämna nya bidrag till frågan om nationaliteten hos dessa avlägsna tiders befolkning.

Då såsom bekant flere av våra älvar äro utlopp för vidsträckta 'stråtar' och vattensystem, har jag följt vattendragen åt och sålunda utsträckt undersökningen över vattendragsnamnen i allmänhet — för så vitt nordiskt ursprung hos dem kunnat antagas. Det har härvid visat sig, att de gamla vattendragsnamnen ofta utträngts av nyare sådana och kvarleva blott i på dem bildade kulturnamn.

Principen att vid en namnforskning av ifrågavarande slag följa vattendragen åt från utloppet upp till källorna torde få anses för metodiskt riktig, ty äldre tiders kolonisation gick ju, såsom arkeologiska fynd och även andra vittnesbörd ådagalägga, längs älvarna och vattendragen.

En dylik undersökning mötes dock av många svårigheter. Visserligen kunna vi redan med tillhjälp av Ryghs och Hellquists arbeten göra oss en ungefärlig föreställning om de nordiska vattendragsnamnen — och jag hoppas, att mitt arbete skall ådagalägga en förvånande överensstämmelse mellan dem och de urnordiskt-finländska — men då i de nu i onomatologiskt avseende undersökta trakterna även finnar bott sedan urminnes tider, hava många av vattendragen rent finska namn, och så länge de finska ortnamnen äro fullkomligt oundersökta, löper man mycket lätt faran att se saken ensidigt ur skandinavisk synpunkt. Framtida forskningar skola därför sannolikt ådagalägga, att många av de namn, för vilka jag nu tänkt mig nordiskt ursprung, böra förklaras såsom finska. Jag vågar dock uttala den förhoppningen att så pass många av de nu framställda etymologierna skola visa sig vara riktiga, att huvudresultatet av undersökningen måtte få anses stå fast.

---

# Geografisk-etymologisk översikt.

## Vammeljoki, Vammeljärvi.

Vid utloppet av Vammeljoki ligger *Vammelsuu* by (fi. *suu* = mynning), vilket namn år 1559 skrives *Wadmalsu*. Såvida denna form ej beror på folketymologi eller etymologiserande skrivsätt — något som jag i avsaknad av äldre former ej kan avgöra — så låge det nära till hands att här antaga ett svenskt ortnamn **Vaþmal*, sammansatt av sv. *vad*, isl. *vað* — jfr norska älvnamnsstammen *Vað* (Rygh, Elvenavne s. 288) — och fsv. *mal*, isl. *mǫl*, sv. dial. *mal* 'grovt grus och småstenar vid stranden av hav, sjö eller å'.

Däremot torde man ej kunna antaga sammansättning med sv. *vadmal*, isl. *vaðmál* (egentligen 'ett bestämt mått tyg'), då en dylik namnbildning vore svår att förstå. Möjligen vore det i så fall liktydigt med 'handelsflod' — varom se nedan *Perojoki* — eller också att likställas med svenska sjönamn, angivande en jämförelse med klädesplagg, t. ex. *Socken*, *Broksjön*, *Byxtjärn*, *Hattsjön* m. fl.

Om formen *wadmal-* ej angiver något äldre uttal, kan namnet även jämföras med svenska sjönamnet *Vammeln* (1329 *Vamolsø*), vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 690 sammanställer med fsv. adj. *vamul* 'vämjelig, stygg', en bildning av roten i isl., fsv. *vami* 'vämjelse', fsv. *væmia* 'vämjas'. Namnet skulle då höra till en i svenska sjönamn rätt talrik grupp av 'nedsättande' benämningar. — I detta fall skulle den finska formen närmast utgå från en nordisk parallellform **Wamil-*.

Namnets etymologi måste tillsvidare betraktas såsom osäker, och det synes mig ej osannolikt, att det är finskt. Jfr även nedan *Vammala* köping vid *Vammaskoski* fors i Tyrvis.

För nordiskt ursprung talar dock måhända namnet på Vammeljokis källsjö: *Suulajärvi.* Detta kan nämligen återgå på en i nordiska vattendragsnamn mycket utbredd namnstam *Sul-* av okänd betydelse. Rygh, Elvenavne s. 252 säger stammen hava 'Grundbetydning af noget kløftet'. Hellquist, Sv. sjön. I s. 564 åter anser namnet utgå från en växelform till sv. *sol* (jfr fsv. *ansylis*).

## Humaljoki.

Namnet på denna lilla å kan vara finskt, innehållande fi. *humala* 'humle' — jfr t. ex. fi. *Humaljärvi* i Kyrkslätt —, men då flere paralleller från nordiska språk kunna uppvisas — no. älvnamnet *Humla,* svenska sjönamnet *Hummeln* — är även svenskt ursprung möjligt, i synnerhet som ån ligger inom en socken med det svenska namnet *Björkö* (fi. *Koivisto*), redan 1270 *Berkø* (Hausen). Rygh, Elvenavne s. 110 härleder det norska *Humla* från subst. *humla,* Bugge åter (l. c.) anser det vara bildat på ett verb med betydelsen 'summe', besläktat med mht. *hummen.* Det svenska sjönamnet föres av Hellquist, Sv. sjön. I s. 235 f. till den germanska stammen *hūm* i no. *hume* 'dunkelhet, mörker', isl. *húm* 'skymning'. Samma grundord ingår i sv. sjönamnet *Humsjön.*

## Rokkalanjoki.

Ånamnet är synbarligen sekundärt i förhållande till byanamnet *Rokkala,* men det är möjligt, att detta i sin tur är bildat på ett gammalt nordiskt ånamn. Jag jämför det med norska älvnamnet *Rogga* av okänd betydelse (Rygh, Elvenavne s. 196). Även ett norskt älvnamn *Rokka* förekommer, men detta föres af Rygh anf. arb. s. 195 till

ett äldre **Roðk-* av *rjóða* 'färga röd', varför vi i detta fall skulle vänta oss detta äldre stadium bibehållet i finskan.

Under sitt mellersta lopp bär ån namnet *Summajoki*. I närheten därav ligga *Summa* by och *Summajärvi* sjö. Även detta namn är troligen svenskt (se nedan *Summajoki*).

Rokkalanjoki upprinner ur (l. genomrinner) tvenne avlånga sjöar *Halilanjärvi* och *Halolanjärvi*. Sjöarnas form frestar oss att sammanställa deras namn med svenska sjönamnet *Halen*, vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 210 på grund av sjöns utpräglade svans- eller stjärtlika form anser vara bildat på fsv., isl. *hali* 'svans, stjärt'. Emellertid måste den nu framställda etymologin betecknas såsom synnerligen osäker. Namn på *Hali-*, *Halo-* äro nämligen mycket vanliga i olika rent finska delar av landet, t. ex. *Halila* i Idensalmi, *Halola* i Jockas, Leppävirta, Maaninga m. fl. Jag anser därför finskt ursprung för sannolikare.

## Perojoki.

Denna å upprinner ur *Perkjärvi* sjö, och då åarnas och källsjöarnas namn — såsom vi snart skola finna — vanligen äro avledda av samma stam, ofta så att det ena är bildat på det andra, är det möjligt, att *Perojoki* representerar det svaga stadiet av ett äldre **Perko-* (enligt en på analogisk väg införd böjning **Perko* ∾ *Peron*). Detta *Perk-* anser jag avspegla den i nordiska vattendragsnamn ytterst vanliga stammen *berk-*, varav fsv. *biork*, *biørk*, sv. *björk*. Jfr sv. sjönamnen *Bjärken*, *Björkaren*, *Björken*, no. älvnamnsstammen *Bjark-*, varav *Bjørkaa*, *Bjørke*, *Bjørkan*, *Bjørken*, *Bjerka* m. fl. Ånamnet lydde antagligen ursprungligen **Perkojoki*, sjönamnet åter **Perkajärvi* (< urn. **Berkōn-* och **Berka-*).

Perojoki utfaller i Viborgska viken, vid vars mynning vi finna *Björkö* (sund och) socken (fi. *Koivisto*), en gammal handelsplats, omnämnd redan år 1270. Det förtjänar påpekas, att vi finna ortnamn bildade på stammen *berk-*, *birk-* vid flere av våra mera betydande floder (vanligen mynningen) och angivande gamla marknadsplatser.

Sådana äro *Pirkkala* (*Birkala*) vid Kumå älv, *Perk(k)iö* vid Kyro älv, *Perkkiö* vid Kalajoki, *Björkö* = *Pirkkiö* vid Torne älv, angående vilka namn se närmare nedan. Det förefaller mig därför icke oantagligt, att dessa namn eller åtminstone några av dem vore bildade på sbst. da. *birk* 'rättsdistrikt', äldre da. *bjærk*, fno. *bjark(eyarréttr)*, fsv. *bjærk(øærættær)*. Falk-Torp, Etym. ordbog anse, att *birk* i denna betydelse härstammar från namnet på någon av de kända marknadsplatserna *Bjarkey* i Haalogaland, *Björkö* (lat. *Birca*) i Mälaren, *Björkö* i Finska viken, och detta modernamn — sannolikt *Birca* i Mälaren — är enligt nämnda förff. i sin tur bildat på trädnamnet. *Birk* 'handelsplats, rättsdistrikt' vore sålunda ytterst identiskt med trädnamnet, och ortnamn bildade på detta substantiv kunde naturligtvis lätt förväxlas med dem bildade på *björk*. Vi få därför ej utan vidare anse, att de av våra ortnamn, som i finskan motsvaras av avledningar på fi. *koivu* 'björk' — *Björkö*: *Koivisto*, *Perkiö*: *Koivulahti* — vore bildade på trädnamnet. Det torde bli omöjligt att i varje enskilt fall avgöra, om vi ha att göra med trädnamnet eller den överförda betydelsen.

Vad nu särskilt *Perojoki* vidkommer, så kan denna älv, ifall vår etymologi är riktig, vara identisk med den 'handelsflod' (купецькая рѣка), som från något av åren 1310—12 omtalas i den första novgorodska krönikan. Och det kan ännu påpekas, att även om *Perojoki* ursprungligen haft betydelsen 'Björkå' (av trädnamnet *björk*), ryssarna väl år 1310 kunnat missförstå det och översätta det med купецькая рѣка.

Ehuru jag ej tvivlar på den givna etymologins riktighet, så må dock framhållas, att fi. *Pero-* även kan återge ett urn. *Berō(n)*. Jfr det vanliga norska älvnamnet *Bera*, vilket Rygh, Elvenavne s. 12 härleder från *bera* f. 'björninna'.

I detta sammanhang må här ägnas en stunds uppmärksamhet åt namnet på den närliggande stora sjön *Muolajärvi*, som avbördar sitt vatten genom Vuoksen. Jag har ej någon bestämd mening om dess etymon, men vill

påpeka förekomsten av ett norskt älvnamn *Mola* (av okänd betydelse).

För övrigt har jag ej längre inne på det karelska näset funnit några säkra spår av en tidigare skandinavisk bosättning, och jag måste därför anse det för osäkert, om någon sådan därstädes verkligen förekommit. Visserligen finnes i Kivinebb en sjö *Ahjärvi* (1658 *Ahvijärvi*), där första leden sannolikt är germ. *ahva-* 'vatten', men denna stam synes ha inkommit i språket även såsom appellativ (se nedan *Ahvio* vid Kymmene älv).

På samma sätt förklarar jag även det i en rågångsbeskrivning från år 1323 (Hausen, Medeltidsurkunder) anförda svenska namnet på *Päiväkivi* by i Valkeala socken: *Solsten*. Ordet betecknade då ett råmärke och hade väl fullständigt appellativ natur.

Ett annat intressant namn, som synes tala för en svensk kolonisation i Karelen, kan här ännu anföras. I den ovan nämnda novgorodska krönikan nämnes (1310) en å *Uusjärvi*[1] (sannolikt i trakten av Kexholm). Denna ort bär år 1526 namnet *Nywatnj* (över raden står skrivet *aqua nova*; se Akiander, Suomi 1849 s. 281), och det är därför möjligt, att här verkligen funnits en svensk koloni, i synnerhet som det av Akiander ur Arwidssons handlingar II citerade stället uttryckligen säger det: swenske män haffua bygdt mangha byiar in wdinnan Kexholms oc nöthaborgs Län, benämpde Nywatnj.

## Tervajoki, Tervajärvi.

Första leden i namnen är fi. *terva* 'tjära', ett gammalt nordiskt lånord, återgivande den urnordiska formen **terwa-* av vårt svenska *tjära*. Det förefaller mig sannolikast, att namnen äro bildade på finsk språkbotten, — de förekomma i olika delar av landet. Men å andra sidan är svenskt ursprung ej heller otänkbart, i synnerhet som nordiska paralleller kunna uppvisas. Rygh, Elvenavne

[1] Hausen, Finlands medeltidsurkunder s. 164.

s. 270 omnämner ett norskt älvnamn *Tjara*, vilket Bugge anf. arb. s. 337 sammanställer med vattendragsnamn på *Tyr-*, bildade på isl. *tyrvi (tyri)* n. 'fet furuved'. Alla dessa namn skulle alltså beteckna älvar, som gå genom furuskog.

Uti en i Arwidssons handlingar IV intagen karta över riksgränsen mellan Sverge och Ryssland av år 1559[1] säges *terucjocki* utfalla i havet vid *wadmalsu* och heta i sitt öfre lopp *Motale beck*. Den förra uppgiften kan ej vara riktig, ty med *wadmalsu* måste avses *Vammelsuu* (se ovan); vad åter namnet *Motale* vidkommer, ser det ut som om det vore svenskt. Det förefaller mig dock snarare vara blott en försvenskad skrivform av ett finskt *Mutala* (av fi. *muta* 'dy, gyttja').

## Nisajoki, Nisajärvi, Nisalahti.

Första leden i dessa namn, som jag ej heller kan förklara ur finskan, jämför jag med norska älvnamnet *Nisa* av okänd betydelse (Rygh, Elvenavne s. 173).

## Vilajoki.

Även i detta namn kan första leden vara av nordiskt ursprung. Jag jämför det med en svensk sjönamnsstam: *Vil-*. Jfr t. ex. *Vilsjön, Viletjärn* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 715). — *Vilajoki* utfaller i *Vilalahti* l. *Vilajoenlahti*.

Emellan *Vilajoki* och *Santajoki* (se följ.) ligger *Muhulahti* vik och by. Om första leden i detta namn se nedan *Muhjärvi* (i Kymmene älv).

## Santajoki.

Likasom *Tervajoki* är detta ånamn tvetydigt. Det kan vara bildat på det finska lånordet *santa* (< sv. *sand*, sv. *sander*), men då detta torde förekomma blott i de östfinska dialekterna[2] och då *sand* är en mycket vanlig

---

[1] Kartan ingår i Gustaf Finckes brevbok.

[2] Enligt meddelande av doc. E. A. Tunkelo är ordet faktiskt känt i Viborgstrakten och vissa andra delar av östra Finland, i syn-

sammansättningsled i nordiska vattendragsnamn (t. ex. sv. *Sansken, Sännen, Sannsjön*; no. *Sandaaen, Sandbaek* m. fl.: se Hellquist, Sjönamn s. 522, Rygh, Elvenavne s. 207), så är ej heller här möjligheten av svenskt ursprung hos ånamnet utesluten.

## Urpalanjoki.

Denna å flyter genom sjön *Salajärvi*, vars namn kan jämföras med svenska sjönamnet *Salen*, enligt Hellquist Sjönamn s. 514 ff. bildat på sv., fsv. *sal* sannolikast i be tydelsen 'vistelseort'. Om andra tolkningsmöjligheter se anf. arb.

*Urpalanjoki* mottager ett tillflöde från *Ottajärvi*. Också till detta namn kan nordisk motsvarighet uppvisas. Jf norska älvnamnet *Otta*, sv. sjönamnen *Ottnaren, Ottsjön* Om dessa namn se Rygh, Elvenavne s. 183, Hellquist Sv. Sjön. I s. 458.

## Virojoki.

Namnet *Virojoki* och det därmed sammanhängand *Virolahti* (sv. *Vederlax*) hava hittills allmänt härletts a det finska namnet på Estland *Viro* och hava ansetts tyd på en tidigare estnisk bosättning i trakten. Ehuru rät mycket talar för denna etymologi, förefaller det dock mi som om vi, ifall den vore riktig, skulle vänta oss **Viron joki*, **Vironlahti* [1], och jag vill därför framställa en annan Stammen *Vir-* förekommer nämligen i å- och sjönamn Sverge (*Vira, Viren*) och det är därför möjligt att vi hä finna ett gammalt svenskt ånamn **Vira* [2]. Detta torde visserligen hava haft ett ursprungligt långt *i* uti stammen men detta kan hava förkortats i finskan likasom t. e det långa *i*-et i finskt *rikas* (< urn. *rīkaR*). Enligt Hel

nerhet i närheten av städerna, men synes vara ett i senare tid i kommet kulturord (måhända i samband med järnvägsbyggnadern

[1] Denna form träffas visserligen stundom å kartor, men tor bero på den ovan nämnda vanliga etymologin.

[2] Märkas bör att namnet i äldre tider ofta skrevs *Virajoki*.

quist, Sv. sjönamn I s. 719 f. är vattendragsnamnet nära besläktat med sv. *vira* vb. 'veckla omkring', vilken betydelse utvecklats ur en äldre 'sned, krokig, vriden', en betydelse, som — att döma av kartan — nog kunde passa för *Virojoki.*

Stammen *Vir-* är för övrigt icke okänd i Finland. I Pyttis finnas *Virböle* (fi. *Viirilä*), *Virasund* samt de två öarna *Långviran* — med det förfinskade uddnamnet *Viro(n)niemi* — och *Svartviran*, i Borgå förekommer *Virvik* och ute i Finska viken söderom Hogland påträffa vi en liten ö *Viringen* (jfr *Viringe* hos Hellquist, Svenska ortnamn på -inge s. 193).

### Ravijoki, Ravijärvi.

Namnens första led kan jämföras med antingen svenska sjönamnet *Draven* eller norska älvnamnet *Grǫf*, *Grafa*, svenska sjönamnen *Gravsjön*, *Gravtjärn*, *Gravlången*. Det första namnet är enligt Hellquist, Sv. sjönamn I . 93 bildat på fsv. *draf* 'svinföda', de senare innehålla bst. sv. *grav*, isl. *grǫf* (Rygh, Elvenavne s. 84 f., Hellquist, Sv. sjönamn I s. 184).

### Summajoki: Summa å.

Det synes mig mycket sannolikt, att här föreligger tt gammalt nordiskt ånamn *Summa*, bildat på roten *sum-* det svenska sjönamnet *Summeln*, vilken enligt Hellquist, jönamn ss. 566, 588 står i avljudsförhållande till stammen *sam-* i *samka, samla, samman* o. s. v. samt den i svenska önamnet *Sommen* och norska ånamnet *Somma* ingående ammen *sōm-* (jfr även Rygh, Elvenavne s. 239). Namnet etyder alltså '(vatten)samlingen'. — Invid ån ligger *Summa* y och gård.

### Kymijoki: Kymmene älv.

Denna mäktiga älv, som säkert sedan urminnes tider arit en viktig samfärdsled, bär nu under hela sitt lopp

namnet *Kymi (Kymmene),* d. v. s. 'floden, huvudfloden'. Då emellertid älven än i denna dag under olika delar av sitt lopp av befolkningen å ort och ställe kallas på olika sätt (*Jyränkö, Mankala, Keltti* o. s. v.)[1], så kan man redan på grund därav antaga, att *Kymi* ej varit det ursprungliga namnet. Detta framgår även därav, att älven i äldre tider stundom går under namnet *Ankoper (Ankapora).* Detta anföres tidigast av Zieglerus i hans Schondia (1532) och åtföljes av upplysningen, att floden ligger mellan Hangöudd och Viborg. Sannolikheten av denna uppgift betvivlas av Hipping, Vet. soc. act. II: 1, som söker göra troligt, att *Ankoper*-floden utfallit i Halikko viken, känd som en gammal handelsplats. Han sammanställer nämligen *Ankoper* med ty. *Ankäufer* och anser namnet avse samma 'handelsflod' som den i första novgorodska krönikan (från år 1310—12) omnämnda купецьская рѣка (jf. vad härom sagts ovan s. 7). Zieglerus' uppgift om *Ankoper*-flodens läge avfärdar Hipping, i det han säger att Zieglerus' kännedom om Finland var bristfällig. — Emellertid hade Zieglerus utan tvivel rätt, såsom Akiander, Suomi 1846 s. 161 ff. ådagalagt. Enligt honom är *Ankoper* = *Kymmene* älv: 'det vattendrag, som genom Kalkkis fors faller ut i Päijäne och som nedanför Koskenniska fors i Ithis sokn får namn af Kymene'. Han anför ett råbrev från 1415, där *Ankapora* laxfiske sedan gamla tider säges hava tillhört tavasterna. Något ställe av floden, som skulle hava detta namn känner han ej, men finner i en Räntebok av år 1542 om Weckelax' sockens laxfiske följande uppgift, som leder oss på rätt spår: 'Udi Veckelax' Sokn Liggia 2 åålefiski, Ett Benemdt Högeforsz, Ligger widh en Croneby Benemd Kijmene. Th[e] andra Benemdt ankapora, Ligger widh en bij Benemd Anaielli på Taffuaste siidhen'.

Namnet påträffas rätt ofta i äldre handlingar: *Ang[e]borg* 1555, *Anckapora* 1547, 1555, *Ankapora* 1415, 154[7], 1552, *Ankepora* 1557 [2].

[1] Jfr Akiander, Suomi 1846 s. 176 f.

[2] Meddelande av kyrkoherden A. Neovius.

Av den ovan nämnda ränteboken tyckes framgå, att *Ankapora* varit ett gammalt namn på *Anjala* fors, och detta bekräftas av en i Lantmäteristyrelsens arkiv bevarad 'Geometrisk Delineation öfver Umeliocki, Aniala och Värälä Byyars Skogsegor' av år 1703. Där finna vi Anjalagård på östra sidan av älven och på västra sidan längs forsen står *Anckaborra*. Något tvivel om att *Ankapora* varit ett gammalt namn på Anjalafors, torde sålunda ej kunna förefinnas. Och då denna del av älven på grund av laxfisket troligen var den mest kända trakten vid Kymmene älv, kan man lätt förstå, att hela älven uppkallats efter densamma på samma sätt som t. ex. *Trollhetta* hos Olaus Magni blivit namn på hela Göta älv (se Ortnamnen i Älvsborgs län XII s. 149).

Namnet *Ankapora* kvarlever för övrigt än i denna dag i ortens dialekt, ehuru i något andra former. Uttalet angives än vara *Ankkapura*, än *Ankkaporha* l. *Ankkapurha*, än åter *Ankkapurho*[1]).

Både det vacklande nutida uttalet och mångfalden av namnets äldre skrivformer äro ägnade att försvåra vårt försök att bestämma det ursprungliga uttalet. De ovan anförda äldre namnformerna synas dock med bestämdhet tyda på ett uttal *-pora* av senare leden. Och då vi ha att välja bland de skiftande formerna av första leden (*Ange-*, *Anka-*, *Anke-*, *Ancka-* och *Ankka-*), så synes mig formen *Anka-* lättast kunna förklara de andra.

Å ena sidan kunde ett fi. *Anka-* på grund av de svenska och finska klusilernas olika bildningssätt och ljudvärde giva ett sv. *Ange-* (jfr fi. *kenkä* > sv. *känga*; se Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 66 f.); å andra sidan åter måste

---

[1] Märk följande olika variationer av ett känt folkvisemotiv:

Kolme on koskea kovaa: Korkiakoski, *Ankkaporha* ja Vuoksi.

Kolmet on koskea kovaa: Hämehessä Häkkäpyörä, Anjalassa *Ankkapura*, mut'ei ol' Vuoksen voittanutta (se Lönnbohms ortnamnsförteckning i Fornminnesföreningens arkiv).

Hämeessä on Hälläpyörä, Kaatrakoski Karjalassa, *Ankkapurho* Anjalassa, vaan ei Vuoksen voittanutta, ylikäynyttä Imatran (meddelat av kyrkoherden A. V. Sederström).

ett på svenskt sätt uttalat *Anka-* giva ett fi. *Ankka-* (jfr sv. *munk* > fi. *munkki*, sv. *planka* > fi. *lankku* m. fl.; i det nu ifrågavarande fallet är det naturligtvis blott fråga om svenskt inflytande på det finska uttalet).

Vilket det ursprungliga namnet på forsen än må hava varit, så torde detta dock ej kunna etymologiseras i finskan. Däremot erbjuda sig många möjligheter att förstå namnet, om vi betrakta det ur svensk synpunkt.

Om vi — såsom mig synes sannolikast — få antaga ett ursprungligt finskt *Ankapora*, så anser jag det återge ett nordiskt **Angabora* l. **Angafora*. Förra leden vore antingen fsv. *ang* 'trång' (= sv. dial. *ång*, isl. *ǫngr*, *øngr*, got. *aggwus*, fht. *engi*; jfr lat. *angustus* id.; se Zupitza, Germ. gutturale s. 98) eller senare leden i got. *halsagga* 'hals, nacke' [1] (enligt Falk o. Torp, Etym. ordbog, art. *Angel* till en idg. rot *ank* 'krumme; jfr skr. *anká-* 'hage, krog', lat. *uncus*, gr. *ὄγκος* 'hage'). Senare leden åter vore, ifall vi ha att ansätta ett **Angabora*, fsv., isl. *bora* f. 'litet hål' (samma ord som senare leden i sv. *näsborr*). Detta ord torde såsom senare led kunna tänkas ingå blott i en sammansättning med *ang-* 'trång'. **Angabora* vore sålunda 'det trånga hål', genom vilket älven pressas vid Anjala. — Om vi däremot ha att utgå från ett skand. *Angafora*, så kunde senare leden jämföras med isl. *forr* 'häftig' [2], i vilket fall namnet vore en parallell till det i Konstantin Porphyrogennetos' arbete 'De administrando imperio' (från omkr. 950) omnämnda forsnamnet *Aifor*. Nämnda författare uppräknar nämligen namnen på sju forsar i Dnjepr, och dessa ryktbara forsnamn hava av Thomsen i arbetet 'Ryska rikets grundläggning' s. 50 ff förklarats såsom nordiska, minnen ifrån nordbornas resor till Grekland. Det ifrågavarande namnet *Aifor* tolkas av Thomsen såsom ett nordiskt *Ei-forr* 'den alltid häftiga, den alltid forsande (semper praeceps)' och skulle sålunda

---

[1] Denna senare möjlighet har för mig påpekats av prof. Pipping.

[2] Påpekat av prof. Pipping.

i jakande form uttrycka detsamma som det slaviska namnet på forsen *Neasit* ('den omättlige') angiver i nekande.

Om vi nu i fi. *Ankapora* få antaga ett med isl. *forr* väsentligen identiskt urn. **fora-*, så har det väl i denna sammansättning haft ungefär samma betydelse som 'fors', och urn. **Angafora* skulle sålunda kunna översättas med antingen 'den trånga forsen' eller 'nackforsen', i vilket senare fall det vore en slående parallell till de vanliga finska forsnamnen *Niskakoski* l. *Koskenniska* (det senare även använt appellativt).

Om emellertid det dialektala uttalet *(Ankka)porha* l. *(Ankka)purha* l. *(Ankka)purho* vore det ursprungliga, så ha vi att ansätta en urnordisk form med *h*. Prof. Pipping har fäst min uppmärksamhet vid att isl. *for* (= sv. *fåra*, no. *fure*) förutsätter ett urn. **furhā*, varav senare **furhō* och ännu senare **furhu*. Jämsides med dessa kan man sedan tänka sig biformer med *o* *(forh-)*, beroende på analogisk inverkan från kasus med genomfört *a*-omljud.

Slutligen måste vi taga hänsyn till uttalet *Ankka-* med långt *k*-ljud, vilket tyckes vara rätt gammalt (redan 1547, 1555 *Anckapora*). Naturligtvis kan detta skrivsätt vara påverkat av ett finländskt-svenskt uttal av fi. *Anka-* (jfr ovan s. 14), men då det nuvarande dialektala finska uttalet har långt *k*-ljud, så kunna vi ej helt och hållet förbise detsamma. Och även fi. *Ankka-* kan förklaras ur germanska språk. Jag påminner om fht. *anka*, mht., nht. dial. *anke* 'genick', vilket enligt Zupitza, Germ. gutturale s. 213 har germanskt *k* och sålunda ej utan vidare kan sammanställas med got. *(hals)agga* (se Schade, Altdeutsch. Wörterbuch s. 20).

Möjligheterna att tolka namnet såsom nordiskt äro sålunda många, och det är svårt att med bestämdhet uttala sig för någon av dem. Det finnes dock ännu två namn, som enligt min mening äro ganska intimt förbundna med det nu debatterade och som måhända i någon mån kunna bidraga till problemets lösning. Dessa namn äro *Abborfors* och *Anjala*.

Namnet *Abborfors* (förfinskat *Ahvenkoski*) kan upp-

visas från rätt gammal tid: 1352, 1422 *Abborafors*, 1438 *Abbora fors* o. s. v. Det torde få anses för säkert, att detta namn ej innehåller ordet *abborre* såsom första led, då ju denna fiskart ej uppehåller sig i forsar. Jag anser det därför mycket sannolikt, att *Ankapora* och *Abbor(fors)* äro identiska, antingen så att första lederna äro beroende på vernersk växling (**anga-* ∾ **anha-*, varav senare *ā*) eller så att *Abborfors* är en folketymologisk ombildning av ett äldre **Ang(a)bor(a)-fors.*

Om vernersk växling föreligger, så ha vi lätt att välja mellan de tvenne alternativen: **anga-* trång och **anga-* 'nacke' (eller måhända 'böjning, krökning'), ty blott vid det senare ordet kan en dylik växling antagas. Men då, såsom redan påpekats, **anga-* 'nacke' ej gärna torde kunna tänkas sammansatt med en senare led *bora* utan snarast förutsatte en senare led **fora*, så skulle vi vänta oss ett fsv. **Afor*, nsv. **Åfor.* Någon vernersk växling torde därför näppeligen kunna antagas.

Återstår sålunda, om forsnamnen verkligen äro iden-tiska, antagandet att *Abborfors* genom folketymologi om-bildats av ett äldre **Ang(a)bor(a)fors.* På denna väg skulle vi sålunda komma till det resultat, att fi. *Ankaporc* utginge från urn. **Angabora* 'det trånga hålet', ty de synes mig knappast sannolikt, att ett urn. **Angafora* l **Angaforha* skulle ombildats till ett nsv. *Abborfors.*

Naturligtvis kan det ej till full evidens ådagaläggas att *Ankapora* och *Abborfors* äro identiska — och äro d det ej, så kan *Ankapora* med lika stort skäl anses återg ett urn. **Anga-fora* som ett urn. **Anga-bora.* Frågan on namnens etymologi måste därför tillsvidare anses stå öp-pen, men jag vill dock antyda, huru jag tänkt mig, at två av de mäktigaste forsarna i Kymmene älv fått samm namn.

Jag nämnde ovan, att *Ankapora (Ankoper)* i äldr tider betecknade även hela älven på samma sätt sor *Trollhättan* fordom betecknat Göta älv. Denna användnin av namnet kan vara mycket gammal, och denna omstän-dighet kan förklara, att det urn. **Angabora*, det ursprung

liga namnet på Anjala fors, i en senare tid kom att av nya kolonister överflyttas på en annan fors. Detta borde ej förefalla osannolikt, om vi ihågkomma de nationalitetsväxlingar, som här under tidernas lopp försiggått. Då finnarna först kommo till dessa trakter, funno de här en skandinavisk bosättning, som redan namngivit de viktigaste lokaliteterna. Under en lång tid bodde sedan finnar och skandinaver i varandras omedelbara grannskap, tills småningom de senare nästan helt och hållet uppgingo i eller undanträngdes av de förra. Men förrän detta helt skett, började en ny livskraftig svensk bosättning utbreda sig längs kusten. Denna upptog det då ännu möjligen bevarade svenska namnet *Angabora* och uppkallade därmed den mest betydande forsen inom sitt eget område, vare sig att namnet då betecknade hela floden eller att det måhända vid den tiden uppfattades såsom ett appellativ. Den svenska formen blev sedan snart folketymologiskt ombildad och framstod såsom ett nytt namn vid sidan av fi. *Ankapora*, vilket åter i sin tur småningom undanträngdes av forsens nuvarande namn *Anjala* (obs. 1477 *Knwtt Anialan*[1], 1551 *Aniala*, 1557 *Anajelli*).

Även detta bör här närmare behandlas. Det synes nämligen vara en bildning på samma stam *ang-*, som ingår såsom första led i *Ankapora*. Såsom vi av Hellquists undersökningar om de svenska sjönamnen veta, var suffixet *-i̯a-* ett mycket vanligt namnbildningselement i nordiska sjönamn. Det vattendrag, som genom *Ankapora* bröt sig väg till havet kan därför under någon del av sitt lopp — måhända den sjöliknande utvidgningen nedanom fallet *(Koskenalus)* — hava haft namnet **Angia-*. I så fall hava vi i detta ord ett kriterium på att första leden i *Ankapora* utgår från ett nordiskt **Anga-* och att den finska formen sålunda ursprungligen haft ett kort *k*-ljud.

Ett urn. **Anʒi̯a-* åter kan hava givit finskt **Anja-*, om det upptogs av finnarna, medan *g* ännu var spirantiskt Noreen, Urgerm. lautlehre s. 138). Övergången ʒ > *g*

---

[1] Hausen, Bidrag I s. 122.

betraktas såsom urgermansk, och lånet är i så fall mycke gammalt. Fi. **Anja-* har sedermera utbildats med der finska avledningsändelsen *-la* och *Anjala* blev sålunda namnet på gården vid **Anja*. Ett urfi. *Anja* skulle enlig Setälä ÄH s. 430 väl närmast giva ett nyfi. **Ania*, mer efter kort nasal förekomma dubbelformer; jfr *miniä* ∾ *minj* och de ovan anförda äldre formerna *Anialan*, *Aniala* sam nedan *Anianpelto* och *Ania*.

Beträffande urn. **Angia-* jämföre man för övrigt norsk älvnamnet **Enga* och svenska sjönamnen *Ängaren*, *Änger* Alla dessa sjönamn kunna dock vara bildade på sbst. *än* (se Rygh, Elvenavne s. 42, Hellquist, Sv. sjön. I s. 787 f.) Men detta hänföres av Falk o. Torp, Etym. ordbog til den ovan behandlade roten *ank* 'være krum'. Även dett namn kan sålunda tydas på många sätt. Vi kunna därfö ej avgöra, om det betyder 'trångsjön' eller 'kroksjön' elle 'sjön vid Anga-(bora)' l. n. d., och namnet kan sålund knappast lämna något bidrag till frågan om betydelser av *Ankapora*. Om namnet är nordiskt, är det att likställa med de nedan behandlade sundnamnen *Anianpelto*, *Ania* vilka även kunna innehålla såväl betydelsen 'hals' sor 'trång'. — Emot tolkningen av *Anjala* såsom ett gammal nordiskt vattendragsnamn talar dock den omständigheten att det förekommer såsom byanamn i Bjärnå, Luumäk Pälkäne.

Antecknas bör ännu, att namnparet *Ankapora: Abbor fors*, om min förklaring är riktig, möjligen kan antyd ett samband mellan den äldre och yngre skandinavisk bosättningen i dessa trakter. Jfr nedan *Taasia: Tessjö*

Det torde nämligen stå utom allt tvivel, att de äldre skandinaviska bosättningen i vårt land, varom såvä arkeologien som språkvetenskapen ger otvetydiga vittnes börd, lämnat tydliga spår efter sig i Kymmene älvdal ortnamn. Utom de nu behandlade *Ankapora (Ankoper* och *Anjala* kan nämligen ett ganska stort antal svensk namn uppvisas.

Det antyddes redan ovan, att *Kymi: Kymmene* ej gärn kan vara älvens ursprungliga namn. Synbarligen var för

hållandet i äldre tider det, att älven under olika delar av sitt lopp hade särskilda namn. Om någon gång — med en stigande kultur naturligtvis allt oftare — ett gemensamt namn behövdes, användes troligen *Kymi* ('floden, huvudfloden'), som troligen ganska länge haft en huvudsakligen appellativ karaktär. Märkas bör nämligen, att än i denna dag av älvnamnet ofta användes kasus genitiv: *Kymenjoki*[1] (jämte *Kymijoki*). Å andra sidan är det dock sannolikt, att namnet *Kymi* har ganska gamla anor (1466 *Kymmene*, 1542 *Kijmene*, 1556 *Kymenen* o. s. v.), ja det ynes mig ej otänkbart, att namnet helt enkelt är en versättning av en gammal svensk benämning på floden. Vid älvens västra utloppsarm finnes ej långt från mynningen en i förbindelse med densamma stående sjö vid amn *Teutjärvi*. Något norr därom ligger vid *Ratulajoki* n by och en fors vid namn *Teutkoski*. Detta *Teut-* anser ag återge en urnordisk form **þeuða-* av isl. *þióð*. Detta rd ingår såsom bekant i en mängd isl. sammansättningar: *óðá, þióðár, þióðgata, þióðgóðr, þióðkonungr* m. fl.; av ilka isynnerhet *þioðá* intresserar oss. Det betyder nämigen 'huvudflod'. Man torde därför på ganska goda runder kunna antaga, att den äldre skandinaviska boättningen i Kymmene älvdal använt denna benämning m floden — om ock ännu huvudsakligen såsom appellav[2] — och att fi. *Kymi* blott är en översättning därav. *eutjärvi* är en förfinskning av urn. **þeuða-saiwaʀ* l. d., ilket betydde: sjön som stod i förbindelse med *þióðá* l. v. s. huvudfloden). Kymmene älv var och är ju 'huudfloden' i hela södra Finland. Etymologins sannolikhet ulle nästan gränsa till visshet, om ej en omständighet omme till, som gör frågan något invecklad.

Mot densamma kan nämligen anmärkas, att i Teutrvi förekommer en fiskart, som bär det finska namnet *uta* 'asp', varför det låge nära till hands att antaga sjö-

---

[1] Varav sv. *Kymmene.* Jfr även Saxén, Den sv. bos. hist. I 174 not 2.

[2] Jfr dock även Rygh, Elvenavne s. 271 *(þjóð)*.

namnet vara bildat på detta. Jfr de svenska sjönamne *Abborrsjön, Braxsjön, Gäddsjön, Laketjärn, Mörtsjön, Sarı sjön* m. fl.; se Hellquist, Sv. sjönamn I s. 45 f. Även p finsk språkbotten äro så bildade sjönamn vanliga, t. ex *Haukivesi, Ahvenlampi, Särkijärvi* m. fl. Men då fi. *teut* mig veterligen ej är känt från övriga trakter av Finlan i betydelsen 'asp', så anser jag det sannolikt, att forme *teuta* är en kontaminationsform av sjönamnet *Teutajärı* och det från andra delar av vårt land kända finska nam net på aspen *touta* l. *toutain* (även 'karp') (jfr även f *tuutain* 'lindare, sutare'). Det vore ju nästan förvånan värt, om ej två å samma ort förekommande så likalydand ord som ett sjönamn *Teut(a)järvi* och ett fisknamn *tout* skulle hava inverkat på varandra. — Jag kan därför tillmäta den nu gjorda invändningen mot min etymolo någon avgörande betydelse.

Till stöd för min åsikt kan här ytterligare nämna att t. ex. *Göta älv* i äldsta tider blott kallades *älv*, likaso vattendragets namn än i denna dag hos den kringboend befolkningen är *älven* (hos Adam av Bremen finna vi de latiniserade formen *Albis*). Även det motsvarande tysk ordet *Elbe* är ju numera ett proprium, namn på en b stämd älv. Se Ortnamnen i Älvsborgs län XII s. 14

Låt oss nu åtfölja älvens lopp och närmare betrak de namn av nordiskt ursprung, som ytterligare bekräf vår mening om nationalitetsförhållandena i Kymmene äl dal under äldre tider.

Vi börja med den västra utloppsarmen. Sedan följt älven åt genom de rent svenska trakterna, där bland andra svenska namn fästa oss vid *Hattarträsk* komma vi till en utvidgning av floden, som heter *Tamn*

---

[1] Jfr sv. *Hattsjön* (Hellquist, Sv. sjönamn I s. 400). I *Hatt träsk* ha vi väl knappast den gamla genitivändelsen *-ar* bevarad. I synes mig sannolikare, att *Hattar-* är en förkortning av **Hatta* vilken form i likhet med så många sjönamn i Sverige är en sen bildning av ett äldre **Hattir* (< **HattiaR* l. kanske **Hatt-a-iaR*, omljud saknas). Se Hellquist, Sv. sjönamn II s. 9, 13. Jfr äv *Hatträsk* i Korpo.

*järvi*. Detta namn kan naturligtvis vara bildat på finska trädnamnet *tammi* 'ek'. Sådana ortnamn äro ej ovanliga i södra Finland. Ahlqvist, Kalevalan karjalaisuus s. 130 uppräknar flere sådana, t. ex. *Tammijärvi, Tammilahti* och *Tammijoki* i Luhanko, *Tammilaks* i Joutsa, *Tammijärvi* i Kirvu[1]. Jag är därför böjd för att antaga finskt ursprung hos namnet, men vill dock även påpeka möjligheten av svensk upprinnelse. Första leden i *Tammijärvi* kan nämligen även vara en förfinskning av ett sv. *Dam-* eller *Stam-*. Båda ordstammarna äro nämligen kända ur nordiska vattendragsnamn. *Dammen* är enligt Hellquist, Sv. Sjönamn I s. 88 ett vanligt sjönamn; det är bestämda former till sv. *dam*, fsv. *damber* 'fördämning, sump'. Då emellertid detta namn enligt anf. arb., där det förekommer, snarast fungerar såsom appellativum, torde det ej hava gamla anor, och vårt sjönamn utgår därför kanske snarare ur ett sv. *Stamsjö* l. d. Även hithörande namn anföras i anf. arb. s. 573. Hellquist sammanställer dem med de i Sverge talrika namnen på *Stav-*, vilka innehålla substantivet sv. *stav*, fsv. *staver*, isl. *stafr*. Namnen utgöra en gränsbeteckning. Då ordet ingår i ett vattendragsnamn, förklaras det av det i Landnámabók omtalade bruket att taga land i besittning genom att i ett (smalt) vatten nedsticka en nybarkad stav[2]. Då här emellertid ej är fråga om något smalt vatten, synes mig denna förklaring här ej vara möjlig. Jag är mera benägen för en tolkning, som Rygh, Elvenavne s. 244 giver för det norska älvnamnet *Stamaaen*. Han härleder det från sbst. *stamm* m. 'dämning, fördämning'[3]. Betydelsen är sålunda densamma som som hos *Dammen*. *Tammijärvi* kan väl förliknas vid en stor 'fördämning' i den mäktiga älven. — Såsom jag redan ovan påpekade, är emellertid sannolikheten för finskt ursprung minst sagt lika stor.

I Tammijärvi infaller från norr *Raussilanjoki* (skrives

[1] Det från Veckelaks anförda *Tammio* är det svenska *Stamö*.

[2] Se Nordlander, Sv. fornm. tidskr. 10 s. 145, Ångermanländska fiskevatten s. 25. Jfr Steenstrup, Indl. stud. s. 107.

[3] Jfr numera också Ortnamnen i Älvsborgs län XIII s. 122.

även *Rausilanjoki*), genomflytande *Raussila* by (1551 *Rau sila*). Då jag ej känner någon finsk etymologi till ordet må det — såsom en lös gissning — påpekas, att det finne en norsk älvnamnsstam *Raus-* (Rygh, Elvenavne s. 187

Uppe i Elimä socken nära åns källor ligger *Raavuor* berg, vars namn såsom första led innehåller sv. *rå*, fsv *ra*, isl. *rá*. Samma namn hava vi i *Råberget* i Strömfor Fi. *Raavuori* hör emellertid till en senare tid; det är upp taget från en fornsvensk form. Den urnordiska forme är bevarad i fi. *raaka*, est. *raag* (se Setälä, Journal d la Soc. finno-ougrienne XXIII: 1 s. 4 not, 37, jfr Lidén Studien s. 81).

Ej långt härifrån finnes *Naaranoja* (l. *Naara*) egen dom (och å?). Jag har förut (Språkl. bidrag till den sv bos. hist. I s. 71, 168) betraktat namnstammen såsom skandinavisk (fsv. *nar-*, nsv. *når-*: 'trång'). Då emellerti namnet nu uppträder i en trakt, där knappast en sekundä svensk förlängning kan antagas — den finska namnforme skulle i alla fall återgå till äldre tid än förlängningen — så kan jag ej mera vidhålla min tidigare mening beträ fande namnet [1].

Kymmeneälvs östra utloppsarm delar sig i tvenn grenar, av vilka den västra, *Langinkoski*grenen, har tvenn utlopp. Det östligare kallas vanligen *Huuma*grenen. Ja känner ej något bya- eller gårdnamn, efter vilket älve kunnat uppkallas [2], och anser det därför möjligt, att här hava ett ursprungligt vattendragsnamn. Det låt sammanställa sig med den germanska stammen *hūm*, so ingår i no. *hume* m. 'dunkelhet, mörker', isl. *húm* n. 'skym ning', *húmr* 'skum, halvmörk' och som enligt Hellqui

---

[1] Här må för övrigt påpekas, huru lätt man kan förledas t felaktiga slutsatser på detta område, då de finska ortnamnen i a mänhet ej alls äro undersökta. Man vore färdig att antaga ett *Narvasalmi* vara av nordiskt ursprung, innehållande den germ. sta men **narw-* trång, om ej detta namn funnes långt 'bakom Kuop i Lapinlahti socken. Ortnamnet är därför säkert finskt, men fi. *nar* kan vara ett appellativt lånord.

[2] *Kyminlinna* fästning kallas visserligen även *Huumanlinn* men namnet är synbarligen bildat på älvnamnet.

Sv. sjönamn I s. 236 även återfinnes i svenska sjönamnen *Hummeln-* och *Humsjön-*, vars stränder äro skogiga och vatten mörkt, nästan dyigt.

Det ovan nämnda *Langinkoski* och namnet på den därinvid liggande gården *Lankila* (Langila) äro bildade på personnamnet fsv. *Lang*, *Lange* och härröra sannolikt från senare tider.

Kymmene älvs utloppsarmar förena sig något söderom *Ahvio* by vid *Ahviskoski* fors. Här möta vi en intressant nordisk namnstam av synbarligen mycket hög ålder. Att namnen äro bildningar på den germanska stammen *ahw-*, *aʒw-* torde knappt vara tvivel underkastat. Fi. *Ahvio* synes närmast återgå på ett germ. **Ahwjō-* eller **Aʒwjō*, d. v. s. den ursprungliga formen för sv. fsv. *ö*, isl. *ey*, *øy*. Att avgöra, vilken av dessa vernerska växelformer närmast utgör originalet för vårt ord, torde vara omöjligt, ty även ett germ. **Aʒwjō* kan giva ett finskt *Ahvio* (märk t. ex. fi. *saha*: sv. *såg*, fi. *maha*: sv. *mage*). I varje fall för detta lån oss till ett mycket tidigt skede i de skandinaviska språkens utvecklingshistoria, måhända till en språkform, som rentav kan betecknas såsom urgermansk. Stadiet *awio* l. *awia* med bortfallet ʒ kvarlever, såsom bekant, i den latiniserade formen *awia* uti *Skadinavia*, *Batavia*.

Vad den finska formen *Ahvis* vidkommer, kan den vara en ombildning av ett fi. **Ahvinen*, men då vi av fi. *Ahvio* skulle vänta oss en avledning *Ahvioinen*, så är det måhända icke omöjligt, att även fi. *Ahvis* bevarar en germansk form av samma stam. Zupitza, Germ. gutturale s. 62 antager en germ. nominativ **ahwīz*, och häri kan originalet till vårt namn sökas.

Att sammanställningen med sv. *ö* ur betydelsens synpunkt väl går ihop med ortens naturförhållanden, visar oss en blick på kartan. Älven utvidgar sig här till en sjö, och denna är uppfylld av öar. *Ahvio* är sålunda 'den av öar fullströdda delen av älven, ötrakten'. Jämför även de av Hellquist, Sv. sjön. I s. 775 f., 794 f. 796 behandlade svenska sjönamnen *Äjen*, *Öjaren*, *Öjen*.

Här må dock ännu påpekas, att möjligheten för namnets bildning på finsk språkbotten ej helt och hållet är utesluten. Det torde visserligen ej kunna betvivlas, att *Ahvio* är ett germanskt lån, men ordet kan såsom appellativ hava inkommit i språket. Högt uppe i Savolax, i Sääminge socken, finnes nämligen även ett *Ahvionsaari*[1], och här torde någon urnordisk bosättning knappast kunna antagas — jfr om *Sääminge* Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 150 — varför första leden måste förklaras såsom appellativt lån. Även detta namn styrker etymologins sannolikhet: *Ahvionsaari* är, såsom namnet säger, en ö.

Ett annat namn, där appellativet ingått, är möjligen *Ahjärvi* i Kivinebb, vilket 1658 skrevs *Ahvijärvi*. Men då i sjön öar ej förekomma — jfr att i en av de av Hellquist behandlade sjöarna *Öjaren* öar alldeles saknas — så förefaller det mig sannolikare, att här föreligger ett annat ord, måhända en annan form av lånordet fi. *ahven* 'abborre'.

I varje fall anser jag dock på grund av de talrika otvetydiga ortnamnen i Kymmene älvdal, att *Ahvio* i detta fall även såsom lokalnamn är ursprungligen nordiskt. Och det bevisar i så fall svensk-finska beröringar inom Finlands gräns tidigare än mången hittills varit benägen att antaga.

Bland de talrika öarna och forsarna vid Ahvio by vill jag omnämna *Kuovinsaari* och *Kuovinkoski* (1774 *Cuovin Saari, Cuovin Coski*[2]), emedan här nordiskt ursprung vore tänkbart. Jfr no. *kov* n. (och *kova* f.) 'Tilstoppelse, Opdæmmelse af Frost eller Is'. Rygh, Elvenavne s. 131 härleder det norska älvnamnet *Kova* från detta ord. Det ligger dock vida närmare till hands att såsom första led i namnen antaga fi. *kuovi* 'spov', i synnerhet som trakten invid forsen är lågländ och spovar enligt uppgift ofta torde uppehålla sig där. Denna såsom det synes mig naturliga förklaring av namnet stöter emellertid på svå-

[1] Påpekat av prof. O. F. Hultman.
[2] Karta i Lantmäteristyrelsens arkiv.

righeten, att i finska forsnamn, bildade på något djurnamn, första leden vanligen tyckes stå i nominativ, t. ex. *Korppikoski, Ahvenkoski, Hanhikoski, Peurakoski, Lohikoski, Sotkakoski, Siikakoski, Kuikkakoski, Porsaskoski*[1]. Och det är blott på grund därav, som jag här — om ock med tvekan — velat upptaga hänvisningen till nordiska språk.

Ett stycke norrom Ahvio by sväller älven åter ut till en sjö. Denna bär namnet *Muhjärvi* och invid denna ligger *Muhniemi* by, Även dessa höra enligt min mening till de urnordiska namnen vid Kymmene älv. Första leden återgår nämligen på en urn. form **muha* av sv. *mo*, fsv. *mo(r)*, isl. *mór*, vilket ord enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 408 även sannolikt ingår i sjönamnet *Mogen*. *Muhjärvi* är därför måhända att betrakta såsom det primära i förhållande till *Muhniemi*.

Man ville närmast återföra fi. *Muhjärvi, -niemi* på ett äldre **Muhajärvi, -niemi*, men äldre kartor och handlingar upptaga formen *Muhujärvi* (*Muhuniemi* 1551); — i Säkkijärvi finnes ett *Muhutjärvi* och *Muhulahti*; ön *Mon* invid Dagö heter på estniska *Muhusaari*. Tyda dessa former på en gammal *u*-stam? Se om orden för övrigt förf. i Sv. bosättn. hist. I s. 260 samt Journal de la Soc. finno-ougr. XXIII: 9 s. 7.

Vi följa älvens lopp förbi *Anjala* — varom se ovan — norrut och komma till *Ummeljoki* by och å samt *Ummelkoski* fors (i äldre tider ofta skrivet *Umel-*). Jag jämför det med gotl. *ymil* 'viskning', isl. *ymja* 'larma, stöna'[2]. Med avseende å betydelsen vore det då att sammanställas med en talrik sjönamnsgrupp i Sverge, t. ex. *Gallen, Galnaren, Jälmaren, Tjutingen, Vinen* m. fl. (Hellquist, Sv. sjön. II s. 72). — Å andra sidan kunde man tänka på svenska sjönamnet *Hummeln*, bildat på den ovan s. 22 f. omnämnda germanska stammen *hūm-*. Jfr även norska älvnamnet *Humla*, vilket Rygh, Elvenavne s. 110 härleder från insektnamnet *humla*. Bugge l. c. anser det

[1] Jfr dock även *Kurenkoski*, som väl innehåller genitiv av fi. *kurki* 'trana'.

[2] Påpekat av prof. H. Pipping.

kunna vara omedelbart bildat på ett verb med betydelsen 'summe', besläktat med mht. *hummen*.

Bland önamn i Ummeljokitrakten vill jag fästa uppmärksamheten vid följande.

År 1703[1] omnämnes en ö *Lagman w. Sari* (d. v. s. Lagman vik saari) med *Stor Lagmans* och *Vähä Lagmans* hemman. Namnet är naturligtvis av yngre datum och behöver knappast anses bevisa en svensk bosättning. Om namn på *Lagman-* se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 187 f.; Nordlander Språk och Stil VII s. 198 f.

*Viiala* heter en holme vid Myllykoski (1703 *Wiiala Sari*). Namnet är rätt vanligt i Finland och torde i de flesta fall vara bildat på ett gammalt personnamn (se Saxén anf. arb. s. 104). I detta fall, då det är fråga om en liten holme, kunde en sammanställning med fsv. gen. plur. *vīa* av *vi, ve* 'heligt ställe' ha något skäl för sig, men holmen ligger invid *Viiala* by (obs. även *Viialanjoki*) och är synbarligen uppkallad efter denna. Om namnet verkligen vore en reminiscens av en gammal offerplats från den urnordiska befolkningens tider, så skulle vi vänta oss en äldre form av ordet bevarad (ett fi. **Viiha-*). Jfr nedan *Vihola* vid Pyhäjärvi (invid Tammerfors).

Strax nedanför Ummeljoki mottager älven en biflod *Myllyjoki*, vilken på en karta har det egendomliga namnet *Tortomoja* (jämsides med den vanliga benämningen *Myllyjoki*). Förekomsten av ett dylikt namn i denna trakt är ägnad att väcka förvåning. De nordiska namn, som vi i det föregående granskat, visa oftast tillbaka till mycket gammal, vi kunna säga urnordisk tid. Det vore därför ej förvånande, om vi här funne ett gammalt namn på *-hem* — de anses härstamma från bronsåldern — ehuru de ovan behandlade namnen i allmänhet äro blott naturnamn. Men i detta fall skulle namnet med all säkerhet upptagits i finskan i en äldre form (*hem* < *heim-* < **haima-*). Namnet kan därför ej föras till denna äldre grupp av *om*-namn, sammansatta med *-hem*. Men det finnes i östra

[1] Karta i lantmäteristyrelsens arkiv.

Nyland en annan yngre grupp av *om*-namn, vilka med den gamla plurala dativändelsen *-om* l. *-um* äro bildade på personnamn, i synnerhet tillnamn; — *hem*-namnen innehålla såsom bekant aldrig ett dylikt namn. Särskilt i Pärnå och Lappträsk äro de vanliga. Sådana äro t. ex. *Haddom* (av *Hadde*), *Hardom* (av *Hard*), *Kuggom* (av *Kugg* l. *Kugge*), *Gislom* (av *Gisle*), *Valkom* (av *Valke*), *Blickum* (av *Blek*), *Mörskom* (av *Mörske*, äldre *Myrske*, varav fi. *Myrskylä*)[1]. — Ett sådant namn kunde även *Tortom* vara: en förfinskad form av ett sv. **Tordom* (av personnamnet *Tord*). I fall namnet ej beror på en misskrivning eller om det ej är ett tillfälligt 'uppkallelsenamn', så hör det till samma grupp som några ovan behandlade nordiska namn av yngre datum (*Raavuori, Lagmansvik*) och ger i likhet med dessa en antydan om att även senare, i historisk tid, svenskar här varit bosatta. I ett annat sammanhang hoppas jag kunna uppvisa att den senare svenska bosättningen sträckt sig längs kusten ett långt stycke på andra sidan om Kymmene älv.

Vi fortsätta vår färd längs älven och möta ett par mil högre uppe två namn, som intressera oss, emedan de kunna tolkas såsom gamla svenska vattendragsnamn. De äro *Keltti(s)* by och ström samt *Kuusa(n)lampi* sjö (utvidgning av älven), *Kuusa(n)koski* fors och *Kuus(a)niemi* by.

Vid *Kelttis* genombryter älven Salpausselkä och man väntar sig därför apriori ett namn, som skall karakterisera detta viktiga ställe i älven. Jag sammanställer ordet med en ytterst vanlig nordisk ortnamnsstam **skeld-* (ofta förekommande isynnerhet i vattendragsnamn). Jfr fsv. sjönamnstammen **Skælde*, **Skældir*, **Skiolde* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 549 f.), fno. fjordnamnet *Skjáldr*[2], no. ånam-

---

[1] Härtill kommer en tredje grupp av *om*-namn: de av typen *Sundom, Vikom, Backom* (= plurala dativer av appellativerna *sund, vik, backe*), vilka förekomma i västra Finland.

[2] Detta namn anser Olsen, Arkiv XXII s. 116 ff. vara bildat med suffixet-*(a)ldr* på den stam **Skjá-*, som finnes i fno. älvnamnet *Skjá* och vilket Bugge hos Rygh, Elvenavne s. 217 tolkar såsom 'den gjennemsigtige'.

net *Skjaldbreid* (även insjönamn; se Rygh, Studier s. 36, NG XV s. 376), da. ortnamnen *Skjolden*, *Skjoldager*, *Skjoldnæs* m. fl. (Steenstrup, De ældste danske stednavnes bygning s. (39), 283 f.). Åtminstone i flertalet av de nämnda fallen torde vi få förutsätta sv. *sköld*, isl. *skiǫldr* och oftast åsyftar väl benämningen formen. Enligt Steenstrup l. c. är det betecknande för alla dessa orter, att de ligga öppet och fritt, och Rygh NG I s. 47 säger, att namnet ofta är taget från en höjd, på vilken gården eller orten ligger. Hellquist l. c. ansluter sig till Rygh, men anför själv en annan etymologi, vilken han dock anser för „föga sannolik". Enligt denna skulle vi här hava att göra med en oberoende dentalavledning till den rot *skel* 'klyva, skilja', varav sbst. *sköld* bildats. Även mig synes denna etymologi för de ifrågavarande sjönamnen hava ringa sannolikhet, men anser den ej otänkbar för namnet på en fors, som klyver 'Stängselåsen', ehuru dock en härledning från *sköld*, betecknande en höjd, förefaller mig sannolikast.

Den finska formen utgår från den obrutna stammen **Skeld-*. Visserligen skulle vi härav vänta oss ett fi. *Kelti* — och det bör märkas, att namnet i äldre tider alltid skrives så (t. ex. 1506, 1507, 1508) — men även formen *Keltti* kan tillfälligtvis genom två analoga fall lätt förklaras. Sv. *sköld* har i finskan fått både formen *költi* och *költti* (även *kölli*) och *Käldö* i Nagu heter på finska *Keltti* (ej **Kelti*).

Såsom ett stöd för åsikten, att *Keltti* ursprungligen varit ett vattendragsnamn kan anföras, att älven i dessa trakter vanligen går under namnet *Keltis ström*.

*Kuusa-* uti *Kuusa(n)koski*, *Kuusa(n)lampi* och *Kuus(a)-niemi* återför jag på en nordisk stam **Gūsa-*, stående i avljudsförhållande till isl. *gjósa* 'våldsamt utgjuta sig, sprudla', vilket i sin tur är besläktat med verbet sv. *gjuta*. Rygh, Elvenavne s. 86 f. anför en älvnamnsstam *Gus-*, *Gys-*, vilken även han ställer till isl. *gjósa*. Om denna etymologi är riktig, synes det mig tydligt, att **Gūsa-* (> *Kuusa-*) ursprungligen varit namn på forsen och att

*Kuusalampi* och *Kuusaniemi* sedan uppkallats efter denna. *Kuusa(n)koski* skulle alltså betyda 'den sprudlande' eller 'den strida' forsen, ett namn, som mycket väl passar för Kymmeneälvs näst *Anjala (Ankapora)* mäktigaste fors. Det besläktade *gaut* har ungefär samma betydelse: 'utgjutning, flöde, ström, fors'. I *Gautælfr* (= Götaälv) t. ex. torde ordet ursprungligen ha avsett den framför alla andra ryktbara 'forsen', Trollhättefallen (se Ortn. i Älvsborgs län XII s. 149). Ett annat besläktat ortnamn ha vi i det kända källnamnet *Geysir*.

Emellertid kan emot vårt antagande anföras, att stammen *Kuus-*, *Kuusa-*, ofta träffas i finska ortnamn, t. ex. *Kuusankoski* fors och *Kuusvesi* sjö i Laukas, *Kuuskoski* fors i Forsby å, *Kuusjärvi* sjö och kapell öster om Kuopio, *Kuusjoki* å och kapell i Egentliga Finland, *Kuusa* gård i Mola. Det bör märkas, att dessa nästan alla äro vattendragsnamn (de två förstnämnda forsfall), och de få ej sammanställas med de talrika finska namn, som synbarligen innehålla fi. *kuusi* 'gran' såsom första led, t. ex. *Kuusniemi*, *Kuussaari*, *Kuusipelto*, *Kuusisalo* m. fl. Jag antager därför, att det ovan behandlade fi. *Kuusa* (<germ. **gūsa-*) inlånats i finska även såsom appellativ och att vi hava detta appellativa *kuusa* uti de ovan nämnda *Kuusankoski*, *Kuusa* o. s. v. — Jfr ovan *Ahvio* och nedan *Punkalaitio*.

Några kilometer norr om Kuusankoski infaller *Harjujoki* i Kymmene älv. Fi. *harju* 'mindre ås, höjd, kulle, brink, backe' har av Karsten, Arkiv XXII s. 190 ställts till isl. *hǫrgr* m. 'en hob af sammenlagte stene', nyno. *horg* f. 'bergknold', fsv. *hargher* m. 'stenhög', *horge* m. 'tätt bevuxen skogsdunge av ungskog och *harge* n. 'oländig mark med sten, snår o. dyl.' Orden äro visserligen *a*-stammar men kunna enligt förf. även ha haft *u*-stamsböjning. Om denna etymologi är riktig, kunna vi även i *Harjujoki* möjligen finna ett nordiskt ånamn. Måhända vore det då att ställas till norska älvnamnet *Herja*, vilket tyckes mig snarare böra härledas från *hǫrgr* än från *heri* m. 'hare' [1].

---

[1] Se Rygh, Elvenavne s. 99.

Slående paralleller härtill vore de svenska sjönamnen *Haljen* (< fsv. _*halluger:_ sv. *hall* 'sten'), *Gröcken* (*:gryt* 'sten'), *Maljen* (*:mal* 'grus, småsten') m. fl. Se Hellquist, Sv. sjönamn I s. 211. Det bör dock ihågkommas, att namnet även kan vara bildat på finsk språkbotten, och detta synes mig mycket sannolikare, ja t. o. m. säkert, emedan en ås åtföljer åns hela lopp. Även svenska vattendragsnamn förekomma, som äro sammansatta med sv. *ås* (*Åssjön*, *Åstjärn* m. fl.; Hellquist Sv. sjönamn I s. 773).

Något mera än en mil norr om Kuusankoski sväller älven ut till en stor sjö *Pyhäjärvi* (d. v. s. 'helig sjö'), ett namn med troligen gamla anor. I sjön finnes en ö vid namn *Hiidensaari* (av *Hiisi*) och på dess norra strand i Jaala socken *Pahasaari* (av *paha* 'ond, elak, dålig'). Dessa namn synas tyda på en finsk hednisk bosättning, om ej fi. *hiisi* här möjligen haft sin ursprungliga betydelse 'skog' (jfr nedan *Hiidenvesi*). Men då, såsom vi längre fram skola finna, finska vattendragsnamn på *Pyhä-* ofta äro översättningar av skandinaviska namn, förefaller det mig ej omöjligt, att vi hava en liknande företeelse här, ehuru jag ej vid denna sjö funnit några säkra spår av de gamla skandinaverna. Det enda namn, som möjligen kunde komma under debatt, är byanamnet *Hausa*, vilket kunde vara ett gammalt namn på sjön. Då jag ej för detta känner någon finsk etymologi[1], vill jag gissningsvis jämföra det med isl. *hauss*, no. dial. *haus*, sv. dial. *hös* 'hjerneskal', äldre da. *høs* 'hoved'. Någon nordisk motsvarighet till ett dylikt, vattendragsnamn känner jag ej, men svenska 'jämförelsenamn', hänvisande till kroppsdelar äro ej ovanliga (se Hellquist, Sv. sjönamn II s. 69). Jfr fi. *Hausjärvi*.

I varje fall måste jämförelsen anses mycket osäker. På fastare botten stå vi, då det gäller att tolka namnet på den följande, i förbindelse med Pyhäjärvi stående fjärden, *Pelinginselkä*, en form som påminner om en talrik grupp nordiska vattendragsnamn.

---

[1] Fi. *haus*, gen. *hauksen* 'bävergäll' kunna vi ej tänka på, ty detta är ju en *-kse-*stam.

Enligt Hellquist, Sv. sjön. II s. 25 ff. var suffixet *-ing*, *-ung* synnerligen verksamt vid bildandet av sjönamn. Originalet till fi. *Pelinki* föreligger uti svenska sjönamnet *Filingen*, vilket Hellquist anf. arb. I s. 118 härleder från den germanska stammen *fel-* uti sv. dial. *fjäl*, sv. *fjöl*, fsv. *fiæl*, *fiøl*, isl. *fjǫl*, *fila* 'bräde'. Paralleller till ett sådant 'jämförelsenamn' finna vi t. ex. i sjönamnen *Spillen* (jfr sv. *spjäll*, isl. *spjald*, got. *spilda* 'bräde, tavla'), *Bjälken*, *Sparren*, *Stockaren* m. fl.

Namnet har före *i*-omljudets tid inkommit i finskan och är sålunda ett mycket gammalt lån. Jämte *Filingen* finnes det också ett sjönamn *Felingen*, vilket av Hellquist lämnas oförklarat. Det synes mig antyda, att suffixet *-ing* var produktivt ännu efter *i*-omljudets tid. Norska älvnamnet *Fellinga* är ett annat namn. Det härledes av Rygh, Elvenavne s. 47 från verbet *falla*.

Vårt namn skrives stundom även *Pellinki*, men *Pelinki* torde dock vara den ursprungliga formen. Jag har tidigare [1] sammanställt detta namn med sv. *Pellinge*, namn på en ö i nyländska skärgården mellan Lovisa och Borgå (även det skrivet äldst *Päling* 1540, *Peling* 1555). Och jag finner sannolikheten härav ännu mycket stor; inlandsbor söka sig såsom bekant ofta sommartid fiskeplatser ute i havet. Hellquists uppfattning av ordet såsom en patronymisk avledning [2] förefaller mig hava mycket litet skäl för sig.

Innan vi gå vidare, vill jag här i förbigående påpeka, att vi i den finska skärgården rätt ofta träffa på önamn bildade med suffixet *-inge (-unge)*. Sådana äro t. ex. *Villinge* utanför Helsingfors; *Kuttinge* (fi. *Kutkinsaari*) mellan Fredrikshamn och Kotka; *Viringen* (se ovan s. 11), en liten ö ute i havet söder om Hogland; *Klippinga*, en samling klippor utanför Hangö; *Kumlinge*, *Enklinge* och *Seglinge* (de två sistnämnda i Kumlinge socken) i Ålands skärgård; *Käfflingholm*, 1545 i Eckerö på Åland; *Sottunga* i Ålands skärgård.

---

[1] Sv. bosättn. hist. I s. 151.

[2] Sv. ortnamn. på -inge s. 108 f.

*Pelinginselkä* förenas genom ett smalt sund med en tredje stor utvidgning av älven: *Kirkkojärvi* (d. v. s. 'Kyrksjön'). Detta namn kan ej vara gammalt och man måste därför antaga, att detsamma undanträngt något äldre. Jag vill vedervåga en gissning i detta hänseende. *Kirkkojärvi* avskiljes genom en stor ö, *Nuoramaansaari*, i två delar, vilka genom smala sund stå i förbindelse med varandra I detta önamn vill jag finna ett gammalt vattendragsnamn **Nōr-*, vilket jag jämför med det vanliga svenska sjönamnet *Noren*[1]. Detta kommer av samma stam som appellativet sv. dial. *nor* n. 'sund mellan tvenne sjöar, å eller flod, som förenar tvenne sjöar'. Fi. *Nuoramaa* (d. ä. 'Norlandet') är ju ett mycket passande namn för ön i fråga, vare sig sedan att det ursprunligen betytt 'ön i sjön Noren' eller 'ön emellan två sund'. Ett finskt *nuora* (= rep) ger däremot ej någon förklaring av namnet. Dessutom bör ihågkommas att sv. *nor* = fi. *nuora* ingå i ett annat ortnamn i Kymmene älvdal: sv. *Pörtnor(a)*: fi. *Pirttinuora* by i Pyttis (d. v. s. 'pörtet på noret').

I Kirkkojärvi inflyter den för sin naturskönhet kända del av Kymmene älv, som efter *Mankala* by vanligen kallas *Mankala* ström. Här finna vi med all sannolikhet åter ett gammalt nordiskt älvnamn. Enligt Rygh, Elvenavne s. 153 fanns ett fno. älvnamn *Manga;* och *Mangen*, *Mången* är ett i Sverge ofta förekommande sjönamn. Enligt nämnda förff. är ordet etymologiskt besläktat med no. *mang* 'blandning, röra'. Om vår etymologi är riktig, syftar namnet antagligen på det genom de talrika forsarna upprörda vattnet.

Ett visst stöd för sannolikheten av etymologin synes mig byanamnet *Menkälä* — byn ligger något norr om *Mankala* — lämna oss. Detta innehåller nämligen enligt min mening en avljudd form av stammen *mang-*. Jfr no. älvnamnen **Meng-*, *Minge* och *Minga* hos Rygh, Elvenavne ss. 157, 160, av vilka det första innehåller en omljudd, de senare en avljudd form av stammen *mang-*.

---

[1] Se Hellquist, Sv. sjönamn I s. 432 ff.

Fno. *Ming-* åter förutsätter ett äldre **Meng-*. Fi. *Menkälä* är därför intressant: det måste betraktas såsom ett urgermanskt lån och är att likställas med fi. *rengas* = isl. *hringr*, sv. *ring*[1]. Jfr nedan *Renkojoki*.

Man kunde visserligen tänka sig, att fi. *Menkälä* skulle återge en *i*-omljudd form av **Mang-*, men detta är knappt möjligt, ty ett fsv. **Mæng-* skulle säkert hava givit ett finskt **Mänkälä*. Jag anser det därför sannolikare, att här föreligger avljudsväxling. Älven kallades väl **Manga*, och **Meng-* utgjorde benämning på någon lokalitet vid strömmen. Men att antaga, att orden i så fall vore minnen från den grå forntid, då avljudet verkade såsom levande princip i de indoeuropeiska språken, är väl dock något för djärvt, ehuru detta för några svenska vattendrags vidkommande antagits av Hellquist, Sv. sjön. II s. 111.

Vad den finska formen för övrigt vidkommer, må det påpekas, att *ä* (< *a*) i andra stavelsen beror på finsk vokalharmoni.

En av forsarna i Mankala ström bär det synbarligen nordiska namnet *Tolppakoski*. Jag antager här ett urn. **Dolpa*, som jag jämför med svenska sjönamnen *Dolpan*, *Dölpan*, bildade på ett appellativ sv. dial. *dulpa, dölpa*, no. *dolp, dolpa* 'fördjupning, hål'. Ordet ingår även i norska gårdnamnet *Dolpa*[2]. Med hänsyn till betydelsen kan forsnamnet jämföras med det ovan behandlade *Ankapora*. — *Tolppa* förekommer såsom gårdnamn i St. Bertils (se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 31).

Mankala ström tager sin början vid en utvidgning av älven, som bär namnet *Savionselkä*. Sjön har sannolikt uppkallats efter *Savio* by (på västra stranden), och detta namn är troligen bildat på fi. *savi* 'lera'. Jfr *Savio* i Tusby (cementfabrik).

Men då så många spår av fornskandinaviska namn

---

[1] Om *e* > *i* framför nasal + kons. se Noreen, Urgerm. lautl. s. 12 f.

[2] Hellquist, Sv. sjön. I s. 93, 100; Rygh, NG 3 s. 434.

funnits längs Kymmene älv, vill jag såsom en lös gissning framkasta ett annat tolkningsförsök. *Savio* kunde vara ett med det vanliga suffixet *i̯a-* bildat sjönamn, innehållande stammen *sav-* uti sv. *sav, save,* isl. *safi* 'den i träden uppstigande saften'. Mot denna förklaring talar dock å ena sidan den omständigheten, att någon nordisk parallell ej torde kunna uppvisas. Å andra sidan skulle vi dessutom av ett urn. **Safia-* snarast vänta oss ett fi. **Sapio,* ehuru dock även ett *Savio* ej torde vara omöjligt (jfr nedan *Karvia* < urn. **Skarfia-*). I varje fall synes mig i detta fall det finska ursprunget vara sannolikare.

Fortsätta vi härifrån vår färd norrut längs älven, så möta vi ännu några namn, som synas angiva, att den urnordiska befolkning, varav vi funnit så många spår i Kymmene älvdals namn, sökt sig ända upp till *Päijänne* och Vesijärvi.

Sedan vi passerat Konnevesi och Jyränkö ström, komma vi till den stora sjön *Ruotsalainen* eller *Ruotsinjärvi* (d. v. s. Svensken l. Svensksjön). Med ovanstående fakta för ögonen kan man ej underlåta att även i detta namn se en reminiscens från de tider, då finnar och svenskar här en gång sammanträffade. Jag vill erinra om, att man i gränstrakter ofta finner namn, som angiva nationalitet. Jfr t. ex. *Svenskby (Ruotsinkylä)* och *Finnby* i Strömfors, vars finska namn är *Ruotsinpyhtää, Svensksund (Ruotsinsalmi)* m. fl. En slående parallell hava vi i det motsvarande svenska sjönamnet *Svensken* i Västmanland. På en mils avstånd från denna ligger *Dalkarlssjön,* och jag finner därför Hellquists[1] antagande sannolikt, att namnet härstammar från tider, då dalkarlarna icke räknades eller räknade sig till svearna eller svenskarna.

Antagligt är, att sjön *Ruotsalainen* tidigare haft ett svenskt namn, men vilket detta varit, torde vara svårt att utreda. Det vore dock möjligt, att man skulle finna spår därav i något ortnamn i sjöns närhet, och jag vill försöka mig på en gissning i detta avseende. Vid sjöns

---

[1] Sv. sjönamn I s. 595 f.

nordligaste ända ligger *Unalisto* by, och i vikbottnen infaller *Unalistonjoki*. Detta från finsk synpunkt sett egendomliga namn kunde möjligen vara ett gammalt *stad*-namn. Om sjön en gång av de inflyttande finnarna kallades *Ruotsalainen*, är det ju antagligt, att vid dess stränder även fanns en bofast befolkning, och man väntar sig därför att finna därstädes även nordiska kulturnamn. Förra leden i *Unalisto* kan vara ett gammalt vattendragsnamn **Unal-*, bildat med suffixet *l* på den namnstam, som vi finna i svenska sjönamnet *Unan*, vilket enligt Hellquist, Sv. sjönamn I s. 676 hör till samma rot som isl. *una* 'vara nöjd, trivas'. Dylika sjönamnsbildningar äro mycket vanliga i Sverge, t. ex. *Börkeln* (av *björk*), *Grindeln* (av *grind-* 'sand'), *Värmeln* (älvnamnet *Værma*, av *varm*) m. fl. *Unal-* vore i så fall det gamla namnet på sjön. Mot denna tolkning kan emellertid göras den tungt vägande anmärkningen, att *stad*-namnen i regeln äro sammansatta med ett personnamn. Man kunde kanske tänka sig, att i dessa periferiska delar av skandinaviskt kulturområde i någon mån andra namngivningsprinciper gjort sig gällande[1], men på en dylik lös hypotes kunna vi ej grunda vår etymologi. Det förefaller mig därför sannolikast, att vi här ha en finsk *sto*-bildning, och en framtida undersökning av de finska *sto*-namnen må utvisa, om de kunna vara bildade på sjönamn. — Mot sammanställningen *Unalisto: Unan* kan dessutom ännu göras den invändningen, att det svenska sjönamnet förutsätter ett äldre **Wun-*, varför vi skulle vänta oss en finsk form med uddljudande *v*, då alla de ifrågavarande lånen skett i mycket gammal tid, säkerligen tidigare än 800-talet, då uddljudande *w* anses hava bortfallit framför *u*, *o* (Noreen, Geschichte d. nord. Sprachen § 6,16). Jfr dock även Noreen, Aisl. gr.[3] § 227.

Den nu föreslagna tolkningen av *Unalisto* måste

---

[1] Jag har förut uppvisat, att *by*-namnen i Finland — i motsats till vad förhållandet är i Sverge — rätt ofta äro sammansatta med personnamn (Finska fornminnesföreningens tidskr. XXI: 3 s. 27).

därför betecknas såsom högst osäker. Med större skäl kan det gamla sjönamnet anses bevarat i ett annat ortnamn i trakten.

*Unalistonjoki* flyter genom *Vaipilais* (*Vaipilainen*) by och faller in i *Vaipilaislahti*. Något fullt motsvarande skandinaviskt vattendragsnamn känner jag ej, men erinrar om svenska sjönamnet *Viveln*, varar en avljudd form **Vaitil-* vore originalet till fi. *Vaipila*. Hellquist, Sv. sjönamn I s. 708 ställer *Viveln* till insektnamnet *vivel*, medan Rygh, Elvenavne s. 299 jämför det med verbet *veifa* 'svinga, vända'.

Sjön Ruotsalainen utgör på sätt och vis porten till det stora Päijännevattendraget, och det är naturligt, att den urnordiska befolkning, varom de ovan anförda ortnamnen bära så ojävaktigt vittnesbörd, ofta besökt detta. Om de här i namnmaterialet lämnat några spår efter sig, må framtida forskningar utvisa — jag har ej funnit några dylika. Det må blott framhållas, att de enligt min mening med all sannolikhet namngivit åtminstone *Vesijärvi* sjö. På dennas östra strand finna vi byn *Vaania*, och jag drager knappt i betänkande att förklara detta namn såsom sjöns ursprungliga. *Vaania* är — såsom jag tidigare (Sv. bosättn. hist. I s. 274 not 2, 279) uppvisat — den urnordiska formen **Vānia* av det bekanta sjönamnet *Vänern*. Detta urgamla nordiska namn har egentligen betydelsen 'vattnet' likasom t. ex. *Vättern*, *Unden*[1] m. fl. Denna betydelse måste hava kvarstått för språkmedvetandet ännu vid finnarnas ankomst till dessa trakter, ja, det är sannolikt, att det uppfattades såsom ett appellativ, varför dessa översatte namnet till finska (fi. *vesi* = vatten).

Sammanställningen *Vesijärvi*: *Vaania* är ägnad att kraftigt understöda den gamla tolkningen av *Vänern* (= vattnet). Att just denna sjö blev 'vattnet' par preferance berodde väl på dess klara genomskinliga vatten.

---

[1] Om olika härledningar av *Vänern* se Hellquist, Sv. sjönamn I s. 739 f., Ortnamnen i Älvsborgs län XII s. 157. Jfr även Hellquist, Arkiv XXV s. 199.

I ett domstolsutslag, avgivet vid Asikkala ting år 1477, omnämnas vattendragen *Wanes vatnet, Wanes sund*[1], och de synas mig kunna åsyfta Vesijärvi och Anianpelto sund. Det gamla sjönamnet skulle sålunda hava kvarlevat ännu vid slutet av 1400-talet. I samma urkund finna vi även ett bergnamn *wanian kallio.*

Vesijärvi är känd för sin rikedom på fisk, och det är därför ej osannolikt, att här mycket tidigt funnits en förhistorisk skandinavisk bosättning. Utom *Vaania* torde följande ortnamn få betraktas såsom minnen från dessa tider.

Vesijärvi står genom *Anianpelto* (l. Vesijärvi) kanal (1474 *Aniapeldo,* 1477 *Anhianpeldå*) — uppkallad efter en lika benämnd by — i förbindelse med Päijänne. Första leden i namnet kan jämföras med det ovan behandlade *Anjala.* Det skulle således återgå på ett urn. **Anȝia-*, som i finskan kunnat giva såväl *Anja-* som *Ania-* samt möjligen även *Anhia* (märk den ovannämnda formen *Anhianpeldå*)[2]. Efter kort nasal tyckas i finskan dubbelformer förekomma — jfr fi. *miniä* och *minjä* (se Setälä ÄH s. 431) — och även uttalet *Anjanpelto* torde existera. För det smala sundet mellan Päijänne och Vesijärvi förefaller en namnbildning på stammen **ang-* 'trång' icke osannolik. Jämför ett annat *Ania* vid det smalaste stället av Pyhäjärvi (se nedan under Kumå älv). Även stammen **ang-*, 'hals' kunde vi tänka oss i namnet. Jfr t. ex. *Kvarken* (det smalaste stället av Bottniska viken) samt de på *hals* bildade namnen på *Helsing-* (se Läffler, Arkiv X s. 168 not 2). Betydelsen 'höjdsträckning' förefaller mig här mindre sannolik.

Senare leden i *Anianpelto* är det finska lånordet *pelto* (< germ **felþo*; se Thomsen, Got. sprogkl. indfl. s. 146, Setälä, Journal de la Soc. finn.-ougr. XXIII: 1 s. 24). Sammansättningen kan därför vara finsk, men man jämföre dock svenska sjönamnet *Görvälln*, som enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 207 betyder 'fältet eller åkrarna

---

[1] Hausen, Bidrag I s. 7.

[2] Eller skulle denna form utgå från en vernersk växelform? Jfr ovan s. 16.

vid sjön Ger'. Urn. **Anʒia-felþo* vore en god parallell härtill: 'fältet eller åkrarna vid **Anʒia-*' (d. v. s. det smala sundet mellan Päijänne och Vesijärvi). Då emellertid namn på *pelto* ej torde vara ovanliga i finskan, — t. ex. *Parinpelto*[1], *Hirvenpelto*[2], *Martinpelto*[2] — så förefaller det mig sannolikare, att även *Anianpelto* är en finsk bildning. Och om denna ortnamnsgrupp, såsom de ovanstående exemplen tyckas antyda, innehålla ett personnamn såsom första led — *Pari* (< fsv. *Bare* l. *Barir*), *Hirvi*, *Martti* — så måste vi räkna med möjligheten, att även i *Anianpelto* första leden är ett personnamn.

Vid Vesijärvi kanal ligger *Vääksy* (*Vägsjö*) gård, varför kanalen även kallas *Vääksy*. Detta namn torde dock vara tillkommet i senare, historisk tid. Vokalen *ä* för oss till en så sen tid, att en skandinavisk befolkning här då mera ej torde kunna antagas.

Det ovan nämnda Vaania ligger ej långt från en by vid namn *Kutajoki* (1474, 1551 *Kutaioki*), och söder om denna ligger *Kutajärvi* sjö (fordom väl en vik av Vesijärvi). På det smala näset mellan dessa båda sjöar ligger *Pyhäniemi*. Om dessa två namn, såsom jag tror, böra sammanställas, så ha vi i dem ytterligare ett bevis på att här funnits en förhistorisk skandinavisk bosättning. Jag jämför fi. *Kutajoki*, *Kutajärvi* med den av Rygh, Elvenavne s. 85 omnämnda älvnamnsstammen *Gud-* (uti *Gudaaen*, *Guddal*), vilken Bugge anf. st. tolkar såsom 'den hellige, den til Guderne indviede Aa'. Även i Sverge förekomma vattendragsnamn innehållande ordet *gud*, t. ex. fsv. *Gudzio*, nsv. *Gussjön* m. fl. (se Lundgren, Språkliga intyg om hednisk gudatro s. 11, Nordlander, Ymer 1908 s. 117). Finnarna måste hava förstått betydelsen av namnet och översatte det dels, likasom urn. **Vānia*, till sitt eget språk (*Pyhäniemi*), dels åter bibehöllo de det oförändrat (*Kutajoki*). — Jfr även *Kutala* by i Karkku.

---

[1] Även det vid Vesijärvi (1551 *Parinpelto*).

[2] Vid Saima kanal.

I trakten av *Kutajoki, Kutajärvi* torde därför hava legat en gammal svensk gudstjänstplats, och det är förty säkerligen ingen tillfällighet, att vi invid *Kutajoki* finna en by *Hovila.* Detta namn bestyrker yttermera vårt antagande; det torde nämligen få anses bildat på det gamla ordet fsv., isl. *hof* 'hedniskt tempel', vilket ofta ingår i nordiska ortnamn och i många fall anses vara ett minne av hednisk offertjänst (se Rygh NG Indl. s. 55 f. Nordlander, Ymer 1908 s. 118 f., Karlsson, Uppland s. 415).

Utan tvivel härstamma alla dessa namn: *Kutajoki, Kutajärvi, Pyhäniemi* och *Hovila* från samma tid och torde få betraktas såsom mycket gamla. Det förefaller mig därför tvivelaktigt, om man i likhet med Karlsson anf. arb. får betrakta *Hov*-namnen såsom de yngsta bland de om heden kult vittnande ortbenämningarna.

Om nu sålunda vid Vesijärvi funnits en gammal hednisk offerplats, så är det sannolikt, att här funnits en bofast befolkning, och vissa i trakten förekommande gårdnamn, bildade på från nordiskan lånade personnamn, kunna därför verkligen beteckna svenska boplatser, ehuru man i sådana fall alltid bör ihågkomma, att personnamnen kunna vara inlånade och lokalnamnen rent finska. Sådana gårdnamn äro t. ex. *Upila* och *Hersala,* vilka innehålla personnamnen fsv. *Ubbe* och *Hærse (Herse).* Gårdarna ligga ej långt från Kutajärvi. På Vesijärvis västra strand ligga byarna *Lumiala* och *Laitiala,* beträffande vilka namn se *Lumijärvi* och *Lumijoki* samt *Laitilanjoki* nedan.

Härmed hava vi avslutat granskningen av de namn, som tyckas tyda på att Kymmene älv varit en gammal stråkväg för en numera längesedan utdöd urnordisk befolkning i vårt land. Den åsikt jag ovan framställt torde knappast kunna helt och hållet tillbakavisas, om ock några av de nu framställda tolkningarna möjligen komma att befinnas vilseledande.

Det är egendomligt, att spåren av den förhistoriska skandinaviska befolkningen så säkert och långt kunna följas längs en floddal, som med avseende å arkeologiska

fynd hör till de fattigaste. Enligt Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finnland I (se kartan) ha vi från den äldre järnåldern (de fem första århundradena e. Kr.) blott två fynd (eldstenar) från det nu onomatologiskt undersökta området. Dessa är gjorda i *Haavisto* och *Vastila* i Strömfors, tvenne byar, vilkas namn måhända äro svenska. *Vastila* kan med ganska stor säkerhet antagas vara bildat på det fsv. personnamnet *Faste*, och *Haavisto*, som förefaller att vara rent finskt (*haavisto* = aspskog), kunde vara ett svenskt *stad*-namn, sammansatt med något av de fsv. personnamnen *Hafr* l. *Hafvir* l. *Havidh*. Detta må här i förbigående omnämnas, ehuru namn sådana som *Vastila* ej äro av någon avgörande betydelse för vår undersökning. Även andra kulturnamn, bildade på fornsvenska personnamn, kunna nog uppvisas från det nu ifrågavarande området, men de äro mångtydiga, varför jag ej i detta sammanhang kan inlåta mig på en framställning av dem. Däremot vore det intressant att finna gamla *stad*-namn. Då namn av denna typ upphörde att bildas redan under vikingatiden, kunde man med säkerhet föra dem till den äldre bosättningen. Men säkra sådana har jag ej funnit. I Elimä finnes enligt några kartor en by vid namn *Teuristo*, vilket kunde vara sammansatt av en urn. form av fsv. personnamnet *Dyre* och *stad*. Men då byn på andra kartor är upptagen under namnet *Teuroinen*, så är det antagligt, att *Teuristo* är en finsk bildning[1]. Detta hindrar ej, att *Teuroinen* möjligen innehåller det fsv. personnamnet.

Ej heller andra gamla kulturnamn — med undantag av de gamla offerplatserna och möjligen namnen på *pelto* vid Vesijärvi — har jag påträffat. Det ser därför ut, som om vi ej kunde tala om någon verkligt bofast nordisk befolkning utan blott om 'flyttare', som för jakt och fiske längs älven sökt sig upp till de stora inre vattendragen.

---

[1] Finska namn på *-sto* tyckas vara rätt vanliga i östra Nyland. Jag har antecknat: *Kivistö, Hirvistö, Männistö, Koivisto, Vahteristo, Hongisto, Pihlaisto, Saaristo.*

Synnerligen talrika kunna de ej heller hava varit, då såsom nämnt inga arkeologiska fynd från järnåldern blivit gjorda, och de uppgingo väl därför helt och hållet i finnarna, innan den nya svenska inflyttningen till kusterna började. Hela det namnskick vi ovan behandlat är — med några undantag, vilka härröra från senare tider — rent urnordiskt, och vi hava ej funnit några namn, som skulle hava bevarats till våra dagar i sin svenska form, och vilka alltså skulle tyda på, att de äldre skandinaverna skulle hava bevarat sin nationalitet ända till den yngre svenska inflyttningen. Det enda namn, som kunde antyda detta, är *Ankapora: Abborfors* (se ovan), men då förhållandet mellan dessa namn tillsvidare måste anses något dunkelt, är det för vågat att därav draga några slutsatser.

Huru gamla de nordiska ortnamnen äro, kan naturligtvis ej heller ens närmelsevis angivas. Blott det kunna vi säga, att de tyda på en mycket hög ålder. Naturnamnen höra ju utan tvivel till den äldsta namngivningen, och då t. o. m. vissa kulturnamnsgrupper kunna föras så långt tillbaka i tiden som till stenåldern, torde intet hindra oss att antaga, det dessa nordiska vattendragsnamn, åtminstone till en del, kunna vara jämnåriga med de sten- och bronsåldersföremål, som blivit funna vid Kymmene älv. Oförklarligt blir dock tillsvidare, varför arkeologiska fynd vid denna mäktiga älv äro så mycket sällsyntare än vid t. ex. Kumå och Kyro älvar. De nu behandlade språkliga fornminnena få tillsvidare ersätta dem, och de hava det stora företrädet, att de tillika giva oss otvetydiga upplysningar om nationaliteten hos denna urgamla befolkning.

Slutligen vill jag ännu påpeka, att den förhistoriska befolkningen vid Vesijärvi och Päijänne längs Borgå å hade en kortare väg till kusten, varför det är antagligt, att även denna sjöväg anlitades. Jfr nedan Borgå å.

## Taasionjoki (l. Taasianjoki): Tessjö å.

Ån rinner upp i Elimä, där den i sitt översta lopp kallas *Taasio(n)oja*, och utfaller i *Tessjöfjärden* i Finska viken. Denna fjärd ligger nära intill Abborfors-viken, och det torde därför stå utom allt tvivel, att de förhistoriska skandinaver, som lämnat så säkra spår efter sig längs Kymmene älv, även kände *Taasionjoki* (l. *Taasianjoki*): *Tessjö å* (1543 *Thæsio*). Namnets finska form, som även den återgår till urnordisk tid, anger också, att här föreligger ett nordiskt vattendragsnamn, bildat med något av de vanliga suffixen *-i̯a* l. *-i̯on*, beroende på om fjärd- eller älvnamnet är det ursprungliga. Möjligt är även, att fi. *Taasio*, *Taasia* representera olika åldersskikt. Se härom närmare nedan. Något fullt motsvarande nordiskt vattendragsnamn känner jag ej, men jämför det med den norska älvnamnsstammen *Daas-* i *Daasaaen* (se Rygh, Elvenavne s. 27), av osäker betydelse. Vi skulle sålunda ha att utgå från ett urn. **Dāsia-*. Man kunde även på grund av den svenska formen *Tessjö* antaga en sammansättning med *sjö*, som haft uddljudande *t* — jfr svenska sjönamnet *Tåsjön*, äldre *Tååsiö tresk*[1] — men detta anser jag för mindre sannolikt, då det ej finnes någon sjö, efter vilken älven kunnat erhålla sitt namn. Den svenska formen måste bero på folketymologi, men den har sitt stora intresse, emedan den uppvisar omljud i förhållande till den finska; vokalförkortningen och konsonantförlängningen hava inträffat i sammansättningarna *Tessjö å* och *Tessjöfjärd*. Detta skulle tyda på, att namnet vore en direkt fortsättning på det urnordiska namnet, och att vi borde förutsätta ett ursprungligt uddljudande *t* (ej *d*). Namnet vore alltså ett bevis på, att rester av den gamla skandinaviska bosättningen bibehållit sin nationalitet ända till den yngre svenska inflyttningen. Jfr ovan s. 18 om *Ankapora: Abborfors*. Detta vore ju icke i och för

[1] Nordlander, Norrl. samlingar I s. 29 b, Hellquist, Sv. sjönamn I s. 663.

sig oantagligt, då en dylik kontinuitet i befolkningsförhållandena både på språkliga och arkeologiska grunder[1] i någon mån torde få antagas för Egentliga Finland och Satakunta samt möjligen även för Österbotten. Emellertid känner jag ej till någon nordisk namnstam med uddljudande *t*, ur vilken *Taasia: Tessjö* kunde förklaras, och jag anser det därför sannolikast, att fi. *Taasia* utgår ur ett äldre urn. **Dāsia-*, och att denna finska form sedan åter antingen ånyo upptagits av de yngre svenska kolonisterna eller också påverkat den möjligen jämsides med den finska ännu kvarlevande svenska formen med *d*. Det förra alternativet synes mig särskilt på grund av ändelsevokalismen mera tilltalande: ett urn. **Dāsiōn* borde väl hava givit ett fsv. **Dæsa* l. d. Då sålunda både *Ankapora: Abborfors* och *Taasia: Tessjö* äro tvetydiga, vågar jag ej på grund av dem antaga en kontinuitet i den nordiska bosättningen i dessa trakter. Måhända skall ett rikhaltigare material i framtiden möjliggöra ett dylikt antagande. Tillsvidare måste vi anse det för osäkert.

Den senare svenska kolonisationen har emellertid vidtagit redan så tidigt, att ett fi. *Taasia* hunnit vara med om *i*-omljudet[2]. Detta genomfördes enligt Noreen, Gesch. der nord. sprachen § 6, 17 i ord av denna typ under 10 seklet, och under samma århundrade genomfördes även den assimilation av *ht* till *tt*, som vi finna i sv. *Pyttis* < fi. *Pyhtää* (< **Pyhtäs*). Det är naturligtvis ej blott en tillfällighet, att dessa två namn, som föra oss tillbaka till vikingatiden, angiva orter vid Kymmene älvs utlopp. Denna mäktiga flod, som långt tidigare lockat nordbor långt upp till det inre av Finland, hörde naturligtvis även under vikingatiden till de trakter i Nyland, som tidigast besöktes av skandinaver, om ock att döma av ortnamnen orten ej ännu på någon tid erhöll någon talrikare svensk befolkning. Några kulturnamn hörande till de äldre grup-

---

[1] Se Saxén, Den sv. bosättn. hist. I, Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finnland I.

[2] Jfr även fi. Narvi ∾ sv. Nervö (ö ute i Finska viken).

perna har jag nämligen ej här lyckats påträffa. Det ovan s. 40 omnämnda *Teuristo* ligger nära Tessjö ås övre lopp (ej långt från *Taasia* by), men är såsom nämnt snarast ett finskt namn på *-sto*. Det må dock i förbigående omnämnas, att den nyländska kolonisationen i Borgåtrakten vidtagit mot *stad*-periodens slut, d. v. s. troligen under 1000-talet. Här finnes nämligen åtminstone ett säkert gammalt *stad*-namn: *Fagerstad* [1].

Tessjö å mottager i Pockar by i Lappträsk en biflod *Virmajoki*. Även detta är måhända ett gammalt svenskt ånamn **Virma* av samma rot som de fornnorska och fornsvenska älvnamnen *Werma*, *Vermaa*, **Wærma* och det fornhögtyska flodnamnet *Wirm-a*, av vilken namnstam vi hava en avledning i sjönamnet *Värmeln*, älst *Virmil*, varav *Värmland* [2]. Samma namn ha vi väl, såsom jag tidigare antagit [3], i sockennamnet *Virmo*, som möjligen tidigare varit ett namn på den genom socknen flytande *Mynäjoki*. Då både *Virmo* socken och *Virmajoki* ligga i trakter, där man har allt skäl att antaga en äldre svensk bosättning, talar verkligen mycket för den anförda etymologin. Emot densamma kan dock göras den ingalunda oviktiga invändningen, att *Virma* är känt såsom ortnamn även från Karelen [4]. Jfr även *Virmasvesi* i Karttula, *Virmala* i Padasjoki och adj. *virma* 'eldig, snabb'. Vid sådant förhållande måste frågan tillsvidare lämnas öppen.

I förbigående kan även omnämnas, att Virmajokis källor ligga nära ett berg, som heter *Katinkallio*. Första leden i namnet är sv. *katt* (l. *hatt?*), men namnet kan naturligtvis vara bildat på finska lånordet *katti*.

---

[1] Se Saxén, Fi. fornminnesför. tidskr. XXI: 3 s. 12.

[2] Se Noreen, Spridda studier II s. 64 ff., Hellquist, Sv. sjönamn I s. 744 ff.

[3] Sv. bos. hist. I s. 92, 174 not. 1.

[4] Se Finn. ugr. forsch. IV Anz. s. 57 not. I Pieksämäki finnes ett *Virmajärvi*.

## Halliojoki.

Virmajokis källor ligga uppe i *Artsjö: Artjärvi* numera nästan helt och hållet finska socken. *Artsjö* är väl det ursprungliga namnet på någon av socknens tre sjöar *Villikkajärvi, Säyteenjärvi* och *Pyhäjärvi*, möjligen den förstnämnda, vilken synbarligen erhållit sitt nuvarande — åtminstone kartala — namn av *Villikkala* by. *Artsjö* är synbarligen sammansatt av sv. dial. (Nyland) *arto* [riksspr. *årta*] och *sjö*. Om möjliga finska härledningar, vilka jag dock numera anser för mindre sannolika, se förf. i Fennia XIV: 3 s. 10.

I Villikkajärvi infaller västerifrån *Halliojoki*, som även torde hava ett gammalt svenskt namn. Det tyckes nämligen vara bildat med suffixet *-iōn* på det i vattendragsnamn mycket vanliga namnelementet sv. *hall* 'häll'. Jfr t. ex. svenska sjönamnen *Hallaren, Hallungen, Hallången, Hallsjö, Hällaren*, norska älvnamnet *Hella* m. fl.

Även detta namn är, om vår etymologi är riktig, ett minne från den äldre skandinaviska bosättningens tider. Ett visst stöd för vår uppfattning om namnets ursprung finna vi i namnet på en annan i Villikkajärvi infallande å:

## Lanskijoki.

Detta kan knappast vara finskt. Jag känner visserligen ej till något nordiskt vattendragsnamn, som kunde jämföras därmed, men *Lanskijokis* svenska ursprung synes mig knappast kunna betvivlas. Jag antager ett ursprungligt **Glansk-*. Detta kunde vara bildat med suffixet *sk* — vanligt i svenska sjönamn — av den rot *glan* 'lysa', som finnes t. ex. i sv. dial. *glana* 'skina svagt', no. 'glimte, lyse'. Av samma rot är det keltiska flodnamnet *Glana* bildat[1]. I fråga om betydelsen må erinras om de liktydiga svenska sjönamnen *Gla, Gla(e)n, Glien, Glimmingen, Glödtjärn, Blänkesjön, Skinsio tresk* m. fl. (Hellquist,

---

[1] Hellquist, Sv. sjönamn I s. 176 och not 1.

Sv. sjönamn I s. 174 ff.). Jfr även gårdnamnet *Glansås* (se Norrby, Ydre härads gårdnamn s. 23 och där anförd litteratur).

Lanskijoki erhåller i Elimä socken ett tillflöde i *Maurijoki*. Första leden i detta namn är sannolikt ej finska personnamnet *Mauri* (= Maurits) — i detta fall skulle vi vänta ett fi. **Maurinjoki*, — och någon annan möjlighet att etymologisera namnet såsom finskt känner jag ej till. Jag vill därför hänvisa till ett av Rygh, Elvenavne s. 156 anfört norskt älvnamn *Maura*. Rygh härleder det från *maurr* m. 'Myre' l. *maðra* f. 'en Farveplante'. Även kunde fi. *Mauri-* jämföras med svenska sjönamnet *Magern*. Det vore då bildat på den svaga formen[1] av adj. *mager*, fsv. *magher*, isl. *magr*, vilket adjektiv enligt Hellquist, Sv. sjönamn I s. 387 ingår i sjönamnet *Magern*, möjligen i den äldre betydelsen (?) 'liten'. I hvarje fall förutsätter fi. **Mauri-* troligen ett äldre **Maurio-*.

Den urnordiska befolkning, som enligt dessa ortnamns vittnesbörd en gång bott här, har säkerligen längs älvarna sökt sig hit in i landet. I den ovannämnda sjön Pyhäjärvi upprinner den å, som i havet utflyter under namnet

## Pärnå å: Pernajanjoki.

Ån kallas i sitt övre lopp *Porlom å* och i sitt nedre även *Forsby å*. Dessa benämningar härstamma från byanamnen *Porlom* (< fi. *Porolampi*; se Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 197) och *Forsby*. Älven utfaller i *Pärnå viken* och genomflyter *Pärnå* socken (fi. *Pernaja* l. *Pernaa*). Om detta namn möjligen kan vara finskt, vågar jag ej avgöra; jfr nedan *Pernaja* i Lappo samt est. *Pärn (Pernau)*, vilket Setälä, Finn. ugr. forsch. V s. 140 jämför med fi. *pernä* 'bast', est. *pärn* 'alte linde' (tilia parvifolia). Men då namnstammen *Pern-* i många fall med ganska stor sä-

---

[1] Jfr härom Hellquist, Sv. sjönamn II s. 22 f.

kerhet kan antagas vara svenskt lån — märk fi. *Pernu(la)* < urn. *bernu-*[1] — har man skäl att även här påpeka möjligheten av skandinaviskt ursprung. Ordet vore då att jämföras med de norska älvnamnen *Bjørnaaen, Bera, Birna* (Rygh, Elvenavne s. 10 f., 13, 18) och svenska sjönamn på *Björn-* (Hellquist, Sv. sjönamn I s. 59 f.). Vad de finska formerna angå, synes det mig sannolikast, att *Pernaa* är utvecklat ur *Pernaja* (se Setälä ÄH s. 430). En motsatt gång torde knappast kunna antagas; i så fall hade vi att utgå från ett sv. **Bern-ā*. *Pernaja* åter anser jag vara en *ja*-bildning med ett i vattendragsnamn förekommande *a* framför suffixet. Andra exempel härpå äro *Vanaja, Lupaja, Unaja* (se nedan). Jfr härom Hellquist, Sv. sjönamn II s. 13 och där anförd litteratur. *Pernaja* kan, om vi verkligen hava en *ja*-bildning, ej vara ett ånamn, utan är sannolikt ursprungligen ett namn antingen på *Pärnå viken*, där *Pärnå å* utfaller, eller på någon av källsjöarna. Är denna tolkning riktig, hava vi här åter ett gammalt skandinaviskt namn, som fullständigt förfinskats, innan den yngre svenska inflyttningen begynte.

## Borgå å: fi. Porvoonjoki.

Namnet är bildat på sv. *borg*. Osäkert är dock, om *borg* här avsett det befästningsverk, som en gång funnits å Borgbacken, eller om ordet haft den äldre betydelsen 'terrass, höjd'. I Norge finnas flere älvnamn bildade på samma stam, och antagas dessa av Rygh, Elvenavne s. 21 vara bildade på *borg* i den äldre betydelsen.

Borgå å mottager i sitt översta lopp ett tillflöde i *Virenoja*. Jfr detta namn med den under *Virojoki* ovan behandlade namnstammen.

Ett annat tillflöde heter *Köylinjoki*. Om detta namn se nedan *Köyliönjoki*.

Borgå å har sina källor å Salpausselkä och rinner i

[1] Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 240 m. fl.

sitt övre lopp ej långt från Vesijärvi. Från Vesijärvitrakten har man sålunda längs denna älv en kortare väg till havet än längs Kymmene älv, och det är därför sannolikt, att Borgå å i äldre tider förmedlat trafiken mellan Päijänne och havet. För detta antagande talar redan den omständigheten, att ån flyter genom en gammal tätt befolkad kulturbygd[1]. Några fynd från äldre järnåldern hava icke — att döma av Hackmans karta (Die ältere Eisenzeit) — blivit gjorda, men väl flere stenåldersfynd (se Ailios karta i Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde).

Det ser därför ut, som om ån redan i uräldsta tider spelat en roll såsom trafikled. I detta fall har älven måhända tidigare haft ett annat namn, som senare undanträngts av det från den yngre kolonisationen härstammande Borgå å. Detta gamla namn är kanske bevarat i kapellnamnet *Askola*, vilket i så fall vore en *la*-bildning på ett urn. älvnamn **Askōn*. Detta jämför jag med svenska sjönamnet *Asken*, norska älvnamnet **Eskja*, vilka enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 42, Rygh, Elvenavne s. 43 äro bildade på trädnamnet *ask*. Jfr även fht. *Ascaha*, *Ascabach*, *Eschinabach* (Förstemann, Altdeutsches Namenbuch II). — Det bör dock observeras, att *Askola* även kan vara bildat på ett i många finska ortnamn bevarat personnamn *Asko*, vilket möjligen är skandinaviskt lån (se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 37, 82 f.). I så fall är å-namnet kanske bevarat i ett annat kulturnamn. Uppe vid åns källor, helt nära Vesijärvi, ligger *Yläkomola* by i Hollola socken, enligt Ailio, anf. arb. II s. 27 en stenåldersboplats. Detta *Komola* kan innehålla ett urn. ånamn **Komō(n)*, bildat på samma stam **kum-* ∾ **kom-*, som enligt min mening ingår i *Kumå* (se nedan). Namnet skulle alltså betyda 'den tillgängliga' eller den längs vilken man 'kom' upp till de förhistoriska boplatserna invid Vesijärvi och Borgå ås källor.

---

[1] Märk att i närheten av åmynningen ligger byn *Saxby*, vars namn möjligen såsom första led innehåller fsv. *saxe* 'handelsman'.

## Svartså: Mäntsälänjoki.

*Svartså* kunde jämföras med de talrika norska älvnamnen på *Svart-* (Rygh, Elvenavne s. 256), men första ledens *s* tyder på att här möjligen ej föreligger något ursprungligt älvnamn utan antingen ett gårdnamn, bildat på personnamnet *Svart* eller ett sjönamn (se Hellquist, Sv. sjön. II s. 62).

Åns källor ligga uppe vid tavastländska gränsen, och det är sannolikt, att älven fordom varit en viktig trafikled för tavasterna. Vissa ortnamn tyda nämligen härpå.

I närheten av åns utlopp i en västlig utgrening av Borgåviken ligger *Jätubjärgi* och på dess högsta del (*Storjätun;* 1782 *Storjäturs bärg)* låg år 1782 ett råröse mellan Svartså och Kullå byar, benämnt *Tavastböte*[1]. Senare leden i detta ord, *böte*, kvarlever ännu i några finländska dialekter i betydelsen 'berg' och ingår i flere bergnamn (Vendell, Ordbok över de östsv. dial. s. 123). Ordet är av samma stam som fsv. *böta* vb. 'tända, upptända'. Dessa berg voro sålunda i äldre tider signalplatser, där man medels vårdkasar tillkännagav fientliga anfall[2].

Borgåviken var sålunda säkert fordom en tavastländsk hamn- och fiskeplats. Härom vittna utom det nämnda *Tavastböte* några andra namn på *Tavast-*. Jag har ur Lönnbohms ortnamnsförteckning antecknat *Tavastnäs* (1516 *Tavistnäs*) och *Tavastenäsäng* (det förstnämnda stället å Hillas, det senare å Pellas gårds mark). — Dessutom kunna från Borgå socken flere finska ortnamn uppvisas. — Om *Svartsås* betydelse såsom trafikled se närmare nedan under *Sjundeå å* och *Svartå*.

*Svartså* erhåller tillflöden bl. a. ur två små sjöar i Mäntsälä: *Kilpijärvi* och *Sahajärvi*. Dessa namn synas mig snarast vara finska, men jag vill dock även här på-

---

[1] Enligt meddelande av fil. mag. E. Otman.

[2] Jfr Freudenthal, Ålands ortnamn s. 39, Saxén, Fennia 14: 4 s. 13.

peka möjligheten av svenskt ursprung. Beträffande det förra jfr *Kilpijoki* nedan. *Sahajärvi* åter, vars första led sannolikt är finska lånordet *saha* 'såg', kan jämföras med svenska sjönamnet *Sagan*, vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 516 för till stammen *sag-* i fsv. *sægia*, sv. *säga*. En betydelseparallell erbjuder fno. älvnamnet *Kvǽða*. Även kunde vi tänka på sv. dial. *såg* n. 'källdrag o. d.', vilket torde ingå i sjönamnet *Sågduggen* (Hellquist l. c. s. 599). — Jfr även norska älvnamnet *Såga* (Rygh, Elvenavne s. 205). Beträffande sv. $g$ = fi. $h$ jfr t. ex. sv. *såg* > fi. *saha*, sv. *mage* > fi. *maha*.

Det finska namnet på Svartså *Mäntsälänjoki* innehåller sockennamnet *Mäntsälä*, i förhållande till vilket det måste vara sekundärt. Älvens båda nuvarande namn torde därför härstamma från relativt sen tid, och då ån sedan urminnestider synes hava varit en viktig trafikled — enligt Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 115, 156 f. (jfr kartan) hava två stenåldersboplatser blivit funna vid densamma — så måste vi anse, att det ursprungliga namnet kommit ur bruk. Och jag tror, att detta är bevarat i byanamnet *Laha* (i Borgnäs), vilket jag sammanställer med fno. sjö- och älvnamnet *Lǫgr*, svenska sjönamnen *Laggen* och *Lögaren*, svenska älvnamnet *Lagan* eller *Lagaån* (se Rygh, Norske gaardnavne, Indl. s. 67, III s. 97, IV: 1 s. 94, Elvenavne s. 138; Hellquist, Sv. sjön. I s. 330 f.). Växlingen sv. $g$ = fi. $h$ kan här förklaras såsom ovan (eller måhända snarare såsom beroende på vernersk växling).

## Vanda å: Vantaanjoki.

Varken i Sverge eller Norge har jag funnit något vattendragsnamn [1], som direkt kunde jämföras med vårt

[1] Enligt Vendell, Ordbok över de östsvenska dialekterna s. 1087 förekommer visserligen i nyländska dialekten ett sbst. *vand* 'vatten'. Men att detta är en danism framgår även därav att ordet nästan uteslutande användes i folkvisor (om da. *vand* se Torp-Falk, Lydhist. s. 215).

ånamn. Jag anser det stå i avljudsförhållande (jfr lit. *vandů*) till de svenska sjönamnen *Unden*, *Unnen*, fno. älvnamn på *Und-*, *Unn-* samt norska sjönamn på *-under* (fno. *-undr*). Se Hellquist, Sv. sjön. I s. 677, Rygh, Elvenavne s. 286. Namnen kunna kanske direkt sammanställas med lat. *unda* (Uhlenbeck, Indogerm. forsch. 13 s. 215).

Fi. *Vantaa* synes förutsätta ett fsv. **Vandā (Vanda-ā)*

## Esbå å.

Namnet, som äldst skrives *Espo*, *Espoo*, *Espå* (1541, 1601) och än i dag å ort och ställe uttalas *Äspå*, är sannolikt bildat på stammen i trädnamnet *asp*. Freudenthal, Sv. ortnamn i Nyland s. 6 härleder också ånamnet direkt ur trädnamnet. Men då namnet i så fall bleve mycket gammalt, äldre än *i*-omljudet, kan sannolikheten härav med skäl betvivlas, särskilt som Esbå å genomflyter en gammal tavastländsk utmark (se nedan). Jag anser namnet därför härstamma från den yngre bosättningen och anser det vara bildat på kollektivet fsv. *æspe* 'aspskog'. — De norska älvnamnen på *Esp-* (Rygh, Elvenavne s. 43 f.) äro väl däremot bildade på trädnamnet.

Enligt uppgift skall ån i sitt övre lopp heta *Haapajoki*. Detta måste anses för en översättning av det svenska namnet (fi. *haapa* = sv. *asp*). Vore fi. *Haapajoki* det ursprungliga, skulle vi vänta oss ett sv. **Aspå*.

## Sjundeå å: Siveneenjoki.

Första leden i namnet tyckes vara personnamnet fsv. *Siunde*. Men då vi utom ånamnet — och socknenamnet — ha ett gårdnamn *Sjundby*, synes det mig sannolikast, att ånamnet uppstått genom förkortning av ett **Sjundby å*, ehuru visserligen enligt Hellquist, Sv. sjön. II s. 59 svenska sjönamn stundom äro bildade på personnamn.

Man kunde även tänka sig, att *Sjundeå* skulle gå tillbaka på ett fsv. **Siudhande* 'den sjudande', i vilket fall det vore att likställas med namnet på vattenfallet *Sjunnefall* eller *Sjunden* i Sverge (Hellquist, Sv. sjön. I s. 533), men man skulle då vänta sig, att älven vore mycket strid, något som motsäges därav, att densamma ej alls omnämnes i den i Geografiska sällskapets Atlas över Finland (texten) intagna förteckningen över Finlands forsar. Och dessutom har Sjundeå å säkerligen — såsom vi strax skola finna — i forna tider varit en mycket viktig samfärdsled, och även detta anger, att älven ej varit mycket 'sjudande'.

Den finska formen *Siveneenjoki* är förtjänt att uppmärksammas. Den synes närmast överensstämma med den från år 1533 antecknade formen *Sijwende.* Tyda dessa på ett annat ursprung?

Sjundeå å utfaller i *Pikkala* viken, i vars botten vi finna en by vid namn *Stör(s)vik.* Dessa namn äro kulturhistoriskt intressanta. *Pikkala* är en gammal handelsplats (se Arwidssons handlingar IX ss. 206, 223, 257). Det är därför sannolikt, att *Pikkala* och *Stör(s)vik* äro identiska, bildade på resp. fi. *pikka* 'stör' och sv. *stör*, samt att anses såsom minnen från de oroliga tider, då man ville skydda sina vikar genom att i trånga farleder nedslå pålar eller störar. Sådana pålsättningar har man funnit t. ex. i grannsocknen Kyrkslätt [1].

Fi. *Pikkala* måste här betraktas såsom det ursprungliga namnet och sv. *Stör(s)vik* är en av senare inflyttade svenska kolonister gjord översättning. Åtskilliga ortnamn utvisa nämligen, att trakten i äldre tider varit en finsk, d. v. s. tavastländsk fiske- och hamnplats. Söderut från Pikkala ligger *Porkala* udde, som redan i det bekanta itinerariet från mitten av 1200-talet omnämnes såsom en av hamnplatserna vid Finska viken. Namnet skrives då *Purkal*, *Purkalae*, och jag anser det vara en *la*-bildning på stammen i fi. *purkaa* 'lösa, lossa' (t. ex. ett fartyg).

---

[1] Se Fleege, Kyrkslätt socken II s. 81.

**Purka(a)la* betyder sålunda egentligen 'lossningsplats'. Stället hörde fordom till 'färjebolet' i Kyrkslätt och var i likhet med andra hemman i detta bol befriat från vissa skatter på grund av skyldigheten att forsla post och resande över till Estland.

Sannolikheten av ovan givna etymologi bekräftas av namnet på en annan by i 'färjebolet': *Värby*, vilket enligt min mening har alldeles samma betydelse som det finska namnet och möjligen rent av är en översättning därav. Första leden utgöres nämligen av no. *vær* 'hamn eller gård vid kusten, där folk samlas för att driva fiske', isl. *vǫr* 'Brygge av det slags, som paa begge Sider indeslutter en Baadstø eller Landingsplats; indgjerdet Landingsplats'.

Denna överensstämmelse i betydelsen hos *Porkala* och *Värby* kan ej vara tillfällig. Benämningen betecknade måhända ursprungligen hela den sydligaste udden av Kyrkslätt, ehuru de båda namnen sedan med tiden, då flere byar uppstodo, kommo att angiva olika delar av det gamla 'vär'-landet eller 'färjebolet'.

Att det var finnar (d. v. s. tavaster), som till en början i och för fiske besökte dessa trakter, framgår även av några andra namn. Den fjärd, som skiljer Porkala från Pikkalaviken bär än i dag namnet *Tavastfjärden*, och de talrika träsken i Kyrkslätt hava till största delen finska namn, t. ex. *Lamminjärvi*, *Kalljärvi*, *Haapajärvi*, *Särkijärvi*, *Tampaja*, *Kolmperssjö* (< fi. **Kolmiperäisjärvi*, d. v. s. 'sjön med tre vikar'), *Humaljärvi* m. fl.[1]. Några

---

[1] Måhända skola noggrannare undersökningar i dessa trakter uppvisa ett än äldre skikt av namn, minnen av urtidens skandinaver, som möjligen här redan före finnarna hunnit namngiva någon sjö. Ett sådant är kanske *Tampaja*. Ehuru jag ej har någon bestämd mening om namnet, vill jag antyda, att ändelsen *aja* kunde tyda på ett urn. sjönamn på suffixet *-aja-* (jfr *Pernaja*, *Lupaja*, *Unaja*, *Vanaja*). Stammen kunde jämföras med norska älvnamnet *Dumba*, till vilket det i så fall stått i ordljudsförhållande, och sålunda återgå på ett germ. **damb-* 'dunst, ånga, dimma' (jfr Rygh, Elvenavne s. 33). — Utfallet från Tampaja bildar visserligen en fors, men jag måste dock anse etymologin för mycket osäker och knappast sannolik

kulturnamn kunna däremot ej uppvisas bland de finska namnen, varför vi få antaga, att trakten för tavasterna blott var en utjord, en fiske- och hamnplats. De inflyttande svenskarna kunde därför snart utbreda sig här [1].

Då trakten emellertid länge torde hava betraktats såsom tillhörig tavasterna, är det sannolikt, att de svenska kolonisterna i Nyland till en början undveko dessa nejder och bosatte sig i den del av landskapet, som ej torde kunna uppvisa några äldre namn av finskt ursprung: Ingå socken och Degerby kapell. Detta bevisas även av viknamnet *Svenviken* (i Degerby), vilket jag tolkar såsom 'svearnas vik', sammansatt av genitiv plur. *svena* (av *svear*) och *vik*. På en del kartor bär viken namnet *Svenskvik*. Måhända härstammar denna form från tider, då betydelsen av namnet *Svenviken* ännu framstod för språkmedvetandet, såvida den ej är av kartografer uppkonstruerad, vilket synes nästan sannolikare. I de två namnen *Tavastfjärden* och *Svenviken* ha vi sålunda åter ett exempel på att i gränstrakter namn ofta angiva nationalitet. Jfr ovan sjön *Ruotsalainen* och där anförda namn.

Av det ovan anförda torde till full evidens framgå, att *Porkala* varit en gammal finsk (d. v. s. tavastländsk) hamnplats, och det torde därför kunna ifrågasättas, huruvida ej den i Ericus Olai krönika omnämnda 'tavasthamnen' (portus tauestorum), där Birger Jarl landstigit vid sitt korståg till Finland, legat just här. Denna har såsom bekant av olika forskare förlagts än till Pojoviken, än till Kumå, Kymmene och Kyroälvs mynningar. För ingen av dessa åsikter hava några verkligt bindande skäl framlagts, alla grunda de sig blott på sannolikhetskalkyler. Den enda av de nämnda orterna, som enligt min mening bör kunna ifrågakomma, är Pojoviken. Men i varje fall torde även Porkala — Pikkala trakten, som enligt vår framställning måste betraktas såsom en gammal tavast-

---

för denna sjö med höga bergsstränder och vitt, klart vatten — egenskaper vid vilka den första namngivningen kan väntas hava fäst sig.

[1] Jfr Hackman, Die ältere Eisenzeit s. 313 f.

hamn, kunna göra Pojoviken äran stridig att hava mottagit den svenska korshären.

Porkala och Tavastfjärden ligga nästan rakt söderut från Tavastehus och bliva sålunda den närmaste hamnplatsen för tavasterna. Visserligen leder ej någon gammal väg härifrån upp till Tavastland, men i forna tider gingo vägarna huvudsakligen längs vattendragen, och de talrika sjöarna i Kyrkslätt och Sjundeå bilda 'stråtar', längs vilka man kan komma upp ända till Vichtis. Jag tänker mig saken på följande sätt. Porkala var den yttre hamnen, 'lossningsplatsen'. Härifrån kom man in i den av pålar skyddade inre hamnen, Pikkalaviken (Störsviken); ifrån denna fortsattes färden längs Sjundeåstråten upp till Enäjärvi i Vichtis, och då var man redan nära gränsen av Tavastland. De finska namnen bevisa, att tavasterna väl kände dessa stråtar. Enligt Hackmans karta uti 'Die ältere Eisenzeit in Finnland I' har man invid Sjundeå å gjort ett fynd från äldre järnåldern. Det vore av intresse att få denna vattenväg i arkeologiskt avseende noggrannare undersökt.

Här måste ännu en omständighet påpekas, som synes kunna erbjuda mycket av intresse för den nu föreliggande frågan. Appelgren omtalar i 'Suomen Museo' 1897 s. 28 f. en tradition, enligt vilken Lojo sjö fordom skulle hava haft ett annat utlopp än nu för tiden. Enligt denna skulle en älv vid namn *Lojo ström (Lohjanvirta)* hava flutit förbi *Tötar* (fi. *Teutari*) gård i Lojo. Nu är det att märka, att Lojoåsen just på detta ställe är avbruten, och på topografiska kartor kan man skönja flere dalgångar ned till havet. Och än i denna dag står det lilla *Hemträsket* vid Tötar genom en å i förbindelse med Sjundeå å. Även andra grenar av denna älv hava sina källor mycket nära Lojo sjö. Det synes mig därför vara en viktig och intressant uppgift för våra geografer och geologer att närmare undersöka förhållandet. Skulle det verkligen kunna ledas i bevis, att Lojo sjö fordom avbördat sitt vatten genom Sjundeå å, så kunna vi så mycket bättre förstå

Pikkalavikens stora betydelse såsom hamn- och handelsplats [1].

Traditionen förmälar även, att man fordom kunnat med fartyg färdas upp ända till Tavastehus. En sägen förtäljer detta om det gamla utloppet för Lojo sjö, en annan om Vanjoki i Vichtis (se nedan), en tredje om det nuvarande utloppet, Svartån ('förr sto vattne så högt i Svartå, att Ryssan me pråmar for ti Tavasthus'; se Wefvar, Finska fornminnesför. tidskrift IV s. 4). Denna tredje version kan ej vara riktig, ty Svartå är besvärad av många forsar. Att dessa sägner verkligen hava någon reell grund, bevisas därav, att man uppe vid Vanjoki funnit ett skeppsskrov.

Men om ock sålunda denna trafikled en gång varit segelbar långt in i landet, är det osäkert, om detta var fallet ännu vid tiden för Birger Jarls korståg, ty krönikan nämner uttryckligen, att fartygen kvarlämnades i tavasternas hamn (relictis navibus — — — — omnis multitudo armata terras ingreditur).

I varje fall synes mig intet tala emot att korshärens landstigningsplats legat i trakten av Pikkalaviken, men å andra sidan måste tavasterna, som redan vid mitten av 1200-talet hade utsträckt sina boplatser över ett stort område, hava innehaft flere hamnar. Ovan s. 48 funno vi, att Borgåviken måste hava varit en sådan. Och även Esbåviken är sannolikt en gammal hamnplats. Härifrån

---

[1] Det är dock även möjligt, att Lojo vattnen haft sitt utlopp genom den dalgång, längs vilken Degerby å rinner ut i havet. Och att denna dal i äldre tider varit en långt in i landet inskjutande vik, framgår därav, att i densamma ligga flere byar, vilkas namn såsom senare led innehålla ordet *kila* 'lång, smal vik': *Råddkila, Ålkila, Ingarskila, Randkila* (om dessa namn se Saxén, Finska forminnesför. tidskr. XXI: 3 s. 36). Märk, att även norska fjordnamn ofta äro sammansatta med *-kilen* (se Rygh, Studier s. 78.) — Emellertid antyda dessa namn även, att det ifrågavarande vattendraget vid svenskarnas namngivning av dessa orter var en vik, ej en älv. Och hade den gamla huvudådern utmynnat vid Degerby ås mynning, skulle väl denna vik hava kommit att spela den roll, som innehafts av Pikkalaviken. — Jfr härom ytterligare nedan under 'Återblick'.

kunde man längs Mankå-stråten komma upp till gränsen av Vichtis. Vi skola i det följande se, att detta vattendrag *(Kauhalaälven)* spelat en roll vid äldre tiders krigståg mot tavasterna. Detsamma kan även sägas om Pärnåviken. Och troligen äro även flere andra trakter vid nyländska kusten gamla tavastländska fiskeplatser. Utom de ovan s. 49 nämnda namnen på *Tavast-* må här ännu nämnas *Tavastby* och *Tavastkulla* i Helsinge, *Tafvastvarpviken* 1770 å Degerö i Helsinge, *Tavasthäll* i Östersundom (Lönnbohms ortnamnsförteckning).

Det fanns sålunda på 1200-talet säkerligen flere tavasthamnar, och under sådant förhållande är det naturligtvis svårt att med bestämdhet angiva, var Birger Jarl landstigit. För Pikkalaviken talar den omständigheten, att hären härifrån hade den kortaste vägen till hjärtat av Tavastland. Borgå- och Pärnåvikarna ligga för långt österut för att utgöra en lämplig utgångspunkt för ett från väster kommande härnadståg. Pojoviken åter utgjorde redan vid denna tid med all sannolikhet centralpunkten för en svensk befolkning och kan ej gärna numera tänkas hava varit en speciellt tavastländsk hamnplats [1].

Men Sjundeå ås betydelse såsom samfärdsled går ännu mycket längre tillbaka i tiden. Ailios karta i 'Die steinzeitl. Wohnplatzfunde' (jfr II s. 214 ff.) visar oss viktiga boplatser i Sjundeå (och Kyrkslätt) redan under stenåldern. Vi få därför anse för givet, att även denna älv såsom så många andra tidigare haft ett annat namn. Men beträffande detta kan jag ej framställa ens någon gissning (jfr dock vad ovan nämndes om *Lojo strömmen*).

---

[1] Just då detta sättes under pressen, blir jag uppmärksamgjord på att redan Gabr. Rein i sina 'Föreläsningar över Finlands historia I' s. 147 antagit, att tavasternas hamn varit belägen vid nyländska kusten, i Kyrkslätt. Han nämner ett namn *Tavastvik;* något sådant torde emellertid ej mera existera.

## Svartå: Mustjoki (Mustio).

Vattendragsnamn på *svart-* äro mycket vanliga i både Sverge och Norge (se Rygh och Hellquist anf. arb. och ovan *Svartså*). Benämningen beror väl i de flesta fall på mörkt vatten. Fi. *Mustjoki* är åter en översättning (sv. *svart* = fi. *musta*).

Ån kallas även *Karis å: Karjaanjoki* efter *Karis* socken (fi. *Karjaa*). Äldre former: *Karis* 1392, 1424, *Karris* 1541 m. fl. *Karis* återgår på en äldre finsk nominativ **Karjas* (Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 101). Detta har antagits vara finskt (jfr fi. *karja* 'boskap'), men då vi erinra oss, att Karis å är utflödet för de stora Lojo vattendragen och utfaller i Pojoviken, alltså utgjort pulsådern i en urgammal kulturbygd, måste vi tänka oss möjligheten att även i dessa trakter träffa på minnen av en urnordisk befolkning. Det är därför ej osannolikt, att fi. *Karjaa* (< **Karjas*) är ett urnordiskt vattendragsnamn och återger en gammal nom. **Skari̯aʀ* av stammen i sv. *skär*, fsv. *skær*, isl. *sker* n. 'bergshäll, klippa, isynnerhet över vattnet uppskjutande sådan'. De nordiska orden äro såsom bekant neutra[1], medan fi. **Karjas* förutsätter en urn. maskulin nom. **Skari̯aʀ*. Detta är just vad man väntar sig, ty enligt Hellquist, Sv. sjön. II s. 45 voro alla äldre sjönamn maskuliner, och principen att giva dem maskulint kön genomfördes så konsekvent, att feminina eller neutrala ord, som utan avledning användes som sjönamn, erhöllo samma genus. Jfr t. ex. *Gryten* men *gryt* n., *Saxen* men *sax* n., *Spjuten* men *spjut* n., m. fl. — Vårt finska namn bevisar, att principen är mycket gammal. Namnet skulle sålunda betyda 'den klippiga l. steniga'.

Vilken sjö urn. **Skari̯aʀ* ursprungligen varit, är däremot svårare att avgöra. Det skulle visserligen ligga nära till hands att antaga, att fi. **Karjas* vore det ursprungliga

---

[1] Hultman har på ett av Svenska landsmålsföreningens möten sammanställt fi. *Karjaa* med urn. **skarja*.

namnet på den i Karis socken liggande *Kyrksjön*, men då denna ej i högre grad är stenig eller rik på 'skär', förefaller det mig sannolikast, att vårt namn betecknat Pojoviken i vidsträcktare mening, omfattande även den ytterst rika skärgården utanför Ekenäs. Det bör nämligen observeras, att en av de största öarna i denna arkipelag bär namnet *Skärlandet*, i vilket jag vill se det gamla fjärdnamnet *Skariaʀ* bevarat. Namnet är kulturhistoriskt intressant, emedan det — om etymologin är riktig — bevisar en kontinuitet mellan den äldre och yngre skandinaviska bosättningen.

Troligen hade vikbottnen av denna fjärd ett numera försvunnet nordiskt namn, som av finnarna översatts till *Pohja* (fi. *pohja* = botten). Jfr t. ex. viknamnet *Kvarnbotten* i grannsocknen Tenala.

Ett namn, som säkerligen står i något samband med det nu behandlade, är det i itinerariet från mitten av 1200-talet omnämnda *karienkaskæ* (d. v. s. *Karjaankaski*; fi. *kaski* = sved). Då namnet — att döma av itinerariets uppgifter — synes beteckna någon ö i de nu ifrågavarande trakterna, synes det mig ej oantagligt, att det är den finska motsvarigheten till sv. *Skärlandet*. Hultman har framställt meningen, att *karienkaskæ* vore att jämföras med namnet på den närbelägna ön *(Hästö) Busö* (fi. *karja*: 'boskap' = fsv. *bu*).

Karis å utgör, såsom nämnt, utloppet för *Lojo sjö* (fi. *Lohjanjärvi*). Även fi. *Lohja* (1382 *Lohia* och *Lohio*) har antagits vara av skandinaviskt ursprung. Hultman (Neovius, Lojo sockens kyrkliga förhållanden s. 7 not 1) har härlett det från ett skand. **flohia*- — en urnordisk form av sv. *fly* 'kärrmark, vattendränkt äng, vattenpuss' — som enligt honom skulle representera ett yngre stadium av germ. **fluhia*-. Orten skulle då — enligt en av annan person given muntlig förklaring — hava uppkallats efter ett i närheten av Lojo kyrkoby beläget 'fly'.

Denna tolkning kommer säkerligen sanningen ganska nära, men lider dock av några svaga punkter. Först och främst är det ej sannolikt, att den stora Lojosjön skulle

erhållit sitt namn av ett obetydligt fly[1]; de stora vattendragen tyckas av allt att döma hava varit de, som först namngåvos. För det andra är det ej säkert, att den nordiska utvecklingen **fluhi̯a-* > *fly* genomlöpt stadiet **flohja-* (jfr Noreen, Aschw. gr. § 84), om det ock torde få anses såsom möjligt.

Jag vill för min del tolka namnet på följande sätt. Jag anser det vara mer än sannolikt, att *Lohja* är ett urgammalt namn på Lojosjö och återför det på ett urn. **Fluhi̯a-*, bildat med det vanliga sjönamnssuffixet *-i̯a-* på den urgerm. stam **fluhō-*, **fluha-*, som vi återfinna i de svenska sjönamnen *Flon*, *Möcklaflon*. Ordet sv. *flo(e)* betyder 'myr, vattenpuss, pöl', men synes såsom av de nämnda sjönamnen framgår, hava använts även i betydelsen 'sjö' (se Hellquist, Sv. sjön. I ss. 80, 132, 422). *Möcklaflon* är enligt Hellquist en grund sjö, varför användningen av ordet i detta namn lättare kan förstås, men då Lojosjö ingalunda kan betecknas såsom grund, är det högst sannolikt, att namnet haft den ursprungliga betydelsen 'den flata', ehuru Hellquist l. c. s. 132 ej vill antaga detta för de svenska sjönamnen. Jfr det i Sverige vanliga sjönamnet *Flaten*.

Hultmans antagande av ett mellanstadium **flohi̯a-* är onödigt. Vi kunna mycket väl av ett urn. **fluhi̯a-* komma till ett fi. *Lohja*, om vi komma ihåg, att vi i närmaste grannskap och vid samma vattendrag hava fi. *Pohja*: sv. *Pojo* (fi. *pohja* 'vikbotten'). I ortnamn äro sådana analogiska ombildningar synnerligen vanliga, jfr t. ex. *Sagu* (= fi. *Sauvo*) och *Nagu* (= fi. *Navo*), *Kimito* (= fi. *Kemiö*) och *Rimito* (= fi. *Rymättylä*) m. fl. Av ett

---

[1] Det är ju ej något ovanligt, att ett gammalt sjönamn fått vika för ett yngre — vår undersökning ger många exempel därpå — och man kunde tänka sig, att *Lohjanjärvi* uppkallats efter den ort, där kyrkan uppfördes, och undanträngt något äldre namn på sjön. Jag måste dock anse detta för mindre sannolikt, då vi ha att göra med ett så urgammalt namn som fi. *Lohja*.

*Pohja* och **Luhja* fick man därför helt naturligt ett *Pohja* och *Lohja*[1].

Slutligen må ännu påpekas, att det av Hultman antagna urn. **fluhịa* (= sv. *fly*) med all sannolikhet kan antagas i ängnamnet *Luhjoniitty* i Karislojo. För ett ängnamn passar ju sammanställningen med sv. *fly* utmärkt och här har vokalen *u* ej varit utsatt för analogiskt inflytande[2].

Förrän jag lämnar namnet *Lojo*, måste jag ännu fästa uppmärksamheten vid två byanamn vid Lojo sjös södra ända: *Bällby* och *Bällar(s)by*. Dessa namn synas mig vara bildade på ett sjönamn *Bällen* l. *Bällaren*, fsv. *Bællir*, identiskt med svenska sjönamnet *Bällen*, enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 79 f. medelst suffixet *-ịa-* bildat på fsv. *balder*, *ball* 'djärv, duktig' m. m., germ. **balþaz*, och syftande på sjöns storlek. Det är en intressant tillfällighet, att denna sjö (i Vedbo härad i Småland) blott genom ett ed är skilt från den större *Möcklaflon* (eg. Storflon, Storsjön). Är det måhända möjligt, att betydelsen på **Fluhịa* ∾ *Lohja* (eller måhända ett med **Stor-* l. **Myckla-* sammansatt namn[3]) ännu framstod för den yngre kolonisationens svenskar och att dessa översatte namnet med ett fsv. **Bællir?* Detta skulle härvid dock blivit namn på blott södra delen av sjön.

Ehuru jag anser den nu för *Lojo: Lohja* framställda etymologin för högst sannolik, vill jag dock påpeka även en annan möjlighet. Man kunde nämligen tänka sig, att fi. *Lohja* återgåve ett urn. **Loȝịa-*, bildat på en stam **loȝ-*, som stått i avljud till den i nordiska vattendrags-

---

[1] Denna tanke har även uttalats av prof. Pipping.

[2] I förbigående vill jag nämna, att i Kyrkslätt finnes en sjö, vars namn skrives än *Lojärvi*, *Laajajärvi* och *Lohijärvi*, än *Isojärvi*, än åter *Storsjön* (se Rosberg, Kyrkslätt socken I s. 30). Jag antager att sjön ursprungligen hetat *Laajajärvi* (genom översättning till svenskan *Storsjön* och genom retroversion till finska *Isojärvi*), vilket givit att svenskt **Lājärv(i)* > **Låjärv(i)*, skrivet *Lojärvi*. Denna form åter har givit ett på 'lärd' folketymologi grundat *Lohijärvi*.

[3] Jfr det än i dag brukliga *Storlojo*.

namn vanliga stammen **laʒ-* (fsv. *lagher* 'vätska', isl. *lǫgr* 'vätska; insjö, älv'; jfr lat. *lacus*). Urn. ʒ skulle då här motsvaras av fi. *h* på samma sätt som i fi. *maha*, *saha* (< nord. **magha*, **sagha*), ifall man ej ville antaga, att fi. *Lohja* återgåve en på vernersk växling beroende urn. form **Lohi̯a*.

Denna etymologi förefaller mig dock mindre sannolik, emedan avljudsstadiet **loʒ-* för övrigt ej är känt.

De svenska sjönamnen *Lögesjön*, *Lögtjärn* innehålla stammen *laug-* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 381), medan åter Mälarens gamla namn *Lögaren* torde vara en genom missförstånd av svenska skrivare uppkommen förvridning av isl. *Lǫgrinn* (se Hellquist l. c.). — Å andra sidan bör dock avljudsväxlingen i de svenska sjönamnen *Lammaren* och *Lommaren*, *Laxfjällen* (< **Lak-se*) och *Loken* (Hellquist s. 335) även påpekas.

I Lojo sjö inflyter från norr den stora sjön *Hiidenvesi* i *Vichtis* (fi. *Vihti*) socken. De viktigaste källådrorna åter för denna sjö äro *Pyhäjoki* från *Pyhäjärvi* och *Haimoonjoki* från *Vihtjärvi* (redan på 1500-talet).

Dessa namn erbjuda ett ganska stort intresse. Jag vill först fästa uppmärksamheten vid sjönamnet *Vihtjärvi*, vars första led vi även finna i sockennamnet. Ordet, som mig veterligen ej kan etymologiseras i finskan [1], innehåller enligt min mening den fsv., (fno.) namnstammen *Vighþ-*. Denna behandlas av Bugge (Rygh, Elvenavne s. 276) och Hellquist (Sv. sjön. I. s. 710, II s. 38). Bugge anser namnet vara besläktat med verbet isl. *vígja* 'viga', got. *weihs* 'helig'. Hellquist åter betraktar fsv. **Vighþe* eller **Vighþir*, nsv. *Vigdesiötresk* (1569; jfr Nordlander, Ymer 1908 s. 117) såsom ett nomen agentis, bildat med suffixet *-iþ-* av stammen i isl. *vega* 'föra från ett ställe till ett annat'. Denna senare etymologi förefaller mig högst osannolik. Jag ansluter mig till Bugge och finner ett starkt stöd för denna åsikt i den omständigheten, att i

[1] Märk dock att fi. *vyyhti* l. *vyhti* 'härva' just i dessa trakter har formen *vihti* (meddelat av d:r H. Ojansuu).

Vihtjärvi enligt en karta av år 1806 finnes en ö, bärande namnet *Pyhäsaari* (fi. *pyhä* = helig)[1]. Det synes ofta vara holmar, som varit 'heliga ställen' (jfr ovan *Kutajoki* i Vesijärvi och nedan *Kutala* i Karkku).

*Viht-* och *Vihti* återgå väl närmast på ett urn. **Viȝþia-* l. fsv. **Viȝþe-*, bildade med suffixalt *þ* — vanligt i sjönamn (se Hellquist, Sv. sjön. II s. 37 f.) — och det vanliga suffixet *-i̯a-* av stammen *vīh-* ∾ *vīȝ-* 'helig'. Jfr t. ex. sjönamnet fsv. *Fyghþir* (< urn. **Fuȝþiaʀ*).

Samma namn återfinnes i Vehmo: *Vihtjärvi* (på 1600-talet *Viktjärvi*). Troligen hör hit även *Vihtiälä* i Karkku och Kangasala, vilken namnform ännu noggrannare återger ett urn. **Viȝþia-*.

I förbigående må här nämnas, att *Vichtis* socken på Olaus Magnus' och Lucas Waghenaers kartor från 1500-talet går under namnet *Viga*[2], ehuru jag ej vill tilldela denna skrivform någon större betydelse.

Den å, genom vilken Vihtjärvi avbördar sitt vatten — genom sjöarna *Averia* och *Kirkkojärvi* — i Hiidenvesi, har jag stundom sett kallas *Vihtjoki*[3]. Detta namn torde dock numera vara okänt. Emellertid är det mycket sannolikt, att detta namn verkligen förekommit, ty det är en känd sak, att i äldre tider ett mycket intimt samband rådde mellan sjönamnen och namnen på de åar, som med dem stodo i förbindelse (Hellquist, Sv. sjön. II s. 62). Detta må belysas genom följande exempel: *Aspen* ∾ *Aspån*, *Färgen* ∾ *Färgån*, *Humlen* ∾ *Humleån* m. fl. Jfr även ovan *Vammeljärvi* ∾ *Vammeljoki*, *Summajärvi* ∾ *Summajoki*, *Perkjärvi* ∾ *Perojoki* m. fl.

Den del av ån, som förenar *Vihtjärvi* och *Averia*, bär än namnet *Haimoonjoki*, än *Oominkinjoki*. Det senare är i en sen tid (efter övergången *ā* > *å*) skedd förfinskning av ett sv. **åming* av ett äldre *å-mynning* (se Bugge,

---

[1] Jfr ovan *Kutajoki: Pyhäniemi, Vaania: Vesijärvi, Teutjärvi: Kymi.*

[2] Se Atlas över Finland, utg. av Sällskapet för Finlands geografi och Fennia 14: 6.

[3] T. ex. i Lönnbohms namnförteckning.

Rygh, Elvenavne s. 326), och det bevisar, att trakten haft en svensk befolkning ännu efter den nämnda ljudövergången (senast år 1400). — *Haimoonjoki* har däremot inkommit i finskan långt tidigare. Det synes mig nämligen återgå på ett urn. ånamn **Haimōn;* jfr det norska älvnamnet *Heima* (Rygh, Elvenavne s. 97).

Den andra källådern utgjordes av *Pyhäjoki* från *Pyhäjärvi.* Man vore frestad att även i dessa namn se översättningar av något svenskt namn, då i närheten åtminstone en 'helig' sjö (och å) förekommit. Emellertid ha namnen ej gamla anor. Osäkert är om något namn *Pyhäjoki* (omnämnt i Ignatius' geografi s. 266) någonsin funnits, ty *Pyhäjärvi* hette åtminstone 1734, kanske ännu senare, *Pahajärfvi.* Namnförändringen har skett officiellt på anhållan av Pahajärvi kapellbor, som ej tyckte om namnet (av fi. *paha* 'ond, dålig') utan ville få det utbytt mot Pyhäjärvi.

Den å, som förenar Pyhäjärvi och Hiidenvesi, bär emellan den sistnämnda sjön och *Vanjärvi* namnet *Vanjoki,* uttalat *Vanjoo* (1773 *Wanjåcki å*). Dessa namn skrivas i det äldsta skatteregistret av år 1539 *Wandajärvi* och *Wanhajoki,* men för övrigt under 1500-talet *Wanioki, Wannijokij.* Att åtminstone formen *Wanhajoki* är beroende på folketymologi torde vara säkert, men om även *Wandajärvi* bör förklaras så, synes mig osäkrare. Om vi verkligen få antaga ett äldre *Wandajärvi,* så finna vi här såsom första led samma ord *vand* 'vatten' som uti det ovan s. 50 f. behandlade ånamnet *Vanda.*

Men det är dock möjligt, att även skrivsättet *Wandajärvi* är etymologiserande och att namnet har ett helt annat ursprung. Man måste nämligen antaga, att även den stora sjön *Hiidenvesi* en gång haft ett svenskt namn. Vilket detta varit, är naturligtvis svårt att säga, men då vi vid dess södra strand finna gårdnamnet *Vaanila,* så synes det mig lockande att häri söka det försvunna sjönamnet. *Vaanila* kan ju innehålla den ovan s. 36 under *Vaania (Vesijärvi)* behandlade sjönamnstammen *vān-* 'vatten'. Och om så varit fallet, är det även sannolikt, att

den i Hiidenvesi, det gamla **Vānia-* infallande viktigaste källådern hade ett namn, bildat i anslutning härtill: urn. **Vāniōn*. Detta vore då bevarat i det nu brukliga *Vanjoo* (vokalförkortning kan hava inträffat likasom uti fi. *rikas* < urn. *rīkaʀ*), varav sedan åter bildats det nya sjönamnet *Vanjärvi*. Dock torde man ej få anse, att fi. *Vanjoo* direkt skulle återgå på ett urn. **Vāniōn* med lång ultima. Då vokallängden i andra härmed jämförbara lån ej är bevarad, måste man väl anse, att det långa *o*:et här likasom i det ovan behandlade *Haimoonjoki* antingen beror på anslutning till andra ord på *-oo* (< *oi*) eller också uppstått ur ett äldre **Vanjoin* < *Vanjoen*[1].

Förhållandet mellan *Vaanila, Vanjoki* och *Vanjärvi* måste dock tillsvidare anses något oklart, och jag vill ej bestämt uttala mig för någondera av de nu framställda etymologierna, men anser dock nordiskt ursprung för rätt sannolikt.

Såsom vi längre fram skola finna, finnes det i Satakunta en sjö *Pyhäjärvi*, som möjligen tidigare även haft ett namn, bildat på stammen *vān-*. Detta kunde kanske tyda på att ordet under en något senare tid haft betydelsen 'heligt vatten' och att vattendrag med dessa namn ansetts vara tillhållsorten för den ur den nordiska mytologin kända gudaätten *vanerna*. Och om så varit fallet, kan man tänka sig, att finnarna betraktat dessa skandinavernas gudomligheter såsom mot sig illasinnade. Ett dylikt vattendrag skulle sålunda för dem blivit uppehållsorten för vattnets fördärvbringande gud *Vesi-Hiisi*. I så fall skulle *Hiidenvesi* få en naturlig förklaring. Jag tror emellertid, att ett dylikt antagande vore förhastat. *Hiisi* betydde nämligen äldst 'skog' och måste först tämligen sent hava erhållit betydelsen 'andeväsen', isynnerhet illasinnat sådant.

Slutligen och med tvekan vill jag här upptaga det ovan nämnda sjönamnet *Averia*. Såvida namnet ej kan

---

[1] För många viktiga upplysningar angående nutida och äldre namn i Vichtis står jag i tacksamhetsskuld till mag. K. Soikkeli.

etymologiseras i finskan, kunde det återföras på ett urn. **Avria-*, innehållande samma stam som svenska sjönamnet *Avern*, om vars etymon se några gissningar hos Hellquist, Sv. sjön. I s. 18 f. För den finska formen måste i så fall antagas svarabhaktivokal. Även i övrigt synes mig sammanställningen ej mycket sannolik.

De nu behandlade vattendragsnamnen utvisa, att Lojovattnen varit kända för vårt lands urnordiska befolkning. Detsamma framgår även av de talrika arkeologiska fynden från dessa trakter (se Hackmans kartor i Sällskapets för Finlands geografi atlas och arbetet 'Die ältere Eisenzeit in Finnland I').

Längs denna stråt kom man till gränsen av Tavastland, och den blev sålunda säkert en av forntidens viktigaste vattenvägar i vårt land. Det är därför, såsom redan ovan s. 54 f. påpekades, starka skäl, som tala för antagandet, att Birger Jarl på sitt korståg skulle hava begagnat sig av denna väg, vare sig att Lojo sjö redan vid den tiden hade sitt nuvarande utlopp eller att den stod i förbindelse med havet genom den ovan nämnda 'Lojo strömmen'. Från Hiidenvesi gick den gamla vattenvägen upp till Pyhäjärvi — märk den ovan omtalade traditionen om skeppsfart längs Vanjoki — och härifrån kunde man efter passerandet av ett smalt näs längs Lopenjoki fortsätta färden till Tavastehus (se nedan).

Jag anser det därför stå över allt tvivel, att 'tavasternas hamn' — såsom vi ovan funno, måste det under medeltiden hava funnits flere sådana — legat vid nyländska kusten. Jag vill här påpeka, att Birger Jarls korståg icke är det enda härnadståg mot tavasterna, som medeltida urkunder veta att omtala. Ett sådant skildras även i den första novgorodska krönikan. Det företogs blott något mera än ett halvt sekel senare och följde måhända delvis samma vägar som Birger Jarl.

Krönikan berättar följande: 'År 1311. Tågade novgoroderna med örlog till tyska landet bortom havet mot jämerna (на Емь) med furst Dmitri Romanovitsch; och sedan de farit över havet, intogo de första Köpmansälven,

uppbrände byar och grepo hövdingarna, men boskapen nedhöggo de. Och där blev Konstantin Ilin Stanimirovitsch' son, (stadd) på efterspaningar, dödad. Sedan intogo de hela Svartälven (Черную рѣку) och kommo så längsmed Svartälven (по Черноi) till staden Vanaj (Ванаю) och intogo staden och uppbrände (den); men tyskarna flyktade till borgen; den var ett mycket starkt befästat ställe på en hög klippa, som ej hade tillträde från något håll; och de skickade hälsningar och bådo om fred, men novgoroderna gåvo ej fred utan stodo tre dagar och tre nätter; härjade distriktet, uppbrände stora byar, förstörde all rikedom och kvarlämnade av boskapen ej ett enda horn. Och då de sedermera tågade (tillbaka), intogo de Kauhala älv (Кавгалу рѣку) och Pärnå å (Перну рѣку) och begåvo sig ut på havet och kommo helbrägda till Novgorod'[1].

Så lyder den intressanta berättelsen, som i vår historiska litteratur hittills alltför litet blivit uppmärksammad. Ovan s. 7 antogs, att den här omnämnda 'handelsfloden' avsåge *Perojoki*. Övriga i krönikan nämnda orter synas mig lättare tolkade.

Det märkliga tåget mot tavasterna (*на Емь;* d. v. s. *Häme*) gick upp längs 'Svartälven' (Черную рѣку). Blott beträffande detta namn råder en viss tvetydighet, men för övrigt är berättelsen klar. Den nämnda 'Svartälven' kan hava varit antingen *Svartå*, då färden gått längs de nyss nämnda Lojovattnen — måhända är den ovan s. 56 nämnda traditionen om ryssarnas färder med pråmar till Tavastehus en reminiscens från just detta tåg — eller också *Svartså*, längs vilken man även kan komma upp till gränsen av Tavastland. Också denna å utmynnade i en gammal tavastländsk hamn (se ovan s. 49).

För denna frågas definitiva lösning vore det av vikt att veta, om Lojo sjö redan 1311 hade sitt utlopp genom Svartå. Lojo-vattendraget var utan tvivel en bekvämare och mera trafikerad vattenväg än Svartså, men det är

---

[1] Hausen, Finlands medeltidsurkunder s. 104 f.

ju möjligt, att novgoroderna dock dragit sig för att företaga sitt tåg genom de säkerligen redan då tätt bebodda trakterna vid Lojosjö[1] och hellre sökt sig upp genom de — åtminstone högre uppe — mindre befolkade trakterna vid Svartså, som ju även låg närmare för en österifrån kommande fientlig här.

Målet för färden var tavasternas huvudort *Vanaja* (Ванаю) vid Vanajavesi. Då orten nämnes stad, åsyftas härmed säkerligen Tavastehus' eller Kronoborgs slott[2] med omgivning. Den enligt krönikan på en hög klippa belägna borgen, till vilken invånarna togo sin tillflykt, var säkerligen Hakoistenlinna i Janakkala, vilken ligger på ett så brant berg, att man blott längs en smal stig i öster kan komma upp till toppen.

Återfärden företogs troligen en annan väg. Krönikans ord: 'Då de sedermera tågade tillbaka, intogo de *Kauhala älv*', böra troligen uppfattas så, att novgoroderna företogo sitt återtåg längs denna älv, som ävenledes ledde till en gammal tavasthamn, Esbåviken, och troligen var en av tavasterna ofta använd vattenväg. Namnet *Kauhala å*[3] kvarlever än i denna dag såsom namn på en del — mellan Isojärvi och Vähäjärvi — av det vattendrag, som från gränsen av Vichtis förbi *Kauhala* egendom genom Mankå och Esbå åar utfaller i havet, Esbåviken.

Såsom bevis på att även denna älv haft sin betydelse för äldre tiders kommunikationer må nämnas, att i vinkeln mellan Mankå och Esbå å — alltså en viktig punkt — ligger *Spärrings* by, vars namn man härlett från verbet *spärra* och ställt i samband med bruket att med i vattnet inslagna pålar eller järnkedjor skydda vikar, sund, åar mot fientliga anfall[4]. Namnet är sålunda en parallell till fi. *Pikkala:* sv. *Stör(s)vik.*

Slutligen förtäljer krönikan, att även Pärnå å intogs.

---

[1] Krönikan talar om stora byar även i Tavastland.

[2] Detta fanns nämligen redan då. Det omtalas första gången år 1308 (Ailio, Finska fornminnesför. tidskr. XXI: 4 s. 4).

[3] Även kallad *Haapajärvi å* eller *Lillträsk å.*

[4] Fleege, Kyrkslätt socken II s. 82.

Tåget riktades alltså från Esbåviken till Pärnåviken, vilken sålunda även den måste hava varit en känd hamnplats.

I ortnamnsforskningens belysning blir sålunda det ovan citerade stället i den novgorodska krönikan ett synnerligen intressant dokument i vårt lands kulturhistoria, och man måste blott förvåna sig över att detsamma ej förut blivit fullt utnyttjat.

## Fiskars å.

Ån är synbarligen uppkallad efter gården *(Fiskars)*, och gårdnamnet är i sin tur bildat på appellativet *fiskare* (troligen använt såsom tillnamn).

## Kisko å: Kiskonjoki.

Om ånamnet — och sjönamnet *Kiskonjärvi* — är bildat på sockennamnet *Kisko* eller tvärtom, synes ovisst. Det förra förefaller mig sannolikare. Det finnes nämligen i Bjärke härad av Älvsborgs län ett gårdnamn *Kiskan* av okänd betydelse[1], vilket torde vara identiskt med vårt *Kisko.*

Nära sitt utlopp upptager Kisko å från höger *Bjärnå å:* fi. *Perniänjoki* l. *Perniönjoki.*

Den finska namnformen angiver, att vi troligen här hava att göra med ett ursprungligt vattendragsnamn: urn. **Bernia-* l. **Berniōn.* Jfr beträffande växlingen *Perniä* ∾ *Perniö* ovan *Taasia* ∾ *Taasio* och nedan återblicken.

Namnet är bildat på sbst. *björn,* en i nordiska vattendragsnamn mycket vanlig led (se Rygh och Hellquist anf. arb. och jfr ovan *Pernaja: Pärnå*). Namnen antingen syfta på vattendragens form eller angiva, att björnar uppehållit sig i trakten.

Följa vi Bjärnå å norrut, så möta vi i *Lupaja* by på dess östra strand ett brant, skogbevuxet berg, kallat

[1] Se Ortnamnen i Älvsborgs län III s. 20.

*Prästkullaberg.* Stället är ett gammalt gravfält från äldre järnåldern (se Hackman, Die ältere Eisenzeit s. 22 ff.), och denna omständighet ger oss anledning att närmare undersöka namnen.

*Prästkullaberg* är synbarligen ett namn av yngre datum och genomskinlig betydelse. Däremot synes *Lupaja* föra oss tillbaka till mycket gamla tider. Jag fäster särskild vikt vid att berget av Hackman betecknas såsom brant och jämför därför namnet med de svenska sjönamnen *Glupen* och *Glypen*, vilka enligt Hellquist, Sv. sjönamn I s. 179 f. hava höga, bergiga stränder. Namnen härledas av Hellquist från fsv. *gluper* m. 'gap, svalg, bråddjup', sv. dial. *glup* 'öppning i marken, där det från en högre liggande mark nedströmmande vattnet icke samlar sig utan spårlöst försvinner'; jfr även det närbesläktade no. *gljúfr* 'klyfta, särskilt sådan, varigenom ett vattendrag går', vilket ofta återfinnes i ortnamn (Rygh, Norske gaardnavne, Indledn. s. 51).

*Lupaja* är sålunda enligt min mening ett gammalt urnordiskt sjönamn (**Glup-ai̯a-* l. **Gluf-ai̯a-*), bildat på stammen **glup-*, **gluf-* och uppkallat efter det branta höga berget vid dess strand. Vid den avlägsna tid, varom här är fråga, lågo de nu odlade markerna nedanför berget med all sannolikhet ännu under vatten, och ån var därför nedanför berget snarast att jämföras med en avlång sjö [1]. Därav namnformen. *Lupaja* torde nämligen vara bildat med det redan förut under *Pernaja* behandlade sjönamnssuffixet *-a-i̯a-*; jfr nedan även *Unaja* och *Vanaja*.

Invid Lupaja infaller i Bjärnå å en mindre älv, vid vars källor vi finna tvenne namn förtjänta av uppmärksamhet: *Aaljoki* ooh *Kumionpää*.

Uti *Aaljoki* kan första leden likställas med isl. *áll* m. 'djup ränna i älv, sund, fjärd'. Namnet vore då ungt (fsv.); en äldre form av ordet återfinnes uti *Ahlajärvi*, varom se nedan under Kumå-vattendragen.

---

[1] Bjärnå å måste hava varit segelbar långt in i landet; man har nämligen i Överby kapell funnit en båtgrav från 600-talet.

*Kumionpää* (l. *Kumjonpää*) är intressant därigenom, att namnet påträffas redan i det bekanta itinerariet från mitten av 1200-talet: *cumiupe*, där det säges vara det finska namnet på Hangö. Denna uppgift är ägnad att väcka vår förvåning. Då författaren av itinerariet mycket väl tyckes hava känt till lokaliterna vid den ifrågavarande segelleden, så kan hans meddelande om *Kumionpää* knappast betvivlas, och man får väl därför antaga, att det nuvarande namnet är ett s. k. 'opkaldelsesnavn', d. v. s. ett namn, som uppstått sålunda, att ägaren av en ny gård uppkallat densamma efter sitt äldre hemvist. Enligt Rygh Norske gaardnavne, Indl. s. 8 gå sådana namn i allmänhet ej längre tillbaka i tiden än till medeltidens slut, men naturligtvis kan man antaga, att dylikt i enstaka fall kunnat inträffa även tidigare.

Namnets senare led är *pää* 'ända' och förekommer bl. a. i gårdnamn bildade med ett sjönamn såsom första led; jfr nedan *Hatanpää* och där anförda exempel. *Kumionpää* måste i varje fall beteckna 'ändan av *Kumio*'. Men vad är detta *Kumio?* Om vi ej hade itinerariets uppgift, skulle vi sannolikt vara beredda att tolka *Kumio-* såsom ett gammalt namn på den älv, vid vars källor byn *Kumionpää* ligger. Vi skulle då återföra det på ett urn. **Kumiōn*, bildat med suffixet *-iōn* på den stam *kum-*, som sannolikt även ingår i älvnamnet *Kumå* ('den tillgängliga l. segelbara'; se nedan).

Men uppgiften att *Kumionpää* varit det finska namnet på Hangö udd gör frågan mera invecklad. Ty sannolikt är det ena namnet uppkallat efter det andra, och allt tyckes mig tala för att vi måste anse den vid kusten belägna orten för den äldre. Om så verkligen varit, om alltså Hangötrakten tidigare hetat *Kumionpää*, då måste väl *Kumio* ha varit namn på den fjärd, som väster om Hangö udd skjuter in i landet uppåt Bromarv och Bjärnå. I så fall hava vi åter ett mycket gammalt namn med förgermanskt *o* i ändelsen. Ovan s. 59 kommo vi till det resultat, att fjärden öster om Hangö udd sannolikt burit det urnordiska namnet **Skarjaʀ*.

## **Uskelanjoki** och **Halikonjoki.**

Båda dessa åar utfalla i Halikko viken. Den senare av dem genomrinner *Vaskio* kapell, i vars namn jag tror mig finna den gamla benämningen på ån. *Uskela* socken åter har i äldre tider hetat *Uskiala* och innehåller säkerligen även det ett gammalt vattendragsnamn. Jag upptager här samtidigt båda åarna, emedan jag anser namnen *Vaskio* och *Uskiala* representera olika avljudsstadier av samma stam. Urn. **Vaskiōn* förhåller sig till urn. **Uskia(R)* såsom ånamnet *Vanda* till sjönamnet *Unden* (se ovan s. 50 f.). Namnen äro bildade med det i vattendragsnamn vanliga suffixet *-sk-*[1] på stammen *wat-* (i sv. *vatten*). Jfr den närastående verbala avledningen sv. *vaska*, no. *vaske*, ags., fht. *wascan*, nht., mlt. *waschen* av samma stam (se Falk-Torp, Etym. ordbog, art. *vaske*). Avljudsstadiet *Usk-* återfinnes i svenska sjönamnet *Usken*, norska älvnamnsstammen *Usk-*. Bugges[2] sammanställning av namnet med sbst. *ósk* 'önskan' ('den älv, där så mycket fisk finnes, som man önskar' eller 'den älv, där övernaturliga väsen driva trolldom') förefaller mig mindre tilltalande. — Fi. *Vaskio* tyckes återgå på ett urn. **Vaskiōn*[3] och är sålunda ett älvnamn, medan fi. *Uskiala* förutsätter ett urn. **UskiaR* och sannolikt är ett gammalt namn på Halikkoviken (såframt vi ej även här få antaga ett urn. **Uskiōn*, det gamla namnet på *Uskelanjoki*[4]). Om denna sammanställning är riktig, äro namnen synnerligen intressanta. De kunde möjligen vara minnen från den urgamla tid, då avljudet ännu verkade såsom en levande princip i språket. Jfr ovan s. 32 f. om *Mankala: Menkälä.* Sanno-

[1] Hellquist, Sv. sjön. II s. 36 f.

[2] Rygh, Elvenavne s. 340 f.; jfr Hellquist, Sv. sjön. I s. 680 f.

[3] En annan mening om namnet hos Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 144 (< fsv. **Vaske*). Jag anser denna etymologi numera föga sannolik.

[4] Det bör dock nämnas, att *Uskela* även kan vara bildat på personnamnet fi. *Uski.*

likheten av detta antagande styrkes därav, att trakten både under sten- och äldre järnåldern varit en viktig boplats. Se Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 16, 225 f., Hackman, Die ältere Eisenzeit s. 34 f.

Halikonjoki heter i sitt övre lopp *Kuusjoki*. Om namn på *Kuus-* se ovan s. 28 f. Möjligen är namnet här nordiskt (äldre *Kuusajoki*).

## Pemar å: Paimionjoki l. Somerjoki.

Denna å upprinner i *Somero* socken, flyter genom *Eura* kapell och utfaller i *Pemaren* (l. *Pemarfjärden*) i *Pemar* (fi. *Paimio*) socken. Alla dessa namn äro av intresse för vår undersökning.

Vad först och främst *Pemar: Paimio* (äldsta former: 1325 *Penarum*, 1346 *Pemæren*, 1343 *Pemarum*, 1373 *Peymarum*, 1405 *Peymara*, 1407 *Pemara* m. fl.) vidkommer, så erbjuder det intresse redan genom ljudväxlingen *ai: e*. Jag har förut (se Sv. bosättn. hist. I s. 36) uppfattat den svenska formen som en gammal genitiv av fi. *Paimio*, som sålunda skulle hava behandlats såsom en gammal *iō*-stam. Den allmänna uppfattningen om namnet torde även hava varit den, att det är finskt. Troligen har man tänkt på det littauiska lånordet *paimen* 'herde'. Emellertid anser jag denna åsikt ej vara riktig. Jag tror numera, att namnet ursprungligen avsett *Pemaren* (l. *Pemarfjärden*) — märk särskilt den fornsvenska formen *Pemæren* av år 1346 — och att det varit en gammal *i̯a*-stam, där det ursprungliga *-ir* (< *i̯aʀ*) i likhet med talrika sjönamn i Sverge övergått till *-are* (se Hellquist, Sv. sjönamn II s. 14 f. och jfr ovan *Hattarträsk*). Fjärdnamn på *-are* *(-er)* torde ej vara ovanliga i vår skärgård; jfr t. ex. *Vapparen*, *Lumparen*, *Kallerfjärden* (i Degerby). Fi. *Paimio* skulle sålunda även återge den förgermanska formen av namnet; jfr ovan *Kumio*.

Men vad skall detta *Paimio* då betyda, och kan sv. *Pemar* med sitt uddljudande *p* vara nordiskt? Jag jämför

det med svenska sjönamnet *Femmen* och återför det i anslutning till Hellquist (s. 116) till ett urn. **faimia-*, bildat på den germanska stam **faim-* 'skum', som återfinnes i fht. *feim*, ags. *fām;* jfr även no. *feime* 'fedthinde, fed eller klæbrig vædske, som flyder ovenpaa vandet'. Namnet skulle alltså betyda 'den skummande'. Den svenska formen har sedan fått sitt *p* från finskan. Jfr *Taasio* ∾ *Tessjö*.

Om sålunda *Pemar: Paimio* är ett ursprungligt fjärdnamn, är det möjligt, att ån haft en annan benämning. Och de ovan anförda namnen äro även ganska genomskinliga. Såsom jag förut (Sv. bosättn. hist. I s. 58 f.) antagit, torde *Somerjoki*, som upprinner i *Somerniemi* (*Sommarnäs*[1]) kapell av *Somero* socken, åter vara en översättning av ett äldre svenskt namn. Och detta namn finna vi bevarat i kapellnamnet *Eura*, vilket säkert bör härledas från fsv. *ør* m. 'sandigt fält vid en strand', isl. *eyrr* f. och *eyra* f. 'flad av sand og grus (aurr) bestående odde eller banke, som stikker ud i vandet, især vid udløbet av en aa'. Märk att även fi. *somer* betyder 'sand, grus'. Det förtjänar kanske påpekas, att det av den ovan behandlade germ. stammen *faim-* finnes ett sv. dial. *femma* f. med betydelsen 'lös jord med fin sand och rödlera'. Månne detta skulle antyda, att *Paimio* och *Eura* båda hade sitt namn av jordens beskaffenhet vid åmynningen och vikbottnen. Detta synes mig rätt sannolikt, i synnerhet som *Paimio* och *Eura*, om vår tolkning är riktig, måste härröra från vitt skilda tider. *Paimio* för oss tillbaka till den urnordiska bosättningen, medan *Eura* upptagits av finnarna från ett fornsvenskt språkskede (efter i-omljudets tid). Närmast få vi antaga ett fsv. **Eyra*, som givit fi. *Eura*. Enligt Noreen, Aschw. gr. § 126, 1 anm. 1 förekom i fsv. dialektiskt diftongen *æy*, *ey*, och att denna även förekommit å östsvenskt område bevisas till fullo av finska lånord sådan som *Räyrinki*

[1] Folketymologisk ombildning.

(= *Röringe*), *äyskäri* (= öskar), *Äystö* (= *Östen*)[1]. Att *Eyra* givit *Eura*, ej **Äyrä*, är visserligen något oväntat, men jämför forsnamnet *Eurfors* i Malaks, där skrivsättet sannolikt närmar sig ett äldre uttal (nu *Öurfåss*).

Slutligen bör här ännu en omständighet framhållas. Paimionjoki upprinner ur *Painionjärvi* i Somerniemi. Då det är mycket vanligt, att åarna hava samma namn som deras källsjöar, kunde här ifrågasättas, om ej möjligen detta *Painio* vore det ursprungliga namnet, medan *Paimio* vore en folketymologisk ombildning. Det bör även observeras, att namnets älsta form lyder *Penarum* (1325), vilket i så fall ej vore någon felskrivning. Namnet kunde jämföras med svenska sjönamnet *Fenen* (< **Faina-*), varom se Hellquist, Sv. sjön. I s. 116 f. Emellertid äro de skäl, som tala för denna etymologi, så svaga, att densamma ej förtjänar någon större uppmärksamhet, ehuru jag här i förbigående velat påpeka den synbarligen tillfälliga överensstämmelsen *Painio: Penarum*.

## Aurajoki: Aura å.

Detta bekanta ånamn är identiskt med norska älvnamnet *Aura;* jfr också sv. sjönamnet *Ören*. Båda äro bildade på isl. *aurr* 'grus, grusbotten'. Enligt Rygh, Elvenavne s. 8, Hellquist, Sv. sjönamn I s. 804 har dock ordet *aurr* äldst betytt 'fuktighet, väta', och är det möjligt, att denna äldre betydelse legat till grund för några — de icke sammansatta — av de ifrågavarande vattendragsnamnen. Vi skulle vänta oss ett fi. **Aurojoki*, då diftongen *au* visar, att namnet upptagits av finnarna redan i urnordisk tid. Månne vi även här hava en förgermansk form bevarad?

---

[1] En vilseledande framställning av dessa ord finnes hos Karsten, Österbottniska ortnamn s. 79, 115 f. Jfr Saxén, Finn. ugr. forsch. VI, Anzeiger s. 47.

## Raisionjoki.

Det gamla namnet *Raisio:* sv. *Reso* (äldsta former: 1306 *in Reisum*, 1324 *de Resa*, 1325 *de Reso*, 1371 *in Reesum* o. s. v.) är säkerligen ursprungligen namn på älven (urn. **Raisiōn*). Det kan jämföras med norska älvnamnsstammen *Reis-*, vilken Rygh, Elvenavne s. 189 för till verbet *risa* 'resa sig'; alltså en älv, som 'har Tilbøielighed til at stige sterkt eller pludselig'. Det är att märka, att ån i sitt övre lopp genomflyter *Vahto* kapell. Även detta ord är nordiskt. Fi. *vahto* 'skum' är såsom bekant ett germanskt lånord (se Thomsen, Gotiske sprogklasses indflydelse s. 156), och det är därför möjligt, att namnet är bildat i finskan (måhända en översättning av det nordiska **Raisiōn*). Men intet hindrar heller att antaga, att fi. *Vahto* återgår på ett nordiskt vattendragsnamn.

## Valperinjoki.

Namnet ger vid handen, att det förfinskats av ett sv. *Valberg*, person- eller gårdnamn (se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 88).

## Virmo å: Mynäjoki.

Beträffande *Virmo å* se ovan *Virmajoki*.

## Laajoki.

Namnet skrives 1540 *Laiioki*, 1571 *Laioki;* det dialektala uttalet är *Lā̦io*. Ojansuu, Suomen lounaismurteiden äännehistoria II s. 69 antager att äldre finskt **Lā̦io̦ioki*, d. v. s. **Laaja-joki* av fi. *laaja* 'vid, vidsträckt'. Detta synes mig dock osannolikt, då det ej funnits någon anledning att kalla denna tämligen obetydliga å 'den vidsträckta'. Jag har tidigare (Sv. bosättn. hist. I s. 96) framställt en annan tolkning, enligt vilken *Laajoki* skulle

återgiva ett fsv. **Lā-ā*, sammansatt av fsv. *ā* och fno. (*lǫ́* l.) *lá* f. 'sjö, strandvatten'. Denna etymologi synes mig dock numera alltför mycket sväva i luften; någon nordisk parallell därtill kan jag ej uppvisa. Utan att vilja uttala någon bestämd mening om namnet vill jag blott påpeka, att detsamma, såsom man kan vänta av ett älvnamn, synes vara en *iōn*-stam. Måhända bör det jämföras med det av Hellquist, Sv. sjönamn I s. 377 f. behandlade sjönamnet *Läen*.

För svenskt ursprung hos ånamnet talar i viss mån även namnet på källsjön *Elijärvi*, vilket knappast kan vara finskt. Jfr sv. sjönamnet *Elen* och no. älvnamnet *Ela* (Hellquist, Sv. sjön. s. 106, Rygh, Elvenavne s. 39). Kort efter utloppet från Elijärvi flyter Laajoki genom *Lamsijärvi*, vars namn ej heller torde kunna etymologiseras i finskan. Måhända ha vi här ett fsv. **Lamsiø*, vars första led vore att jämföras med det av Hellquist anf. a. s. 332 f. behandlade sjönamnet *Lammen* (sv. dial. *lamer*, fsv. *lamber* 'utmattad, lam').

## Nykyrko å: Laitilanjoki l. Männäisjoki.

Av dessa namn intresserar oss blott fi. *Laitila:* sv. *Letala.* Detta sockennamn torde vara det primära i förhållande till ånamnet och är sannolikt bildat på ett gammalt germanskt personnamn (fsv. **Ledhe* m. fl.; se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 114). Ojansuu, Suomen lounaismurt. äännehist. I s. 126 antager en ursprunglig finsk form *Laitala* och detta bestyrkes av den svenska formen (1430 *Letala*, 1479 *Lethala* o. s. v). Men då även en finsk form *Laitiala* torde existerat (jfr *Uskiala* ∾ *Uskela*, *Laihia(la)* ∾ *Laihela* m. fl.), så är den möjligheten ej utesluten, att till grund för namnet låge ett gammalt vattendragsnamn, bildat med någotdera av suffixen *-i̯ōn* eller *-i̯aʀ* på den stam *laid-*, som vi hava i sv. adj. *led*, fsv. *ledher*, isl. *leiðr* 'vedervärdig, ful'. Fsv. *ledh* 'farled, segelled' kan däremot ej antagas föreligga, då ån ej torde vara segelbar. Jfr

sv. sjönamnen *Le*, *Lefelingen* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 335 f.) och norska fjordnamnet *Ledang* (Rygh, Studier s. 70). — Jag anser det dock sannolikare, att ånamnet är sekundärt i förhållande till sockennamnet.

## Unaja.

Detta gårdnamn kan, såvida ej någon finsk etymologi av namnet är möjlig, likasom namnet på den förbiflytande ån *Unajanjoki* bevara ett gammalt nordiskt vattendragsnamn, sannolikt då namnet på fjärden utanför *Unaja*. I likhet med *Pernaja*, *Vanaja* vore det bildat på suffixet *-aia-*. Stammen åter kunde — såsom prof. Pipping påpekat — anses stå i avljudsförhållande till den i sjönamn vanliga stammen *vān-*, (se ovan *Vaania* ∾ *Vesijärvi* och nedan *Vanaja*). *Unaja* och *Vanaja* vore sålunda liktydiga. Jfr lit. *vandů:* lat. *unda*, nsv. sjönamnet *Unden* (se Noreen, Urgerm. lautlehre s. 95). Jfr även s. 50 f. *Vanda å.*

## Eurajoki: Eura å.

Denna å upprinner i den för sitt klara vatten och fina sandbotten kända stora sjön *Pyhäjärvi*, som åter har ett tillflöde från öster i *Pyhäjoki.*

Jag har förut (Sv. bosättn. hist. I s. 167) sammanställt *Eurajoki* med *Eura* i Egentliga Finland och härlett det från fsv. *ør* m. 'sandigt fält vid en strand' (se ovan s. 74). Och det finnes verkligen skäl, som tala härför. Pyhäjärvi har nämligen en fin sandbotten, och *Eura* kan möjligen vara ett gammalt namn på *Pyhäjärvi*, vilket namn sannolikt här såsom på så många andra orter undanträngt en äldre svensk benämning. Vi ha dessutom flere gånger varit i tillfälle att påpeka det intima sambandet mellan namnen på floder och deras källsjöar.

Men då namnet med denna tolkning bleve relativt ungt, så kan man betvivla riktigheten av etymologin.

Därför[1] har även Karsten, Österb. ortnamn s. 79 sökt en annan förklaring av namnet. Han härleder det från en urn. form *et(a)ra-, et(u)ra- av de nordiska vattendragsnamnen no. älvnamnet *Jadra*, sv. ånamnet *Jädran* och sv. sjönamnet *Järn*. Denna tolkning lider emellertid, såsom jag tidigare (Finn.-ugr. forsch. VI, Anzeiger s. 47) påvisat av felet att ej taga hänsyn till namnets äldsta former (1344 *Effraboaminne*, 1346 *Aeffrabomynne*, 1415 *Aeffraboaminne*). Detta *Aeffra*, *Effra* kan ej vara svaga stadiet av ett starkt fi. **Etra*. Om den gamla etymologin (från fsv. *ør*) ej kan vidhållas, ehuru skrifformerna *Aeffra*, *Effra* väl kunde återgiva ett ifrån fsv. inlånat fi. *Eura*, **Eyra*, så vore det tänkbart, att *Eura* representerade det svaga stadiet av ett försvunnet fi. **Epra*. Detta vore i så fall att jämföras med norska älvnamnet *Jora*, vilket av Bugge (Rygh, Elvenavne s. 122, 323) härledes från isl. *jǫfurr*. Ordet betyder såsom bekant 'vildsvin', men då detta djur ej förekommit i Norge, anser Bugge att det använts om hanen av det tama svinet. *Jora* återgår på ett urn. **Eƀur-ahu* och är sålunda väsentligen identiskt med det från 8 århundradet kända fht. *Eparaha*. Om ett namn på **eƀur* sålunda har förekommit i Norge, så kan ett dylikt även påträffas i södra Finland[2]. Fi. *Eura* skulle sålunda närmast återge ett nordiskt **Eƀra* med synkoperat *a*. Men även med denna förklaring skulle namnet hava inkommit i finskan först efter den urnordiska synkopetiden, och man kunde därför snarare tänka på en urnordisk form **Eura* (< **Ewura* < **Eƀura*) av samma stam. Jfr fi. *havukka* och *haukka*. Bortfallet av *w*

---

[1] Eller egentligen på grunder, som ej äro hållbara. Etymologin är enligt honom oantaglig, emedan 'östsvenskan varken äger eller ägt en diftong *ey* motsvarande fno. *øy* och isl. *ey*'. Se härom närmare ovan s. 74 f. Förvånande är även hans motivering av att *Eura* ej kan vara finskt. Därom kunna enligt honom ej några tvivelsmål råda, '*då* finskan icke känner ordet såsom appellativ'. Kan någon verkligen tro, att alla de finska ortnamn, som ej äro kända såsom appellativ, äro av svensk upprinnelse?

[2] I förbigående må påpekas, att de i tidningarna omtalade intressanta Alvastrafynden även innehålla vildsvinständer.

är mycket gammalt, måhända redan före 550 (se Noreen Aisl. gr.[3] s. 151).

Jag måste emellertid bekänna, att jag ej känner mig övertygad om denna etymologis företräde framom den gamla, vilken såsom ovan antyddes stödes av naturförhållandena. Och då det dessutom är något svårt att skilja detta *Eura* från det likalydande kapellnamnet, vars härledning från *ør* styrkes av fi. *Somerjoki*, så måste jag, om ock med tvekan, tillsvidare vidhålla min tidigare uttalade åsikt.

Men om nu Eura är ett relativt ungt lån, så måste vi anse det härstamma från den yngre svenska kolonisationens tider, och då stå vi inför frågan: Är Pyhäjärvi sjöns äldsta namn eller har detta möjligen utträngt något äldre nordiskt? Jag tror, att det senare verkligen även här inträffat. Det gamla sjönamnet är möjligen bevarat i ett av Eura sockens gårdnamn: *Vaaninen (Vaanis)*, vilket är en finsk avledning av den förut behandlade nordiska stammen *vān-* 'vatten'. Om nu detta ord, såsom vi ovan s. 65 antogo, även haft betydelsen 'heligt vatten', så förstå vi åter lätt det finska namnet *Pyhäjärvi*. Denna sjö är likasom Vesijärvi känd för sitt vackra, genomskinliga vatten, och i denna egenskap ligger förklaringen till namngivningen för de båda sjöarna.

Innan vi gå vidare, vill jag nämna några sjönamn från Eura-trakten, vilka tyckas vara av svenskt ursprung.

*Avajärvi* innehåller, om det är svenskt, samma ord, sv. dial. *ave* m. 'större l. mindre vattensamling, vik, mindre vattensamling, som står i förbindelse med en större', som ingår i de svenska sjönamnen *Aven* och *Agen* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 18 f.).

*Salajärvi;* jfr svenska sjönamnet *Salen*, varom se ovan s. 10.

*Turajärvi;* jfr norska älvnamnet *Tura*, vilket Rygh, Elvenavne s. 279 härleder från vb. *tura* 'buldre, brage, larme'.

*Narvijärvi;* jfr svenska sjönamnen *Njärven*, *Narven* och se ovan s. 22 not.

*Narvijärvi* står genom *Narvijoki* i förbindelse med Eura å. Vid åns utlopp ur sjön ligger *Ruona* gård. Fi. *ruona* 'ett slags ryssja, slam, bäck' är, såsom jag hos Sirelius, Über die sperrfischerei s. 402 not 2 uppvisat, ett nordiskt lånord. Jfr no. *ron* 'strömung, schmaler wasserstrom zwischen zwei binnenseeen oder teichen; gegrabene oder gebaute rinne, die driftwasser führt' (Aasen, Ross), no. *roon* 'moder, schlamm' (Aasen). Möjligt är därför, att gårdnamnet *Ruona* utgör ett minne av något äldre vattendragsnamn.

Eura ås största tillflöde är *Köyliönjoki* från *Köyliönjärvi* i *Köyliö: Kjulo* socken (1392 *Kiulo, Kiulæ,* 1420 *Kiwla,* 1458 *Kyula,* 1540 *Kijula,* 1556 *Keule,* 1640 *Köylijoki*).

Fi. *Köyliö* och sv. *Kjulo* måste förutsätta en äldre diftong *eu* (obs. 1556 *Keule*), varav å ena sidan fi. *ey* > *öy*, å andra sidan sv. *iu*. Man torde därför få ansätta ett urn. **Keuliaʀ* l. **Keuliōn*, beroende på om sjö- eller å-namnet är det primära. Diftongen *eu* kan därför ej vara en brytningsdiftong, och min tidigare härledning av namnet[1] (< fsv. *kiol*, isl. *kjǫlr* i betydelsen 'Fjeldryg, især en saadan, hvorover der gaar Færdselvei mellem to ved den adskilte Bygder') kan därför ej vara riktig.

Någon bestämd mening om namnet har jag ej men kan ej betvivla dess nordiska ursprung. Man kunde kanske tänka på isl. *kjóll* 'fartyg', vilket såsom bekant är ett helt annat ord än de ovan nämnda. Det hör till ags. *ceól* 'skepp', lt. *kél*, fht. *keol* 'större skepp', vilka äro besläktade med gr. *γαυλός* 'lastskepp' (se Torp o. Falk, Etym. ordbog I s. 372 och Lidén, Armenische studien s. 117). Namnet skulle i detta fall vara att jämföras med svenska sjönamnet *Skepen, Skeppsjön, Skepptjärn, Skeppegölen* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 536), såvida ej ordets grundbetydelse 'krum, rund' ligger till grund för namnbildningen.

Gissningsvis kan även påminnas om det av Hellquist, Sv. sjön. I s. 541 behandlade *Skjulen*, i vilket fall

---

[1] Sv. bosättn. hist. I s. 170.

namnet vore att härledas från fsv. *skiul*, isl. *skjól*, sv. *skjul*, vilka ord enlig Torp o. Falk, Etym. ordbog äro bildade på en rot **skeu-* 'betäcka'. Denna förklaring ledde dock till antagandet, att sv. *Kjulo* vore ett yngre lån från (l. påverkat av) den finska formen.

Jfr ovan *Köylinjoki*, tillflöde till Borgå å.

## Kumå älv: Kokemäenjoki.

Genom sina vidsträckta tillflöden, vilka upprinna djupt i hjärtat av Finland, utgör Kumå älv ett av vårt lands viktigaste vattendrag. Den faller ut i Bottniska viken i en trakt med mycket gammal kultur. Både arkeologiska och språkliga minnen antyda, att vid densamma sedan urminnes tider en skandinavisk befolkning varit bosatt. Och man har allt skäl att antaga, att denna — såsom fallet varit vid Kymmene älv och flere andra av våra floder — längs den mäktiga vattenvägen sökt sig långt in i landet. I så fall bör den även i ortnamnen hava lämnat spår efter sig. Vi skola därför följa vattendraget åt och se efter, om så verkligen varit fallet.

I äldre tider var älven segelbar på en ganska lång sträcka [1], och denna omständighet leder oss att föra älvnamnet till en stam *kum-*, som till sin betydelse kan jämföras med no. *kjøm* 'tillgänglig', fsv. *Kømber* (sjönamn; se Hellquist, Sv. sjön. I s. 319 f.) och innehåller samma rotstadium som fsv. *kuma* (∾ *koma*). Namnet skulle då betyda 'den tillgängliga l. segelbara' eller också 'älven, längs vilken man kunde komma långt in i landet'. Jfr det ovan s. 71 behandlade *Kumjonpää*.

Formen *Kumo* l. *Kumå* (1322, 1324, 1325, 1331 *Kumu*, 1344, 1348 *Kumo*, 1415 *Kwmo* o. s. v.) kan i detta fall förklaras på tvenne sätt. Antingen är den en av finnarna mycket tidigt upptagen urnordisk nominativ av en på stammen *kum-* bildad ō-stam (jfr fi. *arkku*, *parku*, *runo*,

[1] Ruuth, Björneborgs stads historia s. 2.

*sakko;* se Noreen, Aisl. gr.[3] § 363 anm. 1) eller också är den en oblik fornsvensk kasusform av en nominativ **Kuma.* För denna senare möjlighet talar det faktum, att *Kumå* än i dag är älvens svenska namn. Vore namnet en i urnordisk tid förfinskad form, skulle det vara svårt att förstå, varför det undanträngts av det fi. *Kokemäenjoki.* I detta fall härrör namnet måhända från den yngre kolonisationen. — Om namnet *Kumå* och nationalitetsförhållandena härstädes i äldre tider se mitt arbete 'Den svenska bosättningens historia I'.

För namnet *Kumå* har emellertid senare en annan etymologi framställts. Mikkola, Satakunta I s. 130 anser namnet för finskt och sammanställer det med fi. *kumo* 'rigård', *kumeet* 'trossbotten'. Samma ordstam ingår enligt honom även uti byanamnen *Kumjonpää* (se ovan s. 71) och sv. *Kumnäs:* fi. *Kuuminainen* (märk dock att den finska formen här har långt *u*), måhända i en ursprungligare betydelse 'hård mark'. Mot min etymologi av namnet anför Mikkola, att älvens äldsta namn tyckes varit *Kumboa aa* (1347); först ungefär 100 år senare uppträder ån under namnet *Kumo aa.*

Jag vill ej bestämt opponera mig mot den nu anförda tolkningen men måste dock anse den för ganska osannolik och i intet avseende att föredragas framom min. Om fsv. **Kuma* varit ett ursprungligt älvnamn, har det senare övergått att beteckna Kumå socken, och den äldsta formen *Kumboa aa* måste betraktas såsom en tillfällig parallellform till *Kumo aa,* bildad måhända i anslutning till eller på samma sätt som *Aeffraboaminne, Hvittisbofjärd, Kyrobominne.* Det finnes ingen som helst anledning att antaga, att *Kumboa aa* vore älvens äldsta namn. Ett dylikt antagande strider mot allt, vad vi känna om vattendragsnamnens historia.

Likväl torde fsv. **Kuma* knappast vara åns ursprungliga namn; åtminstone har älven i äldre tider näppeligen burit detta namn under hela sitt lopp (jfr vad ovan sagts om Kymmene älv). Vilket det tidigaste namnet i så fall varit, är naturligtvis omöjligt att säga. Några

antaganden kunna dock gissningsvis framställas. Mikkola anför enligt Lönnrot för ån även namnet *Enovesi*, d. v. s. 'det stora vattnet'. Ursprunget till detta namn kan ju lätt förstås, och det synes mig icke omöjligt, att vi just i detta namn ha en översättning av åns äldsta skandinaviska benämning. Det vore då en god parallell till *Kymi: Kymmene älv.*

Ett annat gammalt namn på älven eller någon del därav är det hos Mercator 1609 förekommande *Asson*, vilket jag sammanställer med svenska sjönamnet *Asunden* (uttal $a^3sun^2$, $a^2sen^2$; 1554 skrivet *Asson*). Senare leden i detta ord är bestämda formen av det gamla ord *und* 'sjö', som vi ha bevarat i sjönamnet *Unden, Unnen*. Första leden åter torde vara fno., no. dial. *as* 'jäsning, oro, tumult, oväder, storm', en nära släkting till sv. *jäsa*, no., sv. dial. *äsa* 'jäsa', (se Älvsborgs läns ortnamn X s. 269). Mindre sannolikt förefaller mig Hellquists (Sv. sjön. I s. 47) antagande, att första leden vore fsv. *ās*, sv. *ås* eller fsv. *ās*, isl. *áss* 'gud'. — I varje fall kan dock fi. *Enovesi* icke vara en översättning av detta namn.

I Harjavalta socken har man invid *Saama* eller *Saamanmäki* torp (fi. *mäki* = backe) gjort talrika fynd från stenåldern, vilka tyda på att vi här hava att göra med en stenåldersboplats (se Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finnland II s. 21 f.). Fyndplatsen ligger nära Kumå älv, och fi. *Saama* kan därför måhända bevara ett gammalt namn på älven. Rygh, Elvenavne s. 206 anför nämligen (med?) en älvnamnsstam *Sám-*, vilken han härleder från stammen *sám-* 'mørkladen, sortagtig (hentydende til Elvebundens farve)'. Om sammanställningen är riktig, hava vi här säkerligen ett mycket gammalt lån, måhända gående tillbaka ända till förgermansk tid (germ. **Sāmā-*, > urn. **Sāmō-*).

Slutligen ännu en möjlighet. Ovan s. 6 f. påpekades, att vi vid flere av våra största älvar finna namn, bildade på stammen *berk-, birk-*. Vid Kumå älv finnas flere sådana: i Kumå *Birknäs: Pirkkiniemi*, i Harjavalta *Pirkkala (Birkala)*, och detta senare namn återfinnes såsom sockennamn

högre uppe vid Pyhäjärvi. Men även om dessa namn — eller något av dem — vore bildade på ett gammalt ånamn, kan detta ej ha varit det ursprungliga namnet; de hava nämligen inkommit i finskan först efter *i*-omljudet (jfr nedan *Pirkkiö* vid Torneå älv). Och det synes mig vida sannolikare, att de ifrågavarande ortnamnen bildats direkt på stammen *birk-*.

Sitt första mera betydande tillflöde får Kumå älv från norr genom *Harjunpäänjoki*. Namnet härledes från byanamnet *Harjunpää*[1]. Ån upprinner i Kulla eller *Levanpelto* kapell, och där finna vi även sjönamnet *Levajärvi*. Detta *Leva* synes vara ett nordiskt vattendragsnamn och kan återföras på ett urn. **slewa(n)*, varav fno. *slefa* f. 'slemaktig vätska, som flyter ur munnen', no. *sleve*, *sleva* 'drägel', sv. dial. *slevig* 'sliddrig', no. *sly* n. 'slemartade vattenväxter' o. s. v. Ordet har inlånats i finskan såsom appellativ under formen *levä* 'fly, dy, alg, sjögräs'[2]. Namnet kan därför vara bildat på finsk språkbotten, men då det såsom här är fråga om en gammal kulturbygd, har man anledning antaga, att vi verkligen ha att göra med ett urnordiskt vattendragsnamn, i synnerhet som nordiska paralleller kunna uppvisas. Man jämföre det härjedalska ånamnet *Slyån* (jfr 1273 *Sliarosvellir* 'Slåmynningsvallarna')[3] och norska älvnamnet *Sliubækken*[4]. Osäkrare är det däremot, om även *Leväjoki* och *Levälampi* i Jurva — såsom Karsten, Österb. ortnamn I s. 52 antagit — äro nordiska vattendragsnamn. Jfr nedan *Leväsjoki*.

Även byanamnet *Levanpelto* kunde återgå på ett urn. sammansatt namn — jfr ovan s. 37 f. *Anianpelto* — men namnet kan med lika stor sannolikhet antagas vara bildat i finskan.

Ett betydande vattentillskott får Kumå älv genom Kauvatsanjoki. Denna flyter kort före sitt inlopp i huvudfloden genom *Puurijärvi* sjö, invid vilken *Puurila* gård

---

[1] Om detta namn se Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 56 not 1.
[2] Ekman, Finn. ugr. forsch. I s. 184 f.
[3] Modin, Sv. lm. XIX: 2 s. 38, 118.
[4] Rygh, Elvenavne s. 233.

ligger. Namnen innehålla sannolikt den i nordiska vattendragsnamn vanliga stammen *fūr-*. Även *fur-* förekommer, och de två stammarna kunna ej lätt skiljas åt (se Rygh, Elvenavne s. 6, Hellquist, Sv. sjön. I s. 153 f.). Gårdnamnet *Puurila* är intressant, emedan det bestämt bevisar — vad vi ovan ofta haft skäl att antaga — att finska *la*-namn kunna vara bildade på sjönamn.

Följa vi vidare älven åt, så möta vi nära Vittis kyrka ett stort tillflöde från söder, som i onomatologiskt hänseende förtjänar vår uppmärksamhet. Det är *Loimijoki* (äldre *Lodmajoki*). Den nu i skrift brukliga formen — Vittisborna använda själva formen *Loimajoki* — beror synbarligen på folketymologi (jfr fi. *loimi* 'hästtäcke'). Att ordet tidigare haft *a* i andra stavelsen, framgår även av sockennamnet *Loimaa* och byanamnet *Loima*, vilka återgå på äldre **Lodmas*, *Lodma*. Detta namn kan måhända, såsom Forsman, Suomen Museo 1902 s. 10 antagit, vara finskt; jfr olonetsiskt *lotma* 'sank, lågländ mark'. Men å andra sidan synes mig rätt mycket tala för skandinavisk härkomst. Det bör främst påpekas, att *m* ofta är ett karaktäristiskt suffix i nordiska vattendragsnamn (Hellquist, Sv. sjön. II s. 33 f.). Någon fullt motsvarande nordisk parallell kan jag ej uppvisa men jämför namnet med fno. *Ljoðma* (nu *Jømna*), vilket enligt Bugge (Rygh, Elvenavne s. 123) kanske bör härledas från ett verb **ljóða* 'växa', varav adj. no. *lodden*, sv. *luden*, fsv. *loþin*, *luþen*, vilket i isl. även betyder 'gräsbevuxen'. Stammen ingår även i de svenska sjönamnen *Ludden*, *Lönern* (se Hellquist). Den här förutsatta betydelsen 'den gräsbevuxna, gräsrika' passar ju väl för en flod, som i likhet med *Loimijoki* flyter genom vidsträckta ängsmarker och spannmålsrika slätter. Måhända har detta fsv. **loþma* inlånats i finskan även såsom appellativ. Forsmans sammanställning med olon. *lotma* vore i så fall även den riktig. Loimijoki flyter genom *Vampula* socken. Stammen i detta namn återger måhända en urn. nominativ av sv. *våmm*, fsv. *vamb*, isl. *vǫmb* 'mage', vilket ord ofta ingår i nordiska ortnamn (se nedan *Vammaskoski*, *Vammala*).

Loimijoki är vid sitt inlopp i Kumå älv själv en ganska mäktig flod, som upptager flere viktiga tillflöden. Ett av de viktigaste är *Punkajoki*, som upprinner i *Punkalaitio* l. *Punkalaidun* socken. Första leden i detta namn är säkert det i svenska dialekter bevarade ordet *bunge* 'skogsdunge'[1]. Denna betydelse torde väl passa in på terrängförhållandena, ty för vissa delar av Punkajoki lämpar sig säkerligen den av Ignatius, Finlands geografi I s. 264 givna skildringen av naturen vid Kumå älv inom Vittis socken: ,Vidsträckta ängsmarker möta ögat, då man söderifrån nalkas älven, och närmast till denna bestå stränderna endast av med småskog bevuxna sumpiga kärr och mossar'. Måhända har detta *punka* sedan även såsom appellativ inkommit i finskan[2].

Punkajoki kallas även *Punkalaitumenjoki*. Det synes mig dock sannolikast, att detta namn är sekundärt, bildat på *Punkalaidun*, vilket egentligen betytt 'betesmarken vid Punka (Bunga)'. Men härtill kommer ännu den tredje formen av namnet *Punkalaitio*. Senare leden i detta namn kunde vara en *-iōn*-bildning (d. v. s. ånamn) av den stam **laið-* '(farled, segelled'), som ovan behandlats under *Laitilanjoki*. *Punkalaidun* kan sedan tänkas vara en folketymologisk ombildning härav. Men då ett så sammansatt älvnamn stode isolerat, tvekar jag ej att förklara *Punkalaitio* såsom en på kammarteorier beroende skriftform.

Ett par mil österut från Vittis kyrka utbreder älven sig till en lång, smal insjö, vars västra del bär namnet *Rautavesi*[3], medan den östra kallas *Kulovesi*. Vid Tyrvis kyrka avsmalnar Rautavesi och faller genom *Vammaskoski* fors invid *Vammala* köping in i en mindre sjö, benämnd Liekovesi, där den egentliga Kumå älv begynner.

Låt oss närmare betrakta dessa namn. *Rautavesi* synes vara ett finskt namn, bildat på lånordet *rauta* 'järn' och *vesi* 'vatten'. Dylika finska naturnamn äro ej ovan-

---

[1] Jfr ortnamnet *Bunge* på Gotland.

[2] Se Forsman, Suomen Museo 1902 s. 22, Karsten, Arkiv för nord. fil. XXII s. 192 not 1.

[3] Vid dess strand ligger byn *Rautajoki*.

liga, t. ex. *Rautajärvi*, *Rautalampi*, *Rautajoki*. Emellertid är det finska ursprunget ej alldeles säkert. Namnet kan såsom så många andra vattendragsnamn härstamma från mycket äldre tider än järnåldern och vara ett minne från en förhistorisk skandinavisk bosättning i dessa trakter. Det vore då bildat på ett urn. **rauð-*, varav sv. adj. *röd*, fsv. *røþer*, isl. *rauðr* o. s. v. Det finnes ett stort antal nordiska paralleller härtill; jfr de svenska sjönamnen *Rön* (< fsv. **Røþer*), *Rödlången*, *Rödsjön*, *Rövattnet*, *Rödtjärn*, norska älvnamnen *Røa*, *Røia* m. fl. Några av dessa namn kunna dock även innehålla ett sbst. *rauði* 'myrmalm' eller fisknamnet *røyðr* f. 'Rør, Røi' (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 510 f., Rygh och Bugge Elvenavne s. 203, 331; jfr även Lidén, Blandade språkhist. bidrag I. s. 38 not 1). Då Rautavesi veterligen ej innehåller myrmalm, förefaller mig den nordiska härstamningen rätt sannolik isynnerhet som även andra namn i dessa trakter tyda härpå.

De ovannämnda *Vammaskoski* och *Vammala* kunna även jämföras med nordiska ortnamn. Enligt Rygh, Elvenavne s. 290 bildas norska forsnamn ofta på ordet isl. *vǫmb*, sv. *våm*, fsv. *vamb*, got. *wamba* 'mage', och enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 731 f. ingår samma ord i flere svenska sjönamn (*Våmmen*, *Våmbsjön*, *Våmgöl*). Det är naturligtvis formen, som i dessa fall föranlett namngivningen. Gårdnamn, som äro bildade på detta ord, syfta vanligen på ställets belägenhet i en dalsänkning. Om vi i förevarande fall ha att göra med ett ursprungligt sjö- eller forsnamn, är ej lätt att avgöra. En blick på kartan visar oss hos Liekovesi en överraskande likhet med en 'mage', och formen *Vammas* tyckes även återgiva ett urnordiskt sjönamn **Vambaʀ*. Märk att här liksom ofta vid svenska sjönamn (se ovan s. 58) det feminina ordet såsom sjönamn blivit maskulint. — Jfr *Vampula* ovan s. 86.

Vad *Kulovesi* vidkommer, så må det först antydas, att namnet kan vara finskt: jfr fi. *kulo* 'skogseld'. Men då det är fråga om ett sjönamn i en gammal nordisk

bygd, måste vi även tänka på möjligheten av svenskt ursprung. Och fi. *Kulo-* låter osökt hänföra sig till en i vattendragsnamn icke ovanlig nordisk stam: jfr svenska sjönamnen *Göljan* (fsv. **Gyli*), *Göljesjön*, *Gölsjön*, fno. **Gylir*. Enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 205 är *Göljan* en *n*-stamsutvidgning av fsv. **gyl*, sv. *göl*, motsvarande no. *gyl* 'klyfta' (< urgerm. **gulia-* 'svalg' [1]). Fi. *Kulo-* tyckes närmast återgiva en urn. feminin *ō*-stam av stammen *gul-*. Men då sjönamnen såsom bekant äro maskulina, så är det möjligt, att den finska formen beror på anslutning till det ovan nämnda fi. appellativet *kulo*, såvida vi ej även här få antaga, att lånet går tillbaka till förgermansk tid.

Ett visst stöd för antagandet av svenskt ursprung hos *Kulovesi* lämnar gårdnamnet *Kulju* vid sjöns norra strand. Även detta är nämligen ett nordiskt lånord, återgivande en urn. *iō*-stams nominativ (**guliū-*; jfr fi. *arkku*, *panku*). Ordet är visserligen inlånat även såsom appellativ: *kulju* 'pöl, göl, djupt, vatten' [2], och namnet kan sålunda vara bildat på finsk språkbotten, men sammanträffandet *Kulo-*: *Kulju* (d. v. s. **Gulo-* l. **Gula-*: **Guliu-*) i en trakt, där man med skäl kan antaga nordiska namn, synes mig knappast vara tillfälligt. Snarast hade man väntat sig ett finskt **Kuljo*, återgivande ett urnordiskt ånamn **Guliōn*, bildat på sjönamnsstammen. Måhända har även här folketymologisk ombildning ägt rum (fi. *kulju*).

Även i Lempäälä finnes ett *Kulju*, vilket likaså kan vara ett svenskt ortnamn. Däremot torde *Kulju* i Kuortane vara finskt.

Emellan Rautavesi och Kulovesi ligga två stora öar. På den ena av dessa ligger *Vihtiälä* by, på den andra en by vid namn *Kutala*. Dessa namn synas mig tyda på en gammal gudadyrkan. *Vihtiälä* är bildat på den ovan s. 62 f. nämnda stammen *viʒþ-*, *Kutala* åter på stam-

---

[1] Jfr denna betydelse med den hos sv. *göl* uti Karlfeldts 'Skepparn tappar flaskan mitt i havets vilda göl'.

[2] Karsten, Österb. ortn. I s. 149 f.

men *guð-*, som vi funno i *Kutajoki* vid Vesijärvi. Det förtjänar att ytterligare betonas, att dessa orter äro likasom *Kutajoki*, *Hovila*, *Pyhäniemi* belägna på av vatten fullständigt eller nästan fullständigt omflutna platser. — Om *Vihtiäla* och *Kutala* äro bildade på gamla skandinaviska sjönamn — de gamla namnen på Rautavesi och Kulovesi? — eller om de äro gamla namn på öarna, torde vara omöjligt att avgöra. Formen *Vihtiälä* (<**Viʒþia-*) synes snarast tyda på ett sjönamn.

Rautavesi och Kulovesi ligga delvis inom *Karkku* socken. Ehuru namnets form ej tyckes angiva något vattendragsnamn, vill jag påpeka, att stammen kan jämföras med den nordiska namnstam, som ingår i svenska sjönamnet *Karken*, norska älvnamnet *Kjark-* (Rygh, Norske gaardnavne II s. 14). Hellquist, Sv. sjön. I s. 295 jämför ordet med sv. *karsk*, fsv. *karsker*. Namnet vore i så fall ett gammalt älvnamn, återgående på en gammal urnordisk ō-stam (jfr fi. *arkku*, *panku*).

Något söderom Rautavesi ligger en liten sjö *Hauhajärvi*. Första leden i detta namn kan återföras på den urnordiska formen **hauha-* av isl. adj. *hór* 'hög'. Biformen *hár* återfinnes i svenska sjönamnet *Hån*. Se härom närmare Saxén, Sv. bos. hist. I s. 280 och jfr nedan *Hauho*. — Ej långt härifrån finna vi en by vid namn *Vataja*. Även detta kan vara ett urn. sjönamn: **Vaðai̯a*, en *-ai̯a*-bildning av stammen i sv. *vad*, isl. *vað*. Jfr norska älvnamnsstammen *Vað-* (Rygh, Elvenavne s. 288). Jfr samma namn nedan vid Sastmola å.

Från norr mottager Kulovesi ett betydande tillflöde från Ikalis och Tavastkyro. I sistnämnda socken visar oss kartan vid *Kirkkojärvis* södra ända gårdnamnet *Vanaja*. Detta namn, bekant bl. a. genom det stora *Vanajavesi* är med all sannolikhet ett äldre namn på sjön; — *Kirkkojärvi* (d. ä. Kyrksjön) kan ej vara gammalt. *Vanaja* hänför jag till stammen *vān-*, som är bevarad i sv. *Vänern* (se nedan *Vanajavesi*).

Om vi följa vattendraget norrut, komma vi till Kyrösjärvi stora sjö. På dennas västra strand ligger *Kalman-*

*kylä.* Namnet synes såsom första led innehålla fi. *kalma* 'död; begravningsplats'. Orten skulle sålunda ha varit en gammal gravplats. Emellertid kan namnet även förklaras på ett annat sätt. Om å stället ej några fynd gjorts eller bliva gjorda, som skulle antyda en äldre gravplats, så är det möjligt, att fi. *Kalma* återger ett svenskt sjönamn **Galma*, vilket i likhet med *Galmaren* i Sverge vore en avledning av sv. dial. *galm* 'skrik, rop, larm' (Hellquist, Sv. sjön. I s. 165).

Intressant är även önamnet *Arasalo*, isynnerhet som på ön funnits lämningar av vallar från stenåldern[1]. Namnet har synbarligen gamla anor. Första leden kan återföras på ett nordiskt **Ara-*, vare sig att detta varit ett gammalt namn på sjön — jfr svenska sjönamnen *Arasjön*, *Arken*, norska sjönamnet *Aren* — eller att önamnet direkt, om sjön hetat **Galma-*, varit bildat på stamordet i de nordiska sjönamnen: isl. *ari* 'örn' (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 40 f.).

Såsom en kuriositet må nämnas, att i Ikalis finnes ett gårdnamn *Nyppeli*, vilket ej kan vara annat än sv. *Nybbele*, *Nybble* (< *Nȳ-bøle* l. *Nȳ-bȳli*). Ett dylikt kulturnamn härstammar emellertid från en mycket senare tid än de ifrågavarande vattendragsnamnen och får ej ställas i samband med dem. Dessutom torde det kunna dragas i tvivelsmål, om namnet här överhuvud alls kan betraktas såsom svenskt ortnamn (se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 127, 231).

I Kyrösjärvi infaller *Aurejoki* å från *Aurejärvi* sjö i Kuru socken. Fi. *Aure-* kan återgiva en yngre urn. form **Aurēʀ* (< **Aur-a-i̯aʀ*), bildat med det vanliga sjönamnssuffixet *-i̯a-* föregånget av *a* (jfr *Pernaja*, *Vanaja* m. fl.). Ånamnet vore sedan bildat på sjönamnet. Etymologin förefaller mig emellertid något osäker, då det här är fråga om avlägsna ödemarksvattendrag. Jfr fi. *aurea* 'förtorkad, gisten'.

---

[1] Atlas öfver Finland. Text: 31 s. 6. En annan stenåldersboplats i Ikalis är *Lumia* (Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 31). Om detta namn se nedan *Lumijärvi* och *Lumijoki*.

Från söder inflyter i Kulovesi *Suonolanjoki* från *Suonojärvi*. Detta *Suono-* kan jämföras med svenska sjönamnet *Svan*, norska älvnamnet **Svana*. Formen *Suono-* för jag till ett ånamn urn. **Svanō(n)*. Om sjön (l. ån) erhållit sitt namn av att svanar här uppehållit sig eller möjligen av formen, må lämnas därhän. En blick på kartan visar oss vid Suonojärvi yttre konturer, som även utan livlig fantasi kunna jämföras vid en svan. Sannolikheten av etymologin närmar sig visshet, ty i närmaste närheten till Suonolanjoki finna vi en liten sjö med namnet *Joutsijärvi* (d. ä. 'Svansjön')[1]. — Fi. *suo-* < sv. *sva-* har många paralleller: fi. *Suosmeri* < sv. *Suartsmark*, fi. *Suorttila* < sv. *Svart-*; jfr även fi. *Huossa* < sv. *Hvassa* m. fl.

Genom Nokia ström i *Birkala* socken — varom se ovan — står Kulovesi i förbindelse med *Pyhäjärvi*, centralsjön i hela detta stora vattensystem. Att forntidens skandinaver sökt sig ända hit och härifrån längs de segelbara vattendragen långt in i landet, torde vi få taga för säkert. Pyhäjärvi måste vid denna tid hava haft ett annat namn, men vilket det varit, är naturligtvis svårt att avgöra. Man kunde tänka sig, att det vore bevarat i något bya- eller hemmansnamn, och bland de av mig i detta avseende granskade ortnamnen finnes det även ett, som med en viss grad av sannolikhet kan anses för ett sådant, nämligen gårdnamnet *Hatanpää*. Denna egendom ligger vid yttersta ändan av Pyhäjärvi, varför man är berättigad att tolka namnet såsom 'ändan av *Hatten*' (fi. *pää* = ända). Jfr t. ex. *Jamanpää* och *Tarhianpää* vid ändan av sjöarna *Jamajärvi* och *Tarhia* (i Keuru), *Hattupää* vid *Hatunjärvi* (i Ilomants). Fi. *Hatan* skulle sålunda vara en genitiv av ett gammalt sjönamn **Hatta*, bildat på sv. *hatt*. Jfr sv. *Hattsjö*, fsv. **Hattasio* (Hellquist Sv. sjön. I s. 400). Den 'hatt' (= höjd), efter vilken sjön blivit kallad, är väl den norr om sjön belägna Pyynikki åsen.

Naturligtvis kan fi. *Pyhäjärvi* ej vara en översättning

---

[1] Jfr Runebergs översättning *Svansjön* av fi. *Joutsijärvi* (Bröderna).

härav, och man skulle dock gärna för sjön eller någon del därav vänta sig ett namn, som kunnat giva upphov åt det finska *Pyhäjärvi*, såsom vi ovan funnit fallet vara vid samma sjönamn i Satakunta och Nyland. Det enda namn, som mig veterligen kunde komma i fråga, är byanamnet *Vihola* i Birkala[1], vilket kunde återge ett gammalt nordiskt sjönamn, bildat på isl. *vé*, fsv. *vi* 'heligt ställe' (< **wīha-*). Detta ord sammanhänger enligt Falk-Torp, Etym. ordbog (art. *vie*) med lat. *victima* 'offerdjur', och man kan naturligtvis antaga en på avljud beroende germansk form med kort vokal (en annan etymologi hos Zupitza, Germ. gutturale s. 142). Men även ett urn. **wīh-* kan ha givit ett finskt **Viho-* (jfr isl. *ríkr*: fi. *rikas*). Med denna tolkning av *Vihola* finge vi åter ett urgammalt skandinaviskt sjönamn. Det kan rent av betecknas såsom förgermanskt (germ. **Vīho-* > urn. **Vīha-*).

Vid Hatanpää utfaller en mindre å *Hatanpäänoja*, uppkallad efter egendomen. I närheten av dennas källor finna vi *Haihara* gård vid *Kaukajärvi*. Det förra av dessa namn är liktydigt med det skandinaviska lånordet *haikara* 'häger' och representerar en vernersk växelform härtill (**haihara* ∾ *haiʒara*; jfr isl. *hére* < **hihara*, fht. *hehara* ∾ ags. *higora*, fsv. *hægher*)[2]. Det torde här snarast få uppfattas såsom ett personnamn och kan därför ej anses höra till de namn, som med säkerhet bevisa en nordisk bosättning. — *Kaukajärvi* synes vara en rent finsk namnbildning, innehållande fi. *kauka* 'något långt avlägset', vilket ord ingår i talrika finska ortnamn. Men då vi i dessa trakter funnit så många säkra spår av de forna skandinaverna, vill jag likväl här nämna namnet, emedan det kan vara en förfinskning av ett svenskt sjönamn. Jfr *Göksjön*, *Göktjärn*, *Gaukaaen*, vilka äro sammansatta med fågelnamnet sv. *gök*, isl. *gaukr*.

---

[1] Önamnet *Viikinsaari* synes mig vara ett ungt namn, så att någon sammanställning med stammen **vīʒ-* ej kan komma i fråga.

[2] Se Noreen UL s. 131, Zupitza, Germ. gutturale s. 116. Prof. Pipping har å ett av Svenska landsmålsföreningens möten uttalat samma mening om fi. *Haihara*.

Om forntidens skandinaver från Pyhäjärvi sökt sig norrut längs de mera ogästvänliga *Näsijärvi*-vattnen och huru långt de i så fall gjort det, kan jag ej avgöra, då jag ej i ortnamnen funnit några säkra spår av dem. Även arkeologiska fynd saknas. Visserligen har *Näsijärvi* någon gång tolkats såsom 'Näsens sjö', och formellt kunde det väl återföras på ett fsv. **Næsir* (jfr Hellquist, Sv. sjön. I s. 447). Sjön skulle då möjligen uppkallats efter det smala näset mellan Näsijärvi och Pyhäjärvi. Men det finska namnet skulle i så fall återge en sen omljudd form, och likheten måste vara tillfällig, då ortnamnsskicket för övrigt talar emot antagandet, att den skandinaviska befolkningen skulle hava bibehållit sin nationalitet ända till tiden efter omljudet. Märkas bör dock, att i lånord fi. *ä* ofta tyckes motsvara ett äldre *a* (se Thomsen, Berøringer s. 91 f., Wiklund, Urlapp. lautlehre s. 149 f.). Jfr nedan *Närvejoki (Närpes å)*.

Utom detta namn har jag att anföra blott följande ytterst osäkra fall.

Näsijärvis fortsättning i norr heter *Vankovesi*. Första leden häri kunde utgöra en avledning av sv. *vång* 'gärde, hage, vret', isl. *vangr* 'inhägnad plats, fält', och namnet vore att föras till sjönamnet *Vångaren* i Sverge. *Vankovesi* skulle sålunda betyda 'Vångsjön'[1] likasom *Näsijärvi* 'Nässjön'. Emellertid har denna etymologi enligt min mening föga sannolikhet för sig. Vi skulle här hava ett mycket gammalt namn, och vid den ifrågavarande tiden funnos knappast några 'inhägnade platser' i trakten av Vankovesi.

Även namnet på följande större utvidgning av Näsijärvivattnen, *Ruovesi*, kan formellt förklaras ur ett nordiskt sjönamn; jfr den i Sverge och Norge förekommande namnstammen *Grō-*, vilken är besläktad med fsv. *groa*, isl. *gróa* 'växa' (Hellquist, Sv. sjön. I s. 187 f., Rygh, Elvenavne s. 79 f.). Sammanställningen är dock mer än osäker.

Vid en djup vik av Vankovesi ligger *Kuru* socken,

---

[1] Jfr *Vankio* i Lundå (Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 74).

'det fågelrika kapellet'. Namnet är antagligen svenskt. Det kan härledas antingen från ett fsv. *Skuru*, oblik kasus av fsv. *skora* f. 'skåra, remna l. klyfta i berg', varav gårdnamnet *Skuru* (även känt i Finland; jfr Norrby, Ydre härads gårdnamn s. 78), eller också från en urn. nom. **skuru* av det från isl. kända *skor* f. ingående i norska ortnamn (se Rygh, Norske gaardnavne Indl. s. 75). Jfr i senare fallet beträffande slutvokalen fi. *arkku, panku*. Om namnet är ett svenskt ortnamn, kunna vi tänka blott på det senare alternativet; och ifrån den urnordiska formen har även appellativet fi. *kuru* sannolikt inlånats. Ordet betyder 'lång, smal vik'. Betydelsen passar ju utmärkt för det ifrågavarande *Kuru*, men detta kan även vara bildat på finsk språkbotten. Samma namn finnes även i Kangasala vid en vik av Roine, men är också här — såsom lokalnamn — tvetydigt.

Vår utflykt från Pyhäjärvi norrut har sålunda ej lett till säkra resultat. På fastare mark stå vi, då vi följa vattendragen söderut.

Södra delen av Pyhäjärvi bär namnet *Sorvanselkä*; därinvid ligger byn *Sorva*. Då sv. *svarva* motsvaras av fi. *sorvata*, kunde man jämföra sjönamnet med sv. *Svarvaren*, vilket av Hellquist, Sv. sjön. I s. 592 härledes från *svarva* i den ursprungliga, generellare betydelsen 'hastigt röra sig hit och dit; vara rörlig, rask, livlig'. Vi hade sålunda att utgå från ett urn. **Sorva* (l. **Svarva*). Någon kunde här invända, att det vore sannolikare att antaga en finsk bildning på fisknamnet fi. *sorva* 'sarv' (jfr sv. *Sarven*). Detta är dock knappast troligt; emedan vi då skulle vänta oss ett fi. *Sorvaselkä* (jfr fi. *Haukivesi, Ahvenlampi* m. fl.; se ovan s. 25). I varje fall torde det därför få anses säkert, att *Sorvanselkä* är bildat på ortnamnet *Sorva*.

Vid smalaste stället av Pyhäjärvi ligger *Ania*. Namnet tyckes bekräfta vår ovan givna etymologi av *Anianpelto* (< urn. **anȝ̨ia-*).

En av Pyhäjärvis sydligaste fjärdar heter *Sakavesi*. Jag jämför det med svenska sjönamnet *Sagan*, oblik kasus

av ett fsv. *Saghi*, vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 516 för till den germanska stam *sag-*, som ingår i fsv. *sægia*, isl. *segja* 'säga', och jämför med fno. älvnamnet *Kvæða*, nht. *Mölk* ('die sprecherin'), galliska flodnamnet *Labara* ('die schwazende, rauschende'). Jfr dock å andra sidan fi. *saka* 'grummel, drägg, bottensats'.

Vid de smala månggreniga vatten, som förena Pyhäjärvi med de stora fjärdarna *Rautunselkä* och *Vanajavesi* träffa vi på flere namn, dels gårdnamn, som med större eller mindre sannolikhet måste anses härstamma från traktens förhistoriska skandinaver.

Ett sådant är *Narva* i Vesilahti, vilket kan jämföras med sv. sjönamnen *Njärven*, *Närven*, *Narfwewijk* m. fl. Namnet kan dock även vara finskt (se ovan s. 22 not 1). Även ett personnamn fsv. *Narvi* kan här möjligen föreligga (jfr *Narvela* i Pyhämaa, *Narvi* i Kankaanpää m. fl.).

*Menkala* är samma namn som det ovan sid. 32 behandlade *Menkälä*.

I förbigående må påpekas, att i Vesilax finnes ett gårdnamn *Ruotsila*. Jfr ovan sjönamnet *Ruotsalainen*, sid. 34.

I närheten av *Viiala* by i Lempäälä — om namnet se ovan s. 26 — sväller vattendraget ut och mottager invid *Haihunkoski* by och fors ifrån *Kylmäkoski* en biflod *Tarpianjoki*.

Låt oss granska dessa namn!

Första leden i det dunkla *Haihunkoski* får kanske jämföras med got. *haihs* (lat. *cæcus* 'blind'; se Zupitza, Germ. gutt. s. 206, 209). *Haihu* finnes såsom bynamn i Räntämäki (i byn ha fynd från stenåldern blivit gjorda; se Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 170). — Jfr det närbelägna ävenledes dunkla *Häihenmatka*.

*Tarpianjoki* synes mig också innehålla ett nordiskt vattendragsnamn, ehuru jag ej fullt tillfredsställande kan förklara det. Jag anser det möjligt, att vi ha att ansätta ett urn. ånamn **Starfįōn* (eller sjönamn **Starfįaʀ*; ån genomrinner sjön Jalantijärvi), bildat på det till isl. *stirfinn* 'styvsinnad, trotsig' svarande avljudsstadiet *starf-*; jfr isl.

*starf* 'tungt arbete', sv. dial. *starva* 'omkomma, i synnerhet av köld', no. dial. *starva* id. Avljudsstadiet *sturf-* återfinnes i svenska sjönamnet *Sturven* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 585)[1]. Man kunde även tänka sig ett germ. **darþia-*, avljudsstadium (varav fsax. *derþi* 'kraftig, ond' m. fl.)[2] till sv. *djärv*, isl. *djarfr*, men det torde vara möjligt, att fi. *Kylmäkoski* innehåller en översättning av urn. **Starfia-* — märk att sv. dial. *starva* betyder 'omkomma, i synnerhet av köld' (fi. *kylmä* = kall) — och jag måste därför anse det förra tolkningsförsöket för sannolikare.

Vid den ovannämnda sjön *Jalantijärvi* ligger *Alpia* by, bevarande måhända sjöns ursprungliga namn, urn. **Alþiaʀ* av stammen i sv. *älv*, no. *elv*, isl. *elfr*. Jfr sv. *Älvlången*, ty. *Elbe* (hos latinska och grekiska författare *Albis*, *Ἄλβις* < urg. **Albiz*).

Fi. *Jalantijärvi* kunde tänkas återgiva ett fsv. **Gjallandi*, väsentligen identiskt med fsv. **Gællandi*, varav möjligen sv. *Jälnan* (se Hellquist Sv. sjön. I s. 280 f.); jfr sv. *gäll*, isl. *gjallr* 'starkt ljudande', fsv. *gælla* 'skrika'. Detta är dock knappast troligt, emedan namnet i så fall vore ett relativt ungt lån. Och dessutom skulle ett fsv. **Gjallandi* sannolikt hava givit ett fi. **Kialanti*.

En av Tarpianjokis källsjöar bär namnet *Lumijärvi*, vilket med all sannolikhet innehåller den namnstam, som ingår i no. älvnamnet *Luma*, sv. sjönamnet *Lumsen*. Om dessa namn se närmare nedan under *Lumijoki* (art. *Liminganoja*). Jfr även *Lumiala* vid Vesijärvi och *Lumia* i Ikalis.

Något öster om Haihunkoski utvidgar sig vattendraget och bildar en av de största sjöarna i hela vattensystemet: *Vanajavesi*, vars västra fjärd bär namnet *Rautunselkä* (även kallad *Konhonselkä*). Söderom denna ligger åter *Ackas* (fi. *Akaa*) kyrkoby. Alla dessa namn erbjuda ett stort intresse.

Både fi. *Akaa* och sv. *Ackas* förutsätta en äldre finsk nominativ **Akas* och denna återgår på ett urnordiskt

---

[1] Jfr även Noreen, Arkiv XXV s. 345, Hellquist ibid. s. 357.
[2] Se Falk-Torp, Etym. Ordb. art. *djerv*.

vattendragsnamn **Agar* av den i nordiska vattendragsnamn vanliga stammen *ag-* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 19, Rygh, Elvenavne s. 2, 313), vilken jag här i anslutning till Noreen, Sv. etymologier s. 3[1] anser hava haft betydelsen 'vatten'. Namnet på grannsocknen *Vesilahti* är måhända en översättning av det gamla vattendragsnamnet (*vesi* = vatten). Märkas bör även, att på motsatta sidan av det vattendrag, vid vilket Ackas kyrka ligger, finnes en gård *Vedentaka*, bildat av gen. *veden* av *vesi* och *taka* 'det bortom varande'. Namnet är sålunda en fullständig parallell till *Vanaantaka* vid *Vanajavesi*.

Söderut från Ackas kyrka ligger i Kalvola socken en liten sjö (och en egendom) vid namn *Ahlajärvi* (äldre *aclaierffui*). Detta namn föres av Karsten, Finskt Museum 1903: 2 s. 2 till ett urn. **ahla*, varav isl. *áll* m. 'djup ränna i älv, sund, fjärd'. Samma stam ingår i sjönamnet *Ålsken*, varom se Hellquist, Sv. sjön. II s. 765.

Det ovannämnda *Rautunselkä* kunde möjligen innehålla fisknamnet fi. *rautu* 'röding, forell', ehuru detta knappast är troligt, då första leden utgöres av en genitiv. Jfr vad ovan ss. 25, 95 sagts om *Kuovinkoski*, *Sorvanselkä*. För övrigt torde appellativet fi. *rautu* vara ett nordiskt lån — jfr de ovan under *Rautavesi* anförda norska fisknamnen *rør*, *røi* och sv. *röding* — och måhända är också sjönamnet nordiskt, ehuru formen **Rautu-* näppeligen direkt kan återföras på en nordisk sjönamnsform. Jfr dock ovan *Karkku*, *Kuru*. Man är därför åter tvungen att antaga folketymologisk ombildning, om namnet verkligen är ursprungligen svenskt.

Det synes mig dock sannolikast, att *Rautunselkä* bildats på finsk språkbotten — efter något numera försvunnet gårdnamn **Rauttu* l. **Rautu* — och att fjärdens ursprungliga namn är bevarat i *Konhonselkä* (uppkallad efter *Konho* by på fjärdens norra strand). Beträffande detta namn har jag emellertid ej kommit till någon bestämd mening och vill därför ej här upptaga några lösa gissningar.

---

[1] Jfr Hellquist l. c. s. 776 not 2.

Innan jag går vidare, vill jag i förbigående nämna några kulturnamn från dessa trakter.

*Putkisto* (i Lempäälä) och *Raidisto* (i Kylmäkoski) kunde vara gamla svenska *stad*-namn, bildade på personnamnen fsv. *Bodge* (**Budge*; jfr Saxén, Sv. bosättn, hist. I s. 180) och isl. *Reiðr*, men synas mig dock snarare vara finska *sto*-bildningar på fi. *putki* 'rör' och *raita* 'sälg'.

*Vierimunta* (i Sääksmäki) är en finsk ombildning av personnamnet fda. *Vermund* (jfr *Vermuntila* i Raumo), men kan naturligtvis vara inkommet såsom personnamn.

Ett av de intressantaste namnen i hela detta vattensystem är sjönamnet *Vanajavesi* (ingående även i sockennamnet *Vanaja: Vånå*; 1329, 1330, 1333, 1352 *Wanø*, 1352 *Wane*, 1449 *Waanø*, 1483 *Wonæ*, 1484 *Wanøø*, 1425 *Wanå* o. s. v.). Jag har förut (Sv. bos. hist. I s. 279 f.) beträffande detta namn framställt den mening, att detsamma vore bildat på samma stam *vān-*, som återfinnes i sjönamnet *Vänern*, fsv. **Vænir*. Den urnordiska formen av det svenska sjönamnet hava vi visserligen återfunnit uti fi. *Vaania* (se ovan s. 36), men vi hava även funnit exempel på namn (se *Pernaja*, *Lupaja*, *Unaja*, *Vataja*), i vilka liksom uti sjönamn i Sverge och vissa isländska namnbildningar suffixet *-ia̯* föregåtts av vokalen *a*[1]. Vi måste därför för fi. *Vanaja* antaga ett urn. **Vānaia̯-*. I den finska formen har *a* senare förkortats, måhända på grund av folketymologisk anslutning till fi. *vanavesi* 'spår efter fartyg i sjön'[2]. Att ordet ursprungligen haft långt *a* i stammen, framgår av den svenska formen *Vånå* (märk 1447 *Waanø*).

Ändelsevokalismen är något oklar. Sv. *Vånå* kan ej vara en direkt fortsättning till urn. **Vānaia̯-*. Den fsv.

---

[1] Se Hellquist, Sv. sjön. II s. 13 och där anförd litteratur.

[2] Måhända har det tidigare funnits ett fi. appellativ *vanaja*, vilket kunde vara bevarat i några ortnamn (torp i Virdois; jfr även det ovan s. 90 behandlade byanamnet från Tavastkyro). Forsman, Suomen museo 1902 s. 11 anser det möjligen hava betytt 'smalt vattendrag'. Att såsom Karsten, Finskt museum 1904 s. 22 antaga en ljudlagsenlig utveckling *a* > *ā* > *å* är naturligtvis omöjligt.

nominativen synes däremot vara bevarad uti den från 1352 anförda formen *Wane* (jfr den vid sidan av *Vænir* någon gång förekommande nominativformen *Wæni* av sv. *Vänern*; se Noreen, Aschw. gr. § 395, Hellquist, Sv. sjön. I s. 739). Detta belägg tyckes därför antyda — ehuru det naturligtvis är svårt att på grund av ett enda fall uttala någon bestämd åsikt — att den urnordiska befolkningen i dessa trakter bibehållit sig ända in i fornsvensk tid. Fsv. *Wanø* och nsv. *Vånå* måste i varje fall vara folketymologiska ombildningar.

Om min tolkning av *Vanaja* (*Pernaja*, *Lupaja* m. fl.) är riktig, äro dessa namn viktiga dokument i vårt lands bebyggelsehistoria. De ifrågasatta urnordiska formerna äro nämligen mycket gamla — alldenstund svagtonigt *ai* redan i de äldsta urnordiska inskrifterna kontraherats till *e* (se Noreen, Aisl. gr.[3] § 132) — och de bevisa sålunda tillvaron av en finsk befolkning redan mycket tidigt.

I Vanajavesi infalla från norr de talrika och stora sjöarna i Satakuntas och Tavastlands gränstrakter. Den sydligaste av dessa är *Mallasvesi*. Namnets första led kan vara fi. *mallas* (stam *maltaa-*) 'malt'. Detta är såsom bekant ett urnordiskt lånord, och det kan ifrågasättas, huruvida ej fi. *Mallas-* återger ett urn. sjönam **Maltaʀ*, bildat på den germanska stammen *malt-* i dess ursprungliga betydelse 'smältande, blöt, slapp' (se Falk o. Torp, Etym. ordb. art. *malt*). Samma betydelse antager Hellquist, Sv. sjön. I s. 412 hos det svenska sjönamnet *Multen*, fsv. *Multnir* (jfr även *Smälten*). — Även kan man tänka sig ett urn. **Maldaʀ*, stående i avljudsförhållande till de på sv. *mull*, fsv. *muld*, isl. *mold* bildade svenska och norska vattendragsnamnen *Mullhövden*, *Mullsjön*, *Moldaaen*, *Moldelven*, *Moldefjorden* m. fl.[1]. På grund av de många parallellerna är denna etymologi nästan att föredraga. Jfr dock även fi. *malto* 'lugnvatten'.

Om emellertid *Mallasvesi* vore en finsk namnbildning, har sjön säkerligen före finnarnas tid haft ett annat

---

[1] Se Hellquist, Sv. sjön. I s. 411, Rygh, Elvenavne s. 162.

namn, som kunde vara bevarat i något annat ortnamn. Ett sådant kunde vi hava t. ex. i byanamnet *Paino;* i närheten finnes en liten sjö *Painojärvi*, vars namn kunde återgiva ett gammalt sjönamn **Faina*, varom se ovan s. 75.

Norrom Mallasvesi utbreder sig Roine stora sjö. Vid denna finna vi tre ortnamn, som förtjäna vår uppmärksamhet: *Kuru*, *Vihti* och *Liuksiala*.

*Kuru* och *Vihti* hava redan ovan behandlats. Det må blott tilläggas, att vi även vid den närbelägna sjön Vesijärvis sydöstra strand påträffa gårdnamnet *Vihtiälä*. Vad det historiskt kända *Liuksiala* vidkommer synes det mig, som om det vore bildat på ett gammalt sjönamn, den gamla skandinaviska benämningen på Roine. Jag sammanställer det med adj. sv. *ljus*, fsv. *lius*, isl. *ljóss*, vilket ingår i flere sjönamn t. ex. *Ljusen*, *Lysningen*. Ordet förutsätter ett urn. **liuhsa-*. Detta kan giva ett fi. **Liuks-*, men möjligt är, att vi ha att utgå från den stam med vernersk växelform (**liuȝ-*), som sannolikt ingår i norska fjordnamnet *Lygrir* (<urn. **LuȝriaR*). Se Hellquist, Sv. sjön. I s. 367. — Sjöns urnordiska namn skulle således hava varit **Liuȝsia(R)* med på omljud ur äldre *eu* beroende diftong *iu* (jfr gr. λευκός). Detta omljud måste i alla fall vara så gammalt, att vi få ansätta den ovan antagna urn. namnformen. Det ligger i sakens natur, att vi här långt uppe vid de yttersta förposterna för den urnordiska kulturen finna ett namn, som daterar sig från ett yngre urnordiskt skede.

Såsom ett — om ock svagt — stöd för etymologin må nämnas, att Roine och Mallasvesi genom *Valkiakoski* stå i förbindelse med Vanajavesi. Första leden i forsnamnet kan vara en översättning av ett äldre namn på forsen, bildat på sjönamnet (fi. *valkia* = vit, ljus).

Mallasvesi står genom några mindre sjöar i förening med *Hauho* vattendragen.

Detta namn: *Hauho* (socken) och *Hauhonselkä* (äldsta former: 1329 *Hawa*, 1331, 1333, 1335, 1483 *Haw*) hör säkert till de gamla nordiska vattendragsnamnen i Tavastland. Jag för det likasom det ovan behandlade *Hauha-*

*järvi* till den urnordiska formen av isl. *hór* 'hög' och finner en parallell därtill i de på biformen isl. *hár* bildade svenska sjönamnen *Hån*, *Håsjö*. Vi skulle visserligen, då det är fråga om ett sjönamn, vänta oss en *a*-stam (**Hauha*), men någon större betydelse kan jag ej tillägga denna invändning, då den äldsta formen lyder *Hawa* (med *a*), varför *Hauho* kan tänkas vara en finsk ombildning. Dessutom är det möjligt att *Hauho* ∾ *Hauha* representera kronologiskt olika former: *Hauho* en förgermansk sådan. — Viktigare är det däremot, att namnstammen Hauhi-, *Hauha-*, *Hauho* är ganska utbredd i olika delar av Finland (se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 280), varför namnet kunde vara finskt, ehuru någon etymologi därav ännu ej är känd. Jag anser dock det nordiska ursprunget för ganska sannolikt och tror, att vi möjligen i namn sådana som *Hauhala*, *Hauhola*, *Hauhi*, *Hauhu* har ett gammalt nordiskt personnamn, bildat på adj. *hár*, *hór* (jfr t. ex. *Håkan*). — Den älsta formen *Hawa* kunde innehålla en reminiscens av urn. **hawaʀ* (> *hār*), såvida den ej — vilket är sannolikast — blott beror på inkorrekt ortografi.

Vanajavesi mottager från söder flere tillflöden. Av dessa vill jag nämna *Teuronjoki*, *Renkojoki* från *Renkojärvi* och *Viralanjoki*, som genomflyter *Viralanjärvi*. De förenas i den lilla sjön *Kernaala* och flyta sedan, förenade till en lång och smal insjö, genom *Vånå* (fi. *Vanaja*) och *Hattula* socknar in i *Vanajavesi*.

Alla dessa namn torde vara skandinaviska.

*Teuronjoki* återger ett urn. ånamn **Deurō(n)*, avlett av sv. *djur*, fsv. *diur*. Jfr svenska sjönamnen *Djurlången*, *Djur(a)sjön*, norska älvnamnsstammen *Dýr-* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 92, Rygh, Elvenavne s. 35, 316). Ett *Teuro* finnes även i Tammela socken.

*Renkojoki*, *Renkojärvi* kunna vara bildade på sockennamnet *Renko*, vilket möjligen innehåller ett personnamn (jfr fht. *Renco*; se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 240). Men då man i detta fall skulle vänta sig ett **Rengonjärvi*, torde det ej vara omöjligt, att här föreligger ett ånamn: urn. **Rengō(n)*, vilket är att jämföras med norska älv-

namnet *Ringa*, svenska sjönamnen *Ringsjön*, *Gällringen*, bildade på sbst. sv. *ring*, fsv. *ringer*, isl. *hringr*. Lånet är intressant, emedan det i likhet med appellativet fi. *rengas* upptagits före den germanska övergången *e* > *i* framför nasal + konsonant (jfr ovan s. 32 f. *Menkälä*). — *Renkojärvi* är en avlång sjö, och namnet måste sålunda ursprungligen hava givits ån, om etymologin är riktig, och för denna tyckes att döma av kartan en benämning 'den ringlande' l. d. vara mycket karakteristisk.

Samma stam *Renko-* ingår även i bya- och bergnamnet *Renkomäki* (fi. *mäki* = backe). Byn ligger uppe vid Borgå ås övre lopp, där vi ha allt skäl att vänta oss gamla skandinaviska namn. Älven gör här en stor bukt, varför det är möjligt, att första leden i namnet bevarar ett gammalt ånamn. Om några andra antydningar beträffande Borgå ås ursprungliga namn se ovan s. 48.

Om *Virala* se ovan *Virojoki* s. 10 f.

*Kernaala* är en finsk *la*-bildning på ett äldre fi. **Kernas*. Detta hänför jag i likhet med appellativet *kernas* 'begärlig, lysten, villig' (isl. *gjarn* 'begärlig, villig') till ett urn. **Gernaʀ* och jämför det med avseende å betydelsen med det på det besläktade adjektivet no. *gjer*, *gjerrig* bildade norska älvnamnet *Gjera* (R y g h, Elvenavne s. 70).

I Kernaala infaller ännu från Lopenjärvi Lopenjoki som bildar *Tervakoski* stora fall. Om namn på *Terva-* se ovan *Tervajoki* s. 8 f. Jag har ovan uttalat meningen, att i äldre tider en viktig samfärdsled ledde längs Lojovattnen samt Sjundeåstråten upp till Tavastland. Antagligen utgjorde Lopenjoki den väg, längs vilken färden från Pyhäjärvi i Nyland eller Pyhäjokis källsjöar brukade fortsättas norrut. Avståndet mellan de två vattendragen är ej stort.

*Hattula* skrives äldst i n *Hattalum* 1324, 1331, 1333, *Hatalum* 1333, *Hattulum* 1331, *Hattilum* 1338, *Hattula* 1357 o. s. v. Den älsta formen *Hattalum* utvisar, att den nu brukliga formen *Hattula*, som likväl har mycket gamla anor, beror på folketymologi (fi. *hattu*). *Hattalum* är bildat på ett fi. *Hatta*, och detta återger det vattendragsnamn,

som ovan behandlats under namnet *Hatanpää*. **Hatta* var troligen namnet på det långsmala vattendrag, som flyter genom *Hattula* och *Vånå* socknar. Den höjd, efter vilken detta uppkallats, var troligen *Hattelmala* (äldre former: *Hattalma* 1784, *Hattamala* 1559 [1]) åsen. Även detta namn är sannolikt en senare finsk avledning av nu behandlade namnstam.

I Hattula ligger vid smalaste stället av vattendraget *Vesunti* l. *Vesunda* gård (1319 *de Vesunda, in Vesundia*, 1324 *de Vesundhe*, 1325 *de Vesunde*, 1357 *in villa Wæsundæ*, 1413 *Vesunda*). Jag har tidigare (Sv. bos. hist. I s. 281) återfört det på ett sv. *Ve-sunda*, där första leden vore sbst. *ve* 'heligt ställe' och andra leden gen. plur. av sbst. *sund*. Emellertid är jag ej fullt övertygad om riktigheten av denna etymologi. Om namnet innehölle sbst. *ve*, skulle det utan tvivel höra till samma urnordiska tid som *Vanaja* m. fl., och då skulle finnarna med all sannolikhet ha upptagit namnet i en urnordisk form. Det finnes föga anledning att antaga, det namnet skulle inkommit i finskan först sedan urn. *wīha-* givit ett fsv. *ve*. Märk dock vad ovan s. 100 på grund av den fsv. formen *Wane* (= fi. *Vanaja*) antogs beträffande den svenska befolkningen i dessa trakter.

Något tvivel om namnets nordiska ursprung torde dock ej kunna förefinnas. Och att senare leden utgöres av sbst. *sund* synes mig även ganska sannolikt, då stället ligger vid ett smalt sund. Man kunde visserligen tänka sig en sammansättning *Ves-unda*, där *unda* vore identiskt med svenska sjönamnet *Unden* (jfr isl. *unnr*, fht. *undia* 'bölja'; se Hellquist, Sv. sjön. I s. 677), men med denna uppdelning av namnet blir första leden ännu svårare att förklara (en genitiv kan knappast antagas).

Någon bestämd mening om första leden har jag ej, men vill gissningsvis antyda, att den möjligen kunde vara ett *a*-omljutt urnordiskt **veþ-* av fsv. *viþer* 'skog' (= sv. *ved*). Jfr svenska sjönamnet *Vävassen* (Hellquist l. c.

---

[1] Lönnbohms ortnamnsförteckning.

s. 751). — Ett fsv. *veþer* kunna vi ej antaga, alldenstund ljudövergången *i* > *e* genomförts först c. 1400 (Noreen, Aschw. gr. § 115, 1).

Emellertid gör namnet intryck på mig att härstamma från relativt sen tid, och jag tänker därför, att det måhända bör ställas i sammanhang med svenska väldets grundläggande i Tavastland. Ett annat dylikt är måhända det från Vånå socken år 1329 omnämnda *(de) Bryggælum*, *(de) Bryggiælum* (Codex Aboensis: *Brygialum*, *Brykialum*; se Svartboken).

Emot detta antagande kan dock å andra sidan anföras, att ett *Vesunti* även finnes vid södra stranden av Mouhijärvi sjö, vilken genom den ovan s. 85 omtalade Kauvatsastråten står i förbindelse med Kumå älv. Ett gammalt nordiskt namn kan därför även här antagas, men näppeligen ett så ungt som från 1200-talet. Frågan om *Vesuntis* etymon måste därför tillsvidare lämnas öppen.

Ett annat dunkelt namn i dessa trakter är *Turenki* (by i Janakkala). Pipping (Album utgifvet af nyländningar XI s. 100) har tolkat namnet såsom ett **þurængi* (= Torsäng). Men emedan även detta namn, ifall nämnda etymologi vore riktig, ganska sent skulle hava upptagits i finskan (*engi* < urn. **angiō*), anser jag det sannolikare att fi. *Turenki* återger ett gammalt nordiskt person- eller släktnamn (se förf:s Sv. bos. hist. I s. 151, 282 not 1). Jfr även svenska sjönamnet *Turingen (Turingesjön)*, vilket enligt Hellquist, Sv. sjön. I s. 655 är bildat på sockennamnet *Turinge*, som i sin tur innehåller släktnamnet **þorunger*. Jfr även Ahlqvist, Suomen kielen rakennus § 77.

Vi ha nu följt det vidsträckta Kumå vattensystemet åt och längs stora delar av detsamma funnit gamla vattendragsnamn, som med ganska stor sannolikhet få antecknas såsom nordiska eller, närmare bestämt, urnordiska. Detta resultat vinner ett kraftigt stöd i de arkeologiska fynden i dessa trakter från järnåldern och än äldre tider. Enligt Hackmans kartor i Atlas, utgiven av Sällskapet

för Finlands geografi och i arbetet 'Die ältere Eisenzeit in Finnland' stå även dessa att finna huvudsakligen längs vattendragen. Denna samstämmighet i vittnesbörden från längst försvunna dagar talar ett så vältaligt språk, att knappast något tvivel torde kunna råda om riktigheten av vårt resultat.

## Norrmarks å: Ahlaisjoki.

Åns namn äro bildade på namnen på de socknar den under sitt nedersta lopp genomflyter: *Norrmark* och *Ahlainen* (= *Vittisbofjärd*). Det vore emellertid möjligt, att *Ahlainen* vore bildat på ett gammalt skandinaviskt namn på ån: urn. **ahla*, varav isl. *all* m. 'djup ränna i älv, sund, fjärd' [1]. Jfr ovan *Ahlajärvi*. Vi skulle dock i detta fall vänta oss ett fi. **Ahlajoki*, och jag anser det därför vara sannolikare, att *Ahlainen* är en patronymisk avledning av ett gammalt personnamn *Ahla* — ännu bevarat såsom släkt- och gårdnamn i olika delar av landet — och detta är i sin tur lånat från fsv. *Asle*. Se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 198 f. Någon säker finsk *nen*-bildning innehållande sjö- eller ånamn känner jag ej. Jfr dock ovan s. 80 *Vaaninen*.

Något öster om Norrmarks kyrka utvidgar ån sig till en lång och smal insjö, som i sin östligaste del bär namnet *Inhottu-* l. *Inhattujärvi*. En vik av sjöns västligaste del åter, Torajärvi, har enligt Lantmäteristyrelsens karta namnet *Invatnaträsk*. Dessa två namn måste vara identiska. *Inhattu-* l. *Inhottujärvi* är en folketymologisk finsk ombildning av det svenska namnet (fi. *inhottu* 'avskydd'). Vad sv. *Invatnaträsk* åter vidkommer, anser jag det vara en sammansättning av adv. *in* och sbst. *vatten* på samma sätt som t. ex. svenska ortnamnet *Indal* i Medelpad. Jfr även svenska sjönamnet *Innaren* (Hellquist, s. 265) och norska älvnamnet *Inna*, vilket enligt Bugge betyder:

---

[1] Jfr Karsten, Finskt Museum 1903 s. 32 f.

'den som kommer långt inifrån' (Rygh, Elvenavne s. 118, jfr även s. 322). *Invatna* betyder alltså: 'de in i landet belägna' eller 'de inifrån landet kommande vattnen'.

Detta 'inre vatten' mottager tillflöden både från norr och öster.

Norrifrån infaller *Påmark* å, uppkallad efter *Påmark* kapell, vilket namn jag anser vara sammansatt med prepositionen *på* (alltså ursprungligt *Opp å marken*; se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 197). Den närbelägna sjön *Poosjärvi* har väl sitt namn av ett sv. *Påsjö*, bildat i anslutning till *Påmark*.

I öster ligger den stora sjön *Karhijärvi*, vars finska namn (fi. *karhi* 'harv') måste anses ha utträngt ett äldre skandinaviskt, alldenstund trakten är en urgammal stenålders kulturtrakt (se Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II (kartan) och Suom. kansa 1908 n:o 170). Om detta ursprungliga namn finnas naturligtvis inga upplysningar, men vi kunna antaga, att detsamma även här bibehållit sig såsom socken-, bya- eller gårdnamn. Vid Karhijärvi har jag även funnit ett dylikt, som på grund av sin form kan antagas vara gammalt sjönamn. Det är byanamnet *Kalliala*, som kunde vara bildat på ett urn. sjönamn **Hallia*. Jfr ovan s. 45 *Halliojoki* och svenska sjönamnet *Hallaren* (Hellquist, s. 212).

## Sastmola å: Karvianjoki.

Även dessa namn äro bildade på sockennamn, det förra på sv. *Sastmola* (< fi. *Saastamala*), det senare på fi. *Karvia*. Sastmola socken heter på finska *Merikarvia* (fi. lånordet *meri* 'hav'). Ån upprinner ur *Karvia(n)järvi* i *Karvia* l. *Kyläkarvia* socken. Detta *Karvia* återgår med all sannolikhet på ett urn. **Skarfia-*, en *ia*-bildning av sbst. no. *skarv* n. 'naken fjällgrund'. I sin oomljudda form ingår ordet i sammansättningen *Skarvörarna* (fi. *Karvianourat*) utanför Sastmola. Jfr härom Saxén, Sv. bos. hist.

I s. 203 och Hellquist s. 554 f. Etymologins sannolikhet synes mig i detta fall nästan stå över allt tvivel, ehuru liknande namn förekomma å trakter, där de ej kunna vara annat än rent finska, t. ex. *Karvio* i Karelen, *Karviajärvet* i Ruovesi (små ödemarkssjöar nära Lyly station) och ehuru vi av urn. **Skarfia-* skulle vänta oss ett fi. **Karpia*. Måhända har namnet folketymologiskt sammanställts med fi. *karva*. Forsman Suomen Museo 1902 s. 3 har tolkat namnet såsom 'karvakortetta kasvava joki' (d. v. s. ån i eller vid vilken fräkenväxter växa). Jfr även ovan *Savio* s. 34.

Från norr erhåller Sastmola å ett betydande tillflöde från *Siikaisjärvi*. Detta namn kan tolkas olika. Det kan vara bildat antingen på fi. *siika* (sik) eller på sv. *sik* eller också på sbst. isl. *sík*, *síki* 'stående eller långsamt rinnande vatten', sv. dial. *sik* 'sidlänt ställe, småträsk'. Slutligen föreligger även den möjligheten att *Siikaisjärvi* är sekundärt i förhållande till sockennamnet *Siikainen* och att detta vore bildat på ett personnamn *Siika*, av troligen nordiskt ursprung: isl. tillnamnet *síkr*, fsv. *Siker*, *Sik* (jfr Saxén, Sv. bos. hist. I s. 207). Den först nämnda etymologin synes mig sannolikast av den orsak, att sikfisket i Sastmola å fordomdags skall hava varit så inbringande, 'att tusen sikar fångades i ett notvarp'[1].

Något längre österut ligger vid ån *Leväsjoki* by. Detta namn kunde återgiva en urnordisk nominativ **Slewaʀ* av den ovan under *Levanpelto* behandlade namnstammen **Slew-*. Detta *Leväs-* kan naturligtvis icke, såsom återgående på en *a*-stam, vara ett gammalt namn på ån, men det kunde hava varit ett ursprungligt namn på den under det finska namnet *Isojärvi* numera kända sjö, i vars närmaste närhet *Leväsjoki* ligger. Vi ha allt skäl att antaga, att en så betydande sjö som Isojärvi tidigare haft ett annat namn.

Troligen hade forntidens svenskar följt Karvianjoki åt långt in i landet; vid åns källor i *Karvia* kapell har

---

[1] Killinen, Kiinteitä muinaisjäännöksiä Ulvilan kihlakunnassa s. 160.

funnits en boplats från stenåldern[1] (se även Saxén, Sv. bos. hist. I s. 206). Ett minne från dessa tider föreligger kanske i byanamnet *Vataja* i Honkajoki, vilket formellt kunde återgiva ett urn. **Vaðaịa-*, en *a-ịa*-bildning av stammen i sv. *vad*, isl. *vað* på samma sätt som *Vanaja*, *Unaja*, *Pernaja* (se dessa). Jfr norska älvnamnsstammen *Vað-* (Rygh, Elvenavne s. 288) samt ovan *Vataja* (vid Rautavesi).

## Kasajoki.

Ån utfaller i havet vid *Kasala* by (1540 *Kasböle*, 1484 *Kassaböle*, 1750 *Casaböle*). Namnets svenska ursprung framgår av dessa äldre former. Däremot är det osäkert om ånamnet eller byanamnet är det primära. I varje fall få vi antaga ett äldre svenskt **Kasa-å*. — Första leden bör föras till sv. dial. *kas*, *kås*, isl. *kǫs* 'hög'.

## Lappfjärdså: Uuronjoki.

*Ånamnet* är bildat på sockennamnet *Lappfjärd*, sammansatt av folknamnet *lapp* och sv. sbst. *fjärd*. — *Uuronjoki* (1750 *Urå*) är snarast att anse för ett finskt namn, av samma stam som t. ex. ortnamnen *Uurainen*, *Uuransalmi*, *Uura*, *Uurola* i skilda delar av Finland. Man kunde visserligen tänka sig ett urn. ånamn **Ūrō(n)*, som vore att jämföras med de av Hellquist, Sv. sjön. I s. 697 f. behandlade sjönamnen *Uren*, *Ursjön*. Naturligtvis kunde ej här härledningen från ordet *ūr* 'uroxe' komma i fråga, men en sammanställning med det nord. ordet *ūr* 'duggregn' synes mig ej så osannolik, som Hellquist antagit. Dock måste även denna tolkning förfalla på grund av det finska uttalet *Uuroo*. En urn. genitiv **Ūrōʀ* skulle visserligen kunna giva ett fi. *Uuroo*, men det är föga tro-

[1] Ailio anf. arb. II s. 48.

ligt, att namnet upptagits av finnarna i kasus genitivus[1]. Det finska ursprunget torde därför knappast kunna betvivlas. — En vilseledande tolkning hos Karsten, Österb. ortn. I s. 43 f.; jfr Saxén, Fi.-ugr. forsch. VI, Anz. s. 44. — Ån har sin början i *Uuronlammi* träsk i *Uuronkylä* by av Storå socken.

I sitt övre lopp bär ån namnet *Storå: Isojoki* (1629 *Stooråå*, 1655 *Storå å* o. s. v.).

## Tjöckå: Teuvanjoki.

*Tjöckå* har sina källor uppe i Östermark eller *Teuva* socken och utfaller i havet vid *Tjöck* by: fi. *Tiukka* (1546, 1552 *Tiocko*, 1556 *Tyocko*, 1553, 1557 *Tiockoo*, 1552 *Tiocköö*, 1650 *Tjåckby*, *Tjåck yterby*, 1629 *Öfwertiuk*, *Öfverteuk Ytertiuk*, 1647 *Öfvertiök*, *Ytertiöök*, 1580 *Taffva å* (= *Teuva*) o. s. v.). Utanför byn ligger *Tjöckö*.

Att vi i de nu anförda formerna *Tjöck: Tiukka: Teuva* ha kronologiskt olika stadier av samma namn, såsom jag förut (Sv. bosättn. hist. I s. 218 f.) antagit, torde knappast kunna betvivlas. Härtill kommer ännu ett fjärde stadium, representerat av den ovan anförda formen *(Öfver-) teuk*, vilken i äldre urkunder icke är enastående. Ja, namnets äldsta kända form har just diftongen *eu*: 1300 *Tenka* (Tobbe de Tenka: Dipl. suec. II), där *Tenka* måste bero på felläsning l. -skrivning för *Teuka*. Vi ha sålunda av namnet icke mindre än fyra olika stadier belagda. Formen *Taffva* likasom i senare tider även förekommande *Teffva* avser uttalet *Teuva*.

Huru skola nu dessa olika former förklaras? I mitt ovan angivna arbete har jag härlett namnet från fsv. *þiukker*, isl. *þiokker*, nsv. *tjock* och ansett formen fi. *Teuka* återgiva brytningsdiftongen i dess äldsta stadium (< nord.

[1] Om ordet, såsom man har skäl att vänta sig, som ånamn blivit en *o*-stam. Jfr ovan s. 58.

**þeuk-*), medan fi. *Tiukka* och sv. *Tjöck* innehölle yngre former därav. Fi. *Teuva* åter har jag ansett vara en på grund av inflytande från *Teuvanjoki* bildade analogisk nominativform i st. f. *Teuka* (alltså finnarna skulle på analogisk väg givit nom. *Teuka* en svag stam *Teuva-*, t. ex. gen. *Teuvan* o. s. v.; jfr t. ex. nom. *kyky*, gen. *kyvyn*, nom. *luku*, gen. *luvun*, nom. *leuka*, gen. *leuvan* o. s. v.).

Emellertid kan ifrågasättas, om vi alls få antaga en brytningsdiftong *eu*. Flere forskare[1] hava, anslutande sig till en äldre uppfattning, försökt göra gällande, att brytningens resultat också framför *u* varit *ia* (icke *eu* > *iu*), som sedan genom omljud blivit *iǫ* (> *io* framför *kku̯*). Tillämpad på vårt fall skulle regeln giva alltså följande utvecklingsschema: urn. **þekwa-* > **þiakwa-* > **þiǫkwa-* > **þiokka* (fi. *Tiukka*) > nsv. *Tjöck*.

Men huru skola enligt detta betraktelsesätt formerna *Teuka: Teuva* förklaras. Karsten, som emellertid i fråga om brytningen ansluter sig till den åtminstone hittills allmännast antagna åsikten, omfattad av bl. a. Kock och Noreen — att brytningsdiftongen framför *u* varit *eu* — anser fi. *Teuvan(joki)* återgå på urn. **þekw-* och anser att *k* här framför *v* utvecklats till *u*. Detta resonnemang är dock, såsom jag Fi.-ugr. forsch. VI, Anzeiger s. 48 f. uppvisat, oriktigt. Väl kunde man kanske antaga, att ett inlånat fi. **Tekva* kunnat giva upphov åt en på analogisk väg bildad svag stam **Teghva-*, som senare åter i sin tur skulle hava givit ett **Teuva-*, men även detta synes tämligen osannolikt, då en finsk växling *kv : ghv* alls ej är känd. Skulle dock en dylik växling hava inkommit i det nu ifrågavarande ordet, så skulle man vänta sig stadiet *-ghv-* bevarat i någon äldre form, då namnet är antecknat redan år 1300. Härtill kommer ännu, att detta sätt att se saken lämnar formen *Teuka* helt och hållet oförklarad. Att bortresonera den såsom en felskrivning

---

[1] Se Hultman Finl. bidrag s. 96 noten, Hälsingelagen s. 344 f., Torp o. Falk, Dansk-norskens lydh. s. 126 f., Pipping, Neuphil. Mitteilungen $^{15}/_{11}$—$^{15}/_{12}$ 1902 s. 6 f.

eller 'en mindre noggrann återgivning' (av sv. *Tiöckå* l. fi. *Tiukka*) går naturligtvis icke för sig. Karstens förklaringsförsök måste därför betecknas såsom förfelat.

De av namnet belagda fyra olika stadierna äro sålunda rätt svåra att förklara, om man ansluter sig till den av Hultman m. fl. återupptagna gamla uppfattningen om brytningen vid *u*. Vårt exempel synes nästan tala däremot, såvida man ej får antaga, att brytningen haft utvecklingen *ea* > *eą* > *io*. Av ett nord. **þeok-* kan naturligtvis fås ett fi. *Teuka* genom ljudsubstitution, då finskan ej har diftongen *eo*.

Egendomligt nog har jag ej påträffat något annat nordiskt sjö- eller ånamn bildat på adj. *tjock*, fsv. *þiukker*. I andra ortnamn ingår det däremot nog, t. ex. *Tjockö* (i Stockholms skärgård), *Kökar* (egentligen *Tjockö-karlar*)[1], *Tjockmohalsen* (i Kvevlax). Man kunde därför hava vissa skäl att antaga byanamnet för det primära i förhållande till ånamnet, men namnets äldsta former synas mig dock lättare kunna förklaras såsom oblik kasusform av ett fsv. ånamn **Tiokka* (urn. **Þekwōn*). Formen *Tjöck* beror på en allmän östsvensk apokoperingsregel: Hultman, Östsv. dial. § 1, 49.

Enligt min förklaring av namnet blir lånet relativt ungt, det måste hänföras till vikingatiden. Finnarna upptogo det efter brytningen, men förrän brytningsdiftongen blivit *io*. Enligt Noreen, Gesch. d. nord. spr.[2] § 6.9 torde brytningen *e* > *eu* hava genomförts under det åttonde århundradet och diftongen *eu* övergick till *iu* först mot slutet av vikingatiden. Troligen blir kronologin i huvudsak densamma även med den andra uppfattningen om brytningen.

Till en senare tid visar också ändelsevokalen. Om vi ha att göra med ett ursprungligt ånamn och sålunda få antaga en övergång *ō* > *a*, så har namnet inkommit i finskan efter 700 (Noreen anf. arb. § 6).

En av *Tjöckås* bigrenar upprinner ur *Pienjärvi* l. *Pen-*

---

[1] Se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 219 not.

*ningträsk* i Bötom och bär enligt en Lantmäteristyrelsens karta namnet *Pienjärvenluoma*. Den svenska formen *Penning(träsk)* är en av svenskarna gjord ombildning av fi. *Pien(järvi)* med den i svenska sjönamn vanliga ändelsen *-ing*. Enligt Hellquist, Sv. sjönamn II s. 25 hava sådana ombildningar ofta försiggått i bevisligen sen tid. Jfr även vad ovan s. 31 *(Felingen)* sagts om suffixet *-ing*. Konsonantförlängningen beror på anslutning till sbst. *penning*.

*Pienjärvenluoma* är den mindre av Tjöckås två huvudarmar. Det förefaller därför ej omöjligt, att den större hade namnet *Tjöckå* (av *tjock* i betydelsen 'vid' l. kanske 'stor') och den mindre ett namn angivande den motsatta egenskapen (fi. *pieni* 'liten'). I så fall vore antingen *Tjöckå* översättning av ett äldre finskt namn eller *Pien(järvi)* av ett äldre svenskt. Det kan dessutom nämnas, att vi vid Tjöckå något norr om förgreningen finna gårdnamnet *Storås*. Är detta kanske en genitivbildning av ett ånamn *Storå*, binamn till *Tjöckå?* Jfr dock nedan *Närpeså*.

## Närpes å: Närvijoki l. Närvejoki.

Ån kallas i sitt nedre lopp *Närpes å* i det övre *Närvejoki*. Det senare namnet representerar ett äldre stadium och har fordom antagligen haft böjningen nom. *Närve*, gen. *Närpeen*. Härav har sedan fåtts sv. *Närpes å* och *Närpes* socken (1331 *Nærpis*, 1546 *Nerpis*, 1557 *Närpis* o. s. v.). Den svenska namnformen är sålunda lån ifrån den finska. Men denna kan åter i sin tur vara av nordiskt ursprung. I Sv. bos. hist. I s. 222 har jag återfört namnet till stadiet *ner* av den indoeuropeiska rot *nĕr: nŏr: nr̥* med betydelsen 'sammandraga, -pressa, -snöra', som vi finna i många ortnamn, t. ex. svenska sjönamnen *Naren*, *Njärven*, norska ortnamnen *Njerve*, *Nyrvi*, *Nǫrfasund* m. fl. Betydelsen skulle då vara 'den trånga', och man kunde tänka sig, att denna benämning utgjorde en motsats till det ovan behandlade ånamnet *Tjöckå:* alltså 'den tjocka l. vida' och 'den trånga'. Kännare av lokal-

förhållandena må avgöra, om detta antagande har något skäl för sig.

Emellertid kan fi. *Närve-* utom från rotstadiet **nerv-* (efter övergången *e* > *æ*, vilken skedde strax efter 900; se Noreen, Aschw. gr. § 113) även antagas inlånat från ett besläktat **Nærv-*, *i*-omljutt av ett äldre **Narv-*. Den finska formen vore sålunda i varje fall jämförelsevis ung, och denna omständighet är egnad att väcka tvivelsmål beträffande sannolikheten av etymologin. Jfr vad ovan s. 22 not 1 sagts om finska namn på *Narv-*. Ty om namnet en gång vore lånat från svenskan, så hade detta säkerligen skett redan i urnordisk tid, då det ju ej är att antaga, att den yngre kolonisationens svenskar, om namnet hade upptagits av dem, i sin tur åter skulle hava börjat använda den förfinskade formen. Jfr dock strax nedan *Jurva*. De finska formerna av sockennamnet: *Närviö, Närpiö, Närpöö* m. fl. härstamma säkerligen alla från nyare tider. *Närpiö, Närviö* kunde visserligen återge en nordisk älvnamnsbildning på *-iōn*, och det vore man helst benägen att antaga. Men då fi. *ä* svårligen — såsom Karsten, Österb. ortn. s. 49 [1] not 1 påpekat — torde kunna återge urn. *-e*, så måste detta antagande förfalla, och vi få lov att i fi. *Närvejoki* se antingen ett finskt namn eller en först i yngre tid gjord förfinskning av ett fsv. ånamn. Märk dock vad ovan s. 94 sades om fi. *ä* i lånord. Om man sålunda finge antaga ett urn. **Narv-*, så återger måhända fi. *Närve-* (∼ *Närpeen*) stadiet **Narvē-* av ett sjönamn **Narv-a-i̯a-* (jfr ovan *Aurejärvi* s. 91).

Närvejoki upprinner ur *Jurvajärvi* träsk i *Jurva* socken. Namnet skrives äldst *Iurwaträsch* (1650), *Iurwaträsche* (1655), och dessa former antyda, att sjönamnet är det primära. I Sv. bos. hist. I s. 221 har jag härlett ordet från ett fsv. personnamn **Iurwe*, och då *Jurva* har uppvisats såsom gammalt finskt personnamn, synes det mig högst antagligt, att detta är svenskt lån. Men då vårt nu ifråga-

[1] där för övrigt en enligt min mening mycket felaktig framställning av här behandlade namn förekommer.

varande namn ursprungligen tyckes hava betecknat ett vattendrag, tror jag att ett annat ursprung i detta fall föreligger. Jag anser det återgiva en äldre form av det fsv. ortnamnet *Yrva*, nsv. *Järva*. Namnet böjdes i äldre fsv. tid nom. **Iarva*, obl. **Iurvu*; härav genom analogisk utjämning antingen **Iarva* (> *Järva*): **Iarvu* l. **Iurva* (> fi. *Jurva*): **Iurvu* (> fsv. *Yrvu*)[1]. Ordet är av samma stam som isl. *jǫrve* m. 'sand, grus; sandbank', no. *jarve, jerve, jørve* 'grushop, stenig mark', sv. sjönamnet *Järveln* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 283).

Jurvajärvi erhåller ett mindre tillflöde från *Leväjärvi* genom *Leväjoki*. Dessa namn innehålla det ovan s. 85 behandlade fi. lånordet *levä* och äro med all sannolikhet bildade på finsk språkbotten; så obetydliga äro vattendragen.

## Kyro älv: Kyröjoki.

Denna stora älv, en av Österbottens största, bär under hela sitt lopp finska benämningar: *Kauhajoki, Ilmajoki* och *Kyrö(n)joki*. Då den sistnämnda delen därav genomflyter en gammal skandinavisk kulturhärd, Kyro älvdal, där talrika fornfynd blivit gjorda, måste man antaga, att det från olika delar av Finland kända finska namnet *Kyrö* av obekant etymologi[2] undanträngt någon äldre benämning på ån, på samma sätt som fallet varit

---

[1] Jfr Noreen, Aschw. gr. § 100.

[2] Ett språkhistoriskt omöjligt tolkningsförsök hos Karsten, Österb. ortnamn I s. 72; jfr Saxén, Finn. ugr. forsch. VI, Anzeiger s. 46. — Däremot kunde fi. *Kyrö* vara en förfinskad oblik kasus av ett fsv. älvnamn **Skyra*, vilket är känt från Norge. Rygh, Elvenavne s. 232 antager, att det sammanhänger med sbst. *skyr* n. 'surmjölk'. Denna etymologi vore för vårt älvnamn så mycket mera tilltalande, som det ifrågavarande ordet är känt ur södra Österbottens både svenska och finska dialekter. Vendells Ordbok över de östsvenska dialekterna upptager från Vasatrakten sbst. *stsör* 'filmjölk', och detta ord återfinnes under formen *köri* i de kringliggande finska socknarna. Sv. *stsör* sammanhänger med verbet *skära;* alltså 'mjölk, som skär sig' (se Falk o. Torp, Etym. ordbog). — Jfr dock även svenska sjönamnet *Skyrsjön*, som enligt Ortnamnen i Älvsborgs län

med t. ex. *Kymijoki: Kymmene älv.* Och då i liknande fall de gamla vattendragsnamnen ofta kvarlevat ända till våra dagar såsom socken-, bya- eller gårdnamn, kan det löna mödan att se efter, om vi även i denna älvdal möjligen kunna finna några förfinskade älvnamn, som på grund av språkhistoriska kriterier låta hänföra sig till tiden för finnarnas första sammanträffande med skandinaverna, d. v. s. till urnordisk tid. Och dylika namn kunna vi på grund av landhöjningen ej vänta oss närmare kusten än i de trakter, som under ifrågavarande tid kunna anses hava legat vid eller i närheten av älvmynningen, d. v. s. i främsta rummet de bägge Kyro socknarna, Lill- och Storkyro, det gamla Kyrobominne.

Utgående från dessa premisser vill jag fästa särskild uppmärksamhet vid namnet på byn *Perkiö* l. *Perkkiö* i Lillkyro, som att döma av de talrika fynden [1] synes hava varit en centralort under äldre järnåldern.

Namnet är möjligen nordiskt [2]. Jag återför det till ett urn. **Berkiō(n)*, ett älvnamn bildat med suffixet *-iōn* på det i nordiska vattendragsnamn ytterst vanliga trädnamnet *björk*, fsv. *biørk*, isl. *bjǫrk* (stammen *berk-*). Jfr t. ex. de svenska sjönamnen *Bjärken, Björken, Björkaren, Björklången* o. s. v., norska älvnamnen *Bjørkebæk, Bjørkaa, Bjørke, Bjørken, Bjerka* m. fl. [3] Såsom ovan s. 7 påpekades, har stammen *berk-* senare även haft betydelsen 'handelsplats'.

Ett visst stöd för detta antagande finner man uti namnet på den socken, där Kyro älvs delta i våra dagar ligger: *Kvevlax:* fi. *Koivulahti* (av fi. *koivu* 'björk' + fi.

---

XIII s. 114 innehåller adj. fsv. *skyr* 'klar'. — Emellertid torde vårt namn knappast kunna skiljas från övriga *Kyrö*-namn, och dessutom är det föga troligt, att ett först efter omljudets tid upptaget svenskt namn ej skulle hava bibehållit sin svenska form. *Kyrö*-namnets finska ursprung torde därför knappast kunna ifrågasättas.

[1] Se Hackman, Die ältere Eisenzeit in Finnland I s. 79 ff.

[2] Det må dock framhållas, att namnet *Per(k)kiö*, som torde förekomma i flere trakter av vårt land, ofta är rent finskt och betyder 'röjd plats' (av vb. *perk(k)ata* 'rödja, rensa').

[3] Hellquist, Sv. sjön. I s. 57 f., Rygh, Elvenavne s. 14 f.

*lahti* 'vik'), som sannolikt är en förkortning av ett **Koivujoenlahti*, d. ä. 'Björkåviken' (jfr t. ex. *Vammelsuu* i. st. f. *Vammeljoensuu*, *Vilalahti* i. st. f. det även brukliga *Vilajoenlahti*, *Virolahti* i. st. f. *Virojoenlahti* m. fl.). Vi hava ovan funnit, att forntidens finnar ofta översatte de svenska namnen, och det är därför knappast en tillfällighet, att den vik, där Kyro älv (den gamla '*Björkån*') faller ut, har ett namn, som lätt låter förklara sig såsom en finsk översättning av det gamla ånamnet [1].

Häremot kan visserligen anmärkas, att Kvevlax socken ligger långt västerut från det gamla utloppet, men det låter tänka sig, att namnet under tidernas lopp förflyttats i samma mån som själva åmynningen eller att stället uppkallats med detta namn först då Kyroälvs utlopp nådde hit. Såsom stöd för etymologin må yttermera nämnas, att trakten kring Kyroälvs mynning har att uppvisa ett stort antal finska namn — huvudsakligen naturnamn, men även ej så få kulturnamn (se Saxén, Den sv. bosättn. hist. I s. 264 ff.).

I en icke alltför avlägsen tid har Kyroälv genom den s. k. Tobymossen, som då var en sjö [2], stått i förbindelse med den något sydligare *Tobyå: Laihianjoki*. Dessa namn äro bildade på byanamnet *Toby:* fi. *Tuovila* (sammansatt av personnamnet *Tōvi* och sbst. *by* [3]) och sockennamnet *Laihia (Laihela)*.

---

[1] Det finnes ingen anledning att i likhet med Karsten, Arkiv XXII s. 189 not antaga att fi. *Koivulahti* vore en ombildning av ett äldre *Kuivalahti*, då betydelsen än i denna dag genast framstår för språkmedvetandet. Jfr även Saxén, Sv. lm. XI: 3 s. 53. De äldsta formerna *Quiffuelax* (1549 o. s. v.) avse ingalunda ett finskt **Kuivalaksi* utan ett äldre svenskt uttal. Det är ju lätt att förstå, att svenskarna i. st. f. den för dem främmande diftongen *oi* substituerade ett sv. *u̯i*, som senare gav *ve*. På samma sätt hava finnarna för den obekanta ljudförbindelsen *-u̯ai-* i urn *ku̯aisa* (> sv. *kvesa*) substituerat diftongen *oi*. Jfr härom närmare nedan. Det är detta jag avsett i Sv. lm. XI: 3 s. 149 och som av Karsten l. c. s. 188 not missförståtts. Min tanke har aldrig varit, att sv. *kvesa* vore lånat från fi. *koiso*.

[2] Se Rosberg, Bottenvikens finska deltan s. 66.

[3] Saxén, Sv. befolkningens ålder s. 68. En annan, mycket osannolik tolkning hos Karsten, Österb. ortnamn I s. 68.

I förbigående vill jag nämna, att vi i Laihela socken finna såsom gårdnamn det ovan s. 36 behandlade namnet *Vaania*. Naturligtvis har detta även här ursprungligen varit ett vattendragsnamn. Månne det gamla namnet på den vik, i vilken Kyröälv utmynnade?

Bland älvens tillflöden må nämnas blott *Tervajoki*, vars namn såsom första led innehåller det nordiska lånordet *terva* 'tjära'. Likasom de ovan s. 8 f. behandlade *Tervajoki*, *Tervajärvi* är även detta tvetydigt[1]. Det synes mig snarast vara bildat på finsk språkbotten.

## Lappo å: Lapuanjoki.

Denna älv, som i sitt nedre lopp bär namnet *Nykarleby älv*, har säkerligen fordom varit en viktig samfärdsled. Enligt Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II s. 105 ff. (jfr kartan) har man uppe vid åns källor i Lappo socken gjort märkliga och rika fynd från stenåldern. Den urgamla befolkning, som under dessa avlägsna tider var bosatt här, torde hava varit av germansk härkomst. Och i så fall måste man anse, att det nuvarande namnet på ån ej är det ursprungliga. Möjligen ha vi stammen till detta bevarat i gårdnamnet *Pernaja*, vilket, såsom ovan s. 44 f. påpekats, kan återge ett urn. **Bern-a-i̯a* (här väl namn på den vik, i vilken ån utfaller).

Ett annat minne från den urnordiska befolkningens tider hava vi i namnen på den lilla bäck, vid vilken den gamla stenåldersboplatsen varit belägen, *Hatunluoma* — infaller slutligen i Lappo å — och det närbelägna berget *Hatunvuori*. Första leden i dessa ord utgöres av det ovan s. 92 behandlade ordet *hatt*[2], vanligt i bergnamn (t. ex. sv. *Hattåsen*, *Kungshatt*, no. *Snöhättan*).

---

[1] Här må blott tilläggas, att Steenstrup, Indledende studier s. 109 (353) härleder de danska gårdnamnen *Tjæreby* från ett ord *tiar*, *ther*, *tyær* med betydelsen 'Vandsamling, Vandhul' (jfr no. *tjørn*, fsv. *tiärn*).

[2] Jfr Karsten, Österb. ortnamn I s. 92 f.

Vad fi. *Lapuanjoki* (sv. *Lappo å*) vidkommer, anser jag det sannolikt vara bildat på finsk botten enligt en i Österbotten i synnerhet i vattendragsnamn vanlig namntyp på *-ua*: jfr fi. *Korvuanjoki*, *Siuruanjoki*, *Lentuanjoki*, *Uljuanjoki*, *Mulkuanjoki*, *Korpuankoski*, *Kiukuankoski*, *Suittuakoski*, *Luonuankoski* m. fl. Om namnet innehåller folknamnet *lapp* (fi. *lappi*, *lappalainen*) eller ej, synes mig så osäkert, att jag ej vågar uttala mig därom. Däremot torde det vara säkert, att sv. *Lappo* — kanske härvid träffande det rätta — folketymologiskt ansluter sig till detta ord. Namnets dialektala nutida svenska uttal *(Lapo)*, den finska formen *Lapua* och de äldsta skrivformerna: *Lapu* (1543, 1544, 1546, 1558), *Lapu elff* (1557; jfr dock även *Lappåå storby* 1547 o. s. v.) antyda, att vi hava att utgå från en form med kort *p* (kanske representerande det svaga stadiet av fi. *lappi*). Konsonantförlängningen kan bero på anslutning till ordet *lapp* men kan även vara ljudlagsenlig (Noreen, Aschw. gr., § 298; jfr även Svenska etymologier s. 31). Analoga fall äro t. ex. fi. *Jepua*: sv. *Jeppo*, fi. *Kepoo*: sv. *Käppo*, fi. *Napue*: äldre sv. *Nappo*, fi. **Vetelä*: äldre sv. *Vettil*.

En annan uppfattning av här berörda namn finnes hos Karsten, Österb. ortnamn I s. 92. Han anser fi. *Lapua* återgiva en fsv. form av namnet. Den svenska formen *Lapu* åter skulle ljudlagsenligt uppkommit i förbindelsen *Lappå å* l. *by*. Det ordslutande *a*:et åter i finskan skulle vara ett i svagtonig ställning förkortat fsv. *a* 'å' [1]. Även det korta *p*:et vore sekundärt; namnet är nämligen enligt honom bildat på folknamnet *lapp*. Alltså: namnet vore svenskt, men förrän det upptagits av finnarna, har det fsv. *Lappā* (l. *Lappǭ*) först blivit *Lappu*, detta har förkortats till *Lapu* enligt en hittills okänd ljud-

---

[1] Ett genomgående fel i Karstens arbete är, att han ständigt opererar med sammansatta vattendragsnamn — även vid sådana, vilka han vill tillerkänna mycket hög ålder — ehuru åtminstone de äldre bland dem i allmänhet ej voro sammansatta, något som även bekräftas av vår undersökning av de finländska vattendragsnamnen.

lag[1], detta har åter erhållit ett nytt fsv. *ā* till senare sammansättningsled, detta *ā* har ånyo förkortats och först nu har namnet i formen *Lapua* inkommit i finskan. Att ett dylikt betraktelsesätt är omöjligt, säger sig själv.

I sitt nedre lopp bär älven även namnet *Kainuunjoki*. Om detta namn, som måhända även återgår till den äldre bosättningens tider, se nedan (efter *Torneå älv*).

## Esse å: Ähtävänjoki.

Förhållandet mellan den svenska och finska formen ävensom namnets etymon framgår av de äldsta beläggen (*Essuåå, Essuvöö, Essvöö* 1543, 1548, 1549, *Esseuöö* 1546, *Eidzeffåå, Ädzeffåå, Edzeue, Esseue* 1556 o. s. v.). Jag har tidigare (Sv. lm. X: 3 s. 84) tolkat namnet såsom ett **Edsævar*, varav ljudlagsenligt fi. *Ähtävä*, sammansatt av fsv. *eþ* 'ed, näs' ('ställe, där farkoster måste dragas över land') och genitiv *sævar* av stammen **sæv-* 'sjö' (fsv. *sio*, isl. *siór, sær*). Etymologin, som även accepterats av Karsten, Österb. ortn. I s. 98 f.[2], har senare synts mig osäker (Fennia 14: 4 s. 17), emedan ett vattendragsnamn slutande på en genitiv förefallit egendomligt. Man kunde visserligen vänta sig ett ånamn **Edsævar-ā*, men något sjönamn motsvarande sv. *Edsjön* känner man ej till från Esse ådal, och vid åns mynning ligger byn *Edsevö*, vars namn ävenledes tyder på ett ånamn **Edsev-*.

Emellertid tror jag numera, att mitt första tolkningsförsök i alla fall var riktigt. Esse ås källor ligga helt nära *Etseri* (fi. *Ätsäri* l. *Ähtäri*) stora sjö. I detta namns

---

[1] Då Karsten s. 72 hänvisar till konsonantväxlingen i sv. *Boddeby*: fi. *Potila*, sv. *Raddeby*: fi. *Ratila*, sv. *krabba*: fi. *rapu*, tyckes han ej känna till en särskilt i ortnamn vanlig finsk företeelse. Fi. *t, p* representera det analogiskt införda svaga stadiet (nom. **Potti*, gen. **Potin* o. s. v.).

[2] Ehuru han ej tyckes hava insett den svaga punkten i etymologin. Han översätter namnet med 'ån som faller ut i edsjön' (d. ä. sjön vid edet, jfr 'saltsjön'). Detta är naturligtvis omöjligt.

äldsta form *Edziöö* (1591) finner jag den av mig saknade **Edsjön*. Esse å har sålunda fått sitt namn härav; det var den å, längs vilken man färdades upp till **Edsjön* eller **Edsjöarna*. Formen *Ätsäri* (redan 1592 *Edzäröö*) återgår på ett sv. **sær*, förkortat antingen av en genitiv singularis eller — kanske snarare — nominativ pluralis *sævar*. Det 'ed' man hade att passera var Suomenselkä, vattendelaren mellan *Etseri* sjöarna och *Esse å*.

Både fi. *Ähtävä* och *Ätsäri* hava upptagits först efter det *e* (< *ei*) förkortats och övergått till *ä* framför ljudförbindelsen *ts* (jfr t. ex. sjönamnet *Ätran* med fno. *Eitrá*). Fi. *Ähtävä* beror på en dialektisk övergång *ts* > *ht*.

För sannolikheten av mitt antagande talar ej blott den omständigheten, att vi ofta förut funnit nordiska vattendragsnamn vid älvarnes övre lopp, utan även andra svenska naturnamn vid Esse ås källor. En av källbäckarna bär det svenska namnet *Kungsån* (fi. *Kuninkaanjoki*), en annan upprinner ur sjön *Röyrinkijärvi* l. *Räyrinkijärvi* (< sv. **Röring*; se nedan *Röringe*). Namnet är bildat på sbst. *rör* i betydelsen 'vass'. Samma namn finnes översatt till finskan — eller bildat på finsk språkbotten — såsom benämning på ett av Etseri sjös tillflöden: *Ruokoisoja* (av fi. *ruoko* 'rör'). — Ett annat tillflöde bär namnet *Leväjoki*, varom se ovan s. 85.

Även må nämnas, att Alajärvi socken vid Esse ås källor fordom enligt gårdnamnens vittnesbörd haft svensk befolkning (se Saxén, Sv. bos. hist. I s. 249 f.).

Esse å genomflyter *Lappajärvi* stora sjö (i äldre tider *Lappträsket*). Denna upptager från sydost *Vindala å* (i *Vindala* socken). Den äldsta formen av namnet *Vindallå* (1605) giver vid handen, att vi här hava ett svenskt ånamn, vilket jag jämför med *Vindalälven* i Sverge och norska älvnamnsstammen *Vind-*, som av Rygh, Elvenavne s. 298 härledes från verbet *vinda* 'sno, dreie'. Jfr Saxén, Sv. bos. hist. I s. 250.

Alla nu behandlade ortnamn gå tillbaka till fornsvensk eller kanske äldre nysvensk tid och äro sålunda av relativt ungt datum. Detta är egnat att väcka för-

våning, ty enligt Hackman, Die ältere Eisenzeit (se kartan) var Esse redan under äldre järnåldern en viktig boplats.

## Kronoby å: Tervajoki.

Åns svenska namn är bildat på sockennamnet *Kronoby*; det finska åter är i likhet med det därmed sammanhängande sockennamnet *Terjärv* (< *Tervajärvi*; se Saxén, Fennia 14: 4 s. 46 f.) bildat på fi. *terva* 'tjära' (se ovan s. 8 f., 118). Det synes mig dock ej otänkbart, att namnet häntydde på en urnordisk bosättning: Ailios karta ('Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde') visar oss nämligen några stenåldersboplatser ej långt från åns övre lopp.

Ett annat namn, som även — kanske med större skäl — kunde vara ett minne från den urnordiska tiden, är *Poras*, ingående i namnet på källsjön *Porasjärvi*. I äldre handlingar kallas ån *Poras åå* (t. ex. 1557), och namnet kvarlever på svensk språkbotten ännu i byanamnet *Poras* och vattendragsnamnen *Porasbäck* och *Porasträsk* (infalla i Kronoby å). Namnets äldsta former äro *Påras* 1543, *Poras* 1544, 1546, 1548, *Porais* 1556 o. s. v. Vi hava särskilda gånger varit i tillfälle att påpeka, att åarna och i samband med dem stående sjöar ofta bära namn bildade på samma stam, och det förefaller mig därför antagligt, att det äldsta namnet på det nu ifrågavarande vattendraget just är *Poras*. Jag anser det ursprungligen vara ett sjönamn och hänför det till en urn. form **ForaR* av isl. *forr* 'häftig'. Vi skulle här sålunda möjligen hava samma ordstam, som ovan s. 14 alternativt antogs såsom senare led i forsnamnet *Ankapora*.

En annan etymologi av namnet har framställts av Karsten, Österb. ortnamn I s. 109 f. Han anser det vara en förfinskad form av ett sv. **Borgas* (< **Borg-ārs* < **Borg-ār*, genitiv av fsv. **Borg-ā*), bildat på sbst. *borg* i dess äldre betydelse 'bergshöjd' (jfr ovan s. 47).

Mot detta resonemang kunna många anmärkningar göras. Först och främst är det föga troligt, att till ett

fsv. **Borgar* redan i fsv. tid (före övergången *a* > *å*) skulle tillagts ett 'förtydligande genitivmärke' *s*. Vidare kan ett fsv. **Borgas* naturligtvis icke 'ljudlagsenligt' giva ett fi. *Poras*. Ett sv. **Borga-* ger ett finskt **Porka*, som i analogi med en talrik böjningsklass kan få en genitiv **Poran*. Härvid är emellertid, att märka, att vi snarast skulle vänta oss ett äldre stadium **Porghan* (jfr *verka:* äldre *werghan*), då ju namnet i alla fall mycket tidigt måste hava åter inkommit i svenskan. Om det åter vore ett ungt lån i finskan, skulle den svenska formen med all sannolikhet hava bibehållits.

Formen *Porais* (1556) tyder närmast på en finsk *nen*-avledning (**Porainen*), men då detta skrivsätt t. o. m. på 1500-talet tyckes vara sällsynt, så får man väl ej därvid fästa stort avseende. Och dessutom synes mig den finska sammansättningen *Porasjärvi* giva vid handen, att namnets form verkligen är *Poras*.

Karstens alternativa härledning från fi. *porras* 'bro' förtjänar ej någon uppmärksamhet.

## Gamlakarleby å: Perhonjoki.

Sitt svenska namn har älven fått efter *Gamlakarleby* stad i närheten av mynningen. Källorna åter ligga i *Perho* socken, därav det finska namnet *Perhonjoki (Perho å)*. Enligt vissa förff. skall ån under sitt mellersta lopp kallas *Vetilå*. Detta namn, som emellertid ej användes å ort och ställe, härledes från sockennamnet *Vetil:* fi. *Veteli* (1543 *Wetella*, 1546 *Vetelä*, 1554 *Wethele* o. s. v.). Såsom de äldsta formerna angiva, är detta namn bildat på fi. *vetelä* 'vattenaktig, sank' [1].

I Vetil socken får ån ett tillflöde ur *Röringe träsk* i *Röringe* by: fi. *Räyrinki* (1548, 1549, 1550, 1551 *Röringe by*, 1552 *Röringhe by*, 1562 *Röringh by*, 1557 *Röringe träsk*,

---

[1] En annan mycket osannolik tolkning av namnet hos Karsten, Österb. ortn. I s. 113. Jfr Saxén, Fi. ugr. forsch. VI, Anz. s. 47.

1562 *Röringe åå* o. s. v.). Detta namn är tvetydigt (se härom Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 256, Karsten, Österb. ortnamn I s. 115 f.). Om sjönamnet är det primära i förhållande till bynamnet, så hava vi en *ing*-avledning av fsv. *rør*, sv. dial. *rör* 'vass' (ordet har denna betydelse ännu i Österbotten; se Vendell, Ordbok över de östsv. dialekterna). Om åter bynamnet är det primära, så få vi antaga en sammansättning av det nämnda ordet *rör* och fsv. *ængi*. För det förra alternativet talar den omständigheten, att *-ing*, särskilt i Österbotten, tyckes hava varit ganska allmänt vid bildandet av vattendragsnamn, även i relativt sen tid (jfr ovan *Pienjärvi: Penningträsk*, *Räyrinki-* l. *Röyrinkijärvi* samt nedan *Peninkijärvi*, *Pieninginojä*, *Kiiminginjoki*). Och att *Röringe* härstammar från fsv. tid, framgår av den finska formen *Räyrinki*[1]. Den senare etymologin åter synes närmare överensstämma med namnformen *Röringe*. Formen *Röring*, som någon gång förekommer, kan bero på en östsvensk apokoperingsregel[2], medan däremot *Röringe* är svårare att förstå, om namnet ursprungligen varit *Röring*. Och då diftongen *äy* i fi. *Räyrinki*, såsom redan nämndes, visar oss, att namnet först i fsv. tid upptagits av finnarna, kunna vi antaga, att detta skett först efter övergången *æ* > *i* (**Reyrængi* > **Reyringe*). Jfr Kock, Svensk ljudhistoria I s. 226.

För vardera etymologin kunna sålunda ganska starka skäl anföras, och jag vill ej bestämt uttala mig för någondera, ehuru den senare synes mig sannolikare. Jfr även svenska sjönamnet *Röringen* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 514).

Ett betydande tillflöde emottager Perhonjoki genom *Halså å: Halsuanjoki* från *Halsåträsk: Halsuanjärvi* i *Halså* kapell. Äldre former: 1557 *Halse träsk*, 1617 *Halsoo* (by), 1655 *Halså* by, *Halsa å*, 1734 *Halsa träsk*. Namnet

---

[1] Karstens antagande att fi. *Räyrinki* återginge på ett urn. **Rauringi* är av många skäl omöjligt (se Saxén, Finn. ugr. forsch. VI, Anz. s. 47 f.).

[2] Hultman, Östsv. dial. § 1, 49.

är enligt Karsten, Österb. ortn. I s. 116 bildat på fsv. *hals* 'lanttunga, lantrygg' l. 'smalaste delen av en vik, ett sund eller trångt vattendrag i allmänhet'. Om namnet verkligen är svenskt, så få vi dock icke i likhet med Karsten här antaga samma enligt min mening omöjliga utveckling, som ovan tillbakavisats beträffande *Lapua: Lappå*. *Halsua* är i detta fall ombildat i analogi med de talrika finska vattendragsnamnen på *-ua* (se ovan s. 119).

I *Halsuanjärvi* infaller en liten å: *Peninkijoki* från en avlägsen ödemarkssjö: *Peninkijärvi*, till vars strand man förlagt 'graven i Perho'. Fi. *Peninki-* kan återgå på ett svenskt vattendragsnamn på *-ing*, ehuru jag ej känner till någon nordisk namnstam, som här kunde antagas. Svenska sjönamnet *Fenen*, norska älvnamnet *Fenaaen* innehålla sannolikt sv. dial. *fēn* (< **fain-*) 'agn, smula' eller isl. *fen* 'bløđ myr' (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 116 f. Rygh, Elvenavne s. 48). Namnen kunna sålunda icke sammanställas. Det synes mig sannolikast, att namnet är finskt. Enligt Ahlqvist, Suomen kielen rakennus § 77 är avledningsändelsen *-nki* mycket vanlig i finska ortnamn. — Jfr även nedan *Pieninginjoki.*

## Kelviå: Kälviä (Kälviö).

Detta sockennamn kan vara finskt (jfr fi. *kälviä, kälveä* 'förvissnad, mager, torr'), men å andra sidan kunde det även återgiva ett nordiskt vattendragsnamn **Kelvia-* l. **Kelviō(n)*, vilket vore att jämföras med svenska sjönamnet *Kälven*. Detta hänföres av Hellquist, Sv. sjön. I s. 323 till samma avljudsstadium av sv. *kall, källa*, som finnes i lat. *gelu, gelare, gelidus* (med *w* måhända direkt motsvarande lat. *u*). Härav skulle vi naturligtvis få ett fi. *Kelviö* l. *Kelviä*, och märkas bör, att namnet alltid skrivits med *e* (1549 *Kelffwe vick*, 1554 *Keluie* o. s. v.). Om fi. *ä* dock är ursprungligt, härstammar namnet troligen från yngre tid och återger ett fsv. **Kælwe* (jfr den från 1549 anförda formen *Kelffwe*). Formen *Kälviä, Kälviö*

beror i så fall på analogisk anslutning till finska namn på *-ia, -io*.

## Raumajoki (Lestijoki).

Ån utfaller vid *Rauma* by i Himango (Himanka). Fi. *rauma* 'sund, havsström' är lånat från urn. **strauma* (fsv. *strømber*, n. *ström*, isl. *straumr*). Namnet kan vara bildat på finsk språkbotten, men många nordiska paralleller kunna uppvisas. Jfr å ena sidan svenska sjönamnen *Strömaren, Strömmen* och *Strömsjön* samt å andra sidan norska älvnamnet *Rauma*. Lika tvetydiga äro *Rauma* (sv. *Raumo*) stad och *Rauma* by i Satakunta.

## Kalajoki.

Denna älv bildas genom förening av två nära varandra flytande åar, av vilka den nordliga betraktas såsom huvudåder. Invid dessa åar finna vi flere ortnamn, som möjligen kunna vara gamla vattendragsnamn.

Vi skola först fästa vår uppmärksamhet vid namnet *Kalajoki*. Detta förefaller vid första ögonkastet att vara bildat av fi. *kala* 'fisk' + *joki* 'å'. Men denna form är en yngre folketymologisk bildning. Älven, som upprinner ur Reisjärvi, har nämligen genomflutit en numera uttorkad sjö *Kalajanjärvi*[1], och då vi veta, i vilket intimt samband namnen på åar och deras källsjöar stått till varandra, kunna vi utan tvekan anse, att *Kalajoki* är en ombildning av ett äldre *Kalajanjoki*. Vidare är att märka, att man vid Kalajokis källor och i dessas närhet funnit flere stenåldersboplatser[2] (en av dem i *Kalajankylä* i Reisjärvi), varför Kalajoki i äldre tider synbarligen varit en viktig trafikled. Det vore därför frestande att jämföra *Kalaja* med ovan behandlade *-aja*-namn och hänföra det till ett

---

[1] Ignatius, Finlands geografi s. 248.
[2] Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde II (kartan).

urn. **Gal-a-i̯a-* eller **Kal-a-i̯a-*. Det förra innehåller samma stam *gal-*, som ingår i svenska sjönamnet *Galmaren*. Hellquist, Sv. sjön. I s. 165 härleder detta av ett sbst. *galm* 'skrik, rop, larm', bildat på vb. *gala* (jfr även norska älvnamnsstammen *Gal-*; Rygh, Elvenavne s. 63). Formen **Kal-a-i̯a* åter kunde vara bildad på den germanska stam **kal-*, som återfinnes i isl. *kala* 'gjøre kold', sv. dial. *kala* 'blæse lidt', ags. *calan* 'være kold' och varav germ. **kalda-* (sv. *kall*, isl. *kaldr*, no. *kold*) är en participbildning[1]. Jfr även norska älvnamnsstammen *Kal-* (Rygh, Elvenavne s. 123). — Suffixet *-ai̯a-* antyder, att sjönamnet varit det primära[2].

Det är naturligtvis med tvekan man antager en urgammal skandinavisk bosättning i dessa trakter, vilka enligt Ailio anf. arb. I s. 102 hörde till det ostfinska kulturområdet under stenåldern. Och jag måste anse ett dylikt antagande för osannolikt. Jag har dock velat omnämna denna möjlighet, emedan det ej långt från Kalajokis källor finnes några andra sjönamn, som ävenledes peka åt samma håll som *Kalaja*. Enligt Ailio, anf. arb. II s. 131 ff. har man i Pihtipudas socken funnit flere viktiga stenåldersboplatser, och de sjöar, vid vilka dessa fynd blivit gjorda, bära namn, som förtjäna vår uppmärksamhet: *Alvejärvi*, *Muurejärvi* och *Saanijärvi*.

*Alvejärvi* kan naturligtvis innehålla det skandinaviska lånordet[3] *alve*, som bl. a. har betydelsen 'fiskyngel', men det kan även återgiva stadiet **Alƀē-* av ett urn. sjönamn **Alƀ-a-u̯a-*, bildat på den i vattendragsnamn vanliga stammen i germ. *alƀiz* (sv. *älv*, fsv. *ælv*, isl. *elfr*; jfr ovan s. 97). Jfr svenska sjönamnen *Älvlången*, *Älvsjön*, *Älvtjärn*, *Älvviken* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 777). Urn. **Alƀē-* ger en finsk stam **Alpee-*, varav på analogisk väg en finsk nominativ *Alve* (jfr ovan s. 91 *Aurejärvi*).

På samma sätt kan *Muurejärvi* återgå på samma

---

[1] Falk o. Torp, Etym. ordbog, art. *kold*.

[2] Mindre sannolikt anser jag det vara, att *Kalajoki* återginge direkt på ett urnordiskt älvnamn.

[3] Saxén, Journal de la Soc. finn. ougr. XXIII: 9 s. 1 f.

kontraherade stadium **Mūrē-* av ett urn. sjönamn **Mūr-a-ia-*, bildat på avljudsstadiet **mūr-* av sbst. sv. *myr*, isl. *mýrr* f. (< germ. **miuzi*; se Falk-Torp, Etym. ordbog). Så förklarat får även detta sjönamn nordiska paralleller: sv. *Myrbjörken*, *Myrsjön* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 413). Det bör dock ej förbises, att fi. *Muure-* även kan hänföras till fi. *muura(in)* 'hjortron'. Men å andra sidan är det mycket lockande att i namnen på just de sjöar, vid vilka de gamla boplatserna voro belägna, antaga gamla nordiska bildningar på sjönamnssuffixet *-aia-* (på ett relativt litet område ej mindre än tre sådana: **Gal-aia-*, **Alt-aia-*, **Mūr-aia-*). Och sjönamnen på *-aia* äro säkerligen urgamla.

För det tredje av de nämnda sjönamnen *Saanijärvi* (och *Saanijoki*) känner jag ej till någon finsk etymologi. På det ryska lånordet[1] *saani* 'släde' kan man naturligtvis ej tänka. Men då det finnes en norsk älvnamnsstam *Sán-* (Rygh, Elvenavne s. 207), så tyder även detta på en nordisk bosättning i dessa trakter. Betydelsen av namnstammen är dunkel (ett tolkningsförsök av Bugge hos Rygh, anf. arb.).

Om de nu behandlade ortnamnen verkligen äro av skandinaviskt ursprung, så bevisa de sålunda en kolonisation västerifrån, vilken i så fall måste förläggas till en senare tid än den avlägsna period av stenåldern, från vilken de arkeologiska fynden härstamma. Och de finska formerna *Kalaja*, *Alve-*, *Muure-* tyda i detta fall på att den senare finska koloniseringen gått i riktning från väster till öster (*Kalaja* representerar ett äldre stadium än *Alve-* och *Muure-*).

Emellertid måste jag ställa mig mycket tveksam beträffande namnens nu ifrågasatta nordiska ursprung. Såsom redan nämndes höra de arkeologiska fynden till ett ostfinskt kulturområde, och fi. *Kalaja* bör därför snarast i likhet men andra nordfinska *-aja*-namn anses vara av finskt eller lapskt ursprung. Jag påminner om det av Wiklund, Ymer 1904 s. 180 ff. behandlade

---

[1] Mikkola, Mémoires de la Soc. finn. ougr. VIII s. 160.

*Luulaja*. Detta namn är enligt honom av lapskt ursprung (*lūlla* 'östra' + *ijjō*[1] 'vattendrag'; båda orden av protolapskt ursprung). Det finska ursprunget förefaller mig så mycket sannolikare, som även *Alvejärvi* och *Muurejärvi* lätt kunna etymologiseras i finskan.

Huru härmed än må förhålla sig, så torde det vara säkert, att svenskar varit bosatta vid Kalajokis nedre lopp.

Åns båda grenar förenas vid *Tynkä* by, vilket namn på grund av äldre former (1546 *dynge by*, 1548, 1549 *Dynge by*, 1556 *Dyngä*, 1580 *Dyngo*) kan anses för ett svenskt kulturnamn, bildat på sv. *dynga*, fsv. *dyngia* 'hög, jordkula' (se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 263). Mindre sannolikt förefaller mig Karstens antagande (Österb. ortnamn I s. 119), att *Tynkä* återgåve ett gammalt ånamn (jfr norska älvnamnet *Dyngja*).

Vid den södra åarmen, Sievinjoki, ligger *Rautio* kapell. Namnet bevarar måhända det urnordiska namnet på älven: **Rauðiōn*, bildat på den stam *rauð-*, som ovan behandlats vid *Rautunvesi* m. fl. För denna härledning talar i någon mån den omständigheten, att vi vid den andra älvarmen finna en fors *Raudaskoski* (vid *Raudaskylä* by), vars namn kunde vara en *a*-stamsbildning till ånamnet. Jfr dock å andra sidan fi. *rautio* 'smed'.

Men även vid ett annat namn böra vi fästa vår uppmärksamhet. Vid denna å ligger nämligen även en by *Perkkiö*, bärande alltså samma namn, som vi ovan funnit vid Kyro älv och som med en viss grad av sannolikhet där kunde betraktas såsom ett nordiskt ånamn (**Berkiōn*). Här synes mig dock sannolikheten för finskt ursprung vara rätt stor.

Något ovanom Perkkiö erhåller ån ett tillflöde genom *Kuusanjoki* från *Kuusanjärvi*. Jfr ovan s. 28 f. *Kuusankoski* i Kymmene älv.

En av forsarna i Kalajoki bär namnet *Padinki* (*Padinginkoski*). Månne bildat på ett gammalt vattendragsnamn på *-ing*?

[1] Återfinnes i flere ortnamn i Finland, t. ex *Ii(joki), Iinsalo, Iidenjärvi, Iisalmi.*

## Pyhäjoki.

Denna 15 mil långa älv upprinner ur *Pyhäjärvi* sjö. *Pyhäjoki* är emellertid icke åns ursprungliga namn. Den riksgräns, som efter freden i Nöteborg (1323) uppgicks mellan Sverge och Ryssland, gick bl. a. längs *Petäjoki* till 'Kajænohavet' (d. v. s. Bottniska viken norr om Kvarken). Att *Petäjoki* avser *Pyhäjoki* framgår därav, att Pyhäjoki socken ännu 1559 i ett kungligt brev kallas *Petäjoki*, samt därav, att invid älven än i dag finnes en by och en fors *Petäjäkoski* (på 1600-talet *Petäkoski*, *Petäfors*)[1]. Om även *Pyhäjärvi* tidigare hetat *Petäjärvi*, kan jag ej avgöra. Men det synes mig sannolikt.

Om emellertid svenskarna redan före finnarna kände till Pyhäjoki — och det är att märka, att stenåldersfynd blivit gjorda i Oulais socken invid älven och att mycket viktiga boplatser under denna tid funnits i närheten av källorna[2] — så har väl Petäjoki i sin tur undanträngt någon skandinavisk benämning. En sådan kan möjligen dölja sig i sockennamnet *Oulainen*, vilket är en *nen*-avledning av samma namn, som vi hava i *Oulujoki*, *Oulujärvi* (< äldre *Ogla-*). Såsom vi nedan skola finna, kan detta vara nordiskt och betyda antingen 'besvärlig' eller 'snabb'. Den förra betydelsen lämpar sig utmärkt för Pyhäjoki, som 'besväras' av ej mindre än 67 forsar.

Nere vid sydligaste ändan av Pyhäjärvi ligger *Virola* gård. Jfr ovan s. 10 f. *Virojoki*.

## Tyypekinoja.

Norr om Pyhäjoki utfaller i havet en liten bäck vid namn *Tyypekinoja*. Detta återger ett sv. **Tybäck* eller fsv. **Tybækker*, bildat på samma stam, som vi finna i norska älvnamnsstammen *Ty-*, vilken Bugge (Rygh

[1] Se Ruuth, Atlas öfver Finland, texten 32 a s. 2.
[2] Ailio, Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde.

Elvenavne s. 329) översätter: 'den som svulmer op, den store'. Jfr även svenska sjönamnet *Tynn* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 658 f.) samt svenska gård- och släktnamnet *Dybeck*. Den svenska formen av *Tyypekinoja* kvarlever i släktnamnet *Tybeck* (så redan år 1755).

## Liminganoja, Liminka (sv. Limingo), Lumijoki.

Det är icke säkert, om ånamnet *Liminganoja* bör sammanställas med namnet på den något längre norrut liggande socknen *Liminka:* sv. *Limingo* och de därmed sammanhängande vattendragsnamnen *Liminganjärvi* och *Liminganjoki*. Om så icke är fallet och om *Liminganoja* (fi. *oja* 'dike, bäck') har ursprungligt *i*, så kan detta **Liminka* jämföras med det från Sverge och Norge kända insjönamnet *Liminge(n)*, vilket härledes från sv. dial. *lim* 'kalk' [1].

Det synes mig emellertid svårt att skilja detta *Liminka* från det lika lydande sockennamnet. Och detta torde hava en annan historia. Det skrives 1490 *Lyminghe*, varför Hellquist, Sv. ortnamn på *-inge* s. 92 f. anser det vara ett släktnamn, bildat på den personnamnsstam, som ingår i fda. **Lum, Lumi*. Är denna etymologi riktig, så äro våra nu i fråga varande vattendragsnamn sekundära, bildade på ett kulturnamn, som innehåller ett patronymicum.

Likväl torde den Hellquistska tolkningen vara oriktig. Det synes mig, som om Hellquist ofta skulle operera med patronymiska bildningar, då annat ursprung ligger närmare till hands; — jag kan dock icke förena mig om Steenstrups (l. c. s. (88 ff.), 332 ff.) fullständigt negerande ståndpunkt i frågan. För att nämna blott ett exempel vill jag anföra, att det av honom behandlade fsv. *Væskinge* (l. c. s. 175) synes mig böra sammanställas

---

[1] Hellquist, Sv. sjön. I s. 345, Rygh, NG XV s. 287. Jfr Steenstrup, De ældste danske stednavnes bygning s. (91), 335.

med det ovan s. 72 behandlade älvnamnet fi. *Vaskio* (< urn. **Vaskiōn*). Enligt Hellquist själv (s. 244 ff.) äro sådana bildningar rätt vanliga, t. ex. fsv. *Bølminge* av det forna namnet på *Bolmån*, fsv. *Uttrunge* av sjönamnet *Uttran* m. fl.

Om fi. *Liminka* ej är av finskt ursprung och *y*:et i fsv. *Lyminghe* icke blott är en ortografisk oegentlighet, så synes *Liminka* böra sammanställas med namnet på den fjärd av havet *Lumijoenselkä*, i vilken *Lumijoki* infaller. Och sammanträffandet av dessa namn tyckes mig knappast kunna vara en tillfällighet. I *Lumijoki* finna vi den stam *Lum-*, som förutsättes av fsv. *Lyminghe*, som sålunda kommer att höra till de ovan nämnda, på vattendragsnamn bildade *inge*-namnen. Jag jämför *Lumi-* med den älvnamnsstam, som återfinnes i norska älvnamnet *Luma*. Rygh, Elvenavne s. 149 översätter det: 'den varma, milda'; Hellquist, Sv. sjön. I s. 353 hänför det alternativt till isl. *hlymja* 'klinga, braka, larma'. Den senare tolkningen tilltalar mig; denna betydelse är såsom bekant vanlig hos sjö- och älvnamn. Jfr ovan *Lumiala* och *Lumijärvi* (ss. 39, 91 not, 97).

Fsv. *Lyminghe* anser jag sålunda vara bildat på ett älvnamn **Lumō* l. **Lumiōn* och betyda 'Lumåbornas trakt, gård eller by' på samma sätt som *Uttrunge* väl betyder 'Uttrungrarnas gård eller by'[1]. Beträffande ljudövergången *y* > *i* i fsv. *Lyminghe* > nsv. *Limingo* se Noreen, Aschw. gr. § 101. Det är att märka, att i ord på *-ing-* huvudtonen kunde vila på denna stavelse[2].

Det enda, som talar emot denna etymologi är den finska formen *Liminka*. Man skulle nämligen vänta sig, att namnet upptagits av finnarna redan i urnordisk eller åtminstone fornsvensk tid (alltså fi. **Luminko* l. **Lyminkä*). Jag kan ej förklara detta på annat sätt, än att fi. *i* beror på senare inverkan av den svenska formen. Övergången *y* > *i* visar, att svenskar funnits i trakten ännu i fsv. tid.

---

[1] Jfr dock Hellquist anf. arb. s. 246, Steenstrup anf. arb. s. (89), 333.

[2] Noreen. Aschw. gr. § 57 I B 2.

Även ändelsevokalismen är något invecklad. Huru skall växlingen *a* ∾ *o* ∾ *e* i *Liminka* ∾ *Limingo* ∾ *Lyminghe* förklaras? Jag tänker, att *-nka* i fi. *Liminka* återger en fsv. plural genitiv **Lyminga*. Den urnordiska formen åter av denna kasus **Lumingō* är bevarad i fi. *Liminko* (> sv. *Limingo*) [1]. Vi finna sålunda i namnformerna flerfaldiga analogiska utjämningar. Detta må belysas genom följande schematiska framställning:

urn. **Lumingō* > fsv. **Lyminga* (> *Lyminghe*) > nsv. **Liminge*

↓ ↓ ↓

fi. **Luminko* fi. **Lyminkä* fi. *Liminka*

↘ ↓ ↙

fi. *Liminko*, *Liminka*

↓

sv. *Limingo*

## Pieninginjoki.

Här hava vi åter ett finskt namn, som möjligen återgår på ett sv. *ing-* l. *inge*-namn. Man kunde jämföra det med svenska sjönamnet *Fenen*. Men då i detta namn *ē* återgår på urn. *ai* (sv. *fēn* n. 'agn; smula' [2]), så skulle ordet först i sen tid inkommit i finskan, och dessutom är det att märka, att i finländska dialekter urn. *ai* i allmänhet motsvaras av *ei*. Någon annan nordisk namnstam känner jag ej heller till, som här kunde komma i fråga, och jag måste därför här likasom ovan vid *Peninkijoki* lämna frågan öppen. Det synes mig sannolikast, att namnet är en finsk bildning på adj. *pieni* 'liten'.

---

[1] På samma sätt representera t. ex. fi. *Upalinko* och *Hamaro* urnordiska plurala genitiver. Se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 146.

[2] Hellquist, Sv. sjön. I s. 116 f.

## Siikajoki.

Även detta namn är mångtydigt. Det kan såsom det ovan behandlade *Siikaisjärvi* antingen vara finskt (fi. *siika* 'sik') eller svenskt (fisknamnet *sik* eller isl. *sík*, *síki* 'stående eller långsamt rinnande vatten', sv. dial. *sik* 'sidlänt ställe, småträsk'). En parallell härtill vore i senare fallet norska älvnamnet *Sika* (Rygh, Elvenavne s. 210). Att ån fått sitt namn av däri idkad sikfångst, förefaller sannolikast, då sik än i våra dagar fångas vid åmynningen. Jag tror, att namnet är bildat på finsk språkbotten och att det utträngt en äldre svensk benämning. I Revolaks socken förekommer nämligen ett gårdnamn *Lunki*, vilket måhända är ett svenskt älvnamn. Det synes nämligen vara identiskt med svenska ånamnet *Lungälven* och sjönamnet *Lungen*, vilka i sin tur sammanhänga med norska fjordnamnet *Lyngenfjord*, fno. *Lyngir*. Dessa namn torde vara bildade på det ord *lung* 'vatten', som ingår t. ex. i sv. *lungvåt* (se Ortnamnen i Älvsborgs län IV s. 93). Några andra tolkningsförsök av dessa namn finnas hos Rygh, Norske Fjordnavne s. 61, Hellquist, Sv. sjön. I s. 358 f.

## Oulujoki: Uleå älv.

Namnet på den stora sjö, för vilken denna mäktiga älv utgör utloppet, skrevs 1323 *Ogla jerui*. Då någon finsk etymologi av namnet ej är känd, vill jag påpeka, att fi. *Ogla-* kunde vara bildat med det i vattendragsnamn vanliga suffixet *l* på den namnstam *ōg-*, som ingår i svenska sjönamnet *Ogan*. Denna stam *ōg-* står antagligen i avljudsförhållande till den ofta förekommande sjönamnstammen *ag-*, varav med *l*-suffix sjönamnet *Aglan*. Hellquist, Sv. sjön. I s. 19 f., 450 jämför stammarna med got. *aglus* 'besvärlig'; gr. *ὠχύς* 'snabb' (jfr även Bugge-Rygh, Elvenavne s. 2, 313). Betydelsen bleve sålunda antingen 'den besvärliga' eller 'den snabba'. Vardera betydelsen vore ju särdeles lämplig för den strida

Uleå älv med dess mäktiga forsar. — Det bör emellertid märkas, att stammen *Oul-* utom i *Oulainen* (se ovan s. 130) även förekommer i höga norden i namnet på den i Vita havet infallande älven *Oulankajoki*. Månne stammen **ogl-* vore inlånad även såsom appellativ?

Om emellertid vårt namn är av svenskt ursprung, så har väl sjönamnet varit *Ogla-*, medan fi. *Oulu* skulle återgiva en urnordisk *o*-stam (jfr fi. *arkku, panku;* se ovan s. 90), alltså älvnamnet.

Uleå älv utrinner ur Uleåträsk vid *Vaala* hamn. Även detta ord kan gömma ett gammalt svenskt vattendragsnamn: jfr norska älvnamnet *Vaala*, svenska sjönamnen *Vålen*, *Vålsjön*, *Vålungen* samt svenska gårdnamnen *Våltorp* och *Vålbo*, vilka visa hän på ett fsv. sjönamn **Vale*. Hellquist, Sv. sjön. I s. 730 anser orden innehålla sv. dial. *vål* m. 'förhuggning i skogen; rishög uppkommen vid röjning'. Mot svenskt ursprung hos vårt namn talar dock det faktum, att vi hava ett *Vaalajärvi* långt uppe i nordligaste Finland (en av Kemi älvs källsjöar).

Under sitt mellersta lopp mottager älven i *Muhos* socken ett tillflöde i *Muhosjoki*. Här finna vi åter en gammal nordisk ordstam (se ovan s. 25 *Muhjärvi* vid Kymmene älv). Dock kan icke *Muhos* direkt återföras på ett nordiskt namn. Det är nämligen en *-kse*-stam (gen. *Muhoksen*) och är därför snarast att uppfatta såsom en finsk avledning av det appellativa lånordet *muha*, *muho*, *muhu*, *muhia* 'lös, lucker' (se Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 260). Däremot hindra inga formella skäl att i namnet på den några mil norrut belägna lilla ån *Muhojoki* antaga ett urnordiskt vattendragsnamn **Muhō(n)*. Emellertid måste även detta anses för osäkert, då namnstammen i dessa trakter synes hava varit känd såsom appellativ.

Ett av Uleå älvs största tillflöden bär namnet *Sanginjoki*, som flyter genom *Sankijärvi*. Dessa namn kunna jämföras med norska älvnamnet *Songa*, svenska sjönamnen *Sången* och *Sångsjön*, vilka torde innehålla sv. *sång*, fsv. *sanger*, isl. *sǫngr* (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 600 f.).

Uleå älv var redan under stenåldern ett viktigt

kulturcentrum i vårt land (se Ailio, Die steinzeitl. Wohnplatzfunde II, kartan). Då emellertid ifrågavarande tids fornfynd från dessa trakter representera det ostfinska kulturområdet, är det sannolikt, att de nu behandlade ortnamnen — om de visa sig vara svenska — härstamma från den yngre järnåldern (jfr Hackmans karta i 'Atlas öfver Finland').

## Kiiminginjoki.

Älven genomflyter *Kiiminki* (sv. *Kiminge*) socken, och detta namn återfinnes i Skellefteå i Sverge i gårdnamnet *Kinnbäck*, (1539 *Kijmmingebeeck*, 1546 *Kimingebeeck*, 1549 *Kijmingebeck* o. s. v.). Vi torde därför få antaga svenskt ursprung hos namnet. Men om vi hava att göra med ett vattendragsnamn på *-ing* eller ett patronymicum på *-inge* kan jag ej avgöra. Jfr Nordlander, Norrl. samlingar 6 s. 289, Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 149.

## Hamarijoki.

Första leden i namnet är fsv. *hamar*, isl. *hamarr* 'klippa, bergshöjd'. Då ordet såsom appellativ (fi. *hamara* 'yxhammare, knivsrygg') inkommit i finskan, är det naturligtvis möjligt, att namnet är bildat på finsk språkbotten (i så fall på någon äldre betydelse hos lånordet). Ån — en biflod till Kuivojoki — upprinner vid *Hamari* gård ur *Hamarijärvi*. Det kan ej avgöras, om gårdnamnet eller någotdera av vattendragsnamnen är det ursprungliga. För det senare alternativet och för namnets svenska ursprung tala många svenska paralleller: sjönamnen *Hammaren*, *Hammarsjön*, *Hammarvattnet*, *Hammartjärn*.

Vid mynningen av Kuivajoki (d. ä. 'Torrån') ligger *Ailio* gård. Är detta kanske det urn. namnet på ån: **Ailiōn?* Jfr svenska sjönamnet *Elen*, vilket Hellquist, Sv. sjön. I s. 106 härleder från no. *eil* f. 'skåra, fördjupning i form av en ränna'. Det kan dock även likasom

det lapska bergnamnet *Aìligas* vara lånat från en urn. form av adjektivet *helig* (se Qvigstad, Nordische Lehnwörter s. 85).

Även ett annat gårdnamn vid åmynningen kan tänkas bevara det gamla ånamnet: *Autio*. Fi. adj. *autio* 'öde' är såsom bekant (Thomsen, Got. sprogklasses indfl. s. 113 f.) ett nordiskt lånord, och *Autio* — känt även från andra trakter av Finland — är därför snarast ett finskt ortnamn. Jfr dock å andra sidan svenska sjönamnet *Ödevaten* och norska älvnamnet *Auðn*.

## Simojoki.

Fi. *Simo-* kunde avspegla ett urn. ånamn **Simō(n)* av den stam *Sim-*, som ingår i norska älvnamnsstammen *Sim-* och några svenska sjönamn *(Simlången, Simsjön)*. Men då stammen antagligen, såsom Hellquist, Sv. sjön. I s. 532 f. antagit, är att föras till sv. dial. *simme*, fsv. *sime*, isl. *síme*, fsax. *sīmo* 'band, snöre', så skulle vi i ortnamnet vänta oss långt *i* på samma sätt som i appellativet *siima* 'band' (Thomsen, Got. sprogklasses indfl. s. 147). Någon avgörande betydelse får man dock ej tillmäta denna anmärkning (jfr fi. *rikas*).

## Kemi älv: Kemijoki.

Denna stora älv har sitt namn av fi. *Kemi* 'flod, huvudflod'. Namnet är sålunda liktydigt med det ovan behandlade *Kymi*. Men likasom detta varit ett ursprungligt appellativ, som senare blivit ett namn för hela älven och undanträngt äldre benämningar på skilda delar av densamma, så har sannolikt även *Kemi* i sig upptagit några tidigare namn, vilka måhända även här kvarleva såsom socken-, bya- eller gårdnamn. Dessa låta dock ej här med säkerhet bestämma sig, och jag har ej kunnat komma till någon bestämd mening om vilket folk som först namngivit älven. Det finnes dock tvenne namn,

som förtjäna uppmärksamhet och vilka möjligen återgå på gamla nordiska älvnamn.

Vid flodens mynning ligger *Lautionsaari* by. Första leden i detta namn låter väl förklara sig som ett urnordiskt ånamn **Lauðiōn*, bildat på den stam urn. **lauð-*, fsv. **lødh*, som ingår i det svenska ortnamnet *Lödöse* och som torde haft betydelsen 'skum' (Älvsborgs läns ortnamn II s. 60 f.) **Lauðiōn* skulle alltså betyda 'den skummande', en benämning, vartill många nordiska paralleller kunna anföras. Jfr de svenska sjönamnen *Femmen*, *Froden*, *Frödingen* (Hellquist, Sv. sjön. II s. 72) samt ovan *Pemar å*, *Vahto* (s. 73 f., 76). — Formellt kunde namnet även förklaras såsom bildat på avljudsstadiet **hlaud-* av den namnstam, som ingår i svenska sjönamnet *Judan*, fno. älvnamnet *Ljóð* (med betydelsen 'den ljudande') av äldre **Hljóð*. Se Rygh, Elvenavne s. 146, se också s. 324.

Det andra namnet är *Tervola* (socken). Även detta kunde vara bildat på ett flodnamn: urn. **Terwōn*. Om namn på *Terv-* se ovan s. 8 f., 117 not 1.

Det är sålunda högst osäkra spår av svenska namn vi finna vid denna flod. Märkas bör dock ännu, att ett litet tillflöde till Kemi älv bär namnet *Siktunanoja*. Jfr det kända svenska namnet *Sigtuna*.

## Torne älv: Tornionjoki.

Även beträffande denna älv har jag mycket litet att säga. Namnet *Torneå: Tornio* är etymologiskt oklart; vi veta ej ens, om det är finskt eller svenskt[1]. Å andra sidan står det utom allt tvivel, att Torne älvdal fordom bebotts även av svenskar. Många svenska ortnamn kunna uppvisas. Jag vill här påpeka blott några.

Utanför mynningen ligger *Björkö: Pirkkiö* (1539 *Birköö*, 1543 *Bijrköönn*; i Sumlen *Biörkön*). Då namnet betecknar en ö, har man här föga anledning att antaga,

---

[1] Forsman, Pakanuudenaikainen nimistö s. 179 anser det för finskt.

att fi. *Pirkkiö* skulle återgiva ett gammalt ånamn (jfr ovan s. 116 *Perkkiö*). Och då stället torde vara en mycket gammal handelsplats — Olaus Magnus kallar orten 'stad' — är det möjligt, att namnet är bildat det ovan s. 7 behandlade ordet *birk* 'rättsdistrikt, handelsplats'. Märkas bör, att fi. *Pirkkiö* representerar ett yngre stadium av det nordiska ordet än *Perkkiö* (*e* > *i* beroende på *i*-omljud). Måhända ligger kollektivet *birke* 'björkskog' till grund för namnet. Jfr ovan *Esbå*.

Strax norrom *Björkö* ligger ön *Svensarö* (1543 *Swensara*) med Torneå stad[1]. Detta namn är en av svenskar gjord ombildning av fi. *Suvantosaari* (fi. *suvanto* 'sel' + *saari* 'ö', såsom namnet ännu lyder på finska.

Några säkra äldre vattendragsnamn har jag ej funnit. Några antydningar må dock göras. Ett sådant kunde måhända föreligga i namnet på Torneå stads uthamn, ön *Röyttä*. I likhet med Wiklund, Nordiska studier s. 162 f. anser jag detta återge en urnordisk form av sv. *gryt*, fsv. *grȳt*, isl. *grjót* n. sten. Diftongen *öy* förutsätter här likasom i appellativet *röyteikkö* 'stenhölster' ett urn. *eu*. Ett yngre lån är fi. *riutta* 'rad av klippor, revel, bank; långsträckt sluttning, stenig mark'[2]. Namnets ursprungliga finska böjning torde varit nom. **Röytäs*, gen. *Röyttään*, och det kan därför bevara ett urn. fjärdnamn **Greutaʀ* (om *eu* > *öy* jfr ovan *Kjulå* > *Köyliö* och (?) fi. *pöyta*[3]). Jfr svenska sjönamnen *Gryten*, *Grytingen*, *Grytsjön*, fno. fjordnamnet *Grýtir*, fno. älvnamne *Grýta* m. fl. (se Hellquist, Sv. sjön. I s. 191 f., Rygh, Studier s. 77, 80, Elvenavne s. 81 f.). Något tvivel om etymologins riktighet kan ej föreligga, ty såväl på Röyttä ö som inom Torne älvs mynningsområde består jordmånen av grovt rullstensgrus[4].

---

[1] *Svensarö* är numera blott vid högt vatten en ö (Rosberg, Bottenvikens finska deltan s. 15 f.).

[2] Thomsen, Got. sprogkl. indfl. s. 144.

[3] Se Thomsen l. c. s. 141 f., Beröringer s. 28 not, Setälä, Journal de la Soc. finn. ougr. s. 11 f.

[4] Se Wiklund l. c., Rosberg l. c. s. 11.

Även ett annat ortnamn från dessa trakter, sockennamnet *Karunki* kan vara ett gammalt vattendragsnamn. Andelsen *-unki* (< sv. *-ung*) ger anledning till en dylik förmodan, och jag antager, att det måhända varit namnet på den havsvik, som sannolikt engång sträckt sig ända upp till Nedertorneå och Karunki (se Rosberg anf. arb. s. 14 f., 18 f.). Och då denna vik torde varit uppfylld av klippor och holmar (anf. arb. s. 15), så ledes tanken vid ett försök att tolka namnet lätt till sv. *skär*, fsv. *skær*, isl. *sker* n. 'bergshäll, klippa, isht. över vattnet uppskjutande sådan'. Fi. *Karunki* skulle då återgå på ett med den vanliga ändelsen *-ung* direkt på stammen **skar-* bildat fjordnamn [1]. Många svenska sjönamn på *-ing* hade i äldre tider ändelsen *-ung*, vilket framgår även därav, att stamvokalen i dessa namn ofta sakna omljud, t. ex. *Borstingen*, **Malingen*, *Rudingen*, *Skravlingen* m. fl. (se Hellquist, Sv. sjön. II s. 27). Det kan här nämnas, att i Torne älvs delta år 1681 fanns en ö vid namn *Käringholm*. Månne detta innehöll en parallellform till fi. *Karunki*? I så fall hade vi att utgå från en nordisk stam *kar-* (jfr Hellquist, Sv. sjön. I s. 295 f.), ifall ej *Käringholm* fått sitt uddljudande *k* genom finskt inflytande [2].

Att trakten vid Torne älvs utlopp förut haft en ej så fåtalig svensk befolkning, framgår till full evidens av många svenska ortnamn. Sådana är t. ex. *Oxberg*, *Vitaberg*, *Riksberg*, *Rauma* (se ovan s. 126), *Bockholm*, *Oxö*, *Tromsö*, *Sellö* (månne *Säl-ö*? Jfr nedan *Kraaseli*), *Prästholm* (nu *Palosaari*), *Näätsaari*, *Hästholm*, *Kraaseli* (< fsv. **Grasæl*, nsv. *Gråsjäl*; jfr appellativet *raaseli* 'säl'), *Kraaselinpankki* (= Gråsälsbanken), *Präkinlahti* [3] (antingen sv. *Bräken-viken* l. *Fräken-viken*) m. fl.

---

[1] Jfr Rygh, Studier s. 68 not 3.

[2] Ett annat tolkningsförsök av *Karunki* hos förf. i Sv. bosättn. hist. I s. 149. — *Käring-* kunde även vara sammansatt med *äng* (jfr förf. anf. arb. s. 270). Holmen heter nu *Niittyliedet* (märk fi. *niitty* = sv. *äng*).

[3] Rosberg anf. arb. s. 20.

Om sv. *Helsingby:* fi. *Kainuunkylä* se strax nedan. Slutligen må här nämnas, att Karsten, Österb. ortnamn I s. 69 tror sig i byanamnet *Matarenki* i Övertorneå hava funnit ett fsv. **Maþar-engi*, sammansatt av gen. **maþar* av fsv. *maþ* f. 'sank äng' och fsv. *engi*. Jag finner emellertid etymologin något tvivelaktig, emedan namn på *-äng* ej tyckas såsom första led hava ett substantiv i genitiv, vilket ju också vore något egendomligt. Jfr t. ex. nsv. *Stenängen, Rörängen, Starrängen.*

Om vår undersökning av de österbottniska älvnamnen lett till riktiga resultat, har alltså en svensk befolkning en gång varit bosatt längs hela kusten av detta landskap. I norra Österbotten äro spåren visserligen osäkra, men flere av de ovan behandlade namnen synas mig knappast kunna förklaras på annat sätt. Talrika hava dessa kolonister i ingen händelse varit, och blott på ett par ställen hava de längs floddalarna trängt något längre in i landet. Dessa skandinaver voro sålunda kustbor, och detta ger mig anledning att i korthet beröra den av historiker och språkforskare under århundraden diskuterade frågan om kvänerna och deras nationalitet[1].

Jag vågar för min del tro, att frågan gjorts mera invecklad än den i själva verket är, beroende därpå att alla de forskare, som sysselsatt sig med spörsmålet, enligt min mening utgått från oriktiga premisser. De hava alla, härvid stödande sig på gamla isländska sagor och kosmografiska arbeten, ansett, att namnet *kväner* i främsta

---

[1] Ett referat av frågan finnes hos Wiklund, Arkiv för nord. fil. XII s. 103 ff., Grotenfelt, Annales academiæ scientiarum fennicæ B I: 1 s. 1 ff. — Den sistnämnde känner dock ej till det inlägg i frågan, som gjorts av norrmannen Andr. M. Hansen i arbetet 'Oldtidens nordmænd' s. 96 f. — Jag kan ingalunda dela Hansens åsikt, men hans uttalande måste här dock omnämnas, i synnerhet som det går i annan riktning än alla övriga forskares. Han anser nämligen kvänerna ha tillhört de förhistoriska, icke ariska urinvånare, som enligt hans mening en gång i tiden bebott norden.

rummet avsett nationaliteten hos de ifrågavarande trakternas invånare, och hava därför inlåtit sig på försöket att avgöra, om de varit av svensk eller finsk (eller möjligen någon annan) härstamning. Härtill har sedan i andra rummet anknutits frågan, om de varit bosatta väster eller öster om Bottenhavet. Vid dessa undersökningar har man kommit än till den ena, än till den andra åsikten. Och jag tror, att för vardera ståndpunkten ungefär lika starka skäl kunnat framdragas. Och detta förefaller mig ganska naturligt. Ty jag tror, att kvänerna under en senare tid — redan då de omtalas i de isländska sagorna — varit både svenskar och finnar, bott både på västra och östra sidan om det gamla 'Kvänerhavet' eller 'Kajanahavet'.

Jag anser nämligen, att med namnet *kväner* ursprungligen avsetts endast kustborna vid Bottniska vikens norra del, och jag grundar denna min åsikt på betydelsen hos det motsvarande finska ordet *kainulainen*. Detta betyder enligt Lönnrot 'låglandsbo, strandbo, österbottning, kvän' och är avlett av ordet fi. *kainu* 'lågland; Öster- och Norrbottniska låglandet nedanom lapska fjällen; Österbotten; Kvänland; en del av Norrbotten, Neder- och Överkalix samt en by i Torneå socken'. En annan form av samma ord är fi. *kaino* 'låglänt'.

Visserligen torde sv. *kvän* och fi. *kainu* åtminstone för närvarande icke kunna identifieras, ty sv. *kväner*, isl. *kvenir* förutsätter, såsom Wiklund l. c. påpekat, ett urn. **ku̯ani-*, och varken detta eller dess öst- eller västnordiska fortsättning kan giva ett fi. *kainu*. Men då med tiden *kväner* och *kainulaiset* till betydelsen kommo att åtminstone delvis täcka varandra och då även ljudlikheten ju är ganska stor, så kan man förstå, att de ursprungligen sannolikt skilda orden slutligen blevo identiska.

Jag tänker mig saken på följande sätt. De äldre svenska kolonister, som enligt ortnamnens utsago en gång varit bosatta längs Bottenvikens nordkuster, både öster och väster om havet, kallade sig sannolikt *helsingar* 'de på kustremsan boende' (avledning av sbst. *hals* 'smal

sträckning'; se Noreen, Spridda studier II s. 91). Detta namn hade vid tiden för finnarnas ankomst till dessa trakter ännu en appellativ karaktär, och det översattes därför av dem till finskan: *kainulaiset*. Detta frampår av det ovan s. 141 nämnda byanamnet *Helsingby: Kainuunkylä*. Och i fredstraktaten av år 1323 kallas norra delen av Bottniska viken *Helsing haff* i den latinska och *Каяано море* i den ryska texten. *Helsing* och *Kainu* måste sålunda hava varit synonyma begrepp.

De ursprungliga kustlandsborna vid Bottniska vikens norra del, d. v. s. 'helsingarna' voro alltså svenskar, men småningom uppblandades de med finnar och slutligen upptogo dessa i sig de äldre 'helsingarna'. Under en ganska lång tid voro helsingarna: kainulaiset alltså en blandbefolkning, och detta förklarar, varför det lapska *kainolač* kom att beteckna både den svenska och finska befolkningen i det österbottniska kustlandet, likasom man även blott på detta sätt förstår Öhrlings uppgift, att fi. *cainho* vore en benämning på en helsing eller svensk (se Grotenfelt l. c. s. 11). Denna tolkning förklarar även Egilssagans uppgift om Kvänlands läge: 'en austr fra Naumudal er Jamtaland ok þá Helsíngaland ok þá Kvenland, þá Finnland, þá Kirjálaland', ty vid denna tid voro väl Helsingland och Kvenland ungefär synonyma begrepp.

Sannolikheten av mitt antagande tyckes bekräftas av en annan benämning på Österbottens kustbefolkning. Än i dag kallas denna nämligen i motsats till *ylämaalaiset* ('de inne i landet boende') *lantalaiset*. Detta ord är naturligtvis bildat på sv. *land* eller kanske sannolikare på ett med huvudtonigt *-land* sammansatt ord, t. ex. *Lågland* l. *Helsingland* (jfr fi. *Hamina* < sv. *Fredrikshamn*, fi. *Santeri* < sv. *Alexander*, fi. *Teemu* < sv. *Nikodemus*, fi. *vormu* < sv. *uniform* m. fl.). Jag förstår ej, huru benämningen annars skall förklaras.

Den nordiska stammen **kuan-* är etymologiskt dunkel, men då ordet *kvän* i Norge är den allmänna benämningen på en finne, så har man åtminstone tillsvidare

skäl till antagandet, att denna betydelse hos ordet är mycket gammal. Och då 'helsingarna' vid Bottenvikens norra kuster redan tidigt blevo uppblandade med finnar, så var likheten med fi. *kainulaiset* ägnad att låta namnet *kväner* beteckna just dessa finnar. Under tidernas lopp fick namnet sedan en vidsträcktare betydelse: *kvänerna* ∾ *kainulaiset* blevo i allmänhet inbyggarena i det norra Finland och vissa nordliga trakter av Sverge. Några bestämda geografiska gränser kunna ej uppdragas och hava naturligtvis aldrig existerat.

Min uppfattning om kvänerna skulle naturligtvis vinna i styrka, om sv. *kvän* och fi. *kainu(lainen)* kunde identifieras. Såsom jag redan nämnde anser jag detta ej vara mycket sannolikt, men vill påpeka, att Flatöboken en gång uppvisar formen *kveinir*. Denna låter ej förklara sig på annat sätt än som en felskrivning, och jag vågar ej mycket bygga därpå. Men jag vill dock framhålla, att om en sådan form verkligen existerat, man ur denna kunde få ett fi. *kainu-*. Ljudförbindelsen *ku̯ai-* var okänd för finnarna, och dessa kunde därför hava substituerat ett fi. *kai-*. Visserligen kan någon parallell ej uppvisas, och det finnes dessutom ett säkert exempel på en finsk substitution *koi-* i ett liknande fall: fi. *koiso* < urn. **ku̯ais-* (varav sv. *kvesa*), men icke dess mindre måste man anse även ett finskt resultat *kai-* för möjligt. Måhända *a*:et efter halvvokalen i någon mån labialiserats, så att det av en främling kunde uppfattas än som *a*, än som *o*. Härtill må ännu påpekas, att Flatöbokens *Kǫnir*, *Kǫnland* tyda på en *u*-stam (jfr fi. *kainu*). Då emellertid formen *kveinir* är ett *ἅπαξ λεγόμενον*, är det blott med all reservation jag velat framställa ovanstående förslag att identifiera fi. *kainalaiset*: sv. *kväner*.

Att fi. *kainulaiset* ursprungligen måste hava haft denna appellativa betydelse, framgår av det faktum, att namn bildade på stammen *kain-* påträffas längs kusten ända ned till Egentliga Finland. Sådana äro *Kainuu* (= Jeppo socken), *Kainuunjoki* (= nedre loppet av Esseå; se ovan s. 120), *Kaino* i Nedervetil, *Kainasto* i Ylistaro,

*Kainuunkylä* (= Finnby i Norrmark), *Kaino*, *Kainus*, *Kainuva* (1540 i Eurajoki, Nykyrka, Lemo)[1]. Märkas bör, att alla dessa orter ligga vid kusten eller ej långt därifrån. Naturligtvis kunde invånarne även i dessa trakter kallas *kainulaiset*. Åtminstone för Norrmarksborna kan detta tillfälligtvis bevisas; i ett domstolsutslag från år 1473 kallas dessa *Kainuboer* (Finska fornminnesför. protokoll I s. 183).

Denna omständighet förklarar, varför Kvänland hos Adam av Bremen kommit att beteckna hela Finland, även dess sydliga del. På grund av denna uppgift har sedan Lönborg, Adam af Bremen och hans skildring af Nordeuropas länder och folk s. 135 ansett, att Kvänland snarast vore att förläggas till södra Finland. Detta är naturligtvis oriktigt, men Adams uppgift bidrager i sin mån till att bevisa, att kustborna även i södra Finland kallats kväner.

Då man i de nu ifrågavarande namnen på *Kainu*- velat finna minnen av de gamla kvänerna (i betydelsen folkstam), så har man begått samma fel, som man gjort sig skyldig till, då man på grund av alla ortnamn innehållande orden *finne*, *lapp* trott sig kunna antaga en äldre finsk eller lapsk befolkning å respektive orter. Visserligen kunna namnen stundom bevisa detta, men också blott stundom. Eljes skulle vi på grund av namnen på *finn*- nödgas antaga, att stora delar av Sverge i äldre tider haft en finsk befolkning. Namn sådana som *Finnanäs*, *Finnarp*, *Finnbacka*, *Finnberga*, *Finnbo*, *Finnboda*, *Finnekumla*, *Finsta* m. fl. äro i vårt västra grannland mycket vanliga (se Rosenberg, Geogr.-stat. handlexikon). Enligt min mening har ordet *finne* i många av dessa namn sin ursprungliga appellativa betydelse 'vandrare' d. v. s. 'nomad' (se Hultman, Finskt museum III s. 81 ff.). I andra åter hava vi säkert personnamnet *Finn*, *Finne*, vilket dels kan vara bildat på folknamnet, men måhända dels även på appellativet (ett ursprungligt tillnamn).

---

[1] Grotenfelt l. c. s. 12.

Detsamma gäller om namnen på *lapp* och även andra namn innehållande folkslagsnamn. Det vore utan tvivel förhastat att i alla de talrika svenska och finska namnen på *Lapp-*, *Lappa-*, *Lappi-* se minnen av en äldre lapsk befolkning. Säkerligen har *lapp-* i dessa namn ofta haft en appellativ karaktär, men vilken ordets ursprungliga betydelse varit, är tillsvidare höljt i dunkel.

Det må här även nämnas, att Karsten ännu i en helt nyss utkommen uppsats om tyskt inflytande på finskan (Indogerm. forsch. XXVI s. 236 ff.) ansett alla de i vårt land så talrika finska namnen på *saksa* (*Saksa*, *Saksala*, *Saksanniemi*, *Saksansaari*, *Saksila* m. fl.) bevara ordets ursprungliga betydelse 'tysk, tysk handlande'. Och han kommer därför till den slutsats, att de tyska handlandena icke blott besökt våra tätare befolkade trakter vid kusterna, utan att de på sina handelsresor framträngt långt in i landet och stundom även bosatt sig där. Man måste förvåna sig över ett dylikt resonemang, isynnerhet som förf. känner till att ordet *saksa* i finskan blivit ett mycket allmänt appellativ i betydelsen 'handelsman'. Hithörande namn kunna därför hava ett flerfaldigt ursprung. De innehålla stundom ordet *saksa* i den av Karsten antagna betydelsen 'tysk', men mycket ofta måste de anses vara bildade på fi. *saksa* 'köpman' (i en del trakter är fi. *saksala* t. o. m. appellativ: 'handelsplats' [1]). I andra fall åter äro de finska namnen på *Saksa-* ombildningar av svenska ortnamn, och dessa kunna i sin tur vara bildade på folkslagsnamnet eller appellativet fsv. *saxe* 'handelsman' eller personnamnet fsv. *Saxe* [2].

Även namnen på *Tavast-* kunna — för att ännu nämna ett exempel — vara flertydiga. I fall sådana som de ovan s. 49, 59 nämnda hava vi säkerligen folknamnet, men i andra fall föreligger sannolik släkt- eller personnamnet (t. ex. gårdnamnet *Tast* i Kaustby [3]). Jfr nedan under 'Återblick' om isl. *Sæmingr*.

---

[1] Även detta omnämner Karsten (l. c. s. 241).

[2] Jfr Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 28.

[3] Saxén, Sv. bosättn. hist. I s. 257 (namnet skrevs fordom *Tafwast*).

Dessa exempel synas mig mycket belysande. De visa oss, huru farligt det är att av ifrågavarande ortnamn draga generella slutsatser. Och då än i våra dagar språkforskare och historiker göra sig skyldiga till dylika misstag, kan man ej förvåna sig över att äldre tiders geografer, som ägde blott mycket bristfälliga kunskaper om vårt land, av namnen läto förleda sig till förhastade uppgifter.

---

## Återblick.

Vår granskning av vattendragsnamnen i södra och västra Finland har härmed nått sitt slut. Den har utmynnat i resultatet, att en mycket stor del av dessa trakters finska älv- och sjönamn återgå på nordiska benämningar eller också undanträngt äldre svenska dylika, i vilket senare fall det finska namnet antingen är alldeles nytt eller också utgör en översättning av det nordiska.

Översättningsprincipen är ju ej ovanlig ens i våra dagar. Må vi blott tänka på moderna företeelser sådana som sv. *Högholmen*: fi. *Korkeasaari*, sv. *Klippan*: fi. *Luoto*, sv. *Bergmansgatan*: fi. *Vuorimiehenkatu* (!), sv. *Ärtholmen*: fi. *Hernesaari*, sv. *Flisholmen*: fi. *Sirpalesaari*, för att nämna blott några exempel ur nyaste tiders namnförbistring. Det är naturligt, att i äldre tider, då namnen ofta ännu hade appellativ karaktär, översättning var än vanligare. Den låg då mera i sakens natur. Företeelsen torde därför vara känd överallt, där tvenne nationaliteter sammanstött. Jag vill blott påminna om de ryska översättningarna av de nordiska forsnamnen i Dnjepr, varom ovan s. 14 varit fråga (*Aifor* ∾ *Neasit* m. fl.; se Thomsen anf. arb.) och av de svensk-finska älvnamnen i Finland (*Perojoki*?: *Kyнецьская рѣка*, *Svart(s)å*: *Черная рѣка*) samt om de svenska översättningarna *Stör(s)vik* (: fi. *Pikkala*), *Värby* (: fi. *Purka(a)la*). Jfr även *Hummelberget* och *Hummelängen* vid stranden av *Humaljärvi* sjö i Kyrkslätt (här är det dock osäkert, om det svenska eller det finska namnet är det ursprungliga).

Vi kunna därför ej förvåna oss över att finnarna, som vid sin ankomst till västra Finland sammanstötte med en nordisk befolkning, ofta översatte till sitt språk

de tidigare namnen. Detta torde till full evidens framgå av följande namnparalleller: *Teutjärvi*: *Kymi*, *Vaania*: *Vesijärvi*, *Kutajoki*: *Hovila*: *Pyhäniemi*, *Vihtjärvi*: *Pyhäsaari*, *Eura* (?): *Somerjoki*, *Raisio*: *Vahto* (?) *Suonojärvi*: *Joutsijärvi*, *Tarpia*: *Kylmäkoski* (?), *Akaa*: *Vesilahti*, *Solsten*: *Päiväkivi*, *Nywatnj*: *Uusjärvi*, *Perkkiö*: *Koivulahti*, *Liuksiala*: *Valkiakoski* (?), *Helsingby*: *Kainuunkylä*.

Vi torde på grund härav vara berättigade att antaga, att översättningsprincipen tillämpats i många fall, då detta numera ej kan uppvisas, och att sålunda många av ifrågavarande trakters rent finska namn äro översättningar av äldre svenska. Det måste ligga i sakens natur, att man blott i relativt få fall kan vänta sig det ursprungliga namnet bevarat — då vanligen ej såsom ett vattendragsnamn utan såsom socken-, bya- eller hemmansnamn — och att översättningen oftast undanträngt originalet. Ett dylikt antagande synes mig vara så mycket mera berättigat, som vid tiden för finnars oeh svenskars första sammanträffande i vårt land betydelsen av ortnamnen ännu oftast torde hava framstått för språkmedvetandet. De finska översättningarna kunna därför även lämna bidrag till tolkningen av de nordiska vattendragsnamnen (jfr ovan t. ex. *Vaania*: *Vesijärvi*, *Vihtjärvi*: *Pyhäsaari*, *Akaa*: *Vesilahti*).

En omständighet, som även vid en ytlig blick på det nu behandlade ortnamnsmaterialet genast springer i ögat, är den — jag ville nästan säga — underbara överensstämmelsen mellan å ena sidan de finländska, å andra sidan de svenska och norska vattendragsnamnen. Ett kraftigare stöd för riktigheten av vårt resultat kunna vi knappast önska oss. Ja, denna likhet är så genomgående, att vi i de allra flesta fall finna det finländska namnets motsvarighet antingen i Sverge eller Norge, eller t. o. m. i båda länderna, ty emellan de svenska och norska vattendragsnamnen råder — såsom Hellquists och Ryghs undersökningar ådagalägga — en mycket stor överensstämmelse[1]. Vi hava därför vid vår behandling av de fin-

[1] Hellquist, Sv. sjön. II s. 126.

ländska namnen haft lyckan att i nämnda författares arbeten finna det facit, som i de flesta fall givit oss upplysningar om namnens betydelse. Måhända skola framtida forskningar på denna väg kunna uppvisa många rent finska namns nordiska original, förutsatt nämligen att de svenska och finska namngivningsprinciperna ej varit fullt likartade.

Vattendragsnamnen höra säkerligen till den äldsta gruppen av ortnamn. Utan tvivel hava även de flesta av våra ovan behandlade onomatologiska fornminnen en mycket hög ålder och föra oss tillbaka till den första namngivningens tider. Den språkform, som avspeglar sig i desamma, är därför i allmänhet — frånsett vissa yngre namn — urnordisk, ja stundom urgermansk. De bevisa sålunda, vad man även på arkeologiska grunder numera börjat antaga[1], att den finska inflyttningen måste hava vidtagit tidigare än äldre forskare velat göra troligt, säkerligen redan under de första århundradena e. Kr., ja möjligen ännu tidigare.

Vår undersökning har nämligen ådagalagt, att de äldsta svensk-finska beröringarna inom vårt land kunna uppvisa nästan alla de ålderdomliga drag hos det skandinaviska språket, som avspegla sig i de äldsta appellativa lånen. Dessa dateras av Thomsen, Got. sprogkl. indflydelse s. 104 till de första århundradena av vår tideräkning, men senare hava Setälä (Journal de la Soc. finn. ougr. XXIII: 1) och Karsten (Indogerm. Forsch. XXII s. 290 ff.) hos de äldsta lånorden uppvisat flere urgermanska drag, och Setälä (anf. arb. s. 47) hänför dem till tiden för Kristi födelse och näst därförinnan.

De urgermanska kännetecken, som vi ovan funnit hos våra vattendragsnamn, äro följande.

Urgerm. *e* = germ. *i* framför nasal + konsonant: *Menkälä* (s. 16 f.), *Renko* (s. 102 f.). Jfr appellativet fi. *rengas* (< urgerm. **hrengaz*; se Setälä l. c. s. 7).

---

[1] Hackman, Die ältere Eisenzeit I s. 341 ff.

Urgerm. spirantiskt ʒ (> germ. *g*) uti originalet till fi. *Ania, Anhia, Anjala* (ss. 17 f., 37).

Urgerm.(?) icke *i*-omljutt *e* uti *Pelinki* (s. 31), *Perk(k)iö*(?, s. 116). Frågan om detta *i*-omljuds ålder är dock omstridd [1], varför de nu nämnda namnen ej äro fullt bevisande. Jfr å andra sidan *Liuksiala* (s. 101) och *Pirkkiö* (s. 139).

Urgerm. (?) icke *a*-omljutt *u* uti *Ankkapurha* (jämte *Ankkaporha;* s. 15). Även denna fråga är dock mycket omstridd [2].

Urgerm. *ā* (> germ. *ō*) och *o* (> germ. *a*) i stamslutet. Denna fråga är emellertid ganska invecklad. De urnordiska sjönamnen voro *a*- (l. *ia*-)-stammar, medan älvnamnen voro *ō*- (l. *iō*-), *ōn*- (l. *iōn*-)-stammar. Detta ursprungliga förhållande kan sedan hava fördunklats genom analogiska utjämningar, då namnen på älvar och därmed förenade sjöar, såsom vi funnit, ofta voro bildade på samma namnstam. En blick på vårt namnmaterial visar oss även, att sjönamnen oftast upptagits såsom *a*-stammar, t. ex. *Suulajärvi, Nisajärvi, Ottajärvi, Rautavesi, Hauhajärvi, *Hatta, Sakavesi, Mallasvesi, Tampaja, Vanaja, Vaania* m. fl., medan likaså älvnamnen även ofta upptagits såsom *o* eller *ōn*-stammar, t. ex. *Perojoki, Virojoki, Teuronjoki* [3], *Muhojoki, Simojoki, Taasio* (jämte *Taasia*), *Halliojoki, Kilpiö, Perniö, Perk(k)iö* (?) m. fl. Men å andra sidan äro älvnamnen mycket ofta *a*-stammar, t. ex. *Summajoki, Nisajoki, Vilajoki, Santajoki, Mankala, Eurajoki, Aurajoki, Lodmajoki,*

---

[1] Å ena sidan bl. a. Noreen, Urgerm. lautl. s. 14, Aisl. gr.[3] § 155; Streitberg, Urgerm. gramm. s. 52; Brugmann, Grundriss[2] I s. 127 (jfr även Kluge, Paul's Grundriss[2] I s. 415); å andra sidan Kock, Paul u. Braune's Beiträge XXVII s. 166 f.

[2] Se å ena sidan Noreen, Urgerm. lautl. s. 18, Aisl. gr.[3] § 154; Streitberg, Urgerm. gramm. s. 58; Brugmann, Grundriss[2] I s. 109, å andra sidan Kock, Paul u. Braunes Beiträge XXIII s. 511 f.; Hultman, Hälsingelagen, Exkurs I (se s. 191); Kock, Arkiv XXVI s. 97 ff. Det torde numera finnas föga skäl att anse företeelsen för urgermansk, men i varje fall är den väl dock rätt gammal.

[3] Möjligen återgående på urn. **Teurōn*.

*Punkajoki*, *Teuka* m. fl. Och även sjönamnen äro stundom *o*-stammar, t. ex. *Kulovesi*, *Hauho*, *Vankovesi*.

Naturligtvis kan denna växling av *a*- och *o*-stammar, såsom redan nämndes, bero på en fusion av sjö- och älvnamn. Finska språket känner ej till något grammatiskt genus, och det är därför helt naturligt, att skillnaden i ändelsevokalismen ej i längden kunde upprätthållas.

Emellertid torde denna förklaring ej alltid kunna tillämpas. Då så många tecken giva vid handen, att de äldsta vattendragsnamnen upptagits under en tid, som måste anses som urgermansk, så torde knappast något hindra oss att antaga, att även ändelsevokalerna stundom återgå till denna avlägsna tid. Vi kunna göra det med så mycket större skäl, som även vissa appellativa lånord uppvisa de ursprungliga indoeuropeiska vokalerna *o* och *a*. Sålunda är indoeur. *o* bevarat uti t. ex. fi. *pelto* (germ. **felþo-*; fht. *feld*), fi. *jukko* (got. *juk* n., isl. *ók* n.), fi. *juusto* (germ. **jūsto-*). Se Setälä l. c. s. 23 f. Urgerm. *ā* åter finna vi sannolikt uti fi. *niekla* (germ. **nēþlā*), fi. *kansa* (germ. **hansā*), fi. *akana* (germ. **aχanā*) m. fl. Se Dieter, Laut- und Formenlehre der altgerm. Dialekte s. 8, Karsten l. c. s. 292 ff. Visserligen har Thomsen och efter honom Setälä och Wiklund (i arbetet 'När kommo svenskarna till Finland?') betraktat *a* såsom ett säkert kriterium på lån från gotiskan. Men då skälen för antagandet av gotiska lån i finskan enligt min mening ej äro många eller tungt vägande — jfr särskilt Karstens ovan nämnda uppsats — så måste vi räkna med möjligheten att i de ifrågavarande orden se ett urgerm. *ā*. Och då härtill kommer samma företeelse i flere inom Finlands gränser upptagna vattendragsnamn, vilka ej kunna vara gotiska lån, så torde något tvivel knappast kunna råda om huru vårt problem skall lösas. Jag måste därför anse, att det slutljudande *o*:et och *a*:et i många av våra vattendragsnamn visar tillbaka till en urgermansk språkform [1]. Och alla nu behandlade urgermanska kännetecken synas

[1] I vissa yngre namn kunna *o* och *a* återge ett ungt, fsv. uttal.

mig otvetydigt ådagalägga, att den finska inflyttningen måste hava vidtagit tidigare än man hittills i allmänhet antagit. Ja, vi måste, om mitt resultat är riktigt, antaga, att stora sträckor av södra och västra Finland redan i urgermansk tid varit befolkade av finnar.

Detta resultat är ägnat att ställa hela frågan om de svensk-finska beröringarna på ett nytt plan. Om vissa av våra ortnamn i ålder kunna jämföras med de äldsta appellativa lånorden, kan man på goda grunder fråga, om det finnas några bindande skäl att förlägga det skandinaviska inflytande, som avspeglar sig i dessa, utom Finlands gränser, någonstädes söder om Finska viken. Naturligtvis låter detta förena sig med vårt antagande, men några tvingande skäl därtill synas mig ej föreligga. De nordiska lånord, som finnas i karelskan, olonetsiskan, vepsiskan och votiskan — avtagande i antal ju längre österut man kommer(?)[1] — kunna måhända tänkas hava inkommit i de nämnda språken västerifrån, från Finlands finnar eller svenskar. Estniskans och liviskans nordiska ordmaterial låter lättare förklara sig. Härmed har jag ej velat uttala någon bestämd åsikt i spörsmålet, som jag nu ej kan upptaga till behandling i hela dess vidd; det ovan sagda avser blott att fästa uppmärksamheten vid frågan. Jfr Wiklund, När kommo svenskarna till Finland? s. 20 ff. — Dessutom bör här ännu påpekas, att man enligt min mening har att vid frågans avgörande taga hänsyn till den möjligheten, att de ifrågasatta urgermanska och urnordiska företeelserna i vårt avlägsna land kunna vara något yngre än i den germanska världens centrala delar.

Bland språkliga kriterier på mycket hög ålder hos lånnamnen må här även nämnas suffixet *-ai̯a-* hos en del sjönamn, t. ex. *Pernaja*, *Lupaja*, *Vanaja* m. fl. Redan i de äldsta urnordiska inskrifterna hade nämligen svagtonigt *ai* kontraherats till *ē* (se Noreen, Aisl. gr.[3] § 132). Även dessa namn kunna därför återgå till urgermansk tid. Vis-

---

[1] Frågan vore värd en närmare undersökning.

serligen äro vi för deras vidkommande ej tvungna till ett sådant antagande på språkliga skäl, men en annan omständighet tyckes mig starkt tala för att vattendragsnamnen på *-aja* höra till våra allra äldsta ortnamn. Alla hithörande namn, vilka torde få anses för nordiska [*Pernaja*, *Tampaja*, *Lupaja*, *Unaja*, *Vataja*, *Vanaja* och *Kalaja*(?)], beteckna nämligen orter, vilka — möjligen med undantag för det även eljes osäkra *Unaja* — i trakter, där stenåldersfynd blivit gjorda. Jag anser det av denna orsak för möjligt, att de på nordisk källa återgående *-aja*-namnen härstamma från stenåldern [1]. Härav följer naturligtvis icke, att de redan i urgermansk tid skulle upptagits av finnarna, men då å ena sidan *ai* > *ē* är äldre än de äldsta urnordiska minnesmärkena och då å andra sidan finnar på ovan anförda grunder redan i urgermansk tid varit bosatta åtminstone i flere av de trakter, där *-aja*-namn förekomma, så torde vi vara berättigade att anse många av dem härstamma från tiden för de första beröringarna mellan svenskar och finnar i vårt land.

Ett yngre stadium av dessa namn finna vi måhända i *Aurejärvi*, *Närvejärvi*, *Alvejärvi* (?), *Muurejärvi* (?).

I detta sammanhang må även påpekas, att vi i våra svenska trakter ha flere fjärdnamn på *-are* (l. *-er*) med icke omljudd vokal, t. ex. *Lumparen*, *Vapparen*, *Bambaren*, *Kallerfjärden* (jfr även det ovan s. 20 not nämnda *Hattarträsk*). De synas sålunda vara bildade med suffixet *-a̯ia* och borde alltså tilläggas en mycket hög ålder. Det förefaller mig emellertid alltför djärvt att göra ett dylikt antagande. Vida sannolikare är det, att åtminstone de flesta av dem härröra från tiden för de yngre kolonisternas inflyttning. Hos dessa kan nämligen *-er* l. *-are* ännu hava varit verksamt såsom vattendragssuffix. Naturligtvis hindrar oss intet att t. ex. för *Lumparen* (och måhända *Kallerfjärden*) antaga denna höga ålder.

---

[1] Samma antagande kan även göras för många *ia*- och *io*-namn, ehuru det ser ut som om dessa suffix längre varit produktiva än suffixet *-a̯ia*.

Jag anser det onödigt att här uppräkna alla de urnordiska kännetecken vi funnit i de ovan behandlade vattendragsnamnen. Något tvivel beträffande namnens urnordiska anor torde ej kunna hysas. I allmänhet bevara de finska namnen stammen av de urnordiska originalen. Någon gång är även en gammal nominativ bevarad. Så t. ex. uti fi. *Karjaa* (< **Karjas*), *Loimaa* (< **Lodmas*), *Vammaskoski*, *Akaa* (< **Akas*), *Mallasvesi*, *Kernaala* (<**Kernas*). Uti fi. *Teuronjoki*, *Haimoonjoki* finna vi kanske den urn. *ōn*-stammens *n*.

Vår undersökning har även visat oss, att de urnordiska vattendragsnamnen i allmänhet voro osammansatta. Också häri finna vi en överensstämmelse med de äldsta nordiska sjö- och älvnamnen. Se Hellquist, Sv. sjön. II s. 124; Rygh NG Indl. s. 34 (jfr även Elvenavne s. X).

Såsom en anmärkningsvärd omständighet vill jag även framhålla, att jag i många av de trakter, där gamla skandinaviska vattendragsnamn påträffats, ej funnit några namn, som skulle tyda på en fast bosättning (jfr dock om *Anianpelto* s. 37 f.). Visserligen kunna från sydvästra Finland, särskilt i kusttrakterna, där den urnordiska bosättningen synbarligen varit tätast, ganska många *stad*-namn uppvisas (se mitt arbete 'Den svenska bosättningens historia I'). Men även dessa äro relativt unga. Av de äldsta nordiska kulturnamnsgrupperna, *löv-*, *vin-* och *hem*-namnen har jag ej funnit några spår, och ej ens *stad*-namnen gå längre in i landet.

Att dock bestämda boningsplatser under den långa tidsperiod, varom nu är fråga, förekommit, måste vi anse för givet, även om dessa urnordiska skandinaver ej ännu stodo på någon högre kulturståndpunkt. Måhända hava några av dem blivit översatta av finnarna, andra kunna kvarleva i förfinskad form i de talrika finska namn, som innehålla ett nordiskt personnamn.

Spår av *en* kulturnamnsgrupp hava vi dock ställvis funnit: namn, som tyda på heden gudadyrkan. Många av västra Finlands med *Pyhä-* (d. v. s. 'helig') sammansatta

vattendragsnamn angiva säkerligen äldre skandinaviska helgade platser. En blick på hithörande, i förfinskad form kvarlevande namn saknar ej sitt intresse. De äro sammansatta med eller bildade på stammarna **vīh-*, **vizð-* och **guð-* och angiva i de flesta fall orter, som än i dag äro omflutna av vatten eller åtminstone ligga vid ett vattendrag. Namnen äro naturligtvis mycket gamla, vida äldre än den av kristendomen starkt påverkade asareligionen, varför vi ej heller kunna vänta oss några spår av denna. Troligen föra de oss tillbaka till en tid, då hela Nordeuropa hade åtminstone i huvudsak samma religion (se Krohn, Oma maa I s. 621, Finlands kulturhistoria s. 28). Och vi kunna därför förstå, att de skandinaviska heliga platserna kommo att bibehålla denna sin karaktär även hos finnarna. — Då sedan den yngre inflyttningen till Finland begynte, var Odins och Tors makt redan i nedgående.

Huruvida under dessa avlägsna tider några tempelbyggnader förekommo, framgår ej av vårt namnmaterial. Det enda namn, som möjligen syftar därpå, är det ovan s. 39 nämnda *Hovila*, vilket där sammanställdes med fsv., isl. *hof* 'hedniskt tempel'. Det bör emellertid märkas — ehuru detta av förbiseende på det anförda stället ej blev påpekat — att fi. *Hovila* återger en relativt ung (fsv.) form av namnet. Om det verkligen innehåller ordet *hof*, något som man gärna här vill antaga[1], så bevisar det, att traktens urnordiska befolkning bevarat sin nationalitet in i fornsvensk tid. Naturligtvis kan det svenska originalnamnet gå mycket längre ned i tiden, men man skulle dock vänta sig, att ordet i sådant fall i likhet med *Vaania* skulle återge en urnordisk form (urn. **hufa*). Jag ber att därför här i detta avseende få modifiera mitt ovan anförda yttrande om Karlssons åsikt om *hov*-namnens ålder.

Vår undersökning har ådagalagt, att nästan alla våra i Finska och Bottniska vikarna utfallande mera betydande

---

[1] Om andra finländska namn på *-hov* se Saxén, Finska fornminnesför. tidskr. XXI: 3 s. 6.

älvar och åar hava eller en gång haft nordiska namn. Den svenska bosättningen har sålunda sträckt sig längs hela kusten. Svagast och otydligast äro spåren av dem i norra Österbotten, ehuru å andra sidan namn sådana som *Liminka*, *Kiiminki* knappast kunna vara tvetydiga.

Naturligtvis få ej alla dessa namn hänföras till den äldre skandinaviska bosättningen i vårt land, många av dem härröra säkert från yngre tider. Detta gäller i synnerhet för mindre betydande vattendrag.

Det är för övrigt intressant att finna, att de äldsta namnen utvisa samma geografiska utbredning som de arkeologiska fynden av germansk typ under sten-, brons- och äldre järnåldern. Gränsen för detta område går enligt arkeologins vittnesbörd ungefär från Kotka till Jakobstad längs Kymmene älv, de tavastländska sjöarna och Esse å. Visserligen hava vi även utanför detta område funnit några namn, som måste anses för urnordiska. Men dessa kunna härstamma från den yngre järnåldern, och det synes mig ej osannolikt, att även under äldre tider spridda svenska kolonier förekommit inom det östfinska kulturområdet. Måhända skola framtida undersökningar bringa i dagen hithörande fynd även från trakter utanför det ovan angivna området. Speicellt från Kymmene älvdal och norra Österbotten har man allt skäl att vänta sig sådana.

Jag har i allmänhet för denna gång ej utsträckt mina undersökningar utom det nu undersökta området — frånsett kusterna —, men vill dock i förbigående anföra några namn, som motivera min åsikt, att de gamla nordborna på sina färder stundom kommit in på östfinskt område och där måhända i namnmaterialet lämnat vissa spår efter sig. Doc. E. A. Tunkelo har nyligen å ett av Finsk-ugriska sällskapets sammanträden tolkat det kända sjönamnet *Saimaa* (sv. *Saima* l. *Saimen*) såsom ett nordiskt namn. Fi. *Saimaa* förutsätter en äldre nominativ **Saimas* (jfr ovan s. 58 **Karjas*), och denna återger enligt honom ett urn. **Saiwa*ʀ (d. v. s. 'Sjön'). Växlingen *v* : *m* är beroende på en finsk stamväxling (jfr t. ex. fi. *aimo* 'duktig': *aivan* 'riktigt'; se Ojansuu, Virittäjä 1909 s. 25 f.). Nam-

net vore sålunda en parallell till de många svenska sjönamn, som betyda blott 'vattnet, sjön' (*Vänern*, *Vättern*, *Unden*, fi. *Vaania*, *Akaa* m. fl.). — Ett visst stöd för sannolikheten av denna etymologi finna vi i det ovan s. 24 från Säminge socken omnämnda önamnet *Ahvionsaari*, vilket sålunda kunde vara ett nordiskt ortnamn. Och då vore det mycket lockande att betrakta även sockennamnet *Säminge*: fi. *Sääminki* såsom ett gammalt nordiskt ortnamn.

Namnet är dock mångtydigt. I Sv. bos. hist. I s. 150 har jag ansett det vara inlånat som ett personnamn (jfr sv. *Säming*, isl. *Sǽmingr*). Hellquist, Svenska ortnamn på *-inge* s. 150 f. förutsätter med tvekan ett släktnamn **Sæminger*, bildat av den stam, som ingår i personnamnet fda. *Sam*, fht. *Samo*. Müllenhoff, Deutsche Altertumskunde V s. 56 åter härleder isl. *Sǽmingr* från lapska *Sabme* 'lapp' (= isl. *Sámr*, personnamn). Jfr även Much, Zeitschrift für deutsch. Altertum 46 s. 320.

Denna sistnämnda etymologi förefaller mig numera mycket sannolik. Vi hava här åter ett exempel på att ett folkslagsnamn senare använts såsom personnamn (se ovan s. 145 f.). Osäkert synes mig blott om sv. *Säminge*: fi. *Sääminki* innehåller propriet *Säming*, appellativet *sæminger* 'lapp' eller om det möjligen är en direkt *ing-* eller *inge*-bildning på stammen *säm-*. För detta senare antagande talar den omständigheten, att denna stam i ortens namnmaterial ej är okänd. På den stora ön Soisalo finnes nämligen en by vid namn *Saamaistenkylä* och i fredstraktaten av år 1323 omnämnes ett *Samusælæ (Samusalum, Самосало)*, varmed möjligen åsyftas *Sääminginsalo* (se Ruuth, Atlas öfver Finland, text 32 a, s. 2), såvida det ej snarare avser Soisalo. I varje händelse är stammen *Saam-* alltså belagd.

Vore det ej frågan om en så avlägsen trakt, skulle man vara benägen att sammanställa *Säminge* med *Saam-*. Det förra vore i så fall att anses för en *inge*-bildning på ett sjönamn på samma sätt som t. ex. de svenska gårdnamnen *Uttringe*, **Bølminge* m. fl. på vattendragsnamnen *Uttran*, *Bolmån* (se Hellquist, Svenska ortnamn på *-inge*

s. 244). Om stammen *Sám-* se ovan s. 84[1]. Denna stam har betydelsen 'mørkladen, sortagtig', och det kan såsom en egendomlig tillfällighet nämnas, att Olaus Magnus i sitt arbete 'Historia de gentibus septentrionalibus' berättar, att vattnet i strömmen vid Nyslott är alldeles svart och att t. o. m. fiskarna hava samma färg. Det synes mig dock alltför vågat, att antaga en dylik *inge*-bildning, vilken skulle förutsätta en svensk bosättning i dessa trakter till tiden efter omljudet[2]. Jag anser det därför sannolikast, att fi. *Sääminki* innehåller antingen personnamnet *Säming* eller snarare appellativet **sæminger*.

Av samma skäl måste jag tillbakavisa även en annan möjlighet, som eljes låge nära till hands. Man kunde nämligen antaga, att fi. *Saama-* skulle representera ett yngre stadium (urn. *-aiw-* > *-ā-*) av det urn. **Saiwaʀ*, som måhända ligger till grund för fi. *Saimaa*. Vi skulle på detta sätt få icke mindre än tre stadier belagda i finskan: *Saimaa*, *Saama-* och *Sääminki*, och detta kan man dock i ingen händelse vänta sig för ifrågavarande trakt.

Utom *Ahvionsaari* kunna däremot *Muhosaari* och *Tuunansaari* (jämte *Tuunansalmi*) — båda i Nyslottstrakten — vara minnen av här i 'lappbygden' en gång kringströvande skandinaver. Om det förra se *Muhjärvi* ovan s. 25. Fi *Tuunansaari* åter kan innehålla ett urn. **tūna* (> isl. *tún*, äldre da., no., sv. dial. *tun* 'inhägnad plats'; = fht. *zûn*, nht. *Zaun*; jfr även ortnamnen på *-tuna*).

Även några andra namn kunde ännu diskuteras, men jag måste åtminstone för denna gång lämna frågan. Framtida forskningar må ådagalägga, om det nu gjorda antagandet är berättigat eller ej.

Såsom ett anmärkningsvärt resultat av den nu slutförda undersökningen vill jag slutligen påpeka den omständigheten, att blott ett mycket ringa antal namn med

---

[1] Av förbiseende blev det ej där påpekat, att stammen *Saam-* även kan återgå på lapskt *Sabme*.

[2] Däremot är det ej osannolikt, att den av Olaus Magnus omnämnda sägnen grundar sig på folketymologisk anslutning av sv. *Säminge* till stammen *sám-*.

säkra urnordiska anor bibehållit sig i sin svenska form. Sällsynta äro fall sådana som *Taasia*: *Tessjö*, *Perniö*: *Bjärnå*, *Karjaa*: *Skärlandet*(?), *Karvianjoki*: *Skarvörarna*. I de allra flesta fall kvarlever det nordiska namnet blott i finskan. Vattendragsnamnen leda oss sålunda till samma resultat som mina tidigare namnundersökningar ('Den svenska bosättningens historia I'), att den äldre skandinaviska bosättningen till största delen utdött, då den nya svenska inflyttningen började.

Det kan förefalla egendomligt, att de gamla urnordiska vattendragsnamnen så ofta blivit kulturnamn, medan vattendraget erhållit ett nytt finskt namn (stundom en översättning av det äldre skandinaviska). Detta beror därpå, att vattendragsnamnen i allmänhet så ytterst ofta ligga till grund för namn på orter invid vattendragen. En mycket lång förteckning över hithörande fall finnes hos Hellquist, Sv. sjön. II s. 87 ff. Även på finskt håll är företeelsen ytterst vanlig. Märk t. ex. *Virojoki* (socken och å), *Summajoki* (å): *Summajärvi* (sjö): *Summa* (by och gård), *Eurajoki* (socken och å), *Loimajoki* (å): *Loima* (by) och *Loimaa* (socken), *Tjöckå* (fi. *Teuvanjoki*): *Tjöck* (by): *Teuva* (socken) m. fl.

Då man har att göra med ett säkert gammalt vattendragsnamn, kan man därför i de flesta fall antaga, att vattendragsnamnet är det primära i förhållande till kulturnamnet. Dessa vattendragsnamn voro i regeln osammansatta. Annat är förhållandet däremot, då frågan gäller yngre namnbildningar. Yngre ånamn äro nämligen hos oss såsom i Skandinavien synbarligen mycket ofta bildade på kulturnamn (se Rygh, Elvenavne s. X). Därför är det svårt att i fall sådana som *Tjöck å: Tjöck by: Teuvanjoki* m. fl. uttala någon bestämd mening.

# Tillägg.

S. 7. Mot antagandet, att den novgorodska krönikans 'handelsflod' (Купецьская рѣка) skulle avse Perojoki, kan göras den invändningen, att tåget var riktat mot tavasterna och att det därför är föga troligt, att novgoroderna först skulle hava gett sig in på karelskt område. I och för sig synes detta mig dock ej omöjligt, då härnadståget tyckes hava haft en mycket vidsträckt omfattning — märk att tåg mot karelarna mycket ofta omtalas i de ryska krönikorna, t. ex. 1269, 1278 (Suomi 1878 s. 72 f.) — men om den ifrågavarande 'handelsfloden' skall sökas på tavastländskt område, så kan därmed näppeligen åsyftas någon annan flod än den mellan Pärnå å och Svartså liggande Borgå ån (jfr byanamnet *Saxby*). Denna mening har redan år 1864 i Litterär tidskrift s. 65 ff. uttalats av V. L. C(ajander). Jfr även Neovius, Borgå stads och sockens historia I s. 3.

S. 11. Till de här nämnda namnen på stammen *Virkunna* fogas önamnen *Itäviiri*, *Länsiviiri* (SO om Hogland; se Finska fornminnesföreningens protokoll I s. 94).

S. 11. Beträffande fi. *Summajoki* må för fullständighetens skull påpekas, att det finnes ett fi. adjektiv *summa* 'mörk, dunkel, dyster'.

S. 14. Det kända forsnamnet *Aifor* i Dnjepr har av prof. Pipping å Finska vetenskapssocietetens februarimöte innevarande år tolkats såsom ett fsv. **Æi-førr* 'den icke farbara'. Forsen är också verkligen den enda, förbi vilken båtarna måste dragas över land.

Prof. Pipping fäster min uppmärksamhet vid att adj. *forr* 'häftig', som ovan alternativt antogs ingå uti fi.

*Ankapora*, enligt Torp återgår på ett germ. **furha*[1], varför även detta ord kan ligga till grund för fi. *(Ankka)purha.*

S. 19. Den här meddelade uppgiften, att uti *Teutjärvi* skulle förekomma en fisk *teuta* 'asp' torde vara oriktig. Aspen (aspinus rapax) förekommer visserligen i nämnda sjö men kallas å orten *touta* (se Mela-Kivirikko, Suomen luurankoiset s. 459).

S. 22. Namnet *Huuma* återfinnes i den år 1666 nämnda gränspunkten *Humakifvi*, som av Ruuth, Hist. arkisto XI s. 272 f. anses identisk med den år 1556 nämnda *Rydzestenen.* Invid *Huumanlinna* finnes också en fors *Huumankoski.*

S. 42. Namnet *Tessjö* kan uppvisas redan från år 1351: *Tæsia* (Neovius, Borgå stads och sockens historia I s. 6).

S. 48. Ett gammalt namn på Borgå å kan möjligen dölja sig i det ovan s. 103 behandlade *Renkomäki.*

S. 49. *Tavastböte* är känt redan ifrån år 1536 (Neovius, anf. arb. s. 1, 20; från samma år nämnes *Tavastudd* och från 1451 *Tauestnäs*).

S. 52. Såsom ett ytterligare stöd för min tolkning av *Pikkala*: *Stör(s)vik* må nämnas, att Olaus Magnus vid sin redogörelse för finnarnas sätt att strida omtalar, att dessa brukade hindra fientliga fartyg att anlöpa deras hamnar genom att i bottnen under vattenytan indriva spetsade pålar.

S. 56 noten. Antagandet att namnen på *-kila* skulle bevisa, att dalgången längs Degerby å vid svenskarnas namngivning av *Råddkila, Ålkila, Ingarskila, Randkila* skulle hava varit en vik, alltså stått under vatten, måste vara förhastad. Enligt topografiska kartor ligger *Randkila* (den nordligaste av gårdarna) c. 15 à 17 meter över havsytan, och stället torde sålunda redan mot slutet av det tredje förkristliga årtusendet hava höjt sig över vat-

---

[1] August Fick, Vergleichendes Wörterbuch der Indogerm. Sprachen. 4 Auflage. III Teil: Wortschatz der germ. Spracheinheit unter Mitwirkung von Hj. Falk gänzlich umgearbeitet von Alf Torp (s. 232 återföres isl. *forr* 'hastig, voreilig' till ett urgerm. **furha*, som jämföres med gr. *πρόκα* 'sofort').

tenytan[1]. Det finnes även norska gårdnamn på *-kila*, angivande ställen, som ej ligga omedelbart invid en vik (Rygh NG III s. 280, XIV s. 70).

S. 57 noten. Neovius, Borgå stads och sockens historia I s. 1 noten tänker sig Borgå viken såsom 'tavasternas hamn'. I 'Lojo sockens kyrkliga förhållanden I' s. 4 noten gissar han på Pikkalaviken.

S. 79. Jag har numera funnit, att fi. *Eura* väl kan återgå på ett urn. *_Etura-_. Bortfallet av *v* framför *u* kan nämligen antagas hava skett i finskan, särskilt i den sydvästfinska dialekten. Jfr t. ex. fi. *autta* <*avutta, hiukset* <*hivukset, kiu* <*kivut* m. fl. Se Ojansuu, Lounaismurteiden äännehistoria II s. 174 f. Det torde därför finnas föga skäl för att antaga, att fi. *havukka* ~ *haukka* skulle representera två olika nordiska stadier. — På detta sätt förklarat kan *Eura* bliva lika gammalt som övriga urnordiska namn i sydvästra Finland, och jag måste därför modifiera mitt ovan s. 80 gjorda uttalande beträffande namnets etymologi. Överensstämmelsen i betydelsen hos *Eura: Somerjoki* i Egentliga Finland är väl en tillfällighet.

I detta sammanhang kan nämnas, att i Eurajoki socken ligga vid en vik av Bottniska viken *(Väkränperä)* ruinerna av *Liinmaa* borg, vilken antages vara identisk med den år 1395 nämnda borgen *Vreghdenborch* (se Styffe, Bidrag I s. 201, Aspelin, Korsholman linna ja lääni s. 36 noten, Killinen, Finska vet. soc. Bidrag 33 s. 96 f.). Jag anser namnet vara bildat på mlt. *vracht, vrecht* 'Schiffsmiete, Frachtgeld, Vermietung oder Mietung des Schiffes, Befrachtung des Schiffes mit Waren' eller möjligen en deverbativ *jan*-avledning av samma stam. Borgen har i detta fall sannolikt varit en handelsborg, uppförd till skydd för den tyska handeln vid våra kuster. Jfr *Fratthamnen* i Mustasaari (se Karsten, Indog. forschungen XXVI s. 243). Namnet saknar sålunda icke sitt kulturhistoriska intresse. I mitt arbete 'Sv. bosättn. hist. I' s. 134 ff. har jag meddelat en förteckning över förfinskade

---

[1] Meddelande av d:r J. Ailio.

germanska personnamn av synbarligen icke nordiskt ursprung, som synas tyda på en direkt förbindelse med de tyska — i främsta rummet väl de lågtyska — stammarna. Och utan tvivel finnes det även appellativa lånord i finskan, som härstamma från samma källa. Denna fråga vore förtjänt av en närmare undersökning. Karsten har visserligen i sin ovan citerade uppsats i Indogerm. forschungen XXVI s. 236 ff. ('Altdeutsche Kulturströmungen im Spiegel des finnischen Lehnworts') diskuterat frågan, men därvid ej ens gjort något försök att särskilja de tyska lånorden från de skandinaviska och sålunda lämnat den intressantaste delen av spörsmålet obehandlad. Dessutom är det rätt betänkligt att på detta sätt upptaga till diskussion frågan om ett kulturinflytande, ty även om det skandinaviska inflytandet i förbigående påpekas, blir framställningen för en icke sakkunnig vilseledande. Det största flertalet av de av Karsten behandlade lånen härstamma nämligen från svenskan. Det kulturinflytande, som avspeglar sig i dem, måste därför i allmänhet betecknas såsom ett skandinaviskt, ej tyskt.

S. 85. Även kapellnamnet *Kullaa* (< *Kullas) kan vara ett gammalt nordiskt sjönamn: urn. *Kullaʀ. Jfr svenska sjönamnet *Kullen* (Hellquist, Sv. sjön. I s. 310 f.).

S. 120. Uppgiften om *Kainuunjoki* gäller Esse å.

S. 157. Om fi. *Saimaa* se numera *Tunkelo*, Virittäjä 1910 s. 47 f.

---

# REGISTER.

**Ralf Saxén.**

# SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS

hittills utgivna skrifter:

| m | | Fmk. |
|---|---|---|
| I. | **H. G. Porthans bref till M. Calonius.** 1, utg. af W. Lagus. — 341 + 68 sid., tr. 1886 | 8: — |
| II. | ***Förhandlingar och Uppsatser 1.** (Längre uppsatser af Estlander, Lagus och Schybergson.) — 62 + 112 sid., tr. 1887 | 2: 50 |
| III. | **Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång,** af K. G. Leinberg. — 159 sid., tr. 1887 | 3: — |
| IV. | **Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utg. af Elis Lagerblad. — 411 sid., tr. 1887 | 8: — |
| V. | **H. G. Porthans bref till M. Calonius. 2,** utg. af W. Lagus. — 263 + 106 sid., tr. 1887 | 8: — |
| VI. | ***Förhandlingar och Uppsatser 2.** (Längre uppsatser af Estlander, Frosterus, Lagus m. fl.) — 44 + 268 sid., tr. 1888 | 3: 75 |
| /II. | **Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna,** af A. O. Freudenthal och H. A. Vendell. — 328 sid., tr. 1888 | 6: — |
| III. | ***Historiskt-politiska anteckningar af H. F. Adlercreutz. 1743—1796,** utg. af Elis Lagerblad. — 185 sid., tr. 1888 | 3: — |
| IX. | ***Förhandlingar och Uppsatser 3.** (Längre uppsatser af Th. Westrin, Freudenthal, Schybergson m. fl.) — 40 + 318 sid., tr. 1889 | 4: — |
| X. | ***Reseanteckningar af P. J. Bladh och C. F. Hornstedt,** utg. af J. O. I. Rancken och Elis Lagerblad. — 176 sid., tr. 1889 | 3: — |
| XI. | 1—7. **Åbo akademis studentmatrikel,** af W. Lagus. — 1,439 sid., tr. 1890 | 20: — |
| II. | **Vöråmålet, ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof,** af A. O. Freudenthal. — 200 sid., tr. 1890 | 3: 50 |
| III. | ***Förhandlingar och uppsatser 4.** (Längre uppsatser af Schybergson, Hultin, Vendell m. fl.) — 34 + 136 sid., tr. 1890 | 3: — |
| V. | **De finska klostrens historia,** af K. G. Leinberg. — 509 sid., tr. 1890 | 4: — |
| V. | ***Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden,** af Erik Ehrström. — 171 sid., tr. 1890 | 3: 50 |
| /I. | ***Åbo universitets lärdomshistoria. 1. Medicinen,** af L. W. Fagerlund och Robert Tigerstedt. — 216 sid., tr. 1890 | 3: 50 |
| II. | ***Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Juridiken,** af Axel Liljenstrand. — 94 sid., tr. 1890 | 2: 50 |
| X II. | ***Förhandlingar och Uppsatser 5.** (Längre uppsatser af Frosterus, Schybergson, Leinberg, Nordmann m. fl.) — 45 + 218 sid., tr. 1891 | 3: 50 |
| X. | ***Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Historien,** af M. G. Schybergson. — 168 sid., tr. 1891 | 3: — |
| X. | ***Förhandlingar och Uppsatser 6.** (Längre uppsatser af Gustafsson, W. Lagus, Elfving m. fl.) — 108 + 121 sid., tr. 1892 | 2: 50 |
| I. | **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland** samt därstädes utkomna arbeten på främmande språk 1886—1890. Uppgjord af H. Bergroth. — 175 sid., tr. 1892 | 3: — |
| XII. | **Finska prästerskapets besvär och Kongl. majestäts därpå gifna resolutioner.** Från slutet af 1620-talet intill stora ofredens slut. Samlade af K. G. Leinberg. — 474 sid., tr. 1892 | 8: — |
| XII. | ***Åbo universitets lärdomshistoria 4. Teologin, förra delen,** af Herman Råhberg. — 187 sid., tr. 1893 | 3: — |

XXIV. ***Förhandlingar och Uppsatser 7.** (Längre uppsatser af J. E. Strömborg, R. Hausen, P. Nordmann m. fl.) — 72 + 137 sid., tr. 1893 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 2: 5

XXV. **Bondeståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgifna af Elis Lagerblad. — 282 sid., tr. 1894 . . . . . . . . . . . . . . . 5: 5

XXVI. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Filologin,** af I. A. Heikel. — 334 sid., tr. 1894 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 5

XXVII. **Johan Henrik Kellgrens Bref till Abraham Niclas Clewberg,** utgifna af Henrik Schück. — 39 + 136 + 19 sid., tr. 1894 . . 4: 5

XXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 8.** (Längre uppsatser af E. Lagerblad, E. W. Bergman, C. G. Estlander, R. Hausen och M. G. Schybergson.) — 47 + 288 sid., tr. 1895 . . . . . . . . . 3: 7

XXIX. **Östgötalagen med förklaringar,** af A. O. Freudenthal. — IV + 280 sid., tr. 1895 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: 5

XXX. ***Förhandlingar och Uppsatser 9.** (Längre uppsatser af E. Lagus, V. Söderhjelm, G. Cygnæus, A. Hultin och P. Nordmann.) — 50 + 336 sid., tr. 1895 . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 7

XXXI. **Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster,** utgifven genom O. F. Hultman. — XXII + 256 sid., tr. 1895 5: -

XXXII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 6. Naturalhistorien,** af Otto E. A. Hjelt. — IV + 446 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . . 4: 7

XXXIII. ***Raseborgs slotts historia,** af Torsten Hartman. — 155 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 2: 7

XXXIV. ***Förhandlingar och Uppsatser 10.** (Längre uppsatser af G. Cygnæus, K. G. Leinberg, C. G. Estlander och E. Lagus.) — 82 + 194 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: -

XXXV. **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten af inhemska författare på främmande språk 1891—1895.** Uppgjord af Yrjö Hirn. — 266 sid., tr. 1897 . . . . . . 3: 5

XXXVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 11.** (Längre uppsatser af I. A. Heikel, G. Frosterus och Yrjö Hirn.) — 69 + 216 + 33 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: -

XXXVII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 7. Matematiken och fysiken,** af K. F. Slotte. — 293 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . 3: 5

XXXVIII. **Bref från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgifna af Ernst Lagus. — 360 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 8: -

XXXIX. ***Förhandlingar och Uppsatser 12.** (Längre uppsatser af Carl v. Bonsdorff och Hj. Appelqvist.) — 71 + 192 + 11 sid., tr. 1899 3: -

XL. **Prästeståndets protokoll vid Borgå landtdag år 1809 jämte Handlingar rörande landtdagen,** utgifna af Elis Lagerblad. — 586 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 10: -

XLI. ***Finlands svenska vitterhet. 1. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval med en lefnadsteckning,** af M. G. Schybergson. — CLIX + 280 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . 4: 5

XLII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 8. Kemien,** af Robert Tigerstedt. — 210 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: -

XLIII. **En samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare.** Utgifningen ombesörjd af T. S. Dillner. — XX + 145 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: -

XLIV. ***Dagbok, förd under kriget i Finland 1788—1790 af auditören C. C. Ekman,** utgifven af Reinh. Hausen. — XI + 266 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: -

XLV. ***Förhandlingar och Uppsatser 13.** (Längre uppsatser af V. T. Rosenqvist, W. Söderhjelm och C. v. Bonsdorff.) — 45 + 254 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: -

XLVI. ***Karl August Tavaststjerna.** En lefnadsteckning af Werner Söderhjelm. — 324 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: -

XLVII. ***Förhandlingar och Uppsatser 14.** (Längre uppsatser af R. F. von Willebrand, C. v. Bonsdorff och G. Castrén.) — LXXXI + 244 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: -

XLVIII. ***Finlands svenska vitterhet. 2. Mikael Choræi valda dikter med en lefnadsteckning,** af Ernst Lagus. — CXC + 226 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
XLIX. ***En idéernas man.** Biografi öfver August Fredrik Soldan, af Juhani Aho. — 421 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: 50
L. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 9. Teologin, senare delen,** af Herman Råbergh. — 229 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . 3: —
LI. ***Förhandlingar och Uppsatser 15.** (Längre uppsatser af P. Nordmann, A. O. Freudenthal, J. Ahrenberg, Z. Schalin och O. Grotenfelt.) — LXIX + 243 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . 3: —
LII. ***Finlands svenska vitterhet. 3. Valda skrifter af Jakob Frese med en teckning af hans lefnad och skaldskap,** af Arvid Hultin. — CXIX + 218 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
LIII. **Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1896—1900.** Utarbetad af H. Bergroth. — 302 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —
LIV. ***Torsten Rudeen. Ett bidrag till karolinska tidens litteratur- och lärdomshistoria,** af Arvid Hultin. — IV + 276 sid., tr. 1902 4: —
LV. **M. Calonii bref till H. G. Porthan,** utgifna af W. Lagus. — XI + 449 + 91 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 8: —
LVI. ***Förhandlingar och uppsatser 16. — 1902.** (Längre uppsatser af H. Pipping, R. Nordenstreng, O. Grotenfeldt, A. Hultin, K. G. Leinberg.) — LXVII + 236 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . 3: —
LVII. ***Bref, tal och andra skrifter af Mikael Choræus,** utgifna af Ernst Lagus. VIII + 400 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
LVIII. ***Skildring af krigshändelserna i Öster- och Västerbotten 1808—1809,** af C. J. Ljunggren. — III + 153 sid., tr. 1903 . . 2: 50
LIX. **Bidrag till Eddametriken,** af Hugo Pipping. — 118 sid., tr. 1903 3: —
LX. ***Per Brahe.** Illustrerad lefnadsteckning, författad af P. Nordmann. — 520 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 6: —
LXI. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning I,** af Werner Söderhjelm. — 468 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 6: —
LXII. ***Joh. Ludv. Runebergs hundraårsminne. Festskrift 5 febr. 1904.** — 441 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 10: —
LXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 17. — 1903.** (Längre uppsatser af M. G. Schybergson, Gunnar Castrén, Z. Schalin, F. Gustafsson, R. F. von Willebrand, K. G. Leinberg och G. A. Nordmann.) — LXIII + 408 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —
LXIV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Första häftet. — XLII + 280 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . 7: —
LXV. ***Finlands svenska vitterhet. 4. Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden 1640—1720,** af Arvid Hultin. — CCLXXXVIII + 230 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . 6: —
LXVI. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgifven af Fredr. Elfving och Georg Schauman. Första delen. Med en inledning af Georg Schauman. — LI + 400 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . 4: —
LXVII. **Ridderskapets och Adelns Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgifna af Elis Lagerblad. — 454 sid., tr. 1905 . . . . . 8: —
LXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 18. — 1904.** (Längre uppsatser af W. Söderhjelm, A. Hultin, M. G. Schybergson och O. Andersson.) — XCVIII + 204 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . 3: —
LXIX. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. I. Bref från 1550—1650. — Stadens domböcker 1623—1639. — 252 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 50
LXX. ***Bref och dagboksanteckningar af Georg August Wallin,** utgifna jämte en lefnadsteckning af Knut Tallqvist. — CXXXIV + 366 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: —
LXXI. **Ordbok över de östsvenska dialekterna** av Herman Vendell. Andra häftet. — 588 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: —

LXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. II. Prosten Henrik Forsii biografi och skrifter. — 129 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 2: —

LXXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 19. — 1905.** (Längre uppsatser af R. Tigerstedt, M. G. Schybergson, P. Nordmann, A. Hultin, K. G. Leinberg och Yrjö Hirn.) — LXIV + 322 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 5

LXXIV. **1. Minnespenningar öfver enskilda personer, födda eller verksamma i Finland,** beskrifna af Mauritz Hallberg. — 154 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Tredje häftet. — pp. 589—900, tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . 5: —

LXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. III. Bref från 1651—1697. Stadens dombäcker 1639—1643. — 210 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXVII. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning II,** af W. Söderhjelm. — 558 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 7: —

LXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 20. — 1906.** — (Längre uppsatser af W. Ruin, R. Lagerborg, G. Heinricius, K. G. Leinberg och G. Castrén.) — LXV + 397 sid., tr. 1907 . . . . . . 4: —

LXXIX. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Fjärde häftet. — pp. 901—1215 + 6 sid., tr. 1907 . . . . . . 5: —

LXXX. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 10. Filosofin,** af Th. Rein. — 326 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 5

LXXXI. ***Förhandlingar och Uppsatser 21. — 1907.** (Längre uppsatser af E. Wrangel, Th. Westrin, G. Heinricius, J. G. Nikander, L. F. la Cour, K. G. Leinberg, Ossian Grotenfelt, W. Söderhjelm.) — LXXIV + 397 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . 4: —

LXXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. IV. Bref från 1714—1796. 228 sid., tr. 1908 3: —

LXXXIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Lefnadsteckning, af M. G. Schybergson. Förra delen. — XIII + 281 sid., tr. 1908 . . . . . . 3: —

LXXXIV. **Biografiska undersökningar om Anders Chydenius,** af Georg Schauman. — XI + 645 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . 7: —

LXXXV. ***Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809,** af K. E. Lindén. — IX + 229 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. V. Gamla Helsingfors 1550—1640, 184 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXVII. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgifna af Jenny af Forselles. I. Afhandlingar och öfversättningar. — 355 sid., tr. 1908 . 3: 5

LXXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 22. — 1908.** (Längre uppsatser af G. Heinricius, A. Hultin, B. Sjöros.) — XCVIII + 210 sid., tr. 1909 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXIX. ***Josef Julius Wecksell.** En studie av Arvid Mörne. 290 sid., tr. 1909 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —

XC. ***Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885—1910. Minnesskrift den 5 februari 1910.** 194 + 138 sid., tr. 1910. . . . 4: —

XCI. ***Förhandlingar och Uppsatser 23. — 1909.** (Längre uppsatser af E. Westermarck, G. Heinricius och P. Nordmann.) — XCIII + 233 sid., tr. 1910 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

XCII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Första bandet. Uppsatser av E. Lidén, H. Pipping och R. Saxén. — 52 + 24 + 183 sid., tr. 1910 . . . . . . . . . . . . . . 3: —

OBS. De med * utmärkta tomerna hava utdelats åt *alla* medlemmar de övriga endast åt stiftare.

---

# SKRIFTER

UTGIVNA AV

# SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

# FINLAND

XCV



# STUDIER
I
# NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

**HUGO PIPPING**

---

*ANDRA BANDET*

---

HELSINGFORS 1911

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1911

INNEHÅLL

# Rök-studier.

---

På baksidan av Rök-stenen läses bland annat följande runsättning:

**— — — — — — — huarhistʀsiku**
**naʀituituąkiąnkunukaʀtuaiʀtikiʀsua**
**þąlikia + — — — — — — — —**

De 19 första av dessa runor uppdelas av Bugge i alla hans tre avhandlingar om Rökstenen [1] på följande sätt:

**huar histʀ si kunaʀ itu**

och orden översättas varje gång nästan på samma sätt:

Rök I, sid. 92: — *hvor Valkyrjens hest finder foder* —
Rök II, sid. 62: — *hvor Kampmöens Hest (d. e. Ulven) ser Foder* —
Rök III, sid. 151: — *wo das Pferd Gunn's (d. h. des Kampfmädchens) Futter sieht* —

Det torde icke råda något tvivel om, att satsens grundtanke är rätt träffad genom denna tolkning, men

---

[1] Bugge Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i Östergötland, Antiqvarisk Tidskrift för Sverige V, sidd. 50 f. och 91. Cit: 'Rök I'.

— Om Runeindskrifterne paa Rök-Stenen i Östergötland etc., K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens handlingar, N.F. XI. 3, sidd. 28 och 61. Cit: 'Rök II'.

— Der Runenstein von Rök. Nach dem Tode des Verfassers herausgegeben — — durch M. Olsen. Unter Mitwirkung und mit Beiträgen von Axel Olrik und Erik Brate. Stockholm 1910. Sidd. 61—64 och sid. 149. Cit: 'Rök III'.

den lider dock av allvarliga brister, som vi måste söka avhjälpa.

För det första måste anmärkas, att ordställningen **histʀ si kunaʀ** är skruvad. Om **histʀ kunaʀ** är en 'kenning' för vargen, förstår man icke, varför predikatet **si** skjutits in mellan kenningens två leder. En annan svårighet är den, att vargen i den fornnordiska litteraturen eljes aldrig betecknas som 'valkyrians häst', men väl som trollkvinnans eller jättekvinnans.

Båda dessa svårigheter har Bugge utan tvivel sett. Beträffande det inskjutna **si** märkas följande uttalanden. I Rök I, sid. 50: 'Jeg forbinder det [**kunaʀ**] med **histʀ**, fra hvilket det er adskilt ved det mellemkommende verbum **si**, ligesom **faþiʀ** — — — fra **uarin** ved det mellemskudte verbum **faþi**'. I Rök III, sid. 62: 'Nach **histʀ** muss, als ein Wort für sich, **si** abgetrennt und als Präs. Conjunct. 3. pers. sg. gedeutet werden. Diese Abtrennung von **si**, als ein Wort für sich, ist notwendig, weil wir in dem durch **huar** eingeleiteten abhängigen Fragesatze eine Form des Conjunct. haben müssen, und diese lässt sich nur in **si** finden'. Man ser tydligt, att Bugge i Rök III anser det nödvändigt att uppfatta **si** som verbum, men på samma gång betraktar detta som ett nödvändigt *ont*. Det i Rök I anförda exemplet på mellanskjutet verbum **uarin faþi faþiʀ** är ju icke likartat och åberopas ej heller i Rök III. Behovet att söka kenningens andra led omedelbart efter den första har lett flere författare [Vigfusson[1], Stephens[2] och Sander[3]] till uppdelningen **histʀ sikunaʀ**, varvid **sikunaʀ** uppfattas som gsg. av namnet *Sigyn*[4]. För Bugge har denna tanke varit den som

---

[1] Vigfusson Icelandic Prose Reader, sid. 452. Se härom Bugge Rök II, sid. 28.

[2] Stephens Om Rökstenen, Antiqvarisk Tidskrift för Sverige V, sidd. 174 f.

[3] Sander Hvem var Sigurd Fafnesbane, Stockholm 1883. Se Bugge Rök II, sid. 28.

[4] Gsg. av *Sigyn* hette i fisl. *Sigyniar* eller *Sigunar*. Se Noreen Aisl. Gr³, § 373.

först erbjöd sig, fastän han på särskilda grunder förkastat den. Se härom Rök I, Efterslæt, sid. 212; Rök II, sid. 28.

Det osannolika i att vargen skulle betecknats som 'valkyrians häst', har Bugge klart insett. I Rök I, sid. 50 säger han: 'I den norsk-islandske digtning betegnes ulven almindelig som troldkvindens, jåtunkvindens hest, medens valkyrjerne såes ride höje og strålende gjennem luft og over hav på heste, — — — —'. Två exempel anföras dock, där vargen skulle betecknats som valkyrians häst, men i Rök II, sid. 28, not 2, påpekar Bugge, att det ena exemplet icke hade annat stöd än en konjektur, som efteråt visat sig vara felaktig. Det andra belägget, *Mistar marr* i Helg. Hund. I: 47 (49), anses numera icke utgöra en kenning för vargen [1] och åberopas ej längre av Bugge i Rök III, sid. 63. Här understryker Bugge starkt svårigheten att förena en kenning *hestr Gunnar* för vargen med den norsk-isländska diktningens skildring av valkyriorna, och försöken att undgå denna svårighet hava knappast tillfredsställt honom själv. Om ags. *wælcyrige* i glossor förklaras som likbetydande med Erinys, Tisiphona, Alecto, Bellona, betyder detta väl endast, att den klassiska mytologin icke har att uppvisa fulla motsvarigheter till germanernas valkyrior, och att översättaren därför uppräknade alla de mytiska kvinnoväsen, med vilka en jämförelse syntes honom möjlig. Därav följer icke, att en skandinav skulle kunnat förväxla en valkyria och en trollkvinna.

Huvudorsaken till att Bugge vid sin tolkning råkat i dessa svårigheter är enligt min tro den, att han låst fast sig vid den föreställningen, att den indirekta frågesats, som inledes med *huar*, ovillkorligen borde innehålla ett predikat i modus konjunktivus [2]. Nygaard [3] ger härom följande regel: 'Efter udsagnsverber sættes spør-

---

[1] Gering Vollständiges Wörterbuch zu den Liedern der Edda, Halle 1903, Sp. 1324. Wimmer Oldnordisk Læsebog[6], København 1903, sid. 252.

[2] Se Rök I, sid. 50; Rök II, sid. 28; Rök III, sid. 62.

[3] Nygaard Norrøn syntax, Kristiania 1905, § 287, sid. 298.

gende bisætninger — — — — — — ofte i konjunktiv, men ligesaa ofte bruges indikativ'. Och regeln styrkes med exempel, i vilka frågesatsen ansluter sig till verbet *segia*, likasom fallet är på Rökstenen. Säkerligen har Bugge icke heller hyst den meningen, att bruket av indikativ här hade varit ett fel. Men han har menat, att då Rökstenens ristare flere gånger bevisligen använder konjunktiv i indirekt frågesats [**uarin** bis, **urþi**, **satin(t)**, **si burin**], så bör man antaga, att han gjort detta konsekvent. Denna tankegång framträder tydligt i Rök I, sid. 50, där det heter: 'ti i den afhængige spörgesætning må her som andensteds i indskriften stå conjunctiv, og **si** synes her att være den eneste mulige conjunctivform'. Ur denna tankegång kommer Bugge blott en gång, i Rök I, Efterslæt, sidd. 212 f., där han refererar sin äldsta uppfattning, enligt vilken predikatet stode att söka i runkombinationen *ąn*, utläst som *hann* (av *hinna*). Men denna tolkning hade Bugge förkastat, redan innan han framlade den för offentligheten, och som ett bland skälen anföres den betänkliga indikativformen.

Nu vill jag påminna om, att ristaren av Rök-inskriften, enligt vad Bugge själv antager, ett par gånger ristat in felaktiga former så att säga av grafiska skäl. Jag syftar på Bugge's uttalanden om runsättningen *tualraub*ʳ, Rök III, sidd. 20 och 233. Bugge antager, att *tual-* står i st. f. *tuaʀ ual-* och exponenten ʳ för *aʀ*, dels emedan utrymmet var trångt, dels emedan ristaren strävade till att inom ett givet avsnitt av inskriften förlägga ett bestämt antal runor [1], dels emedan han gärna undvek att skriva samma runa eller rungrupp två gånger å rad [2]. Men om Bugge nu kan antaga, att grafiska skäl föranlett ristaren att teckna rent av felaktiga former, bör det *a fortiori* vara tillåtet förmoda, att han i valet mellan två riktiga konstruktioner kunde välja den, som i grafiskt av-

[1] Enligt Noreen skulle *tual-* för *tuaʀ ual-* bero på felskrivning. Se Rök III, sid. 20. Annorlunda i Paul's Grundriss² I, sid. 627.

[2] Om skrivningarna *niʀ|ʀ* och *haruþ|ssuniʀ* se Rök III, sid. 233.

seende erbjöd större fördelar, även om han därigenom kom att avvika något från sitt vanliga språkbruk.

Detta resonemang, vars riktighet synes mig obestridlig, ger oss rätt att söka satsens predikat i rungruppen **naʀ**. Jag antager, att dessa tre runor böra läsas två gånger. Engång läsas de som avslutning av det ord, **sikunaʀ**, vars betydelse vi längre fram skola diskutera, och som jämte *histʀ* bildade en kenning för vargen. Andra gången lästa, beteckna dessa runor **naʀ** den ljudlagsenliga fsv. motsvarigheten till fisl. 3spi. *náir* 'får'[1]. Runsättningen **huarhistʀsikunaʀ** upplöser jag sålunda:

**huar histʀ sikunaʀ naʀ itu**

eller i transskription

*hwar hestʀ — nāʀ etu* (dat.)

och i översättning:

*var vargen får föda.*

Indikativen *nāʀ* erbjöd framför konjunktiven *nā[i]* den fördelen att icke behöva utskrivas särskilt. Betänkligheter mot att utläsa en rungrupp två gånger torde man icke behöva ha efter Bugge's utläggning i Rök III, sid. 20. Jag vill särskilt understryka detta, emedan Bugge ännu i Rök II, sid. 28, fann det betänkligt att läsa **histʀ si sikunaʀ** med upprepning av runparet **si**.

Min närmaste uppgift blir nu att finna en utläsning av **sikunaʀ**, som ger oss möjlighet att uppfatta **histʀ sikunaʀ** såsom en kenning för vargen.

Jag tror icke, att vargen någonsin kallats *Sigyn's häst*. Bugge har redan tillbakavisat denna tanke i Rök I, Efterslæt, sid. 212, och Rök II, sid. 28. Sigyn var en asynia och ingen trollkvinna, som red på en varg. Ett ögonblick har jag visserligen tänkt mig, att folkfantasin skulle ställt henne i förbindelse med vargen, emedan asarna enligt Snorra-Eddan förvandlade Váli till en varg, som slet sönder brodern Nari, med vars tarmar deras fader Loke blev bunden. Också Fenrisulven stod ju i ett visst för-

---

[1] Se Hultman Hälsingelagen, § 103. Jfr även ett tidigare uttalande av Kock i Svenska landsmålen XV. 5, sidd. 41 f.

hållande till Sigyn, eftersom den var Loke's son med Angrboða. Men detta är dock någonting annat, än att Sigyn skulle tänkts *ridande* på en varg.

Emellertid kan **sikunaR** utläsas ännu på ett annat sätt än *SigynaR*, *SigunaR*. Man kan också läsa *SingunnaR*. Det gäller då att forska efter, huruvida det finnes någon möjlighet för att vargen skulle kallats *hestR SingunnaR*.

I de bekanta 'Merseburger Zaubersprüche'[1] omtalas en gudinna *Sinhtgunt*, som enligt Bugge är identisk med månen; hennes syster heter *Sunna* = solen[2]. Väsentligen samma signeriformulär som Merseburger-formuläret har anträffats på olika håll i norden. Se härom Bugge loc. cit.; Nordlander Svenska landsmålen II, XLVI f.; Kock Sv. landsm. VI, CXLVI ff. *Sinhtgunt* nämnes icke i de nordiska versionerna. Men deras stora likhet med Merseburgerformulären gör det till en viss grad sannolikt, att gudinnan *Sinhtgunt* engång varit känd också i Skandinavien.

Ursprunget till namnet *Sinhtgunt* är omstritt. Det har varit sed att emendera *Sinhtgunt* till **Sinthgunt*, men Bugge i Studier, sid. 286, visar, att *Sinhtgunt* mycket väl kan vara den rätta formen och stå för äldre **Sinnahtgunt* d. v. s. 'den Kampmø, som vandrer Nat efter Nat, som stadig færdes om Natten, d. e. Nattens eller Maanens Gudinde'. Denna etymologi, som gör textändringen *Sinhtgunt* > **Sinthgunt* överflödig, är för mig övertygande och vinner yttermera i styrka, då den sammanställes med Rökstenens **histR sikunaR**. Om vi utgå från Bugge's etymologi, blir det nämligen omedelbart klart, varför vargen kallas **histR sikunaR**. Ty *hestr kueldriðu* är en känd omskrivning för vargen[3], och enligt Bugge skulle *Sinht-*

[1] Se Braune Althochdeutsches Lesebuch[4], Halle 1897, sid. 81. Bugge Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse, Christiania 1881—1889, sidd. 284 ff., 546 ff. K. Müllenhoff und W. Scherer Denkmäler[3], IV. 2, sid. 16.

[2] Se Bugge Studier etc., sidd. 285 ff., där dock även avvikande meningar anföras.

[3] Munch-Kjær Norrøne Gude- og Helte Sagn, sid. 41, säger: Om flere Jøtunkvinder heder det, at de rede paa Ulve, og derfor

*gunt* just beteckna en mytisk person, *som färdas om natten* och följaktligen kan sägas vara en *kueldriða*.

Jag vill icke med det nyss anförda hava sagt, att etymologin för namnet *Sinhtgunt* = **sikun** skulle ha varit bekant för ristaren av Rökstensinskriften. Men om denna etymologi är riktig, visar den, att gudinnan *Sinhtgunt* framför allt tänktes såsom en varelse, vilken färdades om natten. Och då förstår man strax, varför just hennes namn införts i stället för *kueldriða* såsom led i en kenning [1]. Känt är att författaren till Skáldskaparmál argumenterar på följande sätt [2]: Mannen är *reynir vápnanna*,

---

kalde Skaldene Ulven 'Kveldridernes Hest'. Kenningen *kueldriðu hestr* för vargen finnes i en dikt av Þorualdr Hialtason [Flatö-boken II, sid. 73, Fritzner² II, sid. 369]. *Kueldriðu stóð* anföres av Egilsson Lexicon poëticum, Hafniæ 1860, sid. 482, ur Ólafs-saga Tryggvasonar 30. 1, som omskrivning för 'lupi'. Jfr F. Jónsson's upplaga av Heimskringla I, sid. 306, IV, sidd. 84 ff., versen 139.

[1] Fastän W. Golther Handbuch der germanischen Mythologie 1895, sid. 437, och E. Mogk Pauls Grundriss² III, s. 374, i likhet med alla andra tyska forskare ändra handskriftens *Sinhtgunt* till **Sinthgunt*, betrakta de likasom Bugge denna mytiska person som en mångudinna.

J. Grimm, som diskuterar det omstridda namnet i sin 'Deutsche Mythologie', Göttingen 1843, sidd. 285 och 667, förmodar att det hänför sig till en morgon- eller aftonstjärna, men har ej förbisett, att solen i Vǫluspǫ́ kallas *sinni mána*, månens följeslagare, ett uttryck, som bildar en slående parallell till Merseburgersigneriets *Sunna erâ suister* och gör det frestande att uppfatta *Sinhtgunt* som en mångudinna. Grimm är dock icke den enda som tänkt sig saken annorlunda. Se härom K. Müllenhoff och W. Scherer Denkmäler deutscher Poesie und Prosa aus dem VIII—XII Jahrhundert. Dritte Ausgabe von E. Steinmeyer, Berlin 1892, Erster Band IV. 2, s. 16, Zweiter Band, sidd. 46—47. F. Kauffmann Beiträge zur Gesch. d. deutschen Spr. und Lit. XV, 207. Det kan icke nekas, att Kauffmann's översättning av *Sunna erâ suister* : *Der Sun* [= fisl. *Syn*] *ihre Schwester* i formellt avseende är tilltalande, men sakligt sett ligger det dock närmare till hands att bakom orden *Sinhtgunt* och *Sunna* söka representanter för måne och sol.

I Kleinere Schriften II, Berlin 1865, sid. 18, betecknar Grimm '*Sinthgunt*' som 'ein wandelndes Gestirn, ich kann nicht sagen welches'.

[2] Snorra Edda I. Hafniæ 1848, s. 334. Finnur Jónsson's upplaga, København 1900, sid. 95.

'vapnens prövare'. *Reynir* betyder även 'rönn'. Rönnen är ett träd. Asken är också ett träd. Därför hava skalderna använt ordet *askr* som kenning för en man. Detta betraktelsesätt avspeglar naturligtvis en förkonstling, i vilken den isländska skaldepoesin jämförelsevis sent utmynnade, och kan icke utan vidare tillämpas i sin fulla utsträckning på ristaren av Rök-inskriften. Som fullt tillåtlig även på denna tid torde man dock få anse en så enkel substitution som den att för *hestr kueldriðu* insätta *hestr Singunnar*, om *Singunnr* tänktes som en varelse, vilken färdades blott om natten.

Ett likställande av ft. *Sinhtgunt* < **Sinnahtgunt* med Rökstenens **sikun(aʀ)** möter inga svårigheter i fonetiskt avseende. I förbindelsen *-nhtg-* skulle icke blott *h* falla ljudlagsenligt, utan även *t*. Jfr fsv. *funtkar* > *funkar*, varom Noreen Aschw. Gr. § 323. 1. Om förhållandet mellan fty. *-gunt* och fsv. *-gun(n)-* ∾ *-gund-* behöver jag icke orda[1].

Uppdelningen, transskriptionen och översättningen av de 19 första, här diskuterade runorna blir sålunda:

**huar histʀ siku|naʀ|**<br>
**|naʀ| itu**<br>
*huar hestʀ Singunnaʀ nāʀ etu*<br>
— *var nattvandrerskans häst* (= vargen) *får föda.*

---

De tre runor, **itu**, med vilka det nu undersökta avsnittet av inskriften slutar, inleda även nästa avsnitt. Detta synes mig vara ett säkert tecken på att åtminstone en av det förra avsnittets runor måste tagas med vid läsningen av det andra avsnittet, ty om detta ej vore fallet, hade ristaren säkert nöjt sig med att rista runsättningen **itu** blott en gång. Jag vet icke, om andra resonerat på samma sätt, men faktum är, att Bugge redan i Rök I läser runan [**it**]**u**[**itu**] två gånger, och utan tvivel har han

---

[1] Om växlingen *-gun(n)* ∾ *-gund* i fsv. se Noreen Aschw. Gr., § 340. 2 b.

därvid inslagit en rätt väg. Men att Bugge skulle ha givit den rätta läsningen och tolkningen av hela runsättningen [u]ituąkią̨n, det trodde han under de sista månaderna av sitt liv icke själv[1].

I Rök I, sidd. 51 ff., sidd. 91 f., uppfattar Bugge **uituąkią̨n** såsom likbetydande med fvn. *vítt vangi á* 'vidt om på vangen'. Rosenberg Nordboernes Aandsliv I: 101, och Noreen Ark. f. nord. fil. III: 25, föreslogo sedermera att uppfatta **uituąki** som en beteckning för *wēttwąngi* = fisl. *véttvangi* 'slagfält', och detta förslag accepterades av Bugge i Rök II, sidd. 28 f., sidd. 61 f., och i Rök III, sidd. 64 f., sid. 151, sid. 204. Dock framhåller Bugge i Rök III, sid. 64, att hans i Rök I givna tolkning av **uit** som *vítt* 'weit herum' är fullt rimlig, och detta uttalande understrykes på särskilda grunder av Brate i Rök III, sid. 267.

Det betänkliga i dessa läsningar och tolkningar ligger nu däri, att paralleller till postpositionen *ąn* icke kunna uppvisas, medan prepositionen *ą* är belagd på Rökstenen. Jfr **ą kuta sinum, ą umisum mąnum,** samt **suaþ ą likia,** där prepositionen dock står absolut, med underförstått huvudord[2]. I Rök I, Efterslæt, sidd. 212 f., kritiserar Bugge själv tolkningen av **ąn** såsom postposition med betydelsen 'på', och hans tvivelsmål synas ånyo ha vaknat. Detta säges i den nyss citerade noten till Rök III, sid. 65.

Som stöd för antagandet av en växling *ąn* ∾ *ą* har bland annat anförts det faktum, att fisl. *ánauðigr* 'träl' i fsv. ofta uppträder under formen *annøþogher*. Motsatsen mellan formerna med ett och två *n* i detta ord har givit upphov åt en ingående diskussion[3], men jag hör ej till dem, som kunnat övertyga mig om, att denna motsats

---

[1] Se Rök III, sid. 65 noten.

[2] Se sammanställningen av ą-fallen i Rök II, sid. 29.

[3] Ihre Glossarium Suiogothicum, Upsaliæ 1769, sidd. 98 f. Rydqvist Svenska språkets lagar II, sidd. 387 f., IV, sid. 350. Bugge Rök I, sid. 52 noten, där hänvisning göres till Stephens; Rök II, sid. 29. Noreen Ark. f. nord. fil. VI: 330; Aschw. Gr., § 249, anm. 5, § 297, anm. 2. Kock Ark. f. nord. fil. XI: 130 f.

skulle bero på omständigheter, vilka vore ägnade att kasta ljus över den förmodade prepositionen ąn. Ihre nämner, att Loccenius ställt fsv. *annøþogher* i samband med substantivet **ann* 'arbete' och verbet *anna* 'arbeta'. Fisl. *ánauðigr*, från vilket *annøþogher* icke kan skiljas, visar naturligtvis, att denna etymologi är oriktig, för så vitt det gäller att finna formernas första ursprung. Men då trälen ju var en tvångsarbetare, låg det ofantligt nära till hands för fornsvensken att associera *anøþogher* med **an(n)* 'arbete' och omforma ordet därefter. I fvn. var denna frestelse mindre, ty 'arbete' hette där *ǫnn*, icke **ann*.

Möjebro (Hagby)-stenens inskrift är alltför omtvistad [1] för att den på densamma förekommande runkombinationen **ana-** skulle kunna anföras som säker moderform till Rökstenens *ąn* [1]. Tjurkö-brakteatens **an**, som citeras av Bugge i Rök II, sid. 29, men icke i Rök III, sid. 65, motsvarar Rökstenens *ą*. Se Noreen Aisl. Gr.[III], § 289. 5.

Kort sagt, det synes mig vara en nödfallsutväg att söka förklara runkombinationen *ąn* ur en växling *ąn* ∾ *ą̄*, som, såvitt jag förstår, för övrigt ingenstädes är säkert belagd. Härtill kommer olämpligheten av att låta *ąn* stå som postposition. Jag anser det alldeles nödvändigt att söka en tolkning, i vilken dessa svårigheter undvikas, och jag vill yttermera understryka, att detta nära nog var Bugges både första [Rök I, Efterslæt, sid. 212] och sista [Rök III, sid. 65 noten] tanke om saken.

I Rök I, Efterslæt, sid. 213, har Bugge tänkt på att tolka *ąn* såsom *ænn* 'framdeles'. Men denna tanke

---

[1] Noreen Aisl. Gr.[I] sid. 191, [II] sid. 261, [III] sid. 340; Aschw. Gr., § 249, anm. 5. Burg Die älteren nordischen Runeninschriften, Berlin 1885, sidd. 106 ff., där hänvisningar ges till åtskillig äldre litteratur. Wimmer Die Runenschrift, Berlin 1887, sidd. 165 f. och 106, noten. Bugge Ark. f. nord. fil. VIII, sid. 10, noten; Rök II, sid. 29; Norges Indskrifter med de ældre Runer, sid. 200; Aarbøger for nord. Oldk. 1906, sid. 305; Rök III sid. 65. Kock Ark. f. nord. fil. XI, sid. 130. Hultman Hälsingelagen, Helsingfors 1905 (1908), sid. 86, noten till sid. 85. v. Friesen Upplands runstenar, Uppsala 1907, sidd. 2 f., särtryck ur sammelverket Uppland II.

har han senare övergivit[1], och med rätta, eftersom vi på stenens första sida finna *in* = *æn (en)* 'men'.

Fältet är sålunda öppet för nya tolkningsförsök. Och lösningen av problemet ger sig i själva verket mycket enkelt, i fall vi taga sikte på två viktiga omständigheter.

1) Runkombinationen **ą̨n** tolkas av Bugge på två andra ställen i inskriften såsom pronominet *han(n)*[2]. 2) Man kan finna den sökta prepositionen *ą̨* framför *uą̨ki* genom att läsa runorna **uą̨** två gånger. Det senare **uą̨** bildar början av ordet **uą̨ki** = *wą̨ngi*. Det förra **uą̨** uppdelas i prepositionen *ą̨̄*, som styr *wą̨ngi*, och *u*, som föres till den föregående runkombinationen **uit**.

Kriteriet för riktigheten eller oriktigheten av detta förfarande är naturligtvis den effekt, som uppkommer, då vi förbinda runorna **uitu** till ett ord. Och effekten är den gynnsammaste tänkbara. Ty på denna väg få vi fram en verbform, till vilken **ą̨n** = *[h]ą̨n(n)* kan fogas som objekt, och som bildar ett bevisligen välbehövligt predikat till ordet **kunukaʀ**, som följer omedelbart efter runförbindelsen **uituą̨kią̨n**.

Beträffande nödvändigheten av att inom runföljden **uituą̨kią̨n** söka ett predikat till **kunukaʀ** önskar jag framhålla följande omständigheter:

**kunukaʀ tuaiʀ tikiʀ suaþ ą̨ likia**

översättes av Bugge med orden: *der tyve konger ligge fældede* [Rök I, sid. 92], *hvor tyve Konger ligge fældede* [Rök II sid. 62], *auf welchem zwanzig Könige liegen* [Rök III, sid. 151]. Men häremot kan invändas, att det naturligaste vore att uppfatta **kunukaʀ** som korrelat till relativsatsen **suaþ ą̨ likia**. Ty härigenom skulle man undgå tvånget att låta relativet följa efter subjektet, en abnormitet, som Bugge samvetsgrannt annoterat både i Rök

---

[1] Noreen Aschw. Gr., sidd. 492 f., transskriberar dock på ett annat ställe [tumiʀą̨n] ą̨n med *æ̨n* och ger översättningen 'ferner'. Men i Rök III, sidd. 36 och 149 f., läser Bugge här *ą̨nn* = *hann*.

[2] ą̨n behöver icke uppfattas såsom uppkommet ur *hą̨nn* genom *h*-förlust, utan *h*-et i *hą̨nn* är tvärtom sekundärt. Se härom Kock Ark. f. nord. fil. XXIV, sidd. 186 ff., och särskilt sid. 188.

I, sidd. 54 f., och Rök III, sid. 66, och som icke kan försvaras nöjaktigt genom Bugge's hänvisningar till språkbruket i Eddadikterna.

Såsnart man ur runföljden **uituąkiąn** får fram ett predikat till **kunukaʀ**, är man oförhindrad att uppfatta **kunukaʀ** som korrelat, och ordföljden blir den i prosastil vanliga.

Med ett ord, hela den trassliga härvan löser sig på enklaste vis, under förutsättning att vi för verbformen **uitu** finna en betydelse, som passar i sammanhanget. Och detta är alls icke svårt. Jag ser i **uitu** 3 pers. plur. pres. ind. av verbet *vita* i dess betydelse *utpeka, röja*, en betydelse, i vilken verbet konstrueras dels med gen., dels med *til* och gen., dels också rent transitivt. Jfr Fritzner[2] III, sid. 969, momenten 5 ock 7, sid. 972 [*vita til e-s*] mom. 4, Wimmer Oldnordisk Læsebog[6], sid. 315, momm. 3 och 5.

*Witu ǭ wąngi ąn* kan sålunda betyda: 'om honom vittna på fältet'; och satsens subjekt är: 'tjugo konungar som ligga där'.

---

Uppdelningen, transskriptionen och översättningen av hela den ovan citerade runföljden blir sålunda:

1 2 3 6 7<br>
— **huar|histʀ|sikunaʀ uitu|ą|**<br>
**|naʀ|itu| u ąki|ąn|kunukaʀ|tuaiʀ|**<br>
4 5 8 9 10 11<br>
**tikiʀ|suaþ|ą|likia** +<br>
12 13 14 15

— *hwar hestʀ Singunnaʀ nāʀ etu; witu ǭ wąngi ąn kunungaʀ twæiʀ tighiʀ, swāþ ǭ liggia.*

*[Det säger jag för det tolfte,] var nattvandrerskans häst* [= vargen] *får föda; om honom* (d. v. s. berättelsens hjälte) *vittna på fältet tjugo konungar, som ligga där.*

Om man vill läsa hela runföljden **uituą** två gånger och runan **u**, som redan engång använts i *etu*, sålunda tre gånger, får man fram satsen:

**uitu ą uituąki ąn.**

vilken jag utläser:

*witu ą̄ wītwąngi ąn.*

I överensstämmelse med gängse regler [se Noreen Aschw. Gr., § 83 och § 83.2] ger urn. **wihti-* [Bugge Rök II, sidd. 27 och 29] ljudlagsenligt **wītt-*, förutsatt att *h* föll, förrän *i* synkoperades. Att den kronologiska ordningen verkligen varit denna, sluter jag av nyl. dial. *rīt(a)*, dalm. *raita* 'uppresa' < **rehtian*. Riksspråkets verb *räta* är säkert bildat i anslutning till adj. *rät.* Mot Kock's försök [i Svensk ljudhistoria I, sid. 136] att förklara dalm. *raita* ur pres. sg. **rīttir* talar det kända förhållandet, att infinitivens vokalisation plägar segra över pres. sg.

*Om* formen *uituąki* förekommer på Rökstenen, vilket ju är osäkert, då man kan nöja sig med att läsa *uąki*, visar den sålunda ingenting angående beteckningen av samn. långt *e*. Detta har jag ansett mig böra påpeka, emedan Noreen's avvikande framställning i Aschw. Gr., § 114. 1, tyckes hava berett Brate onödiga svårigheter vid den diskussion av Rökstenens *uamuþ*, som han för i Rök III, sidd. 266 ff. Urn. **wīha-* ger **wē-* [> **wǣ-*], urn. **wihti-* ger **wītt-*, och man har ingen anledning förmoda, att *ē* [> *ǣ*] och *ī* skulle tecknats lika på Rökstenen.

* * *

— — — — — — **satintsiuluntifia kura uintura** — — — — — — —

I alla sina tre avhandlingar om Rökstenen [1] uppfattar Bugge **satint** som 3 pl. pret. konj. av verbet *sitia.* De stora ansträngningar Bugge nödgas göra för att försvara detta antagande synas mig visa, att det vore en vinning, om man kunde undgå detsamma. Ett försök i denna riktning har gjorts av Kock i Ark. f. nord. fil. XIV, sidd. 247 ff., där läsningen **satin int** [= *ynd*] **siulunt** föreslås. Denna läsning har accepterats av Noreen i Aschw. Gr., sidd. 492 f., men förkastas av Bugge i Rök III,

---

[1] Rök I, sidd. 56 f.; Rök II, sid. 30; Rök III, sidd. 67 ff.

sidd. 68 ff., som anser att Kock's tolkning icke passar i sammanhanget. Brate Rök III, sidd. 293 f., finner en prep. **int (ind)** *ynd* 'unstatthaft'.

Förkastar man Kock's förslag, men bibehåller den gängse uppfattningen, enligt vilken **siulunt** är namnet på ön Sjælland, stöta vi på den svårigheten, att verbet *sitia* måste anses konstruerat med direkt objekt, med dativobjekt eller förbundet med **siulunt** genom postpositionen *ī*. Intet av dessa alternativ kan anses motsvara normalprosans fordringar. Härtill kommer, att man efter Bugge's grundliga utredning av frågan [1], närmast väntar att finna ön Sjællands namn skrivet **silunt** eller **sialunt**.

Som synes, kan tolkningen av ifrågavarande passus ännu icke sägas vara utförd till full belåtenhet. Jag skall här försöka inslå en ny väg.

Till en början vill jag påpeka, att i fvn. verbet *setiast* enligt Fritzner[2] III, sid. 213 b, kan betyda 'slaa sig til Ro paa et Sted eller i en Stilling'. Anmärkningsvärda äro särskilt konstruktionerna med uttryck som beteckna vila på en plats [*heima, í þeim stað, at landi, í þeim stein*]. I ett fall bland dem, som Fritzner anför, utgör verbet en översättning av latinets 'morati sunt'. I ett par fall synes det mig, att Fritzner's översättning är för mycket etymologiserande, och att sammanhanget kräver tolkningen: *sitta kvar, stanna.* Jag åsyftar följande belägg:

*En ef ármaðr setzc heima nauðsynialaust gialldi mörc tallda búandum þeim er til þings fóro oc svá þeim er til ero nefndir þingfarar oc heima setiaz* [Frost. I; N.G.L. I, sid. 127: 17—19].

*Oc er eigi þa sócn til um heima seto við þa bua er heima setiaz* [Grágás, Staðarhólsbók, Kjøbenhavn 1879, sid. 283: 19—20].

Det måste sålunda tagas i övervägande, om icke *satints* kunde anses motsvara 3 pl. pret. konj. *sattinz* = fvn. *settiz*. Jag väntar mig visserligen den invändningen, att *z* i de äldsta fvn. minnesmärkena uppträder blott i 2. och

[1] Rök I, sidd. 57 ff.; Rök II, sid. 31; Rök III, sidd. 69 ff.

3. sg. pres. ind.[1]. Men förhållandena lågo väsentligen annorlunda på fsv. område, där mediopassiven på *-sk* voro ytterst tunnsådda[2]. Här hade det genom felaktig avgränsning av stam och ändelse uppkomna[3] mediopassivmärket *z* icke att utstå konkurrensen med *sk*. Speciellt gynnsamt för märket *z* lågo förhållandena naturligtvis i ett verbum sådant som *sætia*, där passivmärket *s[s]*, lagt till aktivformen, gav upphov åt förbindelsen *ts* icke blott i 2. 3. pers. sg. pres. ind., utan även i supinum. Från så viktiga och vanliga former som dessa kunde *ts* säkerligen tidigt sprida sig också till andra delar av paradigmet. De rsv. mediopassiven **entaþus, furs**[4] äro icke likställda med **satints**.

Jag tror sålunda, att man kunde införa en väsentlig förbättring i Bugge's läsning genom att uppdela skriften på följande sätt:

**satints** [= *sattinz*] **i siulunti**

varvid runorna **si** finge läsas två gånger.

Härvid finge vi fram den välbehövliga prepositionen *ī*. Men den betänkliga formen **siulunt** kvarstår.

Formellt möjligt är naturligtvis att läsa

**satints i iulunti**

varvid endast runan **i** behövde läsas dubbelt. Härvid föres tanken osökt på ön *Iǫlund*[5]. Namnets etymologi är dunkel[6], och det får kanske icke anses helt uteslutet, att det på Rökstenen skulle skrivits **iulunt**[7]. Men tryggare torde det vara att för denna tid antaga skrivningen **ialunt**.

---

[1] Noreen Aisl. Gr., § 534. 1.

[2] Noreen Aschw. Gr., § 570, anm. 2.

[3] Brate Ä. Vml. ljudl. sidd. 64 f.; Siljestrand Ordböjningen i Västmannalagen III, sidd. 108 ff.; Kock Skandinavisches Archiv I: 50; Noreen Aschw. Gr., § 570. 2.

[4] Noreen Aschw. Gr. § 570.1.

[5] Bugge Rök III, sid. 70.

[6] O. Rygh Norske Fjordnavne, Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C. R. Unger, Kristiania 1896, sid, 30, not 1. — Norske Gaardnavne I, sidd. 358 f.; II, sid. 228.

[7] Man kunde tänka på ett [närmare eller avlägsnare] samband med fht. *elo*, fl. *elawêr*, 'gelb', varvid vokalisationen *iǫ* finge försvaras genom hänvisning till det *w*, som fallit.

Läsa vi runföljden utan upprepning av någon runa få vi:

**satints i ulunti,**

vilket kan utläsas: *sattinz ī Wlundi.*

Fisl. *lundr* m. = fsv. *lunder* m. har enligt en av Lidén framställd[1] och av andra forskare antagen[2] hypotes förlorat ett uddljudande *w*. Möjligen inträdde bortfallet av uddljudande *w* fför *l* tidigare än eljes, då *l* följdes av labial vokal, men jag känner intet faktum, som skulle bevisa, att ordet **Wlundʀ* hade förlorat sitt *w* på den tid, då Rökstenens inskrift ristades. Konstruktionen *ī (W)lundi* är korrekt. Jfr Egils saga, kap. 47.

Läsningen *sattinz ī Wlundi* synes mig sålunda i formellt avseende acceptabel. Men i sammanhanget passar den icke synnerligen väl. I det föregående har det sagts, att tjugo konungar ligga på slagfältet. Då väntar man sig en tilläggsupplysning, icke om att de därförinnan uppehållit sig på en eller annan ort, utan snarare om en föregående missämja, som föranlett en drabbning. Det ligger sålunda nära till hands att läsa

*sattinz ī ōlyndi.*

Enligt Fritzner[2] III, sid. 766 a, betyder fvn. *úlund* f. 'Uvenlighed, Uforligelighed'. Att ansätta en biform **úlyndi* torde icke vara för djärvt, då vi känna ordet *mislyndi* 'Vægelsind' [Fritzner[2] II, sid. 711 b]. *Sattinz ī ōlyndi*[3] betyder enligt min mening 'förblevo i oenighet' d. v. s. 'underhöllo fientligheter'. Fvn. *setiast* kunde utan tvivel begagnas i överförd bemärkelse. Detta framgår av uttrycket *setiast um kyrt*, som av Fritzner[2] II, 383 b, rad 5—4 nedifr., översättes med 'give sig i Ro, slaa sig til Ro', men som kanske lika träffande kunde återges med

---

[1] Beiträge zur Gesch. d. deutschen Spr. und. Lit. XV, sidd. 521 f.

[2] Noreen Aisl. Gr., § 227. 1 c; Falk-Torp Etymologisk Ordbog I, 473 b [jfr Tillæg og rettelser, sid. 510].

[3] Eller **ōlundi*, om man med Kock Ark. XIV, sidd. 247 ff. anser, att omljud vid denna tidpunkt ännu icke verkats av kvarstående *i*.

'inställa fientligheterna' [1]. I analogi med detta uttryck och med ihågkommande av att *setiast*, såsom tidigare uppvisats, icke behöver beteckna förändring av ett tillstånd, utan också kan ange vila i ett tillstånd, torde vi utan större tvekan kunna stanna vid översättningen *sattinz ī ōlyndi* = 'underhöllo fientligheter'.

Om detta förslag gillas, torde man få taga i övervägande, huruvida icke **fiakura uintura** får tolkas såsom kasus genitivus. Dock synes det vara vanligt att i jämförliga uttryck, sådana som *þriggia nátta iól, siau døgra sigling*, ställa genitiven före huvudordet [2].

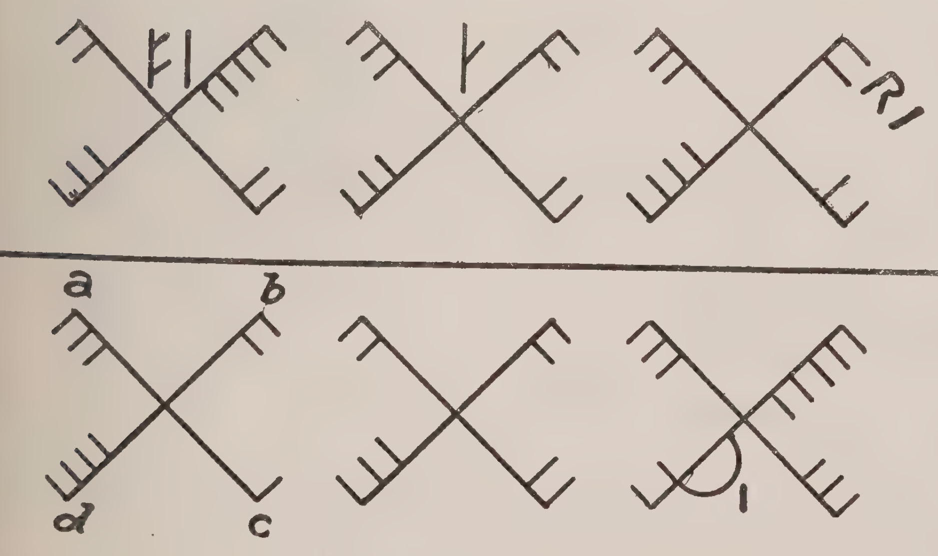
Vare sig man uppfattar **fiakura uintura** som gen. eller som ack., blir översättningen:

[*Det säger jag för det trettonde, vilka tjugo konungar som*] *underhållit fientligheter i fyra vintrar —*.

* * *

Runorna på Rök-stenens toppyta och på övre delen av den bakre bredsidan hava, som känt, följande utseende.

**Toppytans kors.**




**Baksidans kors.**

[1] Jfr Egils saga, kap. 26: *En er Haralldr var orðinn einualldz konungr ifer landi ollu ok hann settiz um kyrt — —*.

[2] Belägg för dylika konstruktioner hos Nygaard i hans Norrøn Syntax, Kristiania 1905, § 127 b, sid. 135.

För att icke behöva betunga den följande framställningen med långa omskrivningar skall jag beteckna runkorsen på toppytan med numren 1, 2 och 3 samt korsen på baksidan med 4, 5, 6 — allt räknat från vänster till höger. Korsens fyra armar kallar jag *a*, *b*, *c* och *d*, räknat medsols från den övre vänstra armen.

I Rök I, sidd. 84—86, tolkar Bugge korsen 6, 5 och 4, tagna i nu nämnd ordning och med armarna tagna i följden *cbad*, såsom **runimą**, och får, genom tillägg av de utskrivna runorna *þʀ*, fram ordet **runimąþʀ**. Denna läsning har accepterats av alla forskare, som efter Bugge yttrat sig i frågan, utom Stephens[1], som läser **runiboþʀ** [d. v. s. **runibąþʀ**]. Avvikelsen är uppenbarligen framkallad därav, att Bugge använt nyckeln **bmlʀ : hniast : fuþąrk**, men Stephens nyckeln **tbmlʀ : hnias : fuþąrk**. Den första ättens andra runa, angiven genom armarna *cb* på korset 4, blev sålunda för Bugge **m**, men för Stephens **b**.

Stephens' läsning och tolkning har visat sig fullkomligt ofruktbar. Men enligt min mening framgår det av framställningen i Rök III till full evidens, att Stephens' nyckel och icke Bugge's är den riktiga. Magnus Olsen har [se Rök III, sidd. 119 och 227] utläst början av lönnskriften på stenens ena kortsida som **sakumukmini**, och riktigheten av denna läsning torde svårligen kunna betvivlas. Men denna läsning kan vinnas endast om **m** betraktas som första ättens tredje runa[2].

Betänkligheterna mot att använda olika nycklar vid läsningen av toppkorsen och av lönnskriften på stenens

---

[1] G. Stephens Om Rök-stenen, Antiqvarisk tidskrift för Sverige V, sid. 179.

[2] Om den femte lönnrunan [saku]m- säges detta uttryckligen på sidd. 119 f. och sid. 138, not 2. Den åttonde lönnrunan -m[ini] uppfattas sid. 118 såsom om den hade en kvist på den ena sidan och två, icke tre, på den andra. Men av plansch III ser det ut, som om denna åttonde runa kunde ha förlorat en kvist. Annorlunda kan jag ej heller förklara, att det på sid. 138, not 2, och sid. 237, noten säges utan reservation, att *m* i avsnittet *h* betraktas som första ättens tredje runa.

ena kortsida framhållas uttryckligen i Rök III, sid. 138, not 2, och det synes mig icke, att M. Olsen kunnat häva dem genom sin framställning i noten till sid. 237. Det är så mycket mindre skäl att hålla på användningen av nyckeln **bmlʀ** : **hniast** : **fuþąrk** vid läsningen av runkorsen, som läsningen **runimąþʀ** — det enda ord, för vars skull denna nyckel behöves — även på andra grunder synes mig oriktig.

Jag betraktar det nämligen som en tämligen självklar sak, att ristaren fogat det **þ**, som jämte **ı** bildar avsnittets avslutning, till armen *d* på korset 6 enkom för att utmärka, att denna arm bildar lönnskriftens avslutning. Så har Läffler i Antiqvarisk tidskrift VI. 2, särtrycket sid. 2, läst korsen 4, 5, 6, tagande armarna i ordningsföljden *abcd.* Han fick därvid fram runföljden **uʀniru**[**þʀ**], som han ansåg obrukbar. Men det bör märkas, att han använde nyckeln **bmlʀ** [se loc. cit., sid. 7], som på den tiden ansågs gälla även för lönnskriften på ena kortsidan [se Rök I, sid. 81]. Om man använder nyckeln **tbmlʀ** erhålles **ulniru**[**þʀ**], en förbindelse, som är ganska genomskinlig, och vars utläsning och tolkning skall diskuteras längre fram.

Med läsningen **runimąþʀ**, som enligt min mening definitivt måste överges, falla alla hittills givna tolkningar av runkorsens lönnskrift, utom Stephens' tolkning, som icke behöver en särskild vederläggning. Jag anser mig därför oförhindrad att upptaga frågan om utläsningen av denna chiffer i hela dess vidd och skall därvid gå till väga något annorlunda än man gjort det förut. I stället för att endast försöka en eller annan kombination, skall jag gå systematiskt till väga och granska alla kombinationer, som överhuvud kunna tänkas [1], eliminera dem som på en eller annan grund synas orimliga och sedan diskutera de möjligheter, som återstå. Uppgiften kan kanske

---

[1] Att korsen 1, 2 och 3 bilda en grupp, som tages före korsen 4, 5 och 6 torde dock få postuleras. Likaså, att man icke får göra några språng vid läsningen.

vid första påseende tyckas olösbar eller alltför komplicerad, men den är det icke.

Jag behöver väl ej säga, att jag uteslutande begagnar mig av nyckeln **tbmlʀ : hnias : fuþąrk**.

---

Utan vidare anser jag det klart, att ristaren utläst varje kors som ett helt för sig. För deras räkning, som mot förmodan skulle vara av annan mening, vill jag dock nämna de möjligheter till utläsning som finnas, om man läser alla de uppåtvända armarna i rad och likaså alla de nedåtvända.

Problemet förenklas därigenom, att första blicken på korsen visar, att de uppåtvända armarna icke kunna läsas från höger till vänster och de nedåtvända icke från vänster till höger, ty med iakttagande av Läffler's regel, enligt vilken ättnummern tages först[1] skulle man i sådant fall få fram ättnummer, som överstege talet 3. Detta gäller både för toppytan och för baksidan. Enda utvägen blir då att gå i en krets kring periferin av de båda korsgrupperna 1, 2, 3 och 4, 5, 6. Vidare är det lätt att se, att endast sådana kombinationer äro tillåtna, i vilka armarna *a* och *c* ange ättens nummer, armarna *b* och *d* runans nummer i ätten, ty annars finge man ättnumren 5, 4, 4, 5 i korsen 1, 3, 4 och 6. De enda runföljder vi kunna få fram på denna väg äro:

På toppytan, medsols, begynnande med armen *a* i korset 1:

**suuaii**

På toppytan, motsols, begynnande med armen *a* i korset 1:

**iianur**

På baksidan, medsols, begynnande med armen *a* i korset 4:

**unruil**

---

[1] Fr. Läffler Bidrag till tolkningen av Rökstensinskriften, Nordiska studier tillegnade Adolf Noreen, Uppsala 1904, sid. 199.

På baksidan, motsols, begynnande med armen *a* i korset 4:

**ąmnrun.**

Såvida man nu anser, att man får börja med vilken korsarm som helst, vilket jag icke tror, kan var och en av de nämnda förbindelserna ännu undergå s. k. cyklisk permutation, d. v. s., om alla sex runorna tänkas ställda i cirkel, kan man börja med vilken som helst av dem. På detta sätt fås för toppytan 12 och för baksidan 12 permutationer. För den som tror, att någonting står att vinna på denna väg, är det en lätt sak att uppskriva dem alla. Jag anser det för en given sak, att man vid utläsning av toppytans kors bör göra början vid något av korsgruppens fyra hörn, och på denna väg erhållas inga andra förbindelser än **suuaii**, **iianur**, **aiisuu**, **nuriia**. På bakytan bör man givetvis sluta vid den arm, till vilken **þ** är fogat. Om man samtidigt uppställer den fordringen, att läsningen skall börja vid ett av gruppens hörn, blir ingen annan läsning möjlig än **runąmn[þʀ]**. Att ur dylika förbindelser få fram en rimlig mening torde vara ogörligt.

En möjlighet vore naturligtvis, att man vid utläsningen hade att följa en linje, som tänktes fläta sig genom korsen, 3 ggr skärande sig själv. Men denna tanke faller på det faktum, att en sådan flätning icke kan genomföras utan att man på ett ställe får ett för högt ättnummer. Detta gäller både toppytan och baksidan, och hindret inträder, från vilken arm man än utgår. Rent abstrakt sett kan svårigheten visserligen undgås, om man antager, att man vid utläsningen av några kors har att följa diagonalerna, vid andra åter periferin. Men alla system av denna art, som kunna uttänkas, äro alltför komplicerade för att vinna ens en skymt av tilltro.

Om vi nu gå att skärskåda det a priori sannolikaste fallet och antaga, att varje kors bildar ett slutet helt för sig, så finna vi, att ordningsföljden mellan de fyra armarna *a*, *b*, *c*, *d* på varje kors kan permuteras på $1 \times 2 \times 3 \times 4 = 24$ olika sätt.

En tillfällighet gör, att 20 av dessa matematiskt möjliga permutationer icke behöva tagas i betraktande i praktiken. På båda ytorna förekommer en *b*-arm med 5 kvistar och en *d*-arm med 4 kvistar. Alla permutationer, i vilka ett *b* eller *d* ingår som udda term, få sålunda strykas, ty annars finge vi ätter med högre nummer än 3. Återstå endast följande fyra permutationer:

1. *abcd.* 2. *adcb.* 3. *cbad.* 4. *cdab.*

Enligt min mening har ristaren klart angivit, vilken av dessa möjligheter, som bör väljas för toppytan och vilken för stenens baksida. Genom att — på baksidan — foga runan þ till en *d*-arm har han visat, att blott en sådan ordning kan godkännas, vid vilken *d*-armen tages sist. Permutationerna *adcb* och *cdab* få sålunda här lämnas ur räkningen. Då runan þ vidare är fogad till det kors, som står mest till höger, betyder detta, att man skall läsa denna ytas kors från vänster till höger. Men då kan man heller icke tveka i valet mellan nycklarna *abcd* och *cbad.* Ty vid användning av den senare rör man sig i alla riktningar utom vänster—höger, medan rörelsen *abcd* begynner med en förskjutning vänster—höger.

På toppytan bör man givetvis taga först den arm, till vilken man närmast kommer, när man slutat läsningen av runorna ᚠᛁᛅᚱᛁ. Jag kan icke finna annat, än att hela anordningen av detta ord pekar mot armen *c* i korset mest till höger.

Men då man icke utan tvingande skäl får antaga, att ristaren skulle läst toppkorsen efter andra principer än korsen på baksidan, och då läsningen av dessa senare börjar i det hörn av korsgruppen, som står till vänster uppåt, följer härav, att man vid läsningen av toppkorsen bör tänkas stående framför stenen, d. v. s. så att runorna ᚠᛁᛅᚱᛁ synas uppochnedvända[1]. Betrakta vi toppkorsen från denna sida och läsa dem på samma sätt som bak-

---

[1] Dessa runor och toppkorsen äro sålunda ställda till varandra precis så som de inramade raderna 2 och 3 under baksidans kors d. v. s. de rader som börja med **ʀtrąki**, resp. **iatun.**

sidans kors lästes, d. v. s. från vänster till höger under anlitande av formeln *abcd*, är detta detsamma, som om vi på den ovan meddelade teckningen läste dem från höger till vänster enligt formeln *cdab*.

Om vi nu följa ristarens anvisningar, såsom jag trott mig förstå dem, komma vi till läsningen

**biari au - iu - is - ul - ni - ru - þʀ** [1].

Förrän vi söka en lämplig transskription och översättning av denna runföljd, måste vi hava klart för oss, ungefär vilket innehåll den kan antagas hava. Att toppytan skulle innehålla någon uppgift om *runomästarens* namn, såsom man allmänt trott, anser jag mindre sannolikt, då inskriftens början nämner *Warin* såsom den, vilken 'målat' runorna. Däremot torde det vara lämpligt att här söka svaret på frågan

**uaim si burin [n]iʀʀ [= niþʀ] tr̨aki**

Ty såsom Brate har visat i Rök III, sidd. 292 ff., är det mycket osäkert, om lönnrunorna på stenens ena smalsida lämna ett sådant svar. Frasen **uilin is þat** namnger enligt min mening den son, vars födelse omtalas, icke fadern [2].

Jag utläser och översätter runföljden **biari** etc. på följande sätt:

*Biari awi wīs ōl nīrøþʀ*

*Farfarsfadern* [3] *Biari den vise avlade honom* [näml. *Wilin*] *vid nittio års ålder.*

**Ăwi* är den grundform för fisl. *ái* 'stamfader', som ansatts av alla forskare, huru mycket än åsikterna om den senare utvecklingens gång växlat, och man har även

---

[1] Läsningen **au - iu - is** för toppkorsens runor väljes i Rök II, sid. 58, Rök III, sid. 143; Brate-Bugge Runverser, Antiqvarisk tidskrift för Sverige X. 1, sid. 311; M. Olsen Tre orknøske runeindskrifter, Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1903, nr 10, sid. 29; Läffler Nordiska studier, sidd. 192 ff.; Noreen Aschw. Gr., sid. 492. Om Läffler's läsning **uʀniruþʀ** se ovan sid. 19.

[2] Om **uilin** uppfattat som ett verbum, icke som ett namn, se Bugge Ark. XVI, sidd. 321 ff., samt Rök III, sidd. 109 ff.

[3] D. v. s. *Wæmoþ*'s farfarsfar.

varit ense om, att *w* i nsg. ljudlagsenligt skulle bevarats[1]. Adjektivet *wīs* 'vis', pret. *ōl* av verbet *ala* 'avla', 'föda', samt räkneordet *nīrøþʀ* 'nittioårig' äro alltför kända att behöva särskilt diskuteras. Att släktskapsordet *awi* fogas som apposition efter namnet stämmer med uttrycket **uarin - faþiʀ** i ingressen. Paralleller till namnet *Biari wīs*, med adjektivet i obestämd form, äro t. ex. *Þórólfr skiálgr* och *Þorsteinn miðlangr*[2]. Korrekt är även, att appositionen *awi* inskjutes mellan förnamnet och binamnet. Jfr *Ari prestr inn fróði*[3]. Uppgiften, att en nittioåring skulle avlat en son, är, som känt, icke enastående, den må nu sedan vara trovärdig eller icke. I varje fall är den mindre sagolik än påståendet, att stamfadern skulle varit åskguden själv — ett påstående som Bugge i Rök III, sidd. 118 ff. och sid. 151, vill tillskriva ristaren.

Naturligtvis är det även möjligt att läsa:

*Biari ī Øyiu*[4] *wīs*[5] *ōl nīrøþʀ* d. v. s.

*Biari den vise i Øy avlade honom nittioårig.*

Men härvid måste tvenne runor läsas två gånger, vilket innebär en onödig komplikation, och man får icke fram stamtavlan *Biari > Wilin > Warin > Wǣmōþʀ*.

---

Skulle någon finna båda mina förslag oantagliga, gäller det att söka ett nytt med ledning av nedanstående förteckning över *samtliga* permutationer, som stå till buds för dem, vilka i likhet med mig betrakta varje kors som ett slutet helt[6], men i motsats till mig anse, att man för vardera korsgruppen kan använda vilken som helst av de

[1] Se Pipping Grammatiska studier, Göteborgs Högskolas årsskrift 1905, sidd. 10 ff.

[2] F. Jónsson Heimskringla I, sidd. 333 och 363.

[3] » » » I, sid. 6.

[4] Se Läffler Nordiska studier, sidd. 192 ff.

[5] Se Bugge Rök III, sidd. 143 ff.

[6] De permutationer, som erhållas, då man följer periferin av en hel korsgrupp, hava tidigare uppräknats. Se sidd. 20 f.

fyra, mekaniskt sett, möjliga nycklarna *abcd, cdab, adcb, cbad* [1].

| Toppytans kors: | | | Bakre ytans kors: | | |
|---|---|---|---|---|---|
| 1. | *abcd, vh* | **si - ui - ua** | 1. | *abcd, vh* | **ul - ni - ru** |
| 2. | » *hv* | **ua - ui - si** | 2. | » *hv* | **ru - ni - ul** |
| 3. | *cdab, vh* | **is - iu - au** | 3. | *cdab, vh* | **lu - in - ur** |
| 4. | » *hv* | **au - iu - is** | 4. | » *hv* | **ur - in - lu** |
| 5. | *adcb, vh* | **is - þn - ąn** | 5. | *adcb, vh* | **ąb - in - ur** |
| 6. | » *hv* | **ąn - þn - is** | 6. | » *hv* | **ur - in - ąb** |
| 7. | *cbad, vh* | **si - nþ - ną** | 7. | *cbad, vh* | **bą - ni - ru** |
| 8. | » *hv* | **ną - nþ - si** | 8. | » *hv* | **ru - ni - bą** |

Varje av de 8 förbindelserna till vänster kan förbindas med var och en av dem till höger, varför inalles $8 \times 8 = 64$ permutationer äro möjliga.

Gruppen **uauisi** kan utläsas **wǣwīsi* i analogi med Brate's för mig övertygande [2] läsning **uamuþ** = *Wǣ-mōþ*, Rök III, sid. 266. Betydelsen blir densamma, som Läffler [3] angett för **vévísi*, d. v. s. antingen 'den som känner heliga ting' eller 'tempelföreståndaren'. Läffler's betänkligheter [4] mot att likställa **ua** med fvn. *vé* delar jag icke. Forsaringens *rit* = *rētt* representerar väl en dialekt, i vilken *ē* icke utvecklats på samma sätt som i Östergötland. Jfr B. Hesselman Språk och stil V, sidd. 101 ff., samt Sveamålen, Uppsala 1905, sid. 19. Läsningen **wā-wīsi* [jfr Rök II, sid. 58, Rök III, sidd. 142 f., Läffler Nordiska studier, sid. 192] skulle onödigtvis inveckla oss i diskussionen av etymologin för *vá* f. Enligt v. Friesen's härledning i 'Skrifter utg. af K. Hum. Vet. Samf. i Uppsala' VII. 2, sidd. 9 ff. skulle *vá* haft nasalerat *a* [5].

---

[1] I nedanstående tabell betecknar *vh* att korsen tagas i riktningen vänster-höger, *hv* att de tagas tvärtom.

[2] Se ovan sid. 13.

[3] Antiqvarisk tidskrift för Sverige VI. 2, sidd. 10—11 och sid. 14.

[4] Nordiska studier, sidd. 191 f.

[5] Senast påpekat av M. Olsen i Rök III, sid. 4.

*Hugo Pipping.*

# Äldre germansk kultur i Finland belyst av ortnamnen.

## 1. Till frågan om vår svenska bosättning.

I band I av denna tidskrift framträder dr R. Saxén med en undersökning av 'Finländska vattendragsnamn', med vilken han tillika vill bidraga till frågan om den 'äldre skandinaviska' bosättningens utbredning i Finland. I hithörande frågor har jag själv tidigare publicerat mina 'Österbottniska ortnamn, språkhistorisk och etnografisk undersökning', som i följd av mellankomna arbeten ännu icke slutförts, ävensom ett par mindre undersökningar över urgermanska och lågtyska lånord i Finland. I dr Saxén's ovannämnda arbete belyses denna min forskning på ett sätt som föranleder mig till gensaga, visserligen icke därför att jag skulle tillmäta denna kritik något vetenskapligt värde, men emedan tystnad å min sida av den icke sakkunnige möjligen kunde missuppfattas. Och även från vår namnforsknings synpunkt är en gensaga nu, då man på alla håll begynt rycka upp denna forskning till verklig vetenskap, kanske icke alldeles opåkallad. Den utländska kritiken har visserligen redan tidigare påpekat vissa genomgående egenheter i dr Saxén's ortnamnsforskning, men de gamla metoderna tillämpas ännu i mycket.

I Saxén's referat av den tidigare diskussionen om

den svenska bosättningen i Finland framhålles jag som den ende 'försvararen' av den Montelius-Wiklund'ska teorin. Jag saknar i detta referat det uttalande som gjorts i frågan av prof. G. Kossinna i Berlin, den bekante språkforskaren-arkeologen, som gjort viktiga inlägg bl. a. i frågan om östgermanernas äldsta vandringar. I en av Kossinna år 1902 publicerad undersökning: 'Die indogermanische Frage archäologisch beurteilt' (Zeitschrift für Ethnologie, Bd 34) finner man s. 184 följande icke alldeles betydelselösa passus i denna fråga: '— — — wobei ich übrigens vollständig auf seiner (Montelius') Seite stehe gegenüber den kurzsichtigen und theilweise wohl auch von einem falschen Patriotismus irre geleiteten Einwürfen der finnländischen Sprachforschung'.

I det Saxén'ska referatet upplyses läsaren f. ö. om att dr Saxén funnit 'anledning till så många graverande anmärkningar' mot mina 'Österbottniska ortnamn' att mitt resonemang i denna bosättningsfråga 'ingalunda förefaller öfvertygande'. Med dessa anmärkningar avser Saxén sin anmälan av mitt arbete i den av Setälä och Krohn utgivna tidskriften Finnisch-ugrische Forschungen VI, Anzeiger S. 41 ff. Dessa anmärkningar är jag först nu i tillfälle att belysa. Mina svenska namntydningar finner även Saxén 'i allmänhet övertygande'. Det 'graverande' skulle således gälla de tolkningar av några finska namn jag här föreslagit. Jag anmärker härtill, att jag vid dessa tolkningar rådfrågat tillbudsstående litteratur i finsk språkhistoria och i enskilda fall underställt mina tolkningar sakkunnig prövning. Det ligger i sakens natur att dylika namntolkningar ofta endast kunna få karaktären av förslagsmeningar. Utan sådana vore framstegen i denna, likaväl som i annan ordforskning, omöjliga. Ett oeftergivligt villkor är blott nödig kännedom av de lokala förhållandena ävensom av ortsdialekten och — särskilt i fråga om namnskicket vid den svensk-finska språkgränsen — av namnförrådet även i närmast liggande *svenska* trakter. I dessa avseenden söker jag fåfängt efter något verkligen bindande i Saxén's motanmärkningar.

Men väl gör S. sig själv skyldig till obevisade påståenden. Så t. ex. i fråga om min tydning af *Alastaro* (= Lillkyro) och *Ylistaro*, i vilka namn *-staro* enligt min mening återger ett urnordiskt **staðô* = landningsplats, hamn eller kanske en svensk dat. pl. därav: *-staðom* (jfr *Sundom, Pörtom, Bötom* i samma trakter). Den för de finska dialekterna i södra Österbotten, i Satakunda och Egentliga Finland gemensamma utvecklingen af spiranten *ð* till *r* eller *l* vore nu icke så gammal, att det redan 1419 uppvisade *Ylistaro* (Kumo) skulle kunnat vara med därom. Men nu är kronologin för denna ljudövergång i själva verket mycket osäker. Ty även om urkunderna för en del dialekter ännu på 1500-talet återge detta ljud med *dh* (d. ä. spirant), hindrar detta icke att utvecklingen inträtt tidigare i andra dialekter, och f. ö. gäller ju även här att urkunderna återspegla ett äldre uttal än det för tiden gällande. Möjligt är även att *r*:et i *-staro* i de äldsta urkunderna är substituerat och ännu avser det spirantiska *ð*. — I etymologiskt genomskinliga bildningar som t. ex. Sudhenhauta 1482, Wädhentaka 1553 (Setälä Äännehistoria, s. 30) kan f. ö. skrivningen *dh* hava upprätthållits i följd av association med grundorden, *susi (sut-ta), vesi (vet-tä)*, något som naturligtvis är uteslutet i fråga om *-staro*. En positiv antydan om att *r*:et i *Alastaro* ännu vid 1600-talets början legat det spirantiska *ð* synnerligen nära lämnar f. ö. det latiniserade familjenamnet *Alstadius*, bildat efter *Alastaro* (by vid Kyro älv, se 'Österbottniska ortnamn' s. 86 f.). Association med *stad* är sannolik (jfr *Uhlstadius*, 1600-talet, efter *Uleå stad*), men denna möjliggjordes väl just genom det grumliga (alveolara) uttalet av *r*:et.

Denna ljudutveckling är även en förutsättning för min i förbigående uttalade (se 'Österb. ortnamn', s. 86) anslutning till den gamla uppfattningen av *Kyrö*-namnet såsom bildat av *kytö* 'svedjemark', ett ord vars alla lokalkasus i västra Finland utgå från stammen *kyrö-* (resp. *kylö-*). Namnet *Kyrö* är med all sannolikhet finskt. Då svedjebruket i alla tider spelat en betydande roll bl. a.

vid Kyro-älvdal, synes mig sambandet *Kyrö* : *kytö* av alla hittills gjorda tydningsförsök sannolikast. Enligt traditionen härstammar den finska bosättningen vid Kyro älv från Tavastkyro (jfr *Kyrobo-minne* = Stor Kyro), och ett dokument från år 1390 (Åbo Domkyrkas svartbok, s. 197) förmäler att tavasterna ägde ekorrskogar och fiskevatten i Österbotten, där de således plägade jaga och fiska. Saxén (s. 115) tillåter sig emellertid att beteckna denna tolkning som 'språkhistoriskt omöjlig', och detta därför att Kyronamnet även förekommer å några orter som ligga utom *ð* > *r* området. Att dialektala ordbildningar, särskilt namn, genom kolonisationen ofta spridas utöver gränserna för sitt egentliga område är således för Saxén obekant. På germansk botten är detta mycket vanligt. Jag erinrar blott om de talrika lågtyska appellativ och egennamn, som under tidernas lopp vunnit burskap å högtysk språkbotten. I flere högtyska landskap förekomma sålunda orter med namnet *Flemmingen*, vilka uppstått genom kolonisation af nederländare, så t. ex. vid Naumburg och s. ö. om Altenburg (se Bremer Germ. Ethnogr. § 191). Om dylika namnöverföringar yttrar sig O. Behaghel på följande sätt i sitt populära arbete 'Die deutsche Sprache', 2. Auflage, s. 355: 'Viele Namen sind gar nicht an dem Punkt erwachsen, zu dessen Bezeichnung sie heute dienen. Der Name, der an einer bestimmten Örtlichkeit ursprünglich haftete, dehnte sich sehr leicht auch auf benachbarte Orte aus — — — Er konnte aber auch in weit entfernte Gegenden getragen werden, wenn etwa Ansiedler den teuren Namen der Heimat einer neuen Ortsgründung verliehen: *Frankfurt an der Oder* hat mit dem Volkstamm der Franken sehr wenig zu thun.' Det är svårt att inse varför dylika ord- och namnvandringar vore 'omöjliga' i Finland. En blick på Lönnbohm's ortnamnsförteckning i Historiska museets arkiv visar att namnet Kyrö väsentligen tillhör västra Finland. Att namnet på en så betydande ort som Kyro vunnit vidsträckt spridning, är lätt förklarligt. Då vi bl. a. anträffa ett *Kyrön-niemi* i Nykyrka (Viborgs län), kunde detta möjligen äga något samband med de handels-

och sjörövarfärder som tavasternas flottor redan i äldre tider (vid historiens gryning men väl även senare) företogo till de ostfinska vattnen, bl. a. Ladoga. Bland dessa tavaster omnämner traditionen och folkdikten även Kyrobor (*'Kyröläiset'*); se närmare hos J. R. Aspelin Finskt Museum 1908, N:o 2 ('Suomalaisten merenkulusta muinaisina aikoina' = Om finnarnas sjöfart under äldre tider). Även högt uppe i norra Finland förekommer detta namn: jfr de finska kolonistbyarna *Kyrönkylä* och *Yli-kyrö* i Enare resp. Enontekis lappmarker (Suomi III, 2, s. 7 f.). Belysande härför är även det av A. H. Snellman i 'Oulun kihlakunta' s. 199 från Ijo återgivna ordspråket: 'Sata Sassia, tuhat Tolosta, kymmenkunta Kyröläistä'. Liksom ortnamnsformen *Kyrö* har även nominativformen *kytö* fått användning som personnamn: jfr personnamnen *Kyrö, Kytö, Kytönen, Kytömaa* flerstädes i Finland [1].

Växlingen mellan svag och stark form i *Kyrö* : *Kytö* har paralleller även bland finska appellativ. Jämsides med namnen *Alastaro, Ylistaro* går fi. appellativet *taro* = *taro-maa* 'odlad och bebodd trakt', vilket jag 'Österb. ortnamn', s. 85, förbinder med urnord. **staðô* i isl. *stǫð* 'landningsplats', nsv. dial. (Finl.) *stad* i *vattu-stad* 'yttersta strandbrädden', hos Vendell Östsv. Ordb., s. 1095 anfört från västra Nyland, Åland och Satakunda; jag har hört ordet även i Kvevlaks (vid Kyro älvs utlopp), och detta är ett gott stöd för min tydning av *Alastaro, Ylistaro* något högre uppe vid älven (liksom min enahanda tolkning av *Ylistaro* vid Kumo älv stödes av att ordet *vattu-stad* ännu kvarlever i Satakunda, Vittisbofjärd). För

---

[1] De gjorda försöken att tolka *Kyro* som svenskt kunna icke vara riktiga. Saxén's förslag att sammanställa namnet med ett f. ö. obekant fsv. älvnamn *Skyra* strandar redan på formen. Namnet skulle väl i så fall, åtminstone för någon del av sitt lopp, framträda i urnordisk språkform. Ett älvnamn förklarar f. ö. icke de talrika västfinska *Kyrö*-namnen. Detsamma kan sägas om den Ohls-Åkerblomska sammanställningen med *ko* (fi. *Lehmäjoki*). Ett fornsv. *kȳr* (= ko), som f. ö. har långt *ȳ* (jfr däremot *Kyro*), har icke förekommit å östsvenskt språkområde; jfr Noreen Aschw. Gr. § 64.5.

sambandet **staðō* : fi. *taro* talar särskilt fi. *taro-lainen* i bet. 'person som bor vid kusten'. Ljudutvecklingen *ð* > *r* spåras bl. a. ännu i fi. *railo, rairo* = *raito* 'isvråk, remna i isen' av urnord. **raiðō* (jfr särsk. nyno. *rei(d)ast* 'om is, som brydes ved bølgegang', se T. E. Karsten, Nord. ord belysta af finska, Arkiv f. n. fil. 22, s. 194), fi. *puori, puoli* = *puoti* 'bod' samt i fi. *poro* 'ren', vilket av E. N. Setälä, Finnisch-ugrische Forsch. II, s. 223, härledes ur en äldre form **podo* av ännu äldre *poðoi̯*. Uttalet *poro*, som måste ha utgått från en dialekt med ljudutvecklingen *ð* > *r*, har alldeles undanträngt det urspr. uttalet *podo*. Förhållandet antyder, att den västfi. ljudövergången *ð* > *r* måtte vara rätt gammal.

Och nu några ord i den svenska bosättningsfrågan. Som bekant var det prof. Montelius' hos oss år 1898 hållna föredrag i ämnet, som närmast framkallade den sedan dess så livligt förda debatten i frågan. Det av Montelius åberopade bevismaterialet — särskilt det språkliga — var emellertid ännu synnerligen torftigt, och det därpå grundade uttalandet kunde icke heller undgå att verka något hypotetiskt. Mot den nya uppfattningen uttalades också snart från finsk sida (av prof. Setälä och dr Saxén) en del betänkligheter, och innebörden av dessa var att den nya läran språkligt betraktad vore omöjlig. De finska språkforskarnas motbevisning blev sedan som bekant underkastad en skarpsinnig kritik av svensken K. B. Wiklund, dock utan att diskussionen därmed skulle bragts till avslutning. Icke heller Wiklund hade härvid eget material att bygga på. Att upptaga frågan till förnyad undersökning på grund av *nytt* forskningsmaterial var därför blott en konsekvens av den dittills förda diskussionen. Framför allt var detta av nöden vidkommande Österbotten, om vars nationalitetsförhållanden något direkt uttalande ej ännu förelåg, frånsett naturligtvis den traditionella uppfattningen hos våra historiker. För ingen annan del av det svenska folkområdet i vårt land ha de gängse föreställningarna om vårt svenska namnskick varit så totalt oriktiga som beträffande Österbotten. De svenska

ortnamnen vore här rent av sällsynta och erbjöde den svenske språk- eller fornforskaren i ingen händelse något av intresse, — så ungefär formulerade vår äldre namnforskning sina uttalanden beträffande Österbottens ortnamn (se mina 'Österbottniska ortnamn', s. 19). Framför allt gällde det därför att undersöka landskapets *naturnamn*, ty vore dessa, såsom man dittills antagit, även i svenska trakter huvudsakligen finska, skulle frågan om den nutida svenska folkstammens ålder i landskapet därmed väsentligen vara löst. För kännedomen av naturnamnen funnos ännu vid medlet av 1890-talet, då jag påbörjade mina samlingar av österbottniska ortnamn, så gott som inga förarbeten, — om jag frånser ett större antal närmast väl i följd av bristande språkhistoriska insikter tillkomna vantolkningar av goda svenska namn. Det namnmaterial jag sammanställt i de hittills utkomna kapitlen av mina 'Österbottniska ortnamn' grundar sig därför till allra största delen på samlingar utförda av mig själv eller av personer vilka härvid bistått mig.

Detta jämförelsevis rika (delvis ännu opublicerade) förråd av österbottniska naturnamn, jämte det ännu opublicerade material av bebyggelsenamn, vilka jag hopbragt i Österbotten, å härvarande statsarkiv och annanstädes, har övertygat mig om att den gamla (bl. a. ännu av Saxén i hans senaste ortnamnsundersökningar delade) uppfattningen av Österbottens bebyggelse väsentligen måste vara oriktig. Att den nutida svenska bosättningen i Österbotten, likaväl som den i Satakunda och i Egentliga Finland (den i Nyland[1] däremot möjligen icke) till en mycket

[1] Fynd från äldre järnåldern saknas tillsvidare för Nyland. Den svenska befolkningen i detta landskap härstammar dock, åtminstone delvis, *senast* från vikingatiden. Flerstädes i Nyland förekomma gårdnamn på *-stad,* vilka tillhöra den förkristliga tiden, invid Borgå t. o. m. ett *hem*-namn: *Rinum* (1540 *Rinem by*), av en ännu äldre namntyp, i Sverige (bl. a. i Uppland) enligt Noreen uppkommen troligen redan under bronsåldern; jfr T. Hartman Borgå stads hist., s. 11, gentemot Saxén Den svenska befolkningens ålder i Finland, s. 12, 18.

väsentlig del, åtminstone i de svenska bygder, som ligga invid den förhistoriska kolonisationens centra, är en direkt fortsättning av den i Österbotten, resp. Satakunda och Egentliga Finland av arkeologin påvisade skandinaviska järnålderskulturen, detta torde åtminstone från namnforskningens synpunkt (den namnforsknings som erkänner och tillämpar den historiska språkvetenskapens nu gällande principer) numera knappast kunna bestridas. Enligt min i 'Inledningen' till 'Österbottniska ortnamn' framställda forskningsplan har frågan om den förkristliga periodens bosättningsförhållanden i detta arbete alldeles uteslutits ur undersökningen, åt vilken jag genom denna begränsning tror mig hava givit en reellare bakgrund. Om kolonisationens gång under perioderna *före* Kristus äro vi till och med i fråga om den germanska bosättningens centrala delar mycket illa underrättade, och denna fråga är f. ö. rent arkeologisk. I Finland äro därtill århundradena närmast före Kristus även i arkeologisk mening tillsvidare okända.

I en rent språklig undersökning av ämnet måste huvudintresset självfallet koncentreras på mellantiden från järnålderns sista skede till den historiska tidens inbrott. Enligt den äldre arkeologin begynna de skandinaviska fornfynden i våra sydvästra landskap från och med början av folkvandringstiden röja ett allt mäktigare finskt kulturinflytande, och härav att döma skulle den germanska befolkning, som antages ha bebott dessa trakter ända sedan stenåldern, redan från och med sagda periods början väsentligen varit tillintetgjord eller undanträngd av finnarna, vilka torde begynt sina invandringar till vårt land redan något århundrade därförinnan. Endast i Österbotten skulle dessa germaner ha bevarat sin nationalitet några århundraden längre eller till tiden omkring år 700. I vår nyaste fornforskning har denna uppfattning något modifierats. I sitt stora arbete 'Die ältere Eisenzeit in Finnland' I framhåller Hackman att tiden kring år 700 ingalunda kan gälla som någon vändpunkt i vår förhistoriska kulturutveckling; den påstådda skill-

naden mellan den äldre och den yngre järnålderns fornminnen bevisade alls icke någon skarp nationalitetsåtskillnad: fynden i fråga häntydde snarare på ett oavbrutet samband mellan bägge perioderna. Från arkeologisk ståndpunkt finner han det därför möjligt, att i våra gamla kulturbygder, Egentliga Finland, Satakunda och södra Österbotten, mitt ibland vikingatidens finska kolonier existerat germanska (d. ä. svenska) folkrester. Även Hackman anser visserligen ännu i sagda arbete att dessa förhistoriska skandinaver före den historiska tidens inbrott, 'kanske med undantag av obetydliga rester', på grund av sin numerära underlägsenhet uppgått i befolkningens finska element. Men härvid är att märka att den nyare etnologin ingalunda tillerkänner arkeologin ett avgörande vitsord i frågor om nationaliteterna under denna gränsperiod. Och detta ligger i sakens natur. Vad särskilt Finland beträffar, är det ju en bevisad sak, att våra bägge nationaliteter redan under förhistorisk tid, under de 5—6 århundraden som de här tillbragt sida vid sida, i psykiskt avseende starkt påverkat varandra. De talrika urnordiska lånen i finskan och de finska lånen i våra svenska dialekter (särskilt person- och ortnamnen) bära talande vittnesbörd härom. Men härav följer att även de olikheter som förefunnits i dessa folks materiella kultur under den långa sammanlevnaden så småningom måste ha utjämnats. Att man i vikingatidens gravskick i Finland icke längre kan spåra de utpräglade skandinaviska drag, som känneteckna den äldre järnålderns fornlämningar, är därför blott vad man a priori kan vänta sig. Ur dylika rent negativa omständigheter äger man emellertid ingen rätt att draga generella etnologiska slutsatser, detta har i nyare tid framhållits även å arkeologiskt håll. Jag hänvisar t. ex. till Bezzenberger's försiktiga uttalande beträffande den gamla dogmen om en gotisk järnålderskultur i Östersjöprovinserna i 'Übersicht über die archäologische Forschung in den Ostseeprovinzen im letzten Jahrzehnt' (Riga 1908). Finlands yngre järnålder är f. ö. som bekant mycket ofullständigt utforskad. Särskilt den i Österbotten. Till och

med i landskapets äldsta bygder, Kyro älvdal, inskränka sig vikingatidsfynden till en obetydlighet: 'nur einige wenige Grab- und Einzelfunde' (Hackman). Finge man draga slutsatser härav beträffande befolkningsförhållandena, skulle den redan under folkvandringstiden tätt befolkade Kyro-bygden blott några få århundraden senare varit så gott som folktom. Men detta antagande är orimligt, ty vid den historiska tidens inträde hör denna älvbygd åter till landets främsta kulturcentra. Hackman grundar f. ö. sin ovan berörda ståndpunkt i frågan delvis på namnskicket i västra Finlands kusttrakter, vilket han bedömer i full anslutning till den vilseledda och vilseledande doktrin, som ända till senaste tid varit den allmänt omfattade i frågan, och denna omständighet är egnad att i hög grad förringa värdet av hans uttalande. Av intresse för den arkeologiska sidan av spörsmålet är f. ö. att den Montelius'ska uppfattningen, åtminstone till en viss grad, även delas av dansken Sophus Müller, en annan storman i Nordens fornforskning. I hans år 1904 utkomna populärt affattade kulturskildring 'Den förhistoriska tiden i Europa' (Världskulturen II) finner man nämligen beträffande Finland uttalandet, att detta land under första årtusendet efter Kr. till hälften varit svenskt (s. 130).

Jag återkommer nu till den språkliga sidan av saken. Enligt Saxén (s. 2) 'har en tidigare anhängare av teorin om vår svenska befolknings uråldriga anor, språkforskaren Hesselman i sin grundliga undersökning 'Sveamålen och de svenska dialekternas indelning' (icke 'historia'!) numera accepterat den av Hultman tidigare (i arbetet 'De östsvenska dialekterna') framställda åsikten om de östsvenska dialekternas historia, att dessas urhem på andra sidan Östersjön måste sökas inom ett jämförelsevis begränsat område (enligt Hesselman de uppländska folklanden jämte Södermanland)'. Går man emellertid denna invändning litet närmare in på livet, visar den sig vara med egendomligt godtycke uppkonstruerad av dr Saxén själv. Betecknande nog har prof. Hultman, teorins upphovsman, veterligen aldrig själv, åtminstone icke offentligt, satt

detta resultat av sina östsvenska dialektstudier i något som helst samband med den östsvenska bosättningsfrågan. Men ännu större förvåning väcker här citatet av Hesselmans 'Sveamål'. Om doc. Hesselman tidigare framträtt som anhängare av teorin om de 'uråldriga anorna', vet jag verkligen icke, men säkert är att han i sina 'Sveamål' icke ens antytt sin ställning till *denna* fråga. Det avsedda stället hos Hesselman lyder (s. 52): 'Den nära släktskap mellan uppländskan och de östsvenska och norrländska målen, som jag här tror mig ha uppvisat, synes mig lätt förklarlig. De uppländska folklanden — jämte Södermanland — få väl, historiskt sett, betraktas som *stamland* för de svenska bosättningarne öster om Ålands hav och för de norrländska kustlandskapen upp till Över-Kalix. (Det hindrar ju icke, att det svenska Finland och Estland till en del också fått sin befolkning från andra svenska landskap, t. ex. Gottland och Västerbotten. Mellan uppländska och t. ex. västerbottniska existerar intet oöverstigligt svalg.) Och i senare tider, efter bosättningens avslutande, har förbindelsen med stamlandet oavbrutet upprätthållits. Jag tänker på hälsingars och ångermanländingars färder till Uppsala marknad och på Ålandsskutornas besök i mälarhamnarna.' Vad skulle således i detta uttalande giva stöd åt hypotesen om en ny svensk *massinvandring* till Finland vid den historiska tidens inträde? I samma riktning uttalade sig som bekant redan prof. Montelius år 1898[1]: 'Vi skola nämligen komma ihåg, att de senaste årtiondenas undersökningar ådagalagt, det icke blott Götaland, utan också Svealand och stora sträckor av Norrland, ända upp till Skellefte, blivit tagna i besittning av svenskarna redan före stenålderns slut. När dessa under sin utbredning över halvön kommit så långt mot norr som till *Uppland*, lågo tvänne vägar öppna för dem: den ena ännu längre mot norr, utefter kusten, den andra åt öster över de Åländska öarna. Båda vägarna voro ungefär lika lätta, men den senare erbjöd den för-

[1] Finsk Tidskrift, årg. 1898, I s. 103.

delen, att man icke genast behövde draga sig alltjämt mot norr, utan först kunde i vackra och lockande näjder skaffa sig goda bostäder på samma breddgrad som Uppland. Då hade det varit mycket egendomligt, om man ej begagnat sig av ett så gynnsamt tillfälle. Även längre norrut, över Kvarken, har man en ganska lätt väg över från den svenska kusten till södra Österbotten; en omständighet som tydligen står i nära samband med den tidiga svenska bosättningen i Österbotten.' Det aprioriska uttalandet av Montelius har vidkommande landets nutida svenskar av Hesselman i sagda arbete positivt bevisats. Att även de urnordiska kolonisterna i Finland varit svear, detta kan redan a priori betecknas som det sannolikaste. Ett positivt stöd för antagandet föreligger i våra talrika urnordiska lånord i finskan, särskilt de något yngre av dem, vilka *måste* ha upptagits i Finland. Den omständigheten att dessa lånord *till allra största delen* kvarleva i våra nutida östsvenska dialekter antyder ju redan i och för sig att dessa urnordiska svenskar varit våra nutida svenskars förfäder. Och genom de rätt talrika ortnamn i våra kusttrakter, vilka förete svensk-finska dubbelformer (en *nysvensk* vid sidan av en fenniserad *urnordisk*) blir detta antagande aposterioriskt bekräftat (jfr nedan). Men jag vill här särskilt fästa avseende vid én omständighet, hittills obeaktad, vilken positivt anger just de *uppländska landskapen* som stamland även för våra förhistoriska svenskar. I Indogermanische Forschungen, bd 22, har jag i uppsatsen 'Zur Frage nach den 'gotischen' Lehnwörtern im Finnischen' (s. 293) givit en ny, hittills av ingen emotsagd tolkning av finska ordet *kunta* = 'kommun', f. ö. blott uppvisat i komposita: *kansakunta* 'populus, natio', *kylä-kunta* 'pagus', *maa-kunta* 'provincia', *kihla-kunta* 'härad' o. s. v. I motsats till Vilh. Thomsen, som i 'Einfluss der germ. Sprachen auf die finnisch-lappischen' s. 146, av den avvikande betydelsen att döma, med orätt antagit samband med got. *-kunds* i adjektiviska smss. (*guma-k.*, *qina-k.* o. s. v.), fsaks. *godcund* 'divinus' etc., förbinder jag det finska ordet med det germ. *hunða* (= '100'), vilket å tysk

och skandinavisk språkbotten därjämte haft en härledd betydelseanvändning: 'eine als *Menge* zu denkende Volksabteilung, die einen rein persönlichen Verband, ein Heereskontingent und eine Gerichtsversammlung ausmacht, nachher erst — als *Wohnplatz dieses Verbandes* — räumlicher Begriff' (Paul's Grundriss der germ. Phil. III, s. 122). Hit höra det fornhögtyska (alemanniska) *huntari*, även uppvisat i ortnamn, det härav latiniserade *centena* hos frankerna samt det fornsvenska *hundare*, som är benämning för 'härad' i Södermanland, Västmanland, Uppland ävensom Gottland (motsvarande *hæraþ* i andra landskap). Detta *hundare* — *huntari* är en sekundär avledning med suffixet *-ari* av stamordet *hund*. Detta senare har självt tidigare förekommit i samma bemärkelse. Härpå häntyda å tysk mark de medelhögtyska sammansättningarna *hunt-dinc* 'Centgericht', *hunt-schaft* 'distrikt' (i latiniserad form *hunariæ*). Att *hund* är den ursprungliga, *hundari* den härledda formen av ordet framgår med all tydlighet av vissa fornsvenska ortnamn. Redan Noreen Altschwedische Grammatik § 246, tolkar de gamla uppländska folklandsnamnen *Āttunda-*, *Fiæþrunda-*, *Tīundaland* som sammansatta med ett *-hunda*, vari *h* bortfallit och vari det ordslutande *a*:et väl betecknar gen. plur. (got. *hund* neutral *a*-stam). Att vi i dessa namn ha att söka ordet *hund* = 'land, härad' bevisas av sådana uppländska häradsbenämningar som *Lagund-hundari* med kungsgården *Lagundzbergh*, *Östrunde* socken (1343) i Fiæþrundaland, *Haghund-hundari*, *Norundh* eller Norunda *hundare*, *Adhelunda* (nu *Alunda*) socken i Tiundaland; *Frösunda* socken (1401) i Attundaland (jfr *Frösakers skiplagh* i Tiundaland), *Uphunde* eller *Uppunde* hundare och ? *Sorunda* (1409) socken i Sudermannaland (Södermanland). Sammansättningarna *Haghund-hundari*, *Lag(h)und-hundari* äro tydligen bildade i en senare tid, sedan det enkla *hund* i betydelse av *hundare* redan gått förlorat för språkmedvetandet. F. ö. känner jag det osammansatta *hund* blott ur *Borghunda*, socken (1399) i Västergötland, och *Hundborg*, härad (jfr även

*Hundzlund*, gård) i Nörre-Jutland[1]. Med det urgermanska *hunða* företer det finska *kunta* en slående överensstämmelse, såväl till form som till betydelse. Som bekant motsvaras ett germ. *h* (egentl. *χ*) i en del urgamla germ. lånord i finskan av finskt *k*; jfr t. ex. fi. *kallio* : isl. *hella*, fi. *kaura* (karel. *kagra*) : fgutn. *hagri*, no. *hagre* 'havre', fi. *kuokka* 'Erdhacke' : ags. *hôc* 'Haken', isl. *hækja* 'Krücken'[2]. Vad åter betydelsen vidkommer, hänvisar jag särskilt till finska *kihla-kunta* = 'härad' och landskapsnamnet *Satakunta*. Då det i urfinsk (= yngre urgermansk) tid upptagna finska *kunta* icke kan härstamma från västra Tyskland, återstår blott att ordet inkommit till oss från Sverge, de uppländska landskapen, inklusive Södermanland, där detta ord ännu i historisk tid i ett flertal säkra fall är uppvisat. Men en landskapsindelning är icke ens i Sverge ännu tänkbar under stenåldern. Det är föga sannolikt, att det finska kulturordet skulle inlånats före järnålderns inträde, men å andra sidan kan det icke heller ha inkommit lång tid *efter* dess inträde, ty på grund av den ovan berörda ljudmotsvarigheten *h : k* hör fi. *kunta* till de äldsta germanska lånen i finskan, till dem vilka upptagits under århundradena närmast *efter* Kr. Då de finska invandrindarna till västra Finland enligt den nyare arkeologin (Hackman) och den finska språkforskningen (Setälä) tagit sin början redan under de första århundradena efter Kr. och denna finska kolonisation redan i 4. århundradet nått upp till Kumo älvdal och södra Österbotten (Hackman), lägger det ålderdomliga ordet *kunta* (med sitt *k* för germ. *h*) intet hinder för antagandet att detta lånord upptagits först i Finland, från landets dåtida svenskar. Häremot må ej invändas att ordet i fråga även finnes å östersjöfinskt språkområde (jfr estniska *kond, kund, kihelkond* = fi. *kihlakunta*) och att det därför skulle inlånats redan under

---

[1] Ovanstående namn äro hämtade ur C. G. Styffe Skandinavien under Unionstiden (2 uppl.).

[2] V. Thomsen Einfluss, s. 65; E. N. Setälä Zur Herkunft und Chronologie der älteren germ. Lehnwörter in den ostseefinn. Sprachen, s. 35.

Östersjöperioden. Detta är visserligen möjligt, men ingalunda säkert. Det estniska ordet kan ha upptagits oberoende av det finska, från den germanska järnålderskolonisation, som arkeologin påvisat även i Estland och som, etnologiskt sett, väl även den väsentligen var av svenskt ursprung [1]. Att Finlands järnålders svenskar i varje händelse ännu under ett något senare skede av järnåldern upprätthållit förbindelser med sina stamförvanter i Sverge, närmast med de uppländska folklanden, framgår med all tydlighet av *namnet* på landskapet *Satakunda*, som ligger mitt emot den uppländska kusten. Detta namn är en tautologisk sammansättning av samma art som de uppländska häradsnamnen *Haghund-hundari*, *Lag(h)und-hundari* o. a. Förleden *Sata* = *hundra* äger påtagligen ett samband med de så vanliga uppländska ombildningarna av *hundari* till *hundra*: jfr (enligt Styffe) *Fjerdhundra* = Fiædhrundaland, *Erlinghundra* härad = Arlenningia hundare, *Semminghundra* = Sæmingia hundare, *Långhundra* = Langhundare, *Sjuhundra* = Syöhundare, *Lyhundra* = Lyhundare, alla i Attundaland.

Sitt yttre samhällsskick synas västra Finlands järnålderssvenskar således ha ordnat efter *uppländskt* mönster. Men detta förklaras väl blott på ett sätt, så nämligen, att de svenska nybyggarna här följt en urgammal, fäderneärvd tradition. Av den uppsvenska hundare-indelningen fortleva i Finland emellertid blott de ovan berörda förbleknade språkliga minnena. Vid den historiska tidens inträde var hundare-traditionen redan glömd i Finland eller blev den åtminstone icke längre tillämpad vid den nydaning av vårt samhällsskick, som blev en följd av den svenska erövringen. Detta sammanhänger helt säkert

[1] Jfr T. E. Karsten Zur Frage nach den 'gotischen' Lehnwörtern im Finnischen (Indogerm. Forschungen, Bd 22) samt R. Hausman's redan nämnda 'Übersicht über die Archäologische Forschung in den Ostseeprovinzen im letzten Jahrzent', särskilt s. 50: 'Zunächst scheinen sich die Beweise zu mehren, die darauf hindeuten, dass im ersten halben christlichen Jahrtausend nordgermanischer Einfluss im heute estnischen Gebiet tief eingewirkt hat'.

därmed att det nyerövrade Finland närmast lades under 'Hälsinge-rätten' (se Styffe, s. 322), för vilken en landindelning i 'hundaren' även i Sverge var obekant. Då våra svenska kustbygder på få undantag när[1] bevisligen först i senare tider, vid eller efter den svenska erövringen, fått sin bofasta befolkning, främst genom utflyttningar från de urgamla kultursätena i våra inre älvdalar, är det blott i sin ordning att vi å detta unga kolonisationsområde icke finna språkliga minnen av den gamla folk- och landindelningen.

Den svenska bosättning, som under järnåldern (d. ä. första årtusendet efter Kristus) förekom i Finlands västra kusttrakter, härstammade således med stor sannolikhet från de uppländska folklanden och närliggande bygder, med andra ord från den del av Sverge som av det nutida folkspråket att döma varit stamland för de från historisk tid kända svenska bosättningarna öster om Ålands hav. Då denna svenska järnålders befolkning enligt arkeologernas — Montelius', Sophus Müller's och Hackman's[2] — utsago fortbestått ännu under vikingatiden (perioden 800—1000), om också blott som befolkningens mindretal, är det redan med hänsyn härtill i sanning svårt att fatta, huru det gängse talet om 'den nya svenska bosättningen i Finland' (d. ä. om en ny svensk massinvandring), som ännu genomgår Saxén's härberörda senaste bidrag till frågan, i vetenskapens namn fortfarande skall kunna upprätthållas. Från den rena språkforskningens synpunkt är denna uppfattning ännu mindre möjlig. Längs hela det västfinska kustbälte, där arkeologin och språkforskningen påvisat minnen av en forntida svensk-finsk blandbefolkning, förekomma rätt talrika fall av ortnamn med dubbla former: en finsk eller förfinskad f. d. urnordisk form och en nysvensk. Jag inskränker mig

[1] Sådana undantag äro t. ex. Vörå och Malaks' kommuner i södra Österbotten, vilka i vår tid äro så godt som rent svenskspråkiga och enligt fornfyndens vittnesbörd haft svensk befolkning redan under äldre järnåldern.

[2] Även enligt Hackman *kan* den ha fortbestått.

här till att omnämna ett antal österbottniska namnpar av denna typ: i skärgården utanför Vasa *Raippa-luoto* : *Replot (Reiplot)*, *Kaisken-kari* : *Keiskar*, *Tailuoto* : *Teilout*, inne i landet: *Kaustari* : *Köustar* (vid Vetil å), *Flaaminki* : *Fläming*, *Pernula* : *Björn*, *Kauppinen* : *Kööpi*, *Kaustinen* : *Göust* (i Kyro älvdal), *Teuka*, *Tiukka*, *Tjöck* (Lappfjärd), *Ylimarkku* (= *-markki*) : *Övermark*. Dessa och andra namndubletters språkhistoriska förklaring förutsätter en oavbruten svensk språkutveckling, ett historiskt samband mellan den urnordiska och den nutida svenska folkstammen i landskapet. Jag anmärker att denna grundsats i princip numera erkännes även av Saxén, att döma nämligen av hans uttalanden beträffande namnparen *Ankkapora* : *Abborfors* och *Taasia* : *Tessjö* (i Nyland) i hans 'Finländska vattendragsnamn' s. 18, 42.

Då Saxén å sistsagda ort (s. 2) om mina 'Österbottniska ortnamn' anser sig böra avge det slutomdömet att arbetet ej gåve några 'nya synpunkter', torde detta uttalande, efter de anmärkningar vilka jag här ovan egnat frågan, inför en opartisk läsare icke kräva någon kommentering. Blott en enda av dessa misskända synpunkter tillåter jag mig att något belysa. Redan i min år 1904 publicerade ortnamnsundersökning 'Några bidrag till Österbottens uppodlingshistoria' (Joukahainen XII, Album utgifvet af österbottniska studentafdelningen) påvisade jag på grundvalen av egna forskningar över Kyroälvdalens gårdnamn, att den svenska bosättningen i äldre tider även omfattat de i vår tid helt förfinskade Kyrosocknarna ävensom de numera likaledes rent finska kommunerna Ylistaro, Ilmola och Laihela. Men tillika framhöll jag den anmärkningsvärda, därförinnan obeaktade överensstämmelse i namnskicket som råder mellan dessa i vår tid rent finskspråkiga orter och våra nutida svenska bygder. Blott i färre fall sakna dessa svensk-finska gårdnamn motsvarigheter i det svenska Österbotten. Häri såg jag ett bevis för en nära frändskap mellan de bägge kolonisationerna, ja ett bevis därför att den s. k. äldre och yngre svenska bosättningen i Österbotten i stort sett är

*en och densamma.* Detta antagande stödes yttermera därav, att de svenska gårdnamnen i Österbotten, som ovan redan nämnts, i ett stort antal fall fördela sig på tvenne kronologiskt skilda grupper: å ena sidan urnordiska i de inre delarna (jfr även skärgårdsnamnen), å andra sidan yngre forn- eller nysvenska företrädesvis å kustbältet. Av detta förhållande kan man med bestämdhet sluta, att den jämförelsevis sentida koloniseringen av de svenska kustbygderna vid Kyro älvs nedersta lopp till en väsentlig del följt landhöjningen åt, att den tvärtemot vad man hittills antagit huvudsakligen gått i riktning från O mot W, från de gamla kulturhärdarna i landskapets inre delar mot havet. För att belysa denna namnforsknings beviskraft för frågan om äldre tiders befolkningsförhållanden vill jag blott nämna, att ensamt i Lillkyro, Storkyro och Laihela finska socknar ännu i våra dagar förekomma sammanlagt circa 25 svenska gårdnamn med motsvarigheter i närmast liggande svenska kustkommuner. Dessa språkliga bevis stödas och kompletteras nu på ett överraskande sätt genom de historiska upplysningar, som i en nyligen utgiven uppsats av K. V. Åkerblom[1] ur särskilda österbottniska källor sammanställts rörande denna kolonisationsrörelse mot kusten. Sådana omständigheter, som att svenska kustbyar enligt urgammal hävd ha eller till senaste tid haft del i finska allmänningsmarker på ett par mils avstånd från den nuvarande kusten, bära ett otvetydigt vittnesbörd om det historiska sambandet mellan de bägge bosättningsområdena.

Av den opartiska kritiken ha mina 'synpunkter' i 'Österbottniska ortnamn' till fullo beaktats och även erkänts. Jag kan hänvisa dr Saxén bl. a. till Amund B. Larsen's i Ark. f. nord. fil., band 25, ingående utförliga anmälan av detta arbete. Slutomdömet är här ett helt annat: just genom sina synpunkter säges arbetet 'fordelagtig stikke av i den finske navneforskning'[2].

---

[1] 'Mustasaari, Kveflaks och Replot socknars historia till början av 1500-talet', Hembygden 1910.

[2] Att brister även vidlåda mitt arbete, därom är jag själv livligt medveten. Larsen anmärker i sin nämnda anmälan med rätta, att

## 2. Till frågan om den äldre tyska handeln på Finland.

Utom mina 'Österbottniska ortnamn' har ännu en af mina mindre undersökningar, uppsatsen 'Altdeutsche Kulturströmungen im Spiegel des finnischen Lehnworts' (I. F. Bd 26) i Saxén's ovan berörda 'Finländska vattendragsnamn' ihågkommits med ett uttalande, som jag ej kan godkänna. På tal om finländska ortnamn på *Lapp-*, *Lappa-*, *Lappi-*, vilka — såsom redan tidigare även av mig framhållits [1] — icke utan vidare finge anses som minnen av en äldre lapsk befolkning, tar sig Saxén anledning till följande mig rörande anmärkning (s. 146): 'Det må här även nämnas, att Karsten ännu i en helt nyss utkommen uppsats om tyskt inflytande på finskan ansett alla de i vårt land så talrika finska namnen på

---

den dialektala undersökningen av materialet bort vara fullständigare. Att jag icke kunnat uppnå absolut fullständighet, har sin grund i själva undersökningsobjektet, som i detta avseende erbjöd stora svårigheter. Förarbeten saknades, och materialet var delvis mycket svåråtkomligt, framför allt skärgårdsnamnen. Faran att generalisera uttalsformerna låg nära till hands. I fall, där jag icke hade fullt tillförlitlig uppgift på uttalet, nöjde jag mig med det högsvenska uttalet, om namnet nämligen var etymologiskt klart. Ingen uttalsuppgift bättre än en tvivelaktig, var regeln. Bristerna i detta avseende hoppas jag i arbetets framtida fortsättning kunna utfylla. — Det av Larsen betvivlade uttalet av *häljåe* (Heligån) i Malaks grundar sig på min egen observation. Möjligt är att namnet hos äldre personer uttalas med kakuminalt *l* (*ḷ*).

[1] 'Ordet *lapp* i våra sydvästra kusttrakters ortnamn saknar all beviskraft beträffande lapsk nationalitet. Det var här sannolikt en föraktfull benämning på finnar med 'lapska' (nomadiserande) lefnadsvanor. I denna användning är namnet bekant t. ex. från Savolaks och Kemitrakten (se J. Fellman, Anteckningar under min vistelse i Lappmarken III, s. 6). I Syd-Österbotten var 'lapp (lappalainen)' ännu på 1500-talet ett vanligt speord, för vars användning man kunde ådömas böter (se J. W. Ruuth, Joukahainen XI, s. 130). — Redan detta för över 4 år sedan gjorda uttalande av mig (se Nya Pressen för 2 april 1906, artikeln 'Till frågan om namnet Närpes') visar tydligt, huru oberättigad Saxén's tillvitelse mot mig med anledning av *Saksa*-namnen måste vara.

*saksa* (*Saksa, Saksala, Saksanniemi, Saksansaari, Saksila* m. fl.) bevara ordets ursprungliga betydelse 'tysk, tysk handlande'. Och han kommer därför till den slutsats, att de tyska handlandena icke blott besökt våra tätare befolkade trakter vid kusterna, utan att de på sina handelsresor framträngt långt in i landet och stundom även bosatt sig där. Man måste förvåna sig över ett dylikt resonemang, i synnerhet som förf. känner till att ordet *saksa* i finskan blivit ett mycket allmänt appellativ i betydelsen 'handelsman'. Hithörande namn kunna därför hava ett flerfaldigt ursprung. De innehålla stundom ordet *saksa* i den av Karsten antagna betydelsen 'tysk', men mycket ofta måste de anses vara bildade på fi. *saksa* 'köpman'. I andra fall åter äro de finska namnen på *Saksa-* ombildningar av svenska ortnamn, och dessa kunna i sin tur vara bildade på folkslagsnamnet eller appellativet fsv. *saxe* 'handelsman' eller personnamnet fsv. *Saxe.* — — — Dessa exempel synas mig mycket belysande. De visa oss, huru farligt det är att av ifrågavarande ortnamn draga generella slutsatser. Och då än i våra dagar språkforskare och historiker göra sig skyldiga till dylika misstag, kan man ej förvåna sig över att äldre tiders geografer, som ägde blott mycket bristfälliga kunskaper om vårt land, av namnen läto förleda sig till förhastade uppgifter'.

Det är mig nära nog ofattligt, huru mitt uttalande i frågan kunnat så förvanskas som detta referat vidhandenger. Av en vetenskaplig skriftställare har man dock rätt att fordra ett exakt återgivande av de åsikter han vill vederlägga. Av det Saxén'ska referatet kan läsaren icke bibringas annan uppfattning av min uppsats än den, att jag på grund av *Saksa*-namnen velat uppkonstruera en tysk bosättning i Finland. Envar som självständigt vill taga kännedom om mitt opus skall genast finna, att dessa *Saksa*-namn i själva verket blott utgöra *en länk* i en längre beviskedja. Av min uppsats bör med all tydlighet framgå, att jag grundar mina uttalanden främst på den av våra arkeologer förebragta rent *sakliga* bevisningen i ämnet: närmast på vår *förhistoriska numismatik.* I den

av mig i denna fråga närmast åberopade uppsatsen av statsarkeologen Aspelin ('Saksa ja Suomen saksat', Joukahainen XII) grundas framställningen av ämnet likaså i främsta rummet på våra talrika myntfynd från olika förhistoriska skeden, närmast på de *anglosaxiska* och *saxiska* mynten (från tidrymden circa 950—1100), i vilka Aspelin ser '*de första säkra bevisen för tyskarnas handelsrörelse å Finlands kuster*' [1], en rörelse som med tiden blott tilltog i livlighet, särskilt sedan Lübeck år 1200 blivit en medelpunkt för hela Östersjöhandeln. Efter att ha redogjort för de vitt skilda delar av vårt land, där sådana mynt i större antal blivit funna, drar jag ur detta förhållande samma kulturhistoriska slutsats som Aspelin: 'In diesen Münzschätzen sind uns augenscheinlich Erinnerungen an die früheren Finnlandsfahrten der Sachsen und anderer norddeutscher Kaufleute erhalten'. Och denna uppfattning är — väl att märka — icke endast den ene eller andre enskilda forskarens, utan synes vara den av den nyare arkeologin överhuvud omfattade. Detta framgår bl. a. därav, att Hackman i sitt berörda stora arbete (se t. ex. s. 342, 343, 345) redan på grund av fynd från de 5 första århundradena efter Kristus förutsätter *möjligheten av direkta förbindelser* mellan Finland och Östersjöns sydkust. Jag hänvisar särskilt till följande uttalande (s. 345): 'Auch *die römischen Münzen* können als Beweise dafür gelten, dass die Bewohner Finnlands mit den Handelszentren der Ostseeländer rege Verbindungen unterhalten haben, Verbindungen, die dann selbstverständlich auch ihren Kulturstandpunkt beeinflusst haben müssen. Wenn ein paar dieser Münzen sogar in den Waldeinöden des inneren Landes gefunden sind, so durfte daraus folgen, dass römisches Geld in einer grösseren Menge in die Kulturgegenden Finnlands eingeführt worden ist, als man nach der kleinen Zahl der jetzt bekannten Funde vermuten könnte.'

---

[1] Denna uppfattning hävdar Aspelin även i uppsatsen 'Suomalaisten merenkulusta muinaisina aikoina' (Finskt Museum 1908, n:o 2).

Men redan Aspelin stöder dessa arkeologiska bevis med en hänvisning till folktraditionen samt till användningen av ordet *saksa* och dess vidsträckta utbredning i Finland. I dessa avseenden följer jag honom fortfarande i spåren. Jag har dock avsöndrat ett par av de hos Aspelin anförda fallen såsom icke hithörande: *Aavasaksa*, namnet på det vida bekanta midnattsolsberget nära Lappland, har jag i en tidigare publicerad uppsats över samma ämne: 'Minnen av forntysk kultur i Österbotten' (i studentalbumet Valan II) tolkat som *'berget med den öppna utsikten'*, av urnordiska ordet *saksa* = 'sten, klippa' [1] (jfr anglosachs. *seax* 'klippa' och lat. *saxum* ävensom fi. *aava* 'öppen'); även det av Aspelin med *saksa*-namnen sammanställda fi. verbet *saksata* (= att med järnstång höja och flytta en tung sten) förbinder jag med ordet *saksa* = sten. Å andra sidan har jag kompletterat de hos Aspelin sammanställda *Saksa*-namnen och appellativa *saksa*-sammansättningarna ur Historiska museets namnsamlingar resp. Lönnrot's finska ordbok.

Nu tydas mina slutsatser ur dessa *Saksa*-namn av Saxén sålunda, att jag skulle *'ansett alla de i vårt land så talrika finska namnen på saksa bevara ordets ursprungliga betydelse 'tysk, tysk handlande'*. Jag nödgas därför här återgiva mitt faktiska uttalande härom (s. 240): 'Nicht weniger wichtig für unsere Frage sind die sehr zahlreichen, über grosse Teile des Landes ausgebreiteten *Ortsnamen*, worin das betreffende *saksa* oder damit begriffsverwandte Wörter eingehen. Ein Verzeichnis solcher Namen wird hier mitgeteilt. Ihre Menge und Verbreitung kann uns noch eine Vorstellung von dem Umfange unseres mittelalterlichen Sachsenhandels beibringen.' Då jag i detta sammanhang även hade refererat de *olika användningar*, i vilka ordet *saksa* hade burskap i Finland ('Deutschland',

[1] I Sverge finnes ett flertal med detta ord uppkallade berg och höjder: *Saxeknut* , ett brant, högt berg i Värmland, *Saxen*, namn på flere svenska sjöar belägna vid bergshöjder, skånska *Gladsax* (redan 1227), namn på en högtbelägen gård, o. s. v. (se Hellquist, Svenska Landsmålen XX: 1, s. 523 f.).

'Deutscher', 'umherziehender Kaufmann'), är det i sanning svårt att fatta, huru dr Saxén's vetenskapliga ansvarighetskänsla tillåtit honom att ur mitt uttalande frampressa detta referat av min uppfattning av våra *Saksa*-namn. I själva verket har jag *ingenstädes* ens gjort ett försök att bestämma, i vilka fall dessa *saksa*-namn innehålla den ursprungliga betydelsen och i vilka den härledda. Att detta är fullkomligt omöjligt, är klart för envar, helst som ordet ännu i dag, åtminstone i Östra Finland, såsom jag i min uppsats framhållit, fortlever även i sin härledda användning. Men väl finner jag i detta ords spridning över de mest skilda delar av vårt land — i vilken betydelse ordet än må hava fattats — ett starkt indirekt stöd för antagandet att den saxiska handeln på Finland under hela vår medeltid varit synnerligen livlig. Detta är innebörden både av Aspelin's och mitt ovan citerade uttalande i frågan, och denna uppfattning kan efter all den bevisning, som förebragts i ämnet, av ingen jävas. Att *Saksa*-namnen bevisa direkta handelsförbindelser mellan Finland och Nord-Tyskland, detta stöder Aspelin yttermera med åberopande av våra så talrika gårdnamn på *gäst*, kända även de från olika delar av landet. Då detta ord var synnerligen vanligt i saxarnas handelsförbindelser med Skandinavien och Ryssland, är det klart att det hos oss äger samband med *saksa*-namnen. F. ö. ha ju de språkliga bevisen i min här berörda uppsats i ansenlig grad kompletterats, och detta är just det nya och väsentliga däri, ehuru det av Saxén förtiges. Sådana med uttrycket *saksa* 'begriffsverwandte' namn, som jag i mitt citat av min uppsats (se ovan) avser, förekomma i så många variationer och i så stort antal, att deras betydelse för föreliggande fråga svårligen skall kunna bortresoneras. Utom *Saksa*-namnen är även det yngre *Sassi* uppvisat; jag hänvisar särskilt till det ovan citerade ordspråket från Uleåborgs trakten: *sata Sassia* (=100 *Sasse*-gårdar). Besläktade namn äro: *Tysk, Tyskas, Flaaminki Flemming, Flander, Friisilä, Frisas, Frisans, Frijsenby* (1540) o. s. v. Då dessa namn i de flesta fall äro lokaliserade vid eller i närheten av

flodmynningar eller hamnar, som även annars äro kända som urgamla handelscentra (t. ex. vid mynningarna av Kyro älv, Kumo älv, Borgå å, Kymmene älv, Åbo trakten o. s. v.), torde deras historiska samband med vår nordtyska handel icke kunna bestridas. Jag fäster härvid särskild vikt vid sådana med naturlokaliteter sammanvuxna namn som *Tyskviken, Garpören, Fratthamnen* i Vasa skärgård. De tvänne senare namnen innehålla appellativerna *garp* och *fratt*, det förra ett över hela norden sedan gammal tid brukligt spenamn för tyska handelsresande, det sistnämnda åter ett lokalt (österbottniskt) uttryck för samma begrepp (*fratt*, förkortning av *fracht-leute* = skeppare). I och för sig kunna flera av de nämnda gårdnamnen möjligen förefalla betydelselösa för frågan om våra handelsförbindelser med kontinenten, då de ju kunna vara inkomna från Sverge, men sedda i stort, som helhet, och ställda i samband med de ovan refererade arkeologiska bevisen, tillåta de blott én tydning: den ovan framställda[1].

[1] Belysande för den stora frekvensen av finländska gårdnamn, bildade på lågtyska personnamn, på vilka vägar dessa än må ha inkommit till vårt land, är den sammanställning av sådana jag givit i uppsatsen 'Minnen av forntysk kultur i Österbotten' (Valan II, Helsingfors 1906). Endast i sö. Österbotten förekomma gårdnamnen *Bejar, Flaaminki, Flemming, Flander, Friisilä, Holländar, Saksa, Sassi, Karp* (1500-t. *Garp*), *Köningsbäck, Herttua, Härtul, Härtus* (de 3 sistn. av *Hertogh*, vanl. tyskt familjenamn), *Greve, Junkkari, Riddare, Knaapi, Huovari, Kammar, Kontur, Trutsa, Skulti* (jfr *Schulze*), *Woitby* (Voit = Fogde), *Krūtar, Pundars, Toppari, Skrattars* (förmedlat av fi. *Skraatari*), *Liuhtari, Weikar, Grōt* 1500-t. (nu *Grōs* av gen. *Grōts*). Knappast för något enda av dessa kan det lågtyska ursprunget ifrågasättas, om de också närmast kunna ha inkommit från Sverge. Under sådana förhållanden har jag i uppsatsen 'Ein westgermanischer Namenstypus in Finnland' (Zeitschrift für deutsche Wortforschung XII, s. 87 ff.) vedervågat hypotesen, att de i södra och mellersta Österbotten så talrika gårdnamnen på *-folk*, f. ö. okända i Norden (åtminstone i Finland och Sverge), skulle ha bildats efter tyskt mönster. I bairiska urkunder från 8—11. århundradena förekommer ett tiotal personnamn av samma typ, men från norra Tyskland äro sådana personnamn okända: jfr dock ortnamnet *Wendelfolk* i Jylland samt de bekanta engelska folk- och landnamnen *Norfolk, Suffolk* (ags. *North-, Sūthfolc*), vilka tillhöra samma namntyp som de sydtyska och

Om gårdnamn såsom *Tyskas, Flaaminki, Friisilä, Holländer* bildats på ett appellativum 'tysk', 'flamländare', 'frise', 'holländare' eller på ett verkligt personnamn, är för denna fråga naturligtvis likgiltigt. Även för *Saksa*-namnen gälla bägge möjligheterna och därjämte den tredje redan omnämnda: att de innehålla ordet *saksa* i betydelsen 'köpman'.

Att saxarnas under flera århundradens lopp fortsatta handelsfärder till Finland icke inskränkt sig till tillfälliga besök i våra handelshamnar, utan i enskilda fall lett till fast bosättning i landet, torde på grund av det ovan sagda få anses som fullt säkert. Förhållandet har som bekant paralleller i övriga nordiska länder. I den senare medeltidens historia framstår denna kulturhistoriskt viktiga faktor ännu tydligare, även vidkommande Finland. Belysande för saken är följande passus i O. A. Forsström's Suomen keskiajan historia (= Finlands medeltidshistoria) s. 747, vilket uttalande jag, med hänsyn till sakens vikt för ifrågavarande spörsmål, in extenso här (i översättning) återger: 'Liksom Sverge kommer även Finland under medeltiden under tyskhetens inflytande. Tyskar inflytta i stor utsträckning också till vårt land, och utrikeshandeln, såväl export som import, kommer i deras händer. Köpman och 'saksa' övergå i folkspråket till liktydiga begrepp. I Finland göra sig spåren av det tyska befolkningselementet kännbara redan vid 1300-talets början. Den förste bekante borgaren i Åbo är en viss Hartmannus, omnämnd 1316. Av namnet att döma är han tysk. Tysk är även den Herbor(t) Wieperenworde († 1313), vars gravsten finnes i Ulvsby kyrka. Åbo var det medeltida Finlands huvudstad, vårt folks andliga och

---

österbottniska namnen. Antagandet att dessa senare ursprungligen bildats efter tysk förebild är rent teoretiskt. Möjligheten därav kan med hänsyn till de många säkra fallen av österbottniska gårdnamn, bildade på tyska stamord, väl icke bestridas. Redan från namnbildningssynpunkt synes mig den egendomliga överensstämmelsen mellan den finländska och västgermanska namngruppen förtjänt av ett omnämnande.

materiella livs medelpunkt. Där avspeglas även bäst tyskarnas forna handelsvälde i vårt land. I medeltida handlingar omnämnes en betydande mängd av borgarnas, rådmännens och borgmästarnas i Åbo släktnamn. De flesta av dessa äro tyska. Först i andra rummet komma de finska släktnamnen och de svenska i tredje rummet. Detta förhållande bevisar visserligen ännu icke som sådant, att det tyska befolkningselementet till sin numerär skulle utgjort majoriteten i det medeltida Åbo. Men det ådagalägger, att tyskarna vid den tiden bildade den förmögnaste och inflytelserikaste delen av stadens borgerskap.' Så långt Forsström. Författaren lämnar sedan en intressant namnförteckning över Åbo stads borgare, gårdsägare, rådmän eller borgmästare från tidrymden 1330—1510, i vilken förteckning de tyska, finska och svenska namnen stå i ovan angivna förhållande till varandra. Bland de här upptagna 94 tyska namnen (gentemot circa 37 finska och c:a 28 svenska) äro visserligen flere till sin språkform osäkra och måhända icke-tyska, men i stort sett torde denna namnöversikt dock lämna en tillförlitlig bild av nationalitetsförhållandena inom borgerskapet i det medeltida Åbo.

De till Finland inflyttade tyskarna voro, fortsätter Forsström, att döma av namnen, hemma från Nordtyskland. Men största delen torde likväl icke hitkommit direkt. Förmedlare voro i detta avseende Estlands och Livlands städer, främst Reval, ett uttalande som bekräftas av J. W. Ruuth i fråga om Viborg (jfr nedan).

Även i våra övriga medeltida städer spelade den tyska handeln och de tyska köpmännen en viktig roll. De historiska och förhistoriska upplysningarna härom och våra historikers därur dragna slutsatser överensstämma i stort med den bild som Forsström lämnat oss om Åbo. Jag hänvisar till de intressanta framställningarna av ämnet hos J. W. Ruuth Björneborgs stads historia, s. 8 f. och s. 19, samme författares 'Viborgs stads historia' s. 5 f., 55 ff., samt till T. Hartman Borgå stads historia, s. 12 och s. 27 f.

Dessa vår historieforsknings fullt samstämmiga uttalanden, vilka därjämte understödas av de mest otvetydiga språkliga fakta, tillåter sig Saxén att utan all motivering i en avhandling med vetenskapliga anspråk beteckna som 'misstag' (se Saxén s. 147)!

En överblick av ovanberörda kulturförhållanden i Finland kan icke leda till annan slutsats än den, att den nordtyska handelns roll hos oss i stort sett varit av enahanda art som i de skandinaviska länderna. Från Nordtyskland utgingo i själva verket parallella kulturströmmar till Nordens alla folkrikare delar. Men i de skandinaviska länderna har denna nordtyska handelsrörelse som bekant utövat ett mäktigt inflytande på det dåtida samhällslivet. Detta kulturinflytande avspeglar sig ännu i vår tid troget i språket. I de särskilda nordiska språken, ej mindre i norskan och svenskan än i danskan, förekomma som bekant massor av nordtyska ord och uttryck samt ordbildningselement, vilka i viktiga avseenden rent av kommit att utplåna de egenartat nordgermanska (urnordiska) dragen i dessa språk.

Under sådana förhållanden borde det för envar vara klart, att vi bland de talrika lågtyska appellativa lånorden i finskan, av vilka jag i min här avsedda uppsats: 'Altdeutsche Kulturströmungen' offentliggjort ett urval av de kulturhistoriskt och språkligt viktigare, ha att räkna med direkta tyska lånord i Finland. Nutidens ordforskning är tillika sakforskning. Det vore ett metodiskt fel att vid en behandling av de lågtyska lånorden i Finland icke räkna med den betydelsefulla kulturhistoriska faktor som jag ovan avhandlat — de direkta handelsförbindelserna mellan Finland och de nordtyska folkstammarna vid Östersjöns och Nordsjöns kuster. Men lika säkert som vi ha att förutsätta direkta tyska lånord i Finland, lika svårt blir det att in casu avskilja dessa från dem, vilka förmedlats av Sverge. I min ovan åsyftade sammanställning av dylika lånord ha blott de kyrkliga av sakliga skäl kunnat betecknas som säkert hitkomna över Sverge, med kristendomen. I fråga om de övriga har jag icke ens gjort ett

försök att avsöndra de direkta lånen från de medelbart svenska, och detta förfarande är på den ståndpunkt, varå frågan f. n. befinner sig, väl den enda metodiskt riktiga. Huvudmassan av dessa lån anser jag fortfarande vara kommen över Sverge. Men att vi i en stor del fall ha att räkna med parallella lån, torde på grund av vad jag ovan framhållit få anses vara högst sannolikt. Den stora likheten mellan de svenska och lågtyska språken under medeltiden vållar härvid, att språkliga kriterier för frågans lösning ej finnas. De lågtyska lånorden i Sverge ha visserligen stundom undergått smärre förändringar, men dessa bestå mest i analogiska ombildningar (t. ex. bildningarna på *-are*, vilka i medellågtyskan motsvaras av sådana på *-er*), och sådana kunna även ha försiggått å finsk språkbotten på grund av inverkan från vårt svenska folkspråk. Å andra sidan äger icke heller den omständigheten, att vissa av dessa lånord åtminstone skenbart sakna paralleller i Sverige, någon avgörande beviskraft i frågan.

Den kritik, som min behandling även av denna fråga rönt i Saxén's här ofta berörda arbete, 'Finländska vattendragsnamn' (s. 164) har med det ovan sagda, skulle jag tro, fullt vederlagts. Enligt Saxén vore denna fråga förtjänt av en närmare undersökning. 'Karsten har visserligen i sin ovan citerade uppsats i Indogerm. Forschungen XXVI, s. 236 ff. diskuterat frågan, men därvid ej ens gjort något försök att särskilja de tyska lånorden från de skandinaviska och sålunda lämnat den intressantaste delen av spörsmålet obehandlad. Dessutom är det rätt betänkligt att på detta sätt upptaga till diskussion frågan om ett kulturinflytande, ty även om det skandinaviska inflytandet i förbigående påpekas, blir framställningen för en icke sakkunnig vilseledande. Det största flertalet av de av Karsten behandlade lånen härstamma nämligen från svenskan. Det kulturinflytande, som avspeglar sig i dem, måste därför i allmänhet betecknas såsom ett skandinaviskt, ej tyskt.'

Så torde blott en i frågan 'icke sakkunnig' tala. Då min uppsats uttryckligen framhåller det svenska kultur-

inflytandet i vårt land såsom det viktigaste, det vilket tillfört oss 'nicht nur das Licht des Christentums sondern überhaupt die ersten Keime einer höheren Kultur', och tillika betecknar den nordtyska handelsrörelsen på Finland som 'ein neuer Weg zur Verbreitung abendländischer Kulturelemente' till vårt land, och då jag därjämte påpekar, att bland de kontinentala lånorden i vårt land de av Sverge förmedlade 'selbstverständlich die Hauptmasse bilden', borde väl allt tal om det 'vilseledande' i min framställning därmed ha blivit behörigen förebyggt. Dessa över Sverge komna tyska lånord i vårt land äro fullt lika viktiga bevismedel för det äldsta tyska kulturinflytandet i Norden (till vars kännedom min uppsats avser att lämna ett litet bidrag), som de direkta lånen. De kunna väl icke förlora sin karaktär af tyska lånord i Norden därigenom, att de från Sverges kulturcentra spridits ut till avlägsnare delar av samma kultur- och språkområde. Att de från vår synpunkt, så att säga i andra hand, därjämte äro svenska lån- och kulturord förändrar intet i denna deras ursprungliga karaktär.

Saxén omnämner f. ö. i detta sammanhang (s. 163), att han i sitt arbete 'Svenska bosättningens historia I' s. 134 ff. 'meddelat en förteckning över förfinskade germanska personnamn av synbarligen icke nordiskt ursprung, som synas tyda på en direkt förbindelse med de tyska — i främsta rummet väl de lågtyska — stammarna'. Stiliseringen är här sådan, att läsaren måste bibringas uppfattningen, att det tyska (lågtyska) inflytandet i Finland i och med dessa personnamn redan framhållits av Saxén i sagda år 1905 utgivna arbete. Rätta förhållandet är att Saxén i detta arbete å ett flertal ställen (s. 21, 137, 212) diskuterar finska personnamn, vilka utan att äga uppvisbara äkta nordiska paralleller förefalla att vara germanska. Men dessa namn betraktar Saxén då ännu som gotiska: 'Men då vi av Thomsen's undersökningar veta, att av de appellativa germanska lånorden en del otvivelaktigt pekar på en gotisk källa, så ligger det ju närmast till hands att även för dessa namn tänka på samma ur-

sprung, i synnerhet som namn på *-ika* voro vanliga hos både öst- och västgoter' (Saxén s. 136 f.). Sedermera har Saxén fått del av min i Indogerm. Forsch. Bd 22 publicerade uppsats 'Zur Frage nach den 'gotischen' Lehnwörtern im Finnischen', vilken han i sina 'Finländska vattendragsnamn' s. 152 åberopar och vars slutsats — väsentligen ett förnekande av den gamla dogmens riktighet — han synes godkänna. Då jag dessutom i min av Saxén anlitade uppsats 'Altdeutsche Kulturströmungen' s. 256 f. (i avdelning II: *Niederdeutsches Lehngut in finnländischen Hofnamen*) avhandlar lågtyska gårdnamn i Finland (särskilt i Österbotten)[1], är det klart, att Saxén förändrat sin ståndpunkt i frågan om dessa icke-nordiska personnamns germanska källa med ledning av mina undersökningar i ämnet, men detta är icke ens antytt i Saxén's framställning.

Enär min i 'Altdeutsche Kulturströmungen' givna framställning av de appellativa lånen i följd av det begränsade utrymme, som kunde beredas för uppsatsen i en festskrift (Karl Brugmann), kom att bliva mera antydande än utförande, lämnas här nedan en del från språkhistorisk synpunkt gjorda sammanställningar ur detta material.

Den största gruppen bilda de romerska kulturorden, uttryck, vilka, ursprungligen tillhörande det romerska samfärds- och handelsspråket i Germanien, sedermera upptogos som lånord av kontinentens germaner och slutligen genom den nordtyska handeln förmedlades till Nordens folk. Att sådana lån, särskilt de västeuropeiska (engelska), även förmedlats av de nordiska vikingafärderna torde få anses

---

[1] Då jag i denna förteckning endast upptar etymologiskt genomskinliga bildningar, sammanhänger detta därmed att hemlandet för de germanska etymologiskt dunkla personnamnen i Finland i de flesta fall icke kan bestämmas. Det är sålunda förhastat att med Saxén (Sv. bosättningens hist. I s. 134 ff.) beteckna de finländska personnamnen på *-ikka* som 'icke nordiska' (jfr Hellquist, Ortnamnen på *-inge* s. 225 f., även citerat hos Saxén). De äldsta fsv. personnamnen äro mycket ofullständigt kända.

säkert. Åtskilliga bland dessa ha, både av stam- och ändelsevokalismen att döma, redan i urnordisk tid bragts till Norden. Hit höra orden *kauppa* 'handel', *punta* 'pund', *kattila* 'kittel', *kumina* 'kummin', *viina* 'brännvin', *rakko-*(-vuori) = '*drak*(-berget)': lat. *draco*, *paalu* 'påle' (gammal *u*-stam): lat. *palus*. Fi. *putina* 'träflaska' och *räätikkä* 'rova' ha likaså urnordisk form, men stamma dock sannolikt från en fornlågtysk språkform (jfr fornlågt. *budin* stf. 'Bütte', *radic*, fht. *(mer-)raatich* stm. 'Rettich'). Även lånordet *kirkko* 'kyrka' samt flera av de s. 254 ff. anförda lågtyska lånorden av rent germansk härkomst framträda i urnordisk gestalt: jfr *skraatari* 'skräddare', *laatikka* 'låda' samt gårdnamnen *Flaaminki*, *Kruutari* (= ty. *Kräuter*), *Huovari* (= ty. *Huber*, *Hüber*), *Huotari* (= mht. *Hütere*), *Puoteli* (= fornfris. *bôdel*) med icke-omljudda stamvokaler, ävensom fi. *ruuna* 'vallak' och *verka* 'kläde'. Trots den urnordiska språkformen kan ett eller annat även bland dessa ord ha kommit till oss direkte. Jag tänker närmast på ordet *kauppa*, vilket även förekommer hos östersjöfinnarna: detta har med en viss sannolikhet förmedlats av den äldsta sachsiska handeln på Östersjöprovinserna, där det samfinska urhemmet legat.

En stor del andra, något yngre finska lån av samma betydelsegrupp bevara i sin formbildning säkra kriterier på sitt västgermanska ursprung. Hit höra *ankkuri* 'ankare' och *pippuri* 'peppar', som — i likhet med det kyrkliga lånordet fi. *oyläätti* 'oblat' (= ags. *oflæte*) — närmast hänvisa till en med anglosachsiskan besläktad källa (jfr ags. *ancor* och *pipor*), vidare *frouva*, *naapuri*, *plaastari*, *polstari* *luostari*. De tre sistnämnda bevara den fornlågtyska *-ari-*formen av detta suffix: jfr fsv. *plāster*, men fornlågtyska *plāstar*, fornsv. *klōster* men fornhögtyska *klōstar*, fornsv. *bolster*[1], *bulster* (varav finska *pulsteri*) men fornhögtyska *bolstari*, *polstari*. I och för sig kunde dessa finska *ari-*

[1] Ordet är äkta nordiskt (jfr isl. *bolstr*), men detta hindrar icke att en enskild form (fi. *polstari*) beror på främmande (lågtysk) inflytelse. För detta förhållande kunde även andra nordiska exempel anföras.

former möjligen förklaras genom analogisk påverkan från ord såsom *kamari*, *kellari*, men då vi å andra sidan ha et fi. *lehteri*, östsv. dial. *läkter*, *läkte* (= flt. *lectre*, mndl. *lecter* mht. *lecter*) vid sidan av fornsv. och nysv. *läktare* (isl *lektari*), kunna de finska formerna mycket väl vara ur sprungligen tyska. Intressant är även finska *pumpuli* 'bom ull', vilket återger det nordiska ordets original, lågtyska *bôm-wulle*, trognare än de skandinaviska formerna. I de sistnämnda är *w*-ljudet i senare leden försvunnet, medan det i den fi. formen ännu företrädes av ett *p* (jfr fi. *arp* 'ärr' = urnord. **arwi*, fi. *Närvi-joki*: fi. *Närpiö* (sv. *Närpes*)[1]

De lågtyska lånorden i Finland äga således — så mycket torde redan framgått — också sitt språkhistoriska intresse. I många fall uppvisa de i sin finska omklädnad äldre former än i den lågtyska litteraturens äldsta min nesmärken (jfr den ovan berörda äldsta gruppen av dessa lån: *kauppa*, *paalu* o. s. v.), äro med andra ord av betydelse för vår kännedom av de lågtyska dialekternas förhistoria och särskilt för kännedomen av de i dessa dialekter så talrikt representerade romerska kulturorden. Det stora flertalet av dessa lån är emellertid av yngre ursprung och har väl i de flesta fall genom svenskt kulturinflytande, jämsides med andra svenska lånord, upptagits i finskan. Att vi emellertid även inom denna yngre grupp ha att räkna med direkta lån, tyckes framgå av det som nämndes här ovan om det i våra större medeltida städer jämförelsevis starkt företrädda tyska befolkningselementet[2]

---

[1] Jfr mina 'Österbottniska ortnamn' s. 49.

[2] Andra äldre och yngre exempel på sådana lånord äro: *kupari*, *äyri*, *myntti*, *puntari*, *arkku*, *kistu*, *tiski*, *rata*, *pikari*, *piki*, *pirni-puu*, *puksi-puu*, *lauri-puu*, *kirsi-marja*, *muulin-marja*, *pluumu*, *sipuli*, *sokuri*, *minttu*, *sinappi*, *meri-kivi*, *kamari*, *kellari*, *pilari*, *tiili*, *sukka*, *mylläri*, *pelttari* o. s. v. (se min anförda uppsats).

### 3. Några principfrågor i vår ortnamnsforskning.

Huvuduppgiften i dr Saxén's här berörda arbete, 'Finländska vattendragsnamn' är emellertid att i finska älv- och sjönamn uppspåra minnen av landets 'äldre skandinaviska bosättning', och denna etymologiska undersökning genomföres icke blott med användande av en mycket lärd apparat (framför allt med flitiga hänvisningar till skandinavisk ortnamnslitteratur), utan också med framställande av rätt höga anspråk för de däri uttalade forskningsresultaten. Bland annat vore dessa resultat ägnade 'att ställa hela frågan om de svensk-finska beröringarna på ett nytt plan' (s. 153). Då min egen forskning under det senaste decenniet till en betydande del gällt hithörande frågor, har jag en osökt anledning att i detta sammanhang taga några av dr Saxén's resultat i närmare skärskådande.

Dr Saxén tror sig ha uppdagat en del 'urgermanska kännetecken' i dessa finska ortnamn, och dessa synas honom 'otvetydigt ådagalägga, att den finska inflyttningen måste hava vidtagit tidigare än man hittills i allmänhet antagit. Ja, vi måste, om mitt resultat är riktigt, antaga, att stora sträckor av södra och västra Finland redan i urgermansk tid varit befolkade av finnar'. Dessa 'urgermanska' kännetecken vore (se s. 150): 1) urgerm. *e* = germ. *i* framför nasal + konsonant i *Menkälä*, bynamn, och *Renko*, sockennamn, 2) urgerm. spirantiskt ȝ (> germ. *g*) uti originalet till fi. *Ania*, *Anhia*, *Anjala*, 3) urgerm. (?) icke *i*-omljutt *e* uti *Pelinki*, *Perkkiö*, 4) urgerm.(?) icke *i*-omljutt *u* i *Ankkapurha* (jämte *Ankkaporha*), 5) urgerm. *ū* (> germ. *ō*) och *o* (> germ. *a*) i stamslutet. Låt oss granska dessa 'kännetecken' vart för sig:

Under moment 1) upptagas blott två exempel. För att kunna åberopa det i *Menkälä* och *Renko* ingående *e*-ljudet som bevismedel i denna fråga förutsätter Saxén således i all tysthet, att dessa ords icke blott germanska utan t. o. m. urgermanska ursprung är ett bevisat faktum. Men i den s. 32 givna tydningen av *Menkälä* diskuterar

förf. tvenne möjligheter: antingen innehåller *Menkälä* för-stadiet till en germansk namnstam **Ming-* eller också ett fsv. **Mæng-* med *i*-omljud av *Mang-* i *Mankala*. Förf finner det dock 'sannolikast, att här föreligger avljuds-växling'. Det föga bindande i denna bevisföring framgår redan härav. Jag tillägger 1) att vi varken om detta eller det andra belägget, *Renko (-järvi, -joki)*, med säkerhet veta om det är svenskt eller finskt, då ju de finska person-namnen ännu äro mycket litet kända, samt att *Renko*, så-som redan Lönnrot antager, mycket väl kan innehålla fi. adj. *renko* = 'öppen, bar, naken', 2) att även om *Men-kälä* och *Renko* återginge på germ. stammar, det därmed ingalunda är sagt att de äro urgermanska: de kunna bägge vara bildade på *yngre* former. I fråga om *Renko* omnäm-ner Saxén själv möjligheten, att det innehölle ett person-namn, motsvarande forntyska *Renco* (se Förstemann Altdeutsche Personennamen, I² 1248) och jag tillägger att sannolikheten häri är minst lika stor som i antagande av en urgerm. stam **Rengô*. Men även *Menkälä* kan för-klaras så: jfr det hos Förstemann I² s. 1090 anförda namnet *Menko*, nytyska *Mencke, Menke*. Med bynamnet *Mankala*, som enligt Saxén vore bildat på en avljuds-form till *Menkälä*, kan personnamnet *Mango* (Förste-mann s. 1092) jämföras. Av de tyska personnamnen hos Förstemann återfinnes ett icke obetydande antal i fin-ländska gårdnamn. De behöva blott icke, dessa finska namn, därför alla härstamma från Tyskland, åtminstone e direkt. Förhållandet mellan de medeltida personnamnen i Sverge och i Tyskland är ännu alldeles oundersökt Paralleller anträffas mycket ofta, men huru dessa skola förklaras, som lån eller självständiga bildningar, är ofta svårt att avgöra.

Urgermanska kännetecknet 2) är om möjligt ännu mer tvivelaktigt. Även om det kunde bevisas, att namnet *Ankapora* (en del av Kymmene älv) verkligen återginge på ett urgermanskt original — Saxén's resonemang härom är alltigenom hypotetiskt —, så är det ej gott att inse huru namnet *Anjala* skulle sammanhänga härmed, ty et

urnordiskt **anȝia* utvecklas i finskan till **ankia*, ej till *anja*, på denna senare utveckling gives intet stöd bland våra talrika finska lånord. Ett urnordiskt adj. **anȝia* 'trång' (got. *aggwus*, isl. *ǫngr* : *øngr*, fht. *engi*) föreligger i själva verket som appellativlån i fi. *ankea*, *änkeä* 'trång'. Icke heller detta fall innebär således något urgermanskt namnkriterium.

Detta resonemang gäller blott för det fall, att de av Saxén (enligt Neovius) antecknade formerna *Anckapora* 1547, 1555, *Ankapora* 1415, 1547, 1552, *Ankepora* 1557 även äro de ursprungliga. Med dessa stämma de nutida finska uttalsformerna rätt väl: *Ankkapura*, *Ankkaporha*, *Ankkapurha*, *Ankkaporha*. Men tidigast i Ziegierus' Schondia av år 1532 förekommer tvänne särskilda gånger skrivformen *Ankoperfluvius*, vilken Hipping, Finska Vet. soc:s act. II: 1 [1], om ock med oriktig uppfattning av den så benämnda flodens läge, sammanställer med tyska ordet *Ankäufer* och således översätter med 'Handels- (eg. Köpmans-)flod'. Till denna tydning av *Ankoper*-namnet ansluter sig Akiander 'Suomi' för år 1846, s. 180 ff., som tillika fastställer identiteten mellan denna Ankoper-flod och Kymmene älv samt den novgorodska krönikans (av år 1310—12) *'Köpmansälv'* (= Купецкая рѣка). Hos yngre historiker möter samma uppfattning, ännu hos O. A. Forsström, Suomen keskiajan historia, s. 724: 'Kymmene älv benämnes i gamla ryska krönikor 'Handelsfloden'. Tyskarna nämna den 'Ankoper-floden', vilket namn har samma betydelse'. Att de ryska krönikornas 'Köpmansflod' ej kan avse annat än Kymmene älv, sedan urminnestider en av våra viktigaste handels- och samfärdsleder, och att detta namn icke, såsom Saxén s. 7 antagit, kan syfta den alldeles obetydliga ån *Perojoki*, synes mig fullt säkert. Överensstämmelsen mellan den ryska krönikebenämningen och *Ankoper*-namnet, fattat i betydelsen *An-*

[1] 'Utkast till en undersökning om Tyska landet i Finland' (Tyska landet' den novgorodska krönikans av år 1310 benämning på en del av Finland).

*käufer*, är ju rent av slående. *Anköper* är i själva verket den regelrätta lågtyska formen av det högtyska *Ankäufer*. I nederländskan, en lågtysk munart, förekommer såväl ett substantiv *aankoop* = 'Ankauf, Einkauf' som ett verbum *aankoopen* = 'an-, einkaufen'. De ovan anförda finska skriv- och uttalsformerna *Anckapora* o. s. v. bero på folketymologisk ombildning, detta framgår redan av deras brokiga mångfald; jämför särskilt formen *Angeborg* 1555. Då det tyska ordet för finnarna var obegripligt, blev ombildning en naturlig följd härav (*Ankka-puro* = Ankbäcken?)[1]. Uppfattningen av *Ankoper*-namnet som tyskt stödes även av bynamnet *Saksala* i Kymmene socken samt av naturnamnen *Saksan-niemi* och *Saksan-saari* samt *Koupbacka* (nu *Köpbacka*) vid samma Kymmene älv[2]. *Anköperälven* är då en parallell till namnet *Fratt-hamnen* invid Vasa, ifall min tydning av *fratt* som förkortning av *fratt-*(= *fracht-*)*lude* = 'Kaufleute' (se min uppsats i Indog. Forsch. 26, s. 242) är riktig.

De under moment 3) och 4) upptagna urgermanska kännetecknen har Saxén själv försett med frågetecken; de namntydningar, på vilka det kronologiska kriteriet grundas, äro också alldeles osäkra.

Beträffande de här berörda kronologiska bevisen 1), 3) och 4) måste det f. ö. anmärkas, att de, även om de vore hållbara, på intet sätt skulle rubba den uppfattning vi redan förut äga om den tidpunkt, vid vilken finnarna börjat sina invandringar till landet. Redan Hackman antager i sitt 1905 utgivna arbete härom, att den finska inflyttningen påbörjats i de första århundradena av vår tidräkning. Setälä har uttalat samma mening och även jag utgår redan i mina 'Österbottniska ortnamn' (se s. 15) från samma förutsättning (jfr även ovan angående lån-

[1] En intressant sammanställning av folketymologiskt ombildade tyska ortnamn, särskilt även ortnamn av främmande (keltiskt och latinskt) ursprung lämnas av O. Weise i Germanisch-romanische Monatsschrift, Jahrg. II (1910), s. 440 f.

[2] Om gamla tyska släktnamn i Kymmenegårds län se Akiander s. 175.

ordet *kunta*). Den germanska ljudövergången *e* till *i* före nasal + konsonant och medelbart före ett *i*, *j* samt ljudövergången *u* till *o* höra på sin höjd till den urgermanska periodens sista skede och ha, såsom numera allmänt antages, försiggått först i efterkristlig tid. Det är obegripligt, huru Saxén med denna bevisföring kan tro sig hava ställt frågan om våra svensk-finska beröringar 'på ett nytt plan'.

Frågan om det sista, i moment 5) anförda kännetecknet: urgerm. *ā* (> germ. *ō*) och *o* (> germ. *a*) i stamslutet av finska sjö- och älvnamn betecknar Saxén själv som 'ganska invecklad'. Saxén antar, att finnarna vid sin bosättning i landet här funnit och i sitt språk upptagit ett större antal färdigbildade *urgermanska* sjö- och älvnamn med urgerm. *ā* och *o* i stamslutet. I detta avseende går Saxén vida längre än man på vår inhemska namnforsknings närvarande ståndpunkt kan tillåta sig. Man söker förgäves efter bevis för dessa hypoteser. Ifråga om dessa isolerade, rent finska namn kunna vi i de flesta fall icke veta, om de äro rent finska, om de av finnarna självständigt bildats på appellativa germanska lånord eller i vad mån ursprungligen svenska (urnordiska) namn i finnarnas reproduktion undergått ombildningar och ljudsubstitutioner. Kontrollmedlet, betydelsen, som förlänar de appellativa lånen deras erkänt stora språkhistoriska intresse, saknas vid dessa namn totalt. Ty även den noggrannaste lokalkännedom kan icke ersätta kännedomen av namnens appellativa betydelser. Att söka uttänka, vilken av de otaliga tänkbara egenheterna hos en sjö eller älv, som föresvävat namngivaren vid den i en avlägsen urtid försiggångna dopakten, kan från nykter vetenskaplig ståndpunkt betraktat icke bliva annat än en mer eller mindre lös gissning, så mycket lösare som de finska namnen genom de bekanta finska konsonantbortfallen i ordbegynnande konsonantförbindelser även i formellt avseende oftast äro flertydiga.

Ett annat av de nya 'resultaten' i Saxén's namnundersökning (se hans 'Återblick', s. 148 f.) är det för-

vånansvärt stora antalet finska namnöversättningar Saxén tror sig hava uppdagat. Ordöversättningar äro visserligen kända i språkhistorien, särskilt översättningar av appellativa ord, och sådana förekomma även i finskan. Ett slående exempel, tillika med folketymologisk omtydning, är det bekanta finska *lusikka-vesi* = skedvatten (Scheidewasser). Ifråga om äldre ortnamn hänvisar jag till det här ovan berörda landskapsnamnet *Satakunda* = yngre uppländska *hundra* 'hundare' samt till den ryska och tyska benämningen av Kymmene älv = *Köpmansfloden* (se ovan). I nyare tid äro sådana namnöversättningar rätt vanliga, såsom även de hos Saxén sammanställda exemplen utvisa. Men de fullt säkra bland dessa senare tillhöra dock den allra nyaste tiden och äro tydligen tillkomna i medvetet förfinskningssyfte: *Storå* : *Isojoki*, *Nykyrka* : *Uusikirkko*, *Högholmen* : *Korkeakoski*, *Klippan* : *Luoto*, *Ärtholmen* : *Hernesaari* o. a. Under äldre tider synas sådana namnöversättningar dock höra till undantagen. Den historiska språkforskningen har till evidens ådagalagt, att ortnamnen hos en utdöende eller undanträngd nationalitet i regeln oförändrade, i sin ursprungliga språkform, upptagas av den nya landinkräktaren. Så var fallet t. ex. med de keltiska namnen i Rhein- och Donaulanden (se Bremer, Germ. Ethnographie § 69, Behaghel, Deutsche Sprache s. 352) och med de slaviska namnen i nuvarande nordvästra Tyskland.

Finnarna däremot skulle enligt Saxén's undersökningar i stor utsträckning redan i förhistorisk tid till sitt språk översatt de 'urgermanska' och urnordiska sjö- och älvnamn, vilka de i Finland lärde känna. Några av dessa namnöversättningar skall jag här granska.

1) Vid *Vesijärvi* sjös (Tavastland) östra strand finnes en by *Vaania*. Detta bynamn skulle nu vara den nämnda sjöns ursprungliga namn. Det skulle än vidare återspegla en urnordisk namnform **vānia*, som svenska ortnamnsforskare även velat återfinna i det bekanta svenska sjönamnet *Vänern*, eg. = *Vattensjön*. Detta antagande är i hög grad angripbart, från vilken sida man än betraktar

detsamma. Hellquist har i sin behandling av sjönamnet *Vänern* (Sv. landsmål XX. 1, s. 739 f.) hänvisat till ovan nämnda äldre tydning av namnet, men med full rätt avvisat densamma. I sanskrit finnes visserligen ett substantiv *vāna-* 'vatten' och i litauiskan ett *vandů* i samma bet., men den rotform *vēn-*, som skulle förutsättas av ett urnordiskt *vānia-*, är icke uppvisad vare sig å germanskt eller annat indoeuropeiskt språkområde. Det isl. *vás* 'väta' och ags. *vós* 'saft' (båda av äldre *vans*) hjälpa oss icke här, ty steget från en germ. rotform *vans* till *vēn* är rätt betydligt. Att på grund av ett enstaka svenskt sjönamn uppkonstruera en f. ö. obefintlig indoeuropeisk rot är icke blott 'betänkligt', såsom Hellquist uttrycker sig: det är från den nutida namnforskningens synpunkt helt enkelt otillåtligt. Sjönamnet *Vänern* är enligt Hellquist a. st. bildat på roten *vēn* i isl. *vǽnn* 'vän, huld', en härledning som i formellt avseende är fullt antaglig och från betydelsens synpunkt kan stödas med flera paralleller bland de svenska sjönamnen. Då den gamla tolkningen av *Vänern* = *Vattensjön* ännu upprätthålles av Noreen i 'Sverges Ortnamn XII, Ortnamnen i Älvsborgslän' s. 157 (jfr även Noreen's populära uppsats 'Sverges ortnamn. En översikt' s. 26), förklarar jag mig detta blott så, att den av Saxén i kategorisk form åberopade finska 'namnöversättningen' *Vaania* = *Vesijärvi*, till vilken Noreen hänvisar, härvid tillagts beviskraft. Men synar man den Saxén'ska namnöversättningan litet närmare i sömmarna, skall dess ohållbarhet ligga i öppen dag. Av den Lönnbohm'ska namnförteckningen i Historiska museets arkiv inhämtar man, att finska sjönamn sammansatta med *vesi* 'vatten' äro spridda över hela landet. Ordet *vesi* användes av finnarna allmänt i betydelse av *'sjö'*. Vi finna i detta avseende hos finnarna samma namnbildningsprincip som hos de flesta indoeuropeiska folkstammar. Varför fi. *vesi* = *sjö* i detta enskilda fall borde anses bero på översättning av ett urnordiskt namn, är ej lätt att inse. Om *Vaania* i verkligheten var urnordiskt, kunde man med mycket större skäl antaga, att det av finnarna blivit uppfattat som hörande till den

urnordiska stam *vāni* som ingår i isl. *ván* 'indretning til fangst af vilde dyr', nsv. dial. *vån* 'fiskredskap' (Västerbotten), i Österbotten (Kvevlaks) = 'förhoppning'. Detta föreligger som appellativt lån i fi. verbet *vaania* = ha l. få spår på, lura på vildbråd, smyga sig inom skotthåll' (se T. E. Karsten Arkiv f. n. fil. 22, s. 198). Ordet förmodas ligga till grund för norska ånamnet *Vonbækken* och älvnamnet *Vǫn* i Snorres Edda (jfr no. *von* 'fiskeplats', Rygh Norske elvenamne, s. 300, 343), vidare för jämtländska *Våntjärn* (Nordlander Sv. landsm. II, s. 15). Från Teerijärvi (mellersta Österbotten) har jag antecknat ett sjönamn *Voonjärv*, men kan ej nu uttala mig närmare därom. I varje händelse är det vida sannolikare, att fi. *Vaania* — om det nu är svenskt — sammanhänger med urnord. *vāni-* 'fånga, fiskfångst', vilket fortlever i våra svenska dialekter och av finnarna upptagits som appellativum. Jag nämner ännu, att Vesijärvi sjö enligt uppgift hos Saxén, s. 37, är känd för sin rikedom på fisk.

Fallet *Vaania* : *Vesijärvi* i den Saxén'ska tydningen innebär ett 'giv akt' för vår namnforskning. Det visar tydligt, huru farligt det är att ur svenska och finska sjönamn uppkonstruera nya indoeuropeiska ordstammar. För svensken Noreen var en kritik av Saxén's uppgifter om finska ortnamn föga möjlig. Men från Noreen's namnforskning är vägen till den internationella etymologiska litteraturen mycket kort.

2) Sockennamnet fi. *Akaa*, sv. *Ackas* (Tavastland) återginge enligt Saxén Finl. vattendragsnamn, s. 97 f., på ett urnord. vattendragsnamn **Agaʀ* av en nordisk ordstam *ag-* = 'vatten', som nordiska språkforskare trott sig ha funnit bl. a. i en del svenska och norska vattendragsnamn. Av detta urnord. **Agaʀ (Akaa)* skulle namnet på grannsocknen *Vesilahti* (= vattenvik) enligt Saxén vara en översättning. I en nyligen publicerad undersökning 'Om några fisknamn' (i 'Festskrift tillegnad Karl Ferdinand Johansson på hans 50-årsdag den 16 Sept. 1910') påvisar emellertid Ev. Lidén på klara grunder, med särskild hänsyn till ortnamnsforskningen (även till ovan nämnda

namntydning av Saxén) att en nordisk ordstam **aʒ* 'vatten', såvitt man vet, icke alls existerat.

3) Sjönamnet fi. *Vihti-järvi*, varav sockennamnet fi. *Vihti* (sv. *Vichtis*), vore enligt Saxén, s. 62, bildat på fsv. namnstammen *Vighþ-*, och denna vore besläktad med verbet isl. *vígja* 'viga'. Sambandet mellan denna namnstam och verbet *vígja* skulle vidare varit levande för språkkänslan: namnet på den i *Vihtjärvi* sjö belägna ön *Pyhäsaari* (= Helig + ö) vore enligt Saxén till sin förra led en översättning av namnet *Vighþ-*. Men nu är det först och främst obevisat, att detta namn verkligen vore bildat på verbet *viga* (Hellquist tolkar fsv. **Vighþe* helt annorlunda), och även om detta varit den ursprungliga meningen, så är det otänkbart, att namnet särskilt i dess finska uttal *Vihti* kunnat framstå som avledning av sv. verbet *viga* och föranleda en namnöversättning *Pyhäsaari*. Detta så mycket mindre, som ortens dialekt (enligt uppgift hos Saxén) äger ett finskt ord *vihti* av helt annan betydelse. Ungefär lika godtycklig är den 'namnöversättning' Saxén antager i fråga om

4) *Kutajärvi*: *Pyhäniemi* (= Helig + näs). Det förra namnet vore ett urnord. **Guða-(siö)*. Antagandet är i och för sig möjligt, men är och förblir ren gissning, då man vid tydningen av ett fi. *Kuta* har att räkna med flera andra möjligheter. Det borde knappt behöva framhållas, att finska vattendragsnamn, sammansatta med *pyhä*, finnas spridda över hela landet. De här berörda fi. namnen *Pyhäsaari* och *Pyhäniemi* kunna lika väl som övriga *Pyhä*-namn hava uppkommit självständigt. Finnarna dyrkade som bekant heliga vatten lika väl som germanerna — på grund av likartad psykologisk läggning. Det kan icke heller lämnas oanmärkt, att sjönamn på *Gud-* måtte varit ytterst sällsynta i Sverge. Hellquist nämner i sitt stora arbete om svenska sjönamn ej ett enda sådant.

5) *Perkkiö*, namn på en by i Lillkyro, skulle enligt Saxén, s. 116, innehålla ett urnordiskt älvnamn **Berkiōn* = 'Björkån' (= Kyro älv). Ett stöd härför finner Saxén i det fi. *Koivulahti* (fi. *koivu* 'björk' + *lahti* 'vik') = sv.

*Kvevlaks*, namn på den ort, där Kyro älvs nutida delta ligger. *Koivulahti* vore en förkortning av ett **Koivujoen-lahti* = 'Björkåviken'. Namnet skulle under tidernas lopp förflyttats i samma mån som själva åmynningen. *Koivulahti* by skulle uppkallats med detta namn först då Kyro älvs utlopp nådde dit. Denna tydning är mer än osäker, den är omöjlig. Saxen's frihandsteckning är närmast en följd av bristande lokalkännedom. Då orten är min hembygd, kan jag uttala mig i frågan med en viss säkerhet. Redan i Arkiv f. n. fil. 22, s. 189, har jag hävdat namnets rätta tydning: *Koivulahti* 'Björkvik' är en ung ombildning av äldre **Kuivalaksi* 'Torrvik'. Trakten är i påfallande grad fattig på björkskog. Namnet *Torrvik* avser den numera helt och hållet uttorkade forna viken invid kyrkobyn. Härom påminna bl. a. ännu namnen *Viken, Gistnäs, Öuren (Öuras)*, benämningar på nutida gårdgrupper. Icke långt härifrån ligger *Grånne* (= grundet), en ängsmark; jfr ännu *Grundfjärden* litet längre borta. Redan på grund härav måste namnet **Kuivalahti* anses sannolikare. Att namnet *Koivulahti* icke kan vara en finsk översättning av Saxén's *Björkå* har f. ö. med all önskvärd tydlighet *bevisats* av K. V. Åkerblom i hans uppsats 'Kymmene och Kyro älvars namn' i 'Hembygden' N:ris 17—48, s. 263 f. Namnet *Kvevlaks* (= fi. *Koivulahti*) är tidigast uppvisat från år 1440. Men enligt uppbördsboken av år 1560 låg Kyro älvs mynning detta år något nedanför Voitby fors eller ungefär 7 km ovanför Kvevlaks by. Ett samband mellan namnen *Koivulahti* och *Björkån*(!) är således otänkbart. Kyro älv kallas i vår tid i Kvevlaks blott *Ån* eller (till skillnad från dess förgreningar) *Storån*. Att älven tidigare skulle kallats annorlunda, framgår av intet. Som Saxén själv framhåller, kan fi. bynamnet *Perkkiö* vara finskt = 'röjd plats'. Detta namn är mycket lämpligt för svedjemarkerna i Kyro invid denna älv.

Av övriga namnöversättningar hos Saxén har namnparet *Teut-järvi* : *Kymi* av Åkerblom a. st. s. 259, som det synes mig på goda grunder dragits i tvivelsmål. *Teutjärvi* och *Teutkoski* ligga vidpass 3 mil nordväst om Kymmene

kyrkoby; älvnamnet *Kymmene* hänför sig ursprungligen blott till sistsagda ort.

Att namnparet *Hälsingby* : *Kainunkylä* (vid Torne älv) skulle bero på översättning, ss. Saxén s. 143 antager, är osannolikt. Fi. *Kainu* betydde 'lågland', men betydelsen av *Hälsing* är alldeles osäker.

Antalet av de i Saxén's 'Återblick' (s. 149) åberopade 'namnöversättningarna' har sålunda undergått en betydande reduktion. Av inalles 10 namnparalleller, vilka icke redan av Saxén själv försetts med frågetecken, återstå blott 3 som kunna anses hithörande: *Nywatnj* : *Uusjärvi*, *Suonojärvi* : *Joutsijärvi* (= Svansjön) och *Solsten* : *Päiväkivi*. De övriga fallen äro ohållbara: med säkerhet oriktiga eller blotta gissningar.

Slutsatsen av mina ovan framställda anmärkningar i anledning av dr Saxén's senaste bidrag till vår namnforskning kan i princip icke bli en annan än den jag framställde år 1905 (i inledningen till mina 'Österbottniska ortnamn', s. 26) beträffande den forskningsmetod Saxén dittills hade följt. Det är otvivelaktigt ett metodiskt felgrepp att, såsom fallet varit i alla dr Saxén's hittills offentliggjorda namnstudier, på grundlighetens bekostnad med ens utsträcka undersökningen över ett så vidsträckt fält som Österbotten, Satakunda, Egentliga Finland och Nyland, ja, i denna senaste undersökning även över Tavastland och Karelen, ty detta geografiska namnområde kan med de ringa förarbeten, som äro undangjorda, icke ens närmelsevis tillfredsställande behärskas av én forskare. 'Man värjer sig icke för misstanken, att de på sådan grundval uppbyggda etnografiska teorierna äro otillförlitliga.' Arkeologin har visserligen påvisat, att till och med i vissa delar av Tavastland och Karelen i förhistorisk tid förekommit skandinaviska (d. ä. svenska) kolonier. Men dessa ha av allt att döma varit synnerligen glesa. Att i dessa landsdelars numera rent finska namnskick söka uppspåra minnen av denna utdöda germanbefolkning kan i och för sig vara lockande nog, men det måste uttryckligen framhållas, att vår namnforskning ej ännu är mogen för denna

uppgift. På vida säkrare mark befinner man sig i sådana finska trakter, som omedelbart ligga invid den svensk-finska språkgränsen. Men ett oeftergivligt villkor är då att undersökningen av dessa finska gränstrakters ortnamn i främsta rummet grundas på en så vitt möjligt fullständig kännedom av det svenska namnskicket i närmast liggande svenska landsdelar. Detta är den ledande grundsatsen i mina 'Österbottniska ortnamn', som väsentligen vill undersöka namnskicket blott i södra Österbotten, främst i de svenska delarna, men såvitt möjligt även i de angränsande finska. De talrika paralleller mellan de svenska och de finska bygdernas ortnamn, vilka jag uppvisat, är mig en bekräftelse på det inslagna förfarandets riktighet. Dr Saxén hänvisar till våra östsvenska ortnamn blott såvitt de tillfälligtvis varit honom bekanta. Men, som det synes, icke alltid ens i detta fall. Sockennamnet *Vampula* (Satakunda) sammanställer Saxén (s. 86, 88) med sv. *våm(b)*, fsv. *vamb* 'mage' och stöder sitt antagande med en hänvisning till vattendragsnamn i Sverge och Norge. Mycket viktigare hade en jämförelse med det i mina 'Österbottniska ortnamn' s. 129 behandlade viknamnet *Vambviken* varit. Vid sin tolkning av *Poras å*, *Poras träsk* (Kronoby) förbiser dr Saxén likaledes, att namnet i mina 'Österb. ortnamn' s. 109 f. härletts ur en svensk namnstam *Borg-* därför, att vid *Poras å* i Poras kyrkoby förekomma ställen, som ännu i dag bära namnen *Borgbacken* och *Borgmossan*, vilka innehålla subst. *borg* = 'bärgshöjd'(?). Inför detta faktum kan man icke tveka beträffande namnet *Poras*. Den formella sidan, *Poras* av *Borga(r)s-* (jfr namnet *Borgå*, Nyland), stödde jag redan i 'Österb. ortn.' med en hänvisning till *Pargas* : fi. *Parainen* (jfr av *Poras* formen *Porais* 1556 o. s. v.). Den av Saxén föreslagna tydningen, urn. **Forar* av isl. *forr* 'häftig', är osannolik redan på grund däraf att detta adj. ej är uppvisat i våra svenska dialekter, med säkerhet ej ens i Sverge. — Vid min behandling av ånamnet *Esse* ('Österbottniska ortn.' s. 98 f.) hänvisade jag till sjönamnet *Ätsäri* i sö. Österbotten (något söder om Esse ås källor), vilket 1591 skrives

*Edziöö* och 1592 *Edzäröö*: jag tolkade sistsagda form som sammansatt av *ed* + *sär* (eg. *sævar*, gen. sg. av fsv. *siō*) + *ö*, således eg. *Edsjö-ö*, och stödde min uppfattning av *sär* på de rent svenska ortnamnen *Särs*, *Särträsk* i Terijärvi, *Särsjön*, *Särsbacka* i Övre Purmo (således i närmaste grannskapet till Esse socken), vilka svenska namn påtagligen innehålla den gamla genitivformen av *siö*. I sina 'Finl. vattendragsnamn' (s. 120) har Saxén (utan att angiva sin källa) upptagit min tolkning av fi. *Ätsäri*, men han omnämner icke heller här de av mig åberopade svenska formerna *Särs*, *Särträsk* o. s. v., vilka bekräfta riktigheten av denna tydning.

Dr Saxén förbiser i princip våra rent svenska ortnamns betydelse för kännedomen av de urnordiska namnen i rent finska trakter och söker i stället oftast sina paralleller i Sverge och Norge. Detta är att gå över ån efter vatten. Förfarandet sammanhänger påtagligen med dr Saxén's ohållbara teori i vår svenska bosättningsfråga, enligt vilken våra nutida svenskar tillhörde en annan, yngre kolonisation.

En ledande grundsats i både Skandinaviens och Tysklands nyaste ortnamnsforskning är principen om forskningsområdets lokala avgränsning. Blott sålunda möjliggöres den noggranna geografiska och språkliga kännedom av namngebitet, vilken är den moderna namnforskningens första regel. För namnforskningen i ett tvåspråkigt land som vårt är tillämpningen av denna grundsats av större betydelse än vanligt. I följd av denna tvåspråkighet borde vår namnforskning i metodiskt hänseende icke enbart söka sina förebilder i Skandinavien, där ortnamnen, med undantag av de lapska och finska i nordliga Sverge och Norge, uteslutande äro av nordiskt ursprung. Vår namnforskning har åtskilligt att lära även av den tyska namnforskningen, som till stor del gäller landsdelar, där olika nationaliteter avlöst varandra. För undersökningar å sådana namnområden har den tyska namnforskningen redan samlat erfarenheter och utbildat metoder, vilka i stort äro tillämpliga också hos oss. Av ett särskilt intresse för ortnamns-

metodiken äro Edw. Schroeder's 'Die deutschen Personennamen' (Göttingen 1907), hans år 1908 i 'Historischer Harzverein' hållna föredrag 'Über Ortsnamen' samt K. von Ettmayer's för icke länge sedan, i Germanisch-romanische Monatsschrift, Jahrgang II (1910), Heft 5—6, publicerade uppsats 'Geographia raetica. Versuch einer kritischen Ortsnamensystematik I, II'.

*T. E. Karsten.*

---

## Tillägg.

S. 13. De uppländska häradsnamnen *Åsunda, Hagunda, Lagunda, Norunda, Siende* i Västmanland, *Oppunda* i Södermanland tydas även hos Noreen, Sverges Ortnamn, en översikt, s. 20, som sammansättningar på *-hund* = 'härad'; jfr även 'Die altgermanische Hundertschaft' (s. 211), von Dr. jur. Claudius Frhr von Schwerin (Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte herausgegeben von Dr. Otto Gierke, 90. Heft, Breslau 1907).

S. 15. Till min här berörda skrift 'Zur Frage nach den 'gotischen' Lehnwörtern im Finnischen' jämföre man numera 'Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie, Jahrg. 1908', avdelningarna 'Urgermanisch und gemeingermanisch', s. 47 (F. Hartman), 'Gotisch', s. 54 (S. Feist), 'Nordisch', s. 63 (A. Gebhardt), där min negerande kritik av den gamla teorin om gotiska lånord i finskan erkännes som riktig. Till den av mig företrädda uppfattningen ansluter sig även H. Hirt, Etymologie der neuhochdeutschen Sprache (München 1909), s. 47.

S. 24. Ett ortnamn på *-folk* är numera uppvisat från Sverge: *Vifolka* (härad i Östergötland), vilket Noreen i ovan anförda uppsats s. 26 anser sammansatt med fsv. *vī* 'heligt ställe'. Namnet är närmast jämförbart med det redan nämnda häradsnamnet *Vendelfolk* i Jylland samt

med de engelska namnen. Som *produktivt namnbildningselement* är det germ. *-folk* tillsvidare känt blott från södra Tyskland (Bajern) och — Österbotten.

S. 34 ff. Saxén's tydning av *Ankapora* : *Anjala* som urgermanska ortnamn, som vittnesbörd om en vid Kymmene älv i urgermansk tid bosatt skandinavisk befolkning, är ohållbar även från arkeologisk synpunkt: fornlämningar, antydande en bosättning vid Kymmene älv under äldre (och även yngre) järnåldern, saknas helt och hållet.

*T. E. K.*

# Något om rimmen i Erikskrönikan.

---

Den gamla frågan, huruvida Erikskrönikans författare är samme person som Eufemiavisornas översättare eller en annan, kan väl inte ännu sägas vara slutgiltigt besvarad. I min bok om 'Erikskrönikan' (Göteborg 1899) har jag uttalat den åsikten, att rimmen i Erikskrönikan så väsentligt avvika från Eufemiavisornas rim, att man redan på grund härav bör förutsätta skilda författare. År 1903 utgav jag en 'rimlista till Eufemiavisorna och Erikskrönikan'. Såsom jag i förordet till denna yttrade, var det icke min mening att själv vidare bearbeta det material, som i denna lista var framlagt. Men då jag i år ånyo kommer att hålla akademiska föreläsningar över (vissa delar av) Erikskrönikan, har jag känt mig manad att — närmast till mina lärjungars tjänst — göra en kort sammanställning av olikheterna i rimförhållanden mellan de översatta romantiska dikterna och det inhemska eposet.

Er (= Erikskrönikan) har ett vida mer skiftande innehåll än Euf (= Eufemiavisorna)[1] och upptar ett vida större antal nomina propria. Redan härav framkallas en större mångfald av rimord, som väl knappast kunde ha uteblivit, även om rimmaren i båda fallen varit samme man. I den följande jämförelsen skall jag därför (i regeln)

---

[1] Iv = Ivan, Fr = Fredrik, Fl = Flores.

gå förbi sådana egendomligheter i rim, som framkallats av nomina propria. Också sådana företeelser, som uppträda enstaka och liksom tillfälligt, utesluter jag mestadels. Med avseende på företeelsernas frekvens bör märkas, att av samtliga diktens 15642 versrader Er upptar 4543. Alltså utgör (i avrundade tal) Er 29 % av det hela, och Er förhåller sig till Euf. som 41 till 100.

För att göra jämförelsen mera överskådlig numrerar jag de särskilda avdelningarna.

---

I. Er har vissa rimslut, som alls icke förekomma i Euf, nämligen:

28 ggr *ædhan,*
20 ggr *anom,*
18 ggr *ukt,*
16 ggr *ödher,*
14 ggr *aret,*
12 (+ 3)[1] ggr *edher,*
10 (+ 1) ggr *ota,*
10 ggr *ykt,*
8 ggr vardera: *aghet, alt, apat, ogha, ærke, æs,*
6 (+ 1) ggr *op,*
6 ggr vardera: *agher, am(p)n, annat, ikat, ikkat, olt, yghe, ædh, æk, æm(p)t,*
4 ggr vardera: *alder, arm, edhas, ifne, ighat, iven, otte, ugh, um* [jfr *om*], *ung, unnet, utet, æligh, ælle, ælt, ænkte, ært, æster.*

Företrädesvis märklig är användningen av två ord i rimmet; detta tycks vara en av krönikans förf. införd nyhet, ty det finns ej i Euf. I Er däremot förekomma såsom rim: *gangan* (= *ganga han*), *badhen* (= *badh han*), *slan* (= *sla han*), *mistet* (= *miste thæt*), *fra dhom, fa dhom*[2].

---

[1] Den inom parentes tillagda siffran utmärker antalet orena rim, medan de övriga siffrorna gälla endast rena.

[2] Och väl även *upan,* i st. f. *upa han* 3856.

II. Vissa rimslut saknas ej alldeles i Euf, men äro mycket rikare representerade i Er, näml.:[1]

*om* [jfr *um* under I] 42 ggr Er, (1 gg Iv),
*agho* 30 (+ 2) ggr Er, 2 (+ 3) Euf,
*ivet* 15 (+ 1) ggr Er, 1 (+ 1) gg Iv,
*ato* 14 (+ 1) ggr Er, (1 gg Iv),
*art* 14 ggr Er, (2 ggr Fr),
*öta* 12 ggr Er, 2 ggr Iv,
*ödhe* 10 ggr Er, (1 gg Fr),
*ater* 8 (+ 1) ggr Er, 2 ggr Iv,
*ænger* 8 ggr Er, (1 gg Iv),
*andom* 6 (+ 1) ggr Er, (1 gg Iv),
*idhan* 4 ggr Er, (1 gg Fr),
*idhet* 4 ggr Er, (1 gg Iv),
*iver* 4 ggr Fr (2 ggr Euf).

Hit hör också frågan om mer än 2-staviga rimslut. Det får kanske anses som tvivelaktigt, huruvida *ania* (2 ggr Fr) är ämnat att läsas daktyliskt, då Euf eljest sakna sådana, och då Fr ofta rimmar *ania* med *ia* eller *a*. Något säkrare synes avsiktligheten vara i sammanställningen *ridhande* : : *tidhande*, som förekom 1 gg i Iv. Däremot kan det svårligen nekas, att förf. till Er velat åstadkomma resp. 3- eller 4-staviga rim i följande fall:

*farande* : : *varande*, *farande* : : *ovarande*,
*ridhande* : : *tidhande* 2 ggr,
*smalænningia* : : *uplænningia*,
*hæradhe* : : *æradho*[2],
*Værende* : : *ærende*,
*drövelika* : : *hövelika*[3].

---

[1] Också i det följande angives förekomst i orent rim genom parentes kring siffran.

[2] Detta rim är av synnerlig vikt, emedan det omöjligen kan förklaras såsom manligt (enstavigt).

[3] Märk, att Er knappast brukar sammansatta adv. på *-lik(a)* i rim! Jfr nedan under VII.

III. Särskilda rimord, som uppträda endast i Er, äro följande:

20 ggr *lakt*,
11 ggr *af*,
7 ggr *lagh*, *bran*, *thy*,
6 ggr *gat*, *let* ('obehagligt'), *milde* (adj.), *pund*, *brænt*,
5 ggr *sker*, *(o-)thet*, *drivet*, *tit* ('ofta'), *værra*,
4 ggr *fordragh*, *e* ('alltid'), *hvi*, *bit* ('väntat'), *strit* ('stridit'), *længer* (adv.), *læt* ('lånat' o. d.), *sæt* ('förlikning'), *röter* (sbst. pl.),
3 ggr *tve(r)* (medan Euf i mask. nom. ha *tva*), *kunne* ('kunde'), *munne* ('mun' i dat.),
2 ggr pers. pron. *vi*, d:o *i*, o. s. v.

Härtill kan läggas att *til* endast i Er rimmar med *-el* (jfr nedanför under XI), ehuru oftare med *-il* (såsom det alltid gör i Euf).

IV. Särskilda rimord, som förekomma mycket oftare i Er än i Euf, äro följande:

*them* (pron.) 30 (+ 1) ggr Er, 14 ggr Euf,
*vidh* (prep. l. adv.) 29 ggr Er, 8 ggr Euf,
*nidh* (adv.) 24 ggr Er, 2 ggr Euf,
*fridh* (sbst.) 23 ggr Er, 1 gg Fr,
*bar* (vb) 22 ggr Er, 9 ggr Euf,
*dagh* 17 ggr Er, 2 (+ 1) ggr Euf,
*mat* (sbst.) 14 ggr Er, 3 (+ 1) ggr Euf,
*sidh* (sbst.) 14 ggr Er, 6 ggr Euf,
*satte* ('förlikta') 12 ggr Er, 1 gg Iv,
*baro* (vb) 11 ggr Er, (1 gg Fr),
*dragha* 9 ggr Er, 1 gg Fr,
*sænder* (adv.) 9 ggr Er, 2 ggr Euf,
*by* (utom ssgr) 8 ggr Er, 1 gg Iv,
*ænt* 8 ggr Er, 2 ggr Iv,
*ibland* 7 ggr Er, 1 gg Fr,
*givet* 7 ggr Er, (1 gg Iv),
*kif* 7 ggr Er, 1 gg Fr,

*fal* (sbst.) 6 ggr Er, 1 gg Iv,
*ret* ('utrustat' o. d.) 6 ggr Er, 1 gg Iv,
*vilde* (vb) 6 ggr Er, 1 gg Fr,
*glædhe* 6 ggr Er, (2 ggr Euf),
*ödh* (sbst.) 5 ggr Er, 1 gg Iv.

V. Av rimslut, som äro vanliga i Euf, men ej uppträda i Er, har jag antecknat:

39 (+ 14) ggr *alla*,
20 ggr *öpa*,
10 ggr *akta*,
8 ggr *old*,
6 ggr *alf*, *als*, *orta*, *ömde*,
4 (+ 1) ggr *anger*, *yr*, *ömd*, *öm(p)t*,
4 ggr *iggia*, *io*, *un*.

VI. Särskilda rimord, som ofta förekomma i Euf, men saknas i Er, äro följande:

c. 100 ggr *thik*,
60 ggr *svo* (jfr under XI; ännu vanligare i Euf är dock *sva*, som också i Er ymnigt brukas),
34 ggr *fan* (av *finna*),
31 (+ 3) ggr *ena*,
30 ggr *fru*,
23 (+ 1) ggr *rika* (adj.),
23 ggr *vara* (adj.),
18 (+ 1) ggr *var* (adj.),
18 ggr *san* (sbst.),
16 ggr *vin* ('vän'),
14 ggr *te* (vb),
13 (+ 4) ggr *openbara* (adv.),
12 (+ 3) ggr *sara* (adv.),
12 (+ 1) ggr *iat* (part. pret.), *rena* (adj.),
12 ggr *fær* (pres. av *fa*),
11 (+ 4) ggr *vika* (vb),
11 (+ 1) ggr *skal* (vb),
11 ggr *ia* (interj.),

10 ggr *skadha* (vb),
9 ggr *forsma*,
8 ggr *vagha* (vb), *kvala* (sbst.), *stang*, *kat*, *löna* ('dölja'),
7 ggr *na* (vb), *let* (av *ledha*), *lik* (adj.), *bær* (av *bæra*),
6 ggr *bradh* (adj.), *openbar*,
4 ggr *iagha*, *marghifald* l. *-a* (adv.), *thræt* o. s. v.

VII. Särskilda rimord, som ofta förekomma i Euf, men äro sällsynta i Er:

*fra* (adv. l. prep.) 130 ggr Euf, 2 ggr Er,
*-lik* (i sammansatta adv.) 148 ggr Euf, 2 ggr Er,
*-lik* (i „ adj.) 19 ggr Euf, 2 ggr Er,
*-lika* (i „ adv.) 22 (+ 23) ggr Euf, 1 (+ 1) gg Er,

varjämte Er har de ovan (under II) omtalade rimmen *drövelika*, *hövelika*.

---

De föregående sammanställningarna uppvisa, tyckes det mig, rätt stora olikheter mellan Er å ena sidan och Euf å den andra både med avseende på rimsluts och rimords förekomst. Er företer något större omväxling i rim. Färdigheten att finna flere slags rim behöver naturligtvis icke tydas som bevis på att olika rimmare varit verksamma; det kunde ju tänkas, att samme man blivit mera uppövad i rimkonsten. Av de fakta, som här ovan anförts, synes mig uppträdandet av två-ords-rim samt utvecklingen av mer än tvåstaviga rim vara de, som starkast tala för att Er härrör från en ny författare med delvis nya åsikter om rimmandet.

Att Er skrivits av annan person än Euf, torde med än större sannolikhet kunna ådagaläggas genom en prövning av sådant, som är eller i någon mån kan räknas som poetisk frihet eller vårdslöshet i fråga om rimmen. Men hithörande fakta äro i allmänhet svårare än de förut behandlade att bedöma, ordna och statistiskt jämföra. Några av de mest omtvistliga punkterna skall jag här lämna å sido eller blott antyda.

VIII. Tryckförstärkning av ultima förekommer inom alla dikterna, i synnerhet i utländska nomina propria samt i andra lånord med starkt utländsk prägel. Slutstavelsen uppbär rimmet i *Kupido* (Iv), *Iuno* (Fl), *Benedictus* och *Magnus* (Er), *topasius* (Iv, Fl), *orillus* (Fr) *iacinctus* (Fl), många flerstaviga namn på *-a* jämte det tvåstaviga *Bærna* (Fr) o. s. v. I Euf sällsynta äro däremot, tyckes det de mera svenskt ljudande appellativerna *hertiginna* (Fr) och *kesare* (Fl) samt preteritiformen *foro* (Iv) — alla med rimbildande slutstavelser. I Er är det vida vanligare, att också inhemska ord brukas med eljest svagtonig stavelse i rimmet: *riddara*, *saltara*, *trumpara*, *Birghe*, *Hallande*, *Norighe fængilse*, *nordhmænnene*, *Norighis*, *fantom*; t. o. m. stavelse med svarabhahtivokal användes en gång till rim: *Haralder*.

IX. I den starktoniga stavelsen spelar vokalens kvantitet ingen roll för rimmet; både Euf och Er rimma kort vokal med lång. Konsonantens kvantitet har heller ingen betydelse för rimmet, så framt konsonanten avslutar ordet (och raden); detta gäller lika väl för Er som för Euf. Däremot undvika rimdiktare i allmänhet att, när konsonanten står intervokalisk (alltså i förra stavelsen av kvinnligt rim), låta lång konsonant rimma med kort. I undantagen från denna regel tyckes det finnas vissa avvikelser mellan Euf och Er. Så vitt jag har antecknat (uttömmande har jag ej undersökt frågan), skulle *-mm-* : : *-m-* förekomma blott i Er (se under *sama*, *komo*!), *-rr-* : : *-r-* blott i Euf (se under *hærra*, *færre*, *smærre*), *-tt-* : : *-t-* både i Euf och Er, men oftare i de förra.

X. I kvinnliga rims (svagtoniga) slutstavelser använda Er och Euf samma frihet med avseende på vokalens kvalitet, ävensom förekomst eller saknad av *i* framför vokalen eller av *-r-* (< *-R*), *-m*, *-n* efter densamma. Efter svarabhahtivokal är likväl *-r* väsentligt för rimmet, enda undantagen tyckas vara *rænde* : : *frænder* och *skænder* : : *fiænda* i Iv.

XI. Inkongruens i de starktoniga vokalernas kvalitet är ofta av olika slag i Euf och Er. Eftersom det här blott är fråga om skillnaden mellan Euf och Er, ej om inkongruens eller kongruens i rimmarens eget uttal, anmärker jag ej, när rimmet bör anses bero på yngre ljudutveckling.

1. *-a-* : : *-o-* endast i Er (*stal* : : *kol*, *fall* : : *fiol*), så vida man har rätt att i Iv läsa *skam* : : *fram* (texten: *from*). Här bör dock även erinras om den förut under VI omtalade formen *svo* (i st. f. *sva*) i Euf.

2. *-a-* : : *-æ-* förekommer ganska ofta i Euf, i synnerhet framför *r*: *stark* : : *værk*, *var* : : *ær* och *thiænara* : : *kæra* Iv, *fara* : : *næra*, *varo* : : *æro* och *vare* : : *thære* Fr, *var* : : *kær* Fl; *skal* : : *væl* Fr, *sat* : : *ræt* Fl. — I Er har jag ej funnit något annat hit hänförligt rim än *vægh* ('*vagh*') : : *dagh*.

3. *-e-* : : *-i-* är ganska vanligt i Er (se under *Abel*, *del*, *hedher*, *lek*, *vredher*, *Erik*, *mik*, *nidher*, *sik*, *til*, *vidher*), men tyckes ej förekomma i Euf.

4. *-e-* : : *-æ-*: *bref* : : *gæf* och *greva* : : *gæva* Er. I Er finnes rimmet *portanær* : : *kær*, medan i Euf *kæme-* el. *porte-nær* (*-e*, *-a*) alltid rimmas på *-er* (*-e*, *-a*).

5. *-o-* : : *-u-* finnes både i Iv och i Er, ehuru av olika slag; Iv har *stodho* : : *budho*, *hos* : : *hus*; Er har *os(s)* : : *Magnus*, *giordho* : : *spurdho*, *giort* : : *spurt*.

6. *-u-* : : *-y-* Euf, men ej Er, synas förete vacklan i fråga om övergången *iu* > *y*; *flygha* (el. *fliugha*?) : : *frugha* Iv, *niuta* : : *bryta* (el. *briuta*?) Iv, *biudhom* : : *thydha* Fr. Dock kunna de 1 Er enstaka förekommande rimorden *fyra* (: : *styra*) och *Svithiudhe* (: : *biudha*) kanske ej anses som fullt säkra.

Övriga inkongruenser (verkliga eller skenbara) i fråga om starktonig rimstavelses vokal förekomma blott enstaka eller ock äro de gemensamma för Er och Euf.

XII. Inkongruens i fråga om konsonanters kvalitet i starktonig rimstavelse.

1. *-dh-* : : *-dd-* uppträder blott 1 gång i Fr (*tedhe* : : *spredde*) och 1 gg i Er (*flydho* : : *lyddo*); härav kan natur-

ligtvis ingenting slutas med avseende på författarskapet, och sakförhållandet anmärkes endast till jämförelse med de följande uppgifterna.

2. *-dh* : *-gh*: *godh* : : *skogh* Iv, *badh* : : *dagh*, *nadhe* : : *dagha*, *nidher* : : *sigher*, *stodh* : : *nogh*, *værdh* : : *dværgh* (2 ggr) alla i Fr, *nadhe* : : *lagho*, *skadha* : : *vagha* Fl. I Er förekommer denna inkongruens dels i rimmet *godh* : : *vogh*, dels också (förbunden med vokalinkongruens) i rimmet *(om)sidher* : : *oblygher*. Både *vogh* och *oblygher* torde likväl bero på förvanskning. I st. f. *vogh* vill jag läsa *stodh*[1], i st. f. *oblygher* har jag redan i min Rimlista föreslagit läsarten *ofblidher*, som ger bättre mening[2].

3. *-dh-* : : *-l-*, *fördho* : : *görla* Fr, *skridha* : : *milo* Fl.

4. *-dh-* : : *-n-*, *redho* : : *mena* Fr.

5. *-dh* : : *-r*, *redh* : : *mer*, *redha* *(-e -o)* : : *flere* *(-a)* el. *mera* 5 ggr, allt i Fr; *badhe* : : *tara*, *klædhe* : : *væra* Fl.

6. *-dh* : : *t(t)* är ganska vanligt i alla i Euf — se under *gladh*, *hadh*, *radh*, *stadh*, *redho*, *modh*, *ordh*, *fördh*, *gördh* — men synes vara främmande för Er.

7. *-dh* : : *v* (el. *f*) uppträder också ofta i alla Euf — se under *stadh*, *ladha*, *nadhe*, *redh*, *blidha*, *ridha*, *idher*, *bidhet* — men har ej anträffats i Er.

8. *-d* : : *-t*, *skuld* : : *hult*, *gömd* : : *glömt* Iv, *hand* : : *bant*, *lind* : : *karlamint*, *skænd* : : *sænt* Fr. (Icke alla exemplen äro fullt säkra.)

9. *-gh-* (el. *ŋ*?) : : *m*, *væghna* : *næmna* Fr, *gaghn* : : *famn*. Denna inkongruens bevisar intet med avs. på författarskapet och upptages blott till jämförelse.)

10. *-k-* : : *-p-*, *makt* : : *krapt* Iv, Fr, *starker* : : *Fiælkarper* Iv.

11. *-k* : : *-t*, *gik* : : *Malnrit*, *mik* : : *Malnrit* Fr, *saka* : *mata* Fl.

12. *-ll-* : : *-m-*; *silla* (*sirla*? *sidhla*?) : : *tima* Fl 2 ggr.

13. *-l-* : : *-n-*, *halda* : : *forstanda* Fl.

---

[1] *Standa* i bet. 'väga', Dalalagen, Västmannalagen (jfr även västord.), kan ha varit obekant för en avskrivare.

[2] Förvanskningen kan ha uppkommit genom inflytelser från de tre ställen i Er, där versen slutar med ordet *oblyghe*.

14. *-l-* : : *-v-*, *skilia* : : *giva* Fl.

15. *-m* : : *-n*, *hem* : : *-en* 4 ggr Euf, 1 gg Er, *tima* : : *mino* Fl, *skæmt* : : *kænt* Iv; i det sistnämnda fallet har väl rimmet icke låtit orent.

16. *-n-* : *-ŋ-*, *ænt* : : *sprængt* Iv (kan ha låtit rent!), *hænde* : : *hængde* (el. *-dhe*) Fr.

17. *-n-* : : *-r-*, *svena* : : *mera* Fr.

18. *-n-* : : *-ts-*, *Marina* : : *Rikitsa* Er.

19. *-p* : *-t*, *op* : : *pot* Er.

På det hela synas mig dessa, under XII upptagna inkongruenser giva starka skäl för antagandet av särskild förf. till Er. Om man bortser från den ohjälpliga rimnöd (vid nomina propria), som tagit sig uttryck i nr 18, och den alldeles enastående (jfr dock nr 10 och nr 11) inkongruensen i nr 19, som redan av andra skäl[1] synes böra bedömas som 'citat', så framstår Er här såsom betydligt strängare i kongruensen än Euf. (Jfr i synnerhet nr 2, 6, 7.) Största vårdslösheten förete Fr och Fl (jfr t. ex nr 3, 5). I samma riktning peka de under XI anförda sakförhållandena ävensom det, som här nedan skall framdragas.

XIII. Då två konsonantljud följa efter den starktoniga stavelsens vokal, kan inkongruens förekomma ej blott i den senare konsonantens kvalitet, utan även (ehuru mindre framträdande) i den förras.

Den enda av mig iakttagna rimart där detta äger rum, är *-nd* : : *ŋg*, *hand* : : *lang*, *standa* : : *ganga* Fr, *vanda* : : *fanga*, *forstandet* : : *forganget* Fl.

XIV. Konsonantförbindelse kan motsvara enkelt konsonantljud efter formeln *-bc* : : *-c* (eller *-bc-* : : *-cc-*)[2].

1. *-kt* : : *-t*, *thakt* : : *nat*, *rakte* : : *matte* Iv, *makt* : : *iat*, *makt* : : *nat*, *fikt* : : *Malnrit* Fr, *sakt* : : *sat*, *vækt* : : *iæt* Fl, *hökt* : : *stöt* Er.

---

[1] Se min bok om Erikskrönikan sidd. 230—1.

[2] Jfr regressiv assimilation.

2. *-pt* : : *-t*, *stöpt* : : *röt* Er.
3. *-rl* : : *-l*, *iærl* : : *væl* Fl, möjligen också *sirla* (*-dhl*? *-ll-*?) : : *illa* Er.
4. *-rdh* : : *-dh*, *ospardh* : : *radh* Fr.
5. *-rt* : : *-t*, *ospart* : : *marat* Fr (2 ggr), *hört* : : *bröt* Er.
6. *-mn-* : : *-nn-*, *næmna* : : *kænna* Fr.

Med nr 4 och nr 5 kan jämföras *hört* : : *dödh* Iv, med XI 4 och XII 15 kan jämföras *væghna* : : *svemna* Iv. Man ser, att detta slags inkongruens är jämförelsevis sällsynt i Er.

XV. Konsonantförbindelsen kan motsvara enkelt konsonantljud efter formeln *-bc* : : *-b-* [1].

1. *-kt* . . *-t*, *radhelikt* [2] : : *sik* Iv, *rikt* : : *sik*, *undarlikt* [2] . : *Frædherik* Fr, *blankt* [2] : : *kærsedrank* Er.
2. *-nd-* : : *-nn-*, *kænde* : : *hænne* Iv.
3. *-rn* : : *-r*, *værn* : : *hær* Fr (3 ggr).
4. *-rdh-* : : *-r-*, *hördhe* : : *föra* Fl.
5. *-rt* : : *-r*, *stort* [2] : : *for* Fr.
6. *-mn-* : : *-m-* *komne* : : *froma* Fr.

Något olikartat med de här uppräknade är väl *syrghia* : : *spyria* Iv.

Vi finna, att också den här (i XV) omtalade friheten förr (eller kanske alls icke) uppträder i Er.

XVI. Tvåstavigt rimslut motsvarat av enstavigt är en ej ovanlig företeelse i Euf.

*fara* : : *har*, *leta* : : *set*, *leta* : : *vet*, *længe* : : *sæng*[-*o*?], *höra* : : *ör* Iv.

*fara* : : *var*, *leta* : : *vet*, *bæra* : : *ær* Fr.

*varo* : *ar* Fl.

Det enda fall i Er, som kan föras hit, är *flere* : : *Holmger*, så framt man ej har rätt att antaga, att formen *fler* (liksom *mer*) stundom kunnat brukas i adjektivisk bety-

[1] Jfr progressiv assimilation.

[2] Här och eljest, där neutralform på *-t* av adj. anföres, må man erinra sig det i inledningen till min Rimlista anmärkta förhållandet, att rimverken kunna använda adjektiven i oböjd form.

delse. För övrigt står den frågan ännu öppen, huruvida ej apokope av slutvokalen varit en medveten och ursäktad nödfallsutväg i våra äldsta rimverk, såsom det ju åtminstone i vissa ord varit det hos något senare svenska skalder.

XVII. Såsom utvägar att undvika olikstavighet i rimsluten böra sannolikt följande egenheter uppfattas.

1. I st. f. (tvåstavig) flertalsform av verbet brukas (enstavig) entalsform. Detta praktiseras både i Euf och i Er (jfr *flöt, la, ær* m. fl.); naturligtvis kan den under XVI omtalade möjligheten av tillåtlig apokope också här tänkas som förklaring.

2. Tillägg av vokal (i synnerhet *-a*) t. ex. *barna* i st. f. *barn* (Iv), *(ant)svara* (Iv, 2 ggr), *sænda* (obest. npln, Fr); jämte den vanligaste formen *Frædherik* förekommer *Frædherika* 4 ggr och *Frædherike* 2 ggr i Fr, *Normandi* brukas blott 1 gg, *Normandía* och *Normandiá* vardera 1 gg, *Normandíe* 2 ggr, *Normandío* 1 gg, allt i Fr (som dessutom har *Normandin* 4 ggr). Ordet *baldakin*, 2 ggr i Er, motsvaras av *baldakinna* 2 ggr Iv och *baldakinne* 3 ggr Euf, o. s. v.

I Er har jag icke funnit någon motsvarighet till sådana vokaltillägg i slutet.

3. Tvåstavighet åstadkommes genom en på ovanligt sätt införd svarabhahtivokal. Det enda av mig påträffade exemplet är *namen* (*naman*?) .. *saman* Er.

XVIII. Slutligen kan anföras, att jag i ett enda fall funnit 'tmesis' använd för att åstadkomma rim, näml. 'the *göra* æller *radha* os aldregh *mis*' (: : *vis*) Er.

---

De här ovan samlade sakförhållandena, i synnerhet de under n:ris XI—XVII upptagna, tyckas mig lämna starka bevis för, att den, som diktat Er, ej kan vara samme man, som översatt Euf. I det stora hela överensstämma rimmen i de särskilda Eufemiavisorna sinsemellan,

där Euf skilja sig från Er, dock kan man iakttaga större vårdslöshet i rimmandet hos Fr och Fl än i Iv. Er är i allmänhet noggrannare i rimmandet samt försöker stundom nya utvägar (tvåordsrim, 3- eller 4-staviga rim), ehuru krönikans rimkonst ännu behåller mycket av den ofullkomlighet, som vidlåder Euf.

Med avseende på kännedomen om det äldsta svenska rimmets beskaffenhet torde denna lilla översikt kunna ha det värdet, att den i somliga fall utstakar gränserna för de friheter, av vilka rimverken begagna sig. Men mycket återstår ännu att undersöka i fråga om dessa gamla rim och de — mer eller mindre säkra — bidrag, de kunna lämna till svensk språk- och litteraturhistoria.

Göteborg i jan. 1910.

**G. Cederschiöld.**

---

# Ännu något om rimmen i Erikskrönikan.

---

Under innevarande läseår hava vi i mitt seminarium ägnat oss huvudsakligen åt studiet av Erikskrönikan. Var och en har efter förmåga dragit sitt strå till stacken, och jag tror att några dunkla ställen därigenom blivit förklarade. Särskild uppmärksamhet har naturligtvis fästs vid rimorden. Då prof. Cederschiöld tillsänt SNF en lärorik artikel om rimmen i Erikskrönikan och därvid själv haft vänligheten föreslå tankeutbyte med mig och mina elever, har jag tagit mig friheten här tillfoga några iakttagelser, som gjorts i seminariet och som torde vara nya åtminstone så till vida, som de icke omnämnts i den tryckta litteraturen.

Vid referat av förslag, som framställts av någon bland mina elever, citerar jag upphovsmannens namn.

---

I. 37 *Thz war tha folkunga rothe*
38 *the waro konungenom mest a mothe*

I vers 37 plägar man uppfatta *rothe* såsom betydande 'skara, hop, parti'. Se Söderwall Ordbok II, sid. 267. Jfr ock Cederschiöld Om Erikskrönikan, sid. 22[5], Rimlista, sid. 182[3]. Om här förelåge ett uttalande i prosaform, skulle jag icke ha något att invända mot Söderwall's och Cederschiöld's översättning. Men den-

samma vållar en kollision med en hittills icke observerad metrisk regel, som — frånsett detta enda fall — gälle undantagslöst för Erikskrönikan. Denna regel lyder:

I tvåstaviga rimord med öppen penultim rimmar kort penultimavokal icke med lång, om närmast följande konsonant är tonlös.

Där den närmast följande konsonanten är tonande finner man i omkring 50 fall av knappa 500 inkongruen med hänsyn till penultimavokalernas kvantitet. Jag upp räknar följande inkongruenser, till vilka ännu kunde lägga några mer eller mindre osäkra fall:

*øra* ∾ *gøra* 2910. vb *føra* ∾ *gøra* 614. 728. 1264. 1792 4152. adj. *føra* ∾ *gøra* 1642. *høra* ∾ *gøra* 380. *gøra* ∾ *føra* 1170. 2084. 2514. 3496. *gøra* ∾ *høra* 772. 1248. 2500. 3004 3096. 3398. 3492. inf. *haffua* ∾ *gaffwa* 1994. inf. *haffwa* ∾ *morghon gaffwa* 812. inf. *hawa* ∾ *morgon gawo* 1452 *gawa* ∾ inf. *hawa* 3572. *mägha* ∾ *lägha* 2466. *pingisdagha* ∾ *mäghä* 2512. *vmbæra* ∾ *æra* 4490. *væra* ∾ *æra* 1974 *wara* [läs *wæra*] ∾ *æra* 966. *æra* ∾ *thære* 3976. *thære* ∾ *æra* 1820. *landamære* ∾ *thære* 3334. *there* ∾ *ørlogis mære* 3150 pret. pl. *wara* ∾ *fara* 1458. *hedhan* ∾ *mædhan* 3350. *klæde* ∾ *glæde* 1812. 4200. *glæde* ∾ *klæde* 1388. 3514. *klæder* ∾ 3spi *stæder* 3430. *dæne* ∾ *wæna* 674. *giffua* ∾ *bliffua* 604 3180. *mæle*[1] ∾ *æle* 476. *radha* ∾ *skadha* 1044. subst. *wæra* ∾ *thære* 1762. *dagha* ∾ *plagha* 2502.

Tvåstaviga rimord med öppen penultima och tonlös konsonant mellan de båda vokalerna äro ingalunda säll-synta, såsom synes av nedanstående förteckning[2]:

*heter* ∾ *lether* 15. *tapat* ∾ *skapat* 55. *rike* ∾ *like* 89. *skutør* ∾ *knwter* 107. *takit* ∾ *jakit* 177. *takit* ∾ *vrakit* 200. *lata* ∾ *pluta*[3] 306. *skapat* ∾ *tapat* 312. *satho* ∾ *atho* 446.

---

[1] Jfr Hellquist Svenska landsmålen XX. 1: 417 ff., men även Noreen Aisl. Gr.[3] § 119: 2, där möjligheten av vokalförlängning före *lh* framhålles.

[2] Rimpar, i vilka båda orden blivit tvåstaviga genom inskjutande av svarabhaktivokal medtagas icke, men kunde medtagits utan störing av likformigheten.

[3] Om kvantiteten hos *a* se Falk-Torp Etym. Ordb. II, sid. 62.

*rikit* ∾ *likat* 538. *lata* ∾ *matho* 552. *ketla bøter* ∾ *føther* 558. *frisa* ∾ *lisa* 586. *vĭtha* ∾ *līta* 624. *[wes]gøta* ∾ *møta* 676. *saato* ∾ *aatho* 708. *likat* ∾ *rikit* 854. *slike* ∾ *swerike* 882. *skutin* ∾ *brutin* 888. *rothe* ∾ *brothe* 916. *[swe]rike* ∾ *forlika* 1094. *plata* ∾ *matha* 1116. *slika* ∾ *hymmerike* 1220. *forliket* ∾ *riket* 1304. *rota* ∾ *nota* 1424. *saka* ∾ *vraka* 1534. *rota* ∾ *brota* 1574. *baka* ∾ *waka* 1644. *satho* ∾ *atho* 1678. *grøta* ∾ *bøta* 1694. *rote* ∾ *nota* 1866 *skapat* ∾ *apat* 1878. *gita* ∾ *wita* 2010. *forbrutit* ∾ *nwtit* 2100. *brutit* ∾ *flutit* 2294. *plator* ∾ *lather* 2334. *latha* ∾ *matho* 2408. *saka* ∾ *taka* 2462. *[Swe]rike* ∾ *[heme]lika* 2560. *møta* ∾ *bøta* 2564. *gatho* ∾ *satho* 2788. *[Swe]righe* [läs *Swerike*] ∾ *like* 2796. *rikit* ∾ *forlikat* 2814. *støtha* ∾ *bøta* 3116, *brota* ∾ *rotha* 3122. *matho* ∾ *satho* 3140. *[wes]gøta* ∾ *møta* 3284. *rotha* ∾ *nota* 3324. *rike* ∾ *like* 3434. *rikit* ∾ *forlikit* 3454. *wīta* ∾ *līta* 3470. *wetha* ∾ *leeta* 3558. *skutor* ∾ *rwter* 3562. *swika* ∾ *[hade]lika* 3752. *gripith* ∾ *skipat* 3896. *byta* ∾ *tryta* 3906. *mykit* ∾ *swikit* 3932. *[ves]gøta* ∾ *møta* 3988. *lata* ∾ *satha* 4006. *tapat* ∾ *skapat* 4166. *wĭta* ∾ *līta* 4210. *taka* ∾ *saaka* 4214. *flyta* ∾ *tryta* 4236. *gato* ∾ *satho* 4248. *rike* ∾ *like* 4276. *satho* ∾ *atho* 4306. *gita* ∾ *wita* 4478. *taka* ∾ *saka* 4492. *rike* ∾ *like* 4502. *rike* ∾ *slike* 4540.

I alla dessa 70 fall rimma korta vokaler i penultima med korta och långa med långa. Att vokalen i *rote* m. 'skara' är kort framgår av rimmen *rothe* ∾ *brote* 916, *rota* ∾ *brota* 1574, *brota* ∾ *rotha* 3122. Det förefaller då betänkligt att i verserna 37—38 låta *rŏthe* m. rimma med *mōthe.*

Alla svårigheter undgås genom en lindrig emendation. Man kan läsa

*Thz war tha folkunga roth*
*the waro konungenom mest a moth*

Till jämförelse kunna tjäna verserna 2046 och 2413 som innehålla *amoth, amoot* i samband med verbet *wara.* Substantivet *roth* uppfattar jag såsom varande = nsv. *rot,* här använt i betydelsen 'stam, släkt'. Denna användning av 'rot' synes icke förvånande, om man betänker, att

latinets *radix* på ett ofta citerat ställe i Versio vulgata användes på ett sådant sätt, att det måste uppfattas såsom likvärdigt med 'släkt'. Stället lyder:

*Et egredietur virga de radice Iesse, et flos de radice eius ascendet.* [Jesaia 11: 1.]

Både i Gustaf Wasas och i Karl den tolftes bibel översättes *radice* på det förra stället med *slechte [slächte]* och på det senare stället med *root.*

Huru osökt 'rot' likställes med 'stam, släkt' framgår även därav, att en medlem av seminariet uppfattade *rothe* i v. 37 såsom en form av 'rot', använd just i denna betydelse, utan att han hade en aning om de metriska grunderna för denna tolkning.

Det är troligt, att man genom fortsatta undersökningar av rimmens kongruens hos medeltida skalder kunde vinna rätt viktiga upplysningar rörande kvantitetsförhållandena och kvantitetsförskjutningarna i fsv.

---

II. 139 *Som iak wenter at the giordo*
140 *gul ok sølff ok starka hiorde*
141 *The taffwesta tha vndan runno*

Noreen i Altschwedisches Lesebuch sid. 88: 32—34 tillägger ett *Mædh* fför *gul.* Måhända kan man komma tillrätta med en mindre ingripande emendation. Jag föreslår att läsa:

— — — — — — — *giordho.*
*Gul ok sølff ok starke hiordho*
*the Tawesta tha vndan rundo*

Översättningen av de två sista raderna blir då:

*Guld och silver och en stor hop boskap skaffade Tavasterna undan.*

Dativen *hiordho*, styrd av verbet *rinda* [= fvn. *hrinda*] rimmar fullständigt med *giordho.* Formen *rundo* rimmar visserligen i stället sämre med *wnno* i vers 142, men det

är möjligt, att *runno* kan bibehållas i samma betydelse som *rundo*. Ty i en skrift, där pret. *kunno* 247 [och *kunne* 376] växlar med det yngre *kundo* 208, är det icke otänkbart, att *rundo* kunde få en variantform *runno*, och detta så mycket mera, som proportionsanalogin *winder*: *wunno* = *rinder*: x måste hava underlättat uppkomsten av pret. pl. *runno*.

---

III. 634 *Een dotter som heet rikitza*
635 *ok annor hon heet marina*

Man får gott rim genom att införa formen *Rikina*. Det händer ofta, att olika former av samma namn begagnas i fråga om samma person. Förstemann Altdeutsches Namenbuch I², sid. 1258, upptager formerna *Rihchina* och *Rikiza*. Emendationen är föreslagen av stud. Rolf Pipping.

---

IV. *honom* 730. 977. 1206. 1864. 1932. 2444. 2508. 2590. 2870. 3728 ändras av Cederschiöld Rimlista, sid. $55_{4-5}$, till *hanom*, synbarligen emedan rimordet i alla fall utom ett [2590] är *wanom*. Det synes mig riktigare att låta *honom* stå och ändra *wanom* till det ljudlagsenliga *[w]onom*. Ty *hanom* är icke en enda gång belagt som rimord, men *wonom* anträffas i vers 2591 rimmande med *honom*.

*I [w]onom* var säkert ett stelnat uttryck, i vilket utjämningar från de oomljudda kasusformerna icke lätt gjorde sig gällande.

---

V. 890 *The hafdo summi latit sina hesta i stal*
891 *thera swena lupu hwar annan vm koll*

Rim kan fås, om man ersätter orden *vm koll* med *a fall*. I Al. 10068 läses: *aff rætte we han gik a fall* [Söderwall Ordbok I, sid. 234: 'tumlade?']. Rimordet *fall* är föreslaget av stud. Ragnar Hollmerus.

---

VI. 1122 *swa at then vplenzske van oc danen fioll*
1123 *jak tenker han fik et vlukkes fall*

*fioll* ersättes med *fiall* [stud. Bruno Lesch]. Jfr *fiæl* Bir. 3: 97, rad 28. Pret. *fall* skulle ge en med rimordet fullt likalydande form, vilket vore mindre önskvärt.

---

VII. 1508 *Ther war mangen man water ok trøtter*
1509 *ther lagho the tha fææm netter*
1754 *The crisno wordo tha swa trøtte*
1755 *j maghin wæl prowa huat thz sætte*
1756 *hwa som ærffwoder dagh ok nætter*
1757 *thz er ey wnder at han warder trøtter*
2468 *Thy ridho the bade dagha oc nætter*
2469 *mangen ädela hester war ther trøtter*

Rimmen visa, att *trøtter, trøtte* böra ersättas med *trætter, trætte.* Jfr Kalkar Ordbog IV, sidd. 473 f. Flere medlemmar av seminariet hava gjort denna iakttagelse oberoende av varandra. Jfr ock Söderwall Ordbok II, sid. 740. I vers 4083 rimmar *trøtte* dock med *møtte.*

---

VIII. 1762 *Tha rymdo the crisno aff then wæra*
1763 *ok jnnan en kellare ok wardho sik thære*

I st. f. *then wæra* läses helst *thy wære.* Jfr fvn. *véri* n. 'Ly, Ophold' Fritzner[2] III, sid. 981. Samma ord i apn återfinnes i vers

2538 *take hans siæl i sin wære*
'upptage hans själ i sina boningar'.

---

IX. 2088 *medhan min herra haffdit forbudit*
2089 *i haffwin ider ey jæmt vmskudat*

I st. f. *forbudit* kan läsas *forbudhat.* Jfr ptc *forbuthat, forbuthather* Vgl II K, XLVII, Schlyter 97: 2—3.

---

X. 2916 *ther til radde at byggia thz oop*
2917 *løøn taker han i helwitis poot*

Ordet *oop* ersättes med *slot* [jfr *husit* 2913]. *Slot* hör till författarens ordskatt. Jfr *slotet* 2246. Denna emendation är gjord av stud. Ragnar Hollmerus.

---

XI. 3084 *Nordmennene stodho øwer them høkt*
3085 *huat the gatho slagit eller støth*

Det sista ordet ersättes med *støkt.* Jfr Fritzner[2] III, sidd. 593 f.: *støkkva (kt)* 1. *'forjage, fordrive'*. 2. 'stænke'. Nvästg. *stökka* är i bet. 'stänka' belagt både hos Ihre Swenskt Dialect Lexicon 1766, sid. 172 *[stöcka]*, och hos Sv. Hof Dialectus Vestrogothica, sid. 282 *[stökka]*. Jfr ock Rietz s. 677, där vg. *stökka* väl oriktigt föres under rubriken *stinka*, eftersom *sjunka* hos Sv. Hof, sidd. 40 och 246, heter *siukka, schukka.* Emendationen är gjord av stud. Ivar Westman.

***Hugo Pipping.***

---

# De skandinaviska Dnjepr-namnen.

I sitt bekanta arbete 'De administrando imperio', författat under åren 949—952[1], egnar kejsar Konstantinos Porphyrogennetos ett helt kapitel, det nionde, åt 'ryssarnas' båtfärder till Konstantinopel. Att de 'ryssar', om vilka Konstantinos talar, voro skandinaver torde numera — särskilt efter Kunik's och Thomsen's undersökningar — vara allmänt erkänt. Lika litet tvivlar man i våra dagar på att en mängd av de 'ryska' ortnamn från Dnjepr-området, som kejsaren anför, äro av skandinaviskt ursprung — en tanke som framkastades för nära 200 år sedan av Bayer[2].

Såsom framgår av den till min uppsats fogade — säkert icke fullständiga — litteraturförteckningen, har mycket redan skrivits om de skandinaviska Dnjeprnamnen. Om jag djärves öka antalet författare med ännu en, beror detta på tvenne omständigheter. För det första tror jag mig äga en fullständigare kännedom om de nutida namnen än någon av dem, som hittills behandlat dessa namn ur språkvetenskaplig synpunkt[3]. För det

[1] Kunik s. 422.

[2] Bayer I, sid. 410, icke sid. 416 såsom Strube uppger [s. 37 noten].

[3] Då jag i den vetenskapliga litteraturen i ämnet iakttagit en iögonenfallande brist på namnformer, stavade med ryska typer, vände

andra har jag uppställt en ny hypotes angående den källa, ur vilken kejsar Konstantinos öst sin kunskap om de skandinaviska namnen, och denna hypotes har visat sig fruktbar och synes ägnad att kasta nytt ljus över åtskilliga hittills mörka punkter.

Jag tror att kejsaren funnit de 'ryska' namnen i en *runhandskrift*[1], den han delvis dechifferat rätt, men delvis också på ett mindre nöjaktigt sätt. Det torde icke få anses osannolikt, att kejsaren i någon mån behärskade skandinaviskt tungomål och skandinavisk skrift. Läromästare kunde han med lätthet få i Konstantinopel, och vetenskapligt intresserad som han var, har han säkert icke underlåtit att begagna sig av denna utväg att öka sitt vetande[2], isynnerhet som språkkunskap nästan i alla tider räknats bland furstedygderna. För att taga ett exempel ungefär från den tid, om vilken här är fråga, vill jag påminna om, att storfursten Vladimir Monomach [† 1125] berömde sig av att kunna fem språk[3].

Ett indicium för att Konstantinos hämtat sina uppgifter om de 'ryska' Dnjepr-namnen ur en runhandskrift — sannolikt ett itinerarium — finner jag i namnet på den sista forsen i Dnjepr, sådant detta namn framträder i de yngre Konstantinos-handskrifterna. Här kallas forsen *Στρούβουν*[4]. Detta namn har diskuterats rätt fli-

---

jag mig till min vän och kollega prof. J. Mandelstam med en anhållan, att han ville ge mig anvisning på ett arbete, som kunde fylla denna lucka. Prof. Mandelstam hade då vänligheten att låna mig en resebeskrivning av Чужбинскій, en bok, ur vilken jag sedermera hämtat en hel rad av värdefulla upplysningar. För denna tjänst står jag i stor tacksamhetsskuld till prof. Mandelstam.

[1] Enligt uppgift av Thomsen s. 154, skulle v. Gutzeit vid diskussionen av ryska [person?]-namn opererat med runskrift, men utan nämnvärd framgång.

[2] Slaviskt språk kan Konstantinos hava inhämtat så mycket lättare, som han i andra led härstammade från en slav. Se härom Lehrberg sid. 363.

[3] Hjärne sid. 88.

[4] Kunik sid. 425. Thomsen sidd. 53 och 63. Thomsen IV, sid. 3, noten.

tigt[1], men i det hela utan framgång[2]. I Sv. Hist. Tidskr. 1883, bil., sid. 3, noten, anser Thomsen läsarten *Στρούβουν* för felaktig. Jag antager nu, att Konstantinos mekaniskt kopierat ett med runor skrivet namn ᛋᛏᚱᚢᛒᚢᚾ, som rätteligen borde utläsas *Strūp-unn*. Senare leden i namnet är uppenbarligen identisk med fvn. *unnr*, *Uðr* eller med dess Vernerska växelform **Und*[3]. Ordets grundbetydelse är 'bölja', och det har använts i Skandinavien icke blott som sjönamn utan troligen även som älvnamn[4]. Den förra leden är åter likvärdig med nsv. och fsv. *strupe*. P. A. Munch II, sid. 190, antog, att *Στρούβουν* sammanhängde med fvn. **striúpa* 'sammensnøre', och påpekade, att förträngda ställen i vattendrag flerstädes i Norge kallas 'en Stryp', 'Strypen'. Fsv. *strupe*, fvn. *strúpi*, erbjuder dock större likhet med *Στρούβουν*, och Чужбинскій meddelar, sid. 123, att den sista forsen, Вильный[5], sönderfaller i sex avsatser, av vilka den näst sista kallas Волчье Горло, d. v. s. 'Vargstrupen'[6]. Thomsen menar, sid. 63, att namnet *Στρούβουν*, om det överhuvudtaget vore riktigt, skulle syfta på den näst sista forsen, Лишній[5]. Detta är, som synes, icke troligt, men väl kan man tänka sig, att läsningen *Στρούκουν*[7], i stället för att förstås som en variant av *Στρούβουν*, vore att fatta som ett namn på Лишній, och att de båda namnen av kopisterna tytts såsom syftande på samma fors, varigenom de omnämnda forsarnas antal minskats med ett.

---

[1] Thunmann sid. 388. Strube sid. 44. Lehrberg sidd. 375—77. Ewers sid. 432. Schafarik sid. 148. Kunik sid. 438. Rafn sidd. 159 f. Munch II, s. 190. Smith sid. 222. Thomsen sid. 63. Thomsen II, sid. 71, not 5.

[2] Munch torde dock hava kommit sanningen rätt nära. Se nedan.

[3] Rygh Norske Gaardnavne III, sid. 373. Om *nd* > *nn* efter svagtonig vokal se Noreen Aschw. Gr., § 292. 2.

[4] Se Hellquist Studier öfver de svenska sjönamnen, Sv. Landsm. XX. 1, sid. 677, och där citerad litteratur.

[5] Чужбинскій sid. 122.

[6] Stuckenberg s. 255: 'eine sehr gefährliche Stelle in ihm wird von den Schiffern der Wolfsrachen genannt'.

[7] Thomsen sidd. 53 och 63.

Thomsen sid. 63, spårar i *Στρούκουν* det västerbottniska dialektordet *strukk* 'liten fors, uppför vilken man kan ro'. Detta antagande är så mycket sannolikare, som Konstantinos ger översättningen 'den lilla forsen'. Ändelsen *-un* kan Thomsen icke förklara och, så vitt jag ser, icke heller Söderberg[1]. Jag är benägen att uppfatta *Στρούκουν* som en skrivform, uppkommen genom kontamination av *Στρούκ* och *Στρούβουν*. De många identiska tecknen inbjuda formligen till en förväxling. Att namnet verkligen lytt **Struk* och icke *Strukun* synes mig framgå av följande faktum. På samma sida (121), där Чужбинскiй börjar sin skildring av färden genom Лишнiй, nämner han tillfälligtvis, att det på den tiden fanns en godsägare i trakten, som hette Струковъ. Detta namn kan vara bildat på ett appellativum *струкъ, men om appellativet inlånats och bevarats just i dessa trakter, torde detta bero på, att det haft stöd av ett motsvarande proprium. I en föreläsning på Vetenskapssocietetens februarimöte antog jag, att familjenamnet Струковъ var bildat direkte på forsnamnet, men har av dr. Saxén blivit uppmärksamgjord på, att denna mening borde stödjas med paralleller.

Ehuru jag tänkt, att namnen **Struk* och **Strūp-unn* kunde hänföra sig till olika forsar, vill jag dock även framhålla möjligheten av att de kunde syfta på samma fors — och i sådant fall givetvis på Вильный, i vilken 'Vargstrupen' finnes. Vi hava här ännu att taga i betraktande den slaviska benämning *Ναπρεζή*, som enligt Konstantinos skulle tillkomma forsen *Στρούκουν* eller *Στρούβουν*. Detta namn har diskuterats mycket[2], men knappast med framgång. Thomsen står tveksam även inför sin egen förklaring. För min del tror jag, att *Ναπρεζή* alls icke är något namn, utan ett adverbielt uttryck, som ingått i en slavisk text, vilken Konstantinos miss-

---

[1] Hos Thomsen sid. 153.

[2] Bayer II, sid. 395. Strube sid. 44. Lehrberg sidd. 374—5. Schafarik sid. 148. Kunik sidd. 437 f. Smith sid. 222. Thomsen sidd. 62 f.

förstått. Jag antager att denna text, transponerad till nyryska [med undantag för det ifrågavarande adverbialet] lytt: Этотъ порогъ напрежи назывался Струкомъ[1] — vilket med lätthet kan förstås såsom 'denna fors, Напрежи, kallades *Struk*'.

Redan i min ovan omnämnda föreläsning framställde jag hypotesen om *Ναπρεζή* som ett missuppfattat adverbial. Jag hade hos Срезневскій II, sp. 1647, funnit substantivet прежь 'передняя сторона' [= framsidan] belagt i sammanställningen по прежю 'secundum', och antog därför, att на прежи skulle betytt 'på främre sidan, under förra delen av sitt lopp'. *Struk* skulle sålunda ha varit namnet på en del av en fors, vilket i och för sig icke är osannolikt, då ju Чужбинскій uppräknar olika namn för sex avsatser i den sista forsen och två i den nästsista. Emellertid föreslog mig prof. Mandelstam strax efter föredraget att uppfatta напрежи såsom ett temporalt adverb likvärdigt med прежде 'förut'. Hos Срезневскій II, 314, har jag numera också funnit напрѣжь = прежде och på det beläggställe, till vilket han hänvisar, skrives напреже.

Huvudvikten ligger nu icke på att utfinna den sannolikaste betydelsen för det adverbiala uttryck, som напрежи kan ha motsvarat, utan på insikten om, att här alls icke behöver vara fråga om något forsnamn. Men det bör framhållas, att om напрежи betytt 'förut', *Στρούκουν* och *Στρούβουν* kunna vara oliktidiga namn på samma fors. Man förstår då lättare, att alla handskrifter hava blott det ena namnet, antingen *Στρούκουν* eller *Στρούβουν*.

I förbigående må påpekas, att namnet Волчье горло måhända kan giva oss någon anvisning om läget för den ort *Ulfshali*, som omtalas på den första Stainkumblastenen. Stenen är rest över en gotlänning, som dog *at Ulfshala*, medan han 'satt med skinn [d. v. s. handlade med päls-

---

[1] Måhända har instrumentalen *Струкомъ även underlättat uppkomsten av läsningen *Strukun* i st. f. **Struk*. Jfr Thomsen's förmodan [II, s. 71, not 5], att en skandinavisk dativ *(at) Strukum* kunde ha bidragit till uppkomsten av formen *Strukun*.

verk] i södern'[1]. Det synes rimligt, att slutet av det vattenfall, som på det trängsta stället kallades 'Vargstrupen' gick under namnet 'Vargsvansen'. Användningen av prepositionen *at* i uttrycket *at Ulfshala* synes väl motiverad, om *Ulfshali* var ett vattendrag. Stället strax nedanför Dnjeprs sista fall måste hava varit som skapat för handel med varor från Skandinavien. Dit, men icke längre, kunde Svartahavskusternas inbyggare utan svårighet komma med sina farkoster för att göra inköp.

Ovanför det sista fallet, Вильный, och det nästsista, Лишній, möter oss an tredje fors Будило, Будильскій, Будинскій[2], och två verst nedanför denna fors, vid ön Таволжаный[3], en av stenar besvärad passage. Thomsen antager likasom Lehrberg sid. 371 f., och Schafarik sid. 148, att den fors, som Konstantinos kallar *Λεάντι* ∾ *Βερούτζη* varit identisk med Таволжанскій. I likhet med Чужбинскій tror jag däremot, att *Λεάντι* syftar på Будильскій, den enda av de båda passagerna, som hos Stuckenberg kallas 'Fall'.

Min hypotes om att en av kejsarens källor varit en runhandskrift styrkes synbarligen av skrivningen *Λεάντι*, som Thomsen s. 62, utläser *leandi*. Ty i runskrift från 900-talet var ju ᛏ [t] normaltecken för *d*. Mot mitt antagande talar icke nödvändigtvis den omständigheten, att den stungna *e*-runan icke är belagd förrän några årtionden efter det Konstantinos' avhandling nedskrevs[4]. Dels kan det hända, att kejsaren haft olika källor att tillgå, dels torde han hava vetat, att somliga runor voro flertydiga, och stundom valt den riktiga tydningen, stundom av oaktsamhet den felaktiga. Formen *Λεάντι* synes mig

---

[1] Se Bugge-Brate Ant. Tidskr. f. Sv. X. 1, sidd. 296 ff., och Noreen Aschw. Gr., sid. 497.

[2] Чужбинскій sid. 117.

[3] Чужбинскій sid. 118. Jfr Stuckenberg sid. 255 och Thomsen sid. 62.

[4] Jfr Wimmer De danske Runemindesmærker I. 2, sidd. 110, 112 och 120, Pipping Ardre-stenarna, sidd. 35 f.

hava framgått ur en till hälften riktig, till hälften oriktig utläsning av ett runskrivet ᛚᛁᚨᚾᛏᛁ [1].

*Leandi* återges i den tyska översättningen av Thomsens arbete, sid. 70, med 'lachend' [2], i den svenska, sid. 62, med 'leende'. Den förra översättningen är jag beredd att acceptera, den senare ville jag ersätta med 'skrattande'. Endast på denna väg kan man finna en parallellism mellan forsens skandinaviska namn och det slaviska namnet, som av Konstantinos skrives *Βερούτζη*.

Thomsen sid. 61, menar, att *Βερούτζη* skulle betytt 'den sjudande', och denna åsikt har höga anor [3]. Den anträffas på sätt och vis redan hos Konstantinos, som översätter *Βερούτζη* med *βράσμα νεροῦ* eller 'vattnets sjudande' [4]. Konstantinos' mening om det slaviska forsnamnets betydelse är sålunda klar, och jag vill ej tvista med slavisterna om denna sak. Men vilken namnets verkliga innebörd än varit, så kan jag ej tro, att det i skandinavernas tanke betytt 'den sjudande', ty då skulle de aldrig kallat forsen *Leandi*. De bryggor, som Thomsen sid. 62, velat slå mellan de båda namnen, synas mig i hög grad bräckliga. Jag förmodar, att skandinaverna uppfattat det slaviska namn, som Konstantinos transskriberar med *Βερούτζη*, såsom likvärdigt med nyryskt врущій, pres. part. av врать, som betyder icke blott 'ljuga', utan även 'sladdra' [5]. Från betydelsen 'sladdraren' till 'skrattaren' synes mig

[1] Om ᛁ som tecken för *e* och *æ*-ljud se Wimmer Runenschrift, sid. 323.

[2] Denna översättning gavs [alternativt] redan av Thunmann sid. 389. Jfr ock Munch II, sid. 190.

[3] Thunmann sid. 389 not a): *Warju* auf Russ. 'ich koche'. Lehrberg sid. 372 tror, att ön vid fallet tjänat som 'Kochplatz'. Att *Βενούτζη* skall återge ett slaviskt participium med betydelsen 'sjudande' säges uttryckligen av en anonym medarbetare till Ewers sid. 406]. Jfr ock Kunik sid. 435, och där citerad litteratur.

[4] Jfr Kunik sid. 424, Thomsen sidd. 53 och 61. Hos Kunik sidd. 422—5 [jfr ock Lehrberg sidd. 338—343] finner man Konstantinos' text avtryckt. Några texträttelser äro senare meddelade av Thomsen.

[5] 'Пустословить, молоть языкомъ', enligt Даль; 'Пустословить' enligt Vetenskapsakademins ordbok.

steget icke långt, och ett vattendragsnamn 'sladdraren kunde förefalla skandinaverna nog så bekant. Jfr Hellquist Sv. landsmålen XX.1, om sjönamnet *Skräveln.*

Parallellismen mellan det skandinaviska och det slaviska namnet framträder allra tydligast vid den fjärde forsen, som enligt Konstantinos heter: på 'ryska' *Βαρουφόρος [Baruforos]* och på slaviska *Βουλνηπράχ [Vulniprach]* Att *-πράχ* betecknar ett syd-slaviskt прагъ = ry. порогъ 'fors' framhålles redan av Bayer II, sidd. 394—5. Thunmann sid. 387, identifierar *-φόρος* med skand. *fors* Strube sidd. 42 f., gör detsamma och tillägger fullt riktigt: '. . . . . l'insertion de l'*o* dans ce mot ne pouvant être regardée avec raison que comme une faute du Copiste qui aura voulu lui donner une terminaison Grecque'. S. 43 för Strube *Βουλνη-* till ry. волна 'bölja'. Lehrberg sidd. 368 f., för *Βαρου-* till fisl. *bára* f. och misstager sig blott därutinnan, att han uppfattar *báru* som gen. plur. Sedan hava språkforskarna icke haft något av vikt att tillägga angående etymologin för dessa ord, som på ett så noggrant sätt svara emot varandra. Och dock torde den ifrågavarande forsen ingalunda hetat 'Böljeforsen' från begynnelsen. De från senare tid antecknade namnen Волный, Волнинскій, Волнигской, Волнигъ[1] synas stödja gängse mening, men å andra sidan märkas namnen *Wownigsskoi*[2] *Wowninski*[3], *Wowninskoj*[4], *Wawnij*[5]. Чужбинскій sid. 115 påpekar, att ordet 'bölja' i den lillryska ortsbefolkningens språk icke heter волна utan motsvaras av ett helt annat ord, хвыля, samt att en närliggande by har ett namn, som tyder på, att forsnamnet ursprungligen haft ett *v*[6] icke *l*

---

[1] Чужбинскій sid. 114. Древняя Россійская Идрографія har enligt Чужбинскій formen Волнѣгъ. Stuckenberg s. 255, har *Wolnygskoje*

[2] Lehrberg sid. 329.

[3] Kunik sid. 434.

[4] Schafarik sid. 148.

[5] Enligt ett gammalt dokument, citerat hos Stuckenberg sid. 253.

[6] Hos Szujew sid. 186, träffas formen *Wobnizkoj,* där *b* väl beror på felläsning av ett ryskt в.

fför *n*[1]. Jag tror man måste ge Чужбинскій rätt i, att namnen Волный etc. bero på senare omtydningar. Detta faktum stör ju på intet sätt parallellen mellan de hos Konstantinos anträffade skandinaviska och slaviska namnen, men är av intresse, emedan det visar, att vi kunna operera med folketymologier, som försiggått så tidigt, att de avspegla sig både i de slaviska och de skandinaviska namnen hos Konstantinos, men som det oaktat ännu i nyaste tid icke helt undanträngt spåren av de ursprungliga namnen. Denna erfarenhet skall komma oss till godo vid diskussionen av namnet på nästa fors, den femte från slutet.

Denna fors hette enligt Konstantinos på 'ryska' *'Αειφόρ [Aifor]*, på slaviska *Νεασήτ [Neasit]*, och kejsaren uppger, att den hade sitt namn därav, att *pelikaner* byggde sina bon bland stenarna i forsen. I själva verket är неясыть ett fågelnamn, som bl. a. använts i betydelsen *pelikan*, men de försök, som gjorts att ur det skandinaviska namnet *'Αειφόρ* utpreparera ett fågelnamn hava strandat[2], och det synes därtill föga antagligt, att en fors skulle kallats 'pelikanen'[3]. Redan tidigt har man därför tänkt sig möjligheten av att forsnamnet och fågelnamnet båda från början varit ett appellativum, som på grund av gemensamma egenskaper hos fågeln och hos forsen använts som benämning på båda. Förberedd genom en i förbigående gjord anmärkning hos Strube[4] framträder denna tanke tydligt hos Engel[5] och isynnerhet hos Lehrberg[6]

[1] 'деревню свою называютъ они *Вовніги*'. Längre ned: 'Деревня - - Вовниги'. På Kiepert's atlas kallas denna by *Wowniga*.

[2] Thomsen sid. 60.

[3] Jfr Thomsen sid. 58.

[4] Strube sid. 41, säger: '— — — — — — le nom de *Neïasitetz* qui signifie proprement insatiable, — — — — — —'.

[5] Engel sid. 15, skriver: 'Nenasitetz. Dieser Name ist fast vollkommen aus dem alten Slawonischen des Constantinus *Νεvασηт* beybehalten. — — — — Der jetzige Slawische Name drückt aber mehr den Begriff von Unersättlichkeit aus, wie er denn auch für den gefährlichsten aller Wasserfälle gilt'.

[6] Lehrberg sid. 364: 'Wenn aber das Wort неясыть als ein eigentliches Appellativ zu betrachten ist, so haftet es nicht bloss auf

och måste i dag som är betraktas såsom gällande mening [1].

Utgående från denna åsikt har man på olika vägar sökt förklara forsens skandinaviska namn och bringa det i samklang med det slaviska. Ett viktigt hinder för framgång reste sig till en början därigenom, att utgivarna av Konstantinos' skrift felaktigt skriva *'Αειφάρ*. Genom undersökningar som Thomsen gjort, dels själv, dels genom förmedling av J. L. Heiberg, är det numera konstaterat, att alla handskrifter hava *'Αειφόρ*, samt att denna läsart i en av handskrifterna synes hava framkommit genom radering av ett *'Αειφωρ* [2].

Den tolkning av namnet, som ges av Höjer sid. 336, utgår från den felaktiga läsningen *'Αειφάρ* och måste sålunda redan på denna grund övergivas [3]. Tidigare hade Rafn sid. 159, uttalat sig på följande sätt: 'Den fjerde Foss kalder han *'Αειφὰρ* [bör vara *'Αειφάρ*] og dette Navn kunde vel tillægges Betydningen umættelig; det er rimeligvis det oldnordiske eller islandske *æfr*, heftig'. Denna åsikt är f. övr. framställd redan av Lehrberg sid. 365. Steget mellan *æfr* och *'Αειφόρ* är emellertid väl långt. Munch II, sid. 190, betecknar också sammanställningen med *æfr* som tvungen. Thomsen har, sedan läsningen *'Αειφόρ ['Αειφωρ]* befunnits vara den enda riktiga, stannat vid en tolkning [4], som ger alldeles samma betydelsemotsvarighet mellan det skandinaviska och det slaviska namnet, som den Lehrberg och Rafn ansågo sig hava funnit. *Aifor* skulle enligt Thomsen sid. 61, vara likvärdigt med ett fvn. *Eiforr [Eyforr, Æfor]* och betyda 'den alltid

---

dem Geier und dem Pelikan, so mag es auch von jedem Subjecte gebraucht werden, das man sich als gefrässig und unersättlich vorstellen kann, also tropisch sehr passend von jenem Porog, der, als könnte keine Beute ihn sättigen, gierig um sich frisst'.

[1] Thomsen sidd. 60—61.

[2] Thomsen IV, sidd. 2—3.

[3] Jfr dessutom Thomsen IV, sidd. 4—6. Ett svar av Höjer i Sv. Hist. Tidskr. 1884, bil., sid. 1.

[4] Ett tidigare tolkningsförsök av Thomsen refereras och kritiseras av honom själv i Sv. Hist. Tidskr. 1883, bil., sid. 5.

häftige, den alltid forsande [semper præceps]'. Thomsen menar, att det ryska namnet i jakande form [alltid forsande] uttrycker det samma som det slaviska i nekande [den omättlige] och finner denna tydning i alla avseenden tillfredsställande. Senare[1] betecknar han dock denna lösning som provisorisk och säger, att han med glädje skall uppgiva den, om någon kan finna på en bättre.

Jag tror nu icke heller, att vi få bliva stående vid Thomsen's lösning, utan böra söka en, som ger en noggrannare överensstämmelse mellan de båda namnen.

Det säkraste vi veta om det slaviska namnet är att det börjar med negationen не. I denna punkt överensstämma alla de olika varianter, som anträffats. Jag skall här uppräkna de viktigaste, grupperade efter deras större eller mindre inbördes likhet.

1. *Νεασήτ [Neasit]* hos Konstantinos. Неясытецъ i Древняя Россiйская Идрографiя[2]. *Neïasitetz* [konstruerad form?] hos Strube sid. 41.

2. Ненасытецъ [Чужбинскiй sid. 101]. *Nenassytez* [Lehrberg sid. 327]. *Nenasytezkoj* [Szujew sid. 186]. *Nenassytezkoi* [Lehrberg sid. 362[3]]. *Nenasytec* [Schafarik sid. 147]. *Nenasitetz* [Engel sid. 15]. *Nenassitez*, *Nenassitetzkoje* [Stuckenberg sid. 254].

3. *Nienastites* [Beauplan sid. 20]. Ненастинской [Шубертъ]. *Nienaszyniec* [Swięcki].

Om det nu är klart, att det slaviska namnet börjar med en negation, böra vi naturligtvis helst antaga, att förhållandet varit detsamma med det skandinaviska namnet. Och då må vi draga oss till minnes, att fvno. *ei* ingalunda enbart betyder 'alltid', utan också kan betyda 'icke'. Se härom Fritzner Ordbog[2] I, sid. 294. I fsv. har *e* undantagsvis betydelsen 'icke'. Se Schlyter i glossaret till Östgötalagen, sid. 256, och i Ordbok, sid. 133. I fgotl. finnes *ett* belägg för *ai* i betydelsen 'alltid', men

[1] Thomsen IV, sid. 6.

[2] Se Чужбинскiй sid. 101.

[3] Чужбинскiй sid. 101, transskriberar Lehrberg's form med Ненасытецкiй.

ensamt i cod. A av GL [och G. S.] är ordet belagt nära 200 gånger i betydelsen 'icke'[1]. Det är uppenbart, att betydelsen 'icke' för detta ord är samnordisk och varit speciellt rotfäst på Gotland. Över Gotland gick vägen från Sverge till Dnjeprs vattensystem, och på Gotland [Pilgårdsstenen] är namnet *Aifur* belagt[2].

Det finnes sålunda absolut intet hinder för antagandet att första leden i namnet *Aifor* är negationen *ai*, eller i förlitterär fsv. form *æi*.

Vilken egenskap kan det hava varit, som forsen *Aifor* saknade, men de andra forsarna ägde, och som sålunda i negerad form bör anses ingå i namnet? Härom ger Konstantinos enligt min mening klart besked. *Aifor* var den enda fors, genom vilken båtarna icke kunde stakas; här måste de dragas eller bäras över land på sidan om forsen[3]. En sådan fors kunde knappast få ett passligare namn än 'den icke farbara' eller på fisl. *ei-førr*[4], på förlitterär fsv. **æi-før[r]*[5], på fgotl. *ai-fȳr[r]*[6]. Då nu grekiska alfabetet icke hade något tecken för *ö*-ljudet, måste ett av tecknen *ο* eller *ω* tillgripas. Måhända få vi i det till hälften utskrapade *ω*, som Heiberg trott sig kunna läsa i Vatikanerhandskriften[7], se en antydan om att vokalen i namnet *Æi-førr* var lång.

För att besluta sig för denna tolkning behöver man icke först uppvisa förekomsten av likartade bildningar i nordiska vattendragsnamn. Ty för det första är det här fråga om en namngivning av vida senare datum än den,

---

[1] Om fgotl. *ai* som etymologisk motsvarighet till fisl. *ei* och fsv. *e* se Läffler Nordisk Tidskr. f. Fil. N. R. V, sid. 79 och not 2, Noreen Aschw. Gr., § 473, samt Pipping Nya gotländska studier, Göteborgs Högskolas årsskrift 1904, sid. 3, där det enda belägget för fgotl. *ai* 'alltid' uppvisas.

[2] Bugge hos Pipping i 'Nordiska studier tillegnade A. Noreen', sidd. 175 ff. Närmare härom längre ned.

[3] Jfr Thomsen sidd. 52—53.

[4] Om *førr* = 'farbar' se Fritzner Ordbog² I, sid. 531.

[5] Om fsv. *før* 'farbar' se Söderwall Ordbok I, sid. 378.

[6] På Pilgårds-stenen skrivet ᚼᛁᚠᚢᚱ [ackusativ].

[7] Jfr ovan sid. 10.

som gett upphov åt de urgamla vattendragsnamnen i Skandinavien. Och för det andra föreligger här ju en översättning från annat språk. Såsom den begynnande negationen visar, måste det skandinaviska och det ryska namnet åtminstone enligt nordbornas uppfattning noga hava motsvarat varandra.

Efter det som nyss utretts angående forsen *Βουλνηπράχ* torde det vara klart, att hela den namngrupp, som ovan upptagits under n:o 1, trots beläggens ålder, kan hava formats under folketymologisk anslutning till неясыть 'pelikan'. Man torde sålunda vara berättigad att, om ökad klarhet därigenom kan vinnas, utgå från antagandet att den ofta, ehuru jämförelsevis sent, belagda namntypen 2 står forsens ursprungliga namn närmast. Namnet skulle i så fall hava börjat med ljudförbindelsen Ненасыт- eller någon annan ljudförbindelse, som icke varit mycket olik denna. Möjligt är ju, att den ursprungliga formen just varit Ненасытецъ, men detta är långt ifrån säkert, även för den händelse att vi anse oss kunna se bort från typerna 1 och 3. Framför allt synes det mig, att man icke får bygga något på avledningsändelserna -ецъ, -ецкій. Ty forsen strax ovanför heter Звонецъ, Звонецкій[1], och det är känt, att samhöriga geografiska namn ofta påverka varandra[2]. Då forsarna i Dnjepr väl bildade en namnramsa, som begynte med den fors, som låg närmast källorna, kom Ненасытецъ [-цкій] att nämnas omedelbart efter Звонецъ [-цкій] och kunde påverkas av dess form.

I mitt föredrag i Vetenskapssocieteten har jag uttalat en förmodan om att forsens ursprungliga namn varit *Неноситель '[naves] non ferens'[3]. Slaviska onomatologer

[1] Se nedan.

[2] Jfr de hos Saxén SNF I.3., sidd. 60—61, anförda exemplen.

[3] Fr. Miklosich sid. 455, upptager ordet носитель m. 'ferens', som för övrigt hör till en så livskraftig typ av nomina agentis, att man med trygghet skulle kunna konstruera upp formen, även om den ej vore belagd. Om *Неноситель under inflytande av Звонецъ blev till *Неноситецъ, kunde det av en inföding omöjligen vidare uppfattas som nomen agentis till носить, och den folketymologiska

må avgöra, om denna förmodan är acceptabel eller icke. Men oberoende härav vågar jag tro, att skandinaverna uppfattat namnet på den ifrågavarande forsen såsom sammansatt av negationen не 'icke' och en avledning av носить 'bära, föra'. Denna frestelse låg så mycket närmare till hands, som växlingen *Nenasytets* ∾ *Nenastites* [Ненастинской] lätt kunde framkalla en tanke på växelformerna носить ∾ нести.

En icke farbar fors, vars namn åtminstone troddes betyda 'den icke bärande' kunde på förlitterär fsv. icke benämnas lämpligare än med namnet *Æi-før[r]* 'den icke farbara'.

Jag nämnde tidigare, att forsens fgotl. namn *Ai-fȳr* läses på Pilgårdsstenen, där det skrives ᚼᛁᚠᚢᚱ. I en anmälan av 'Nordiska Studier' har F. Jónsson[1] uttalat sina tvivelsmål om riktigheten av att — enligt Bugge's förslag — sammanställa dessa runor med namnet *'Αειφόρ* hos Konstantinos.

Emellertid tror jag mig nu kunna lämna ett fullgott bevis för att de båda namnen äro identiska.

Det säges på Pilgårdsstenen[2], att Hegbiarn och hans bröder rest stenar efter Rafn i söder vid *Rufstain*, och det tillägges sedan: *'kuámu vítt í Aifýr'*. Om *Aifyr* är = Ненасытецъ, så bör *Rufstain* vara en sten i denna

omtydningen Ненасытецъ låg då nära till hands. Den innebar knappast en starkare avvikelse från grundformen än den sidd. 8 ff. påpekade omtydningen Волнинскій i st. f. Вовнигскій [Барсовъ sid. 40] Obetonat kort *o* och kort *a* stodo redan i fry. varandra så nära, att skillnaden mellan *Неноситецъ och Ненасытецъ väsentligen inskränkte sig till olikheten mellan vokalerna и och ы. Om tidiga förväxlingar av *o* och *a* se Соболевскій sid. 39.

Till förväxlingen av и och ы kunna resande, som talade fornbulgariskt tungomål, hava bidragit, ty i detta språk övergick ы tidigt till и. Jfr Leskien sid. 5, samt skrivningen *Νεασήτ* = *Neasit* = Неясыть hos Konstantinos.

[1] Finnur Jónsson N. T. f. Fil., III Række XIII, sid. 38.

[2] Jag kan här icke repetera de uppgifter angående de enskilda runornas större eller mindre tydlighet, som jag tidigare lämnat, utan hänvisar i detta avseende till min förut citerade uppsats i 'Nordiska Studier'.

fors. Det kunde synas lönlöst att leta efter en sten i Dnjepr, men en tillfällighet har gjort, att dess läge nu kan bestämmas. Enligt Чужбинскiй sid. 101, finnes i den första av de tolv avsatser, av vilka Ненасытецъ består, en sten, som benämnes Рваный камень 'den rivna, sönder-sprängda stenen', ett namn, från vilket *Rufstain* synes vara direkt översatt[1].

Det kan icke vara en tillfällighet, att runkombinationerna *Aifur* och *Rufstain* båda anträffas i samma inskrift, och att Рваный камень ligger i Ненасытецъ = *'Αειφόρ*.

Det vore skäl att efterforska, om de stenar, som enligt inskriften på Pilgårdsstenen rests efter *Rafn* vid Рваный камень ännu stå kvar. Jfr Bugge i bilagan.

För forsen ovanom Ненасытецъ uppger Konstantinos blott ett namn, *Γελανδρί*, och detta skall vara slaviskt. Redan Bayer II, sid. 394, har tänkt sig, att det slaviska namnet här bortfallit på grund av oaktsamhet hos kopisterna, och att *Gelandri* varit det 'ryska' namnet, men hans vän Schoettgen har sedermera intalat honom, att *Gelandri* kunde förklaras ur tscheckiskan. Strube förbigår detta forsnamn på grund av uppgifternas bristfällighet, men redan Thunmann sidd. 388 f., har fullt klart för sig, att det slaviska namnet bortfallit, och att *Gelandri* motsvarar det fisl. participiet *gellandi*, som han översätter med 'rauschend'. Engel sid. 15, anser, att *Γελανδρί* varit den fors, som nu heter Звонецъ. Han skriver: '*Swonetz.* Dies ist Constantins *Γελανδρι* d. h. Klang des Wasserfalls'. Lehrberg sidd. 360—361, gör ett mycket fyndigt försök att restituera texten hos Konstantinos. Han läser:[2] *Γελανδρι ὁ ἑρμηνευονται ΕκπαβινιΣΤΙ σβονετζ ὁ εΣΤΙ ηχος φραγμου* och antager, att avskrivaren av misstag sprungit från det ena *ΣΤΙ* till det andra. Under hänvisning till

[1] Enligt Fritzner[2] III, sid. 125, betyder fvno. *rof* n. [= fgotl. **ruf*] 'Opløsning, Gjennembrud, hvorved noget *rýfst* eller Delene skilles fra hinanden, det aabne eller ledige Rum som derved opstaar'. Bugge [se bilagan] översätter *Rufstain* med 'den brustne Sten eller Stenen med Hul i' och påpekar, att stenen måste ligga *i* Aifur.

[2] Jag rättar icke onöjaktigheterna i Lehrberg's citat.

Thunmann och med åberopande av även andra germanska språk än isländskan påpekar Lehrberg vidare, att *Gelandri* måste vara ett 'varägiskt' particip, vars betydelse nära motsvaras av 'Swonez' eller 'swonezkoi'. Dessutom framhåller Lehrberg den egendomliga 'hysterologi', som Konstantinos gör sig skyldig till, då han översätter *Gelandri* med 'forsens larm' i st. f. med 'den larmande forsen'.

Till Lehrberg's uttalanden har den senare forskningen icke haft mycket att tillägga. Kunik sid. 430, framställer detaljanmärkningar mot Lehrberg's emendationsförsök och anser, att *ϱ* i *Γελανδϱί* beror på att kopisten haft dat. *'ανδϱί* i tankarna. Bugge Ark. II, sid. 170, not 2, skriver: „*Γελανδϱί* er skrevet med *ϱ* og med enkelt *λ* vistnok ved Indflydelse av græske Ord paa *-ανδϱί(ον)* og paa *γελα-* (f. Ex. *Γελάνωϱ*)“.

Här skulle jag åter vilja tillämpa min hypotes om att Konstantinos, åtminstone delvis, hämtat sin kunskap om de skandinaviska forsnamnen ur en runhandskrift. På denna väg kunna vi förklara både enkelskrivningen av *λ* och det skenbart överflödiga *ϱ*. Jag tänker mig, att runhandskriften haft följande läsning:

ᚴᛁᛅᛚᚨᚾᛏᚱ eller ᚴᛁᛚᚨᚾᛏᚱ

Det förra kan utläsas *giallændr* eller *gællændr*[1] och det senare *gællændr*. Jag hänvisar till följande paralleller. På den större Jællinge-stenen från c. 980[2] läses [ᚾᚢᚱ]ᚢᛁᛅᚴ = *-weg*[3] [fsv. *wægh*], och på Års-stenen från c. 980—985[4] finna vi ᛚᚨᚴᛁ = *længi*[5]. Utskrivningen av nasalen *n* fför homorgan klusil är heller icke överraskande. Jfr

---

[1] Fvn. har *gialla* eller *gella* [Fritzner Ordbog[2] I, sidd. 576 och 604], och fsv. *gælla* [Noreen Aschw. Gr., § 530. 1, Söderwall Ordbok I, sid. 437]. Gammalt *e* övergick i fsv. till *æ* på 900-talet. Se Noreen Aschw. Gr., § 113.

[2] Wimmer De danske Runemindesmærker I.2. sid. 30.

[3] Wimmer loc. cit., sidd. 20 och 28. Runenschrift sid. 326.

[4] Wimmer De da. Run. I.2., sidd. 107, 90 och 98.

[5] Wimmer loc. cit. sidd. 103, 105, 106. Runenschrift sid. 319.

ᛋᛏᚬᚿᛏᛆ = *standa* på Års-stenen[1]. Om ᛁ som tecken för *e* och *æ*-ljud se ovan sid. 7 not 1.

Att Konstantinos utläste runan ᚬ som *a* är fullt begripligt. Efter ᚱ följde, enligt vad jag förmodar, ett streck, som av Konstantinos utlästs som *i*, men som i själva verket var *en del av en ram*, i vilken runskriften infattats. Jag hänvisar till det kända faktum, att på Rökstenen ramen stundom måste läsas som *i*, stundom åter lämnas oläst. Det mest eklatanta exemplet härpå lämnar ordet *burnir*, som är fördelat på två rader *burn* | *r*. För att få fram läsningen *burnir* måste vi läsa antingen den förra radens slutram eller den senare radens begynnelseram som *i*, men båda ramarna få icke läsas. Andra radens begynnelseram måste läsas som *i [in uarin faþi]*, men tredje raden [*sakum* etc.] läses utan att begynnelseramen medtages. I *haruþ* | *s*, som är fördelat på två rader, får ingendera ramen läsas o. s. v.

På denna väg komma vi till en läsning **Gællændr*, som uppenbarligen representerar pluralen av part. pres. av *gælla* 'skrika, tjuta'. Sedan jag kommit till den övertygelsen, att här föreligger en pluralform, begynte jag naturligtvis se efter, om det kunde finnas några *reella* grunder för mitt antagande. Till min överraskning fann jag då hos Чужбинскій sid. 90, en uppgift om att en fors strax nedanför översta katarakten[2] i Древняя Россійская Идрографія med åberopande av folktraditionen ['по сказкѣ запорожскихъ черкасъ'] benämnes Звонецъ[3]. Det förefaller sålunda sannolikt, att *två* forsar burit namnet Звонецъ[4],

---

[1] Se även Noreen Aschw. Gr., § 15.

[2] Närmare härom sid. 22, not. 2, men även i tilläggen.

[3] Den fors, som nu kallas Звонецкій порогъ, benämnes enligt denna källa och på enahanda grunder Стрѣльчій [Чужбинскій sid. 98]. Стрѣльчая забора [Чужбинскій sid. 97] är nu namnet på en fors, som ligger $4^1/_2$ verst ovanför Звонецъ och 2 verst nedanför Лоханскій [Stuckenberg sid. 254]. Jfr dock även tilläggen.

[4] Att två forsar i Dnjepr burit samma namn är icke exempellöst. Lehrberg sidd. 325 och 329, omtalar två med namnet *Kriwaja Sabora,* den ena belägen ovanför Лоханскій, den andra ovanför

och häri söker jag förklaringen till pluralformen *Gællændr*. Möjligen kunde man dessutom taga i betraktande, att Звонецкій har fyra avsatser [Чужбинскій sid. 98]. Men även andra forsar hava flere avsatser [Ненасытецъ har 12 stycken] utan att därför bära plurala namn. *Leandi*, som med hänsyn till namnets form är närmast jämförbar med *Gællændr*, har två avsatser, såvida jag har rätt i att denna fors är identisk med Будильскій.

Sex och en halv verst ovanför Звонецкій bildar Dnjepr ett fall, som vanligen kallas Лоханскій, men enligt Чужбинскій sid. 92, även fört namnet Лоханный, vilket med stöd av folktraditionen meddelas i Древняя Россійская Идрографія. Hos K o n s t a n t i n o s lyder det ryska namnet på denna fors, *Οὐλβορσί* och det slaviska *’Οστροβουνιπράχ*. Redan B a y e r II, sid. 394, har insett [jfr ovan sid. 8] att detta senare namn innehåller ett sydslaviskt прагъ ’fors’ [1] och att hela uttrycket betyder ’insularis cataracta’ d. v. s. ’öforsen’ — icke ’forsens ö’, såsom K o n s t a n t i n o s uppger. *Οὐλβορσί* tolkas ävenledes redan på 1700-talet — av T h u n m a n sid. 387 — såsom likvärdigt med ett skandinaviskt *Hulmfors*. T h o m s e n sid. 151, visar, att *m*-bortfallet i *Ulvorsi* stödes av fsv. namnformer. [*Hulfastr* i runskrift; *Hulvastus, Holuaster*]. *H*-bortfallet i uddljud inträdde regelrätt vid överflyttning till fry. [jfr K u n i k sid. 429, T h o m s e n sidd. 115 ff.], men dessutom bör märkas, att Rospiggs-behandling av uddljudande *h* är egendomlig för en del svenska dialekter vid Östersjökusten och härstammar från förlitterär tid. Se N o r e e n Aschw. Gr., § 312.2. Övergången $f > v$ är likaledes normal. Jfr *Hulvastus*, samt N o r e e n Aschw.Gr., § 259, anm. 1.

Jag har icke sett någon förklaring av det överflödiga *i*-et i *Ulvorsi*, men förmodar, att man ansett det vara en dativändelse, som felaktigt förts till stammen. En

---

Вовнигскій. S t u c k e n b e r g sidd. 254—5, kallar den förra forsen [vilken han betraktar blott som en del av Лоханскій] *Kriwiza*, den senare *Kriwaja*.

[1] B a n d u r i II, sid. 38, översätter *-prag* med ’limen’, vilket ju i och för sig är riktigt.

sådan förklaring är ju i och för sig rimlig, men icke tilllämplig på det överflödiga *i*-et i *Gelandri*. Jag tror snarast, att vi i båda fallen hava att göra med en felaktig utläsning av runskriftens ram.

Sitt namn hade *Hulmfors*[1] antagligen av ön Кулика, som ligger mitt i densamma[2]. En sträcka av blott en halv verst[3] skiljer Лоханскiй ∾ *Hulmfors* från den närmast ovanför belägna forsen Сурской порогъ[4], så kallad, emedan bifloden Сура här faller in i Dnjepr[5]. Denna fors är ofarlig[5], och har möjligen av denna grund icke upptagits i Konstantinos' förteckning, eller också hava Сурской och Лоханскiй, som ligga så nära varandra, kanske sammanfattats under ett namn[6].

---

[1] Det är möjligt, att namnet lydde *Holmfors*, och att *u* inkommit under inflytande av runskriften. Men å andra sidan bör märkas, att omljuden ofta uteblevo i komposita — en omständighet, som hittills icke tillräckligt beaktats i fråga om *a*-omljudet. Jfr det hos Thomsen citerade namnet *Hulvastus*, särskilda namn på *Hul[m]*-hos Lundgren Sv. landsm. X. 6, sidd. 106 ff., samt *ørbohulm* SD 2: 36. Gotlandism behöver icke föreligga.

[2] Чужбинскiй sid. 92.

[3] Stuckenberg sid. 254.

[4] Stuckenberg sid. 254, skriver *Ssurskoje*, Thomsen sid. 56, *Surskij*.

[5] Jfr Чужбинскiй sid. 91.

[6] Så redan hos Lehrberg sid. 356. Utom den direkta uppgiften, att även en fors nedanför första fallet kallats Звонецъ, har det ringa avståndet mellan Сурской och Лоханскiй avhållit mig från att skilja dem åt och antaga att *Gællændr* skulle varit ett gemensamt namn för Звонецъ och Лоханскiй, *Ulvorsi* åter namnet på Сурской, som även kunde göra skäl för namnet 'öfallet' [Thomsen sid. 57, Чужбинскiй sid. 91]. Eljes vore det ju nog en fördel, om man kunde antaga, att pluralen *Gællændr* syftade på två grannforsar. Alldeles omöjligt är det heller icke att komma till ett sådant antagande, ty mellan Ненасытецъ och Звонецъ ligger en fors, som överhoppats av Konstantinos. Den kallas hos Engel sid. 15, *Kniaginetz*, hos Lehrberg sid. 327, *Tichninskoi* eller *Knäginskoi-Porog*, hos Stuckenberg sid. 254, *Tjäglinskoje* eller *Techninskoje*. Чужбинскiй sid. 99, upptager från olika källor namnen Технинскiй, Тихнинскiй, Княгининъ och забора Тягинская, samt anser detta sista namn för det riktiga. Forsen ligger enligt Stuckenberg 4 verst nedanför Звонецъ och 2 verst ovanför Ненасытецъ.

Den bästa prövostenen för min hypotes om att Konstantinos begagnat en runhandskrift som källa, bilda namnet på den första av honom omtalade forsen. Denn säges heta *'Εσσουπῆ*, *Essupi*, och namnet skulle både p ryska och på slaviska betyda 'sov icke'. Tanken att samm ord eller ordföljd skulle kunna betyda 'sov icke' både p skandinaviskt och på slaviskt tungomål kan icke hav upprunnit hos någon, som haft sin uppmärksamhet fäs vid det levande talet, den måste hava fötts hos en kammarlärd, som opererat med bokstäver i st. f. med ljud Och ett fogligare material än runskriften kan knappas hava stått till buds vid dessa experiment, ty runorna mångtydighet vållade, att läsningen av runskriften fic likhet med tydningen av rebusuppgifter. Blott om ma betraktar det hela som ett slags rebus, kan man hoppa att få kejsarens uppgifter att stämma med varandra.

Thomsens försök att sammanställa ett slaviskt н съпи[1] med ett skandinaviskt *ne sofi*[2] förefaller icke full övertygande, så länge man jämför de olika ljuden me varandra, men tänker man sig *[ne]* ∾ *né*[3] *sofi* skrive med runor[4] ᚾᛁᛂᛋᚢᛒᛁ, finner man strax, att utläsninge *ne supi* går för sig lika väl och till och med är den bäst tänkbara transskriptionen av ett slaviskt не съпи[5]. Oc då enkelskriven runa kan läsas två gånger, är naturligtvi

---

[1] Jfr Kunik sid. 427. Tanken att i *Essupi* söka ett slavisk не съпи härstammar ytterst från Banduri. Se Banduri II, sid. 3

[2] Jfr tidigare, delvis felaktiga sammanställningar av Thurmann sid. 390, och Lehrberg sid. 352. Munch II, sid. 189, skriver '— — har vel paa Oldn. heddet «né sofi» eller «eigi sofi»'.

[3] I fsv. språkform *næ*. Jfr Noreen Aschw. Gr., § 114, anm.

[4] Jag begagnar här beteckningen ᛂ för *e*. Jfr ovan sid. 1 Beträffande användningen av runan ᛒ som tecken för gammalt hänvisar jag till skrivningen ᚠᛁᚢᛐᛒ på Gunderupstenen II, som a ses härstamma från senare hälften av 900-talet. Jfr Wimmer Rune schrift, sid. 293, De da. Runemindesm. I. 1, sidd. CXLI och CXLI Noreen Pauls Gr.[2] I, sid. 525.

[5] Ljudvärdet för ъ kan icke med säkerhet fastställas. J Leskien sid. 5. De vokaler, som man närmast tänkt på [*u* och *ö* återges båda i runskrift med ᚢ. Se Wimmer Runenschrift, sid. 32

även läsningen **Nessupi* möjlig, ja till och med *Essupi*. Ty det är tänkbart, att det närmast föregående ordet slutade med *n*, och om ordskillnadstecken icke funnos utsatta, behövde runan ᚾ icke å nyo utskrivas, utan läsaren fick själv avgöra, om han skulle uttyda namnet som *Essupi*, *ne supi* eller *né sofi*.

Tanken på att fördubbla ett slutljudande *n* i det ord, som föregick forsnamnet, är gammal, och man har påpekat, att den grekiska texten har *ἐπονομαζόμενον* ffför *'Εσσουπῆ* [1]. För det fall, att Konstantinos förlägg varit en runskrift, behöver ingen felskrivning antagas, ja icke engång felaktig utläsning av runtecknet för *n*.

Jag förmodar att textens

*[καὶ πρῶτον μὲν ἔρχονται εἰσ τὸν πρῶτον φραγμὸν] τὸν ἐπονομαζόμενον 'Εσσουπῆ*

i förlägget motsvarats av:

ᛆᚢᚴᛆᛚᛆᚾᛁᛆᛋᚢᛒᛁ
aukalaniasupi

Om man nu drager sig till minnes, att konjunktionen *auk*, *ok* även kunde fungera som pronomen relativum [2], samt att ett suffigerat *-[a]n* kunde användas likvärdigt med *han* [3], kan man läsa:

1. *auk kallan Essupi* 'och kalla den [forsen] *Essupi*'
2. *auk kalla Ne supi* 'vilken de kalla *Ne supi*'
3. *auk kalla Né sofi* 'vilken de kalla *Né sofi*'

Icke ens härmed äro alla kombinationsmöjligheter uttömda. Då fvn. *ǽ* är belagt med negerande betydelse [4],

---

[1] Se Thunmann sid. 106, not b, sid. 389, not b.

[2] Så ännu i Ög, BB, XXV, pr: *ær þæt hæst fyl ok gangær — — — bitær marfyl ok gangær — — — bitær marfyl ok rindær*. Se Noreen Altschwedisches Lesebuch, sid. 158.

[3] Jfr *kiplaran, bindran* Ög, Uaþa mal, XXXI. 2, samt enligt Cederschiöld's påtagligen riktiga emendation [i SNF II.3. sid. 2, not 2] **upan* [i st. f. *vpa han*] i rim med *slan*, Erikskrönikan 3856. Om dessa formers förhistoria se Kock Ark. XXIV, sid. 188.

[4] Bugge Norrœn Fornkvæði, sid. 396 b. Fritzner Ordbog² III, sid. 1068. Gering Vollständiges Wörterbuch zu den Liedern der Edda, sid. 1238.

kan man också läsa *ǽ sofi*. Vidare kan man tänka sig, att det streck, som av Konstantinos utlästs som *i*, icke varit annat än radens slutram. På detta sätt får man fram läsningarna *né sof* och *ǽ sof*. Huruvida normalt språkbruk iakttages i dessa kombinationer eller icke är en fråga av underordnad betydelse, såsnart man med mig betraktar kejsarens etymologier endast som en lek med bokstavstecken. Men sammanställandet av dessa olika möjligheter kan för oss hava en ganska stor betydelse, då det gäller att leta efter forsens *verkliga* namn. Jag vill icke ett ögonblick dröja vid tanken, att den skulle hetat 'sov icke', utan går nu ett efterse, huruvida runkombinationen [ᚼ]ᛁᚼᛋᚢᛒ[ᛁ] täcker något ännu levande namn på en fors i Dnjepr ovanför Сурской.

Det närmast föregående hindret för passagen längs Dnjepr är en забора[1], vars namn har olika form i olika källor. I 'Новый и полный географическій словарь', sid. 251, heter den Яицская забора. Lehrberg sid. 324, kallar den *Jazkaja Sabora*, Stuckenberg sid. 254, *Sabora Jazewa*, Чужбинскій sid. 90, Яцева забора[2] och Семеновъ II, 430, Яцевъ[3].

Jag har frågat två infödda ryssar angående uttalet av Яцевъ, och ingendera har ansett sig kunna avgöra med säkerhet, om namnet bör uttalas Яцевъ eller Яцовъ, och

---

[1] Забора är ett hinder, som sträcker sig blott över en del av flodens bredd, men om hindret går över flodens hela bredd, kallas det порогъ. Jfr Lehrberg sidd. 320—321, Чужбинскій sid. 90, Thomsen sid. 50.

[2] Dessutom meddelar Чужбинскій, såsom tidigare nämnts, att denna забора även skulle kallats Звонецъ. Men det bör märkas, att Чужбинскій [och enligt Lehrberg sid. 324, även andra] sammanslår med varandra *Woloschina Sabora* [så hos Lehrberg; Stuckenberg: *Woloschnowoj*, Семеновъ: Волошиновъ, Чужбинскій: Вол-шиная] och *Jazkaja Sabora*, som ligga tätt intill varandra. Stuckenberg och Семеновъ skilja dem däremot åt. Det kan sålunda icke avgöras med säkerhet, om Звонецъ var ett namn på Волошиновъ eller Яцевъ [så hos Семеновъ], eller på båda tillsammantagna.

[3] 'Въ $2^1/_2$ в. ниже порога [Кадацкаго] находятся Волошиновъ и за нею Яцевъ зàборы'.

härom kan i själva verket endast den, som känner det lokala uttalet, ge besked[1]. Belägg för övergång av *e* till *o* bl. a. i ställning efter ц finnas enligt Соболевскій s. 59, i dokument från Kiev nedskrivna på 1100-talet. Härtill kommer:

1. att ändelserna -овъ och -евъ äro funktionellt likvärdiga;

2. att ändelsen -овъ är den vanligare och av främlingar ej sällan insättes i st. f. -евъ, vilket man kan iakttaga i Finland i fråga om ryska familjenamn;

3. att forsen ovanför Яц*евъ* heter Волошин*овъ* [Семеновъ].

På grund av alla dessa nu anförda omständigheter vågar jag tro, att namnet på forsen Яцевъ normalt, eller åtminstone alternativt, uttalats *Яцовъ. Med *Яцовъ torde även den längre formen *Яцовый hava växlat, likasom Волошиновъ hos Stuckenberg kallas *Woloschnowoj*.

Huru skulle *Яцовый skrivas av en skandinav på 900-talet? Säkerligen:

ᛁᛅᛋᚢᛒᛁ

Då ᛁᛅ användes som tecken både för *ia* och för *æ*, behöver jag ej utreda, huruvida nordborna substituerade *ia* eller *æ* för slaviskt *я*. Belägg för *æ* som substitut för *я* anföras av Mikkola i Ark. f. nord. fil. XXIII, sid. 280.

Assimilationen *ts*[2] = *ss* försiggick i förlitterär tid; belägg finnas från 1000-talet[3], och ingenting hindrar antagandet, att denna förändring åtminstone i en del dialekter kunnat inträda tidigare. För *o*-ljudet var ᚢ normaltecken. Det ryska tonande spirantiska *v*-et[4] kunde knappast betecknas med någon annan runa än ᛒ, som bl. a.

---

[1] Namnet på en biflod till Припять uttalas enligt Семеновъ V, sid. 995, på tre olika sätt: Ясельда, Ясольда, Яцольда.

[2] Om ц = *ts* se Leskien sid. 20.

[3] Noreen Aschw. Gr., § 290. 2. Bugge Norges Indskr. med de yngre Runer. Hønenrunerne, sid. 7.

[4] Jfr Leskien sid. 19.

var tecken för bilabialt, spirantiskt, tonande *ƀ*, medan ᚠ betecknade ett tonlöst ljud, och ᚢ en vokal eller halvvokal utan spirantiska egenskaper. Ändelsen -ый likställdes med *i* alldeles som hos Konstantinos [*'Οστροβουνι* = островный].

Jag kan inte tro annat än att namnet *'Εσσουπῆ* hos Konstantinos motsvarar nutidens Яцевъ. Man skulle visserligen närmast vänta sig, att härmed åsyftades den första porogen, kallad Кодацкій [1], Кайдакскій eller Кадацкій, Старокайдацкій [2]. Men å andra sidan framhålles av Lehrberg sid. 344 f., att Konstantinos' beskrivning av *'Εσσουπῆ* alls icke passar in på den första katarakten. 'Der Kaiser', säger Lehrberg, 'spricht von schroffen, hohen Felsen, die sich in der Mitte desselben befänden, und wie Inseln erschienen. Dergleichen gibt es bei dem Kaidakischen Porog nicht; — — — —'. Om färden genom Яцева забора säger Чужбинскій, som tror att denna fors icke är omnämnd av Konstantinos och sålunda ej kan vara påverkad av dennes skildring: — — — 'Кое-гдѣ рощица, кое-гдѣ каменный утесъ придаютъ разнообразіе' d. v. s.: här och där en lund, här och där en klippbrant, som erbjuder omväxling'. Dessa yttranden hänföra sig visserligen till stränderna, men då terrängen är klippfylld, finnas klippor kanske också i själva forsen. Detta förnekas åtminstone icke uttryckligen ifråga om Яцевъ, medan Lehrberg's yttranden om att Кодацкій saknar klippöar, äro otvetydiga.

Jag vill ännu fästa uppmärksamheten vid att Konstantinos för hela sträckan ovanför Лоханскій ∾ *Οὐλβορσί* nämner blott *ett* namn och ger blott *en* naturbeskrivning. Då på denna sträcka finnas fyra forsar: Кодацкій, Волошиновъ, Яцевъ, Сурской, och då några författare dessutom skilja Кривая забора från Лоханскій och räkna den förra som en femte fors ovanför Лоханскій, förstår man, att namnet *'Εσσουπῆ* kan hänföra sig till en fors och natur-

---

[1] Чужбинскій sid. 89.

[2] Семеновъ II, sid. 430.

beskrivningen till en annan, förutsatt att den nu icke skulle passa på Яцевъ. Detta torde den emellertid göra. Jfr tilläggen.

---

Utom på forsarna i Dnjepr omtalar Konstantinos dubbelnamn även på 'borgen' *Kiev*, som kallas *Κιοάβα*, *Κιόβα*, men också *Σαμβατάς*. Att detta *Σαμβατάς* är ett skandinaviskt ord, har man länge antagit. Enligt uppgift av Thomsen IV, sid. 9, har Dobrovský i Wiener Allg. Literaturzeitung 1814, 403 [1], Slovanka 1814, 246, förklarat *Σαμβατάς* ur *sam* 'unâ' och *bât (bâtr)* 'navis', 'ergo locus ubi naves conveniunt', och denna förklaring har sedan citerats och upprepats i ett tillägg till Miklosisch' upplaga av Chronica Nestoris, sid. 195. Utan kännedom om denna äldre förklaring har Höjer sid. 337, tolkat *Σαμβατάς* som *Sambáta-ás*. Höjer tillägger: '*Sambátar* måste betyda sådana båtar, som följas åt, d. v. s. en flotta, och *Sambáta-ás* således en flottstation'. Mot dessa meningar, Dobrovský's och Höjer's, har Thomsen IV, sid. 6—10, uppträtt med stor bestämdhet och fasthåller vid sin i Ryska rikets grundläggning, sid. 64, uttalade gissning, att *Σαμβατάς* vore en felskrivning för *Σαμβακάς*, vilket borde tolkas som *Sandbakka-ás* eller som *Sandbakki*, då *-ας* kunde uppfattas som ett betydelselöst bihang på samma sätt som i Konstantinos' namn på Novgorod: *Νεμογαρδάς* [2]. Bugge Ark. II, sid. 170, instämmer i Thomsen's kritik av Dobrovský och Höjer och accepterar Thomsen's förklaring av ändelsen *-ας*, men antager för sin del, att namnet från början lytt *Sandvað*.

Jag skall icke uppehålla mig vid dessa etymologier [3], utan i stället understryka en viktig omständighet, som framhålles av Bugge sid. 171. *Σαμβατάς* kan icke gärna

---

[1] Kunik sid. 425, noten, citerar en uppsats av Dobrowsky om Dnjepr-namnen, tryckt i nämnda tidning 1816, aug. n:o 67.

[2] Thomsen IV sid. 6.

[3] Om Гедеоновъ's misslyckade försök att härleda *Σαμβατάς* från ungerskan se Smith sid. 352, och Thomsen sid. 153, not 41.

vara ett skandinaviskt namn på Kiev, emedan denna stad av nordborna benämndes *Kænugarðr*[1]. Bugge antager därför — likasom Thomsen gör detta alternativt i Hist. Tidskr. 3, bil., sid. 9 — att namnen *Kiev* och *Σαμβατάς* icke fullständigt täcka varandra. Bugge framhåller visserligen, att Konstantinos i sådant fall skulle uttryckt sig inkorrekt, men tillmäter denna omständighet ingen större betydelse.

För min del tror jag, att svårigheterna lösas enklast, om man antager, att *Σαμβατάς* varken är ett namn på *Kiev* eller något namn överhuvudtaget, utan en verbform, som Konstantinos missförstått. Den runtext, som Konstantinos enligt min hypotes begagnat, kan efter namnet på Kiev ha fogat ᛋᛅᛋᛏᛅᚦᚱᛁᛅᛦᛋᛅᛘᛒᛅᛏᛅᛋᛁ *sā staþr æʀ sambātas ī*, vilket betydde: 'den plats, där man bildar båtlag'. Konstantinos tydde *æʀ* som kopula och det slutljudande *i* som runskriftens ram, och fick på detta sätt fram ett namn, som till sin ändelse påminte om *Νεμογαρδάς*

Så, eller på annat liknande sätt, kan man tänka sig uppkomsten av 'namnet' *Σαμβατάς*. Mitt betraktelsesät erbjuder flere viktiga fördelar.

1. Man tvingas ej att antaga, att Kiev haft tv skandinaviska namn.

2. Man behöver ej antaga, att Konstantinos me varandra identifierat två namn, som beteckna olika orter

3. Man kan, utan att bryta mot ordbildningsläran fasthålla vid Dobrovský's och Höjer's enligt min me ning evident riktiga sammanställning av *Σαμβατάς* me *sam-* 'una' och *bátr* 'båt'. Det kan icke vara en tillfällig het, att 'namnet' *Σαμβατάς* är knutet just vid den ort, dä ryssarna enligt Konstantinos höggo sönder sina gaml båtar och köpte nya för färden utför forsarna. Att dess nya båtar skulle haft samma dimensioner som de gaml är föga troligt — varför skulle de gamla då kasserats? — och härav följde, att nya båtlag måste bildas, att ma måste '*sambātas*'. Thomsen's anmärkning[2] att den egen

[1] Om detta namn se Mikkola Ark. f. nord. fil. XXIII, sid. 28

[2] Hist. Tidskr. 3, bil., sid. 9.

liga samlingen av hela flottan icke ägde rum vid *Kiev* utan vid *Vytitschev* inverkar icke på min åsikt. Inskeppningen var säkert ett viktigare ögonblick än eskaderbildningen.

---

I fråga om två 'namn' hos Konstantinos, *Ναπρεζή* och *Σαμβατάς*, har jag antagit, att de inga namn äro, utan ett adverb och ett verb, vilka av kejsaren missförståtts och uppfattats som namn. Som stöd för dessa mina hypoteser vill jag anföra ett kuriöst exempel på ett väsentligen likartat missförstånd. Detta exempel finner man i Nestor's krönika, i berättelsen om den kamp, som fördes mellan drevljanernas folk å ena sidan samt Ruriks son Igor och dennes gemål Olga å den andra[1]. I korthet refererad är kronikörens berättelse följande:

Igor hade gjort ett krigståg mot drevljanerna för att pålägga dem en högre skatt än den de förut betalade. Och när han hade utpressat skatten, gav han sig på väg hemåt. Men på återvägen ångrade han sig, att han inte ställt upp ännu högre fordringar, sände hem en del av sitt folk med det vunna bytet och tågade med sina övriga följeslagare ånyo mot drevljanerna. Desse rådslogo med sin furste *Mal* och beslöto dräpa Igor, vilket de också gjorde. Emellertid uppehöll sig Igors enka i Kiev med sonen Svjatoslav. Och drevljanerna sade: 'se vi hava dräpt den ryske fursten, låt oss gifta hans enka Olga med vår furste *Mal*, och sedan kunna vi förfara med Svjatoslav efter godtfinnande'. Sedan skickade drevljanerna sändebud till Olga för att förmå henne till giftermålet, men Olga, som ville hämnas sin mans död, lockade drevljanernas sändebud i en fälla och bragte dem om livet på ett grymt sätt.

Det märkligaste i denna berättelse är ett yttrande, som lägges i munnen på drevljanernas sändebud, då de

---

[1] Smith sidd. 50 f., Полное собранiе I, sidd. 23 f.

skola framföra frieriet, samt de kommentarier, med vilka kronikören beledsagar deras ord.

Slutorden i frieriet lyda på ryska: 'да пойди за князь нашь за Малъ', och kommentatorn säger: 'бѣ бо имя ему Малъ, князю Дерьвьску'. Eller på svenska: '*Gift dig med vår furste, med Mal*', samt: '*ty han hette Mal, den dreviske fursten*'. Nu må man lägga märke till, att det i det föregående redan två gånger sagts, att drevljanernas furste hette *Mal*. Då kronikören här anser sig böra upplysa om att fursten verkligen hette på detta sätt, ser man, att den sammanhängande skildringen av mellanhavandena mellan drevljanerna och det Kievska furstehuset måste vara hopfogad av åtminstone två berättelser. I historiens förra avdelning talas det två gånger om drevljanernas furste *Mal* som en känd person. I den senare avdelningen är det icke så. Tvärtom, då berättaren i oratio recta anfört sändebudens ord: *gift dig med vår furste, med Mal*, stannar han ett ögonblick villrådig och tillägger — *ty han hette Mal, den dreviske fursten.* Man får ofrivilligt intrycket av att dessa ord tillfogats mera för att nedtysta berättarens egna tvivelsmål än för att undervisa läsaren. Och det är icke underligt, om kronikören här blivit en smula tveksam, ty redan den form, i vilken drevljanernas yttrande refereras, är påfallande genom den omotiverade upprepningen av prepositionen *med [за]* i frasen *med vår furste, med Mal* [за князь нашь за Малъ]. I den del av texten, där *Mal* omtalas såsom en känd person, heter det på ena stället:[1] 'со княземъ своимъ Маломъ', och på det det andra[2]: 'за князь свой Малъ', i det prepositionerna со, за användas en gång framför ordet князь (furste), men ingalunda andra gången framför det förmodade egennamnet Малъ *(Mal)*.

Den säkerhet, med vilken det i berättelsens förra del påstås, att det funnits en drevljansk furste med namnet *Mal*, får icke vilseleda oss. Då man känner de medel-

---

[1] Полное собранiе I $23_{14}$.
[2] » » I $23_{7}$.

tida kronikörernas blinda tilltro till sina källor, förstår man, att uppgiften icke behöver vila på någon fastare grund än en gissning av samma art som den snusförnuftiga reflexionen om *Mal* i berättelsens senare avsnitt. Så mycket mera avseende bör fästas vid tvivelsmålen hos en krönikeskrivare, som undantagsvis röjer en smula kritik, och framför allt vid den egendomliga syntaktiska byggnaden i frasen:

*gift dig med vår furste, med Mal.*

Denna fras blir omedelbart begriplig, om man fattar den som en översättning från skandinaviskt tungomål. Enligt stadganden i äldre Västgötalagen var ett äktenskap juridiskt bindande, om det skedde *mæþ mund ok mæþ mæli*, d. v. s. med hemgift och (högtidligt) avtal[1]. Uttrycket *giptas mæþ mali* har säkerligen använts i samma mening som Västgötalagens *giptas [mæþ mund ok] mæþ mæli*. Härom vittnar bland annat fornspråkets *giptar mal*, nsv. *giftermål*. En främling, som till en viss grad behärskade skandinavernas tungomål, men icke var hemmastadd i deras juridiska terminologi och icke visste, att *giptas* konstruerades med dativ, kunde knappast undgå att i orden *giptas mæþ mali* inlägga betydelsen *gifta sig med en person vid namn Mal.*

Någon drevljansk furste med namnet *Mal* har säkert aldrig existerat, utan namnet har uppkommit genom missuppfattning av en skandinavisk källa[2]. Och om jag tolkat ordet Малъ riktigt, synes det mig, att jag därmed uppvisat ett motstycke till de missförstånd, genom vilka Konstantinos enligt mitt förmenande skapat 'namnen' *Ναπρεζή* och *Σαμβατάς*.

---

[1] Eller enligt Schlyter Ordbok, sid. 450 b: 'tal, som af giftoman hölls vid qvinnas bortgiftande'.

[2] Jfr E. Estlander's uttalande om Jaroslavs 'ryska rätt' i Tidskrift utg. af Juridiska föreningen i Finland 1902, särtryck, sid. 14: 'man frästas antaga en omedelbar öfverflyttning af ett svenskt lagbud uti rysk språkdräkt'.

Jag hoppas hava gjort det sannolikt, att både Nestor's krönika och Konstantinos' skildring av 'ryssarnas' färder till Konstantinopel delvis stödja sig på skandinaviska källor, samt att det svenska itinerarium, som Konstantinos begagnat, varit skrivet med runor.

---

Innan jag avslutar denna uppsats, anhåller jag att få framföra mina hjärtligaste tacksägelser till professorerna J. Mandelstam och J. J. Mikkola, samt icke minst till bibliotekarien A. Igelström, vilka alla givit mig anvisning på sådan litteratur i ämnet, som jag utan deras medverkan säkerligen icke hade funnit vägen till. Genom bibliotekarien Igelström's förmedling har jag dessutom fått mig tillsända böcker och kartor från Kejserliga biblioteket i St. Petersburg.

*Hugo Pipping.*

---

## Tillägg:

*Till sidd. 5—6 [Ulfshali]. Гедеоновъ* Варяги и Русь II, sidd. 540—541 säger, då han diskuterar namnet *Γελανδρί*: 'Om man medger, att en larmande fors kan kallas 'det starka bullret' (vilket ingalunda är märkvärdigare än benämningarna не спи, Волчій хвостъ o. s. v.), eller att Konstantinos tagit sin slaviske sagesmans förklaring för namnet på forsen, föreligger för oss en rent slavisk form — — — —'. Härav synes framgå, att det funnits en fors (i Dnjepr?) med namnet Волчій хвостъ = *Ulfshali*. Ty man kan väl svårligen tänka sig, att Гедеоновъ skulle förväxlat forsnamnet Волчье горло med det kända personnamnet Волчій Хвостъ [Kunik II, sid. 129].

*Till sidd. 17—18, 19 not 6, 22 not 2.* [Звонецъ ∾ **Gællændr*]. Sedan jag numera haft tillfälle att själv genomgå Древняя Россійская Идрографія, finner jag, att

Чужбинскій's referat rörande Звонецъ är väl summariskt. Just där Звонецъ omtalas, föreligger ett (av Спасскій observerat) påtagligt redaktionsfel. Möjligen har namnet Звонецъ här införts av misstag och i stället överhoppats, där det bort upptagas.

*Till sidd. 24—25* [Яцевъ]. Mitt antagande, att farleden vid Яцевъ varit örik, vilar på följande grunder. Lehrberg sid. 324, och Stuckenberg sid. 254, uppgiva båda, att *Jazkaja (Jazewa) Sabora* har sitt namn efter en närbelägen ö. Enligt Lehrberg bildas *Jazkaja* av en rad klippor, som kanta flodens vänstra strand, begynnande vid *Woloschina* och slutande 400 'Faden' ['Faden' betyder här sannolikt сажень] längre ned. Гидрографическая карта visar, att farleden c. 600 сажень nedanför Волошинова, alltså c. 200 сажень nedanför Яцевъ, löper in mellan två öar, som äro c. 2 kilometer långa och $^1/_5$ kilometer breda. På ett av de handtecknade bladen i Атласъ Днепрскимъ картамъ kan man, ehuru namnet Яцевъ icke är utsatt, med ledning av Lehrberg's beskrivning tydligt följa sträckningen av denna забора längs vänstra flodstranden. Avståndet mellan södra ändan av Яцевъ och det såsom en fors tecknade inloppet mellan öarna kan här direkte uppmätas till 200 сажень [knappt $^1/_2$ kilometer]. En från den östra ön utspringande udde minskar ännu detta avstånd med nära hälften.

Man får icke låta sig vilseledas av att den strida passagen mellan öarna på den handtecknade kartan benämnes пор[огъ] сурски. Ty längre ned på samma karta anträffa vi припоръ [= förträngning] сурски, just där Гидрографическая карта har Порогъ Сурской.

*H. P.*

---

# *Bilaga.*

## Brev från Sophus Bugge.

Kristiania, 7 — 6 — 03.

Höitærede Hr Docent Pipping!

Modtag min bedste Tak for deres venlige Brev af 2:den Juni. Om Martebo-Indskriften har jeg allerede skrevet til Lektor Brate.

Jeg beder Dem tilgive, at jeg icke hidtil har givet Dem noget Svar om de i Deres Brev af 17:de Januar givne Meddelelser om Pilgård-Indskriften. Grunden er den, at jeg paa Grund af min Øiensvaghed ikke straks kunde benytte disse.

Jeg kan ikke noksom takke Dem for Deres Læsning og Tolkning af Pilgård-Indskriften samt for den tilsendte Fotografi. Men naar De stiller denne Læsning og Tolkning til min Raadighed og i Deres sidste Brev taler om, at De med Spænding venter en Opsats af mig om Pilgård-Indskriften, saa er dette en altfor stor Godhed, som jeg ikke har fortjent og ikke kan modtage. Jeg har jo tidligere i „Runverser“ meddelt en *ravgal* Læsning og tolkning af Indskriften. Derfor maa *De* skrive om Pilgård-Indskriften, thi Deres Læsning er jo aabenbart saagodtsom overalt rigtig.

Men det skal glæde mig, om jeg nu kan rette paa det, som jeg för har gjort galt, ved et mulig rigtigt og vigtigt Bidrag til Indskriftens Tolkning.

Om Læsningen har jeg kun usikkert at bemærke. Förste Ord opfatter De som: *biar[t]fan.* Skulde det ikke, då Kvistene paa förste Rune er usikre, være muligt at læse förste Rune som *h*? og at forstaa *hiar* som „her“? Foran förste Ord i Linie 2 skulde man af syntaktiske Grunde vente *þair.* Er det umuligt at læse dette paa Stenen?

Men dette er jo Ubetydeligheder. Viktigere er det fölgende.

I Linie 6 transcriberer De: *viti ai fǫr.* Hvorledes de oversætter Linie 6 og Linie 7, ved jeg ikke.

Jeg vorer at oversætte saaledes: „De skal söge til Aifur[1]; dette Ombud (eller Opdrag) gav Vivil.“

*uiti* forstaar jeg som Præsens Konjunktiv 3 Pers. Flertal af *vitja,* her ifölge yngre Sprogbrug forbundet med Akkusativ. Oldn. *bjóða um* betyder „att give et Ombud“.

*aifur* er, tror jeg, det hos Konstantinos Porphyrogennetos forekommende svenske Navn paa fjerde Fos i Dnjepr: *Aifor.* Se Thomsen *Ryska Rikets Grundläggning* S. 53, 57 ff.

Det er vel Meningen, at alle de fire Mænd, som har sat Mindestenen, er Brödre. Det siges ikke, i hvilket Forhold de har staaet til Ravn, efter hvem Stenen er sat. Mulig har han været deres Broder. Det siges, at de för har sat flere Stene efter Ravn, men *hvor*, siges ikke. Dog synes det at maatte være sydpaa, da deres Reise sydpaa nævnes umiddelbart efter.

Hvis min i det foregaaende fremsatte Formodning er rigtig, synes Ravn at være död paa en Reise i Rusland, ved Dnjepr, vel snarest i Nærheden af eller i Fossen Aifor.

Vivil har vel været Ravns Fader, hvis Ravn ikke har været en betroet Tjenestemand hos Hövdingen Vivil.

Vivil synes at have udsendt de fire Mænd, kanske Ravns Brödre, for at reise Mindestene over ham der, hvor

---

[1] se dog nedenfor.

han döde, og paa andre Steder, som han besögte paa sin sidste Reise.

Vivil maa have været en Gotlænding ligesom Ravn. De fire Mænd synes at have sat Mindestenen over Ravn i Hjemlandet den gang, da de kom tilbage fra sin Reise i Rusland. Det er naturligt, at Mænd, som kom fra Rusland, landede i Slite Havn paa Gotlands nordöstlige Kyst, hvor Stenen er funden.

Efter det foregaaende synes *rufstain* (den brustne Sten, Stenen med Hul i) att maatte söges ved Dnjepr, snarest i Nærheden af Fossen Aifor.

---

Indskriften bestaar efter mit Skjön dels af Vers, dels af Prosa. Förste Linie synes at indeholde et Par Verslinjer.

Anden og tredie Linje tager jeg for Prosa. Fjerde Linie synes at indeholde ett Par Verslinjer.

Femte Linje tager jeg for Prosa.

Endlig synes sjette og syvende Linje at indeholde et Par Verslinjer, *uiti* har mulig været udtalt: *vitji*; da bliver förste Stavelse lang ved Position.

Indskriften synes at være fra omkring Aar 1000. Den er neppe ældre, da den mangler Runen *ýr*. For sen Tid taler ogsaa bl. a. Formen *imunr*. Paa den anden Side viser Relativet *is*, at Indskriften ikke tör sættes altfor langt ned.

---

Det skulde meget interessere mig at höre Deres Mening om min nye Opfatning af Indskriften og særlig av Runerne *aifur*.

Hvis min Formodning om de Stene, som de fire Mænd siger sig tidligere at have sat efter Ravn, er rigtig, saa synes der mig endog at være Grund til at söge at faa opsporet én af disse af mig antagne gotlandske Runestene i Rusland. De maatte vel tildels söges ved Dnjepr og i det mindste én ved Fossen Aifor.

I alfald kunde der kanske være noget Haab om ved Dnjepr i Nærheden af Fossen Aifor at gjenfinde *Rufstain* (den brustne Sten eller Stenen med Hul i). I saa Tilfælde vilde det være interessant at faa vide Stenens slaviske Navn.

Jeg har allerede sat mig i Bevægelse for, om muligt, at faa anstillet Undersögelser herom i Rusland. Skulde De, hvis De holder min Opfatning for sandsynlig, og hvis De har Forbindelser i Rusland, finde det rimeligt at gjöre noget for denne Sag? Det vilde jo være interessant, om man kunde paa den Maade faa frem et Vidnesbyrd om Svenskernes gamle Reiser i Rusland. Mulig kunde man opnaa noget ved at udlove en Belönning for fundet af en Runsten i de nævnte Egne. Men man maatte udtrykke sig saa, at man ikke kom til at betale for nylavede falske Runeindskrifter.

Finder De disse mine Antydninger altfor eventyrlige?

Med Höiagtelse
Deres forbundne
Sophus Bugge

[Efterskrif]t
[Ett par ord bortrivna] synes *uitiaifur* snarere at burde forstaaes som *vítt í Aifur* „langt i Aifur" og at burde forbindes med det foregaaende *kuamu* „de kom" (uagtet linie 6 er Vers, medens Linie 5 er Prosa).

Herefter synes *rufstain* snarest at maatte söges i selve Fossen Aifor.

---

## Litteraturförteckning.

Arbeten, som icke varit tillgängliga, utmärkas med en stjärna.

*Banduri, A.* Imperium orientale. Parisiis 1711. Tom. I, sidd. 59—60. Tom. II, Animadversiones, sidd. 36—38.

*Bayer, T. S.* Origines Russicæ. Commentarii Academiæ Scientiarum Imperialis Petropolitanæ. Tomus VIII. Ad annum 1736. Petropoli 1741. Sid. 410. Cit. Bayer I.

*Bayer, T. S.* Geographia Russiæ vicinarumque regionum circiter A. C. 948. Ex Constantino Porphyrogenneta. Commentarii Academiæ Scientiarum Imperialis Petropolitanæ. Tomus IX. Ad annum 1737. Petropoli 1744. Cit. Bayer II.

*Beauplan* Description d'Ukranie. Rouen 1660. Sidd. 17—21. Jfr Thomsen sid. 150, samt Устряловъ.

*Bugge, S.* Oldsvenske Navne i Rusland. Arkiv for nordisk Filologi II.

**Dobrovský* Wiener Allg. Literaturzeitung 1814, 403; Slovanka 1814, 426. Se Thomsen IV, sid. 9. Cit. Dobrovský.

**Dobrowsky* Wiener Literaturzeitung 1816, Aug. No. 67 Se Kunik II, sid. 425, noten.

*Dorn, B.* Caspia. Mém. de l'Acad. imp. des sciences, VII:e série XXIII. S:t Pétersbourg 1877. Sidd. 414—415

*Durich, F.* Bibliotheca slavica. Vindobonæ 1795. Sidd 219—232.

von *Engel, J. Chr.* Fortsetzung der Algemeinen Welthistorie. Halle 1796. Sidd. 14—15.

*Estlander, E.* Jaroslavs 'ryska rätt'. Tidskrift utg. a: Juridiska föreningen i Finland. 1902.

*Ewers, G.* und *v. Engelhardt, M.* Beiträge zur Kenntniss Russlands und seiner Geschichte. Erster Band. Dorpat 1818. Anteckningar av anonym förf. sidd. 401—434. Cit. Ewers.

*Ewers, G.* Kritische Vorarbeiten zur Geschichte der Russen. Dorpat 1814. Sidd. 150—165.

*Georgi, J. G.* Geographisch-physikalische und naturhistorische Beschreibung des Russischen Reichs. Erster Theil. Königsberg 1797. Sidd. 308—309.

*Güldenstädt, J. A.* Reisen durch Russland II. St. Petersburg 1791. Sidd. 107—109.

*v. Gutzeit, W.* Die skandinavischen Namen im anfänglichen Russland. Riga 1880. I, *II, *III.

*v. Gutzeit, W.* Erläuterungen zur ältesten Geschichte Russlands. Riga 1883. Sidd. 3—10.

*Hjärne, H.* Anmälan av Thomsen, Ryska rikets grundläggning. Nordisk Tidskrift utgifven af Letterstedtska föreningen 1883.

*Höjer, N.* Bidrag till varägerfrågan. Historisk Tidskrift 3. Stockholm 1883. Cit. Höjer.

*Höjer, N.* Genmäle till Dr W. Thomsen. Historisk Tidskrift 4. Stockholm 1884. Bilaga.

*Jónsson, F.* Anmälan av 'Nordiska studier tillegnade A. Noreen'. Nordisk Tidsskrift for Filologi, III Række XIII, sid. 38.

*Kiepert, H.* Karte des russischen Reichs. Berlin 1882.

*Kunik, E.* Die Berufung der schwedischen Rodsen durch die Finnen und Slawen. Zweite Abtheilung. St. Petersburg 1845. Sidd. 422—438. Cit. Kunik.

*Lehrberg, A. C.* Untersuchungen zur Erläuterung der älteren Geschichte Russlands. Herausgegeben durch Ph. Krug. St. Petersburg 1816. Sidd. 319—382.

*Leskien, A.* Handbuch der altbulgarischen Sprache. Vierte Auflage. Weimar 1905.

*Mikkola, J. J.* Om några ortnamn i Gardarike. Ark. f. nord. fil. XXIII, sidd. 279 ff.

*Miklosich, Fr.* Lexicon palæoslovenico—Græco—Latinum. Vindobonæ 1862. Cit. Miklosich.

*Miklosich, Fr.* Chronica Nestoris. Vindobona 1860. Sid. 195.

*Munch, P. A.* Samlede Afhandlinger udgivne af G. Storm. Christiania 1872—1876. II. Sidd. 189 f.

*Nestor* se Miklosich, Smith och Полное собранie.

*Pipping, H.* Om Pilgårdsstenen. Nordiska studier tillegnade Adolf Noreen. Uppsala 1904. Sidd. 175 ff.

*Rafn, C. C.* Nordboernes Forbindelser med Østen i det niende og nærmest følgende Aarhundreder. Antiquarisk Tidsskrift, udgivet af det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab. 1852—1854. Sidd. 157 ff.

**Rafn, C. C.* Antiquités de l'Orient. Copenhague 1856. Sidd. VII—VIII. Se Smith sid. 222.

*Schafarik, P. J.* Slawische Alterthümer. Deutsch von Mosig von Ærenfeld, herausgegeben von Heinrich Wuttke. Zweiter Band. Leipzig 1844. Sidd. 146—148. Cit. Schafarik.

*Schlözer, A. L.* Fortsetzung der Algemeinen Welthistorie XXXI. Halle 1771. Sidd. 527—528.

*Schoettgenius, Chr.* De originibus russicis dissertationes septem. Dresdæ & Lipsiæ 1731. Sectionis tertiæ caput III, § 3, § 4. Sidd. 4—6.

*Smith, C. W.* Nestors Russiske Krønike, oversat og forklaret. Kjøbenhavn 1869. Sidd. 221 f. och 232, 352.

*Strube de Pyrmont, F. H.* [På titelbladet stå blott initialerna F. H. S. D. P., men fullständiga namnet finnes utskrivet med bläck i Allmänna bibliotekets exemplar.] Dissertation sur les anciens Russes. S:t Pétersbourg 1785. Sidd. 37—44. Kunik II, sid. 425, citerar Strube 1756, men i hans nämnda år utgivna 'Discours sur l'origine et les changemens des loix Russiennes' har jag ej funnit någonting om Dnjeprs forsar.

*Stuckenberg, J. Ch.* Hydrographie des Russischen Reiches. Dritter Band. St. Petersburg 1847. Sidd. 252—257.

*Szujew, W.* Beschreibung seiner Reise von St. Petersburg nach Cherson. Dresden und Leipzig 1789. Sidd. 181—187.

*Swięcki, T.* Opis starożytnéy Polski[2] II. Warschau 1828. Sidd. 190—191.

*Thomsen, V.* Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna. Öfversatt af Sven Söderberg. Ur vår tids forskning 30. Stockholm 1882. Cit. Thomsen.

*Thomsen, V.* Der Ursprung des russischen Staates. Deutsch von L. Bornemann. Gotha 1879. Cit. Thomsen II.

**Thomsen, V.* The Relations between Ancient Russia and Scandinavia and the Origin of the Russian State. Oxford and London 1877.

*Thomsen, V.* Bemærkninger om Varægerspörgsmålet. Historisk Tidskrift 3. Stockholm 1883. Bilaga. Cit. Thomsen IV.

*Thunmann, J.* Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker. Erster Theil. Leipzig 1774. Sidd. 106 och 386—390.

*Zannoni.* Karta granic Polski. Blad 24.

*Zeuss, K.* Die Deutschen und die Nachbarstämme. München 1837. Sidd. 556—559.

---

Атласъ Днепрскимъ картамъ. En serie handtecknade kartor [ex libris v. Suchtelen] i Biblioteket för rysk litteratur, Helsingfors. Flere av kartorna äro daterade [åren 1725—1770].

*Ахматовъ, И. [Эйнерлингъ].* Атласъ географическій, историческій и хронологическій россійскаго государства. Санктпетербургъ 1845. Blad 27.

*Аѳанасьевъ—Чужбинскій, А.* Поѣздка въ южную Россію. Часть I. Изданіе второе. Санктпетербургъ 1863. Sidd. 89—123. Cit. Чужбинскій.

*Барсовъ, Н.* Матеріалы для историко-географическаго словаря Россіи. I. Географическій словарь русской земли. (IX—XIV ст.). Вильна 1865. Sidd. 40 och 62—64.

*Гедеоновъ, С.* Варяги и Русь. Санктпетербуръ 1876. Часть вторая. Sidd. 529—551.

*Гедеоновъ, С.* Отрывки изъ изслѣдованій о варѣжскомъ вопросѣ. Санктпетербургъ 1862. Sid. 107.

Гидрографическая карта Днѣпровскихъ пороговъ. Ingår i: Гидрографическій атласъ россійской имперіи. С:т Петербургъ 1832.

*Даль, В.* Толковый словарь живого великорусскаго языка. С.-Петербургъ 1903—1909.

Древняя россійская идрографія [utg. av *Новиковъ*]. Санктпетербургъ 1773.

Книга глаголемая большой чертежъ [utg. av *Спасскій*]. Москва 1846. Sidd. 99—103.

*Новиковъ,* se Древняя россійская идрографія.

Новый и полный географическій словарь россійскаго государства. Часть I. Москва 1788. Sid. 251.

Полное собраніе русскихъ лѣтописей, изданное — — — — археографическою коммиссіею. Томъ первый. Санктпетербургъ 1846.

*Семеновъ, П.* Географическо-статистическій словарь россійской имперіи. Санктпетербургъ 1863—1885.

Словарь русскаго языка составленный вторымъ отдѣленіемъ императорской академіи наукъ. С.-Петербургъ 1895—

*Соболевскій, А. И.* Лекціи по исторіи русскаго языка. Изданіе четвертое. Москва 1907.

*Спасскій,* se Книга глаголемая большой чертежъ.

*Срезневскій, И. И.* Матеріалы для словаря древне-русскаго языка. Санктпетербургъ 1893—

*Устряловъ, Ѳ.* Описаніе Украйны СП. 1832. Översättning av Beauplan jämte tillägg. Sidd. 19—23, 148—149.

*Чеботаревъ, Х.* Описаніе россійской имперіи. Москва 1776. Sidd. 117—118.

*Чужбинскій* se *Аѳанасьевъ.*

*Шубертъ, Г. Л.* Спец. карта зап. части Россіи. Blad XLVII.

Энциклопедическій словарь. Томъ X.2. С.-Петербургъ 1893. Sidd. 799—800.

Jämför ännu litteraturförteckningen hos Georgi, noterna hos Schafarik sidd. 146—148, samt i Энциклопедическій словарь, artikeln Днѣпръ, sidd. 807—808.

# Den sjunde Dnjepr-forsen.

Bland de av den grekiske kejsaren Konstantinos Porphyrogennetos i hans c. 950 skrivna arbete 'De administrando imperio' anförda 'ryska' och 'slaviska' namnen på forsarna i Dnjepr ha i synnerhet namnen på den sjunde forsen (*Strukun* ∾ *Naprezi*) varit föremål för olika tolkningsförsök [1]) utan att man — synes det mig — ännu lyckats lösa alla svårigheter.

Konstantin's nämnda skrift är bevarad endast i 3 handskrifter: [2]

1) en pergamentcodex („pulcherrime scriptus") från 1000- eller 1100-talet i nationalbiblioteket i Paris;

2) en pappershandskrift i samma bibliotek från 1400-talet. Den är enligt Cobet en avskrift av den förra: „Alter numero 2967 in libro chartaceo formæ maximæ sæculo XV *sine ulla controversia ex illo est descriptus*, ut nulla omnino eius ratio habenda sit" (här kursiverat);

3) en pappershandskrift i Vatikanen av år 1509. Den är avskrift av den yngre Pariserhandskriften, se Thomsen å senast anf. st.: „da stemmer Vatikanerhåndskriftet överalt, selv i tilfældige enkeltheder (som f. ex. om et tal er skrevet fuldt ud eller betegnet med taltegn) så nöje

[1] Thomsen Ryska rikets grundläggning, s. 62 ff.; Pipping De skandinaviska Dnjepr-namnen (SNF II.5.), s. 2 ff. I det följande citeras dessa båda skrifter endast med förf.-namnet.

[2] Cobet i Mnemosyne, Bibliotheca phil. batava, N. S. IV, 378 ff.; Thomsen anf. arb., s. 150 (not 28) samt Sv. hist. tidskr. 1883, bil. s. 3.

overens med det yngre Pariserhåndskrift, *at der ikke kan være tvivl om, at det ligefrem er afskrevet efter selve dette sidste*".

Den gamla Pariserhandskriften är alltså, som Thomsen säger, „den eneste, der har noget værd". I denna handskrift har ifrågavarande ställe följande lydelse:

*καὶ ἀπὸ τούτου ἀποπλέουσι· καὶ πρὸς τὸν ἕβδομον φραγμὸν τὸν ἐπιλεγόμενον ῥωσιστὶ μὲν στρούκουν· σκλαβινιστὶ δὲ ναπρεζή· ὃ ἑρμηνεύεται μικρὸς φραγμός· καὶ διαβαίνουσιν εἰς τὸ λεγόμενον πέραμα τοῦ κραρίου*[2].

„Därifrån segla de vidare till den sjunde forsen, som på ryska heter *Strukun* och på slaviska *Naprezi*, vilket betyder 'den lilla forsen'. Och de anlända till det så kallade Krariska överfartsstället."

Thomsen har riktigt sammanställt *Strukun* med några svenska och norska dialektord av motsvarande betydelse, nämligen sv. dial. *stråk, struk* n. 'strömdrag', västerbottn. *strukk* f. 'liten fors uppför vilken man kan ro', no. dial. *strok* n., *stryk* m. 'en ström i ett vattendrag, en förträngning med starkare ström'. Härtill kan läggas det av Hellquist[3] anförda småländska *struke* 'den del av ett framflytande vatten, där vattnet på synbart och häftigt sätt rör sig eller stryker fram, under det att den närliggande delen synes stå stilla'.

Hittills är emellertid själva ändelsen i ordet *Strukun* oförklarad[4]. Jag tror, att man med de sammanställningar, som Thomsen gjort, kan förklara även denna än-

---

[1] Cobet, s. 381; Thomsen, s. 53. Handskriften begagnar ϛ = στ samt betecknar räkneordet med taltecken.

[2] Beträffande läsningen *στρούβουν (Struvun)*, som finns i de både yngre handskrifterna, har Thomsen (Sv. hist. tidskr., bil., s. [illegible] noten) visat, att den uppstått genom felläsning av originalets *στρούκουν (Strukun)*: «formen med β beror på at afskriveren af det yngre Pariserhdskr. har læst β, som skrives omtrent *u*, i stedet for κ, der kun adskiller sig fra *u* = β ved at den förste streg er höjere». — Om Pipping's tolkning av *στρούβουν* se nedan (s. 6 f.).

[3] De svenska sjönamnen (i Sv. landsm. XX) s. 580.

[4] Olika förklaringsförsök hos Pipping, s. 4, 5 med där anförd litteratur.

delse, om man utgår från ett fsv. fem. **struka*[1] och antar, att *Strukun* är pluralformen härtill. En fem. *ōn*-stam hade i isl. och fsv. ändelsen *-ur* i nom.-ack. pl. Om denna form blivit direkt upptagen som namn på den ifrågavarande forsen, skulle man ha väntat *Strukur* (*στρούκουρ*). Det är ju möjligt, att handskriftens *στρούκουν* uppkommit genom felläsning av ett ursprungligt *στρούκουρ*, en felläsning, som avskrivaren mycket väl kan ha gjort sig skyldig till i ett för honom alldeles obekant geografiskt namn, i synnerhet om man betänker, att i den grekiska kursivskriften från 900-talet *r* och *n* kunde skrivas nästan alldeles lika[2].

Emellertid finns också en annan möjlighet att förklara *Strukun* som plur. till *struka*. Ändelsen *-ur* var ej ursprunglig hos de fem. *ōn*-stammarna utan är en analogibildning från övriga deklinationer[3]. Från vikingatiden är belagd ändelsen *-u*[4], där *u* ursprungligen var nasalt, jfr fht. *-ūn*[3]. Nu synes det mig sannolikt, att *Strukun* är just denna ursprungliga pluralform, vare sig man i *-un* vill se den ursprungliga ändelsen med bevarad nasal eller (vilket är sannolikare) uppfattar *-un* som den grekiska substitutionen för *ų* (= nasalerat *u*).

Hur som helst, vare sig *Strukun* är felskrivning för *Strukur* eller snarare en urspr. form *Strukun* (resp. *Struką*), så tror jag, att ordet på detta sätt får sin tillfredsställande förklaring. Med pluralformen *Strukun* kan ha avsetts några smärre på varandra följande starkare strömdrag eller förträngningar, eller också kanske forsen uppkallats så, emedan strömmen är uppdelad i olika strömfåror. Man kan härvid tänka på „strukor“ i den bety-

---

[1] Jfr no. bäcknamnet *Struka*, Hellquist l. c. samt västerbottn. *strukka* = *strukk* (se ovan).

[2] Taylor, Arch. f. slav. Phil. V, s. 191 f., Taf. I. — Detta är också anledningen till att det glagolitiska tecknet för *n* närmast liknar ett grekiskt *ϱ*, under det att det glagolitiska tecknet för *r* till skillnad härifrån fått formen av ett upp- och nedvänt grekiskt *ϱ*.

[3] Noreen Aisl. Gr.[3], 246; Grundr. d. germ. Phil.[2], I, 615.

[4] ***lą[n]kmuþrku*** = *ląngmø̄þrghu* å Kärnbostenen (900-talet), Noreen Aschw. Gr., 489 f.

delse, som det ovan anförda smål. *struke* har, eller på de olika grenar i vilka floden på grund av större öar är uppdelad. Vid forsen *Lišnij* är nämligen belägen en ganska stor ö, som delar strömmen i tvenne fåror, och strax nedanför *Lišnij* (mellan denna fors och *Vilьnyj*) ligger mitt i floden en stor och lång ö [1]. — Då de båda forsarna *Lišnij* och *Vilьnyj* endast ligga på $4^1/_2$ km. avstånd från varandra och åtminstone *Lišnij* ej erbjuder några större svårigheter för seglatsen [2], är det ju möjligt att *Strukun* är ett gemensamt kollektivt namn för alla de förträngningar, starkare strömdrag eller „strukor", som för dessa forsar är kännetecknande. Att en fors, som består av flere avsatser eller smärre forsar, benämnes med en pluralform är ingalunda ovanligt, jfr t. ex. *Hälvetesfallen* i Trollhättan. De flesta forsarna i Dnjepr bestå för övrigt av flere avsatser, så har *Lišnij* en *lava* och 3 *grjady*, och *Vilьnyj* 3 *lavy* och 6 *grjady* [3].

Jfr också Konstantin's tredje fors, *Gelandri*, i vilken Pipping (s. 17) med rätta ser pluralformen *Gællandr* [4]. Dess nuvarande motsvarighet, Звонецкій порогъ, har 2 *lavy* och 3 *grjady*. Det är alltså onödigt att antaga, att *Gelandri* avsett två alldeles skilda forsar.

Man vore frestad att också i det slaviska namnet *Naprezi* vilja se en mot *Strukun* svarande kollektivbeteck-

---

[1] Se kartan till artikeln Днѣпръ i Энциклопедическій словарь X A, s. 800.

[2] Som af Konstantin's framställning synes, är den sjunde forsen den enda, om vilken han ej uttryckligen anger, att 'ryssarna' vidtoge några särskilda anordningar vid dess passerande. Vid första, andra, tredje, femte och sjätte forsarna sattes manskapet i land, under det att själva båtarna med de i dem kvarliggande varorna under särskilda försiktighetsmått fördes utför forsarna. Vid fjärde forsen måste även båtarna över land föras förbi det farliga stället.

[3] Med грядá (pl. гря́ды) menas en mindre (väl huvudsakligen av lösa block bestående) klippupphöjning i flodbottnen. Där dylika upphöjningar genomskära flodfåran som kompakta bergsryggliknande massor, kallas de лáвы (sg. лáва), se Энц. слов., l. c., s. 799.

[4] Om Pipping's förklaring av det slutande *i* i *Gelandri* se nedan s. 7 f.

ning (vare sig namnet nu avser *Lišnij* eller *Vilьnyj* eller möjligen är ett gemensamt namn på båda). *Naprezi* har som bekant av Thomsen (s. 62 f.) tolkats som *nabr̥zyj* (i fornrysk form *nabъrzyj*; med fornbulgarisk skrivning *nabrъzyj*) 'den något snabbe', och denna tolkning ger ju också en passande betydelse [1]. Det enda man skulle kunna invända häremot, vore att *re* (ρε) då skulle vara en beteckning för *ъr* (resp. *r̥*), vilket ju kunde synas något tvivelaktigt, jfr *Vulniprach* (Βουλνηπράχ), där *ъl* (*l̥*) återges med *ul* [2]. Jfr också Konstantin's återgivande av motsvarande serbiska ljudförbindelser: Σέρβλοι (urslav. *ьr*), Χρωβάτοι (urslav. *ъr*), Ζαχλοῦμοι (urslav. *ъl*).

Jag vågar därför föreslå en annan tolkning. *Naprezi* kanske beror på en felläsning av ett urspr. **Naprazi*, vilket skulle kunna återge ett sydslav. **napražie* (= ry. *Naporóžьe*, jfr čech. *nápraží* = *práh*), en kollektivbildning till

---

[1] Pipping's förslag att uppfatta *Naprezi* ej som ett forsnamn utan som ett av Konstantin missuppfattat adv. *napreži* kan jag ej biträda. Frånsett det alldeles osannolika i att Konstantin här skulle haft till sitt förfogande ett slaviskt manuskript (som dessutom skulle innehållit ett svenskt forsnamn **Struk*), så vore ju onekligen missuppfattningen något grov.

Genom ett motsvarande missförstånd skulle enligt Pipping (s. 26) namnet *Sambatas* ha uppkommit därigenom att Konstantin i en runhandskrift uppfattat ett verb *sambātas* ('bilda båtlag') som namn på Kijev. Detta antagande synes mig alltför äventyrligt, varför jag föredrar att stanna vid Thomsen's förklaring (se Sv. hist. tidskr. 1883, s. 6—10), att här föreligger en felskrivning för ett urspr. σαμβακάς (= *sandbakka-ās* eller *sandbakki*).

[2] Angående *Vulniprach* vill jag i förbigående påpeka, att Pipping (s. 8 f.) på grund av att från senare tid (se Lehrberg Untersuchungen, s. 329) finnas antecknade några former med *v* (*Wownigskoi* m. fl. jämte äldre *Volnigskoj* o. dyl.) velat göra gällande, att formerna med *v* äro de ursprungliga, under det att de med *l* skulle vara senare ombildningar. Detta är tydligen ett misstag. Forsarna ligga ju långt ned inom det lillryska området och uttalas naturligtvis av ortsbefolkningen på lillryskt vis. Men enligt en allmänt bekant ljudlag motsvaras just i sådan ställning det ryska *l* av lillryskt *v* (*u̯*), t. ex. *dovg, dóvgyj, póvnyj, tovstýj, vovk, vovná, vóvna, žóvtyj, žovč* m. fl. = ry. *dolg, dólgij* etc.

*pragъ* (čeck. *práh*, ry. *poróg*)[1]. Både i *Ostrovuniprach* och *Vulniprach* ingår den sydslav. formen *pragъ* i st. f. fry. *porogъ*. Ett slaviskt *ž* kunde Konstantin ej återge närmare än med ζ (= *z*), jfr i samma kapitel hans återgivande av *Vyšegradъ* med *Βουσεγραδὲ (Vusegrade)*, där alltså slav. *š* återges med grek. *s*. — Om detta är riktigt, så skulle *Naprezi* (för urspr. *Naprazi* = *napražie*) kunna vara en kollektiv beteckning[2] för den serie av småforsar, som på skandinaviskt språk betecknats med *Strukun*.

* * *

Pipping uppställer den hypotesen, att Konstantin „funnit de 'ryska' namnen i en *runhandskrift*“ (s. 2). De skäl, på vilka Pipping stöder detta sitt antagande, äro i korthet följande:

1) *Strupun* > ᛋᛏᚱᚢᛒᚢᚾ > *στρούβουν*[3].

Jag medger, att Pippings sammanställning av *στρούβουν* (uppfattat som *strupun* = 'strupvågen') med *Vólčьe górlo* 'vargstrupen' (i *Vilьnyj*-forsen) vid första påseendet kunde synas ganska tilltalande, så länge man ej hade en i alla delar plausibel förklaring av den äldsta handskriftens *strukun*. Då emellertid, som jag ovan visat, *strukun* låter sig på antagligt sätt förklara, så har man ju mindre anledning att taga sin tillflykt till *στρούβουν*, vilken skrivning synbarligen ej bör tillmätas någon högre ålder (se ovan sid. 2 not 2). Dessutom är inte **strup-un* så slående identiskt med *Vólčьe górlo*, som väl snarare bort motsvaras av **Ulstrupi (οὐλστρουπή)* eller något dylikt, att man för den skull känner sig frestad att aksep-

---

[1] En dylik tolkning antydes redan av Schafarik, som anför ett ryskt *Naporožьe*, en ort vid *Běloozero*, se Slaw. Alterthümer II, 148 not 4 samt Kunik Berufung der schwed. Rodsen II, 437.

[2] Om på detta sätt bildade ortbenämningar se Le Juge d'Orel Die Stammbildung im Russischen, s. 115 f.

[3] De tre formerna beteckna forsnamnets *uttal*, dess *beteckning i runskrift* och Konstantin's *tolkning* av runskriften — allt enligt Pipping's teori (s. 3 f.).

tera Pipping's förklaring, vilken för övrigt innebär två, som mig synes, ganska djärva antaganden, nämligen att *de skandinaviska forsnamnen varit upptecknade i en runhandskrift,* samt att *Konstantin haft kännedom om skandinaviskt språk och kunnat läsa en sådan handskrift.*

2) *Leandi* > ᛚᛁᚨᚾᛏᛁ > *λεάντι* (s. 6 f.).

Här menar Pipping, att den grekiska skrivningen med *τ* skulle bero på att ᛏ i runskriften kunde betyda såväl *t* som *d*. Härvid har Pipping förbisett, att det grekiska *ντ* på Konstantin's tid uttalades som *nd* (alldeles som i modern grekiska). Övergången *nt* > *nd* skedde på olika tider i de olika grekiska dialekterna under de första århundradena av vår tidräkning och anses vara allmänt genomförd senast vid övergången från antiken till medeltiden (eller c. 400 e. Kr.)[1]. Konstantin, som levde i mitten av 900-talet, skriver alltså *λεάντι* men uttalar *leandi*. Att Konstantin för övrigt ej tycks ha kunnat skilja på de båda uttalen *nt* och *nd*, framgår av *σφενδοσθλάβος* = *Svętoslavъ* (ry. *Svjatoslav*), där *νδ* (uttalat *nd*) är en substitution för *nt*[2].

3) Pipping uppfattar (s. 17, 18 f.) det slutande *i* i de båda namnen *Ulvorsi* (*οὐλβορσί*) och *Gelandri* (*γελανδρί*) av skandinav. *hul(m)vors*[3] (= *Holmfors*) och *Gællandr* så-

---

[1] Se t. ex. Thumb Die griech. Sprache im Zeitalter des Hellenismus, s. 248 f.

[2] Hade Konstantin här haft ett slaviskt manuskript framför sig, skulle han aldrig fallit på idén att skriva *δ*. Inskottet av *ϑ* mellan *s* och *l* är också i sin mån bevisande.

[3] Att Konstantin ej återger den ursprungliga formens *h* (jfr nedan), att han utesluter *m*, och att han återger *f* med *v* — allt detta kan lättare förklaras, om hans källa varit muntlig, jfr Thomsen, s. 151 (not 33). Pipping, s. 18. Svårare blir det däremot att tänka sig, hur Konstantin, om hans källa varit en runhandskrift, kunnat få *Ulvorsi* av *hul(m)fors,* ty så borde väl ordet ha skrivits av en svensk på 900-talet, jfr Noreen Aschw. Gr., § 259,1, Anm. 1 (s. 199). — Att *h* saknas i *Ulvorsi* synes mig ej kunna stödjas med att «*h*-bortfallet i uddljud inträdde regelrätt vid överflyttning till fornryska» (Pipping, s. 18), ty ordet *hulmfors* har säkerligen aldrig passerat genom fornryskan. Utan *h*-bortfallet beror nog på att *grekerna* i sitt språk ej hade något *h*-ljud.

som inkomna därigenom att Konstantin missuppfattat „en del av en ram“ som *i*[1]. En närmare granskning av alla namnformerna synes mig snarare visa åt annat håll. Dessa båda forsnamn äro nämligen de enda (jämte *Baruforos*, varom nedan), som i originalspråket sluta på två konsonanter, och sådana ord hade Konstantin ej i sitt eget språk. Han kunde sannolikt ej uttala dem utan hjälp av vokal[2], och *i* låg närmast till hands, då denna vokal väl i nygrekiska är den vanligaste i ordslut. Han ersatte alltså *Gællandr*[3] (= *Gællandr̥*) med *γελανδρ̣ί* och *Hul(m)-vors* med *οὐλβορ̣σί*. Att **Barufors* (*βαρ̣ουφορ̣ος*) ej behandlades på samma sätt, beror nog på att sista ledet påminde om grek. *-φορ̣ος*. I varje fall har Konstantin ej heller i detta ord låtit två konsonanter i slutet stå orubbade.

4) Яцов(ый) > ᛁᛆᛋᚢᛒᛁ > *(ν)εσσουπῆ* (s. 20 ff.).

Här förutsätter alltså Pipping, att t. o. m. ett slaviskt namn skulle funnits upptaget i den supponerade runhandskriften. De övriga antaganden, Pipping här nödgas göra, äro både många och betänkliga. Först och främst synes mig formen *яцовъ (och ännu mer *яцовый) ytterst tvivelaktig[4]. Vidare kunde ju sättas i fråga, om en sådan form verkligen i runskrift skulle betecknas på

---

[1] Även å ett par andra ställen kan enligt Pipping ett dylikt missförstånd tänkas ha förekommit, se s. 22 (vid tolkningen av *Essupi*) och s. 26 *(Sambatas)*. I senare fallet skulle åter Konstantin ha tolkat runskriftens *i* som del av en ram. Konstantin var alltså lika skarpsinnig som våra moderna runologer.

[2] Då en serb skall försöka uttala polskt *grdać* (enstav,), ersätter han det med *gr̥dać* (tvåstav.). Att folk, som i sitt eget språk ej ha konsonantförbindelser i vissa ställningar, vid uttal av främmande ord antingen bortkasta de öfverflödiga konsonanterna eller underlätta uttalet för sig genom inskott av vokaler, är allmänt bekant.

[3] Om förhållandet mellan *Gællandr* och *Gællændr* se Noreen Aschw. Gr., s. 334.

[4] Det från vår tid kända яцевъ (om uttalet *nu* är *játsev* el. *jatsóv* är likgiltigt) är till sitt ursprung obekant. Det skulle möjligen kunna vara ett urspr. *яйцевъ (= *jajcev*, jfr яицская забора hos Pipping, s. 22). I varje fall kan ett uttal *jatsóv* redan från förra hälften av 900-talet ej anses styrkt genom de skrivningar från slutet av 1100-talet, som Pipping åberopar.

ovan anförda sätt[1]. Med stor fyndighet har Pipping vidare konstruerat en runsättning *aukalaniasupi* (= *auk kallan Essupi* eller *auk kalla Ne supi* eller *auk kalla Né sofi*), som skulle visa, hur Konstantin kunnat komma fram till sin form och sin tolkning av forsens namn. Denna på så många och osäkra förutsättningar vilande förklaring blir naturligtvis ännu osäkrare, då (som jag i det föregående sökt visa) de övriga punkter, som skulle stödja runhandskriftsteorin, låta sig på annat och enklare sätt förklaras.

Om Pipping's antagande (s. 4 f.), att Konstantin som källa använt även en slavisk skrift har jag ovan yttrat mig (sid. 5 not 1 och sid. 7 not 2). Mot ett dylikt antagande talar ytterligare en annan omständighet. Igor dog 945, och Svjatoslav var, som krönikan under nämnda år förtäljer, då ännu minderårig (Вольга же бяше в Киевѣ съ сыномъ своимъ съ дѣтьскомъ Святославомъ)[2]. Nu nämner Konstantin i början av det kapitel, som handlar om 'ryssarnas' båtfärder utför Dnjepr, att Svjatoslav residerade i Novgorod[3]: *νεμογαρδάς· ἐν ᾧ σφενδοσθλάβος ὁ υἱὸς ἴγγωρ*

[1] Om *jatsov* varit ett gammalt svenskt ord, så är det väl antagligt, att man bort vänta *-ss-* (= runskr. *-s-*). Genom ljudsubstitution borde man också vänta *-ss-*, men endast för den händelse att svenskan på den tiden ej i eget ordmaterial ägt ljudförbindelsen *-ts-* (på ett eller annat sätt uppkommen). Nu kan man väl däremot med säkerhet våga det påståendet, att någon sådan period aldrig funnits i svensk språkhistoria (räknat från tiden för de samnordiska vokalsynkoperingarna). Då anser jag ej heller, att det funnits något skäl att i ett tillfälligt anfört främmande ord ej skriva ut *t*, då originalspråket hade ett tydligt sådant.

[2] Obs. originalets: «med sin son med den minderårige Sv.». En dylik upprepning av prepositionen är i slav. språk och speciellt i såväl äldre som modern ryska ingenting ovanligt (se Miklosich Vgl. Gr. IV, 252 f.). Konstruktionen за князь нашь за Малъ (Pipping, s. 28 f.) bevisar alltså ingenting för Pippings uppfattning av *Mal* såsom uppkommet genom missförstånd av uttrycket *giptas mæþ mali*. Huruvida andra skäl kunna anföras som stöd för denna tolkning, lämnar jag därhän.

[3] Om residenset var i Novgorod eller i Kijev, hade väl Konstantin ej så klart för sig. Emellertid förtäljer krönikan under år 947, att Olga for till Novgorod, där hon utövade en livlig verksamhet,

*τοῦ ἄρχοντος ῥωσίας ἐκαθέζετο* („Novgorod, där Svjatoslav, son av Rysslands furste Igor, residerar"). Det bör således även härav vara tydligt, att Konstantin fått sin kunskap om Svjatoslav på muntlig väg, ty den korta tid, som förflöt från 945 (eller eventuellt 947) till dess Konstantin skrev sitt arbete, medgiver väl knappast antagandet av någon under denna tid författad rysk skrift, som Konstantin skulle kunnat begagna sig av. Och det sannolika är väl, att Konstantin fått sin kännedom om forsarna på samma sätt. Varje sommar kommo 'ryssar' utför Dnjepr till Konstantinopel, och dessutom hade han ju nordbor i sin tjänst (Thomsen, s. 94). Just under denna tid omedelbart efter Igors tåg mot Konstantinopel och hans bekanta fördrag med grekerna (944) har naturligtvis i Konstantinopel intresset för 'ryssarna' varit mer än vanligt livligt, och det har tydligen varit lätt för Konstantin att om dem och deras färder skaffa sig varjehanda upplysningar. Att dessa upplysningar ytterst grunda sig på meddelanden av en ryss, d. v. s. en nordman, är sannolikt, och att Konstantin, som själv i andra led härstammade från en man av slavisk nationalitet, till en viss grad förstått slaviskt språk, är mycket möjligt (Thomsen, s. 54; Pipping, s. 2, not 2). Däremot förefaller det mig ytterst osannolikt, att Konstantin underkastat sig mödan att lära sig svenska, de från fjärran land komna barbarernas språk. Att å andra sidan de svenskar, som bodde i Ryssland och årligen foro utför Dnjepr, jämte sitt eget språk också talade *ryska*, är tydligt, liksom att de svenskar, som under längre tid uppehållit sig i Konstantinopel, lärde sig tala *grekiska*. Det är alltså ganska sannolikt, att kejsaren på ettdera av dessa båda språk (ryska-sydslaviska eller grekiska) kunnat utan hjälp av tolk skaffa sig de upplysningar, han önskade.

Upsala 6 aug. 1910.

**Tore Torbiörnsson.**

---

samt att hon sedan återvände till sin son i Kijev. Det är ju möjligt, att texten här på något sätt är fördärvad, och att Svjatoslav följt med sin moder till Novgorod och vistats där någon tid.

# Den drevljanske fursten Mal.

---

Den ryska krönikan befattar sig ej mycket med drevljanerna och deras furste *Mal.* De omtalas endast flyktigt och i förbigående. Våra historieforskare däremot nämna nästan alla fursten *Mal* och hava ofta använt hans namn i samband med varjehanda teoretiska konstruktioner. En sådan ära har *Mal* emellertid sannerligen icke gjort sig förtjänt av.

Att krönikan så föga uppmärksammade drevljanerna, är rätt förklarligt. Denna slaviska folkstams sociala och ekonomiska roll uti det forna Rusj var minimal. De bodde i väster och nordväst från Kiev, poljanernas område, i en skogrik trakt, där den s. k. Djävulsskogen [Чортовъ лѣсъ] är belägen [1], och levde splittrade, utan att hava några större städer eller andra centra. Krönikan omnämner inga andra drevljanska städer än Iskorostenj och Ovrutsch [2], vilka synbarligen även utgjorde deras förnämsta tillflyktsorter och bildade stödjepunkter för deras krigföring.

Krönikan förhöll sig obetingat ogillande gentemot dem, förevitande dem djuriskt levnadssätt, inbördes fej-

---

[1] Med all sannolikhet härledes namnet 'drevljane' just av appellativet 'derevo' (träd), jfr Barsov.

[2] Jfr Barsov Очерки русской исторической географіи, Varschau 1873, s. 109.

der, sedeslöshet o. d. [1]. Historiska och arkeologiska forskningar hava dock ej bekräftat denna framställning. Det råder visserligen intet tvivel om, att drevljanerna i kulturellt avseende voro sina grannar, poljanerna, underlägsna, vilket har sin förklaring i den mindre gästvänliga naturen hos den trakt, som de bebodde, samt i det betydliga avståndet från den stora handelsväg, som ledde 'från varjagerna till grekerna' (изъ Варягъ въ Греки); att de dock säkerligen besutto en viss kultur, därom vittna ej blott deras begravningsseder, utan ock arkeologiska fynd (skäror, skärvor, kärl, järnföremål, vävnader, läder, silver-, brons-, glas-, karneolföremål) [2]. Likaså idkade de jordbruk och boskapsskötsel samt jakt och handel [3], men levde i smärre stammar eller kolonier, sammanslutande sig endast för gemensamma krigsoperationer vid hotande yttre fara. Just sålunda framställer prof. Kljutscheffski de gamla slavernas liv i VI, VII och VIII århundradena, då de begynte draga sig österut från sin tidigare boningsplats, Karpaterna; de styrdes då av 'talrika småfurstar och filarker, d. v. s. stamhövdingar och ättefurstar' [4]. Så levde alla de slaviska folkstammarna 'vid tiden för deras bosättning å det ryska slättlandet', så fortforo drevljanerna att leva något längre än deras grannar poljanerna, vilka händelsevis erhållit en fördelaktigare boningsplats närmare handelsvägen å brukbarare jord. 'Живяху каждо

[1] 'Живяху скотьски, убиваху другъ друга, ядаху все нечисто и брака у нихъ не бываше, но умыкиваху у воды дѣвица'.

[2] V. B. Antonovitsch Древности Юго-Западнаго края; Раскопки въ странѣ Древлянъ; Матеріалы по археологіи Россіи, N:o 11, 1893, СПБ. Prof. Samokvasoff (Курсъ исторіи русскаго права, 1908) har framhållit, att det klander krönikeskrivaren riktar emot drevljanerna är lätt förklarligt i anseende till dennes munkstånd och kristliga världsåskådning; s. 86. Väl belysta hava motsägelserna i krönikans värdesättning av drevljanernas kultur blivit av I. Bjeljajeff i hans 'Русская земля передъ прибытіемъ Рюрика, s. 12 f.

[3] Om drevljanernas handel vittna Antonovitschs utgrävningar, s. 10.

[4] V. O. Kljutscheffski Курсъ русской исторіи, del I, 2:dra uppl., Moskva, 1906, s. 131.

съ своимъ родомъ и на своихъ мѣстахъ, владѣюще каждо родомъ своимъ', berättar vår krönika om denna sociala hord. Rusj's största centrum var Kiev, beläget vid stranden av Dnjepr, längs vilken flod vägen gick 'från Varjagerna till Grekerna'; ju längre västerut och åt nordväst från denna flod, desto tätare och ogenomträngligare blev den mörka skog, vid vars rand Kiev låg, ju längre in i djupet, desto svårare var det för de skilda slaviska kolonierna att komma i beröring med varandra, dess mer spridda levde de och måste de leva. Häri bestack sig den främsta olikheten i socialt avseende emellan poljanerna och drevljanerna; detta var orsaken till, att dessa senare voro efterblivna i socialt hänseende. Det är intet tvivel underkastat, att drevljanernas långsammare sociala utveckling förklaras enbart på grund av dessa geografiska förhållanden, då de ju till sitt ursprung stodo poljanerna rätt nära. Emellertid hindrades drevljanerna av denna sin försenade sociala utveckling att taga lika del i poljanernas politiska liv; sålunda deltogo de icke alltid uti de fälttåg Rusj företog mot Byzanz, de Kievska furstarna underlade dem snart sitt välde, pålade dem tribut, samt tillsatte sedermera sina fränder att härska över dem (så skedde till exempel vid arvskiftet efter Vladimir den helige). Med andra ord: vid den tid, då det Kievska riket bildades och redan bildats, hade drevljanerna ännu ingen motsvarande utveckling att uppvisa, utan de bestodo, likasom under det föregående seklet, endast av spridda stammar och ställvis hopade kolonier[1]. Och så snart det Kievska riket hade vunnit stadga, dröjde det icke att underkuva grannstammarna, bland dem även drevljanerna. Först skedde detta i sådan form, att man tog tribut[2] av

[1] Detta motsatsförhållande mellan poljanernas och drevljanernas sociala villkor under X seklet har framhållits av K. S. Aksakoff (se längre fram).

[2] Hit hör den ryska krönikans berättelse om, huru Oleg 'utpinat' drevljanerna, i det han tvang dem att erlägga en svart mård för varje bostad (rök). Även Igor tog tribut av drevljanerna, efter att hava besegrat dem på slagfältet. Jfr prof. I. Bjeljajeff's

dem, men sedan underlades de direkte den Kievska furste-ätten. Utan att för egen del hava uppnått någon nämnvärd statlig utveckling, blevo drevljanerna sålunda införlivade med det Kievska riket.

I denna framställning av drevljanernas historiska öden instämma samtliga övriga ryska historieforskare, men med ett viktigt förbehåll, som klarast uttalats av prof. Sergejevitsch: 'De drevljanska sändebuden underhandlade med Olga å det drevljanska folkets vägnar, och ej i furstens namn, *ehuru de hade en sådan*' [1]. Detsamma upprepar även akademikern Djakonoff: '*Ehuru en furste fanns*, omhänderhades styrelsen i drevljanernas land av bojarerna' (d. v. s. deras bäste män) [2]. Något avvikande

---

Русь въ первыя сто лѣтъ отъ прибытія Рюрика въ Новгородъ, Временникъ Имп. Москов. об-ва исторіи и древн. Росс., XV, 1852, s. 127.

[1] 'И послаша древляне лучьшіе мужи .... И рече имъ Ольга: да глаголете, что ради придосте сѣмо? Рѣша же древляне: посла ны Дерьвьска земля'. V. I. Sergejevitsch, Русск. Юридич. Древности, т. II, СПБ. 1900, s. 33. Vid tolkningen av detta ställe i krönikan har prof. I. Bjeljajeff jämväl påpekat nämnda underliga sakförhållande: 'härvid deltager fursten icke ens i överläggningarna, folket drager självt försorg om sin furstes förmälning samt om beskickningen till Kiev'; Русская земля передъ прибытіемъ Рюрика въ Новгородъ, Временникъ Имп. Москов. об-ва исторіи и древн. Росс., VIII, 1850, 11.

[2] 'Се слышавше деревляне, избраша лучьшие мужи, иже дерьжаху Деревьску землю'. M. A. Djakonoff, Очерки общественнаго и государственнаго строя древней Руси (изд. 2-ое), СПБ, 1908, s. 73. Se jämväl prof. D. Samokvasoff's Курсъ исторіи русскаго права (Москва, 1908, изд. 3), s. 67; prof. I. Bjeljajeff's Русь въ первыя сто лѣтъ, s. 128. K. S. Aksakoff (Полн. собр. соч., т. I, Москва 1889) har jämväl fäst sig vid *Mal*'s förment underordnade roll, samt därav slutit sig till 'denne furstes karaktär av en landshövding' (Anmärkningar till Nestors krönika s. 507); härmed ville nämnde författare framhålla drevljanernas 'semstvo' (lands-)organisation i motsats till Kiev, 'som allaredan hade en stats betydelse'. På ett annat ställe kallar Aksakoff *Mal* 'en hjälpfurste' (подручный князь), lik dem, som omförmälas i traktaterna (Объ основныхъ началахъ русской исторіи, т. I, собр. соч., s. 14). På ett tredje ställe åter (О древнемъ бытѣ славянъ вообще и русскихъ въ особенности, т. I, собр. соч., s. 113), framställer Aksakoff *Mal*, i motsats till den nyss

är den städse så försiktige prof. Kljutscheffski's uppfattning, som går ut på, att 'fursten' rådde icke över drevljanernas land i dess helhet, utan endast över Iskorostenj [1]. Sistnämnda författare har med rätta framhållit, att 'sägnen ej bevarat någon enda stamfurstes namn', vartill oss endast återstår att foga, att, därest med stamfurste skall förstås en härskare över en *hel* stam, till exempel drevljanernas, så har någon sådan aldrig existerat, frånsett 'härförare och tillfälliga anförare', vilka ingalunda voro några furstar i detta ords nuvarande bemärkelse, representanter för en enhetlig stat; skall åter stamfurste vara liktydigt med 'äldste', 'bäste män', som stodo i spetsen för var sin kolonigrupp, så är det förklarligt, att krönikeskrivaren icke känt eller 'erinrat sig' deras namn. Detta gäller den tid, då samhällsskicket befann sig i ett förstatligt tillstånd.

Och det var just i ett sådant förstatligt tillstånd drevljanerna i X seklet och särskilt år 945 (till vilket år krönikans berättelse om frieriet till Olga hänför sig) ännu befunno sig, i det de icke hade någon gemensam furste eller härskare, som skulle förenat dem till ett politiskt helt. Detta bekräftas ock av krönikan, vilken endast förmäler om drevljanska sändebud, män, bojarer, äldste; detta hade även prof. Sergejevitsch klart för sig, då han skrev, att drevljanernas underhandlingar med Olga fördes genom sändebud, och icke genom fursten. Våra historieforskares ovananförda förbehåll stå i bjärt motsats till den bild av samhällsskicket i drevljanernas land de själva tecknat; och då de erkänna, att en furste förefunnits, göra de det i trots av alla de fakta de själva anföra i fråga om drevljanernas sociala förhållanden. Ej utan

---

citerade uppfattningen, såsom 'en allmän furste', grundande denna åsikt på det ställe i krönikan, där det heter, att frieriet uppbars av 'hela det drevljanska landet'. Slika motsägelser äro rätt betecknande för våra historieforskares förhållande till den mytiske *Mal*, som de icke mäktat rå på.

[1] 'Курсъ русской исторiи', d. I, s. 132 (Moskva 1906). Likaså Samokvasoff, s. 122.

grund har akademikern Djakonoff nödgats säga, att styrelsen uti drevljanernas land omhänderhades av 'bojarer' (män, äldste), ehuruväl en furste förefanns.

Skulden till denna motsägelse är 'den drevljanske fursten *Mal*', vilken på sätt eller annat måste inpassas i den allmänna historiska bilden av förhållandena under X seklets mitt. Redan det ovananförda får oss att tvivla på denne 'furste', vars antecedentia de omförmälda historikerna icke mäktat utreda. Och i en nyligen publicerad uppsats av prof. Pipping[1] har slutligen förklarats, vem och vad vi i detta fall hava att göra med, samt den allmänna slutsats dragits, att någon drevljansk furste *Mal* aldrig existerat.

* * *

Fursten *Mal* omnämnes i krönikan endast på ett ställe, nämligen i berättelsen om frieriet till Olga år 945 (въ лѣто 6453). Först skildras, hurusom furst Igor blev avdagatagen av drevljanerna, så omtalas drevljanernas beskickning till Olga, Igors enka, med tillbud att äkta deras furste, och slutligen beskrives Olgas invecklade hämnd, som bestod däri, att hon först misshandlade beskickningen, samt därefter drog i härnad emot drevljanerna, intog staden Iskorostenj med list och grymt straffade dess invånare[2]. I denna berättelse anföres namnet *Mal* inalles på fyra ställen, av vilka två redan vid första ögonkastet förefalla tvivelaktiga; på 3—4 ställen har furstens namn på ett misstänkligt sätt utelämnats av krönikeskrivaren. Dessutom är det iögonenfallande, att adjektivet 'малъ', 'малый' (liten) och adverbet 'мало' (litet) av krönikören mycket flitigt använts på detta ställe (945 och 946) i berättelsens text[3]. I och för sig kan denna om-

---

[1] Hugo Pipping De skandinaviska Dnjeprnamnen, Helsingfors 1910. Särtryck ur SNF II.

[2] Jfr Solovjeff Исторія Россіи, т. I (Изд. 5-ое, Москва 1874), s. 124—131.

[3] 'Сего прошю у васъ *мало*' . . . 'да сего у васъ прошю *мала*' (berättelsen år 946 om Iskorostenjs brand); 'Ольга-же- поимши *мало*

ständighet icke tillmätas någon större betydelse, men såsom ett kompletterande drag erbjuder den ett visst intresse vid bedömandet av den allmänna bild detta ställe i krönikan lämnar [1].

Vad åter de ställen vidkommer, där furstens namn av krönikeskrivaren på ett misstänkligt sätt utelämnats, så är det viktigaste bland dem självfallet det, som åberopas av Sergejevitsch och Djakonoff: 'се слышавше Деревляне, избраша (собрашася) лучшие мужи, иже дерьжаху Деревьску землю, и послаша по ню'; rätt besynnerligt läte detta ställe, om man förutsatte, att det gavs en gemensam drevljansk furste, som var känd för krönikeskrivaren (enär själva berättelsen om frieriet går nästan omedelbart *före* berättelsen om nämnda beskickning), men här utan vidare blivit utelämnad och icke omnämnd [2]; härav de ovanberörda motsägelserna i den bild, som nämnde lärde tecknat. Och vidare, i sina svar till drevljanerna å deras anbud, nämna varken kieviterna eller Olga *Mal*, utan tala endast om 'eder furste' ('за вашь князь'). Detta är mer än misstänkligt. Slutligen nämnes furst *Mal* icke heller under år 946 (въ лѣто 6453), till vilket årtal berättelsen om Iskorostenjs belägring och intagande hänför sig; 'Ольгаже устремися съ сыномъ своимъ на Искоростѣнь градъ, яко тѣе бяху убили мужа ея, и ста около града съ сыномъ своимъ, а Деревляне затворишася въ градѣ, и боряхуся крѣпко изъ града, вѣдѣху бо, яко сами убили князя и на

---

*(малы)* дружины' (i samma berättelse); 'Бѣ бо ихъ *мало*' (berättelsen om Igors död); '... привязывати цѣрь, обертывающе (и обертываючи) платки *малы*' ... (berättelsen om Iskorostenjs brand).

[1] Kostomaroff (Преданія первоначальной русской лѣтописи; собр. соч., кн. V, т. XIII, СПБ. 1904, s. 341), har framhållit likheten emellan namnet *Mal* och det likalydande adjektivet, samt ansett det vara ett binamn, medels vilket den ryske krönikeskrivaren gav uttryck åt sin ringaktning för drevljanerna. Kostomaroff var, såsom det senare skall visas, icke alltför långt ifrån sanningen, och att här även krönikeskrivarens personliga känslor gjort sig gällande, synes oss intet tvivel underkastat.

[2] Denna egendomlighet har blivit framhållen redan av Bjeljajeff, 'Русская земля передъ прибытіемъ Рюрика', s. 11.

что ся предати' . . . . . Då Olga sålunda varken med storm eller uthungring kunde intaga detta drevljanernas fäste, tog hon sin tillflykt till list och antände detsamma med tillhjälp av duvor och sparvar. Det vore anmärkningsvärt, ja synnerligen anmärkningsvärt, om krönikeskrivaren, som städse behandlar furstar med sådan hänsyn, här hade urakt-låtit att nämna en furste över drevljanerna, som verkligen existerat [1]; ty vid försvaret av Iskorostenj, som utan tvivel var ett av drevljanernas säkraste fästen, borde ju fursten hava intagit en framskjuten plats. På andra ställen i krönikan läsa vi vanligen, hurusom vissa män inneslutit sig jämte sin namngivne furste. Här åter är den namnkunnige *Mal* helt försvunnen, icke ett ord nämnes om honom i det ögonblick, då en av de sista akterna i drevljanernas självständiga tillvaro utspelas. Slutligen är det ock anmärkningsvärt, att furst *Mal*'s namn icke nämnes i Leo Diakonus [2] berättelse om Igors tillfångatagande och död, där det påstås, att drevljanerna bundit honom vid tvenne böjda träd och sålunda styckat honom itu. Det är svårt att tänka sig, att fursten, därest en sådan existerat, icke skulle tagit del i ett slikt förehavande eller förblivit okänd för den grekiske kronografen.

Vidkommande sedan de ställen i krönikan, där det direkte talas om fursten *Mal*, hava vi redan nämnt, att de inalles äro fyra, därav två, som sagt, tämligen betydelselösa. Det första stället, där *Mal* omnämnes, synes oss tvivelaktigt, enär ordet i en annan variant läses såsom adjektivum, följaktligen i en form, som rätt mycket påminner om andra fall, där krönikeskrivaren i denna skild-

[1] Icke heller nämnes *Mal* vid de underhandlingar Olga förde med drevljanerna i fråga om tribut och efter Iskorostenjs intagning. Det är som om han helt försvunnit i detta för drevljanerna så betydelsefulla ögonblick. Denna besynnerliga omständighet har påpekats även av prof. Bjeljajeff (Русь въ первыя сто лѣтъ, s. 138), som säger: 'Vi veta icke, vart drevljanernas furste Mal, Olgas nämnde trolovade, tagit vägen, om han fallit på slagfältet eller flytt'.

[2] Leo Diakonus anför ett brev från kejsar Johannes Tzimiskes till Svjatoslav, däri den förre meddelar den ryske fursten budskapet om Igors död.

ring av år 945 använder adjektivet 'малый': 'Слышавше-же Деревляне, яко опять идеть (nämligen Igor), сдумавше со княземъ своимъ Маломъ' . . ., och i varianten: 'съ маломъ'. Enligt vår uppfattning är den sistnämnda varianten riktig, medan den andra texten utgör en senare tillkommen förvrängning; utbytes namnet *Mal* emot adjektivet, blir satskonstruktionen i intet avseende rubbad, men ter detta sig till innebörden sannolikare [1]. Det andra misstänkliga stället är enligt vårt förmenande det, där Mal för fjärde gången nämnes i denna berättelse: 'бѣ бо имя ему Малъ, князю Деръвьску' (det bör anmärkas, att i en annan variant (P. A.) läses i stället för de ovanciterade orden 'малъ князь' med liten bokstav (d. v. s. малъ är även här adjektivum). Såsom det längre fram skall visas, hava vi här att göra med ett vanligt förklarande tillägg av krönikeskrivaren, som ej kunnat begripa ordet Малъ och oriktigt tillskrivit detsamma innebörden av ett nomen proprium; någon självständig betydelse har detta ställe icke, utan är endast belysande för krönikeskrivarens egen tankegång, vilken ock givit upphov åt samtliga missförstånd i fråga om denne mytiske furste.

Så återstå ytterligare tvenne ställen, där furst Mal nämnes. På det ena stället återger krönikan drevljanernas beslut att bege sig till Olga med tillbud om frieri: 'Рѣша-же Деревляне: се князя убихомъ Рускаго; поимемъ жену его Вольгу *за князь свой Малъ* и Святослава, и створимъ ему, якоже хощемъ'; och något längre fram anför krönikeskrivaren de drevljanske utsändes hänvändning till Olga: '. . . . а наши князи добри суть, иже расрасли суть Деревьску землю, да поиди за князь нашь за Малъ' [2].

Uti sin ovan åberopade uppsats [3] har professor Pipping fäst uppmärksamhet vid just denna sistnämnda fras. Han läser den enligt varianten: 'да поиди за князь

---

[1] Jfr ovan vad av Kostomaroff framhållits beträffande vår krönikeskrivares ringaktning för allt som hade att skaffa med drevljanerna.

[2] I en variant är ordet 'князь' jämte det andra 'за' uteslutet.

[3] Sidd. 27 ff.

нашь за Малъ; бѣ бо имя ему Малъ, князю Деревьску. Рече-же имъ Ольга' . . . etc. Enligt vår uppfattning är denna variant den riktiga; den andra varianten (A) lyder: 'да поиди за нашь Малъ' . . . . etc., och den tredje (P. A.): 'да поиди за нашь Малъ; бѣ бо имя ему малъ князь и рече' . . . . etc. Den andra varianten utgör alldeles påtagligt en korrigering av senare datum, genom vilken krönikeskrivaren sökt definitivt göra sig fri från den egendomliga, episka vändningen 'за князь нашь за Малъ'; men vid denna uteslutning erhölls en ännu underligare form, som alls icke minskade krönikeskrivarens betänkligheter, varför han dock måste bibehålla det förklarande tillägget 'бѣ бо имя ему Малъ'. I den tredje varianten (P. A.) åter möter oss en icke mindre misstänklig fras, som låter oss förmoda, att vi här helt enkelt hava att göra med adjektivet 'малъ', vilket så ofta användes av krönikeskrivaren just vid skildringen av händelserna åren 945 och 946: 'бѣ бо имя ему малъ князь и рече' . . .; denna fras, som jämväl synes vara en senare tillkommen korrigering, är heller icke i stånd att skingra våra tvivelsmål. På grund av krönikans lydelse enligt denna variant kan man icke påstå, att en drevljansk furste vid namn *Mal* skulle existerat. Fogar man till dessa tvivelsmål allt, som tidigare framhållits rörande andra betänkligheter samt om disharmonien mellan påståendet att en *Mal* skulle hava existerat och uppgifterna om samhällsskicket i drevljanernas land, så måste man inse, att man i förevarande fall har att göra endast med ett misslyckat försök från krönikeskrivarens sida att förklara en för honom ofattlig fornskandinavisk äktenskapsformel. Allt detta låter oss förmoda, att den variant, prof. Pipping anlitat, är både den äldre och den tillförlitligare, i det densamma klart återger den fornskandinaviska formeln *mæþ mund ok mæþ mæli*, vilken formel krönikeskrivaren givetvis haft att göra med.

Förutom vad här ovan i korthet anförts hava vi intet att foga till vår ärade kollegas uttalanden. Professor Pipping's tolkning av den berörda frasen i den ryska

krönikans berättelse om Olgas frieri är så enkel och uttömmande, att den näppeligen kan föranleda några tvivelsmål i sak. Det synes oss helt naturligt att drevljanerna, då de ville vinna Olga för sig samt därefter för fullföljande av sina syftemål jämväl taga hand om hennes son Svjatoslav, tillbjödo henne genom sina utskickade att med någon av deras småfurstar eller äldste (av vilka det förefanns en ansenlig mängd uti drevljanernas land) ingå ett formligt äktenskapsavtal; detta skulle än mer hava bundit Kievs furstinna samt givit drevljanerna en trumf på hand i kampen mot poljanerna, vilka, tack vare sin fastare organisation redan började få övertaget.

Men om det viktigaste av de ställen i krönikan, där *Mal* nämnes, tolkas på detta sätt, så bereder det givetvis inga svårigheter att med ledning därav förklara de tre övriga fallen, isynnerhet det andra kategoriska omnämnandet av *Mal*, då krönikeskrivaren några rader tidigare förtäljer om drevljanernas beslut: 'поимемъ жену его Вольгу за князь свой Малъ'. Här möter oss en psykologiskt lätt förklarlig företeelse. Antingen har ordet Малъ av krönikeskrivaren inskjutits, efter det han bestämt sig för att så fatta denna fras, som han helt oväntat stött på, eller ock har ett adjektivum undergått förvandling till ett nomen proprium, vilket är lika antagligt.

Följaktligen utmynnar denna vår tolkning av krönikans text däri, att någon drevljansk furste med namnet *Mal* aldrig existerat. En sådan tolkning av krönikans viktigaste ställe 'за князь нашь за Малъ' är ock synnerligen egnad att förklara de övriga ställen, där furstens namn synes utelämnat av krönikeskrivaren på ett besynnerligt sätt, samt jämväl häva de ovanframhållna motsägelserna i våra historieforskares uttalanden om, att drevljanerna styrdes av sina bästa män och äldste, underkastade sig deras beslut, utskickades av dem såsom sändebud (иже дерьжаху Деревьску землю) etc. etc., 'änskönt de hade sin furste'. Någon sådan furste har emellertid ej förefunnits. Och Olgas seger gjorde ett slut på drevljanernas självständighet; deras motstånd emot Olga stod dem dyrt;

hennes sonson Oleg blev insatt att regera över drevljanernas land; Vladimir den helige gav dem som furste sin son Svjatoslav, och med Jaroslav blev deras land helt och hållet införlivat med furstendömet Kiev.

* * *

Emellertid hava vi genom vår ärade kollega, professor Pipping's benägna bistånd, för vilket vi äro honom stor tack skyldiga, satts i tillfälle att av det ovananförda draga tvenne ytterst viktiga slutsatser.

Å ena sidan se vi däruti, att krönikeskrivaren begagnat en fornskandinavisk äktenskapsformel, ett nytt vittnesbörd om det stora, av vetenskapen allt ännu tyvärr blott föga utredda[1] inflytande, som den skandinaviska rätten utövat bland de slaviska stammar, vilka voro bosatta utefter och i närheten av den stora vägen 'från Varägerna till Grekerna'. Visserligen hade krönikeskrivaren icke fullt uppfattat formeln ifråga, men alldeles riktigt återgivit densamma; följaktligen kan det antagas, att densamma var gängse ibland slaverna. Den hade blivit införd till dem genom varägerna, vilkas kulturella och sociala betydelse för det forna Rusj måste anses vara tillsvidare långtifrån utredd. För drevljanerna framstod ingåendet av ett sådant giftermål från Olgas sida såsom en akt av högsta betydelse, och det var förty icke underligt, att de ville och yrkade, att den skulle ikIädas en så högtidlig form som möjligt, och såsom en sådan betraktades den mera utvecklade skandinaviska formen för ingående av äktenskap. Dessutom är ock en annan eventualitet ej utesluten. Den skandinaviska äktenskapsformen kan även stå i samband med Olgas skandinaviska ursprung. Den sistantydda eventualiteten synes oss rätt sannolik. Men frågans slutliga lösning kommer dock givetvis att

---

[1] Jfr E. Estlander's uttalande i fråga om den skandinaviska rättens inflytande på 'Ruskaja Pravda'; E. Estlander, Tidskrift, utgifven af Juridiska Föreningen i Finland, 1902.

bliva beroende av fortsatta historiska forskningar; vår uppgift inskränker sig enbart till att påvisa fursten *Mal*'s mytiska ursprung, olikheten emellan drevljanernas och poljanernas samhälls-skick, ävensom det sakförhållandet, att slaverna (poljanerna och drevljanerna) i slutet av X seklet tillämpade en viktig skandinavisk rättsnorm.

Å andra sidan leder denna sistnämnda omständighet ock till en annan slutsats, härflytande ur det föreliggande fallet. Detsamma ådagalägger nämligen oförtydbart, hur maktpåliggande det är att vid forskningarna i slavernas uti det forna Rusj förtid fästa avseende vid det skandinaviska inflytandet. Skandinaviens forntid står i alltför nära samband med det forna Rusj's för att framgent lämnas obeaktat av de ryska historikerna. Den fornryska rätten bör nödvändigtvis studeras jämsides med den fornskandinaviska. På denna väg kunna de mest oväntade överraskningar möta oss, och blott på så sätt kan nytt ljus spridas över slavernas och varägernas kulturella och sociala samverkan, vilken vi måste känna för att säkert förmå fastställa den ryska statens och den ryska rättens upprinnelse.

*S. A. Korff.*

---

# Bidrag till Rökstensinskriftens tolkning.

## I.

Ett bland de mest omskrivna ställena på Rökstenen är det fyra gånger[1] förekommande **sakumukmini** (sista gången med avvikande ortografi, varom nedan). Många förklaringsförsök äro gjorda. Intet av dem har dock slagit igenom. Och i sin sista avhandling om Rökstensinskriften (se not 1) tilltror sig Bugge ej att här ge någon antaglig tolkning; i den sammanhängande texten (s. 149 f.) ersätter han också **ukmini** med prickar. Under sådana omständigheter kan det synas djärvt att tro sig kunna komma med den rätta lösningen. Jag vill dock underställa min uppfattning medforskares dom. Skulle jag ha rätt, kan jag inte annat än finna, att man också här har skäl att erinra sig skaldeordet om att det goda ligger nära. Ty som långsökt kan min tolkning icke komma att stämplas.

Jag finner ingen anledning att förutskicka någon utförlig kritik av hittills framställda meningar. Min egen är denna: **sakumukminiþat** bör läsas *sagum ungmenni þat*

---

[1] Så, sedan ett hittills otytt parti nu tolkats av M. Olsen [se Bugge Der runenstein von Rök (1910 = Rök III), s. 119].

och översättas: 'vi omtala (eller kanske: jag omtalar)[1] för det unga släktet det, vilka o. s. v.' *ungmenni* bör alltså fattas som dativ.

Någon ny invändning, som inte diskuterats — och ganska väl undanröjts — redan vid tidigare, såsom åtminstone beaktansvärda ansedda tolkningar, uppstår knappast genom mitt förslag. Att här kan föreligga ett *-menni*, synes man nu inte vilja bestrida. Detta innebär en tro dels på att det yngre *i*--omljudet (åtminstone i semifortis?) redan kunnat inträda[2], dels på att ett genom detta uppkommet *ǣ* kunnat åtminstone tecknas med *i*-runan[3]. Att det inte är fråga om ett verkligt *i*-ljud (alltså *-minni*, som ju spelat en roll vid åtskilliga av de givna tolkningarna), därpå synes mig dock (trots Bugge a. a. 14 och Brate därs. 293[4]) stavningen **meni-** i partiet med äldre runor peka (alla *i* skrivas ju där för övrigt med annan runa). Där har nu visserligen hela ordets första stavelse likaledes en annan stavning: *og-*. Ehuru redan äldre tolkningsförslag trots detta tänkt sig *u*-ljud, vill jag dock beröra saken. Vi ha då att ge akt på, att intet ᚢ finnes i detta parti, däremot sex *o*-runor och en *w*-runa. Den senare betecknar ju otvivelaktigt *u̯*, men i mindrebetonad stavelse, som inte utan vidare har beviskraft för starktonig. Ljudvärdet av de sex *o*-runorna blir delvis osäkert därigenom att partiet ej är pålitligt tytt. Tre av dem representera dock säkerligen konsonantiskt *u̯*; och det vill

[1] Se Bugge a. a. s. 12.

[2] Om Pipping's uppfattning i Neuphilolog. Mitteilungen 1902, s. 15 not 2 är riktig, enligt vilken här i dativ är fråga om äldre *i*-omljud, behöves ju ej detta antagande. Men jag känner mig ej fullt viss därpå. Saken beror på gestalten av dativänd. vid tiden för synkopen av mellanstavelsen.

[3] Sträng följdriktighet i stavningen kan man inte begära. Eljes har man ju ock, kanske med rätta, här tänkt sig en utveckling av *ǣ* till mer *ĕ*-liknande ljud i mindre betonad stavelse, varvid också *nn* ansetts kunna äga betydelse.

[4] Betydelsen av dennes mening, att man i allm. bör insätta ljudvärdet enligt den yngre runraden, vill jag därför ej underkänna för detta parti.

se ut som om man inte kan få en antaglig tolkning utan att låta åtminstone en av de övriga betyda *ū* (jfr Bugge a. a. 130 f., 175). Man kan väl också påpeka, att även det korta *ŭ* (i huvudtonig stavelse) den tiden säkerligen hade högre tungläge och låg längre tillbaka (var mera likt 'europeiskt' *u*) än vårt moderna i *ung* (som ju dock även det visar stora avvikelser i skilda bygder).

Mitt förslag är ju i själva verket inte vidare originellt. På en dativ har man redan förut tänkt: *sagum mōgmenni* 'vi förtälja för allt folket'. Men detta ord är alldeles okänt, och det är inte säkert, att den mening, det här skulle kunna ge, vore särdeles passande (se Bugge a. a. 13 f.). Även *ungmenni* har i själva verket dykt opp ett ögonblick i diskussionen: Bugge har tänkt på *sagum um ungmenni* 'ich sage von dem jungen Manne'. Han nämner detta i en not (s. 14), men blott för att genast avvisa det. Utan tvivel med rätta. Men om vi kunna bibehålla läsningen *ungmenni*, så ha vi där ett ord som är väl styrkt, visserligen inte från östnord., men — och i fråga om ett högstämt poetiskt ordval betyder detta särskilt mycket — från västnord. Ordet betyder där visserligen vanligast 'en ung människa'; det är dock känt även såsom kollektiv 'unga människor'[1], och med kännedom om den vanliga betydelsen hos de neutrala *ia*-stammarna ha vi intet skäl att tvivla på denna betydelses höga ålder.

Med detta 'jag förtäljer det för (de) unga människor(na), d. v. s. för det unga släktet' har ristaren väl blott vänt sig till sina dagars ungdom. De unga få ju, än mer i tider då ingen i skrift fixerad litteratur finnes, sin kunskap om svunna åldrar och bragder från de gamle. Men han kan måhända därjämte (väl ej uteslutande) ha tänkt på 'sena tiders barn'. Vi tala visserligen ej om dem som 'de unga'; men våra förfäder kalla vi dock 'de gamla'[2].

---

[1] *Ef ungmennit skjalár, þá rennum eigi lengra enn hér til bekksins* Fms. 6,335. I liknande sammanhang Flat. 3,374.

[2] Jag är dock villig att erkänna, att motsvarigheten därvid inte är så god, som det rent språkliga kan förleda en att tro.

En sådan tanke på de efteråt kommande tiderna och släktena vore ju intet främmande för runristarnas föreställningssfär.

Sedan jag sålunda visat, att den föreslagna tolkningen i sig själv inte erbjuder några svårigheter, skall jag dra fram ett efter min mening ganska starkt skäl för dess riktighet. Det är att hämta från inskriften själv, från partiet *d* (bakre ytan) r. 9. Runorna, som stå i kanten, äro delvis illa skadade. De första fyra äro säkert att läsa **nukm** (se Bugge Rök III, s. 83 f.). Vad de följande beträffar, framgår av Brate's, v. Friesen's och M. Olsen's hos Bugge anf. st. offentliggjorda granskning, att de kunna läsas **ini**, och de tre forskarna föreslå också denna läsning såsom en osäker förmodan. Att den sista av dessa runor är **i**, därom synas de vara ense. De därpå följande sex runorna anser sig Bugge kunna läsa **miʀ** ('möjligt' enligt nyssnämnda granskning) **alu** (tyckes vara säkert).

Sedan komma några osäkra runor. Överväger man de möjligheter som granskningsprotokollet erbjuder, förefaller Bugge's tanke på **saki** ha skäl för sig. Så står säkert **ainhuaʀ**.

Bugge själv har inte här försökt någon sammanhängande tolkning; men han menar, att **nuk** är *nú'k* 'nu jag' och tolkar **miʀ alu** som *með ǫllu*, **saki** som *segi* (1 pers. pres. ind.), **ainhuaʀ** som *ein(n)hverr* 'var och en', som då måste vara subj. i en ny sats. De tre granskarna från 1907 gissa på såsom möjligt: *Nú'k minni með ǫllu segi, einhverr* = 'Jetzt sage ich vollständig alle Erinnerungen, . . . jeder einzelner —' [1].

Härtill vill jag säga: man skall vara bra stark i tron på **mukmini** för att inte, då man tror sig kunna ånyo läsa runföljden **ukmini**, och till på köpet i närheten av verbet *segja*, våga förmoda, att det är samma ord som här ånyo dyker opp. Men här ha vi intet *m* förut. Jag försöker

---

[1] Brate därs. s. 273 vill dock läsa *Nú'k minni meʀ allu* (= *með ǫllu*) *sægia* (1 pers. pres. konj.), *en hvarr* . . . . . .

därför också här med *ungmenni*. Någon fullt genomförd tolkning av partiet är det under förevarande omständigheter inte heller mig möjligt att ge; men jag vågar föreslå[1]: *Nú ungmenni með ǫllu segi ein(n)hverr*. Jag får här möjligheten att fatta *einhverr* som subj. i just denna sats, och man skulle då kunna översätta ordagrant: Nu för de unga må någon (annan, vem som helst) förtälja fullständigt (eller kanske: utförligt).

Från formell synpunkt skulle man väl nu kunna antasta detta genom hänvisning på att ordställningen bleve något konstig. Visserligen kunna ett par likartade exempel framdragas, där efter *nú* något annat än verbet följer; så: *nú þat varþ* Fjǫlsv. 49,3, *nú þat veitk* Ynglingatal 11[2]; jfr även: *Hví þú þá, Gagnráþr* Vafþr. 9,1. Men i alla fallen är det ett 'småord', som ryckes fram. Inte desto mindre tror jag, att den framlagda uppfattningen är den sannolikaste. Jag håller nämligen för möjligt, att vi ha ett par versrader (med vokalisk alliteration) för oss:

*Nú ungmenni*
*með ǫllu segi*
*einhverr* — —

Och det skulle ju kunna förklara den ovanliga ordställningen[3].

Ännu ett skäl för denna tolkning är, att man då synes få en förträfflig mening i uttrycket *með ǫllu*. Jag

---

[1] Jag använder såsom Bugge isl. transskription, för att inte blott skenbara avvikelser i tolkningen skola uppstå.

[2] Så både Wisén och F. Jónsson. Hdskr. har *nu ec þat veit*. Även ett *nú (e)k* vore här belysande. Så läser ju också Bugge o. a. här på stenen (se ovan).

[3] Versen n:r 2 skulle visserligen inte stämma med den klassiska Eddadiktens regler, som fordra biton på den före kortheten gående stavelsen. Ett par exempel synas dock finnas. I fråga om våra runstenar är det ju svårt att säkert skilja mellan vers och allitererande (och i viss mån rytmisk) prosa. Men även antagandet att det senare här förelåge skulle väl kunna hjälpa oss. Annars ha ju Brate och Bugge i 'Runverser' vågat antaga metrisk form även vid denna (och ekvivalent) typ; så: *mærki mykit* (s. 102), *með alla skipan* (s. 117); jfr *afi kunu* (s. 147).

tror nämligen, att vi böra se det mot bakgrunden av det förhållandet, att ristaren förut gjort ett språng från momentet n:r 2 till det tolfte. Anledningen till detta ser jag snarast så[1], att ristaren i själva verket kände till även alla de mellanliggande momenten, som också egentligen borde ha kommit med, men vid sin beräkning av stenytans utrymme fann sig böra avstå från allt utom de två sista — märk, att han börjar det tolfte med nytt parti på stenen —, som väl föreföllo honom betydelsefullast (och genom att ange det första av dem som det tolfte kan han just ha velat markera språnget[2]). Men nu säger han i den endast med svårighet inrymda rad, som vi här behandla, att 'någon annan må ge de unga fullständigt (eller utförligt) besked', där han inte själv kunnat det.

Är denna tolkning riktig[3], föres man att uppställa också den frågan: få vi här möjligen någon ledning med avseende på i vilken ordning inskriften bör läsas? Förefaller inte denna sats som själva avslutningen? Att den utgör en avslutning, är tydligt; men säkerligen inte på hela inskriften. Den har utan tvivel i fråga om denna punkt lästs (av Bugge o. a.) i rätt ordning. Sedan kommer visserligen *sagum ungmenni* ånyo, men utan ordningstal; det är nya spörsmål som beröras. Och detta nya parti får väl sitt slut med: *sagum ungmenni þor*[4].

---

[1] Brate's uppfattning (hos Bugge Rök III, s. 269) förefaller mig vara den rena spetsfundigheten. Man må dock medgiva, att inskriftens egen karaktär mången gång uppkallar till dylikt.

[2] Ett försök att tränga ytterligare litet längre här gör jag i annat sammanhang s. 11.

[3] Den andra tolkning man här hade att tänka på vore: 'nu må det unga släktet berätta utförligt, var och en (l. någon, vem som helst) ......' Men det skulle kanske förutsätta, att 'de unga' hade sin kunskap oberoende av ristarens ord, och gåve inte så god relief åt *með ǫllu*. Däremot bleve framförställningen (såsom emfatisk) naturligare: 'de unga i sin tur'. Om det inte är troligt, att vers föreligger (se ovan sid. 5), bör man kanske reflektera på denna tolkning; i synnerhet om alla tretton hjältedåden muntligen skulle ha reciterats vid likbegängelsen (jfr s. 11).

[4] Om detta ords kasusform avstår jag att yttra mig. — Brate's *þórunn* (s. 297 f.) vågar jag inte bestrida såsom möjligt.

Isynnerhet denna sista sats ger oss onekligen det intrycket, att frasen *sagum ungmenni* i viss mån stelnat till en formel. Det hade kanske blivit ett gängse recitatoriskt sätt att inleda sägenförtäljning: 'jag förtäljer för det unga släktet'. Och objektets natur stämde kanske då syntaktiskt inte alltid så väl. Också denna sista svårighet är dock av den art, att den lika väl trätt fram vid de gamla tolkningarna [1].

## II.

Det parti av inskriften som börjar med **þatsakumą-nart** är inte heller hittills tillfredsställande tolkat. Att börja med en utförlig kritik synes mig även här obehövligt. Lyckas jag tillfredsställande stödja mitt eget förslag — varvid naturligtvis även dettas fördelar framför tidigare skola betonas —, framgår ju för fackmannen därmed delvis av sig självt vad som inte längre kan bibehållas.

Min tolkning av hela detta parti är denna: *Þat sagum annart hverr* [2] *forn í valdum (h)ann yrði fjarrum með Hreiðgotum ok dømir hann of sakar* (eller möjligen: *ofsa sakar*), vilket jag tillsvidare översätter: 'Det förtälja vi för det andra, vem det var som gammal i makt tillintetgjorde

[1] Om man med Brate a. arb. 267 läser *segjum múg* (dat.) *minni*, blir väl svårigheten i sammanställningen med þur(un) nästan för besvärande. — Professor Axel Kock har nu efteråt fäst min uppmärksamhet på — vilket undgått mig — att Bugge i själva verket tidigast ett ögonblick tänkt på *sagum ungmenni*, med samma tolkning som min (se Rök I, s. 17). Han ansåg penultimas *i*-runa utgöra ett hinder och gjorde därför inte något försök till närmare motivering. Och han kom aldrig tillbaka därtill.

[2] Eller kanske *hvarr*; det betyder här intet. Noreen Altschw. Gr., s. 492, anser, att man här bör läsa *hwāʀ* och däri se den gamla nom. (senare *hō*) som även eljes är känd från östnord. Kanske är det det rätta. Men med större säkerhet kan man endast säga det, om verkligen ainhuaʀ i det följande också skulle innehålla detta *hwāʀ* och vara ett annat ord än isl. *einhverr* (Noreen anf. a. § 522 anm. 6). Detta förefaller mig tvivelaktigt, och jag tänker mig som möjligt, att assimilationsprodukten av *rʀ* kunnat återges med *ʀ*.

(störtade, dödade) honom (eller: som fordom dödade honom i väldet) fjärran bland Hreidgoterna och (som) dömer honom för (hans) brotts skull (eller möjligen: för hans övermods skull)'.

Först en förberedande antydan om varpå denna översättning vilar. Diskussion och motivering nedan.

*hverr* fattar jag som subjekt.

*yrði* fattar jag som pret. konj. av det *verða (varð)* som betyder 'tillintetgöra, döda'.

*hann* närmast förut blir då objekt till detta, liksom det nästa *hann* obj. till *dømir*, som åtm. reellt sett har samma subj. som *yrði*.

*forn* fattar jag i första hand som adj. nom. mask. (< **fornaʀ*), predikativ till *hverr*. I så fall utgör ordet tillsammans med *í valdum* en syntaktisk enhet. Alternativförslaget bygger på ett adv. *forn* 'fordom'. *Í valdum* hör då närmast till verbet *yrði*.

*fjarrum* är ett adv. med bet. 'fjärran'.

Jag skall så söka uppvisa, att den mening vi få fram, om vi få översätta på detta sätt, blir synnerligen god. Vunne vi intet, räckte det ju ej, om vi också kunde göra tolkningen formellt akseptabel.

Bugge har Rök III, sidd. 34, 35 framhållit, att Theoderik's död kom helt plötsligt, strax efter sedan han låtit avrätta Boethius och Symmachus och kasta biskop Johannes i fängelse, och att den på grund av dessa omständigheter tidigt uppfattades som en Guds straffdom över konungen. Det är det, varom här är fråga i hela satsen. Subjekt måste då vara den som lät straffet övergå konungen, d. v. s. Gud. Men det behöver ingalunda i vår inskrift vara fråga om de kristnes Gud Fader. Det skulle kunna tänkas för vår ristare ha tett sig som en av de hedniska gudar han kände och dyrkade. Då vi emellertid här ha för oss en man som tydligen i sig upptagit icke så ringa av sydligare länders kultur, och som säkerligen med rätta antagits ha haft någon kännedom om Valafridus Strabo's Theoderiksdikt (se senast Bugge anf. arb. 35, 44, 45, 58, 220), vari konungen just skildras såsom den

gudlöse tyrannen, som hemföll åt evig pina, så är det säkert de kristnas mäktige gud, han syftar på. Men för dåtida, i sht utomkristlig uppfattning bör det ha betytt Kristus, 'vite Krist'. Om honom kunde nog även en hedning respektfullt säga, att han var 'gammal i makten', att hans makt bestått sedan århundraden. Han hade kanske också hört, att de kristne själva talade om honom som en konung; jfr t. ex. *rex regum Christus* hos Ruotger i Brunos av Köln biografi från 960-talet.

'Honom' blir då Theoderik. Men är det inte frapperande, att han nämnes så obestämt, då han inte förut varit på tal? Enligt min mening h a r han indirekt varit på tal i det första moment, som ristaren förtalt, om de tolv gånger tagna 'valroven'. Detta syftar nog på den i Didrikssagan omtalade händelsen, då vid Didrik's strid mot kung Isung tolv kämpar från vartdera hållet gingo till tvekamp. Man har naturligtvis beaktat denna passus (tidigast B u g g e Rök II, s. 12). Att man inte velat tro på samband därmed, är därför att man menat uttrycken i inskriften syfta på en kamp av annat slag än den, varom sagan berättar. Kanske kan man inte komma ifrån olikheten. Men inte kan man kräva full överensstämmelse i fråga om vandrande sagomotiv! [1].

---

[1] Man får väl dock erkänna, att Didrikssagans berättelse innehåller moment som vid ett koncentrerat omnämnande, sådant som vår ristare gjort, inte ligga så särdeles fjärran. Först segra fem av Isung's söner efter varandra över var sin motståndare, som icke dödas, utan bindes vid sina egna eller segrarens vapen. Genom det sjätte enviget nödgar tvärtom Didrik's kämpe konungasonen att lösgöra två av de så bundna, med risk att eljes själv bindas. De sjunde och åttonde envigen gå som de fem första; men genom det nionde tvingas åter Isungssonen att lösgöra en av de nyss vid spjutskaftet bundna. N:r tio och elva förlöpa åter som de första. Men med det tolvte blevo alla de ännu bundna av Didrik's kämpar lösa. — Det förefaller mig som om Didrikssagans skildring oförskyllt har skjutits undan delvis därigenom, att B u g g e (o. övriga forskare) inte fullt riktigt ha fattat ordet *ýmiss*. Det betyder dock inte rätt och slätt 'verschieden', utan 'omväxlande, ä n den ene, ä n den andre' o. dyl. Och i *á ýmissum mǫnnum* kan då ligga en antydan om att 'valroven' gjordes

Svävar nu Theoderik's person för ristarens medvetande redan här, så är det inte så egendomligt, att han i nästa sats bara nämner honom med ett pronomen. Först i och med strofen träder hjältens namn ohöljt fram i den starka alliterationsbärande stavelsen.

Hela passagen alltifrån det första *sagum ungmenni* och åtminstone t. o. m. strofens slut handlar således om Theoderik. Först beröres en tilldragelse från hans kämpaliv, utan att han nämnes, sedan berättas om honom själv hur högre makter straffade honom med döden för hans skulder, sist träder han direkt fram i en dikt efter konstens lagar, där särskilt talas om den ärestod som för senare tider vittnar om hans bragder. — Vi synas böra antaga, att ristaren känt till både sagans och historiens Theoderik och att han varit medveten om dessas identitet [1].

Men nu den gamla frågan, vad Theoderik har här att skaffa. Bugge besvarar den ju nu (Rök III, s. 37)

---

än på en kämpe ur det ena, än på en ur det andra partiet (d. v. s. att segern vid de tolv striderna växlade). Vad åter *báðar saman* beträffar, skulle det kanske kunna ha något att göra med det förhållandet, att i den nionde kampen Didrik's man i viss mån blev segrare över tvenne: motståndaren och den vid sina vapen fängslade kamraten, som han befriade. Och liknande voro ju flera av de övriga envigen. — Detta blott antydningar för att visa, att stenens ord väl kunna syfta på strider ganska likartade med och återgående på kampen mot Isung's söner. Sedan måste vi erinra oss, att det knappast ens a priori är rimligt, att vår ristare skulle ha känt Didriks-sagans tolvkamp just i den sena litterära form vari vi känna den. Avvikelserna mellan den litterära sagans berättelse och andra som med den synas stå i något samband på denna punkt äro visserligen på det hela små (jfr Boer i Arkiv 24,122). Men man har dock förmenat, att åtskilligt i den förra är att skriva på sagaredaktörens egen räkning (Bertelsen Om Didrik af Berns sagas oprindelige skikkelse, s. 90). Därför behöver inte en möjlig brist på full överensstämmelse mellan den litterära sagans och stenens form hindra antagandet av samband för den, som eljes har ett bestämt skäl att tro på ett sådant. Och det ha vi enligt min uppfattning i pronominet *hann* i det närmast följande. Detta är min utgångspunkt.

[1] Det synes ej omöjligt, att den ena av sagans båda versioner om Didrik's död, den att djävulen i en hästs skepnad fört bort honom, kan stå i samband med tron på en straffdom.

så, att Vämodh[1] framställes såsom den igenfödde Theoderik. Den tolkningen vilar väsentligen på uppfattningen av *hverr* . . . . . *hann* såsom betydande 'såsom vilken . . . . . han (Vämodh)' (det senare således subj.). Men i ingen av de övriga frågesatserna intar det inledande pronominet en sådan ställning, ingenstädes kommer heller för övrigt denna tanke på en återfödelse fram. Och dess placering här vore väl också litet besynnerlig. Det kan väl inte nekas, att detta *hverr* . . . . *hann* hittills varit en av de besvärliga punkterna i detta parti, och att vi därför böra om möjligt söka efter ett trans. verb i **urþi**, till vilket *hann* kan bli objekt.

Men faller tron på igenfödelsen, måste vi leta efter en annan grund till Theoderik's uppträdande här. Skulle man då inte kunna se saken så, att det var sed — hur spridd, vore en annan fråga — att vid en förnämlig mans likbegängelse begynna med ett reciterande av hjältesägner och att först sedan övergå till 'personalierna'? Här finns ju också, som jag i föregående parti visat, en bestämd gräns mellan de båda så beskaffade avdelningarna. Om detta vore riktigt, kunde man kanske förutsätta, att alla tretton hjältedåden muntligen reciterats, väl av ristarenskalden, men att blott de viktigaste kunnat förevigas i sten (jfr s. 6)[2].

Nu till det formella rättfärdigandet i tvistiga punkter.

1. *forn í valdum* har redan v. Friesen läst, efter vad Schück Bidrag t. tolkn. af Rök-inskr., s. 17, upplyser, och den senare har upptagit det. Dess företräde framför Bugge's *fyr níu ǫldum* står för mig klart. Redan det skälet är vägande, att det senare inte synes medge någon antaglig tolkning av det därpå följande. Just i fsv. är *vald* vanligt i plur. med ifrågavarande betydelse (Söderwall *vald* 3), och såsom särskilt närstående exempel

[1] Så bör man väl nu läsa efter Brate's uppgifter Rök III, s. 266. Likväl skulle man då hälst i *a*-runan vilja se ett *i*-omljutt *ā*.

[2] Det är väl inte omöjligt, att ristaren knutit sin framställning till någon bildserie. Då finge vissa presentia, särskilt *á liggia* i det följande, en ännu naturligare tolkning.

kan anföras: *han warder mykyn j valdom.* Såsom ex. på adj. *forn* om person för att beteckna, att någon länge varit i visst läge, kunna anföras: *þeir sem fornastir eru* (d. v. s. längst varit i tjänsten); *þeir siti í ǫllum stǫðum fyrstir, er fornastir eru* (d:o); jfr även *forn vinr*; se Fritzner[2] *forn.* — Trots vad jag ovan sagt, känner jag mig dock i någon mån oviss på lämpligheten att hänföra ett *forn í valdum* till Kristus. Därför föreslår jag alternativt att fatta *forn* som adv. 'fordom'. Tillvaron av ett sådant adv. är ej betänkligt att anta. *Forn* (*furn*) finnes i den betydelsen både i fhty. och fsax., och jag ser intet hinder för att Rietz' sammanställning därav med sv. dial. (Värml.; alltså snarast götiskt område) *forn* 'häromdagen, för någon tid sedan' skulle kunna vara riktig[1]. Såsom parallell till det då mera fristående *í valdum*, i synnerhet till sammanställningen 'störtade honom i väldet, d. v. s. medan han befann sig i sin (fulla) härskarmakt', kan framdragas: *han spadhe (herodem) . . döö i waldom* (Söderwall l. c.). I själva verket bör kanske denna tolkning föredras, och jag skulle nog göra det, om inte detta 'fordom' här, sedan redan varit tal om ett under Theoderik's hjältebana utfört dåd, föreföllo något oväntat[2].

2. Det bestämda hävdandet av ett verb *verða* (*varð*) med betydelsen 'tillintetgöra, döda' härrör från Wisén Emend. och exeges. s. 125 f. Hans exempel är Atlamál 21 (22 hos Bugge), där Glaumvǫr omtalar sina olycksdrömmar för maken:

*gørvan hugþak þér gálga*
*gengir þú at hanga,*
*œti þik ormar,*
*yrðak þik kvikvan.*

[1] I stammen *forn-* behöver inte ligga, att det är fråga om en långt avlägsen tid. Man jämföre t. ex. det i sv. dial. vanliga *forna*, (*fyrna* >) *förna* o. s. v. 'fjolårsgräs'.

[2] Här skulle ju dock kunna ligga en reminiscens från Valafridus Strabo's *quondam regnator* eller från *réð Óláfr ofsa forðum* i den strof av Ynglingatal, som Schück (s. 27) och M. Olsen (hos Bugge Rök III, s. 242) satt i samband med Rökstensstrofen.

Denna tolkning upptog Gering i 2:dra uppl. av sin lilla eddaglossar, och han vidhåller den i den stora. Den torde väl ock ha skäl för sig. Så mycket mer som den stödes genom närstående betydelser: å ena sidan 'lura på', 'speja på', å den andra 'förlora' (se om båda Wisén l. c.). Den senare kan stödjas genom icke så få säkra exempel (se t. ex. Cleasby-Vigf.)[1], den förra vilar kanske på något osäkrare fötter. Men själva betydelsen 'tillintetgöra' synes mig komma ganska klart fram också på detta ställe: *vildi hann eigi verða heit sítt* 'han ville inte bryta sitt löfte' Norska Homilieb[2].

Förekomsten här av detta ord, som eljes är okänt i östnord., bör förmodligen delvis skrivas på det poetiskt högstämda ordvalets konto.

3. *fjarrum* 'fjärran'. Alla hittills givna förklaringar av kombinationen **ą̨nurþifiaru** synas mig förfelade (alldeles oberoende av den uppfattning om **ą̨n** = ack. *hann* som nyss godkänts). Så både Bugge's senaste (efter tidigare

---

[1] Ett är: *en fullhugi fellir* | *flóttstyggr, sás varð dróttinn* Sighvatr Þorðarson. Så vitt ses kan, böjes verbet alltid starkt.

[2] Fritzner[2] översätter (*verða* 9) 'støde an mod noget'. — Ordets närmare etymologi synes rätt dunkel. Wisén menar tydligen, att vårt verb egentl. är svagt (< **varðian*). Då finge man onekligen ganska lätta anknytningar i utomnord. ord. Men då frågas, om ett *vær-* (< *var-*) redan före Rökstenens tid kan ha sammanfallit med gammalt *ver-*; ty först så kan verbet ha blivit starkt. Nu är det möjligt, att särskilt i denna kombination sammanfall av de båda ljuden tidigt skett (så att *e* > *æ*, sedan vidare > *a*); jfr Noreen Altisl. Gr.[3], § 104 o. cit. litt., Aschw. Gr. § 117 anm. Den regelbundna övergången (om man nu kan tala om en sådan) *e* > *æ* i fsv. förlägges av Noreen sist anf. arb. § 113 till snart efter 900. Sammanfallet av *þ* och *ð* i tonande omgivning (*verþ-* ∾ *varð-*) har man ansett sig kunna sätta åtskilligt tidigare (a. arb. § 215 anm. 2). I sig självt vore det eljes frestande att tänka på ett gammalt starkt verb (märk alldeles liknande användning av lat. *vertere*; alltså med bet. 'vända' som utgångspunkt). Men såsom germanskt skulle ett sådant, synes det, sväva i luften. (Man får inte andraga det got. intr. *fra-wairþan* 'verderben', ty det hör till det vanl. *wairþan*; jfr fhty. *firwesan* 'vergehen'). I slav. ha vi däremot denna betydelse t. ex. i lit. *viȓsti* 'umfallen, stürzen'. — Wisén's mening torde dock vara den sannolikaste.

förslag av Schück) *yrði í *fiaru* (= *fiǫr*) 'in das Leben kam' och den Noreen-Schück'ska (Schück anf. arb. 17) *án yrði *fiaru* med rakt motsatt betydelse 'blev utan liv, miste livet'. Ingendera kan stödja sig på några goda paralleller, och särskilt den sista förefaller bra tillkrånglad. Den tolkning jag föreslår kommer formellt rätt nära Bugge's tidigaste (Rök I, 34, 91) **fiarumiʀ hraiþkutum** 'fjærnt fra Reidgoterne', och ännu närmare både till form och innehåll det *í fiarru* 'i fjärran', varpå densamme också ett ögonblick tänkt, men som han likaledes förkastat (Rök II, s. 14).

En form *fjarrum* 'fjärran' är — i rent kvantitativt hänseende — ej så väl styrkt. Vi träffa den (skriven *fierrom*) en gång i ett diplom från 1409. Detta är i förbindelsen *nær by oc fierrom.* När vi i alldeles samma fras möta formen *ferron* i ett diplom från 1410, torde vi också där våga se ett — förvanskat — vittnesbörd om formen på *-um*, *-om*. Och det är nu att märka, att det förstnämnda brevet är från Linköping, det senare från Aringsås i Kronobergs län (bägge original); båda sålunda från götabygder. Och då säkerligen ifrågavarande fras varit fast sedan gammalt [1], törs man nog tro, att där föreligger en stelnad kvarleva av en form som fordom haft vidsträcktare användning. Som analogibildning med avseende på ändelsen ser jag inte hur formen naturligt skall kunna förklaras. Men även om så vore, skulle den väl kunna vara gammal. Såsom jämförliga bildningar synas i alla händelser kunna anses *mællom*, *fyrstom* 'först', *sen(e)stom* 'sist'.

Men en invändning kan göras. Ett gammalt **ferrum* borde väl inte ge *fiærrum.* Brytningsläran hör väl inte till de slutbehandlade partierna inom nordisk ljudhistoria, men framför ett alltjämt kvarstående *-um* (hos långstavigt ord) borde man väl vänta något som **fiurrum* (eller **fiorrum*). Må så vara, på Rökstenen ha vi dock såsom representant för ljudlagsenlig form intet annat att vänta än

---

[1] Den finnes likväl också, särsk. i laglitteraturen, med normala former av adverbet (*fiärran, fiärrin* o. s. v.).

just *fiar(r)um.* Det visa *fiakurum, fiakura* [1], väl ock *iatun.* Men för att förklara den litterära formens *iæ* (*ie*) finge vi däremot nog ta vår tillflykt till en yngre påverkan från normalformen *fiærran.* Men låge däri något betänkligt?

4. Att **tumiʀ** kan läsas *dømir*, har redan antagits av Bugge, som Rök I, s. 38 tagit denna läsning under övervägande. Att han nu (Rök III, s. 33) definitivt övergivit den, motiveras därmed, att 'ein Präteritum ist hier nötig'; en fordran, varpå han tidigare lade 'mindre vægt' (jfr dock Rök II, s. 16 n.). För min del behöver jag inte tillgripa några utredningar på modus- och tempuslärans område för att lösa den motsägelse som kan tyckas ligga mellan *yrði* och *dømir*; oaktat sådana skulle kunna visa, att en utsago som formellt i någon mån frigjorts från det styrande verbets inflytande i allmänhet ej behöver överensstämma med vare sig tempus eller modus i en sats som är bunden av detta inflytande. Ty som ett relativt självständigt faktum bör även enligt min tolkning *ok dømir hann of sakar* fattas. Men jag behöver inte heller tillgripa antagandet av ett pres. historicum [2]. Ty ristaren kan mycket väl ha fattat den dom, som Guden låtit övergå Theoderik, såsom en alltjämt pågående akt. Han kan mycket väl ha känt till talet om den eviga pinan (märk vad som säges i Valafridus' dikt).

5. *of sakar.* Detta kan jag mycket väl bibehålla. Men jag måste lägga in något i viss mån annat däri, än Bugge gjorde, då han ännu tänkte sig *dømir* som en möjlighet. Han hänvisade till vnord. *døma um sakar* 'afhandle eller afgjøre tvistemål'. För mig blir *of sakar* 'för hans brotts skull, för det han förskyllt' (alltså i nära överensstämmelse med Bugge Rök II, s. 16, Schück anf. arb. 17, men ställt i närmaste förknippning med verbet,

---

[1] Ty det är ingen anledning att tro att en vidare utveckling framför kvarstående *u* skulle ha inträffat senare i den senare typen än i den långstaviga.

[2] För den som tror på det, funnes möjl. ett visst stöd i prosasatsen efter strofen. Väl inte i *si,* men kanske i *liggia* (om annan möjlighet för förklaring av dessa presentia jfr dock ovan s. 11 n. 1).

med *dømir*). *sǫk* är särskilt i vnord. vanligt just i plur. i bet. 'skuld, brott' (Fritzner[2] *sök* 1) och behöver därför inte beteckna flertal. *of* med ack. i betydelsen 'för — skull' är ju väl känt (se t. ex. Gering's stora gl. *of* I, 11).

Om jag trots den goda meningen i *of sakar* skulle reflektera på Bugge's (i partiell anslutning till V. Rydberg och Noreen) *ofsa sakar*, skulle det uteslutande vara på grund av ordets förekomst i den anklingande strofen i Ynglingatal. Men då sammanhanget där är ett helt annat än i detta parti av vår inskrift, tror jag dock inte, att vi böra vid vår tolkning låta leda oss av det stället.

Härmed har jag fört fram, vad jag anser tjäna att rättfärdiga min tolkning[1].

***Hjalmar Lindroth.***

---

[1] Då det är vanskligt att tro sig ha kommit med en slutgiltig tolkning vid denna mångdiskuterade inskrift, vill jag nämna även en annan möjlighet att tolka detta parti varpå jag tidigare tänkt. Den synes mig, även den, bättre än hittills framlagda. Den var ett steg på vägen till min nuvarande. Jag läste: *hverr forn í valdum hann yrði fjarrum með Hreiðgotum ok dømir hann of sakar* (alltså till utseendet alldeles som ovan; men tolkat:) 'såsom vilken han (Vämodh) fordom kom till väldet (och härskade; eller möjligen: blev gammal i väldet) fjärran bland Hreiðgoterna, och han skipar rätt'. Förnämsta skälet till att jag övergav den var det besvärliga *hverr — hann.*

# Randanmärkningar

## till T. E. Karsten's uppsats 'Äldre germansk kultur i Finland belyst av ortnamnen'.

---

I en polemisk uppsats med ovan angiven titel [SNF II.2.] har dr Karsten riktat en mängd anmärkningar mot min i första bandet av 'Studier i nordisk filologi' publicerade undersökning om 'Finländska vattendragsnamn'. Dessa anmärkningar kräva en belysning å min sida. Jag måste dock för utrymmets skull fatta mig så kort som möjligt; många anmärkningar i detaljfrågor måste upptagas i ett annat sammanhang.

Sidd. 2 ff. Av de många invändningar, jag gjort mot vissa av K:s namnetymologier, är det blott några han vill gendriva. Och hans motanmärkningar synas mig ej övertygande. Vad sammanställningen fi. *-taro* (i *Ylis-*, *Alas-taro*) : urn. **staðō*[1] vidkommer, är den ur betydelsesynpunkt mycket lockande. Och jag är benägen att antaga K:s tolkningsförslag, så snart det av mig påpekade språkhistoriska hindret (beträffande åldern av ljudutvecklingen *ð* > *r*) undanröjes.

Däremot måste jag allt fortfarande anse K:s etymologi av *Kyrö*-namnet såsom bestämt oriktig. Namnet är så utbrett, icke blott i de västra, utan även i de östra de-

---

[1] I Österb. ortn.: **staðwō*.

larna av landet, att antagandet, att detsamma överförts i sin dialektala form (med *r* utvecklat ur äldre *t*: **Kytö*), måste anses äga mycket liten sannolikhet. Det gäller därför för K. att bevisa, att alla dessa talrika namn å orter, där ljudväxlingen *t* ∾ *r* ej är känd, uppstått först efter ljudutvecklingen *ð* > *r*.

Sidd. 6 ff. Dr Karsten kommer här till frågan om vår svenska befolknings ålder. Jag kan ej nu ingå på denna fråga; jag måste blott tillbakavisa en orättvis beskyllning. K. påbördar mig att 'med egendomligt godtycke hava uppkonstruerat' min framställning av Hultman's och Hesselman's åsikter om de öst-svenska dialekterna. Prof. Hultman har i anledning härav meddelat mig — och samma tanke har han uttalat å föreläsningar — att han ingalunda är anhängare av den Montelius-Wiklund'ska teorin om vår svenska befolknings ålder, utan att han tvärtom på grund av sina studier rörande de öst-svenska dialekterna kommit till den övertygelsen, att den nuvarande svenska befolkningen här ej gärna kan hava så urgamla anor. Och även beträffande doc. Hesselman's uttalande i hans 'Sveamål' säger sig prof. Hultman hava erhållit samma uppfattning som jag, d. v. s. att detta innebär ett frångående av hans ståndpunkt i 'Stafvelseförlängning och vokalkvalitet' (s. 59 not 2). Det väcker förvåning, då Karsten ej säger sig veta, om 'Hesselman tidigare framträtt såsom anhängare av teorin om de uråldriga anorna'. Det kan ju ej vara honom obekant, att Hesselman å nyss anfört ställe säger sig i frågan stå på samma ståndpunkt som Wiklund, och att han där förklarar Hultman's slutsatser bero på 'bristande kännedom om andra svenska dialekter'. Och då Hesselman sedan i arbetet 'Sveamålen' (s. 52) yttrar, att de uppländska folklanden — jämte Södermanland — få betraktas såsom stamland för de svenska bosättningarna öster om Ålands hav och för de norrländska kustlandskapen upp till Över-Kalix, så kan jag lika litet som prof. Hultman förstå, huru dessa två yttranden skola förlikas, om man ej antager, att Hesselman nu intager

en annan ståndpunkt i frågan. Det må än ytterligare framhållas, att han (anf. st.) med utropstecken förser ett citat av Hultman's yttrande, att de öst-svenska dialekternas urhem på andra sidan Östersjön måste sökas 'inom ett jämförelsevis trångt begränsat område'[1].

Sidd. 19 ff. I kapitlet 'Till frågan om den äldre tyska handeln på Finland' ger oss dr Karsten ett utförligt referat av sina tidigare uttalade åsikter i frågan. Huvudavsikten härmed är att påvisa, att jag åter givit ett oriktigt referat, denna gång av K:s eget yttrande. Och för att bevisa detta behöver K. icke mindre än 14 sidor.

Jag har i mitt referat påvisat det oriktiga i att antaga, att alla ortnamn på *Saksa-* skulle vara ett bevis på tyskarnas handelsförbindelser med Finland, emedan *Saksa-* i många av de av K. anförda namnen kan tolkas på annat sätt. Denna mångtydighet hos *Saksa*-namnen hade ej ens antydningsvis omnämnts av K., men han anser dock min anmärkning vara oberättigad. Och varför? Jo, emedan han beträffande *Lapp*-namnen uttalat, att de sakna beviskraft 'beträffande lapsk nationalitet'(!). Och så säges jag hava 'förvanskat' hans uttalande så, att läsaren icke kan bibringas någon annan uppfattning av hans uppsats än den, att han 'på grund av *Saksa*-namnen velat uppkonstruera en tysk bosättning i Finland'. Jag vill då för att komplettera K:s referat även påminna om följande yttranden i den ifrågavarande uppsatsen: 'Nach dem Volksglauben sollten weiter die Bewohner des ältesten Dorfes einer Filialgemeinde in Eig. Finnland (Eura) aus Deutschland eingewandert sein. Dass der Kern in diesen Volkssagen[2] Wahrheit ist, bestätigt die Sprache' (s. 238) samt vidare 'Jedenfalls wird es schon aus der Verbreitung dieser Namen ersichtlich werden, dass die deutschen Kaufleute nicht nur alle dichter bevölkerten Gegenden unserer Küsten besucht, sondern dass ihre Handelsfahrten nicht

---

[1] Prof. Hultman har haft vänligheten genomläsa mitt manuskript i denna punkt och funnit framställningen här överensstämmande med sin ståndpunkt i frågan.

[2] I det närmast föregående anföras även andra folktraditioner.

selten auch weit in das Binnenland ausgedehnt wurden, wobei unsere zahlreichen grossen Flüsse und Seen ihnen gute Dienste geleistet haben. Diese Fremdenbesuche scheinen oft sogar zu festen Niederlassungen geführt zu haben'[1] (sidd. 243 f.).

Jag ber den opartiske läsaren jämföra dessa yttranden med mitt såsom en 'förvanskning' stämplade referat: 'Och han kommer till den slutsats, att de tyska handlandena icke blott besökt våra tätare befolkade trakter vid kusterna, utan att de på sina handelsresor framträngt långt in i landet och stundom även bosatt sig där'. Jag hade så mycket mindre anledning att ej taga dr Karsten på orden, som jag, några år innan mitt arbete utkom, hörde honom i ett samtal med mig muntligt förfäkta samma åsikt.

Sidd. 29 ff. Dr Karsten berör här frågan om vissa finska personnamns germanska, men icke nordiska ursprung och påstår, att jag i denna fråga ändrat åsikt på grund av vissa arbeten av K., vilka jag dock ej citerat. Rätta förhållandet är emellertid följande. Redan i mitt tidigare av K. anförda arbete betonade jag möjligheten av att särskilt under Hansa-tiden — en tanke som sedan upptagits av K. — tyska namn kommit i bruk hos oss, men ansåg dock det stora flertalet av dessa icke-nordiska namn för gotiska. Genom mina forskningar rörande de finska vattendragsnamnen bragtes jag emellertid att tvivla på riktigheten av teorin om det gotiska inflytandet, och i mitt arbete citerar jag även på behörigt ställe dr Karsten's inlägg i frågan. Min ståndpunkt var sålunda redan tidigare utvecklad, och det fanns därför ingen anledning att på det av K. avsedda stället upprepa vad som tidigare sagts. Ett misstag är det däremot, att K:s uppsats 'Altdeutsche Kulturströmungen' i någon mån skulle hava bidragit till att ändra min ståndpunkt i frågan om dessa icke-nordiska namns germanska urkälla. Därtill föreföll den mig alltför obetydlig och metodiskt svag.

---

[1] Spärrat av mig.

Dessutom får mitt uttalande beträffande möjligheten av gotiskt inflytande ej uppfattas såsom ett kategoriskt förnekande härav. Jag ställer den slutliga lösningen av denna fråga i nära samband med den av mig behandlade frågan om stamslutande *a* och *o* i vissa finska vattendragsnamn. Är den av mig givna förklaringen riktig, så kommer denna omständighet att lämna ett viktigt bidrag till frågans lösning. Denna synpunkt har för mig varit den bestämmande. Det material, som av Thomsen o. a. tillsvidare framlagts, är så pass obetydligt, att det på grund därav är synnerligen svårt att uttala en bestämd åsikt i frågan. Varje nytt bidrag bör därför vara välkommet.

Sidd. 34 f. Fi. *Anjala* anser jag allt fortfarande — ehuru etymologin av andra skäl är osäker — kunna återge ett germ. **anʒi̯a-*, om det inlånats i urgermansk tid. Vill K. bestrida detta, så måste han bevisa, att appellativet fi. *ankia* utgår från en nordisk form med spirantiskt ʒ. Det saknar ej sin betydelse, att *Anianpelto* år 1477 skrives *Anhianpeldå* (se SNF I.3. s. 37), varför det kan vara möjligt, att *Ania (Anja-)* och *ankia* utgå från olika vernerska växelformer.

Sidd. 35 f. I sista kapitlet av sin motkritik behandlar dr Karsten 'Några principfrågor i vår ortnamnsforskning' och framställer därvid några påståenden, som fordra en närmare belysning.

Dr Karsten vill bestrida möjligheten av namnöversättningar i äldre tider, emedan 'den historiska språkforskningen till full evidens ådagalagt, att ortnamnen hos en utdöende eller undanträngd nationalitet i regeln oförändrade, i sin ursprungliga språkform, upptagas av den nya landinkräktaren'. — Detta var ett olyckligt grepp, och jag hoppas att i ett annat sammanhang få tillfälle att närmare belysa frågan. Det må dock nu påpekas, att det redan a priori måste anses för mycket sannolikt, att särskilt under äldre tider, då namnen ännu hade en appellativ karaktär, i trakter där två nationaliteter sedan århundraden bott sida vid sida, ortnamnen — likasom appellativerna — dels översattes, dels bibehöllos i sin från den

andra nationaliteten lånade främmande form. Sådant kan med tillhjälp av våra historiska urkunder uppvisas redan från äldre tider. Och de yngre översättningar K. talar om, härstamma ingalunda alla från de sena tider, då en förfinskning av namnen i av K. åsyftad mening blivit vanlig. Det vore lätt att räkna upp talrika exempel på namnöversättningar, som ej kunna vara alldeles unga, men jag vill för denna gång nöja mig blott med några få: *Björkö* : *Koivisto*, *Helgå* : *Pyhäjoki*, *Hvetenskär* : *Tahkoluoto*, *Kungsån* : *Kuninkaanjoki*, *Molnby* : *Myllykylä*, *Svartå* : *Mustio* [1].

Det är här, såsom alltid, farligt att på grund av en enstaka företeelse (d. v. s. i detta fall förhållandena i ett land) draga generella slutsatser. De talrika finska namnöversättningar vi redan från äldre tider kunna uppvisa måste väl för Finlands vidkommande äga större beviskraft än förhållandena i ett helt annat land. *Vaania* : *Vesijärvi* o. d. kunna därför måhända — såsom K. sagt — verkligen innebära ett 'giv akt' icke blott för vår namnforskning utan möjligen även för denna forskning överhuvud. Jag anser det ej osannolikt, att framtida forskningar på detta område hos oss skola kunna lämna bidrag av allmän metodisk betydelse. I vårt land kunna vi ju bättre än i de flesta andra följa med just denna företeelse. Det kan i förbigående påpekas, vilken betydelse den finska folkdiktningen haft för den europeiska folkloreforskningen. — I varje fall är det naturligtvis metodiskt oriktigt att utan en närmare undersökning av namnöversättningar hos oss kategoriskt förneka möjligheten därav. Och detta förnekande kommer så mycket mer oväntat, som K. nödgas medgiva möjligheten av äldre namnöversättningar i undantagsfall, d. v. s. i fall, då han för egna etymologier har bruk av ett sådant antagande.

---

[1] Här må såsom tillägg till vad jag SNF I.3, s. 159, nämnt om Olaus Magnus' framställning av vattnet i strömmen vid Nyslott anföras, att hans 'Carta marina' upptager en sjö vid namn *Lacus niger*, påtagligen motsvarande *Saima*.

Emellertid gör K. ett försök att uppvisa det ohållbara i några av de av mig antagna namnöversättningarna; flere andra av dem berör han ej alls: de avfärdas helt enkelt såsom med säkerhet oriktiga[1]. Hans bevisföring är därvid stundom av ganska märklig art. Då det t. ex. gäller att bevisa det enligt hans mening osannolika uti sammanställningen *Vaania* : *Vesijärvi*, så faller det sig något besvärligt för honom, att Noreen i Ortnamnen i Älvsborgs län vidhåller 'den gamla tolkningen av *Vänern* = *Vattensjön*', och han säger sig ej kunna förklara detta på annat sätt, än att min tolkning av *Vaania* 'tillagts beviskraft'. Det är nu först och främst egendomligt, att K. kan antaga, att en så skarpsinnig forskare som Noreen låtit förleda sig till en felaktig etymologi av ett arbete, som K. ej 'tillmäter något vetenskapligt värde'. Men jag vet verkligen ej vad jag skall säga om detta K:s påstående för övrigt. Noreen's tolkning av *Vänern* är från år 1906, medan min förklaring *Vaania* : *Vesijärvi* första gången publicerades år 1909(!).

Ett av de fall, där K. antager översättning, är *Ankoper* : Купецская рѣка. Anslutande sig till Hipping och Akiander anser han *Ankoper* vara ett gammalt namn på Kymmene älv och att likställas med den novgorodska krönikans *Köpmansälv*. *Ankoper* vore nämligen den lågtyska formen av det högtyska *Ankäufer*. Hans bevisföring synes mig dock ingalunda övertygande. K. nämner, att formen *Ankoperfluvius* tvenne särskilda gånger förekommer 'tidigast' i Ziegler's Schondia av år 1532. Det hade varit av intresse att veta, när formen för övrigt är uppvisad. Jag har ej påträffat den på något annat ställe, och sannolikt har ej K. heller gjort det, eftersom han ej nämner något därom. Vi få sålunda taga för givet, att formen *Ankoper* förekommer blott hos Ziegler, medan våra urkunder ända från 1415 hava att uppvisa formerna

---

[1] Det hade emellertid varit av ej så ringa principiell betydelse att få veta, varför t. ex. sammanställningen *Pikkala* : *Stör(s)vik* är med säkerhet oriktig eller en blott gissning.

*Ankapora, Anckapora, Ankepora*[1], och medan det dialektala uttalet än i dag är *Ankkapura (-pora, -purha, -porha)*. Det synes mig ej svårt att avgöra, vilken form som bör tillläggas större beviskraft. Men dr Karsten vill gentemot de historiska dokumentens och det levande uttalets enstämmiga vittnesbörd ställa en uppgift hos en bayersk teolog, som aldrig besökt Finland, och som fått sina uppgifter om vårt land av två norrmän och två svenskar (se Hildebrand Svenska sällskapets för antropologi och geografi tidskrift I: 2 och A. E. Nordenskiöld Facsimile-Atlas, s. 60). Fi. *Ank(ka)pora* får därför bliva en folketymologisk ombildning av denna bayrares enligt K. utslaggivande namnform. *Ankapora* har bevisligen sedan 1408 varit namn på Anjalafors — en omständighet, som K. ej alls fäster sig vid — och namnet på en av vårt lands mäktigaste forsar skulle sålunda börjat uppfattas såsom *Ankkapuro*, d. ä. *Ankbäcken*. Jag undrar om ens K. vore benägen att för tolkningen av t. ex. namnen *Masku, Letala, Borgå, Tammela, Eura, Korsholm* m. fl. tillägga de hos Ziegler förekommande namnformerna *Moscho, Tetola, Berga, Itamal, Agero, Ocorsholm* samma avgörande betydelse som han gör det beträffande *Ankoper*.

Vid Kymmene älv var *Ank(k)apora* vid denna tid på grund av laxfisket utan tvivel en av de mest betydande platserna, och det är därför ej att förvåna sig över, att detta forsnamn av Ziegler uppfattats såsom älvens namn, på samma sätt som Götaälv i hans arbete går under namnet *Trolhetae fluuius*, vilken benämning på nämnda älv senare återfinnes hos Olaus Magnus (jfr Ortnamnen i Älvsborgs län XII, s. 149). Måhända användes också verkligen i äldre tider *Ankapora* och *Trollhättan* såsom namn även på älvarna. Att även namnet *Kymmene* varit Ziegler bekant, synes framgå därav, att han för *Kemi* använder namnformen *Chymene*. I den förteckning över orter i Finland, som förelegat honom, och som i stort sett är ganska riktig, fanns därför säkerligen även *Kymmene*,

---

[1] 1408 *Ankabora, Ankaborre* (not i korr.).

vilket han till följd av ljudlikheten kommit att förväxla med *Kemi*.

Det må slutligen påpekas, att namnformen *Ankoper* hos Ziegler måhända ej är att förklara såsom ett skriv- eller tryckfel, utan att den beror på etymologisk sammanställning å hans sida med nederländskt *aankoopen*. Såtillvida skulle den gamla etymologin av namnet hava träffat det rätta.

K. anser det vidare för fullt säkert, att den novgorodska krönikans 'Köpmansälv' ej kunnat åsyfta *Perojoki*, emedan denna å är 'alldeles obetydlig'. Härtill kan invändas, att *Perojoki* ej torde vara obetydligare än de övriga i krönikan omnämnda 'floderna'. Och dessutom bör ihågkommas, att krönikan talar om den 'första' Köpmansälven: man har därför allt skäl att söka densamma så långt österut som möjligt. *Björkö* utanför Viborgska viken är känt såsom handelsplats ända sedan heden tid: den första handelsplatsen i Finland räknat österifrån. Men frågan om denna 'Köpmansälv' måste ju dock tillsvidare anses för något oklar. Blott en omständighet torde få fastslås såsom tämligen säker: den att Купецкая рѣка från c. 1310 ej gärna kan vara en översättning av ett namn, som av allt att döma inemot två och ett kvart sekel senare skapades — i Bajern.

Sidd. 41 f. Min etymologi av *Perkkiö* : *Kvevlax* framställde jag själv såsom osäker, och detta huvudsakligen på den grund att *Perkkiö* kan vara rent finskt. Däremot kan jag ej tilldela den invändning K. gör någon betydelse. Det är för namnets tolkning av föga intresse, om Kvevlax nu är fattigt på björkskog eller ej. Man behöver ej vara ortnamnsforskare för att veta, att det t. ex. finnes ställen bärande namn bildade på *Koivu- (Björk-)*, där ej en enda björk numera finnes. Och för övrigt förutsätter ju min etymologi ej alls, att *Kvevlax* vore direkt bildat på fi. *koivu*, och även för urn. **Berkiōn* har jag antagit möjligheten av annan betydelse. Av lika litet intresse är det att veta, var Kyroälvs mynning låg år 1560. Vid den tid, då namnet gavs, låg mynningen naturligtvis ännu

mycket längre inne i landet, och **Koivujoenlahti* (d. ä. *Björkåviken*) var då blott så mycket större. — Det är vid all ortnamnsforskning farligt att utgå från sådana naturförhållanden, som under tidernas lopp kunnat ändras.

Sid. 43. På tal om *Kymi* : *Teutjärvi* säger K: 'älvnamnet *Kymmene* hänför sig ursprungligen blott till sistsagda ort' (d. v. s. Kymmene kyrkoby). Jag har svårt att här följa K:s tankegång. Det synes mig tämligen evident, att älvnamnet *Kymi* är det primära i förhållande till sockennamnet. Men då K. utan vidare synes accepterat Åkerblom's tolkning av detta namn, måste jag ägna denna några ord. Enligt en räntebok av år 1542 betecknade namnet *Kymmene* en kronoby, där kronan uppbar fisktionde, och Åkerblom anser därför namnets uppkomst vara 'klar som dagen' (d. v. s. fi. *kymmenen*). Häremot måste invändas: 1) att älven ej heter *Kymmenen* utan *Kymi*, 2) att fi. *kymmenen* ej betyder 'tionde' utan 'tio', 3) att väl knappast någon för en älv vill antaga namnet *kymmenen* (d. ä. *tio*), 4) att om en älv verkligen haft ett till sin betydelse så genomskinligt namn, detsamma väl ej skulle förändrats till *Kymi*, 5) att förhållandet mellan namnformerna *Kymi* och *Kymmene* väl måste vara det motsatta: fi. *Kymi* fick i svenskan bestämda formen *Kymen* (jfr *Vuoksi* : *Vuoksen*, *Saimaa* : *Saimen*) och härav är *Kymene* möjligen en dat. sing. fem. I äldre handlingar föregås namnet ofta av prepositionen *i*.

Beträffande *Teutjärvi* må ytterligare påpekas, att sjön står i förbindelse med den stora utvidgning av Kymmene älv, som bär namnet *Tammijärvi* och ligger i nästan samma nivå med denna (Alfthan Fennia 27: 3, s. 48). Det är därför mer än sannolikt, att dessa sjöar bildat ett sammanhängande helt, och att *Teutjärvi* sålunda utgjort en del av Kymmene älv [1].

Sid. 43. Dr Karsten betecknar det såsom ett me-

---

[1] Guvernör M. Alfthan meddelar mig, att han anser det för säkert, att en arm av Kymmene älv en gång — och denna tid behöver ej vara så överhövan avlägsen — runnit genom *Teutjärvi*.

todiskt felgrepp av mig att utsträcka mina namnforskningar över ett alltför vidsträckt område. Han upprepar här den anmärkning, som i Sverge gjorts beträffande Hellquist's sjönamnsstudier. Jag tror emellertid, att denna beskyllning är orättvis. För en så ung vetenskap som ortnamnsforskningen är det av vikt att till en början erhålla en överblick av materialet och uppgiftens vidd. En förberedande undersökning måste därför föregå det detaljerade arbetet, som blott mycket långsamt kan skrida framåt, och som för att lyckas är i behov av en inblick i förhållandena även i andra trakter. Jag tror, att den nordiska ortnamnsforskningen för närvarande är bättre betjänad av ett så omfattande arbete som Hellquist's 'Sjönamn' — även om fel däri kunna uppvisas — än av en detaljerat noggrann och t. o. m. absolut felfri undersökning av sjönamnen på ett mindre område. Och vad särskilt de äldre finsk-svenska beröringarna vidkommer, är det ur många synpunkter viktigt att till en början erhålla en ungefärlig uppfattning om deras utsträckning. En fullständig bild av dessa beröringar ger en sådan undersökning måhända icke, men vilseledande kan resultatet knappast bliva, om de gjorda sammanställningarna äro riktiga. Den förberedande undersökningen måste sedan naturligtvis efterföljas av en detaljerad sådan. Annorlunda gestaltar sig saken, om man vill giva en framställning av ett landskaps hela namnförråd. En sådan är för närvarande icke möjlig: den kräver omfattande arkivala forskningar samt fullständiga å ort och ställe gjorda ortnamnssamlingar med uppgift om dialektalt uttal, lokala förhållanden, bebyggelsetraditioner m. m. Ett sådant förberedande arbete pågår visserligen sedan några år i vårt land [1], men en uttömmande framställning av ett helt landskaps namnförråd kan ej ännu på länge planläggas. Men detta hindrar oss icke, synes det mig, att erkänna, att ett förberedande arbete sådant som dr Karsten's 'Österbott-

---

[1] Delvis efter anvisningar utarbetade av mig, vilket väl måste ådagalägga att jag haft blicken öppen för detta.

niska ortnamn', trots de talrika felen, har sin betydelse för ortnamnsforskningen, emedan det ger oss en överblick av viktiga grupper i det österbottniska ortnamnsmaterialet. K. har därför, bedömd ur sin egen synpunkt, gjort sig skyldig till ett måhända större metodiskt felgrepp än jag, då han av Österbottens[1] namnförråd behärskade blott en försvinnande liten bråkdel och ej ens tillgodogjort sig alla redan föreliggande samlingar av hithörande ortnamn. Men jag vill nu ej bedöma K:s arbete efter dessa hans egna fordringar, och jag gjorde det icke heller i min av K. omnämnda recension av hans undersökning, emedan jag ansåg ett sådant bedömande för orättvist. — Jag ser mig därför tvungen att försvara mitt eget och därmed även K:s 'metodiska felgrepp'.

Sid. 44. De formella betänkligheter jag framställt beträffande K:s tolkning av *Poras* kvarstå allt fortfarande. Något som skulle inverka i sak, har K. ej anfört.

Sidd. 44 f. I min framställning av *Esse* : *Ätsäri* har jag hänvisat till K:s arbete, men tillika framhållit det oriktiga i hans uppfattning av förhållandet mellan dessa namn. Jag är numera övertygad om, att vi i *Ätsäri* ha att återgå till en plural nominativ, ej en genitiv som K. antagit. Dessa 'Edsjöar' voro till antalet flere, och sannolikt gingo under detta namn i äldre tider även andra sjöar än de nu i Ätsäri socken belägna. Jag kan nu anföra ett direkt bevis på riktigheten av min uppfattning, att 'Edsjöarna' fått sitt namn därav, att man för att från kusten komma till dem hade att passera 'edet' Suomenselkä.

Enligt Koskimies Lapuan pitäjän historia, s. 23, göra några Alavobor vid Lappo ting år 1635 anspråk på äganderätten till några sjöar[2] i Alavo 'ved Landzryggen', där de sedan urminnestider färdats och fiskat. I än äldre tider hade dessa färder synbarligen utsträckts till *Ätsäri*.

**Ralf Saxén.**

[1] D. v. s. hela det svensktalande och stora delar av det finsktalande Österbotten.

[2] En av dessa sjöar bär namnet *Edesjärvi*, vilket med all sannolikhet får betraktas såsom en förfinskning av ett sv. *Edsjö*.

# Belysning

## av dr R. Saxén's 'Randanmärkningar' till min uppsats 'Äldre germansk kultur i Finland belyst av ortnamnen'.

---

Sid. 1. Till den gamla uppfattningen av finska ortnamnet *Kyrö* som svag form av *kytö* 'svedjemark', i förbigående omnämnd och antagen av mig i 'Österbottniska ortnamn', s. 72, anmärker Saxén i 'Finländska vattendragsnamn' s. 115, att den vore språkhistoriskt omöjlig'. I 'Randanmärkningar', s. 2, tillägges denna tolkning 'en mycken liten sannolikhet'. Den är numera således icke 'omöjlig'. Min anmärkning gällde främst det tvärsäkra och stötande i uttryckssättet. Etymologin *kyrö* = *kytö* är enligt min mening ingalunda definitiv, blott 'sannolikast av alla hittills gjorda tydningsförsök'; de övriga synas mig oantagliga. Åldern av ljudutvecklingen $\eth > r$ kan svårligen avgöras på grund av de åberopade skrivformerna. Icke heller min tolkning av *taro* = **staðô* kan jag betrakta som avgjort riktig, särskilt med hänsyn till det tidigare antagna, men enligt min mening obevisade sambandet med lapska *darro*, men å andra sidan talar mycket *för* densamma.

Sid. 2. *Den svenska bosättningsfrågan.* Dr Saxén har i 'Finl. vattendragsnamn', s. 2, betecknat mig som ende försvararen av den Montelius-Wiklund'ska 'teorien om

vår svenska befolknings uråldriga anor [i Finland]', medan 'en tidigare anhängare' av denna teori, doc. Hesselman, skulle frångått densamma och accepterat Hultman's åsikt om de östsvenska dialekternas historia, att dessas urhem måste sökas 'inom ett jämförelsevis trångt begränsat område'. Jag måste bestämt vidhålla, att detta uttalande vilseleder läsaren. Främst i fråga om mig själv. I mina 'Österb. ortnamn', s. 22 f., har jag yttrat mig härom sålunda: 'Dessa slutsatser innebära sålunda, att den svenska kolonisationen i södra Österbottens centrala kustbygder äger ett direkt samband med den av arkeologerna förutsatta skandinaviska järnålderskulturen i landskapet. *De utesluta naturligtvis icke antagandet, att denna gamla bosättning under århundradenas lopp, sannolikt allt sedan tiderna för den kristna lärans införande*[1], *mottagit nya befolkningselement från andra sidan havet*'. Och i 'Äldre germansk kultur', s. 7 f., säger jag bl. a.: 'Att den nutida svenska bosättningen i Österbotten . . . *till en mycket väsentlig del, åtminstone i de svenska bygder, som ligga invid den förhistoriska kolonisationens centra,* är en direkt fortsättning av den i Österbotten . . . av arkeologin påvisade järnålderskulturen, detta torde . . . numera knappast kunna bestridas'. Om denna svenska befolkning således blott till 'en väsentlig del' är uråldrig i landet och detta dess grundelement sedermera under 'århundradenas lopp' förstärkts genom nya inflyttningar från moderlandet, så är denna uppfattning ingalunda identisk med en 'teori om vår svenska befolknings uråldriga anor'. Lika litet som jag tror på en massinvandring vid tiderna för den svenska erövringen av vårt land, lika osannolikt synes mig, att vår svenska bosättning skulle ens närmelsevis avslutats redan under förhistorisk tid, allra minst redan för 4000 år sedan under

[1] Då jag i 'Österbottniska ortnamn' 'endast vill undersöka förhållandet mellan järnålderskulturen och den nutida svenska' (a. a. s. 22), hade jag här ingen anledning att ingå på det f. ö. rent arkeogiska spörsmålet om den förhistoriska bosättningen. Även i fråga om denna har man sannolikt att räkna med successiva inflyttningar.

stenåldern. Det alldeles oberättigade i den hävdvunna germanska 'folkvandringsteorins' utsträckande även till Skandinavien framhålles med skärpa i Sven Tunberg's nyligen utkomna 'Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning', s. 168 ff. Den germanska bosättningen är enligt gängse åskådning 'i det stora hela en folkets, den stora massans samlade bosättning'. Denna bebyggelseteori är fullkomligt orimlig för Skandinavien. 'Hvarken den arkeologiska vetenskapen eller ortnamnsforskningen ger något som helst stöd för en dylik hypotes; båda betyga tvärtom enständigt odlingens långsamma och gradvisa framsteg på ett sätt, som mera öfverensstämmer med människolifvets vanliga, sträfsamma villkor'. Också inflyttningarna till Finland ha påtagligen fortgått under långa tidrymder, ja i enskilda fall kunna sådana påvisas ännu från de senaste århundradena. De äro blott en naturlig följd av de livliga förbindelser, som Finlands svenskar, av de arkeologiska och historiska vittnesbörden att döma, under alla tidsåldrar upprätthållit med stamförvanterna i Sverge. Dr Saxén's försök att förringa mitt uttalande i frågan genom att utan vidare identifiera detsamma med den Montelius-Wiklund'ska teorin och ställa denna i bjärt motsats till Hultman's åsikt om de östsvenska dialekternas 'trångt begränsade' urhem i Sverge måste jag således tillbakavisa som oberättigat. Hultman's av Saxén återgivna uppfattning, att vår svenska befolkning 'ej gärna kan hava så urgamla anor', innebär väl ett förnekande eller betvivlande av hypotesen om denna befolknings 4000-åriga anor i Finland, men denna hypotes har omfattats av mig endast med den icke obetydande modifiering, som ovan angivits. Jag anmärker f. ö., att de tidigare (av Saxén och Setälä) framställda aprioristiska skälen, varför de svensk-finska dialekterna icke skulle kunna ha utvecklat sig ur Finlands gamla germaners språk, av Wiklund i 'När kommo svenskarne till Finland?', s. 9 ff., kullkastats genom anförande av i verkligheten förekommande, analogiska fall, utan att denna motbevisning blivit vederlagd.

Att doc. Hesselman i sitt år 1902 utgivna (av dr Saxén tidigare icke citerade) arbete 'Stafvelseförlängning och vokalkvalitet' (i en not) tagit ställning till denna bosättningsfråga, hade fallit ur mitt minne. I själva verket ansluter sig Hesselman här i mycket bestämda ordalag till Wiklund: 'De slutsatser, som Saxén och Setälä (jfr även Hultman s. 167) på grund av östsvenska språkegenheter trott sig kunna draga angående detta spörsmål, äro fullständigt på villovägar — — —'. Jag måste erkänna, att jag ej kan fatta, huru Hesselman's ord i hans 'Sveamål' (s. 52) skola kunna tydas som ett frångående av hans ståndpunkt i 'Stafvelseförlängning' (s. 59). De uppländska folklanden jämte Södermanland vore enligt Hesselman 'stamland för de svenska bosättningarna öster om Ålands hav och för de norrländska kustlandskapen upp till Över-Kalix'. 'Och i senare tider, efter bosättningens avslutande, har förbindelsen med stamlandet oavbrutet upprätthållits'. Men den svenska bosättningen i Norrlands kusttrakter hade redan före stenålderns slut nått upp till Skellefteåtrakten (Montelius Lifvet i Sverige under hednatiden, 3. uppl., 1905, s. 21), och att det, i stort sett, var förfäderna till landsdelens nuvarande befolkning som redan då bodde där, därpå tvivlar väl numera ingen [1]. Då de svenska bosättningarna i Finland emellertid av Hesselman antagas hava samma stamland som de norrländska och de därtill ännu nämnas i första rummet, inser jag icke, huru detta skall innebära, att Hesselman nu intoge en väsentligen annan ståndpunkt i frågan. Hesselman talar här blott om 'bosättningens avslutande', icke

[1] Om man också ej har rätt att antaga, att Skandinaviens germaner i obruten kontinuitet fortlevat sitt liv inom samma områden från stenålderns dagar till den historiska tidens inbrott, är det i varje fall dock här fråga om 'jämförelsevis obetydliga lokala förflyttningar' (S. Tunberg, a. a. s. 5). Att den svenska bosättningen i Norrland har förhistoriska anor bekräftas f. ö. av landskapets ortnamn; jfr J. Nordlander Om Norrlands urgamla kulturbygd (Ymer, Tidskrift utgifven af Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi, Årg. 1907, H. 1), A. Noreen Sverges ortnamn, en översikt (1909), s. 22.

om dess begynnelse och tidigare stadier. Då Hesselman i 'Stafvelseförlängning', s. 59, förser sitt citat av Hultman's åsikt om ett urhem 'inom ett jämförelsevis trångt begränsat område (icke på vitt skilda håll)' med utropstecken, är detta lätt förklarligt, ty Hultman har ingenstädes närmare angivit, huru 'trångt begränsat' detta urhem egentligen borde fattas.

Redan Wiklund har ('När kommo svenskarne till Finland?' s. 10, not 2) 'svårt att fatta, huru denna (Hultman's) slutsats skall kunna förlikas med det obestridliga faktum', att de finsk-svenska dialekterna å ena sidan ha egendomligheter gemensamma med de norrländska dialekterna, å andra sidan med dem i mellersta Uppland. Och Hesselman framhåller 'Sveamålen', s. 50, (jfr även 'Stafvelseförlängning', s. 59), att målen i Satakunda och Österbotten, i jämförelse med dem i Ålands härad, Eg. Finland och Nyland, ha färre beröringspunkter med uppländskan, och att dessa dialekter, i synnerhet de i Österbotten, i stället visa flera överensstämmelser med målen i Övre Norrland (Västerbotten, Ångermanland m. fl.), i vilka uppländskan icke tar del. Om också de uppländska landskapen få betraktas som de finsk-svenska dialekternas egentliga stamland, hindrar detta enligt Hesselman's mening icke, 'att det svenska Finland och Estland till en del också fått sin befolkning från andra svenska landskap, t. ex. Gottland och Västerbotten'. Hesselman har i själva verket således blott närmare preciserat de Montelius-Wiklund'ska uttalandena, enligt vilka vår svenska befolkning i stort sett härstammar från mellersta Sverge och Norrland.

Sid. 3. *Den tyska handeln.* Dr Saxén yttrar: 'Jag har i mitt referat påvisat det oriktiga i att antaga, att alla ortnamn på *Saksa-* skulle vara ett bevis på tyskarnes handelsförbindelser med Finland, emedan *Saksa-* i många av de av K. anförda namnen kunna tolkas på annat sätt. Denna mångtydighet hos *Saksa*-namnen hade ej ens antydningsvis omnämnts av K., men han anser dock min anmärkning vara oberättigad'. Tvärtemot vad dr Saxén

här påstår har jag i den avsedda artikeln i Indogermanische Forschungen, bd 26, s. 238, framhållit 3 särskilda betydelser hos ordet *saksa*: 1)'Deutschland', 2) 'Deutscher', 3) '(umherziehender) Kaufmann' (väl att märka: icke '*tysk* handlande', såsom Saxén i 'Finl. vattendragsnamn', s. 146, referat mig). Och i en tidigare uppsats i samma ämne, 'Minnen av forntysk kultur i Österbotten' (Valan II, Helsingfors 1906), s. 72, har jag från antalet av våra namn på *saksa* eliminerat det bekanta *Aavasaksa* (Lappland), vilket tidigare tolkats såsom bildat på *saksa* = 'tysk' (jfr även min uppsats 'Äldre germansk kultur i Finland belyst av ortnamnen', s. 22). Om detta bergnamn undantages, äga alla våra andra namn på *saksa* omedelbart eller medelbart samband med det tyska folknamnet. Härmed ursprungligen identiskt är väl också det fornnordiska personnamnet *Saxe*. Om också ett och annat av de finländska namnen kan vara inkommet från Sverge, kan det väl icke existera något tvivel därom, att ej den stora huvudmassan av dessa namn stode i förbindelse med vår så livliga medeltida tyskhandel. Antagandet bekräftar sig genom det påfallande stora antalet andra finländska ortnamn, vilka innehålla andra tyska folkslagsnamn: *Tysk, Tyskas* (å 9 särskilda orter), *Flaaminki, Flemming* (2 orter), *Flander* (2 orter), *Frise* (5 orter). Min förteckning av dessa senare nämnda namn och en del andra argument omnämnas icke med ett ord i dr Saxén's referat av min uppsats i fråga, och detta kan med rätta betecknas som 'förvanskning' av mitt uttalande. Den kulturhistoriska slutsats jag dragit ur samtliga dessa namngrupper (icke ensamt av *Saksa*-namnen), vilken f. ö. överensstämmer med våra arkeologers och historikers uppfattning i frågan, har jag tillsvidare ingen anledning att betvivla.

Sid. 4. Dr Saxén säger sig redan i sitt år 1905 utgivna arbete 'Den sv. bosättningens historia I' hava betonat 'möjligheten av att särskilt under Hansa-tiden tyska namn kommit i bruk hos oss', ehuru han då ansåg 'det stora flertalet av dessa icke-nordiska namn för gotiska'. Den av dr Saxén här framkastade 'tanken' skulle sedan

'upptagits' av mig i min i Indogerm. Forschungen, bd 26, av år 1909 publicerade undersökning i ämnet. I detta avseende nöjer jag mig med en hänvisning till mina 'Österbottniska ortnamn', s. 28, där jag omnämner 'en hittills obeaktad klass af gård- (och bya-)namn, vilken omedelbart eller medelbart återgår på lågtysk (fornsaxisk resp. medellågtysk) källa och som ensamt i södra Österbotten omfattar inemot ett 100-tal namn'. Av här avsedda namn har jag sedan i 'Valan II' (jfr även Indog. Forschungen, bd 26) offentliggjort några viktigare grupper, men ingen enda av dessa namntolkningar finnes i dr Saxén's nämnda arbete. De namn av 'icke-nordisk' källa, vilka dr S. här, s. 277, uppräknar (och av vilka icke ett enda sammanfaller med något av de av mig i sagda uppsats behandlade), härstamma enligt S. 'troligen' från goterna.

Sidd. 5 ff. Jag har icke velat 'bestrida möjligheten av namnöversättningar i äldre tider' — själv har jag ju hänvisat bl. a. till de rätt gamla översättningarna *Satakunda* och *Köpmansfloden* (i den ryska krönikan av år 1310) —; men det stora antalet fall, i vilka dr S. tror sig hava påvisat sådana redan från förhistorisk tid, väckte min förvåning, och vid en närmare granskning befunnos de allra flesta av dem i själva verket högst angripliga. Min kritik av 'översättningen' *Vaania—Vesijärvi* (= vattensjön), ett av de fall som synts mig 'med säkerhet oriktiga', tillbakavisas emellertid av dr Saxén, om också utan all saklig vederläggning. Jag tillägger därför här, att mitt uttalande i frågan om det hypotetiska *vĕn-* 'vatten' enligt en känd auktoritets i brev till mig meddelade mening, kunnat vara 'ännu skarpare avvisande'. 'Huvudstödet' skr. *vánam*, måste nu anses eliminerat; det betyder nämligen aldrig 'vatten' (Roth's gamla översättn.), utan '*träd, skog* m. m.' se t. ex. Geldner Rigveda in Auswahl I: 153. Ur lit. *vandů* (infigerat *-n-*) kan icke slutas till ett *ven-*, lika litet som man fallit på den idén att ur *tundo* 'stöta' abstrahera en rotform *tun-*! Vad i övrigt anförts till stöd för *vĕn-*'vatten' är påtagligen utan värde'.

Också några av sina övriga namntolkningar anser sig dr Saxén fortfarande böra vidhålla. Jag kan icke här upptaga alla dessa fall till förnyad behandling; blott försvaret av *Ankaporá* (= *Ankoper*) som urgermanskt kräver några belysande ord.

Namnformen *Ankoper* är uppvisad 2 ggr i Ziegler's 'Skondia' av år 1532. I företalet till sin beskrivning över Skondien (Skandinavien) uttalar sig Ziegler rörande sina skandinaviska ortnamn såsom följer (se H. Hildebrand i Svenska Sällskapets för antropologi och geografi Skrifter I: 2, årg. 1878, s. 3): 'Rörande Götaland, Svealand, *Finland* — — — har jag erhållit uppgifter av biskoparna Johannes Magnus från Uppsala [bekant bl. a. genom sin svenska historia][1] och Peter från Vesterås [även känd som mångsidig författare][1] — — —, med vilka jag den tiden levde i Rom i det vänskapligaste umgänge. Uppsalabiskopen hade redan börjat en beskrivning över Skondien, vilken han lät mig studera — — —. Så hava vi var sin andel i det gemensamma arbetet. Desse har jag således fått till hemulsmän för arbetet. Trovärdigare har man, enligt mitt förmenande, aldrig haft för okända orter och folk'. En blick på Ziegler's finländska namn bekräftar desse hemulsmäns 'trovärdighet'. Icke mindre än ca. 70 kända ortnamn från Finland äro av Ziegler korrekt återgivna. Om kartan vid sidan av dessa upptar 6 felskrivna namn (de av dr S. åberopade), förringar detta icke värdet av det hela. Det finnes ingen rimlig anledning att i det här tvenne gånger nämnda *Ankoper*-namnet misstänka en felskrivning. Huru den bayerske teologen skulle kommit sig att ombilda det finska *Ankapora* efter det nordtyska *aankoopen* (= *ankoufen* i bayersk form) är mig icke begripligt. Om namnet *Ankōper* (= Kymmene älv) är så gammalt, att det redan år 1310 kunde framträda i rysk översättning, förvånar det ej, att namnet 100 år senare (1408) är folketymologiskt ombildat av finnarna. Att namnet i finska urkunder framträder i sin finska form,

---

[1] Se Hildebrand's noter a. st.

i en utländsk i sin utländska (tyska) synes mig helt naturligt. Dr Saxén's tolkning av *Ankapora* : *Anjala*, är, såsom jag i mitt 'tillägg' s. 47 framhållit, också av sakliga (arkeologiska) skäl mycket osannolik.

***T. E. Karsten.***

---

# SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS

hittills utgivna skrifter:

| Tom | | Fmk. |
|---|---|---|
| I. | **H. G. Porthans bref till M. Calonius. 1,** utg. af W. Lagus. — 341 + 68 sid., tr. 1886 | 8: — |
| II. | ***Förhandlingar och Uppsatser 1.** (Längre uppsatser af Estlander, Lagus och Schybergson.) — 62 + 112 sid., tr. 1887 | 2: 50 |
| III. | **Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång,** af K. G. Leinberg. — 159 sid., tr. 1887 | 3: — |
| IV. | **Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utg. af Elis Lagerblad. — 411 sid., tr. 1887 | 8: — |
| V. | **H. G. Porthans bref till M. Calonius. 2,** utg. af W. Lagus. — 263 + 106 sid., tr. 1887 | 8: — |
| VI. | ***Förhandlingar och Uppsatser 2.** (Längre uppsatser af Estlander, Frosterus, Lagus m. fl.) — 44 + 268 sid., tr. 1888 | 3: 75 |
| VII. | **Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna,** af A. O. Freudenthal och H. A. Vendell. — 328 sid., tr. 1888 | 6: — |
| VIII. | ***Historiskt-politiska anteckningar af H. F. Adlercreutz. 1743—1796,** utg. af Elis Lagerblad. — 185 sid., tr. 1888 | 3: — |
| IX. | ***Förhandlingar och Uppsatser 3.** (Längre uppsatser af Th. Westrin, Freudenthal, Schybergson m. fl.) — 40 + 318 sid., tr. 1889 | 4: — |
| X. | ***Reseanteckningar af P. J. Bladh och C. F. Hornstedt,** utg. af J. O. I. Rancken och Elis Lagerblad. — 176 sid., tr. 1889 | 3: — |
| XI. | 1—7. **Åbo akademis studentmatrikel,** af W. Lagus. — 1,439 sid., tr. 1890 | 20: — |
| XII. | **Vöråmålet, ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof,** af A. O. Freudenthal. — 200 sid., tr. 1890 | 3: 50 |
| XIII. | ***Förhandlingar och uppsatser 4.** (Längre uppsatser af Schybergson, Hultin, Vendell m. fl.) — 34 + 136 sid., tr. 1890 | 3: — |
| XIV. | **De finska klostrens historia,** af K. G. Leinberg. — 509 sid., tr. 1890 | 4: — |
| XV. | ***Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden,** af Erik Ehrström. — 171 sid., tr. 1890 | 3: 50 |
| XVI. | ***Åbo universitets lärdomshistoria. 1. Medicinen,** af L. W. Fagerlund och Robert Tigerstedt. — 216 sid., tr. 1890 | 3: 50 |
| XVII. | ***Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Juridiken,** af Axel Liljenstrand. — 94 sid., tr. 1890 | 2: 50 |
| XVIII. | ***Förhandlingar och Uppsatser 5.** (Längre uppsatser af Frosterus, Schybergson, Leinberg, Nordmann m. fl.) — 45 + 218 sid., tr. 1891 | 3: 50 |
| XIX. | ***Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Historien,** af M. G. Schybergson. — 168 sid., tr. 1891 | 3: — |
| XX. | ***Förhandlingar och Uppsatser 6.** (Längre uppsatser af Gustafsson, W. Lagus, Elfving m. fl.) — 108 + 121 sid., tr. 1892 | 2: 50 |
| XXI. | **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland** samt därstädes utkomna arbeten på främmande språk 1886—1890. Uppgjord af H. Bergroth. — 175 sid., tr. 1892 | 3: — |
| XXII. | **Finska prästerskapets besvär och Kongl. majestäts därpå gifna resolutioner.** Från slutet af 1620-talet intill stora ofredens slut. Samlade af K. G. Leinberg. — 474 sid., tr. 1892 | 8: — |
| XXIII. | ***Åbo universitets lärdomshistoria 4. Teologin, förra delen,** af Herman Råhberg. — 187 sid., tr. 1893 | 3: — |
| XXIV. | ***Förhandlingar och Uppsatser 7.** (Längre uppsatser af J. E. Strömborg, R. Hausen, P. Nordmann m. fl.) — 72 + 137 sid., tr. 1893 | 2: 50 |
| XXV. | **Bondeståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgifna af Elis Lagerblad. — 282 sid., tr. 1894 | 5: 50 |
| XXVI. | ***Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Filologin,** af I. A. Heikel. — 334 sid., tr. 1894 | 3: 50 |

XXVII. **Johan Henrik Kellgrens Bref till Abraham Niclas Clewberg,** utgifna af Henrik Schück. — 39 + 136 + 19 sid., tr. 1894 . . 4: 50
XXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 8.** (Längre uppsatser af E. Lagerblad, E. W. Bergman, C. G. Estlander, R. Hausen och M. G. Schybergson.) — 47 + 288 sid., tr. 1895 . . . . . . . . . 3: 75
XXIX. **Östgötalagen med förklaringar,** af A. O. Freudenthal. — IV + 280 sid., tr. 1895 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
XXX. ***Förhandlingar och Uppsatser 9.** (Längre uppsatser af E. Lagus, V. Söderhjelm, G. Cygnæus, A. Hultin och P. Nordmann.) — 50 + 336 sid., tr. 1895 . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 75
XXXI. **Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster,** utgifven genom O. F. Hultman. — XXII + 256 sid., tr. 1895 5: —
XXXII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 6. Naturalhistorien,** af Otto E. A. Hjelt. — IV + 446 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . . 4: 75
XXXIII. ***Raseborgs slotts historia,** af Torsten Hartman. — 155 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 2: 75
XXXIV. ***Förhandlingar och Uppsatser 10.** (Längre uppsatser af G. Cygnæus, K. G. Leinberg, C. G. Estlander och E. Lagus.) — 82 + 194 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XXXV. **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten af inhemska författare på främmande språk 1891—1895.** Uppgjord af Yrjö Hirn. — 266 sid., tr. 1897 . . . . . . 3: 50
XXXVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 11.** (Längre uppsatser af I. A. Heikel, G. Frosterus och Yrjö Hirn.) — 69 + 216 + 33 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XXXVII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 7. Matematiken och fysiken,** af K. F. Slotte. — 293 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . . 3: 50
XXXVIII. **Bref från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgifna af Ernst Lagus. — 360 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 8: —
XXXIX. ***Förhandlingar och Uppsatser 12.** (Längre uppsatser af Carl v. Bonsdorff och Hj. Appelqvist.) — 71 + 192 + 11 sid., tr. 1899 3: —
XL. **Prästeståndets protokoll vid Borgå landtdag år 1809 jämte Handlingar rörande landtdagen,** utgifna af Elis Lagerblad. — 586 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 10: —
XLI. ***Finlands svenska vitterhet. 1. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval med en lefnadsteckning,** af M. G. Schybergson. — CLIX + 280 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
XLII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 8. Kemien,** af Robert Tigerstedt. — 210 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XLIII. **En samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare.** Utgifningen ombesörjd af T. S. Dillner. — XX + 145 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —
XLIV. ***Dagbok, förd under kriget i Finland 1788—1790 af auditören C. C. Ekman,** utgifven af Reinh. Hausen. — XI + 266 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XLV. ***Förhandlingar och Uppsatser 13.** (Längre uppsatser af V. T. Rosenqvist, W. Söderhjelm och C. v. Bonsdorff.) — 45 + 254 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XLVI. ***Karl August Tavaststjerna.** En lefnadsteckning af Werner Söderhjelm. — 324 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —
XLVII. ***Förhandlingar och Uppsatser 14.** (Längre uppsatser af R. F. von Willebrand, C. v. Bonsdorff och G. Castrén.) — LXXXI + 244 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XLVIII. ***Finlands svenska vitterhet. 2. Mikael Choræi valda dikter med en lefnadsteckning,** af Ernst Lagus. — CXC + 226 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
XLIX. ***En idéernas man.** Biografi öfver August Fredrik Soldan, af Juhani Aho. — 421 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: 50
L. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 9. Teologin, senare delen,** af Herman Råbergh. — 229 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . 3: —
LI. ***Förhandlingar och Uppsatser 15.** (Längre uppsatser af P. Nordmann, A. O. Freudenthal, J. Ahrenberg, Z. Schalin och O. Grotenfelt.) — LXIX + 243 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . 3: —

LII. ***Finlands svenska vitterhet. 3. Valda skrifter af Jakob Frese med en teckning af hans lefnad och skaldskap,** af Arvid Hultin. — CXIX + 218 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50

LIII. **Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1896—1900.** Utarbetad af H. Bergroth. — 302 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —

LIV. ***Torsten Rudeen. Ett bidrag till karolinska tidens litteratur- och lärdomshistoria,** af Arvid Hultin. — IV + 276 sid., tr. 1902 4: —

LV. **M. Calonii bref till H. G. Porthan,** utgifna af W. Lagus. — XI + 449 + 91 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 8: —

LVI. ***Förhandlingar och uppsatser 16. — 1902.** (Längre uppsatser af H. Pipping, R. Nordenstreng, O. Grotenfeldt, A. Hultin, K. G. Leinberg.) — LXVII + 236 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . 3: —

LVII. ***Bref, tal och andra skrifter af Mikael Choræus,** utgifna af Ernst Lagus. VIII + 400 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50

LVIII. ***Skildring af krigshändelserna i Öster- och Västerbotten 1808—1809,** af C. J. Ljunggren. — III + 153 sid., tr. 1903 . . 2: 50

LIX. **Bidrag till Eddametriken,** af Hugo Pipping. — 118 sid., tr. 1903 3: —

LX. ***Per Brahe.** Illustrerad lefnadsteckning, författad af P. Nordmann. — 520 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 6: —

LXI. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning I,** af Werner Söderhjelm. — 468 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 6: —

LXII. ***Joh. Ludv. Runebergs hundraårsminne. Festskrift 5 febr. 1904.** — 441 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 10: —

LXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 17. — 1903.** (Längre uppsatser af M. G. Schybergson, Gunnar Castrén, Z. Schalin, F. Gustafsson, R. F. von Willebrand, K. G. Leinberg och G. A. Nordmann.) — LXIII + 408 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —

LXIV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Första häftet. — XLII + 280 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . 7: —

LXV. ***Finlands svenska vitterhet. 4. Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden 1640—1720,** af Arvid Hultin. — CCLXXXVIII + 230 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . 6: —

LXVI. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgifven af Fredr. Elfving och Georg Schauman. Första delen. Med en inledning af Georg Schauman. — LI + 400 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . 4: —

LXVII. **Ridderskapets och Adelns Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgifna af Elis Lagerblad. — 454 sid., tr. 1905 . . . . . 8: —

LXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 18. — 1904.** (Längre uppsatser af W. Söderhjelm, A. Hultin, M. G. Schybergson och O. Andersson.) — XCVIII + 204 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . 3: —

LXIX. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. I. Bref från 1550—1650. — Stadens domböcker 1623—1639. — 252 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 50

LXX. ***Bref och dagboksanteckningar af Georg August Wallin,** utgifna jämte en lefnadsteckning af Knut Tallqvist. — CXXXIV + 366 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: —

LXXI. **Ordbok över de östsvenska dialekterna** av Herman Vendell. Andra häftet. — 588 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . 5: —

LXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. II. Prosten Henrik Forsii biografi och skrifter. — 129 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 2: —

LXXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 19. — 1905.** (Längre uppsatser af R. Tigerstedt, M. G. Schybergson, P. Nordmann, A. Hultin, K. G. Leinberg och Yrjö Hirn.) — LXIV + 322 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 50

LXXIV. 1. **Minnespenningar öfver enskilda personer, födda eller verksamma i Finland,** beskrifna af Mauritz Hallberg. — 154 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Tredje häftet. — pp. 589—900, tr. 1906 . . . . . . . . . . . . 5: —

LXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. III. Bref från 1651—1697. Stadens domböcker 1639—1643. — 210 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXVII. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning II,** af W. Söderhjelm. — 558 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . 7: —

LXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 20. — 1906.** — (Längre uppsatser af W. Ruin, R. Lagerborg, G. Heinricius, K. G. Leinberg och G. Castrén.) — LXV + 397 sid., tr. 1907 . . . . . . 4: —

LXXIX. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Fjärde häftet. — pp. 901—1215 + 6 sid., tr. 1907 . . . . . . 5: —

LXXX. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 10. Filosofin,** af Th. Rein. — 326 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 5[illegible]

LXXXI. ***Förhandlingar och Uppsatser 21. — 1907.** (Längre uppsatser af E. Wrangel, Th. Westrin, G. Heinricius, J. G. Nikander, L. F. la Cour, K. G. Leinberg, Ossian Grotenfelt, W. Söderhjelm.) — LXXIV + 397 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . 4 :—

LXXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. IV. Bref från 1714—1796. 228 sid., tr. 1908 3: —

LXXXIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Lefnadsteckning, af M. G. Schybergson. Förra delen. — XIII + 281 sid., tr. 1908 . . . . . . 3: —

LXXXIV. **Biografiska undersökningar om Anders Chydenius,** af Georg Schauman. — XI + 645 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . 7: —

LXXXV. ***Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809,** af K. E. Lindén. — IX + 229 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgifna af P. Nordmann. V. Gamla Helsingfors 1550—1640, 184 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXVII. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgifna af Jenny af Forselles. I. Afhandlingar och öfversättningar. — 355 sid., tr. 1908 . 3: 5[illegible]

LXXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 22. — 1908.** (Längre uppsatser af G. Heinricius, A. Hultin, B. Sjöros.) — XCVIII + 210 sid., tr. 1909 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXIX. ***Josef Julius Wecksell.** En studie av Arvid Mörne. 290 sid., tr. 1909 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —

XC. ***Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885—1910. Minnesskrift den 5 februari 1910.** 194 + 138 sid., tr. 1910. . . . 4: —

XCI. ***Förhandlingar och Uppsatser 23. — 1909.** (Längre uppsatser af E. Westermarck, G. Heinricius och P. Nordmann.) — XCIII + 233 sid., tr. 1910 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

XCII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Första bandet. Uppsatser av E. Lidén, H. Pipping och R. Saxén. — 52 + 24 + 183 sid., tr. 1910 . . . . . . . . . . . . . 3: —

XCIII. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgifven af Fredr. Elfving och Georg Schauman. Andra delen. Med ett förord af Georg Schauman. — XI + 390 sid., tr. 1910 . . . . . . . . 4: —

XCIV. ***Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria. Ur odlingens hävder under frihetstidens senare del,** av Arvid Hultin. — 384 sid., tr. 1910 . . . . . . . . . . . . . . . 5: —

XCV. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Andra bandet. Uppsatser av H. Pipping, T. E. Karsten, G. Cederschiöld, T. Torbiörnsson, S. A. Korff, Hj. Lindroth och R. Saxén. — 25 + 47 + 13 + 7 + 40 + 10 + 13 + 16 + 12 + 9 sid., tr. 1911 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

OBS. De med * utmärkta tomerna hava utdelats åt *alla* medlemma[r], de övriga endast åt stiftare.

# SKRIFTER

UTGIVNA AV

# SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

# FINLAND

---

CIII



# STUDIER

I

# NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

**HUGO PIPPING**

---

*TREDJE BANDET*

---

HELSINGFORS 1912

HELSINGFORS
TIDNINGS- & TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1912.

# INNEHÅLL

# En kärleksvisa

## i Áns saga bogsveigis[1].

Av *L. Fr. Läffler.*

---

Sagohjälten *Án bogsveigir* och hans broder *Þórir þegn* följde efter konungen i Naumdœlafylki *Ingjald* på en sjöfärd, som denne företog, och lade sig med honom under en ö. Så berättar *Ánssaga* vidare (här återgivet efter Fornaldar Sögur Nordrlanda, útg. af C. C. Rafn, Kaupmh. 1829, 2 b., s. 336—337):

*Þá mælti konúngr, at skyldi reisa hafnarmerki; þá kvað Án vísu:*

*Vel þèr selja!*
*stendr þú sjó nær*
*laufguð harla vel;*
*maðr skekkr af þèr*
*morgun döggvar,*
*en ek at þegni*
*þrey nátt sem dag.*

*Þórir mælti: eigi skaltu þess þurfa, því ek mun gefa þèr sverðit Þegn. Án segir: ekki þreyr ek at þeim Þegni. Ketill*[2]

---

[1] Denna uppsats har vuxit fram ur en ursprunglig not till den avhandling om Gutasagas verser, som utlovats å omslaget till första bandet av dessa Studier och som, fördröjd genom författarens sjukdom, skall inflyta snarast möjligt. — För åtskilliga i de senare avdelningarna av denna uppsats förekommande litteraturhänvisningar står jag i tacksamhetsskuld till flere vänner, kännare på de särskilda områdena.

[2] En av konungens hirdmän.

*sagði þá: ek ætla, at þú þreyir at karlmanni nökkurum, ok villtu serða hann, ok gjörðu þeir at þessu gys mikit ok dáraskap. Eigi er svâ, sagði Án; ekki þreyr ek at þeim Þegni, ek þreyr at Þôri þegn, bróður mínum, því hann er svâ grunnhygginn, at hann trúir konúngi þessum, en ek veit, at hann mun honum at bana verða.*

Den här förekommande visan, som återfinnes i en handskrift, den i FaSN. utgivna pergamentshandskriften (A) från 1400-talet[1], finnes — utan hithörande prosatext — omtryckt i Heusler's och Ranisch's Eddica minora (Dortmund 1903) såsom nr XIX och med titeln 'Ein Danz'. Till förklaring av denna titel anföra utg:a följande: 'als Danz bezeichneten die Isländer eine kurze Strophe erotischen oder satirischen Inhalts, die auch als Tanzstrophe vorkommen konnte; Vgl. Steffen, s. 169' (R. Steffen, Enstrofig nordisk folklyrik i jämförande framställning, Stockh. 1898; Svenska landsmålen XVI: 1). Jfr Vigfusson och Powell, Corpus poet. boreale, II: 387. — Axel Olrik anmärker härtill (Nord. Tidskr. f. Filol. NR. XII: 85): 'Jeg havde dog fundet det rimeligere, at man ikke udenvidere giver den til overskrift 'ein danz', når man dog intet kender til, at der er danset efter gammel stavrimende digtning'. Finnur Jónsson säger ock (Arkiv f. NF. XX: 207), att det är honom 'ikke muligt at inse' namnet dans' berättigande här. Se vidare s. 12 i det följande.

I Eddica minora träffas följande olikheter i texten mot i FaSN: I st. f. *sió* i andra versraden är här insatt *víði*, som enligt utgivarnas upplysning under texten skall vara hämtat från *Rímur*, d. v. s. *Ánsrímur*. Emellertid har den enda rímu-text, utg:a synas ha följt, eller den av E. Kölbing, Beiträge zur vergleichenden geschichte der romantischen poesie und prosa des mittelalters . . . Breslau 1876, granskade och delvis avtryckta Cod. Guelf. här *viði*, såsom utg:a också anmärka, varför *víði* måste vara utg:as konjektur (därom i det följande). Utg:a anföra intet skäl

---

[1] Se om den Formáli till FaSN. 2, s. XII och Kålund's Katalog.

till upptagandet av rimornas *(viði) víði* i st. f. sagohandskriftens *sjó*. En av utg:a icke använd handskrift av sagan, som här längre fram skall omtalas (se s. 15), har likaledes den senare formen.

Man frågar sig nu, varför utg:a här givit rimorna vitsord framför sagotexten. Då betydelsen av de båda orden efter utg:as tolkning blir den samma, såsom strax skall visas, är det tydligen metriska skäl, som föranlett textändringen i Edd. min.

Först och främst blir huvudstavens ställning vid läsningen *stendr þú sjó nær* oriktig. Den står ju i andra stavelsen med huvudton i st. f. i första. Och vidare kommer verbet *stendr* att få första huvudtonen (ictus), medan i liknande fall verbet står i obetonad stavelse (ingångssänkning) och substantivet uppbär första, *nær* andra huvudtonen. Så i följande Eddaställen:

Hávam. 72: 5: *standa* ***b****rautu nær*
Sigrdrífm. 27: 5: *sitja* ***b****rautu nær;*
jfr ock Hávam. 95: 2: *es býr* ***h****jarta nær*

Följande versrad kan ock jämföras

Hamðism. 10: 4 *beidda* ***n****ær rógi*

Då strofen eljes är regelrätt byggd, får det väl antagas, att den även i nu nämnda båda avseenden varit metriskt riktig. Jag tror därför med utg:a, att

*stendr þú víði nær*

är det riktiga. Det blir en versrad alldeles lik de två första av de nu jämförda, hörande till Sievers' B-typ med tvåstavig ingångssänkning (Sievers Altgerm. metrik, 1893, § 43: 4). Som *þér* står i föregående versrad, kan *þú* möjligen som överflödigt strykas här i andra versraden, då ingångssänkningen blir, som normalt, enstavig.

Det kan i detta sammanhang förtjäna påpekas, att, då i sista versraden verbet *(þrey)* mot den allmänna allitterationsregeln är betonat, oaktat två nomina stå i samma

versrad och sålunda båda dessa senare enligt regeln bort vara betonade på verbets bekostnad, här ett erkänt undantag från den allmänna regeln föreligger, i det att, då de båda nomina såsom här äro förenade till en 'nominalformel' ('eine zu tonischer einheit verschmolzene, syntaktisch eng verknüpfte verbindung zweier nomina'), verbet kan vara betonat på det ena nominets bekostnad. (Se härom H. Wenck Die Alliteration im eddischen fornyrðislag [i Beitr. z. Gesch. d. deutsch. Sprache b. 31], särtr. s. 51 och 32.) *Sem* är nämligen här enkelt bindeord = *ok* (se Gering, Vollständiges wörterbuch zu den liedern der Edda, *sem* C; Sveinbjörn Egilsson, Lexicon poeticum); jfr i Þrymskviða:

10: 1—2: *Hefir þú ørindi*
*sem erfiði?*
11: 1—2: *Hefi ek erfiði*
*ok ørindi.*

Vidare är efter orden *harla vel* i Edd. min. insatt en tom rad: (. . . . .) för att utmärka, att en versrad anses ha bortfallit här. I st. f. *morgun döggvar* står *morgindǫggvar*.

Denna visa finnes på följande sätt översatt.

Hos Rafn, Nordiske Fortids Sagaer, B. 2, s. 267:

Hil dig, Piil!
Nær Søen du stander
Vel med Løv bedækket.
Af dig man ryster
Morgenduggen
Men jeg for Thegn sørger Nat og Dag.

De tre första versraderna hade kort förut översatts på samma sätt som här hos Rafn, Nordiske Kempe-Historier . . . Bind 3: B: 224, men senare halvstrofens två första rader helt olika ('Let man vildes i Morgentaagen'!).

I Krönigsvärd's Nordiskt Saga-Bibliothek 5: 21 lyder översättningen sålunda:

Hell dig Sälg!
Nära sjön (hafvet) står du
Väl med löf betäckt.
Nu man skakar af dig
Morgon-daggen;
Men jag för Thegn är
Natt och dag bekymrad.

Heusler och Ranisch ha säkerligen tolkat första halvstrofen på samma sätt som dessa översättare. Glossaret, som ej är avsett att vara fullständigt, lemnar ingen ledning. Men då utg:a insatt *víði* i st. f. texthandskriftens *sió* utan vidare anmärkning och förklaring, är det tydligt, att de hålla båda orden för synonyma och således fatta *víðir* som dat. sing. av ordet *víðir*, m., sjö, hav, brukligt i det poetiska språket (eg. 'den vida' ytan). Av utg:as framställning av diktens innehåll är det ock alldeles tydligt, att de härvidlag ej avvika från föregående tolkare. I sista versparet ha de fattat *þegn*, skrivet med liten begynnelsebokstav, olika mot de äldre översättarna, vilka missförstått det som ett nomen proprium (som i *Þórir þegn*). Meningen här blir då: Men jag trår efter en man natt och dag.

Enligt min mening bör denna visa på tvenne ställen översättas väsentligen olika mot vad sålunda måste antagas vara utgivarnas av Eddica minora mening. På det ena av dessa ställen bör ytterligare en textändring först göras.

Detta senare ställe är andra halvstrofens första versrads begynnelseord, som i st. f. *maðr* bör läsas *mart*, såsom rimorna ha (se nedan). Översättningen blir då: rikligt med morgondagg skakas av dig (se här s. 16).

I st. f. *víði*, hav, finner jag här ett annat *víði*, dat. sing. av *víðir*, m. vide, pil (*Salix*). Jag skall i det följande söka stöda och förklara dessa båda avvikande tolkningar.

Vi skola emellertid först tillse, huru utgivarna av Eddica minora uppfattat strofen i dess helhet.

De visa först, att Eugèn Kölbing missuppfattat strofen. Kölbing, vilken för övrigt har förtjänsten att först ha framhållit Ánsrímurs betydelse för textkritiken, hade nämligen (a. a. s. 191) under hänvisning till att en versrad felas och till texten i rímur, antagit, att 'es fehlt der die beiden halbversen verbindende gedanke: obwohl du so prächtig stehst wirst du doch bald vom Sturme geknickt werden'. I Ánsrímur lyda motsvarande två strofer sålunda:

*Vel þér, selja, viði nær,*
*vaxin laufi góða!*
*þá munu drjúpa dygðir þær*
*ok detta niðr fyr róða.*

*Mart skekr á þik morgunregn*
*— mun só skýrt í rímu —,*
*en ek verð af þýðum þegn*
*þreyja dag sem grímu.*

Efter texten hos Kölbing, som följt en handskrift kallad Cod. Guelf. Denna handskrift har dock uppenbart felaktigt i sista versraden *nátt* i st. f. det av utgivarna insatta *dag*. Detta fel beror kanske därpå, att betydelsen av *gríma*, natt, var bortglömd, och man föreställde sig, att det betydde dag (nyisländskan har *gríma* blott i betydelsen ansiktsmask), eftersom det vanligen heter i fno. *nátt ok dag* (se Fritzner, Ordb.), — liksom ännu i svenskan *natt och dag* (jfr adelsnamnet!) — jämför sagostrofens *natt sem dag*.

Utgivarna av Eddica minora, som anföra strofen efter Kölbing, ha dock här, liksom i sagotextens strof, insatt *víði* i st. f. *viði*. — Till tredje och fjärde versraderna kan anmärkas, att *drjúpa dygðir* torde kunna återgivas med din kraft skall gå förlorad, och *detta fyr róða* med lemnas för vind och våg (jfr Fritzner, Ordb. *róði*).

Utg:a av Edd. min. anmärka nu mot Kölbing: 'Die Z. 3. 4 der Rímurstrophe, die jenen Gedanken ausdrücken, sind eine Ergänzung des Rímursdichters, der weder hier

noch bei der Wiedergabe der Z. 5. 6 unserer Strophe das Rechte traf: die Weide und der Sprechende sind in Gegensatz gestellt, nicht die Weide vor und nach dem Sturm'. Utg:a — jag anger med denna förkortning Heusler och Ranisch i Eddica minora — ha häri utan tvivel rätt. Jag skall längre fram (s. 13 f.) återkomma härtill liksom till vad som säges om versraderna 5—6 i fornyrðislagstrofen (tänkt åttaradig) med motsvarande versrad 1 i andra rímustrofen.

Utg:a fortsätta sålunda sin förklaring av sagans strof: 'Wer ist aber der Sprechende? Sicher nicht der bäuerliche Held Án bogsveigir; denn der fürchtet nach der Sagaprosa für seinen Bruder Þórir þegn, sehnt sich aber nicht nach ihm. Ebensowenig kann sich der Sprechende an ein 'hafnarmerki' wenden, wie die Prosa will; denn ein solches könnte er unmöglich als eine schönbelaubte Weide bezeichnen. Die Strophe ist also zu Unrecht in die Ánssage eingeschaltet; aus ihrer Umgebung losgelöst, giebt sie sich als die Liebesstrophe eines Mädchens zu erkennen. Sie besteht inhaltlich aus Natureinleitung und schlichter Angabe der Empfindung und stellt sich somit zu jener einstrophigen Volkslyrik, die R. Steffen Enstrofig nordisk Folklyrik bei den deutschen und nordischen Stämmen nachgewiesen hat'.

Vad utg:a här framhålla, att strofen (ursprungligen) är en flickas kärleksvisa, är uppenbarligen riktigt, och det är obestridligen förtjänstfullt att ha påvisat detta. Men för övrigt innehåller den nu återgivna framställningen av visans innehåll och motiveringen för utg:as uppfattning av den, efter min mening, betydliga misstag, som ådagalägga, att utg:a icke förstått visans plats i sagan, icke visans verkliga innehåll och icke uppfattat den fina poesi, den rätt förstådd, eger (varför jag måste finna omdömet i Nord. Tidskr. f. Fil., nyss a. st., om denna inledning: 'En lille perle af indledende undersøgelse' åtskilligt överdrivet).

Jag vill nu framställa mina motanmärkningar mot utg:as meningar. Det kan icke vara Án som talar, säga

utg:a, ty han 'fürchtet für seinen Bruder, sehnt sich nicht nach ihm', och det står i visan: *þreyr at þegni.* Utg:a ha härvid, besynnerligt nog, förbisett, att det i den efter visan följande prosan just står: *ek þreyr at Þóri þegn,* sagt av Án med tydlig hänsyftning på visans nyss anförda ord!

Utg:a säga vidare, att den talande icke kan vända sig till ett *hafnarmerki,* såsom det av strofen tycks framgå, ty detta kan icke kallas 'eine schönbelaubte Weide'. Härvidlag misstaga sig efter all sannolikhet utg:a. Fritzner, Ordb. *hafnarmark,* säger om detta ord, vars variant *hafnarmerki* strax därefter anföres som = *hafnarmark* I, att det betyder '1) Mærke opreist ved en Havn, især af en Person, som havde været heldig nok til at finde den, og da . . . for at det skulde tjene andre Søfarende til Veiledning, hvad enten nu dette Mærke bestod af en høi Sten, en Træstamme (nu spärr.), en Varde eller lignende' och han hänvisar till Rymbegla (1780, s. 468), där bl. a. som hamnmärke nämnes '*hátt tré*' (i latinska översättningen: *arborem excelsam*). Det ligger nu nära till hands att antaga, att å stranden, där konungen med följe funnit en hamn, ett för isländska förhållanden högt träd växte, som kunde passa att göra ett hamnmärke av, och att detta höga träd just var en storvuxen pil[1] — ett träd, som ju älskar fuktighet. Det kunde möjligen tänkas, att man endast avsåg att kvista detta träd, så att det blev särskilt synligt från sjön — *reisa* skulle då betyda 'istandbringe, anlægge' (Fritzner, *reisa,* 3). Ännu i dag äro, som välbekant, stora, helst egendomligt vuxna träd, landmärken för sjöfarande. Jag känner ett sådant fall från Södermanland. När nu Án fick se detta träd och hörde kungen tala därom, föll honom en visa i hågen, där det just talas om en pil [som växte vid havet? — det kan ju möjligen antagas, att Án uppfattade visans ord *víði* som = sjö], och så mycket lättare kunde detta ske, som i denna visa också en *þegn* förekommer som föremål för en persons sorgmodiga sinnesstämning — tillämpningen på

[1] Om vilken pilart här kan vara avsedd se längre fram s. 60.

Åns bekymrade tankar för sin broder *Þórir þegn* låg då nära till hands. Det var sålunda en dubbel anledning för Ån att väl halvt för sig själv framsäga en visa, som han erinrade sig, en visa som visserligen icke var författad av honom.

Av det sagda framgår, att jag såväl anser de skäl oriktiga, som utg:a anfört mot att Án kan vara den talande, om därmed avses den som framsäger visan, som ock underkänner deras slutsats, att strofen med orätt inflickats i Ánssaga. Detta senare påstående är så mycket orimligare, som hela det efter visan följande samtalet, som här ovan avtryckts, ju hänför sig till visan.

Till det nu sagda må läggas, att i den text av Ánssaga, som är tryckt hos Biörner, Nordiska Kämpa dater, heter det, att konungen lät *setia tiolld sinn* i st. f. *reisa hafnarmerki*, varefter i st. f. *Þá kvað Án vísu* heter: *An giek upp a land og talade svo vid eitt trie er þar stod* (forts. av texten hos B. se här s. 16). Samma text som Biörner — skrivsättet oavsett — ha de två pappershandskrifterna K. Bibl. i Stockh. fol. n:o 50 och 4:o n:o 2 (fragm. med starka förkortningar, tydligen efter ett gammalt original) — motsvarande n:o 105 och 180 hos Gödel, Katalog öfver K. Bibl:s fornisl. och fornno. handsksifter —, varav den förra, som enligt A. J. Arwidsson, Förteckning öfver K. Bibl:s i Stockh. isl. handskr., s. 75, är tryckt hos Biörner (dock, som sagt, med ändrat skrivsätt), enligt Gödel är avskrift av den senare. Denna text representerar en helt annan redaktion av sagan än den i FaSN. tryckta. Även i Ánsrímur heter det efter orden

*þar let reisa hilmir hatt*
*hafnar mark vid ægen bratt*

några rader senare:

*Ann uar geingen upp fra hle*
— — — — — — — — — — —
*uerda fra ec um uaxit tre*
*uisa honum áá munne.*

[nu spärrat]. Ur C. AM. 604 a (enl. av professor Finnur Jónsson tagen och mig benäget meddelad avskrift).

Jag kommer nu till min huvudanmärkning mot utg:as förklaring av visan. De säga den bestå av en naturinledning och ett enkelt angivande av en känsla, och de jämföra visan med liknande tyska och nordiska fall. Det är tydligen utg:as mening, att något särskilt sammanhang icke skulle finnas mellan naturinledningen och den mänskliga känslostämningen.

De jämföra strofen t. ex. med en visstrof, som följande:

*Solen skijn og daggen driffuer*
*Öffuer bärgh och diupe daler;*
*kommer iagh till mijn hierteligh kär,*
*ther kan jagh bådhe snacke och taale,*

som 'genom sitt sönderfallande i två oförmedlade halvor, av vilka den första innehåller naturinledningen, visar sig vara en typisk enstrofing' (Steffen, a. a. s. 129).

Men de jämföra ock en strof som denna (Steffen, s. 46 f.):

*Det står ett träd på min faders gård*
*det bär så vida (el. underliga) grenar,*
*Bättre är det att vara två*
*än att vara ensam allena.*

Denna strof ha utg:a förmodligen uppfattat så som den förra, således med två oförmedlade halvor. Men här synes det kunna ifrågasättas, om icke ett visst samband mellan båda utsagorna finnes, i det att även i första vishalvan trädets ensamhet synes underförstått avses. I varianter med underliga och kvistiga grenar kanske man rent av kunde tänka sig en, dock icke tydligt utförd, jämförelse mellan ett ensamt träds och en ensam människas olycksöde. Man finge då en viss motsvarighet till Hávamáls bekanta strof (50), ehuru där jämförelsen är tydligt angiven:

*Hrørnar þǫll*
*sús stendr þorpi á,*

*hlýrat bǫrkr né barr;*
*svá es maðr*
*sás manngi ann,*
*hvat skal hann lengi lifa?*

Jag har anfört denna Hávamál-strof, emedan vi skola finna en viss likhet i grundtanken mellan denna och vår sagostrof. I denna senare finnes nämligen, efter min mening, ett djupt samband mellan naturinledningen och den mänskliga känslostämningen. Detta förhållande, som jag strax skall utförligare uppvisa, hindrar i och för sig icke dess hänförande till den enstrofiga folkliga lyriken, dit utg:a vilja föra den. Ty, såsom G. Meyer i 'Essays und Studien' visat, då i dennas korta, ofta fyrradiga strofer 'naturingång' användes — vilket 'med förkärlek' sker —, d. v. s. 'då dikten inledes med en kort naturskildring eller naturbild, under det att återstoden av dikten handlar om något annat, ger uttryck åt någon tanke, känsla eller föreställning ur människans sfär', det 'vanligaste kanske torde vara, att de två olika delarna av dikten sättas bredvid varandra utan något inre sammanhang' (anfört efter Steffen's referat a. a. s. 8), så förekomma också andra förhållanden mellan strofens båda delar. 'En viss stämningslikhet kan göra sig gällande, varigenom naturskildringen liksom förbereder fortsättningen mer eller mindre tydligt' eller slutligen kan 'en fullt medveten och avsiktlig jämförelse eller liknelse, inledd med härför lämpliga komparativa ord' förekomma (Steffen s. 9). Men medan den oförmedlade naturinledningen hänvisar till den enstrofiga folklyriken (Steffen s. 11—12), så kan sådant icke påstås om de båda andra nyss angivna förhållandena. Sådana kunna ju förekomma även i konstdiktningen. Rikliga exempel därpå från de tyska minnesångarna kunna ses hos Elisabeth Haakh, Die Naturbetrachtung bei den mittelhochdeutschen Lyrikern, Teutonia 9. Leipzig 1908. Om alltså ettdera av dessa senare förhållanden mellan strofens båda delar kan uppvisas för vår sagostrof, så försvinner därmed det stöd, utg:a tydligen funnit för dennas hänförande till den enstrofiga folklyriken och för dess

karakterisering såsom 'ein Danz', en karakteristik som för övrigt, såsom redan nämnts (se ovan s. 2), är högst osäker, då versen är stavrimmad, och av utg:a fått den svaga motiveringen, att 'die Danzar . . . könnten immerhin in älterer Zeit unbeschadet der Melodie des Tanzes aus dem fremden Reimvers in das nordische Mass übertragen worden sein' (Edd. min. s. LXXXVIII). De äldsta säkra isländska 'danzar' äro, som bekant, slutrimmade.

Det sammanhang, jag vill finna mellan vår sagostrofs båda delar, naturinledningen i versraderna 1—6 — jag räknar alltjämt som om strofen vore åttaradig —, och den mänskliga känslostämningen i versraderna 7—8, visar sig, om man med mig, efter vad redan i förbigående nämts (s. 5), uppfattar ordet *víði* som dativ av *víðir*, m., v i d e, p i l, och ej av *víðir*, m. h a v ('den vida' ytan). Sagohandskriftens *siô* kan icke åberopas som motbevis. Det behöver blott bevisa, att på 1400-talet, då handskriften tillkom, textens ord *víði* missuppfattades, varvid det vanliga ordet för s j ö av skrivaren, väl omedvetet, insattes i st. f. mindre vanliga. Denna missuppfattning framkallades kanske av situationen: den talandes och hans följes vistelse vid havsstranden. Som ovan nämnts, är det möjligt, att redan sagans hjälte Án i denna punkt missförstått den av honom citerade visan. Vad beträffar formen *viði* med kort *i* i roten, som K ö l b i n g har efter en rímuhandskrift (se här förut s. 6), så torde däri föreligga en annan missuppfattning. Man har av *selja* förletts att tänka på *viðr*, s k o g, och så omtytt det ursprungliga *víði*. Det är ju klart, att *viði* ej kan vara det riktiga: 'stå nära skogen' ger ju här ingen förnuftig mening. Det borde då ha hetat 'i skogen', i vilket fall samma tanke kunde ha inlagts som i den nyss anförda Hávamál-strofen.

Det bör anmärkas, att handskr:s *viði* icke med någon säkerhet kan antagas vara ett annat ord än *víði*, ty i beteckningen av långt *i* äro dessa sena handskrifter alldeles godtyckliga. Därför är det heller ingen säkerhet, att, då Cod. Arnemagn. 604 a i Ánsrímur, ej förut använd för texten, här har *uíde* (men *j rimu*) — enligt benäget med-

delande av prof. Finnur Jónsson — verkligen *víði*, och icke *viði* är avsett (prof. F. J. skrev ock till mig, att han tillägger accenten här 'ingen som helst betydning'). Att det senare ordet i handskriften av Ánsrímur stundom kan vara avsett, synes därav, att Cod. Arn. 603 här har *wel þier selia uidurin græn* (enl. F. J.).

Det berättigade i att ändra texthandskriftens ord *sió* efter rímuhandskrifternas *viði, víði* framgår, utom av hänsyn till allitterationen, dels av den tolkning nu skall givas av *víði* här, dels därav, att ännu ett ställe i sagotexthandskriftens strof, den femte versradens *maðr*, bör rättas efter rímu-textens *mart*, såsom redan nämnts och i det följande skall styrkas.

*Víðir*, vide, som jag finner i visan, är av maskulint kön. *Selja* åter är femininum. I denna motsättning ligger skälet till deras sammanställning här. Meningen är denna: lycklig är du honpil, som står nära din hanpil. Diktarinnan synes ha tänkt sig de båda träden såsom begåvade med mänskliga känslor av kärlek till varandra, och ha, som man plägat säga, besjälat naturföremålen och sedan har hon jämfört sig själv, sin egen lott med dessa träds livsöde, som hon funnit lyckligare än sitt eget.

Jag skall längre fram undersöka, huruvida en uppfattning sådan som den nu framställda kan anses berättigad för här ifrågavarande tid och huruvida litterära förutsättningar finnas för en sådan dikts framträdande. Vad tiden beträffar, må nämnas, att den väl med sannolikhet kan fastställas till 1200-talet. Finnur Jónsson säger, att Ánssaga 'er ikke yngre end fra c. 1300' (Litt. Hist. 2: 817). Efter vad jag ovan antagit citerar Án en av honom känd visa av annan författare. Den kunde ju vara århundraden äldre, men, som vi nedan skola se, talar dess innehåll icke för en mycket äldre tid än Áns.

Innan jag ingår på denna undersökning bör emellertid återstoden av 'naturinledningen' granskas. Som redan nämnts, ha utg:a antagit, att en fjärde versrad i första strofhalvan är utfallen; de förmoda, att den nu-

varande tredje versraden möjligen utgör 'Ersatz zweier Kurzverse':

*vel of vaxin*
*vænu laufi.*

Här har förut anförts rimornas andra versrad *vaxin laufi goða*, varur de anförda båda versraderna av utg. uttagits. Man kunde mot detta restaurationsförslag anmärka, att det avlägsnar sig väl mycket från texthandskriftens ord *laufguð harla vel.* Jag har tänkt mig, att här kanske stått:

*ok ert harla vel*
*vaxin laufi*

Som vi strax skola se, har en Stockholms-handskrift här *laufi vaxid* på dessa båda versraders plats. Den första av dessa versrader skulle metriskt bli av samma slag — B-vers med tvåledad ingångssänkning — som den nuvarande andra enligt textens lydelse (*stendr þú víði nær*). Vilketdera förslaget träffat det rätta eller om intetdera gjort det är en fråga som är av mycket underordnad betydelse. Av större vikt är då, att själva utdömandet av den handskriftliga tredje versraden och dess ersättande med tvenne kortverser erkännes vara berättigat. Någon skulle möjligen kunna tänka, att denna handskriftliga tredje versrad *laufguð harla vel* vore att uppfatta som en till det första versparet fogad versrad, förbunden med det förra medels allitteration (i *vel*) i enlighet med vad som hos Sievers, Altgerm. Metrik, 1893, § 57, 3, c, antages — ehuru ju visserligen i vårt fall allitterationens förekomst i långversens sista takt vore högst påfallande —, och att denna treradiga halvstrof, närmast av ljóðahátt-byggnad, vore förbunden med en halvstrof i fornyrðislag (jfr Sijmons Die lieder der Edda, Einleitung s. CCLX), Emellertid har jag i en undersökning, intagen i min avhandling om Gutasagas verser, avsedd för dessa Studier, uppvisat, att en sådan halvstrofbildning som den förstnämnda i verkligheten icke förekommer på nordisk botten. I det jag här anteciperar detta resultat,

vars riktighet jag hoppas skall framdeles av sakkunniga erkännas, är jag alltså ense med dem, som utdöma den handskriftliga tredje versraden i vår sagostrof och anser den böra ersättas med två kortverser.

Jag har redan nämnt, att jag vill i femte versraden läsa *mart* i st. f. den av Rafn utgivna sagohandskriftens, av utg:a av Edd. min. behållna *maðr*. En hittills ej för textkritiken begagnad sagohandskrift, som hör till samma typ som texthandskriften, och sålunda i likhet med denna har kvar fornyrðislagstrofen — visserligen i delvis vanställt skick — och icke liksom pappershandskrifterna D och E, om vilka straxt, utbytt den mot en rímu-strof, har också verkligen *margt*. Det är pappershandskriften fol. N:o 60 i Kungl. Biblioteket i Stockholm (Gödel, katalog nr 115), skriven i slutet av 1600-talet av Jón Eggertson. Hela strofens text här kan förtjäna anföras:

*Wel þier seirna*[1] (!) *vyst so stendur, þö so nærri, laufi vaxid, margt skekur ä þig, morgundögginn, enn eg ad þḡni þreie nött sem dag.*

Detta *mar(g)t* är i rimorna bevarat. Det finnes icke blott i den rímu-text, som Kölbing delvis avtryckt (se s. 6 här), utan även i den rímu-text, som följts i pappershandskrifterna D och E (från 1600-talet), i Edd. min. kallade *d, e*. Dessa pappershandskrifter ha i st. f. huvudhandskriftens fornyrðislagstrof endast den andra av de ovan (s. 6) anförda båda rímu-stroferna, dock i följande något förändrade form (Rafn's utg. s. 336, n. 5; Edd. min. s. 104, n. med normaliserad text):

*Mart drífr á mik morgunregn*
*— mun svá mælt í rímu —,*
*en ek verð af þýðum þegn*
*þreyja nátt sem grímu.*

[1] Formellt kunde detta vara = *seyrna*, n. sg. fem. best. form av '*seyrinn*, a. uren, smudsig; raadden, mislig' (Jón Þorkelsson, Supplem. t. isl. Ordbøger, 3:e saml.). Det bleve i så fall en grov, meningslös förvanskning av *selja*. Prof. Finnur Jónsson har benäget meddelat mig, att han förmodar det vara = *seinna* (senare), således också en meningslös förvanskning.

Således *drífr á* i st. f. Cod. Guelf: *skekkr á*, *mik* för *þik*, *mælt* för *skýrt*, samt liksom C. G. felet *nátt* för *dag* (se s. 6 här). Vad *mik* för *þik* beträffar, så har det av S. Bugge hos Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser III: 840, blivit rättat till *þik* och likaså av utg. av Edd. min. Då emellertid första rímustrofen, som nämner trädet, här uteslutits, synes det som om redaktionen av denna sagohandskrift velat tillämpa den senare strofen på Án och därför avsiktligt ändrat den honom föreliggande rímutextens *þik* till *mik*.

Texten hos Biörner och motsvarande sagohandskrifter ha på detta ställe (efter de å s. 9 här anförda inledande orden) som prosa, säkerligen omarbetning av någon rímutext: *Þu ert blomlig eyk enn munt þo snogt nidur hrynia, margt morgonregn drifur a þig enn eg sirge epter þegn daga sem nætur.* (Jfr Rafn och Bugge a. st:n, där dock orden äro normaliserade.)

Den av mig såsom den ursprungliga antagna lydelsen: *mart skekr af þér morgondǫggvar* har ju den från det poetiska språket bekanta impersonella konstruktionen av verbet *skaka*, densamma som finnes i *þar er skekr skjǫldu*, där som sköldar skakas, Háttatal str. 8, och andra fall, om vilka se Sv. Egilsson, Lex. Poet., *skaka*. Betydelsen blir, såsom redan nämnts (s. 5): rikligt med morgondagg skakas av dig.

Denna ålderdomliga konstruktion, som endast synes finnas i det poetiska språket — den omnämnes ej i Fritzner's ordb. —, har, förmodar jag, varit glömd vid tiden för de bevarade handskrifternas nedskrivning. Man har därför på två olika sätt sökt få åtminstone formell mening här. Dels har man ändrat *mart* till *maðr* och därigenom fått en vanlig personlig konstruktion. Men om satsen sålunda blivit i skrivarens tanke till formen riktig, så har den i stället blivit till innehållet oresonlig. Vare sig man översätter: En man skakar... eller Man skakar..., så blir det ju ingen förnuftig mening därav i det sammanhang, där det står. Hur utg:a tänkt sig detta av dem bibehållna *maðr* får man ej veta.

Ett annat sätt att här få den eljest i prosa vanliga personliga konstruktionen var att göra genitiven till subjekt: *morgondǫggin* för *-dǫggvar.* Men då måste man också för att få någon mening ändra *skekr af þér* till *skekr á þik.* Men att *morgundǫggin* skakar på trädet lät ju icke bra. En naturlig ändring blev då: *morgunregn.* Men då lät det ju bättre att säga *drífr á* än *skekr á.* Att *morgunregn* är sekundärt i förhållande till *morgondǫggvar* är ju tydligt redan därav, att *morgun* passar väl hop med *dǫggvar,* men morgonregn ju här inte är något särskilt anmärkningsvärt.

Såsom vi sett, kan man följa hela utvecklingen av dessa två strofer, så när som på det allra första stadiet, som dock tydligt framgår ur en jämförelse mellan de två här nedan med A och B betecknade båda huvudriktningarna i utvecklingen:

| | **mar(g)t* | *skekr* | *af* | *þér* | *morgun-* | *dǫggvar* |
|---|---|---|---|---|---|---|
| | A | | | | | B |
| (Text Cod.) | *maðr* | „ | „ | „ | „ | „ |
| | × | × | × | | | |
| (Cod. Stockh. f. 60) | *mar(g)t* | „ | *á* | *þik(þig)* | „ | *dǫgginn* |
| (Ánsrím. C. Guelf.) | „ | „ | „ | „ | „ | *regn* |
| ( „ i C. Stockh. f. 52 och Biörner) | „ | *drífr* | „ | „ | „ | „ |
| ( „ i sagotext Cod. D) | „ | „ | „ | *mik* | „ | „ |

Den ändring, som sålunda får antagas ha skett i rimorna, bör ses i sammanhang med första rímu-strofens sista verspar

*þá munu drjúpa dygðir þær*
*ok detta niðr fyr róða,*

som ovan (s. 6) förklarats, och dess nyss anförda motsvarighet hos Biörner:

*enn munt þo snogt nidur hrynia.*

Om denna senare Biörnerska text — den självständiga rímu-texten var ju då ej känd — säger Sophus Bugge

(a. st. hos Grundtvig): 'Herefter kan man maaske udfylde det oven anførte Kvæde i Fornyrdalag, hvilket mangler en Linie', och med syftning på rímu-texten har Kölbing, som redan nämnts (s. 6 här förut), uttalat, att i sagans strof felas en utsago som 'ehuru du står där så präktig, skall du snart knäckas av stormen'. Nu är det ju så, att stormen som orsak till trädets störtande icke direkt nämnes i rimorna. Men det är ju ganska troligt, att rímu-diktaren, sedan han väl, såsom nu angivits, fått in lydelsen *mart skekr á þik morgunregn*, däri inlagt tanken på ett med störtregn förbundet oväder, och så åter därav fått tanken på trädets förstöring, varpå han så byggt första rímustrofens versrader 3—4. Om så är förhållandet, får man ett stöd för utg:nas av Edd. min. här förut (s. 7) anförda mening, att dessa senare raders innehåll är ett tillägg av rímu-diktaren som 'ej träffat det riktiga'. Detta tillägg har tydligen gjorts för att fylla den tomma senare hälften av första rímu-strofen. Första hälften motsvarar ju redan sagostrofens första hälft (de ursprungliga fyra första versraderna) och andra rímustrofen motsvarar ju sagostrofens senare hälft.

Det har nyss nämnts, att S. Bugge, liksom E. Kölbing, tänkt sig, att också i sagostrofen talats om trädets undergång. Denna förmodan har säkerligen bidragit till S. Bugge's sammanställning av sagostrofen med några nordiska folkvisor. Utg:na av Edd. min. instämma med Bugge, ja gå längre än han. De säga (s. LXXXVIII), att 'der Danz scheint benutzt in dem Liede 'Das Mädchen und die Haselstaude' und in der Tryllevise 'Jomfruen i Lunden'; vgl. DgF. 2, 214 ff., 667; 3, 839 f. Auf der letztgenannten Stelle hat Bugge den Danz bereits mit den beiden Volksliedern zusammengestellt'. För min del tror jag inte på ett sådant sammanhang, och utg:nas antagande att 'der Danz' skulle vara använd i dessa folkvisor finner jag alldeles orimligt.

Vad nu först 'Tryllevisen Jomfruen i Linden' vidkommer, så har Sophus Bugge, a. a. 2: 840, sagt, att vår sagostrofs början, som han anför efter FaSN., således

med *sjó* i andra versraden, har 'en mærkelig Lighed med', 'minder paafaldende om et Vers i Tryllevisen'; den vers han påpekar lyder i de av Bugge särskilt angivna danska och svenska uppteckningarna sålunda:

(Jungfrun talade till linden, som *'stod saa grøn som løg':*)

*'Vell worde deg, linden, saa bold thu staar:*
*forgylden er alld dyn blad, du ber',*

i en annan dansk uppteckning, också framhållen av S. B.:

*'Hell staar du eg, hell staar du bøg!*
*vell verre dig, du lind saa skiønn'!*

(i den föregående strofen heter det: *der stodt enn lind med forgyllthen bladt)*

samt i en svensk uppteckning:

*'Välvast du Ek, och välvast du Björk*
— — — — — —
*för alltid står du så grön som en lök'.*

Den likhet, som här förefinnes, består nu däruti, att det heter i båda fallen om ett träd — väl att märka ej samma slags träd! —: 'väl vare dig' och i en likvisst på olika sätt uttryckt tanke, att detta träd blomstrar.

Denna 'Tryllevise' är för övrigt så olik vår sagostrof som möjligt. I den skildras, hurusom under samtalet mellan jungfrun och linden denna senare yppar, att hon är en förtrollad kvinna, som hotas av det olycksödet, att timmermän skola komma och hugga ned henne o. s. v., men som slutligen blir förlossad, med olika detaljer i olika uppteckningar.

Att nu med utg:a på det lilla ordet väl och den nämnda allmänna tanken grunda det antagandet, att vår sagostrof skulle rent av vara använd i denna folkvisa synes vara att driva likhetssökandet ad absurdum. Även blotta sammanställningen synes mig obefogad. Här är utan tvivel icke fråga om annat än rent tillfälliga, alldeles betydelselösa smålikheter.

Alldeles samma omdöme gäller om sammanställningen av sagostrofen med den lyriska dikt om flickan och hasselbusken, som Grundtvig sammanställt med ovannämnda folkvisa (så ännu även av Bergström i den andra upplagan av Geijer och Afzelius' Svenska folkvisor), men som, säkert med full rätt, av Sophus Bugge (a. st.) anses böra skiljas därifrån och blott ställas jämsides, då den saknar förtrollnings- och förlossningsmotiven. I visan skildras ett samtal mellan en jungfru och en 'hasselgren' vid 'källan':

'Ack, hör du liten hasselgren, hvarför är du så grann?' —
'Jag äter mull, jag dricker vann, derför är jag så grann.

Ack, hör hon liten jungfru, hvarför är hon så fin?'
'Jag äter socker, dricker vin, derför är jag så fin'.

Så säger jungfrun att två hennes bröder 'hugga dig i rot'; svar:

'De hugga mig om vinteren, om sommarn står jag grön:
Men mister jungfrun äran se'n, den får hon ej igen'.

Läsaren döme själv, om anledning finnes till sammanställningen. Nämnda visa återfinnes både i England och i synnerhet i Tyskland, varifrån den troligen inkommit till Skåne (där den upptecknats). I en engelsk uppteckning säger busken, att 'himlens dagg' vållar hennes friskhet, naturligtvis en rent tillfällig likhet med sagostrofen. För utg:na av Edd. min., som ju ej dela Bugge's förmodan, att sagostrofen innehållit något om trädets undergång, synes verkligen anledningen att sammanställa denna med ifrågavarande visor vara så obetydlig som möjligt.

Vad nu den poetiska innebörden av de senast granskade strofdelarna, versraderna 3(—4) och 5—6, beträffar, så är följande därom att säga.

Att honpilen, *selja*, framställes som rikt lövbevuxen bidrager ju till att göra bilden av henne levande såsom stående där i sin krafts fullhet. Kanske ligger därunder

också en jämförelse med diktarinnan, i så fall en motsättning såsom i fråga om kärleksförhållandet. Kanske var hon själv ej längre full av livskraft som trädet, kanske att hon kände med sig så, som det en gång av Olaf den helige diktades om en kvinna, att hon, som förr vart år stod, en härlig ek (lik), friskgrön med blomster, nu hastigt fått sina löv förbleknade.

*(Ár stóð eik en dýra / . með blómi / harðla grœn . . / hvert misseri . / nú hefr . tré bliknat / brátt . . / . . laufi . / . . .)*[1]

Skildringen av morgondaggen, som (av vinden) ymnigt skakas ned från trädet, bidrager ju ock att giva hela naturbilden en betagande friskhet.

Det kunde vara frestande att även häri se ett drag ur naturlivet, framhållet som motsats mot den diktandes eget nuvarande liv. Kanske har hon förr i sin ungdom älskat att ströva ute i naturen om morgnarna och låta daggen svalka sig och se dess droppar glänsa på träden; jfr vad Gottfrid von Strassburg sjunger om Tristan och Isolde:

ouch gruozte sî her unde hin
der tou mit sîner süeze
der kuolte in ir füeze
und was ir herzen gemach

(v. 17394—7 i Karl Marold's utgåva, Teutonia, 6H., Leipzig 1906),

eller på ett annat ställe (v. 17151—4):

des morgens in dem touwe
sô slichen sî zer ouwe,
dâ beide bluomen unde gras
mit dem touwe erkület was.

Dagg på växterna var ett omtyckt föremål för den mhty. minnediktningen (se Elisabeth Haakh, Die Naturbetrachtung bei den mittelhochdeutschen Lyrikern, s. 40—4).

---

[1] Se Finnur Jónsson, Den norsk-isl. Skjaldedigtning, B, s. 212. — Jfr Hjelmqvist, nedan a. a.

Däremot skall daggen icke omtalas i de äldre tyska folkliga stroferna, den förekommer först hos minnesångarna (a. a. s. 75). Här se vi alltså en överensstämmelse med den mhty. konstdiktningen.

Det kan i detta sammanhang erinras om, att daggen såsom omedelbart poetiskt naturskildringsföremål i den äldre fno. diktningen — den mytiska frånsedd — endast förekommer i Helgakvidorna, t. ex. *dýrkalfr dǫggu slunginn, dala dǫggótta.* Dessutom förekommer ordet *dǫgg* i ett antal skaldeomskrivningar av mer eller mindre poetisk natur (till det senare slaget får räknas *umdǫgg* för sot på härden i Guðrúnarhvǫt).

Jag lägger emellertid alls ingen vikt vid dessa två sista förklaringsförsök (av omtalandet av trädets lövrikedom och av daggen därå). Kanske det är riktigare att här endast se naturskildringar, gjorda utan hänsyftning på diktarinnan blott för den poetiska verkningens skull.

Jag övergår nu till att ur litteraturhistorisk synpunkt pröva antagligheten av här framställda grunduppfattning av sagostrofen.

Vi ha sett i denna senare en personifierande framställning av naturen, i det två träd framställas, ehuru visserligen endast underförstått, hysande känslor och inbördes kärlek samt lyckliga därigenom, och vi se vidare, hurusom denna naturskildring ställes i jämförelse med eller närmare bestämt i motsats till ett drag ur människolivet och särskilt, hurusom det är diktarinnans egen känslostämning, som givit naturskildringen denna personliga färg.

I den ovan anförda strofen ur Hávamál om den ensamma tallen på den kala backen ha vi redan sett ett exempel på jämförelse mellan naturen och människolivet, i det att härvid överensstämmelser mellan båda i ett visst fall framhållas. Motsättningen mellan båda, såsom i vår visa, finner man t. ex. i Skírnismál str. 4:

*. . Alfrǫðull*
*lýsir um alla daga*
*ok þeygi at mínum munum,*

där sålunda motsättningen framhålles mellan solens glans och älskarens ouppfyllda trängtan.

Th. Hjelmqvist har i en intressant undersökning om Naturskildringen i den norröna diktningen (Antiqv. Tidskr. f. Sverige XII: 1) — från vilken nyss anförda exempel på en kvinnas liknande vid ett träd är hämtat — uppvisat, att den personifierande framställningen av naturen ingalunda saknas i den norröna diktningen, om den också där framträder mera sparsamt än i nyare diktning — jag frånser här och i det följande från den rent mytiska naturskildringen —, liksom också i den förra jämförelsen mellan naturen och människolivet såväl som det subjektiva draget vid naturskildringen framträder, ehuru detta senare drag mera sällan träffas. På de sista fallen ha vi redan sett exempel.

Ett exempel, som uppvisar alla de nämnda momenten, naturens personifiering, jämförelsen mellan naturen och människolivet och naturmålningens sammanhang med skaldens subjektiva stämning lämnar en visa av den berömde skalden Sigvatr þórðarson från 1030-talet, däri han säger

*Hǫ́ þótti mér hlæja*
*hǫll of Nóreg allan*
*(— — — — — — —)*
*klif, meðan Áleifr lifði;*
*nú þykki mér miklu*
*(mitt stríð es svá) hlíðir,*
*jǫfurs hylli varðk alla,*
*óblíðari síðan,*

d. v. s. att sålänge Olof (den helige) levde, tyckte han, att de höga bärgssluttningarna logo överallt i Norge, men nu sedan kungen, vars gunst han i så hög grad åtnjutit, var död, tyckte han i sin djupa sorg, att liderna voro mycket oblidare [1].

Det speciella fall av personifiering, då några indivi-

---

[1] Se Finnur Jónsson, Den norsk-islandske Skjaldedigtning, B, s. 252.

duella, namngivna föremål ur växtvärlden, såsom här, förliknas vid människor — och även kärleksförhållanden omtalas — har emellertid i fno. poesi endast en motsvarighet, nämligen i det av Hjelmqvist påpekade fall i en av gåtorna i Hervarar Saga, där det heter (avskr. av Hauksbók, Bugge Herv. Saga s. 248; Eddica minora s. 113):

*Hverjar'ro þær rýgjar*
*á reginfjalli,*
*elr við kván kona,*
*mær við meyju*
*mǫg of getr,*
*ok eigut þær varðir vera?*

Svaret: *þat eru fjallhvannir tvær saman, ok rennr upp hvannkalfr í milli þeirra,* i översättning: 'Vilka äro dessa kvinnor på det höga fjället? kvinna föder med kvinna, mö får en son med mö, och dessa kvinnor ega icke män'. — 'Det är fjällangelikor (Qvanne-örten), två till sammans, och emellan dem skjuter en ung angelika-stjälk upp' (som får tänkas uppväxa från samma rot, varifrån de båda andra som ett stånd utgå; se Fritzner *hvannkalfr*).

Detta fall är emellertid, dels därigenom att det förekommer i en gåta, där ju föremålen skola framställas under förklädnad, dels i följd av dess fantastiska, nästan mytiska drag (jfr Heimdall född av nio mör) här föga jämförligt.

Framställningen av växter som mänskliga varelser, med mänskliga namn och känslor, är, som bekant, mycket vanlig i nyare poesi. Det är tillräckligt att anföra ett exempel därpå. Hos Atterbom (i Blommorna) kallas rosen 'skön jungfrun' och framställes sam en älskande sådan. Jämför härom s. 42.

Jag nämnde nyss, att endast en gång i den fvno. poesin antydan gives om ett kärleksförhållande mellan växter jämförligt med människornas och att detta fall av särskilda skäl ej kan här åberopas till belysning av vår sagostrof. I den fornnorska prosan får kanske ett hithörande fall antagas föreligga. Det är det ställe i den från

franska översatta skriften 'Strengleikar' (s. 66), där, såsom Hjelmqvist framhållit (a. a. s. 182), ett älskande människopar jämföres med kaprifolien som slingrar sig kring hasseln. Liksom dessa båda buskar leva och bära löv så länge de 'búa saman', men dö, om de skiljas från varandra, så går det ock de älskande människorna. De kunna ej leva utan varandra. Det är ej klart utsagt, om här någon personifikation är avsedd i fråga om växterna. Det kan vara blott det rent yttre, växtnaturenliga förhållandet, varifrån liknelsen är hämtad.

Det kan förtjäna påpekas, att den genusmotsats, som förekommer i det fornfranska originalet (li lai *Chievrefoil* av Marie de France; se Warnkes utgåva i Bibliotheca normannica III, s. 184): *li chievrefoil—la coldre*, gått förlorad i den fno. översättningen: *viðvindill—hesliviðr*, båda maskuliner. På samma gång kan nämnas, att den fno. översättningens *búa saman*, som kan hänsyfta på ett hjonelag, ej har direkt motsvarighet i det franska originalet.

Emellertid är i främmande länders litteratur, där denna tavla ur naturlivet i forntiden så ofta målas — liksom ännu in i nyare tid — föreställningen om ett kärleksförhållande mellan slingerväxt och dess stödjande träd ofta tydligt uttalat. Och sannolikt är detta också avsett i det fno. litteraturstället.

Så är förhållandet i den berömda scenen i Sjakuntala, där jasminen säges 'likt en brud som gjort sitt val, luta sig mot mangoträdet' och 'denna ranka [1] i en lycklig stund' säges 'ha förenat sig med detta träd', och hjältinnans väninna låter henne tänka så här: 'den där jasminen har förenat sig med ett träd, som är henne värdigt; måtte ock jag finna en make, som är mig värdig'. (Efter Hj. Edgren's översättning). — Det förtjänar påpekas, att i prakritoriginaltexten *sahaāra*, en art välluktande mangoträd, är maskulinum men *māliā*, ett slags jasmin, är femininum.

---

[1] *Jasminum* är, enligt Nordisk Familjebok[2], 'ett släkte af upprätta eller klättrande buskar'.

Liknande är förhållandet, då det heter hos Ovidius (Amores, 2: 16: 412):

*Ulmus amat vitem, vitis non deserit ulmum.*
*Separor a domina cur ego sæpe mea?*

(Första versen är anförd i Thesaurus linguae latinae såsom handlande *de herbarum amore*).

Och då Catullus säger maken smyga sig i makans armar, liksom vinrankan slingrar sig kring trädet:

*Lenta quin velut adsitas*
*Vitis implicat arbores,*
*Implicabitur in tuum*
*Complexum . . .*

(anfört hos A. Biese, Die Entwickelung des Naturgefühls bei den Römern, Kiel 1884, s. 48), har han nog menat det samma som med orden *eadem (vitis) est ulmo conjuncta marito* (62: 54).

Till och med i det prosaiska språket och i helt naturvetenskapliga skildringar nyttjas uttryck som *maritare* och *nubere* om förhållandet mellan slingerväxten och dess stödjande träd. *Ulmi vitibus maritantur* heter det hos Columella och Plinius säger att *vites populis nubunt.* (I följd härav övergick *maritare, maritus* till landtbrukstekniska termer, så att de även kunde användas om pålar, som sattes till stöd för vinrankor och rent av kunna översättas (se Cavallin) med (till stöd) hopbinda, omslingra; fastbunden till stöd.)

Ett par nyare exempel må ock anföras.

I Aminta, akt 1, sc. 1, låter Tasso Dafne säga:

*Amano ancora*
*Gli alberi. Veder puoi con quanto affetto*
*E con quanti iterati abbracciamenti*
*La vite s'avviticchia al suo marito:*
*E l'abete ama l'abete, il pino il pino;*

*L'orno per l'orno, e per lo salce il salce*[1]
*E l'un per l'altro faggio arde e sospira.*

Detta exempel är av särskilt intresse, emedan här vinrankans kärlek till 'sin man' sammanställes med kärleken mellan träd av samma slag. Jämför straxt i det följande.

Hos Shakespeare heter det på liknande sätt (Mids. IV: 1), som i de föregående fallen, ehuru här, i ett nordiskt klimat, andra slingerväxter valts än vinrankan.

Titania: Sleep thou, and I will wind thee in my arms,
— — — — — — — — — — — — —
So doth the woodbine, the sweet honeysuckle
Gently entwist, — the female ivy so
Enrings the barky fingrs of the elm,
O, how I love thee! — — —

Ett intressant bildlikt exempel från förra århundradet är följande:

*Doch anders ist es in des Weibes Brust,*
*Die ihrer Liebe zarte Epheuranke*
*Um eine kühne Heldeneiche webt.* (Körner)

Det från Strengleikar anförda exemplet föreligger, som nämnt, i en översättning från franskt original, gjord i Norge omkring 1226 på konung Håkon Håkonssons bud och bevarad endast i en norsk handskrift. Vi veta icke, om denna översättning varit känd på Island. Oaktat ingen isländsk handskrift av Strengleikar finnes bevarad, vore väl detta en möjlighet. Om övriga genom kung Håkons försorg från franskan översatta romantiska verk, såsom Tristramsaga, Elis saga ok Rósamundu — vilken finnes bevarad i samma norska huvudhandskrift som Strengleikar, men även i senare isländska handskrifter, kanske översatt av samma man[2] som översatt Strengleikar —

[1] Nu spärrat.

[2] Finnur Jónsson Lit. Hist. 2: 169. — R. Meissner Die Strengleikar, Halle a/S 1902, s. 316—17, är dock mest benägen för att tro, att ovanstående icke är förhållandet.

Ívenssaga Artúskappa m. fl. säger Finnur Jónsson (Lit. Hist. 2: 165), att de 'tidlig førtes til Island, blev der en yndet læsning . . . På Island og ikke i Norge fik de deres varigste betydning'. Det samma har väl då kunnat vara förhållandet med Strengleikar, oaktat tillfälligtvis ingen isländsk handskrift därav bevarats. Emellertid säger Finnur Jónsson (a. a. 2: 170): 'På Islandsk har disse Sange aldrig været kendte'. — En möjlighet vore ju ock, att bildade islänningar gjort bekantskap med dem i Norge.

Ett antagande om påverkan på vår isländska diktarinna från detta litteraturställe blir emellertid i alla händelser mycket osäkert. Tanken på ett kärleksförhållande mellan en slingerväxt och dess stödjande träd har ju också sin grund i ett så speciellt och för de yttre sinnena lättfattligt förhållande, att den icke kan med någon säkerhet antagas framkalla poetiska bilder om kärleksförhållanden mellan träd, där samma förutsättningar ej finnas. — Vi sågo dock nyss, att verkligen hos Tasso båda slagen bilder från träds kärleksliv sammanställdes.

Vi kunna alltså säga, att det särskilda fall, som efter min tolkning föreligger i vår sagostrof, står enstaka i den fornisländska dikten. Men vi ha också sett, att de allmänna litterära förutsättningarna för att en dylik poetisk tanke kunnat uppstå hos en isländsk skald dock förefinnas.

Vi skola i det följande finna, att från samma förutsättningar samma utveckling försiggått i åtskilliga andra äldre folks litteratur.

Till jämförelse med förhållandena i världslitteraturen må då påpekas, hurusom i den forngrekiska diktningen, där man ock finner 'vom schlichten Vergleiche des Geistigen und Natürlichen zu der beides verschmelzenden Metapher, zur poetischen Beseelung und zum ausgeführtem Stimmungbilde, in dem die Gemüthsbewegung im Gegensatz oder in Einklang steht mit der Naturscene' (Biese Naturgef. b. d. Griechen, s. 22), enstaka fall av framställning av kärlek mellan träd förekomma. (Jag frånser de mytiska skildringarna.)

Aristofanes låter i Molnen platanen och almen i den blomstrande vårens tid viska till varandra:

ὁπόταν πλάτανος πτελέᾳ ψιθυρίζῃ,

heter det. Biese (Naturgef. b. d. Griech. s. 57, 73), som anför detta ställe, jämför det med ett ställe hos Theokritos, 'wo das Säuseln der Pinienblätter wie ein Liebesgekose klingt' (ἁ πίτυς . . τὸ ψιθύρισμα μελίσδεται), och inlägger således ett erotiskt element även i det förra stället. Likaledes jämför Fred. Blayes i sin utgåva av Aristophanis Comœdiæ, Halæ S. 1890 (IX: 483—4) med detta uttryck ställen hos Theokritos, där ψιθυρίζω nyttjas 'de amantibus' (ἐψιθυρίσδομες ἁδύ II: 141, ἀλλάλοισ ψιθύριζον; XXVI: 67). Jämför de nedan anförda ställena hos Nonnos och Claudianus.

Det kan anmärkas — vad Biese ej framhållit —, att hos Aristofanes sannolikt genusskillnaden spelat en rol med vid den poetiska bildens alstring — alldeles som i vårt fornnorska fall —; platanen är ju maskulinum och almen femininum på grekiska. — I förbigående kan erinras om ett modernt exempel på kärlek mellan träd, där genusskillnaden också torde ha spelat en rol. Det är den bekanta Heineska sången [1], däri det heter, att

*Ein Fichtenbaum steht einsam*
*Im Norden auf kahler Höh'.* [2]
— — — — — — — — — —
*Er träumt von einer Palme,*
*Die, fern im Morgenland,*
*Einsam und schweigend trauert*
*Auf brennender Felsenwand.*

[1] Heine har ett annat fall av genus-poesi, som ej är mer lyckat än detta. Så låter han i Buch der Lieder, Lyr. Intermezzo 10, *der Mond* och *die Lotosblume* älska varandra om natten (då faktiskt lotosblomman sluter sig och sjunker under vattnet!), och den senare däremot vara rädd för *die Sonne* (!). — Om allahanda svenska fall av genus-poesi kan ses hos Es. Tegnér Om genus i svenskan.

[2] Man observere likheten med ovan (sidd. 10 f.) anförda strof 50 i Hávam.

[Jag kan ej underlåta att påpeka, hur mycket naturligare och finare Aristophanes bild är om trädens kärleksviskning, som förutsätter, att de stå varandra nära, alldeles som *selja* och *víðir* i vår fornisl. sagostrof, mot den Heineska tallens berömda, kärleksdruckna drömmande om ett kvinnligt träd växande i en annan världsdel!]

Något senare än Aristofanes låter Kallimachos hjälten i Akontios' och Kydippe's kärlekshistoria utropa: 'Kännen också I, mina trän, måhända ömsesidigt begär? Är kanhända tallen dödligt förälskad i cypressen?' Men hans svar blir: 'det tror jag ej' och skälet är det, att i så fall borde träden av kärleksträngtan förlora ej blott blad och blommor utan ända in i märgen, ända ned till rötterna förtäras av eld (se Biese Naturgef. b. d. Griechen s. 68; C. Dilthey De Callimachi Cydippa, Lipsiae 1863, s. 78.).

Därefter synes det icke i den grekiska dikten vara tal om kärlek mellan blommor eller träd förr än i den sengrekiska tiden, hos den fantastiske egyptisk-grekiske skalden Nonnos, som levde omkring 400 e. Kr., i dennes stora episka dikt Dionysiaca. Där 'erregt der Palmbaum, seine männlichen Blätter schüttelnd, Sehnsucht der Weiblichen Genossen, und der Birnbaum flüstert in rauschenden Wipfeln mit der Gefährtin; Narzisse und Anemone . . . [Krokos und Taxus . . .] kosen mit einander[, ja sogar eine Vermählung wird . . vom Weinstock und der *πεύκη* berichtet'] [1] (Biese, Naturgef. b. d. Griechen s. 117).

[1] Dessa inom parentes ovan satta fall, som te sig högst besynnerliga, existera icke i verkligheten utan bero på att Biese missuppfattat texten hos Nonnos. Ordet för *Taxus* hos denne är *μῖλαξ* (biform till *σμῖλαξ*) och detta kan utom *Taxus* även betyda flere örtartade växter, såsom krypböna, konvolvel m. m. (så hos Theofrastos, Hist. Plant. II: 175, IV: 143 k., enligt Berendt's övers.).

Det är för övrigt icke kärlek mellan *κρόκος* och *μῖλαξ*, som här omnämnes, utan mellan *μῖλαξ* och *ποίη* (*Poa*). Så lyda orden å det anförda stället (XXXII: 86):

*καὶ κρόκος ἐβλάστησε Κίλιξ καὶ ἐφύετο μῖλαξ*
*θήλεϊ δ' ἄρσενα φύλλα συνέπλεκε γείτονι ποίῃ,*
*οἷα πόθου πνείων καὶ ἐν ἄνθεσιν ἁβρὸς ἀκοίτης . . .*

Jag tillägger, att åtskilliga andra mer eller mindre märkvärdiga kärleksförhållanden mellan växter omtalas i dikten såsom mellan hyacint och myrten (A. Koechly, Nonni Panopolitani Dionysiaca, XLII: 301), mellan pinje och tall (XII: 133); exemplen påpekade hos Dilthey, a. a. s. 80.

Det kan till dessa ställen hos Nonnos för övrigt förtjäna anmärkas, att genusskillnaden icke där spelar någon avgörande rol vid sammanställningen av de olika älskande trädparen. För manlig och kvinnlig palm nyttjas samma ord (*φοῖνιξ*) — om orsaken till talet om man och kvinna hos palmen se s. 43 här i det följande —, *ὄχνη* (päronträd) älskar *ὄχνη* ('gefährtin' i översättningen ovan är något vilseledande), *ὑάκινθος* och *μύρτος*, båda maskuliner, *πίτυς* och *πεύκη*, *μῖλαξ* och *ποίη*, båda paren feminina, älska varann, men också visserligen *κισσός* och *οἰνάς*, *νάρκισσος* och *ἀνεμώνη* (par av maskulinum och femininum).

Enligt Biese skola ock 'die Sophisten in den Prunkreden bei Hochzeitfeiern' plägat bjuda på dylika skildringar.

---

(Övers.: Och den kilikiska krokus spirade upp och konvolveln(?) växte fram och flätade samman sitt manliga bladverk med den kvinliga lucernen där bredvid, liksom en njutningslysten make i blommornas krets, en som andas kärleks trånad).

Vad vinstockens och tallens förmälning åter beträffar, så är å de av Biese anförda ställena (XVI: 278, vgl. XII: 133) alls intet tal därom. På första stället är det i stället kärlek mellan vinranka och murgröna som omtalas. Det heter:

*. . . ἑλινοφόρῳ δὲ κορύμβῳ*
*ἱμερόεις ἐμέθυσσεν ὁμόζυγος οἰνάδος ὄρπηξ*
*πλεκτὸν ἀεξομένης ἐπιβήτορα κισσὸν ὀπώρης.*

(Övers.: Och den ljuvliga vinrankans skott sig fastslingrande, med rika klasar i topparna berusade den klängande murgrönan, som vrider sig om den under skördetidens fortgång.) Därefter skildras, hurusom all naturen sjöng kärlekssånger vid ett mänskligt biläger. Till sist heter det:

*. . . ὑπὲρ δαπέδου δὲ χορεύων*
*ἄμπελος σμαράγησεν ,Ὑμὴν Ὑμέναιε' λιγαίνων*
*,ἱμερόεις γάμος οὗτος' ὀρεστιὰς ἴαχε πεύκη.*

I den latinska diktningen synes, om vi frånse från sådana här förut omtalade fall som skildringarna av kärlek mellan slingerväxten och dess stödjande träd — vilka, som nämnts, intaga en stärställning — samt från Propertii ord [I: 19]: *si quos habet arbor amores* (vilka Dilthey, a. a. s. 78 anser vara en uppenbar efterhärmning efter Kallimachos) — endast ett motsvarande ställe finnes, nämligen skildringen av Venus' kärleksparadis på Cypern i en bröllopsdikt av Claudianus[1] — som levde omkring 400 e. Kr. —, där

*vivunt in Venerem frondes omnisque vicissim*
*felix arbor amat; nutant ad mutua palmae*
*foedera, populeo suspirat populus ictu*
*et platani platanis alnoque adsibilat alnus.*

Det är antagligen dessa båda ställen, särskilt det sista, som gå igen i det ovan (s. 26 f.) anförda exemplet ur Tasso's Aminta och väl även i det nedan från Ariosto anförda. Italiens renässansskalder påverkades ju starkt av de senromerska dikterna och medelbart genom dem av de alexandrinska.

---

Övers.: Och dansande fram över marken sjöng högt vinstocken: 'Hymen Hymenaios!' — 'Ett ljuvligt äktenskap är detta', ropade tallen på bergen. Dessa sista ord är det som Biese missförstått.

På det andra av ovan a. st. (XII: 133) heter det:

*καὶ πίτυς αἰάζουσα συνέμπορος ἥλικι πεύκῃ*
*λεπταλέον ψιθύριζεν; . . . . .*

(Övers.: Och pinjen, nickande, viskar ömt åt sitt sällskap den jämnåriga tallen.) Det ser ut, som om Biese förbisett de tre första orden och erinrat sig de två sista som *ἕλικι πεύκη* (*ἧλιξ*, jämnårig, men *ἕλιξ*, vinranka)!

[1] Clavdii Clavdiani carmina ed. T. Birt, Berolini 1892, X: 65 seq., p. 128 (Monumenta Germaniae Historica, Avct. antiquis. IX). Stället är till större delen på tyska rätt fritt återgivet hos Biese, Naturg. b. d. Römern s. 181. Början av detta ställe är anfört redan hos G. Wallin, *Γαμος φυτων* sive Nuptiae arborum. Vpsaliae 1729. Dilthey (a. a. s. 79) förmodar, att detta ställe hos Claudianus och den första delen av det från Nonnos ovan anförda utgå från en gemensam alexandrinsk källa.

Det kunde vara av intresse att tillse, om något motsvarande finnes i det med Nordens närmast besläktade folks medeltidsdiktning, tyskarnes.

Efter de undersökningar, som av åtskilliga forskare gjorts, såsom Alfred Biese, Die Entwickelung des Naturgefühls im Mittelalter und in der Neuzeit, Leipzig 1888, Elisabet Haakh, Die Naturbetrachtung bei den mittelhochdeutschen Lyrikern, 1908 (se här förut s. 11), Gertrud Stockmayer, Über Naturgefühl in Deutschland im 10. und 11. Jahrhundert, 1910, Leipzig und Berlin (Beiträge zur Kulturgeschichte des Mittelalters und der Renaissance, herausgeg. v. Walter Goertz, H. 4), m. fl. kan det med säkerhet sägas, att fall fullt motsvarande de nu anförda klassiska och italienska samt det av mig antagna fisl. av kärlek mellan träd icke finnes i den medelhögtyska diktningen. Där finnas emellertid, alldeles som i den fornvestnordiska, fall av naturens personifiering, jämförelser mellan natur- och människolivet, särskilt motsättningen mellan dem, naturmålningens sammanhang med skaldens subjektiva stämning. Se talrika exempel i de anförda arbetena.

Ett par intressanta fall hos Walter von der Vogelweide, som, eget nog, ej finnas påpekade vare sig hos Biese eller Haakh, må här anföras, då de ha särskilt intresse för vårt föreliggande ämne. Det är ett par ställen, där den store lyrikern åt växtvärlden giver mänskliga känslor, såsom då han i en av sina förtjusande majdikter låter ängens blommor kivas på lek likt människobarn:

*'Du bist kurzer, ich bin langer'*
*alsô strîtens ûf dem anger*
*bluomen unde klê,*

eller i en annan dylik säger, att

*. . walt, loup, rôr unde gras*
*keinez lebet âne haz*
— — — — — —
*die strîtent starke stürme.*

I st. f. kärlek finna vi här hat inlagt hos växterna. Det är rena motsatsen till då Petrarca i den sköna terzetten (i sonett 238)

*L'acque parlan d'amore, e l'ora e i rami*
*E gli augelletti e i pesci e i fiori e l'erba;*
*Tutti insieme pregando ch'i' sempr' ami*

låter bl. a. trädens grenar, blommorna och gräsen tala om kärlek.

Som man ser, finnas även i den mhty. diktningen alla förutsättningar för ett fall sådant som det fisl. och andra, som handla om kärlek mellan träd, ehuru steget dit ej blivit taget ut.

Men vi återgå till Island. Vi ha nämnt, att fall då enskilda individer ur växtvärlden jämföras med eller tänkas som människor ej utom i den anförda gåtan, kunna uppvisas i den fornisländska diktningen. Det motsatta förhållandet, då människor förliknas vid växter, särskilt just vid träd, är åter så mycket allmännare.

I skaldespråket spela, som bekant, bilder av människor hämtade från träd en betydande rol. Man återfinner detta såväl vid tydligt utförda jämförelser, såsom då i äldre Eddan om Sigurd säges, att han

*svá vas . . .*
*sem væri geirlaukr* el. *grænn laukr*
*ór grasi vaxinn*

— *Allium sativum,* som här anses avsedd, heter också i Norrland *Hvitman* (Ihre Dial. Lex.), däri således omvänt ett förliknande av växten vid en människa ligger —, som i mer koncentrerad form i skaldeomskrivningarna, kenningar, däri träden spela en betydande rol såsom bärare av kenningens huvudled, t. ex. då en man kallas *sóknheggr*, stridshäggen, *askr rimmu*, stridens ask, eller en kvinna *eik ǫglis landa*, hökens länders, d. v. s. händernas ek, och andra bekanta fall i stor mängd.

Så användes också *selja.* I en vers av den isländska skalden Hallar-Steinn (— 1200 —) omskrives kvinna

som guldets *selja* — guldet angives också med en omskrivning —, eller *Salix auri* = *femina* enligt Sveinbjörn Egilsson, Lex. poet. (jfr ock Sn. Ed. I: 408, latinska övers.). Denna omskrivning förklaras emellertid av Snorre så, att *kona er selja gulls þess er hón gefr*, d. v. s. han ser i *selja* det med verbet *selja*, giva, sammanhöriga feminina substantivet *selja*, som även förekommer i prosa i betydelsen giverinde (Fritzner). Snorre framhåller nu, att *samheiti vid selju er tré* och på denna ordlikhet liksom på likheten mellan *reynir*, prövare (av verbet *reyna*) och *reynir*, rönn — ävensom mellan *viðr*, den som utför något (= *vinnandi*, Snorre) och *viðr*, trä, samt *lǫg*, den som giver, och *lǫg*, trädstam — bygger han en teori om uppkomsten av det poetiska språkbruk, enligt vilket man kan *kalla manninn ask eða hlyn, lund eða ǫðrum viða-heitum karlkendum* (... trädnamn av manligt kön) och att *kona er kǫlluð til kenningar ǫllum kvenkendum viðar-heitum* (... trädnamn av kvinligt kön). Jag tillägger, att även trädnamn av manligt kön stundom nyttjas även för kvinnor. I Laufáss-Edda (Sn. Ed. II: 631) uppgives som exempel kenningar på *apaldr, lundr, askr* och *viðr*, vilka torde böra förklaras därigenom, att alla dessa ord i poetiskt språk kunna användas i betydelse av träd i allmänhet (se de särskilda artiklarne i Egilssons Lex.), och sålunda kunna representera ett träd av manligt kön lika väl som ett av kvinligt, vadan ock de två första i visst fall äro synonyma med *eik* (Egilsson); jfr att det neutrala *tré* också kan nyttjas i kvinno-kenningar.

Att upphovet till trädnamnens användning i det poetiska språkets liknelser för människor skulle vara sådant som Snorre uppgiver synes i hög grad osannolikt. Denna skulle då icke bero på någon jämförelse mellan människor och träd utan blott härröra sig från en simpel ordlek: utbyte av lika lydande ord med olika betydelser. Enstaka sådana bekanta fall finnas ju visserligen i skaldediktningen, men att de skulle spela en så stor rol, som Snorre antager, synes otroligt. Förklaringen göres redan

osannolik därav, att orden *viðr*, *lǫg* i betydelsen av nomina agentis äro eljest alldeles okända och synas vara uppfunna av Snorre för hans teoris skull.

Såsom S. Bugge påpekat, 'har de forskjelligste Folk fundet det naturligt i sin Digtning at betegne den ranke Yngling som et smekkert Træ' (Aarb. f. N. Oldk. 1889, s. 30). Jag tillägger, att alldeles det samma gäller om kvinna som träd: den resliga friska växten är även här jämförelsepunkten. För detta senare fall kan erinras om, hurusom såväl i Odyssén som i Salomos Höga visa en ung kvinna till sin smärta växt jämföres med dadelpalmen — konungadöttrar bära i Gamla Testamentet t. o. m. namnet *Tamar* (som betyder Dadelpalm; V. Hehn Kulturpflanzen und Hausthiere . . ., 6 Aufl., s. 265). — Finnur Jónsson (Lit. Hist. I: 383) finner ock med skaldeomskrivningar som 'kampens eller våbnenes stave, træer, vånde' avsett att giva en bild av krigarne som 'de ranke og støtte kæmper'. Jämför S. Bugge's utveckling (Bidrag til den ældste Skaldedigtn. Hist. s. 39) av hurusom med liknande omskrivningar ursprungligen avsågs en jämförelse mellan människan och grundordet i kenningen. W. Mannhardt, Wald- und Feldkunde I, 8—9, n., säger ock: 'Ausdrücke wie *elmeiðr fetilþélar*, Baum des Schwertersturms d. i. Held könnten sehr wohl von dem Bilde des im Sturme Stand haltenden Baumes hergenommen und zu anderen Umschreibungen Anlass geworden sein' (Han erinrar emellertid även om Snorre's nyss anförda förklaring, varefter det poetiska språkbruket i fråga skulle vara 'das Product einer Technischen Spielerei').

Om sålunda i de talrika *kenningar*, vari trädnamn bilda grundordet, ett sammanliknande av människan med träd eger rum, kunde det komma att ligga nära till hands att i det poetiska språket även omvänt sammanlikna ett träd med en människa.

Denna omvända sammanlikning skulle ännu snarare ha kunnat göra sig gällande, om trädnamn använts i s. k. *halfkenningar* och *ókend heiti*, d. v. s. i sådana ursprungliga koncentrerade bilder, som bestå i endast ett ord utan

hithörande sammansättningsled eller genitiv, i detta fall sålunda av trädnamn allena. Sådana anser S. Bugge av gammalt verkligen ha funnits i fornvästnordisk poesi. Han förklarar deras uppkomst så: 'Fra det at sammenligne Mennesket med en Vext, et Træ er der, navnlig i Digtningen, en naturlig Overgang til det at sætte sig saa fuldstændig in i Ligheden, at man bruger en Udtryksmaade, hvorved Mennesket under en given Situation identificeres med et Træ'. Av en sådan identifikation blir då en naturlig konsekvens, att i poetiskt språk, 'under en given situation' ett trä också tänkes som människa.

S. Bugge har i Aarbøger a. st. sökt visa, att på nyssnämnda sätt trädnamn som *runnr, þollr, almr, eik, þella, þǫll* nyttjats för man och kvinna, utan närmare beskrivningar, således som *ókend heiti* eller, om man anser ett bestämningsled bortfallet, som *halfkenningar*.

I Snorra-Edda, II: 489—490 (i Eddafragmentet i cod. anm. 748, 4:o, I, från −1325− men beroende på en äldre handskrift) finnas tre dróttkvættstrofer med överskrift *kvenna heiti ókend* — första strofen börjar *þæssi scal kænna / kellv heiti /* —, ibland vilka finnas upptagna trädnamnen *selja, bjǫrk, þǫll, lind, þella.* Av här upptagna *ókend heiti* återfinnas icke mindre än 11 bland de 14 ord — jag räknar växelformerna *skorð, skorða* som ett —, vilka S. Bugge uppvisat som *halfkenningar* (eller *ókend heiti*).

Emellertid har denna S. Bugge's uppfattning, som välbekant, väckt stark opposition, särskilt från Björn Magnússon Ólsen, Finnur Jónsson och nu senast (i Arkiv fNF 27: 276 f., där utförligare litteraturanvisning gives) från Hans Sperber. Denne senare förklarar bl. a., att överskriften *kvenna heiti ókend* till nämnda strofer i Snorra-Eddan II är oriktig och att där endast är fråga om 'Ausdrücke, die das Grundwort einer Kvennkenning bilden können'.

För min del har jag icke kunnat finna oriktigheten av S. Bugge's uppfattning avgörande bevisad. Jag kan naturligtvis icke här ingå utförligare på detta ämne, men vill dock i största korthet påpeka, att S. Bugge's förkla-

ring av *almr ítrborinn* i Helgakviða Hund, I: 9 — vilken ännu 1903 godtagits av Gering (Vollst. Wörb. z. d. lied. d. Edda) — söker man komma ifrån genom en våldsam textändring, att, såsom S. Bugge påpekat, 'de fleste og bedste Haandskrifter' ha *ungr þollr* (ej *hrings þ.*, såsom Finnur Jónsson insatt i texten i Den norsk-islandske Skjaldedigtning B, s. 215) i den ifrågavarande versen av Sigvat, vartill Sperber icke har något att säga —, att i den ovan (s. 21) anförda, av S. Bugge ej åberopade och av Sperber ej häller beaktade strofen av Olaf Haraldsson *eik enn dýra* är en *halfkenning* (el. ett *ókent heiti*), att Sperber's förklaringsprincip för ett antal fall — konstruktion *ἀπὸ κοινοῦ* — är oantagligt t. ex. för fall som det av S. åberopade i vísa 3, k. 145, i Njála, där *runnar* står i en självständig sats (se Gislason, Njála II: 567, där *runnr* ock antages förekomma som *halfkenning* i Egils saga, k. 44, v. 1, till vilket ställe Sperber gör en vågad konjektur), att slutligen det a priori icke kan anses osannolikt, att sådana *ókend heiti* mycket tidigt förekomma, alldenstund den animistiska uppfattningen: 'der Baum ist wie ein Mensch', såsom bl. a. W. Mannhardt i sitt stora verk Wald- och Feldkunde uppvisat, är urgammal och i åtskilliga yttringar fortlevat i Norden till våra dagar samt för övrigt rätta förståendet av många kenningar med trädnamn som grundord i hög grad underlättas, om detta trädnamn förut kunnat nyttjas som *ókend heiti* i meningen av man eller kvinna, då tilläggsordet ej tydliggör denna betydelse (så t. ex. bli kenningarna *álmr hrings, bjǫrk bands* i så fall lättare begripliga som ringprydd man, bandsmyckad kvinna; i annat fall låge det ju närmast tänka på en alm med en ring islagen, en björk med ett band kring sig).

Det må nu emellertid vara hurusomhälst härmed. För mitt syfte kan det vara nog att åberopa Björn Magnússon Ólsen's yttrande (Arkiv fNF 18: 206), att ifrågavarande 'halvkendinger næppe förekommer för end henimod slutningen af 13. århundrede'.

Då jag antager, att vår sagostrof är från 1200-talet

och väl kan vara från dess slut, så skulle då trädnamn ensamma brukade i betydelsen man och kvinna kunna ha bidragit till den poetiska uppfattning av *selja* och *víðir*, som jag gjort gällande för strofen.

Att åter *selja*, i betydelsen givarinna, haft någon sådan betydelse för vår dikt är föga troligt. Det finnes intet motsvarande nomen agentis *víðir* i bruk.

Med anledning av vad som nyss blivit sagt om den animistiska världsuppfattningen[1] framställer sig självmant följande spörsmål: Beror det besjälande av naturen som ligger i den jämförelse mellan träd och människor, vilken vi antagit förefinnas i den fornisländska sagostrofen, blott på en fiktion, en poetisk bild av samma slag, som då en nutida skald framställer rosen som en skön, älskande jungfru, eller låg därbakom för dåtidens människor, här särskilt för diktarinnan, en verklighet, så att hon trodde hos växten ett känslo- och vilje-liv finnas likt människans, således ett fortlevande av den allmänt mänskliga tro, som antagligen en gång legat bakom alla dylika poetiska framställningar.

Det är naturligtvis ytterst svårt, rättare sagt omöjligt att på detta spörsmål giva ett bestämt svar. Att den senare uppfattningen vid här ifrågavarande tid i vissa kretsar av befolkningen fått giva vika för nyare, särskilt för kristen tro och livsuppfattning torde väl kunna antagas, lika väl som att den i andra kretsar fortlevat — liksom in i nyare tid — som en relik av gammal tro, dold men ej utrotad av nyare. Vilken av dessa kretsar diktarinnan av vår sagostrof tillhört, är ju omöjligt att säga. Antagligt är väl, att hon tillhört högre samhällslager. — Att med de formela föredömen en rik, äldre diktning lemnat hon kunnat blott som en poetisk bild använda besjälandet av träden kan väl ej betvivlas.

---

[1] Se härom, för att nämna svenska arbeten, Torgny Segerstedt, Till frågan om polyteismens uppkomst, Stockholm 1903, kap. 1, E. Hammarstedt, Animism (i Nordisk Familjebok[2]), Martin P:n Nilsson, Primitiv religion, Sthm 1911, s. 20 f.

Här kan till jämförelse erinras om det förhållandet, att en stor mängd växter i Norden (liksom annanstädes) ha mänskliga namn.

För att ge en föreställning om huru allmänt detta uppkallelsesätt varit, må här ett något rikligare antal exempel anföras. Svenska sådana namn — i riksspråket eller dialekterna — äro bl. a. *bliåmkallär, blåmunkar, blå riddare, burmänner, båtsmän, bärgmunkar, (dragon,) fetgumma, fjällbrud, gubben och gumman, hvidepiger, hvitman, hwäjtknektar, junkrar, koning, kämpar, kärring, landsknektar, ljotkall, munkar, myrkong, möja, renkonungjen, ryssar, slåttepige, studenter, tripmadam, Adam och Eva, god el. stolt Henrik, gossen i det gröna, jungfrun i det gröna, Kar- eller Per-i-backa, Lasse i tomta, Pelle på strand, Rachel, sleti Kirsten, spansk ryttare, Vingåkers bönder,* varjämte åtskilliga på *-gubbar, -kullor* nog höra hit.

Några danska, färöiska och norska dylika namn (utom motsvarigheter till nu nämnda) må ytterligare anföras: *aakerkempe, bergfrue, bergkonge, blå husarer, blå soldater, blaamænd, (Bonaparte,) brune drenge, -piger, bukone, dævl* (el. *trold) og jomfrue, engekempe, fattigkarl, gammelmand, fieldfrue, fruar, fru Mari, haugekarl(e), jomfrue Solöje, kjönnefrue, kong Henrik, krigskarl, Margrete, Martin, Mester Henrik, morgenfrue, nakenman, prestedöttre, -piker, rugdrenge, röde dragoner, -drenge, skarekonge, skön Anna, slemme el. sorte drenge, soldater, stjærkja Mads, svensker, söde Anes döttre, söfrue, tobaksmænd, tulljæger, tusinddrenge, -piker.* Det kan förtjäna särskilt påpekas, att i färöiskan finnas flere hithörande namn, såsom *Adam, Eva, borkubondi, udlakona* (*Leontodon*; jfr da. *troldkone,* älvdalsk. *trullkullur*).

De flesta av dessa exempel äro hämtade från Jenssen-Tusch, Nordiske Plantenavne, några från E. Fries, Kritisk ordbok öfver svenska växtnamn, A. Lyttkens, Svenska växtnamn, samt egna uppteckningar.

Av dessa namn gå bevisligen några upp till medeltiden, ett ända upp till 1200-talet. Detta senare är den danska motsvarigheten till det svenska namnet för *Origanum vulgare,* nysv. *koning, konig,* äldre sv. *konung,* fsv.

även *kunungher*, vilken träffas hos den danska *Harpestreng*, således härrörande från förra hälften av 1200-talet, under formen *kunung*. — Då det i E. Fries' Ordbok öfver svenska växtnamn heter, att namnet 'härleder sig knappt från *konung*, ehuru det i Småland uttalas *konungsgräs*', så kan nämnas, att detta tvivel numera får anses hävt. Namnets varierande former (om vilka se Lyttkens a. a. s. 283—4) äro alldeles desamma som för appellativet konung, *rex* (om vilka se Noreen Altschwed. Gram. § 318) och norska namn för denna växt som *skaarekonge*, *bergkonge* vittna jämte svenska namn som utom det nyss nämnda *konunggräs*, *konungsört* om identiteten av båda orden. Varför denna växt fått sitt konungnamn är ej klart [1].

Växten *Origanum* förekommer visserligen icke på Island, men är i Norge allmän upp till Nordland och kan sålunda med sitt inhemska namn — som dock ej är bevarat i fno. litteraturen — ha varit känd för många isländingar.

Det andra medeltidsnamnet är *Rachel* för *Prunella vulgaris* (enl. andra *Symphytum officinale*), som finnes i en svensk läkebok från senare hälften av 1400-talet ('en yrt hetir rachel . . .', först påpekat av T. Fries, Svenska växtnamn 1904, Arkiv f. botanik 3: 14: 38). Senare träffas i sve. *Rachelsört*, men äldre danska förf. ha ännu *Rachel*, *Raheel*, så ännu på Læsö (uttalas *rahél*). Meningarna äro

---

[1] Man kunde ett ögonblick känna sig frestad att tänka på folketymologisk ombildning av det latinska *conila* eller *cunila*, binamn till *origanum* (jfr Appulejus, Herbar. 122, anf. hos Forcellini under *Conila*), grek. *κονίλη*. Av ett därav sent lånat **konil* skulle då ha blivit *konig*. Men hur skulle dessa klassiska former ha kommit till Norden, då inga mellanstationer äro kända? (Att det klassiska ordet har *ī* betyder mindre, då man erinrar sig, vilka förändringar av kvantiteten som försiggingo vid upptagandet av grekiska lånord i medeltidslatinet.) Ett etymologiskt sammanhang mellan de nordiska och klassiska namnformerna har troligen avsetts av dr Andr. M. Hansen, då han i sitt arbete Landnåm i Norge, Kristiania 1904, s. 58, vid *konig* eller *kung* som norskt och svenskt namn på *Origanum* tillägger: (jfr Plinius: *Konila*).

delade om huru detta namn skall förklaras. Hjelmqvist Bibliska personers namn i nysv., 1901, s. 63, anser, att namnet *Rachelsört* är ursprungligen sammansatt med *rakel* (ett appellativum i betydelsen upphostning), vilket ord enligt honom sedan associerats med bibelns *Rachel*, såsom stavningen med *ch* gör troligt.

Då emellertid växtnamnet redan i medeltiden hette osammansatt *rachel* — att det då ej skrevs med *R*, såsom dock Lyttkens, a. a., uppgiver, har naturligtvis intet att betyda — och skrevs med *ch*, är nämnda härledning väl mindre sannolik. — Lyttkens, a. a., s. 296 gissar på förvridning av det gamla tyska namnet *Radeleye* (på 1300-talet). I da. fins också verkligen en form *Radhel*. Huru nu namnet än må ha uppkommit, visar medeltidsformen *rachel*, att man redan då ej fann det onaturligt, att en växt bar ett mänskligt namn.

Även de med *Henrik* bildade växtnamnen äro mycket gamla. De äro närmast lånade från tyskan: *Guter* eller *Stolz Heinrich*, men förekomma även i eng. *(Good King Henry)* och fra. *(Bon Henry)*. Jag skall icke här ingå på de olika förklaringsförsök, som gjorts för detta namn.

Även i fall som dessa är det ju mycket svårt att säga, om denna namngivning beror på en animistisk åskådning eller blott på en av den skapande folkfantasien framkallad liknelse eller bild. — Det kan för olika tider och inom olika folklager tänkas olika förklaringsgrund.

Jag går nu att pröva ett spörsmål, som det möjligen kunde falla någon läsare in att framkasta: Har månne till den poetiska uppfattningen av *selja* och *víðir* som ett älskande par insikten om detta trädsläktes egenskap att vara tvåbyggare, d. v. s. att hava *han*- och *hon*-blommor på skilda stånd, med andra ord att ha särskilda han- och hon-träd, kunnat medverka?

Det är bekant från botanikens historia och för kännare av den naturvetenskapliga grekiska och romerska litteraturen, att redan de klassiska författarna hade rätt mycket att tala om män och kvinnor av samma trädsläkte — eller över huvud av en och samma växtart eller

växtsläkte —, särskilt vet man, att ett över hela världen bekant kulturträd, dadelpalmen, varhälst den odlades, åtskildes i han- och hon-träd, vidare att för några kända kulturväxter ännu därpå syftande germanska namn finnas, slutligen är det för språkforskare bekant, att i medeltidslatinet, liksom ännu i dag i franskan just för en *salix*-art finnes ett namn, som ursprungligen betyder han-sälj. Det kunde ju då tänkas, att man även i Norden redan under medeltiden kommit till insikt om, att han- och hon-träd funnits av pilsläktet, som ju tillhör samma klass i Linné's sexualsystem som dadelpalmen (Diœcia).

En närmare granskning av nu angivna och därmed sammanhängande förhållanden bekräftar emellertid icke denna förmodan.

Vad nu först dadelpalmen beträffar, så är ju dess kultur urgammal i Orienten (se Hehn, Kulturpflanzen und Hausthiere[6], s. 274) och därmed har särskiljandet av han- och hon-träd följt. Redan hos Herodotos och Theofrastos återfinnes detta — för att icke tala om de gamla egyptierna (varom se hos Woenig, Die Pflanzen in alten Egypten, Leipzig 1886, s. 312). Theofrastos' Eresios, Historia plantarum [1], I: 13: 5, säger, att den manliga *(ὁ ἄῤῥην)* palmen bär blom, men att den kvinliga *(ὁ θῆλυς)* icke blommar utan straxt visar frukten, och beskriver, a. a. II: 8: 4, tillvägagåendet, att *ὀλυνθάζειν* eller 'den Weiblichen Palmbaum mit dem Saamenstaube des männlichen befruchten' (Pape's Handwörterbuch der griech. Sprache) genom att skaka hanträdets avskurna blommande gren över honträdets fruktsamma (jfr ock Theofrastos, De causis plantarum, II: 9: 15) [2].

---

[1] Jag citerar här liksom förut och i det följande på vedertaget sätt de grekiska författarnas arbeten med deras till latinet översatta titlar.

[2] Herodotos, Historiæ I: 175, har, såsom flere forskare antaga, genom förväxling med den bekanta *caprificatio* av fikonträden, skildrat detta senare tillvägagångssätt vid palmerna [näml. att man tog 'frukten (sic! *τὸν καρπὸν*) från hanpalmerna *(φοινίκων τοὺς ἔρσενας)* och band den kring de dadelbärande palmerna, på det att stekeln

Hos romarne finner man ock insikt om denna palmträdets natur. Plinius d. ä. säger (Historia naturalis XII: IV: 7): . . *illum (marem palmæ) adflatu visuque ipso et pulvere etiam(!) reliquas (palmas feminas) maritare*[1] och *adeoque est veneris intellectus, ut coitus(!) excogitatus sit ab homine e maribus flore et lanugine, interim vero tantum(!) pulvere insperso feminis.*

Emellertid må man icke av detta fall föranledas tro, att hos de klassiska folken ett riktigt förstånd om könen hos växterna fanns. Linné påpekar i sina skrifter om *Sponsalia plantarum* flerstädes, vilka grova misstag de begingo, huru de antogo växter med skilda kön, där sådana ej funnos, hurusom de visserligen 'begynte distingvera plantorna uti mares och fœminas, men detta mästadels så olyckel. att man kan fasa där wid, kunnandes eij annors ske, då de togo sina distinctioner *a crassitie vel gracilitate caulis etc* . . . (se Linné, a. a. s. 8—9; jfr 51, 112), och hänvisar till en avhandling med titel *Γαμος φυτων* siue nuptiæ arborum . . præs. Georg. Wallin, resp. Petrus Vgla, Vpsaliæ 1729, där 'ett compendium af alt dett de gamble här om sagt' gives. I nyssnämnda Valda smärre Skrifter av Carl Linné, noten s. 23, finnes ett referat

---

*(ὁ ψήν)*, som sitter i hanpalmernas frukt, skall krypa in i dadeln och bringa den till mognad' . . . I J. F. Johansson's utgåva av Herodotos, Örebro 1850—2, I: 326, säges emellertid, att några lärde 'dock med framgång tagit Herod. i försvar, visande att förhållandet är enahanda ännu i dag och att Herodotos' uppgift grundar sig på autopsi, men Theophrastos' endast på andras berättelser'. Det kan väl vara möjligt, att båda tillvägagångssätten begagnades. Med Herodotos' uppgift jämför skildringen hos Ritter, Die Erdkunde, sidd. 811, 827, från nutida beduiner och araber. Det skulle då blott vara i fråga om *ψήν*, som H. misstagit sig. Se ock Valda smärre skrifter af botaniskt innehåll af Carl Linné, I, Ups. 1908, s. 85—86.

[1] Det kan förtjäna här påpekas, att Atterbom, som ju egde en vidsträckt klassisk beläsenhet, tydligen efterbildat detta ställe (såsom docenten Ruben Berg benäget påpekat för mig) i följande versrad i Lycksalighetens ö (förra afdeln., 1), i vilken han låter Östan (vinden) säga:

*Bäst jag nu besörjde tvenne palmers bröllop med hvarann.*

härav, varav man ser, vilka godtyckliga och oriktiga åtskillnader antogos, såsom då tallen, om den har större blad o. s. v. säges vara hanträd, linden, tvärt om, med mindre blad m. m. vara hanträd, o. s. v., o. s. v.

Man finner härav, att om också, då kännedom om dadelpalmen kom till Norden, möjligen insikten om att den hade särskilda han- och hon-träd även spreds här — att i fno. både *palma*, fem., och *palmi*, *palmr* mask., finnas, är knappast något bevis därför —, så får man icke antaga, att detta förhållande öppnat ögonen för en riktig uppfattning hos nordborna om andra dioika växter.

Bland kulturväxter hörande till Linné's klass Diœcia äro även *hampa* och *humle*. Hos flere germanska folk har en föreställning om tillvaron av han- och hon-plantor hos dessa växter, i synnerhet hos den förra, uppkommit. I Tyskland har den förra mångenstädes dubbla benämningar givna just med hänsyn till könsskillnaden, men dock så, att den verkliga han-plantan gäller som kvinnlig, den verkliga hon-plantan som manlig! Den förra heter sålunda *Hanfhenne* eller *Fem(m)el*, *Fimmel* (av latinska *femella*), den senare *Hanfhahn*, *Masch*, *Mäsch*, *Mäschel* (av lat. *mas*, *mascula*); se Pritzel und Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen, s. 76, Grimm's Wörterb., vartill dock kan anmärkas, att i denna senare oriktig uppgift lemnas under *Hahn*, 6, men riktig under *Hanf* o. a. st. Orsaken till denna förväxling är den, att den manliga plantan, som ej bär frö, är lägre och svagare än den kvinnliga, varför den förra av folket uppfattas som den kvinnliga. Det kan väl ifrågasättas, om icke denna förväxling ursprungligen beror på inflytande från den vilsegångna klassiska lärdomen (jfr nyss under palm och nedan under salix). I engelskan har man likaså namnen *femble*, *fimble* för manlig, *male* eller *carl*, *churl hemp* för kvinnlig hampa (A. B. Lyons, Plant names scientific and popular.... Detroit, 1907).

För *humlen* förekommer endast undantagsvis nämnda könsskillnad angiven i namn: *Fimmelhopfen* upptages hos Pritzet und Jessen som benämning på *han*plantan.

I den skandinaviska Norden, dit odlingen av dessa kulturplantor torde kommit på 1200-talet — dock icke till Island, där hampa och humle ej kunnat odlas — finnas visserligen många särskilda benämningar för den fruktbärande och den ofruktsamma plantan, d. v. s. hon- och hanplantan. Linné a. a. s. 90, 91, nyttjar namnen *galrings-hampa, fuk-humla* för den senare, *fröhampa, knop-humla* för den förra (andra namn se hos Jenssen-Tusch). Men inga folkliga namn finnas här med syftning på könsskillnad, utom för hampan å Fyen, där liksom i förut nämnda länder *Hunhamp, Hanhamp* användas för respektive *han-* och *hon*-plantor. Detta senare fall kan bero på inverkan från Tyskland eller från lärde trädgårdsmästare. Det synes icke vara tillräckligt skäl antaga, att man åtminstone annanstädes i Norden, i äldre tider bland folket[1] haft tanke på att uppfatta de fruktsamma och de ofruktsamma plantorna — vilkas egenskap av sådana naturligtvis genom odlingen inhämtades — som *hon-* och *han*-växter.

Vad nu slutligen själva *Salix*-släktet beträffar, så finnes det i medeltidslatinet liksom i nuvarande franskan ett dithörande namn, som allmänt förklaras såsom ursprungligen angivande en könsskillnad, utan att dock, så vitt jag vet, en verkligt tillfredsställande förklaring över detta namns tillkomst ännu givits. Jag avser härmed med. lat. *marsalix*, nyfra. *marsault*[2]. Hos Du Cange

[1] En annan sak är, att hos äldre botanister redan tidigt skiljes mellan *han-* och *hon*-plantor. Vad humlen beträffar, skilde dessa — så Bromelius, Lupulogia, 1687, och Chloris Gothica, 1694, — mellan den tama, 'som kallas han', och den vilda, 'som kallas hon' eller *Lupulus silvestris fœmina* och *L. mas*. Detta är väl utländsk kvasilärdom. Likaså har Tillands, Catalogus plantarum (1683): *Cannabis mas* och *C. fœmina*. Enligt benäget meddelande av lantbruksinspektör Axel Lyttkens, författare till det under utgivning varande monumentala arbetet Svenska växtnamn, Stockh. 1904 o. f.

[2] Detta är den vanliga uppslagsformen i ordböcker (*-lt* är stumt). Det skrives dock även *marseau, marceau* o. s. v. A. Hatzfeld et A. Darmesteter, Diction. général de la langue française, ha återinfört formen *marsaux*, som är den ljudlagsenliga och vars senare del finnes i dialekter — riksspråkets *saule* är lånat från tyskan.

översättes den förra formen med *salicis genus* men förklaras ursprungligen betyda 'la (sic!) saule mâle' och ha uppkommit ur *mas salix* (d. v. s. väl närmast ur en oblik form med *mar-*, som t. ex. ack. *marem salicem*). I exempel, som anföras hos Du Cange, förekommer ... *salices et marsalices* ..., ... *salicem et marensalicem* (av vilken senare ackusativform Du Cange tar sig anledning att under en särskild artikel upptaga en nominativform *marensalix*, som dock säkerligen aldrig existerat, utan står *maren salicem* tydligt för *maremsalicem* — med *ns* < *ms* —, böjd ackusativform av *mas salix*, det senare *marsalix*). Detta trädnamn förekommer i sällskap med en del andra träds namn på tal om träfångst i skog; det är ju tämligen klart, att här ej kan vara fråga om skillnaden mellan han- och hon-träd av pil utan att ordet redan här fått ungefär den betydelse det har i nyfranskan, där det är namn på *Salix caprea* (enligt Littré nyttjas även benämningen *petit marsault* för *Salix aurita*). Men hur har nu namnet från att ursprungligen betyda han-pil kunnat övergå till att betyda en viss särskild pil-art? Detta har enligt min mening följande förklaring. *Marsalix* betyder från början ej den verkliga hanpilen utan det betyder en pilart, *Salix caprea*, som genom en godtycklig förklaring, fotande på klassisk lärdom, fick gälla för *han*träd, därför att den var en av de storväxande trädformiga arterna, medan de smärre buskformiga arterna fingo gälla som *hon*träd, liksom de stora hampplantorna fingo gälla för hanplantor och tvärtom, eller liksom den mer storvuxna ormbunksarten av släktet *Aspidium* (efter Plinius, Hist. Nat. XXVII: 78) fick det vetenskapliga latinska artnamnet *Filix mas*, medan en mindre art fått artnamnet *Filix femina*.

*Salices et marsalices* i ovan anförda citat skulle då motsvara vad vi i Sverige kalla *viden* och *säljar*.

Har nu i Norden någon uppfattning av *han-* och *hon*träd av pil funnits?

Nordborna hade visserligen särskild anledning att göra iakttagelser på *pil*-släktets växtsätt, enär hos dem — liksom hos andra germanska folk — åtskilliga arter under

medeltiden togos i bruk för ett visst kulturellt ändamål, och detta på ett sådant sätt, att man måste skilja mellan blom- och fruktbärande träd, alldeles som hos palmerna enligt det klassiska uppfattningssättet.

Efter Fritzner, Ordb., må följande anföras från art. *palmkvistr*, 2: 'Gren eller Kvist af Seljen *(salix capræa)* eller andre Salixarter med udsprungne Hanblomster (nu kurs.) . . ., som Palmesøndag indviedes i Kirken . . . for derefter at bruges ved de paa denne Dag foretagne Processioner . . . og opbevares til overtroisk Anvendelse . . .' I samma mening nyttjades det enkla *palmr*. Jfr fsv. *hawa gudhi til dyrk . . . palm qwista ok piila* (Söderwall, Ordb.) och *palma trä* med betydelsen *sälj-* (sist a. a.). I många svenska dialekter, över hela landet, liksom i danska och norska kallas ännu hanhängena av *salix*arter, i synnerhet av *Salix caprea*, för *palm*.

*Salix caprea* heter också i syddanska dialekter *palmvidie, palmepil, palmetræ* och på Bornholm *palm*, och även *Salix repens*(!) heter i jyll. dialekter *palmevidie*. I färöiskan heter *Salix caprea* '*Polmur (Pálmur)* lige som alle de større pilearter, så som S. phyllicifolia L.', även *Polmi, Palmi* (Jenssen-Tusch).

I tyskan bära flere pilarter, som *Salix caprea, cinerea, daphnoides, retusa, viminalis* namn som *Palmen, Palmweide, Palmbaum* o. s. v. (se Pritzel und Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen) och *Palmkätzchen, Palme*, dial. *Palm* brukas som namn på 'die wollige blütenknospe der palmweide' (Grimms Wörterb.), 'die männl. Kätzchen' (Pritzel u. Jessen). — I engelskan och holländskan är samma betydelse på *palm* känd.

Man har sålunda genom detta bruk i Norden och över huvud i de germanska landen tidigt måst lära sig inse åtskillnaden av pilträd med (blomhängen eller) ofruktbara hängen från sådana med fruktbärande hängen. Men att man därmed eller på annat sätt i dessa länder i forntiden förts till insikt om tillvaron av *han-* och *hon-*träd av pil i botaniskt riktig mening (eller i klassisk-medeltidslatinsk mening), därom finnes icke den minsta antydan

i folkliga namn på *Salices* eller på annat sätt, så vitt jag kunnat finna. — Det nyssnämnda fallet *Han-* och *Hunhamp* på Fyen står i detta avseende enstaka i Norden; ty namnen *Hanbregne, Hunblom* för *Aspidium Filix mas* hos några norska och danska författare (se Jenssen-Tusch), liksom motsvarande hos några äldre svenska (Rudbeck, Bromelius enligt benäget meddelande av A. Lyttkens) äro icke folkliga namn, utan på lärd väg tillkomna [1].

En från trädens byggnad hämtad förklaringsgrund till den här antagna användningen av *selja* och *víðir* kan sålunda icke med någon sannolikhet antagas.

En liten undersökning om pilarter i folktro må här finna plats, då de ifrågavarande folkföreställningarna om dessa träd möjligen kunde tyckas tala mot min här framställda uppfattning av sagostrofen.

Vid *selja* äro på Island åtskilliga vidskepliga föreställningar fästa. Konrad Maurer, Isländische Volkssagen der Gegenwart, Leipzig 1860, s. 178, omtalar som en nyisländsk folktro, att 'in einem Zimmer, in welchem sich ein Zweig von einer Weide (selja) befindet, vermag keine Frau zu gebähren'. Han finner däri ett bevis på att *selja* ansetts som 'ein Baum von besonderer Kraft'. Hos Jón Árnason, Íslenzkar Þjóðsögur og æfintýri, I, Leipzig 1862, s. 644, omtalas samma vidskepelse jämte åtskilligt annat, som ger åt *selja* karaktären av ett olycksträd. Så t. ex. kan icke heller ett kreatur föda fram sitt foster, icke en (döende) man få dö, om en kvist av nämnda träd finns inne i hus eller ladugård. Man må icke tälja eller hugga *selja*, ty då skär eller hugger man sig illa och såret är svårläkligt eller oläkligt. — Sagohjälten Grette's död säges (i nyare tid) ha vållats därav (i sagan säges intet om vad slags träd det var). *Selja* duger ej heller att

[1] Här kan vara lämpligt erinra därom, att först på 1600-talet bland de lärda botanisterna en verklig insikt om växternas kön och deras befruktning medelst frömjölet började uppkomma, dock under livligt bestridande av andra, även de mest framstående. Se härom Valda smärre skrifter . . . af Carl v. Linné I: 52 f.

göra upp eld med. Detta trä vrakas också av fångstmännen, *því þeim þykir selja versta trè af guði gefið.* [Om betydelsen av *selja* här, se s. 60 i det följande.]

Även i England ha pilträden i visst avseende haft olycka fäst vid sig i folktron. På Shakespeares tid var nämligen videt (*willow*) en symbol för obesvarad kärlek. I Much ado about nothing, II: 1, talas det nämligen om att en förskjuten älskare skulle bära en krans av vide och i Othello, IV: 3, låter Shakespeare i den visa, som bär omkvädet

*Sing willow, willow, willow,*

Desdemona sjunga:

. . *a green willow must be my garland.*

Ett par tyska författare, J. Reling och B. Bohnhorst i Unsere Pflanzen nach ihren deutschen Volksnamen, ihrer Stellung in Mythologie . . .[4] Gotha 1904, vilja också med all gevalt göra pilen, die Weide, till ett av gammalt germanskt olycksträd.

Om nu detta verkligen vore förhållandet och särskilt om pilen av gammalt haft rykte om sig att bringa olycka vid barnsbörd och att vara symbol för olycklig kärlek, så kunde det ju möjligen tyckas, som om ett sådant olycksträd ej vore lämpligt som representant för ett lyckligt älskande trädpar.

Emellertid är vad de båda sistnämnda tyska författarna anföra föga eller intet bevisande. 'Unsere alten Vorfahren', säga de, s. 366, „waren der Weide nicht hold gesonnen, sie zählten dieselbe nicht zu den sogenannten glücklichen Bäumen. Der ganze Charakter der Weide hat den Baum in so üblen Ruf gebracht. In der Tat sehen die alten, verkrüppelten Weidenstrünke mit schopfartiger Krone aus langen, dünnen Zweigen im Halbdunkel geisterhaft aus; dazu kommt, dass die Weide oft an trügerischen Sümpfen und Gewässern wächst, die schon manchen Unglücklichen das Leben raubten. Sie war deshalb bei den alten Germanen das Sinnbild des

Totenreichs und des Sterbens, und der germanische Todesgott Vidharr wohnte in der Unterwelt in Weidegebüsch.“ (Nu spärrat.) Här har författarnes fria fantasi fått allt för mycket spelrum. Att *Víðarr* var en germansk dödsgud är för det första utslag av en sådan fantasi. Det finns intet, som berättigar till ett sådant antagande. *Inn þǫgli áss* kan omöjligen få gälla som bevis därför. Se här en helt annan bild av *Víðarr* och hans boningsort: 'Im stillen Gehölz, in der schweigsamen Heide Widi, unberührt vom Leben der Menschen, tummelt er (*Víðarr*) jugendlich frisch sein Ross, bis die grosse Stunde ihn zur Vaterrache ruft' (Herrmann, Nordische Mythologie, s. 423). *Viði*, ej *Víði*, fordrar metern ovillkorligen (Grímn. 17[3]) och så ha handskrifterna; rättelsen till *Víði* (varom se Bugge, Norr. Fkv. s. 79, n.) gjordes, då man inte kände Bugge's lag om versslutet i Ljóðahátt-långversen (tyskarnas Kurz-zeile). — Om *Víðar* se nu olika förklaringsförsök hos R. Meyer Altgermanische Religionsgeschichte, Leipzig 1910, s. 372 f.

Vad som för övrigt anföres hos Reling och Bohnhorst, hos Adolf Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube[2] och andra, som kunde synes tala för att pilen uppfattades som ett olycksträd, är antingen att förklara på annat sätt eller ock säkerligen av nyare ursprung. Då det t. ex. hos de förra heter, s. 369, att 'Das Tragen einer Weide galt nach germanischen Gesetzen wie das Hundetragen für eine entehrende Strafe', så är att anmärka, att i den källskrift, som säkerligen ligger till grund för denna uppgift, eller J. Grimm, Deutsche rechtsalterthümer[3], 714, talas med citat ur gamla urkunder om '*ruthen* oder *besen*', *scopæ* eller *virgæ*, men angives icke särskilt, att dessa måste vara av vide.

Då enligt Wuttke, a. a. § 146, i Hessen den folktron råder, att 'durch Knoten die man in eine Weide macht, kann man einen Menschen töten' — samma hessiska folktro omnämnes hos Thiselton Dyer, The Folk-Lore of Plants, London 1889, s. 318 (i kapitlet *Mystic plants*) — så är därmed icke videt angivet som ett särskilt

olycksbringande träd (eller 'en mystisk växt'), utan det står här blott som representant för den människa, vars död eftersträvas, liksom i andra dylika fall är förhållandet, såsom då en dolk som stötes genom en trädstam (av vad slag som helst) tros kunna döda en människa (se Mannhardt, Wald- und Feldkulte², II: 31). Det olycksbringande i förra fallet äro knutarna. Om olycksbringande verkan av sådana se flerstädes hos Wuttke, a. a., t. ex. § 396, 420. Se ock härom och om andra fall av dödande genom representant hos Es. Tegnér, En österländsk Besvärjelse och Västerländsk Folktro (särtr. ur Ord och bild 1894), s. 18, 28 f.[1].

Det heter i Unsere Pflanzen, s. 368: 'Trotzdem die Weide nach dem deutschen Volksglauben ein so arger Baum war, der sich keineswegs der Vorliebe des Menschen zu erfreuen hatte, schrieb der Aberglaube ihr doch manche Heilkraft zu', varpå en del exempel anföras, liksom ock hos Wuttke, a. a. flst.

Detta förhållande, som har motsvarighet i Norden och i England, talar ju starkt emot att pilen skulle av gammalt varit ansedd som ett olycksträd. Det måste ju tvärtom ha ansetts som ett nyttigt, ett välsignelsebringande träd.

Jag skall nu söka visa, att just i den gamla, redan klassiska läran om pilträdets läkekraft och medicinska an-

---

[1] Bland andra omständigheter, som förf:a andraga till förfång för pilträdet är att 'selbst in die heilige Geschichte ist die Weide als ein Baum des Unglücks gedrungen. Judas soll sich an einer Weide erhängt haben. Zur Erinnerung hieran ist deshalb der Weidenstamm bis auf den heutigen Tag hohl. Ferner sollen die Kriegsknechte den Herrn mit Weidenruten gegeisselt haben'. I Nya testamentet säges, som bekant, intet om vad slags träd Judas hängde sig i. Var den nyare sägnen härom uppstått nämna förf:e ej. (För övrigt kan nämnas, att enligt polsk folktro var trädet en asp.)

Att kvistar av vide kunna användas som spön att slå med är intet bevis för att trädet är ett olycksträd. Då skulle hassel och björk vara riktiga olycksträd, men förhållandet är alldeles motsatt (se om dem Max Höfler, Volksmedizinische Botanik der Germanen, Wien 1908, s. 52 f., 88 f.).

vändning över huvud ligger en förklaringsgrund till de nyss anförda engelska och isländska fall, som kunde synas tala för tron på pilträdet som ett olycksträd.

Hos Plinius major, Historia naturalis XXIV: 56, finnas samlade en del fall, då pilens bark eller blad eller saft på olika sätt intagna, verkade som läkemedel, t. ex. mot ögon-, öron-, nervsjukdomar, podager o. s. v., varjämte det heter, att *folia contrita et pota intemperantiam libidinis coercent atque in totum auferunt usum saepius sumpta.* Det heter även, a. a. XVI: 110: *semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat,* en sats, som för att ej missförstås här bör översättas: det är bekant att pilfrö är ett ofruktbarhetsmedel för kvinnor (således ej: botemedel mot ofruktbarhet). — Jag nödgas för att styrka riktigheten av denna översättning, som är av betydelse för den följande framställningen, göra en liten avvikelse från huvudämnet, vilken för övrigt torde visa sig vara av ett visst intresse. Det heter hos Plinius, a. st.: *Ocissime autem salix amittit semen antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperda; secuta ætas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis etc.* (se straxt ovan). Vad här syftas på är följande vers i Homeros' Odyssé X: 510:

*Μακραί τ' αἴγειροι καὶ ἰτέαι ὠλεσίκαρποι*

Med de sista orden — på latin *salices fructum perdentis* — avser Homeros det av Plinius omtalade förhållandet med fröhängenas kringspridande, men redan i forntiden funnos tolkare, som förklarade *ὠλεσίκαρπος* avse förstörande av livsfrukten hos kvinnan (se härom hos E. Meyer, Geschichte der Botanik, I: 20). — Även Plinius' samtida Pedanios Dioskurides (även nämnd Pedakios Dioskorides — jag har nyttjat den namnform, som Berendes i sin översättning [Stuttgart 1902] anser vara riktigast), De materia medica, kap. 135, anför allahanda användningar av pilsläktet som medicin — mest samma fall som Plinius — och omnämner även att dekokt av bladen *ἀσυλληψίαν κατεργάζεται.*

I fornnordiska läkeböcker, översättningar eller efterbildningar efter klassiska författare, återfinner man nu läran om pilträdets användning som såväl läkemedel som ofruktbarhetsmedel. Om det förra berättar såväl en isländsk fragmentarisk handskrift ifrån senare hälften av nämnda århundrade (AM. 655, XXX) av en läkebok (se K. Gislason Fire og fyrretyve... Prøver af Oldno. sprog.., Kbhn 1860, n:o XXVI; efter en yngre handskrift utg. av K. Kålund i K. Da. Vid. S. Skr. 6 Række, hist. o. fil. Afd. VI: 4, 1907), som ock den danske Harpestreng (se Harpestreng.. udg.... ved Marius Kristensen, Købhn 1909, 1910, s. 88, 170), där flerfaldigt medicinskt bruk av *bǫrkr ok lǫgr af selju* (i den fornisl. källan), *af pilæ oos* (saft) och *pilæ bark* (i den fda. källan) anföres; likaså i de svenska medeltida läkeböckerna (flerstädes; se Söderwall's ordbok, art. *pil*). Om medicinska användningar av *Salices* talas ännu utförligt hos Hjaltalín, (vid *S. pentandra* och *repens*); likaså i Liljeblad's Utkast till en svensk flora[3], Ups. 1816 (vid *S. pentandra, fragilis*[1], *alba*, vilkas användning mot frossa särskilt starkt framhålles). Barken *(Cortex Salicis)* var ock förr hos oss officinell såsom medel mot frossor. Jag erinrar om det intressanta förhållandet, att detta urgamla medicinska bruk[2] av särskilt *Salix*-barken i nyaste tider blivit vetenskapligt förklarat genom uppvisande däri av det kemiska ämnet *salicin*, 'som är ej olämpligt som kininsurrogat och har.. med icke ringa fördel användts mot sockersjuka' (Nord. Fam. bok, b. 14, 1890, art. *salicin* och *Salix*)[3].

I den fisl. läkeboken heter det vidare: *lǫgr af selju*

---

[1] Enligt meddelande från prof. S. Jolin äro uppgifterna i medicinska källor om vilka *Salix*-arter förnämligast lemna *salicin*, mycket stridiga.

[2] I AM. 655 XXX åberopas Galenus rörande pilsaft som läkemedel för ögonen. Hos honom förekomma ock många andra fall, då läkemedel från pilträdet föreskrivas.

[3] Prof. S. Jolin meddelar mig emellertid, att *salicin* 'numera icke har någon medicinsk användning — såsom kina-surrogat är det fullständigt öfvergifvet'. — 'Det som läkemedel vigtiga ämnet' heter det dock ännu i Nordisk Familjebok (art. *Salix*).

*kvistum ok blómi* [= frukt] *ef hann er drukkinn, hann stǫðvar blóðrás ok meinar konum bǫrn at geta,* i den fda. (s. 170; jfr s. 88): *Pilæ grøne oos ok pilæ æplæ oos drukæn menær barn føthæls* (det första är saft eller dekokt av bladen, det senare av frukten). Och i den fsv. läkeboken 5: 82 heter det: *Salix piil holken qwinna mosten aff hans löue drykker hon faa ey barn . . .*

Här är sålunda tydligen i alla fallen fråga om ett avsiktligt intagande av en pildekokt som medicinskt medel till förekommande av havandeskap, eller detsamma som avses hos Plinius och Dioskurides.

Denna användning av pilträdet behövde alls ej på Island på 1200-talet ha uppfattats som stöd för att pilen skulle varit ett olycksträd.

I den nyisländska folktron åter se vi att det är fråga om en magisk verkan av pilen, så att den genom sin blotta närvaro utövar den olyckliga verkan, att barnsbörd ej kan ega rum. Detta är tydligen en nyare utveckling av den gamla läran och särskilt av uppfattningen om pilens medicinska bruk. Denna övergång från den medicinska till den magiska verkan av pilträdet träffar man ock eljest, t. ex. i ett fall som det, då enligt en tysk folktro ett nyfött barns första badvatten måste vara kokat med pilbark för att barnet måtte skyddas mot trolldom. (Se Unsere Pflanzen, s. 368.)

Denna övergång återfinnes kanske också i åtskilliga fall, då en magisk läkekraft enligt nyare folktro såväl i Norden som i Tyskland tillägges pilträdet (men i vissa trakter av dessa länder delvis andra trädslag). Se Feilberg, Ordbog over jyske almuesmål, art. *pil*, K. Nilsson, Gamle abeteket, Karlskrona 1886, s. 75, E. Wigström, Svenska landsmål VIII: 3: 421, skriftligt meddelade av intendent E. Hammarstedt om botande av tandvärk i Jämtland, Unsere Pflanzen, a. st., Wuttke § 488, 490, 503. I Österrike finnes även kvar den medicinska användningen (dock uppblandad med magisk) som intaget läkemedel, såsom då enligt böhmisk folktro 99 blad tagna från 99 pilträd torkade skola intagas som pulver

i tre omgångar såsom medel mot feber (Wuttke, a. a. § 529).

Genom en liknande utveckling, som nu antagits, har efter min förmodan den hos Shakespeare omtalade användningen av en videkrans som tecken på olycklig kärlek uppkommit. Först har pildekokt intagits som medicin mot *intemperantia libidinis* (jfr Plinius), vilken verkan av pilen ju ganska mycket närmar sig dess bruk som ofruktbarhetsmedel och torde ha genom erfarenhetsrön konstaterats — jag erinrar om det intressanta faktum, att 'Bark and buds' av en amerikansk *Salix*-art, *S. nigra*, i ett nyare arbete (Lyons, Plant names scientific and popular[2] Detroit 1907, s. 409) angives verka *anaphrodisiac*. Från användningen som lugnande medel mot stark kärleksdrift i allmänhet till bruket som medicin mot olycklig kärlek är ju steget icke långt. — Att även i England pilträdet i forntiden varit använt till medicinskt bruk synes av flere ställen i den anglosachsiska *Læce boc*, som finnes tryckt hos O. Cockney, Leechdoms . . . of early England, 3 vol., London 1864—66 (2: 87, 99, 151) och i de likaledes ags. *Lacnunga* (dst. 3: 15, 59).

Sedan har övergången skett till det magiska bruket för samma ändamål. Bärandet av en videkrans har således, efter min förmodan, ursprungligen avsett att bota mot olycklig kärlek. — Det förklaringsförsök, som finnes hos Thiselton Dyer, The Folk-Lore of Plants, s. 134, kan jag icke finna tillfredsställande. Det heter där: 'The willow has long been a proverbial symbol of sadness, and on this account it was customary for those who were forsaken in love to wear a garland made of willow', varefter Desdemonas vide-sång omnämnes. Egendomligt är, att förf. här icke anför det eller något av de ordspråk om videt, som han talar om. Stället förekommer i ett kapitel om *Plant Proverbs*, och å dess 17 sidor finnas massor av dylika ordspråk citerade. Ingen enda gång eljest finnes det sagt, såsom här, att ordspråk finnas, utan att lydelsen anföres. Jag misstänker därför starkt, att den *sadness*, som skulle omtalas i förbindelse med videt, just är olycklig kär-

lek och att tillvaron av ordspråk därom konstruerats fram just ur Shakespeare. Hos W. Carew Hazlitt, English Proverbs and proverbial Phrases, London 1869, finnes intet dylikt ordspråk upptaget, att döma av dess utförliga Index, medan ett annat hos Thiselton Dyer straxt i det följande anfört, här oss ej intresserande ordspråk om videt återfinnes hos Hazlitt, a. a. Vid Thiselton Dyer's förklaringsförsök torde därför intet avseende kunna fästas.

Jag anmärker, att jag icke lyckats påträffa något annat förklaringsförsök av de ifrågavarande Shakespeare-ställena. Hos W. Carew Hazlitt, Faiths and Folklore, London MCMV, finnes intet, oaktat han har en längre artikel om *Garlands.* Icke ens i den storartade Shakespeare-editionen och kommentaren A new variorum edition of Shakespeare, ed. by H. Howard Furness, finnes någon förklaring vid de båda ställena, men i Vol. XII, Philadelphia 1899, s. 77, n., till stället i Much ado . ., omnämnes det, att videt även vore emblem of death. Jag anmärker härtill, att därmed ej lemnas något nytt bevis för videt som gammalt olycksträd, utan därmed syftas säkerligen på, att pilkvistar brukades i st. f. palmkvistar vid kyrkliga processioner (se därom s. 48 här) och således även kommo att användas vid begravningar. — Prof. H. Schück har ock meddelat mig, att han icke känner förklaringen till de anförda Shakespeare-ställena.

Av allt vad nu uppvisats torde framgå, att föreställningen om pilen som ett olycksträd, som 'det värsta träd, som Gud skapat' icke kan vara gammal hos de germanska folken. Detta bevisas väl ock tydligt av den omständigheten, att just av pilen togos 'die Palmen für den Palmsonntag, die ein wichtiges Schutz- und Heilmittel sind' (Wuttke, a. a. § 146); jfr därom i det föregående s. 48.

Från folktron kan således intet stöd mot min uppfattning av vår sagostrof hämtas.

Det återstår nu att säga några ord om de två namn

på *Salix*-arter, som här nyttjas, *selja* och *víðir*, utöver vad som redan i största korthet blivit sagt, i det jag antagit, att diktarinnan använt dem i meningen av hon- och hanpil.

I västnordiska ordböcker, äldre och nyare, även speciellt isländska, uppgives allmänt *selja* vara namn på *Salix caprea*, alldeles som *sälj* i svenskan; så bl. a. hos Jón Thorkelsson, Supplement till islandske Ordbøger, 3:e Samling, II, Reykjavík 1894—97, under hänvisning till Mohr, Forsøg til en islandsk Naturhistorie, Kbhn 1786, där det omtalas hurusom denna art blommade nu angivna år på ett visst, uppgivet ställe på Island. Även hos Hjaltalín, Islenzk grasafræði, Kaupmhn 1830, upptages för Island: *Salix caprea*, isl. *selja*, nyisl. *Geitarvíðir* och beskrives dess växtsätt dels som träd dels som buske. Emellertid finner man till sin överraskning, att hos nyare botanister, Grönlund, Stefán Stefánsson i deras isländska floror (1881, 1901), *Salix caprea* ej finnes upptagen bland isländska växter. (Endast fyra *Salix*-arter finnas enligt Stefánsson på Island, medan de två förstnämnda botanikerna upptaga många flere.) Professor Warming meddelar mig skriftligen, att '*S. caprea* er sikkert ikke funden der' (= på Island). De förstnämnda förf:na måste sålunda ha grundligt misstagit sig.

Vid sådant förhållande måste det väl antagas, att *selja* i fornisländska betyder en pilart vilken som hälst, vare sig att denna allmännare betydelse uppkommit på Island ur den speciellt fno. betydelsen av sälj, då ordet överfördes till Island, men där ej hade någon speciell motsvarighet, eller att möjligen av gammalt en allmännare betydelse av ordet, lika med svenska pil, levat kvar vid sidan av den speciellare. För den senare uppfattningen kunna följande omständigheter tala.

I några danska dialekter har även *Salix cinerea*, gråvide (buskartad form med vidjelika grenar) *selja*-namn: *silje, sille* m. fl. former (se Feilberg, Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål; Jenssen-Tusch, Nordiske Plantenavne, s. 214, 237) och i norska Söndmör-

dialekten bär denna art det sammansatta namnet *seljevidje* (sist a. a., båda st.), ett namn som dock varken finns hos Aasen eller Ross. Detta sista namn motsvarar nyhty. *Salweide* med dialektformer, som är benämning på så olika arter som *S. caprea* och *viminalis* (Grimm's Wörterb.) samt *cinerea* (Pritzel u. Jessen), liksom det enkla *Sale* (fhty. *Salahâ*) m. fl. dithörande former betyder både *S. caprea, pentandra* och *viminalis*, i synnerhet det första, ävensom 'Weidengebüsch' (Grimm's Wb.). — I eng. betyder *sallow* i synnerhet *S. caprea*, men även *osier*, således även de buskartade videna. (Se The Century Dict.). — I latinet var ju *Salix* allmänt namn på '*Pil* (-träd; sälg, vide)' [Cavallin, Ordbok], varmed må jämföras, att Columella, de re rustica IV: 30, 31 talar om två *genera Salicis*, '*sive grandior sit et perticalis* (tjänlig till stöd att stödja vinrankorna med), *sive humilior seu viminalis*' (på ett annat ställe talar han om tre huvudarter). Så var väl också förhållandet med den arkadisk-grekiska med *salix* nära besläktade formen *ἑλίκη*, om vilken se Theofrastos, Hist. Plant. III: 13: 7. Uppgiften i Index Plantarum till Fr. Wimmer's utgåva av Theophrasti Eresii Opera, Parisiis 1866: "*Ἑλίκη ἰτέα μικρά* 3, 19, 7. — Salicis species (Spr.)[1]' är oriktig och beror på ett missförstånd av texten. Det heter där: *Καλõυσι δ'οἱ περὶ 'Αρκαδίαν οὐκ ἰτέαν ἀλλὰ ἑλίκην τὸ δένδρον.* Om detta träd säges det visserligen straxt förut, att det har *ἔνιον γένος μικρὸν*, men det är tydligen icke därpå utan på det förut omtalade trädslaget *ἰτέα* i allmänhet anförda sats om *ἑλίκη* syftar.

Med det huvudresultat, vi här kommit till i fråga om *selja*, stämmer ju väl ordets användning hos Jón Árnason (se s. 49 här förut). Även i den förut s. 54 omnämnda isländska läkeboken nyttjas *selja* tydligen i allmän betydelse av pil.

Den pil-art, som med *selja* kan anses vara avsedd i vår sagostrof av de på Island förekommande, kan icke vara någon annan än *Salix phylicæfolia*, om vilken det

[1] Varmed menas botanisten Curt Sprengel.

heter hos Stefán Stefánsson, Flóra Íslands sidd. 72 f., att den är *allstórr runni* och att den i fuktig jord kan bli 6—8 fot hög. I Sverige kan den bli av '4—12 fots höjd, stundom nästan trädlik' (C. J. Hartman's flora[11], s. 360). Måhända har den på Island i forntiden undantagsvis kunnat nå liknande höjd.

Vad åter *víðir* beträffar, så kunde det väl också här brukas som ett allmänt namn på ett till pil-släktet hörande träd. I skånskan heter *Salix caprea sälle-vide* (Rietz, Dial. lex.); i många danska munarter heter *Salix caprea vie* (se Jenssen-Tusch). I tyskan är ju *weide* namn på alla slags *Salices* och engelska *withy* (liksom *willow*) är 'the name, used generically for all *Salices, Willows* and *Osiers* . . .' och i dialekter 'a willow of any species' (The Century Dict.). Grekiska *ἰτέα*, som är närbesläktat, är ock allmänt *Salix*-namn (se Theofrastos, a. st. här straxt förut).

Då det sålunda på Island fanns två ord för pil, det ena av maskulint, det andra av feminint kön, och då åtminstone det ena användes i det poetiska språket som bild för människa, nämligen för kvinna, så kunde en diktarinna, som personifierade trädet, därav lätt taga sig den poetiska friheten att använda det feminina ordet i betydelsen av hon-pil, det maskulina i betydelsen av han-pil. Att i det talade språket eller över huvud i det prosaiska språket en sådan differentiering gjort sig gällande har man ingen anledning att antaga.

---

Jag återgiver nu till sist den här behandlade sagostrofen i den form, jag antager den ursprungligen ha haft, med bifogad översättning. Läsarter, som icke finnas i någon av de båda sagohandskrifterna — den i Eddica minora till grund lagda och den av mig här förut s. 15 anförda Stockholmshandskriften —, utmärkas med * och inom [ ] sättes ett ord, som möjligen kan uteslutas.

*Vel þér, selja!*
*Stendr [þú] *víði nær*
**ok *ert harla vel*
*vaxin laufi.*
*Mart skekr af þér*
*morgindǫggvar.*
*En ek at þegni*
*þrey nátt sem dag.*

Lycklig du, hon-pil, som står invid (din) han-pil och är rikligt bevuxen med löv! Ymnigt skakas morgondaggen av dig. Men jag längtar efter en man natt och dag.

Jag vågar tro, att efter min tolkning skall om den lilla dikten med långt större berättigande än hittills kunna fällas den utsago, varmed den för ej längesedan blivit karakteriserad, nämligen att den innehåller 'die weichste Lyrik'[1].

Och så fattad, som den nu blivit, torde den med fog kunna sägas vara en av de skönaste pärlorna i den fornisländska tillfällighetsdiktningen (i de s. k. *lausavísur*).

---

## Tillägg.

S. $3^{10}$.

Genom insättande av den äldre dativformen *sjóvi*:

*stendr þú sjóvi nær*

kunde versen i och för sig bli metriskt riktig, som professor Finnur Jónsson för mig påpekat.

Om man då antoge *sjóvi*, ej *víði*, här vara det ursprungliga, finge man allitterationen *selja — sjóvi*.

Då emellertid adverbet *vel* i första versraden är ställt framför substantivet *selja*, så kunde det tyckas

---

[1] Gustav Neckel i en anmälan av Eddica minora i Deutsche Literaturzeitung 1903, s. 2819 f.

som om *vel* hade starkare betoning än *selja* — jfr vad Wenck, Die allitteration im eddischen fornyrðislag, s. 68 (sep. av Beitr. 31) yttrar om liknande fall, att där 'macht sich das natürliche nachdrucksgewicht der beiden wörter geltend' —, och i så fall borde bära allitterationen, vad även kunde synas troligt vid jämförelse med verser som

Hymkv. 21: 5—6: *en aptr i skut*
*Óðni sifjaðr*
och Regm. 15: 5—6 *ef meirr tyggja*
*munar at sœkja,*

om vilka Wenck, a. a. s. 69, säger, att ensam allitteration på andra höjningen skulle varit 'rhytmisch anstössig'. Emellertid är det icke säkert, att den metriska tekniken varit så sträng i den dikt, som här undersökes. Den logiska motsättning, som eger rum mellan *selja* i första och *ek* i sjunde versraden, kunde väl ha medfört, att *selja* fått den starkaste betoningen trots det att *vel* går före — att *ek* har så är ju tydligt — och för övrigt visar just sista versparet med allitteration på det svagare betonade *þegni* (i st. f. på *ek*) hän på en svagare metrisk teknik, varför ju ock två sådana ofullkomligheter få anses tala, som tillvaron av endast en bistav i alla udda verserna och upptakt i åttonde versradens sjunde A-versrad (härpå äro ju exempel ej sällsynta i sagornas dróttkvætt-vísur)[1].

Av det anförda framgår, att säkra metriska bevis ej låta sig uppvisas för att rímu-texternas *víði* bör föredragas framför sagohandskriftens *sjó(vi)*.

Det är från innehållets synpunkt som det förra ordets företräde gör sig gällande.

S. $9_3$. I st. f. *uisa* väntade man ju *uisu*. Såsom professor Finnur Jónsson påpekat får här antagas en kontamination av två konstruktioner: *verða frá ek vísu* och *vísa varð (á munni).*

---

[1] Som läsaren finner, har jag i det föregående resonnemanget följt den allmännast gängse uppfattningen, enligt vilken allitterationsstavelse alltid bär huvudton.

S. 25, sista stycket. Det kan till jämförelse förtjäna erinras om att ännu i dag hos hinduerna en ceremoni förekommer, varvid ett *mangoträd förmäles med* ett tamarind-träd eller *en jasmin.* Se G. Frazer, The golden Bow, Part. I, vol. II, London 1911, s. 25.

S. $27^{19}$. För att taga ett svenskt exempel må här från Stagnelius' dikt *Kyssen* anföras:

*Till almens kyssar troget sträfvar*
*Lyäi späda ranka opp.*

S. 27. Vad som i det sista stycket, punkterna 3—5, yttrats önskar jag återtaga.

S. 43, sista stycket. Att döma av en ganska vanlig framställning på assyriska monument — en vingad figur hållande ett tallkotteliknande föremål mot ett palmträd — kände även de gamla assyrierna palmträdets befruktning med konst (Frazer, a. st. enl. Tylor).

S. $44_{14}$. Ett bevis på hur liten naturvetenskaplig insikt låg i de gamles tal om *hanar* och *honor* bland träd lemnar Plinius' yttrande (Hist. nat. XVI: 50) om idegranen (som bekant, tvåbyggare): *mas noxio fructu* (!).

S. 45, andra stycket. Det kan förtjäna här erinras om, att enligt Frazer, a. a., s. 24, skillnaden mellan manlig och kvinnlig planta „appears to have been observed by some savages, for we are told that the Maoris 'are acquainted with the sex of trees, etc., and have distinct names for the male and female of some trees'" (här citeras: Elsdon Best, Maori Nomenclature, *Journal of the Anthropological Institute,* XXXII (1902) p. 197.

S. $47_8$. Här kan ock erinras om, att i Frankrike *Quercus robur* kallas *Chêne mâle,* medan den mindre arten *Quercus sessiliflora* där kallas *Chêne femelle.* (I England kallas åter den förra *Female oak,* den senare både *Maiden oak* och *Male oak* — besynnerligt nog). Se F. C. Schübeler, Norges Væxtrige, Christiania 1886, I, sidd. 497, 506.

S. $54^1$. Här kan tilläggas, att hos Macer (Floridus), De virtutibus Herbarum (ed. Henrici Rantzovii, Hafn. 1590), 'et efter nogle i 10de, ifølge andre i 11te—12te år-

hundrede forfattet . . digt' (K. Kålund, Den islandske lægebog . . ., K. da. Vid. S. Skr., 6 Række, hist. o. filos. afd. VI: 4, s. 3), där efter de klassiska författarne läkdomsplantorna behandlas — varifrån bl. a. de nordiska läkeböckerna hämtat mycket —, pilens medicinska kraft både som hindrande havandeskap och nedsättande 'instinctus veneris' omtalas.

S. $58_{15}$. En förklaring av motsägelserna i de isländska florornas uppgifter om säljens förekomst på Island har jag senare funnit i uppgiften hos Schübeler, a. a. s. 560: 'Paa Island findes Seljen i Seljedalen og ved Eyjafjord, men er rimeligvis der plantet' (nu spärr.).

---

*Vel þér, selja!*
*Stendr [þú] *víði nær*
**ok *ert harla vel*
*vaxin laufi.*
*Mart skekr af þér*
*morgindǫggvar.*
*En ek at þegni*
*þrey nátt sem dag.*

Lycklig du, hon-pil, som står invid (din) hanpil och är rikligt bevuxen med löv! Ymnigt skakas morgondaggen av dig. Men jag längtar efter en man natt och dag.

Jag vågar tro, att efter min tolkning skall om den lilla dikten med långt större berättigande än hittills kunna fällas den utsago, varmed den för ej längesedan blivit karakteriserad, nämligen att den innehåller 'die weichste Lyrik'[1].

Och så fattad, som den nu blivit, torde den med fog kunna sägas vara en av de skönaste pärlorna i den fornisländska tillfällighetsdiktningen (i de s. k. *lausavísur*).

---

## Tillägg.

S. $3^{10}$.

Genom insättande av den äldre dativformen *sjóvi*:

*stendr þú sjóvi nær*

kunde versen i och för sig bli metriskt riktig, som prof. Finnur Jónsson för mig påpekat.

Om man då antoge *sjóvi*, ej *víði*, här vara det ursprungliga, finge man allitterationen *selja* | *sjóvi*, vilken kunde synas vara bättre än allitterationen *vel* | *viði*, där

[1] Gustav Neckel i en anmälan av Eddica minora i Deutsche Literaturzeitung 1903, s. 2819 f.

den udda versradens enda nomen ej deltager i allitterationen.

Emellertid torde intetdera allitterationssättet kunna sägas vara riktigare än det andra.

I Eddasångerna tycks intet fall av ställningen fulladverb + pronomen + substantiv kunna uppvisas; jfr Wenck, Die allitteration im eddischen fornyrðislag (Beitr. 31) vid § 45, 3). Men åtskilliga fall förekomma, då i ställningen fulladv. + subst. det förra allittererar på det senares bekostnad. Om ett sådant fall

He. Hj. 11: 6: *fæst at lifi*

säger Wenck (a. a. § 28), att det är 'rhetorisch verständlich'. Detta kan med skäl sägas om en allitteration ***vel*** i här föreliggande fall (och således ***víði*** i andra kortversen).

Av det anförda framgår, att något säkert metriskt bevis för vilkendera läsarten *sjóvi* eller *víði* som är den riktiga ej finnes. Innehållet får då avgöra och det talar för ***vel*** — ***víði***, synes det mig.

S. $9_3$. I st. f. *uisa* väntade man ju *uisu*. Såsom professor Finnur Jónsson påpekat får här antagas en kontamination av två konstruktioner: *verða frá ek vísu* och *vísa varð (á munni).*

S. 25, sista stycket. Det kan till jämförelse förtjäna erinras om att ännu i dag hos hinduerna en ceremoni förekommer, varvid ett *mangoträd förmäles med* ett tamarind-träd eller *en jasmin.* Se G. Frazer, The golden Bough, Part. I, vol. II, London 1911, s. 25.

S. $27^{19}$. För att taga ett svenskt exempel må här från Stagnelius' dikt *Kyssen* anföras:

*Till almens kyssar troget sträfvar*
*Lyäi späda ranka opp.*

Ett äldre svenskt exempel på kärlek mellan alm och vinranka erbjuder, såsom professor Esaias Tegnér[1] be-

---

[1] Jag har denne lärde också att tacka för hänvisningen till Herodotus å s. 43, n. 2.

näget påpekat för mig, 'Frögde-Vers' av O. Burman vid Erik Benzelius' och Margareta Odhelias bröllop i Upsala 1668, vilken lilla diktsamling (om man så får säga) först innehåller ett poem med titeln 'Ulmus & Vitis' skildrande hurusom *Vlm* (sic!) och *Winträ*

'hålla både twå hwar annan mäckta kär.
Thy i sin heela tijdh the hårdt tilsamman blijfwa,
Till trogne Makar twå en skiön affmålning gijwa'.

S. 27. Vad som i det sista stycket, punkterna 3—5, yttrats önskar jag återtaga.

S. 43, sista stycket. Att döma av en ganska vanlig framställning på assyriska monument — en vingad figur hållande ett tallkotteliknande föremål mot ett palmträd — kände även de gamla assyrierna palmträdets befruktning med konst (Frazer, a. st. enl. Tylor).

S. 45, andra stycket. Det kan förtjäna här erinras om, att enligt Frazer, a. a., s. 24, skillnaden mellan manlig och kvinnlig planta „appears to have been observed by some savages, for we are told that the Maoris 'are acquainted with the sex of trees, etc., and have distinct names for the male and female of some trees'" (här citeras: Elsdon Best, Maori Nomenclature, *Journal of the Anthropological Institute,* XXXII (1902) p. 107.

S. $47_8$. Här kan ock erinras om, att i Frankrike *Quercus robur* kallas *Chêne mâle,* medan den mindre arten *Quercus sessiliflora* där kallas *Chêne femelle.* (I England kallas åter den förra *Female oak,* den senare både *Maiden oak* och *Male oak* — besynnerligt nog.) Se F. C. Schübeler, Norges Væxtrige, Christiania 1886, I, sidd. 497, 506.

S. $54^1$. Här kan tilläggas, att hos Macer (Floridus), De virtutibus Herbarum (ep. Henrici Rantzovii, Hafn. 1590), 'et efter nogle i 10de, ifølge andre i 11te—12te århundrede forfattet . . digt' (K. Kålund, Den islandske lægebog . . ., K. da. Vid. S. Skr., 6 Række, hist. o. filos. afd. VI: 4, s. 3), där efter de klassiska författarna läkdomsplantorna behandlas — varifrån bl. a. de nordiska läkeböckerna hämtat mycket —, pilens medicinska kraft

både som hindrande havandeskap och nedsättande 'instinctus veneris' omtalas.

S. $58_{15}$. En förklaring av motsägelserna i de isländska florornas uppgifter om sälgens förekomst på Island har jag senare funnit i uppgiften hos Schübeler, a. a. s. 560: 'Paa Island findes Seljen i Seljedalen og ved Eyjafjord, men er rimeligvis der plantet' (nu spärr.).

Vad som står i Tillägg II utgår nu utom tilläggen till s. 26 och 30.

---

## Tillägg II.

Till s. 3, r. 13 n. och s. 61, första tillägget:

I betraktande därav att den rytmiska byggnaden av sagornas fornyrðislag-strofer ännu icke är i detalj studerad, torde det vara riktigast att tills vidare låta det stå öppet, om metriska skäl medgiva ändringen *sjóvi* eller fordra insättandet av *víði*.

Till s. 26[7]. Emil Zilliacus, Grekisk lyrik, Hfors 1911, s. 128, anser Catullus' bild om rankan och trädet vara lånad från Sapfo. [För mig påpekat av prof. H. Pipping.]

Till S. $30_2$. Prof. O. A. Danielsson har benäget meddelat mig, att *ποίη* här torde betyda växt i allmänhet och syfta på *κρόκος*, som undantagsvis kan vara femininum.

Till s. 63[5]: Läs: Bough.

Till s. 63, tillägg till s. 27[19]. Ett äldre svenskt exempel på kärlek mellan alm och vinranka erbjuder, såsom professor Esaias Tegnér benäget påpekat för mig, 'Frögde-Vers' av O. Burman vid Erik Benzelius' och Margareta Odhelias bröllop i Upsala 1668, vilken lilla diktsamling (om man så får säga) först innehåller ett poem med titeln 'Ulmus & Vitis' skildrande hurusom *Vlm* (sic!) och *Winträ*

'hålla både twå hwar annan mäckta kär.
Thy i sin heela tijdh the hårdt tilsamman blijfwa,
Till trogne Makar twå en skiön affmålning gijfwa'.

# Till tolkningen av Ynglinga-sagans visor.

Av *Bruno Sjöros.*

---

## Ynglingasaga 2.9.[1]

Om första versen i Eyvindr skaldaspillir's halvstrof

*sævar beins*
*ok sunu marga*
*ǫndurdís*
*vid Óðni gat*

yttrar Finnur Jónsson i Hmskr. IV, sid. 3: 'Sø-benets (knoklens) = stenens; dette ord har udgjort en del af en omskrivning, hvis øvrige led fandtes i den tabte vershalvdel. Det kan ikke forbindes med noget som helst i de 11 bevarede linjer. En sådan forbindelse er ganske vist meget påfaldende'. I 'Den norsk-islandske skjaldedigtning' (1908) B. sid. 60 vidhåller han samma mening och uppdelar vers 9—12 såsom särskild halvstrof, vilken han översätter: '(forts.) . . . søbenets (stenens), og skigudinden (Skade) fik mange sönner med Odin'.

Förrän jag går att framställa min mening om huru versen är att förstå, skall jag anföra de andra tolkningar, som varit mig tillgängliga.

---

[1] Heimskringla ed. F. Jónsson.

Peringskiöld översätter: 'Hon som ey wille — Wid Hafstranden wistas — Fick och med Oden — Änn flere Söner'.

Heimskringla, Khvn: 'Oc da Skiernes Gudinde — Fra Biergene — Mange Sønner — Fick med Odin'.

Norske Kongesagaer, övers. J. Aall: 'Skiers Dis — Af Havets Been oprunden — Mange Sønner — Med Odin fik'. Härtill anmärkes i noter bl. a. att 'Skade kaldtes oprunden af Havets Been, fordi hun nedstammade fra Kjæmpeslægt gjennem sin Fader, Kjæmpen Thiasse'.

Säve, Ynglingasaga: 'Med Oden fick — den klippofödda — skidens Dis — söner mänge'. I en not anmärkes bl. a., att sjöns ben är = 'klipporna (hvarifrån alla jättar stamma)'.

Munch, Kongesagaer: 'Bjergskridende — Skiers Dis — mange Sønner — med Odin fik'.

Vigfússon, Corp. poet. I, s. 252, för *sævar beins* till det föregående och övers.: — — 'the friend of the sea-bone's folk (Niord) and Skadi: yea, the lady of the snow-skates (Skadi) bore many sons to Woden'.

H. Hildebrand's övers. överensstämmer ordagrant med Säve's.

Wisén, Carmina norræna, översätter: Skadea montivaga.

Magnusson-Morris, Saga Library I, s. 21: But she of the rock-lands' — Rushing snow-skids, — Sons a-many — Bare unto Odin.

Storm, Kongesagaer: Og Fjeld-skridende — Skigudinde — med Oden mange — Sønner avled.

Mot Peringskiöld's Munch's, Wisén's, Magnusson-Morris' och Storm's översättning är att anmärka, att tolkningen 'utför berget skidande' o. s. v. är tämligen godtycklig och därför om möjligt bör undvikas. Vigfússon's lider bl. a. av bristen att föra versen till närmast föregående bevarade strof, och själva översättningen är mycket godtycklig.

Däremot synas mig Kbhvns upplagan, Aall och

Säve varit inne på riktig väg, och jag har ej lyckats inse, varför F. Jónsson avvisat den tolkning, som inneligger i deras översättningar. 'Skid-gudinnan' är ju en benämning på Skade och kan, likasom vilket annat gudinne- l. kvinnonamn som helst (Gröndal, sidd. 102 ff.), beteckna en kvinna i allmänhet; fallen äro så talrika, att exx. ej behöva anföras. 'Klippans Skade', således 'klippans kvinna' = jättekvinna, en konstruktion, som är fullkomligt analog med *Freyia bjarga, víf hamra* o. dyl. Då ju Skade var av jättesläkt, och Eyvindr tidigare i visan anspelar därpå, torde man ej behöva tveka att översätta: *och jättekvinnan födde många söner med Oden.*

---

## Ynglingasaga 4.2.

### Durnir.

Namnet *durnir* förekommer, så vitt jag lyckats finna, på följande ställen:

Ynglingatal 2.2 i formen *durnis* g.sg. såsom dvärgnamn; enl. F. Jónsson (Hmskr. I, s. 27) förekommer i cod. Sparfwenfelt formen *dyrnis*[1].

Snorra-Edda I, s. 555, i formen *durnir* n.sg. såsom namn på jätte.

Så vitt jag har mig bekant, har endast en tolkning av namnet givits, nämligen av Säve (Ynglingasaga, s. 14, not 2): '*Durnir* l. *Durinn* trol. den sömnige (af *dúra*, småsofva, Sv. landsk. *durig*, småsömnig)'. Denna förklaring har accepterats av F. Jónsson (Hmskr. IV, s. 4): „*Durnir*, dværgenavn; rigtigere vel *dúrnir* af *dúr-* 'sövnblund', jfr *Dvalinn*".

I likhet med Säve (jfr ovan) och Hellquist (Ark. VII s. 23) anser jag *durnir* höra samman med *durinn*. Detta namn förekommer på följande ställen:

[1] Denna form finnes ej antecknad i 'Den norsk-islandske skjaldedigtning', udg. ved F. Jónsson, A, sid. 7.

Vǫluspǫ́ str. 10.4,8 i formen *durinn* n.sg. såsom dvärgnamn.

Hervarar saga kap. 2 i de handskrifter, som Rafn (Fornald. sögur I, s. XXVI f.) betecknar med codd. A och J, resp. 345 4:o, 192 folio i arnamagnæanska samlingen. Verelius, som avtryckt (åtm. början av) cod. A, har formen *Duren* n.sg. (sid. 37); Björnsen's edition, som även avtrycker (åtm. början av) A, har formen *Dyrinn* (s. 8) Rafn, som (Fornald. s. I, sidd. 414 ff.) avtryckt A och angivit flere läsarter ur J, har *Dýrinn* ur A och *Dúrinn* ur J. — Vad penultimas kvantitet i själva hdskr. beträffar, ge sålunda dessa editioner olika uppgifter. Verelius har dock knappast vinnlagt sig om någon större noggrannhet vid återgivandet av hdskr:s text, att döma av flere egendomliga beteckningssätt; Rafn normaliserar, som han själv säger (loc. cit. I, sidd. IX f.): 'Um rèttritunina má þess geta, að hún er löguð eptir beztu skinnbókunum, þar sem þeim berr saman við aðrar góðar gamlar skinnbækr í rèttritunarmátanum og við sig sjálfar; að öðru leiti er réttritunar reglum þeim fylgt, er getið er í formálum Fornmanna saganna'. Det är svårt att värja sig för tanken, att kvantitetstecknen i *dýrinn, dúrinn* härröra från Rafn, destomera som Björnsen's edition, som också utsätter kvantitetstecken (i huvudsak rätt), har *dyrinn.* — För övrigt äro båda de ifrågavarande hdskrr. unga, A från 1694, J (Jón Erlendssons) från mitten av 1600-talet. Även om hdskrr. hade längdtecken, behövde sålunda något avseende knappast fästas därvid. De båda verserna i Eddan visa dessutom bestämt, att penultima i namnet var kort. Vsp. 10.6: *en durinn annarr*, 10.8 *sem durinn sagði* tillhöra båda den typ, som H. Pipping betecknar med V 24, och skilja sig från varandra endast med hänsyn till slutstavelsens kvantitet. Denna typ är i Eddan representerad 372 ggr, och av dessa är första iktusstavelsen kort, den andra lång i 345 fall, alltså i 92,7 % av alla verser (Pipping, Eddametriken, s. 102). Detta torde berättiga antagandet, att formerna i Herv. saga böra läsas med kort penultima likasom Eddans former.

Namnet *durinn* tolkas (utom av Säve, jfr ovan) av Detter (Beitr. XXI, s. 107, not 2) såsom sammanhörande med *dúsa, dúra*; dessutom anför han *dusilmenni*.

Dessa tolkningar synas mig vara ohållbara, på den grund att båda namnen hava kort penultima, vilket ej kan förklaras. Dessutom inser jag ej, huru *u* i *durinn* vore att fatta. Anslutning till verbet *dúra* är osannolik, då samtliga långstaviga avledningar på *-inn* hava omljudd vokal (se Falk, Beitr. XIV s. 44 ff.). I *durnir* kan *u* bero på inflytande från verbet, om man antager direkt verbalavledning på *-nir*, men om *durnir* är bildat på *durinn*, blir *u* även där oförklarligt.

Enligt min mening bli formerna ljudlagsenliga och betydelsen fullt tillfredsställande, om man sammanställer namnet med stammen *dur-* (fisl. *dyrr*, fsv. *dør*, nsv. *dörr*). *-īno* är som bekant ett nominalsuffix, som bildar adjectiva agentis (Falk, loc. cit.). Den ursprungliga betydelsen var 'aus einem stoffe', sedan även 'mit einer moralischen eigenschaft behaftet'. Granskar man nu de denominativer Falk uppräknar, finner man, att betydelsen blivit betydligt utsträckt, t. ex. i *sǫngvinn, søngvinn*, 'dem religiösen gesange ergeben', *vífinn* 'der die weiber gern hat', *skeldinn* 'in der dichtkunst geübt'. Det torde icke vara oberättigat att antaga, att en avledning av *dur-* med detta suffix har gett ett adjectivum agentis med betydelsen 'som gärna håller sig vid dörren', d. v. s. 'som har något att göra med dörren', eller med andra ord dörrvaktaren. **durīnaʀ* ger *dyrinn*, synkoperade kasus sakna omljud, och från dem har *u* införts i *durinn*, jfr *dulinn* av *dul*.

Suffixet *-i̯o* är ju ett denominativ-suffix, som av substantiva bildar benämningar på manliga personer (Falk, loc. cit., sidd. 20 ff.). Av substantivet (propriet) *durinn, dyrinn* bildas så ljudlagsenligt *durnir, dyrnir* (på samma sätt som *dvalnir* av *dvalinn*) med i huvudsak samma betydelse som det förra namnet. Båda namnen betyda sålunda dörrvaktaren.

Det kan tilläggas, att denna benämning synes väl passa för dvärgar, som ofta omtalas som stående i dörren

till stenen. Här kunna citeras Snorres transskription av Ynglingatal 2 (Hmskr. I, sid. 26): '*Dvergrinn stóð í durum ok kallaði á Sveigði* . . . och Herv. saga (s. 414, Rafn): '*En er Dvalinn stóð í steinsdyrum, þá mælti hann* . . .' — Också för väktaren av jättevärlden kan ett sådant namn gott ha passat.

---

# Jaroslavs rätt och de svenska landskapslagarna.

Av *Nat. Beckman.*

---

Frågan om de gamla förbindelserna mellan Sverge eller norden i allmänhet och det nygrundade ryska riket har på allra sista tiden i hög grad sysselsatt forskarna, och bidrag av stort intresse och värde ha kommit fram. Jag tänker här på Braun's och v. Friesen's undersökningar i Fornvännen 1910 om Ingvar Viðfǫrles identitet och i lika grad på de avhandlingar av Pipping, Torbiörnsson och Korff, som intagits i andra bandet av Studier i Nordisk filologi.

För författaren har denna diskussion väckt till liv ett förut undanskjutet intresse att söka tillgodogöra de gamla uppteckningarna av rysk rätt för tolkningen av våra egna landskapslagar.

Det har väckt min undran, att denna intresseväckande uppgift icke blivit föremål för någon mera omfattande undersökning. E. Estlander har i Tidskrift, utgiven av Juridiska föreningen i Finland år 1902 låtit införa en intressant uppsats, som utgör en allmän orientering över materialet. Förf. antyder, att han huvudsakligen bygger på översättningen hos Ewers[1]. Det är

---

[1] G. Ewers, Das älteste Recht der Russen. 1826.

alldeles klart, att åtskilliga frågor skulle kunna lösas bäst eller endast av en person, som vore ryska språket mäktig, men jag har trott mig finna, att ganska värdefulla upplysningar låta sig hämta även ur översättningen, då denna tolkas försiktigt, så att hänsyn tages blott till sådana sidor av innehållet, som få anses vara oberoende av översättningsfel.

Mot Estlander's behandling skulle jag vilja göra en liten metodisk anmärkning. Estlander har i sin uppsats icke gjort skillnad mellan de olika åldersskikten inom uppteckningarna av den gamla ryska rätten. Jag tror dock, att detta är nödvändigt, om man vill vinna säkra resultat.

Ett exempel skall klargöra detta. I den första fortsättningen av Jaroslavs rätt, läser man ett stadgande, att om en tjuv, som blivit dräpt, ligger med fötterna inom gärdesgården (dörren), så ligger han ogill, om han däremot ligger med fötterna utanför stängslet, så utgår mansbot för honom. Detta jämföres av Estlander med en i Dalalagens Edsöresbalk uttalad princip *Howd skal æptir fotum resa*[1]. Överensstämmelsen är slående, och man måste ge Estlander rätt, då han säger sig vara frestad tänka på en direkt översättning till ryska av ett svenskt lagstadgande. — Emellertid ger en sådan tolkning av stället ett och annat att tänka på. Edsöreslagarna äro ju en frukt av den kungliga lagstiftningen, som kom till, sedan man blivit så lärd, att man kunde citera 'lex Julia de majestate'. Då stadgandet sålunda i båda länderna är intaget först i yngre lagar, nödgas man, om Estlander har rätt, antaga, att i båda länderna samma stadgande kvarlevat i muntlig tradition utan att komma in i de äldsta kodifikationerna. Detta är för ingen del otänkbart, men onekligen är man benägen att söka en förklaring, som är enklare.

Vårt ryska jämförelseled utgöres alltså i regeln blott av den äldsta bland de ryska rättsuppteckningarna, den,

---

[1] Dalal. Eþs. 1; jfr ÖGL Eþs. 1, § 4; VGL II, Add. 7,4.

som tillskrives Jaroslav. Närmast efter denna upptager Ewers s. 305 ff. en urkund, som tillskrives Jaroslavs söner och innehåller flere påtagligen oursprungliga drag. Slutligen upptages en ännu yngre uppteckning, troligen av en redaktion från 1200-talet, vilken innehållit dels en lätt överarbetning av de föregåendes stadganden, dels en del ytterligare tillägg. Till dessa yngre 'pravdor' taga vi blott i enstaka fall hänsyn.

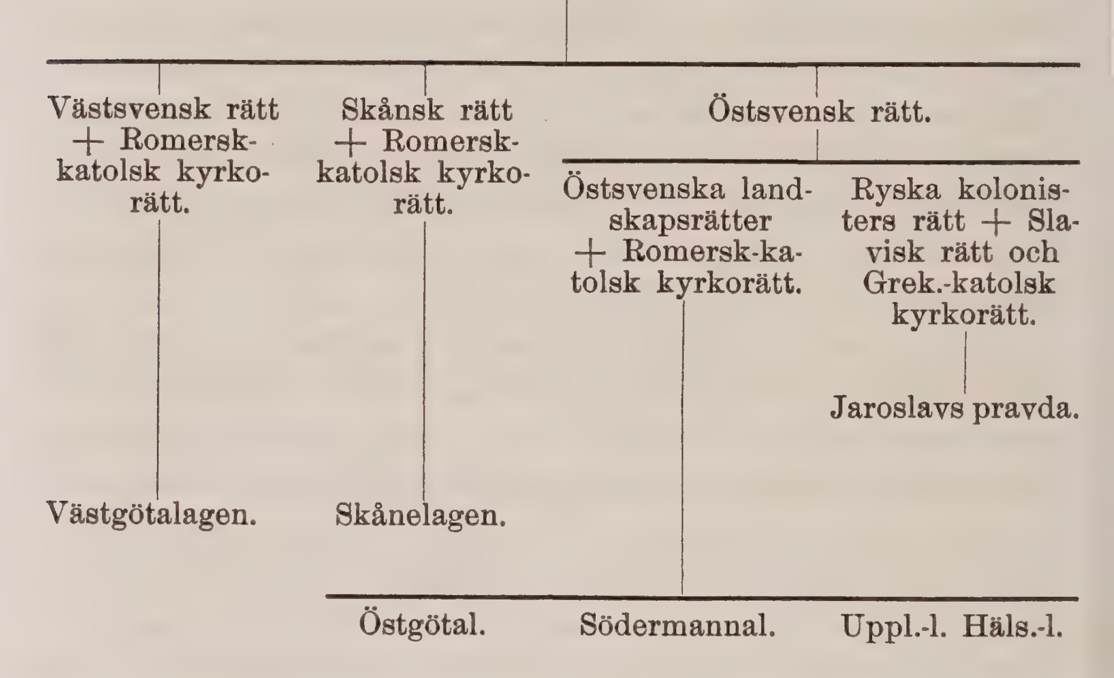
På svensk sida hålla vi oss likaså till de äldsta källorna. Men då man det gör, uppkommer en annan svårighet. Det ligger i sakens natur, och det framgår därjämte av de nordiska namn, som träffas i ryska krönikor, att det är de östsvenska kustlandskapen, närmare bestämt Östergötland, Södermanland och Uppland, som lämnat den största delen av kolonisterna[1]. Men den äldsta av de svenska landskapslagarna icke blott till avfattnings- och avskrivningstid utan ännu mer till sin habitus är Västgötalagen. Och dennas närmaste släkting är icke någon av de nämnda kustlandskapens lagar eller ens någon i medeltida mening svensk lag. Det är Skånelagen. Skånelagen är avfattad något tidigare än Västgötalagen, vilket delvis upphäver verkan av den hastigare kulturutvecklingen på danskt område. Och den är författad för ett folk med i stort sett samma levnadsvillkor som västgötarna, ett huvudsakligen jordbrukande folk, en omständighet, som i dessa tider betydde långt mer än olikheten i statsöverhuvud. Svårigheten vid jämförelsens utförande är dock en sak, som kanske närmast ökar uppgiftens intresse, ty om vi kunna återföra t. ex. ett västgötskt och ett ryskt stadgande till en gemensam grundform, så kunna vi rätt tryggt utsträcka det sålunda rekonstruerade stadgandets giltighetsområde till större delen av det nuvarande Sverge.

Släktskapsförhållandena, sådana vi ur kända historiska förhållanden förberedelsevis kunna sluta till dem, te sig sålunda:

---

Thomsen, Ryska rikets Grundläggning, s. 70.

Gemensamt östnordiska rättssedvänjor.




För säkerhets skull vill jag säga, att jag naturligtvis med 'Gemensamt östnordiska rättssedvänjor' ingalunda menar något fullständigt rättssystem, någon hel lag, men enskilda rättssatser och rättsbruk ha naturligtvis haft en utbredning långt utöver den enskilda lagsagan. Vidare vill kanske någon läsare anmärka på att jag icke lämnat rum för skillnaden mellan svear och götar. Jag har emellertid icke funnit användning för den, då några karakteristiska olikheter, som bestämt kunna visas av gammalt ha skilt svealagarna från götalagarna, icke uppvisats. De skillnader som finnas, förklaras, så vitt jag minnes utan undantag, lika bra eller bättre genom det olika sätt, varpå å ena sidan götalagarna å andra sidan speciellt Upplandslagen tillkommit.

Är det så frågan, till vilken tid vi få förlägga den av Jaroslav eventuellt överflyttade nordiska rätten, så ge sig a priori två huvudmöjligheter. Det kan vara antingen sedvänjor, som medförts av de första mera talrika kolonisterna (för enkelhetens skull säga vi Ruriks följe) eller ock sådan rätt, som Jaroslav själv inhämtat genom de nordiska förbindelser, han ägde. Det torde icke vara möjligt att avgöra, vilket alternativ vi skola välja. Men

för att icke vara alltför djärva, inskränka vi oss till att tänka på det senare. Vi erinra i korthet om de förbindelser med Norden, som vi känna till. Källornas beskaffenhet gör, att vi veta mer om norrmännen än om våra egna förfäder. Men därifrån kunna vi bortse. Förbindelsen var nog faktiskt livligare med Sverge. Redan före sin faders död hade Jaroslav hjälptrupper från norden (ry.)[1]. Då han (1015) kommit till makten, trädde han i äktenskap med Olov Skötkonungs dotter år 1019 (isl.), en uppgift, som stämmer med kronologin för hans äldste sons födelse, vilken förlägges till år 1020 (ry.). Ingegärd åtföljdes av västgötajarlen Ragvald, som fick jarlsdöme i Ryssland (isl.). I de kort därpå följande striderna med hans bröder hade han nordiska hjälptrupper, bland dem konung Emund Ringsson (isl.). I ett krig år 1024 hade han till hjälp en viss Jakun (Håkan), en varäg (ry.). År 1029 besöktes Jaroslav av sin svåger Olov den Helige (isl.). Därpå följa Harald Hårdrådes besök (isl.), och slutligen kom Ingvar, enligt Braun en svensk konungason, vars död förlägges till år 1041 (isl.), och över vars östsvenska följeslagare en mängd runstenar äro resta.

I betraktande av dessa livliga förbindelser just under Jaroslavs tid är det nog bäst att icke datera den till Ryssland överförda nordiska rätten längre tillbaka än till hans dagar. Vi kunna således formulera problemet för denna undersökning så: Vad upplyser Jaroslav's 'russkaja pravda' om svenskt rättsskick under 1000-talets första decennier?

Själva urkunden torde böra göras något bättre tillgänglig för nordiska filologer, än den hittills varit i resp. texteditioner och i Ewers' översättning, sidd. 264 ff. Jag meddelar den därför i en översättning i andra hand. Det hade kanske varit rättare att lämna Ewers' översättning direkt, men jag har icke kunnat övervinna frestelsen att

---

[1] Med förkortningen ry. beteckna vi här de ryska källorna; isl. betecknar de isländska, särskilt Snorre och de efter honom utarbetade annalerna.

ge en översättning, som i ett par fall utan något som helst våld kommer att återge landskapslagarnas språkbruk.

„Rysk rätt.

I. Dräper man man, hämne broder broder eller son fader eller fader son eller brorson (nominativ) eller systerson (nom.).

II. Är ingen, som må hämnas, då 40 grivnor (mark) för huvudet, om det är en ryss, antingen en hirdman eller en köpman eller en ämbetsman eller en svärdbärare; om det vore en 'isgoj' [1] eller en slavisk man, så sätte man 40 grivnor för honom.

III. Eller skall (wird) han bli slagen blodig eller blå, så tillkommer (ist) honom, denna människa, icke att söka ett ögonvittne (d. v. s. då är ögonvittnet obehövligt). Men om det icke skall bli på honom något märke, då komme ögonvittnet till; om han icke det kan, så vare slut därpå.

IV. Om han icke kan hämnas, så mottage han för skymfen 3 grivnor men åt läkaren hans lön.

V. Om tilläventyrs man slår man med käpp eller med påle eller med knytnäven eller med skålen eller med (dryckes)hornet eller med baksidan av en klinga, så 12 grivnor. Om de icke upphinna honom, så tillkommer det honom att betala. Så vare det slut därpå.

VI. Om han träffar med svärdet utan att ha dragit det, eller med hjaltet, så 12 grivnor för skymfen.

VII. Men om någon träffar handen och handen faller av eller förtvinar, så 40 grivnor. Om foten är hel eller börjar bli lam, så nedslå sönerna hans övermod.

VIII. Om någon träffar fingret, vilket det vara må, 3 grivnor för skymfen; men vid mustascherna 12 grivnor och vid skägget 12 grivnor.

IX. Om någon dragit svärdet men icke träffar, så pliktar han 1 grivna.

X. Om man knuffar man till sig eller från sig, 3 grivnor. Men han framför ögonvittnet, eller är det en

---

[1] Möjligen en biltog (Thomsen).

varjag eller en kolbjag (troligen en skandinavisk allmogeman)[1], så till eden.

XI. Om en träl gömmer sig antingen hos en varjag eller en kolbjag, de skola dock icke utföra honom efter 3 dagar, och man känner igen honom på tredje dagen, då tage han trälen och 3 grivnor för skymfen.

XII. Om någon rider på en annans häst utan att han begärt lov, då pliktas 3 grivnor.

XIII. Om någon tager en annans häst eller vapen eller klädesplagg men han igenkänner dem inom sitt fredsområde, så tage han sitt och för skymfen 3 grivnor. Om någon igenkänner det men icke tager det, så säge han icke: 'Det är mitt', utan han säge: 'Gå omkring och fråga, där du fått det'. Eller går han icke, då två borgensmän för fem dagar.

XIV. Men om han för övrigt söker en annan (an einen Anderen), och denne börjar neka, då har han att gå till tolv mäns avgörande (Ausführung). Och om orätt skedde däri, att han icke utlämnade det, då tillkommer honom hans fä och därtill 3 grivnor.

XV. Om någon vill taga sin träl, sedan han känt igen honom, så måste man föra honom till den, hos vilken man köpt honom; men denne vände sig till den andre och fortsätte till den tredje. Sedan säge man till den tredje: 'Giv du mig din slav, men du söke ditt gods med ögonvittnet'.

XVI. Eller en tjänare slår en fri man men flyr till huset och husbonden understår sig att icke utlämna honom, då tage man en tjänare och husbonden erlägge för honom 12 grivnor. Men om sedan den slagne mannen finner honom, då prygle man honom[2].

XVII. Men den, som fördärvar ett spjut eller en sköld eller ett klädesplagg och börjar vilja behålla det

---

[1] Klubbärare, motsatt svärdbärare.

[2] Variant ur en yngre samling: så förordnade Jaroslav, att han skulle dräpas; men sönerna förordnade efter honom om mårdar (böter i mårdskinn) eller ock att prygla den lössläppte eller att taga en grivna mårdskinn såsom bot.

hos sig, så skall man taga fäet från honom. Men om det förgicks, i det han började förkasta det, då har han att betala med fä, så mycket, som han skulle givit därför.“

Även vid allra första påseendet falla både likheter och olikheter mot den svenska landskapsrätten i ögonen. I dråpsaker står den ryska rätten kvar på blodshämndens ståndpunkt, och i avseende på olagligen avhänd egendom står den på självtäktens. Till bådadera kan man spåra motsvarigheter dels i landskapslagarna, dels i det nordiska rättsskick, som ligger straxt bakom dessas kodifikation. I VGL I kvarstår självtäkt, 'nam' för privatfordran, men förutsätter, att krav gjorts gällande i grannarnas närvaro. För vissa böter är det förbjudet, Mdr 3, § 4. I SkL nämnes det vid ett par tillfällen såsom ett avskaffat institut, och i ÖGL upplyses, att avskaffandet inom denna lags giltighetsområde skett under konung Knut (Eriksson). — Några bestämda slutsatser rörande de två rätternas släktskap kan dock knappast byggas härpå, ty i nästan varje primitiv rätt torde väl den enkla lösningen, att den starkare tar sig sin rätt, ha haft giltighet.

Bland olikheter faller genast i ögonen, att den ryska lagen uppräknar så många samhällsklasser, medan t. ex. VGL ju i princip blott känner den frie och trälen, jämte de naturliga övergångsstadierna frigiven och ättledd. Här ha naturligtvis de nya förhållandena i den nordiska kolonin haft det avgörande inflytandet. Den jämförelse, som synes vara den fruktbaraste, och åt vilken jag vill ge det största utrymmet, är emellertid jämförelsen av bötesbeloppen.

För dråp stadgar den ryska lagen 40 markers bot. Alldeles samma belopp möter ofta i nordiska lagar för svårare saker. I Västgötalagen är det häradets bot, då detta försummar att göra sin plikt med hänsyn till dömd dråpare (Mdr 1). Även i andra lagar förekommer 40-marksboten ofta för svårare saker, t. ex. i Hälsingelagens Manhælghisbalk. Att 40 marker i ÖGL tidigare — före inträffade myntförsämringar — utgjort maximibot, tyckes

framgå av det ofta återkommande uttrycket *fult ok fjæðærtiught*. För mandråp stadgar Upplandslagen 40 markers bot till arvingen samt en tredjedel av detta belopp till konungen och likaså till häradet. Upplandslagen är redigerad på en tid, då myntvärdet redan ansenligt fallit; det är troligt, att en ökning av nominella beloppet ägt rum. Har ursprungligen saksökandens del på i VGL vanligt sätt varit lika med konungens och häradets, så blir ju summan 40 marker. I Östgötalagen är 40 marker boten för ättledd, utlänning och strykare (Drb 10 & 13) och dessutom för stympning ('afhug', Vm 5 följ.). Närmast den ryska rättens belopp kommer VGL I, som stadgar i allt 39 marker (12 ättebot, 9 till saksökanden, 9 till konungen och 9 till alle män)[1]. Då man besinnar, att ätteboten skulle uppdelas både på dråparens och den dräptes ätt, så förefaller det ganska antagligt, att boten från början varit i allt 40, men att man förenklat det aritmetiska problemet genom att sätta som dividend det lätthanterliga talet 12 i stället för det svårbehandlade 13.

Gå vi till misshandelsbrotten, så finna vi i både VGL I och Russkaja pravda en uppdelning på två kategorier, som vi för korthetens skull och med bortseende tills vidare från de olika indelningsgrunderna indela i kvalificerade och okvalificerade misshandelsbrott. För den senare kategorien är i Ryssland boten 3 marker, för den förra 12 marker, oavsett ytterst svåra fall, då boten blir lika med boten för dråp. I Västgötalagen är förhållandet här rätt egendomligt, och vi skola närmare undersöka det.

Tremarksbot är i VGL I ytterst vanlig. Den har av mig antecknats för följande saker: för försummelse i avseende på den av biskopen utsatta vigningsdagen pliktar socknen tre marker (Kb 2)[2]; präst, som försummar att anmäla, att altarsten lossnat, likaså (Kb 5), för dråp eller

---

[1] Att få en föreställning om markens verkliga värde är mycket svårt. En ledning erbjuder stadgandena om skadestånd i VGL I Rb 9 samt 12, då Fragm. medtages. Här är marken = 2 nötkreatur. Mansboten svarar alltså mot en hjord på 80 dylika djur.

[2] Stället blott bevarat i VGL II men säkerligen oförändrat.

misshandel i kyrka eller på kyrkogård bötes till biskopen tre marker (Kb 3 & 12), för försummelse att hålla kyrkogärdesgård pliktas tre marker (Kb 13), för olaglig förrättning i annans socken pliktar präst tre marker (Kb 16), för olycksfall med dödlig utgång t. ex. vid kvarnhjul bötar ägaren tre marker (Mdr 15), träl och frälsgiven bötar tre mark för sår (Saram 6); för sår *'gulfa mælli'* pliktas, då det skett av våda, tre marker, om det icke går mitt igenom, då boten fördubblas (Vs 1); för misshandel av egen äkta maka pliktas i vissa fall tre marker (Bard. 4); för obefogad horsanklagelse mot egen hustru pliktas tre marker (Gb 5). Dessutom äro en del skadeersättningar bestämda till (högst) tre marker (Kb 7, Kb 8).

Med tremarksboten konkurrerar emellertid en tvåmarksbot, som får en del rätt underliga beteckningar. Så t. ex. stadgas i Mdr 1, § 3 för den, som umgås med en fridlös dömd 'Tre marker . . heta tre och äro två, 16 örtogar i varje treding'. Till samma summa kommer man i Mdr 3, där det heter 'för närvaro (vid dråp) äger saksökanden en örtug och fem öre, likaså konungen och likaså häradet'. I fråga om sår, tillfogat 'sydlänning eller ängelsman' och likaså frigiven, stadgas i Saram 5: de äge i bot en örtug mindre än 11 öre och konungen en örtug och fem öre. Summan blir även här 2 marker, därav saksökanden har $^2/_3$ och konungen $^1/_3$, varemot allemansboten efterskänkts 'var bonde efterskänkte den andre sin rätt'. Med olika uttryckssätt, dock vanligast under rubriken 'trenne sextonörtugar' förekommer tvåmarksboten: för misshandel (utan sår) mot engelsman eller sydlänning (Bard. 2), för skällsord (där hednalagen krävde envig! Rb 5), för handrån (Rb 6), för tredska i betalande av skuld (Rb 7), för 'fearföling' (Rb 8), för upplöjande av 'gräsväg' (Jb 12), för olaga stängsel (Jb 13), för uppbrytande av råmärken (Jb 19), för vägrad husransakan (Þb 6), för olagligt 'tak' (Þb 9), för en mängd förseelser mot annans egendom, särskilt grannelagsförseelser (Fs 1, 4, 6 samt Fb 3).

Man har väl av gammalt haft klart för sig, att trenne

sextonörtugar var en bot, som ursprungligen utgått med tre marker men av någon anledning blivit nedsatt, rabatterad. Om skälet för nedsättningen har dock, så vitt jag vet, icke någon övertygande utredning lämnats. Jag tror, att det svenska myntets historia lämnar en förklaring, som i avseende på enkelhet tillfredsställer rimliga anspråk. Under större delen av 1100-talet saknade Sverge eget mynt. I stället ha grannlandens mynt haft användning. Både i Norge och Danmark var emellertid myntet till följd av de oändliga tronstriderna svårt försämrat. 'Då gick kopparmynt över hela Götaland' säger VGL:s biskopslängd. I Danmark gällde myntet $^1/_3$, i Norge $^1/_2$ av nominella värdet[1]. Emellertid kom Knut Erikssons fredsperiod. Konung Knut ville arbeta upp utrikeshandeln, och ett medel därtill var präglandet av de mynt av 'överdådigt fin halt', som i stor myckenhet funnits i svensk jord. Man har antagit, att mark penningar nu blev lika med mark silver. En sådan övergång blev dock rätt besvärlig i vissa avseenden. Bl. a. innebar den en två- eller tredubbling av en mängd böter, som kunde anses för rena ordningsböter. Det låg nära till, att detta skulle rättas, och rättelsen föreligger i den så ofta återkommande bestämmelsen om böter, som kallas tre marker och äro två, eller m. a. o. tre sextonörtugar. Det är därvid karakteristiskt, att alla böter till kyrkan utgå med det orabatterade beloppet. Kyrkan framställde nog de en gång bestämda sakörena som en gåva åt Gud, den där icke kunde återkallas.

Om vi nu återställa de äldre, orabatterade beloppen, så få vi samma böter för 'okvalificerad misshandel' i VGL I och Russkaja pravda. VGL räknar hit sådana sår, som tillfogats av våda och icke gå mitt igenom kroppen Vs 1, den räknar också dit sår, tillfogat utomsvensk man (Saram.

[1] Bevisställe för Danmark är dels SkL. I, 95 (= II 65), dels den urkund, som anföres av Hauberg, Kgl. Danske Videnskab:s Selskabs Skrifter, 6:e række, Histor. og Filos. avd., V, 3; s. 14 (= 322). För Norge är beviset de förhandlingar, som 1164 fördes mellan Erling Skakke och ärkebiskop Eystein, Snorre, Magnus Erlingssons saga, kap. 21.

5), likaså misshandel av egen hustru. I ÖGL utgår boten för av våda avhuggen tumme eller de fyra övriga fingrarna med i allt tre mark samt läkarelön, som här i motsats mot förhållandet i den ryska lagen är till beloppet fixerad till halv mark (Vm 18). I Uppland gällde ett 'fullsår' i köttet tre mark (Mhb 24).

För sådana misshandelsbrott, som vi kallat kvalificerade, kräver den ryska lagen 12 markers bot. I VGL I ha vi ett motsvarande fall i Bard. 1; där stadgas åtta örtugar och fem marker (åt målsäganden), en örtug mindre än 11 öre åt häradet och sistnämnda belopp åt konungen. Summan blir 8 marker, så fördelade, att konungen och häradet få sins emellan dela den ena tredjedelen, medan målsäganden får två tredjedelar. Men vi frapperas genast av de brutna talen, som icke gärna kunna vara ursprungliga. Antaga vi, att här skett en reducering efter samma grunder som vid tremarksboten, så komma vi till en summa av tolv marker, alldeles samma belopp, som Jaroslavs rätt stadgar. Och även de särskilda delarna komma då att utgöras av naturliga belopp, 8 marker till saksökanden, 2 till häradet och 2 till konungen. 12-marksboten är i våra lagar icke så synnerligen vanlig, men ett typiskt fall finnes i ÖGL, där det meddelas, att Birger Jarl låtit höja konungens *þokkæbot* från 12 till 40 marker.

Genom en hypotes, som näppeligen kan sägas vara långsökt, ha vi således ur västgötalagens stadganden kunnat läsa fram en bötesskala, som med de tre graderna 3, 12 och 40 marker, är fullständigt identisk med den ryska rättens straffskala. Det lider väl intet tvivel, att denna straffskala var gemensam för stora delar av Sverge vid övergången från hedendom till kristendom, eller vi kunna ju — för att med all reservation anknyta till traditionen — säga för både Lumber's lagar och Viger Spa's flockar[1].

[1] Böter för misshandel stipuleras redan i den traktat med grekiske kejsaren, som slöts år 912; de sägas utgå 'efter russisk vedtægt'

Beträffande indelningen av misshandelsbrotten gå VGL och Jaroslavs rätt skarpt i sär. I VGL är huvudindelningsgrunden avsiktligheten och därnäst kommer graden av skada. Den ryska lagen lägger till grund en konventionell uppfattning om vad som innebär större skymf. Här ha vi emellertid en intressant parallell i SkL. Andreas Suneson uppställer i sin latinska bearbetning av denna ett särskilt begrepp 'fustis' (stör), vilket sammanfattar sådana tillhyggen, vilkas användande innebar större skymf. Härom säger Andreas: 'en större vanära plägar följa den, som blivit slagen med spö, än den, som blivit sårad med ett sår, därför kräver rätten, att denna rättvisligen dömes, som svårare än ett kroppsligt sår, och att den, som fått stryk, tillerkännes större upprättelse än den, som blivit sårad'[1].

I nästföljande avdelning uppräknas, vad som räknas för fustis. Han uppräknar spö, käpp och klubba (jfr pravdas käpp eller påle), yxhammare (jfr baksidan av klingan), samt slutligen 'gladium vaginatum' ett svärd med skida (jfr svärdet utan att ha dragit det). Stället är en utvidgad kommentar av stället om *stangæhog* i den forndanska texten[2]. Böterna äro emellertid här icke fyrdubblade som i den ryska rätten utan tvådubblade (från tre mark penningar = en mark silver, till sex mark penningar = två mark silver). Redan härav synes vara klart, att Andreas bevarat ett gammalt stadgande. Och detta intryck stärkes ytterligare av en blick i ÖGL. Här erfara vi, att i en mängd fall boten för misshandel är tre marker. Men en allittererad formel i Vaðæmal 19 stadgar sex marker för hugg *'með hornum ælla hiæltum, stangum ælla stafrum'*.

Den slående överensstämmelsen mellan

---

med 'fem litrer silver'. (Smith, Nestors russiske krønike, 1869, s. 37.) Om litran såsom tidigare, var 327 gr., och marken såsom senare c. 215 gr., så blir bötesbeloppet här ungefär 4 marker silver. Den genom diplomatisk förhandling uppkomna överenskommelsen behöver naturligtvis icke innehålla något ryskt bötesbelopp.

[1] Skl. II, 65, slutet; jfr 66.

[2] Skl. I, 95.

Ostgötalagen, Skånelagen och Jaroslav's rätt visar, att Skånelagens stadgande om *stangahog*, sådant detta utvecklas av Andreas Suneson, är ett gammalt och gemensamt stadgande.

Utöver dessa likheter, som låta hänföra sig till i ett flertal fall genomförda principer, äger den ryska lagen en del mera enstaka bestämmelser, vartill motsvarigheter kunna uppvisas i svenska landskapslagar. Jag skall räkna upp de viktigaste i den ordning, de möta.

1. I III finna vi en slående likhet med stadganden i gamla nordiska lagar. Med dessas anda i det hela överensstämmer, att man ger indicierna så bestämt företräde framför vittnesbeviset, låt vara, att det senare just i detta stadgande får en bredare plats, än man eljest är van vid att finna. Av svenska stadganden bör först jämföras det, som möter i VGL I, Bard. 5:

*Far maþær vaþæ hug, værþær hvarti blat ællær bloþukt, þæt kallær svartæ slagh; a eki ræt a.*

Stället talar i motsats mot det ryska blott om slag av våda, men det kan misstänkas, att detta är ursprungligt, då stället icke står i Vådasårsbalken utan i Slagsmålsbalken. Bortser man från införandet av begreppet våda, så är ju överensstämmelsen så gott som fullständig. En ännu närmare parallell i sak till det ryska stadgandet och på samma gång en nästan fullständig parallell i uttrycket till det västgötska möter man i Gulathingslagen, kap. 21:

*Ef maðr kallask losten væra oc er hvarke blárr ne bloðogr oc ero eigi vitni við, þa hever hann skamt loget a hendr ser. Þar a engi maðr rett a; þat heitir svarta slag.*

Slutligen förekommer uttrycket *svarta slagh* i ÖGL, där det emellertid på grund av senare, närliggande missförstånd kommit att betyda slag, som framkallar blånad. Det ryska stadgandet överensstämmer ytterst nära med den grundform, som kan tänkas bakom såväl det västnorska som det östgötska och det västgötska.

2. I VII likställas vissa arter av stympning med dråp i avseende på böternas belopp. Detsamma gäller Skånelagen, ovan anförda ställe.

3. XII innehåller det slag av *fornæmi*, som VGL I anser för det mest typiska, nämligen att rida utan lov på annans häst. Boten är densamma, dock i vår redaktion av VGL rabatterad.

4. XIII ger anvisning på *laghæ lezn* alldeles i överensstämmelse med VGL I. Det framgår av XV, att leznen skall gå till tredje man liksom i VGL I. Fristen för den fortsatta behandlingen är 5 dagar; jfr enligt ÖGL: *fæmt* i vars ställe VGL har sjunättingen, där väl veckan medverkat.

5. Det avgörande av 12 män, som vi möta i XIV, har en motsvarighet i Hälsingelagens stadgande, t. ex. ÆB 6 om i horsäng dräpta:

*Fællæ þem XII mæn, liggi baþæn ogild; skiæræ XII mæn þem, som dræpin æru, þa fællis þæn til hundræþæ markær sum drap.*

Bestämmelsen i den ryska rätten är ytterst kortfattad, men den ger intryck av att man har för sig en bestämmelse om en verkligen ransakande nämnd liksom i Hälsingelagen och Upplandslagen. Det vore onekligen intressant, om man kunde få bevis för att detta institut hade en historia, som kunde föras tillbaka ända till omkring år 1025. På här företedda fakta kan den i varje fall generaliseras blott till det östsvenska området.

Ett par rent språkliga likheter kunna i förbigående påpekas. Det i fl. III förekommande uttrycket blå eller blodig är mycket vanligt i fsv. och förekommer t. ex. i VGL, SmL. och HälsL. Då i I de närmaste släktingarna uppräknas, så sker det först så, att båda sidorna nämnas, fader son o. s. v. Senare nämnes blott det ena ledet. Alldeles liknande är förhållandet i VGL I, Gb 8, § 1. Vid dessa överensstämmelser är kanske dock icke stor vikt att fästa.

En mycket skarp motsättning råder mellan Jaroslavs rätt och våra landskapslagar i avseende på tjuvens behandling. Hos våra fäder här i Norden var tjuven den mest föraktade och hatade av alla brottslingar. Även för helt små stölder miste han 'hud och öron', och det nor-

mala straffet var i alla landskapsrätter döden genom hängning. I Jaroslavs rätt finna vi blott förpliktelsen att återställa det stulna och därtill erlägga en helt ringa bot. Även i de yngre fortsättningarna är det på samma sätt; dock stadgas där uttryckligen, att om tjuven sätter sig till motvärn och blir dödad, så ligge han ogill. Då denna bestämmelse återfinnes redan i 912 års traktat, så har den väl gällt även under Jaroslavs tid, ehuru den icke kommit att inflyta i hans skrivna lag. — Det milda straffet för stöld är emellertid ingalunda gammalt. Äldre källor lämna upplysningar, som visa, att även här tidigare följts rättssedvänjor, som stodo de nordiska mycket nära. I 912 års traktat tillerkännes uttryckligen den bestulne rätten att binda tjuven, alldeles på nordiskt sätt. Och när så den arabiske författaren Ibn Fadhlan från sin resa år 921 el. 922 berättar, att tjuvarna hos 'Rhus' på hans tid blevo hängda, så är överensstämmelsen fullständig [1]. Den nordiska rättsuppfattning i frågan, som vi möta i våra landskapslagar, kan med hjälp av källorna för Rysslands historia dateras tillbaka ända till ett århundrade före Jaroslav.

Detta är, vad jag trott, att man skulle kunna hämta ur Jaroslavs ryska rätt utan kännedom om ryskan. Jag hoppas, att det lilla, som så kunnat sammanföras, skall kunna vara forskningen i våra landskapslagar till något gagn. Lyckligast vore, om dessa rader — eventuellt genom sina brister — kunde intressera någon därtill kompetent person till att företaga en närmare granskning av urkunden med det fullständigare inträngande i dess mening, som blott kan ske, då den studeras på grundspråket och helst med textkritisk apparat [2].

---

[1] Thomsen, Ryska rikets grundläggning, s. 40.

[2] Till Goetz' alldeles nyligen utkomna arbete 'Das Russische Recht' har jag ej kunnat taga hänsyn, då boken ej varit mig tillgänglig.

# Annalstudier.

Av *Nat. Beckman.*

---

I sin förträffliga edition av de isländska annalerna har G. Storm infört en undersökning rörande källorna till de uppgifter, som innehållas i samma annaler. Enligt denna är det huvudsakligen tre slags uppgifter, som möta i annalerna:

1) uppgifter, som hämtats ur utländska annaler; de flesta af dessa härstamma för äldre tider ytterst från Ekkehard av Aura's Chronicon universale eller Sigibert av Glemboux's annaler;

2) uppgifter, som kalkylerats efter sagorna; då de isländska sagorna berätta händelserna år för år, kan man ju, om man har en eller annan fast hållpunkt, med tämlig säkerhet räkna ut kronologien i dess övriga delar, åtminstone några år framåt och bakåt;

3) uppgifter, som direkt härstamma från anteckningar, gjorda samtidigt med händelserna själva.

Det är uppenbart, att det är den sistnämnda gruppen av uppgifter, som bestämma annalernas värde, och i stort sett kan man även därefter beräkna tillförlitligheten av den isländska traditionen och historieskrivningen även i åtskilliga andra stycken. Huvudintresset knyter sig därför till den frågan: I hur stor utsträckning kunna vi återföra de isländska annalernas uppgifter på samtidiga självständiga annotationer?

Det svar, som av Storm (s. LXX) ges på denna fråga, är ganska negativt. Han finner i sagorna själva från deras bättre och äldre tid inga spår av annalistiska uppgifter, och han sluter därav, att annaler icke funnits förr än inemot 1200-talets slut. Resultatet är, att de annalistiska uppgifterna äro antingen rätt värdelösa såsom tillgängliga i sina primärkällor eller ock rätt otillförlitliga.

Ehuru vi filologer av icke norsk-isländsk nationalitet ofta äro benägna att tillvita våra norska och isländska kolleger en alltför stor godtrogenhet gentemot de isländska källorna till nordens äldre historia, så har jag icke kunnat underlåta att fråga mig, om icke här kritiken gått väl långt. Kronologi är ju i alla händelser den muntliga traditionens avgjort svagaste punkt, och då vi ibland finna överraskande goda kronologiska uppgifter rörande enskilda händelser, så vill man gärna fråga sig, om icke dessa härröra från samtida uppteckningar. Närmast tänker jag på uppgifterna om Heklas eruptioner, den första vid år 1104. Vid detta år berättas om ärkestolens upprättande i Danmark. Denna händelse var ju upptecknad på många andra håll. Vidare berättas om biskop Jóns invigning för stolen i Hólar. Så slutligen om hårt väder, som inträffade i Tyskland, så att många människor omkommo i Fulda. Det är ju möjligt, att Heklas eruption blivit ihågkommen i samband med någon isländsk händelse, men rätt nära ligger att tänka på någon anteckning om detta märkliga faktum i och för sig. Sak samma gäller om den andra eruptionen, som antecknats vid d. 20 jan. 1158.

Heklas eruptioner ha ju från vår synpunkt det värdet, att vi vid dem slippa att räkna med utomisländska uppteckningar. Men vi sakna alla möjligheter att kontrollera dessa uppgifter, vi ha icke och kunna icke få någon annan källa, med vars hjälp vi kunna vare sig verifiera eller vederlägga annalernas uppgift; den står alldeles isolerad.

En annan omständighet kom mig att tänka på tillvaron av förlorade annalistiska anteckningar. De isländ-

ska annalerna äro i behandlingen av det kronologiska systemet synnerligen omsorgsfulla. Vart tionde år utföres med romerska siffror. Mellanliggande år betecknas icke så, de betecknas dels med sin söndagsbokstav, dels med den bokstav, som efter ett särskilt system jämte en förut eller efteråt satt punkt betecknar påskterminen. Man har härigenom vunnit fördelen att få ett beteckningssätt, som är lättare utskrivet och som framför allt är mindre utsatt för felskrivningar och lättare att kontrollera än beteckningen rätt och slätt med romerska siffror. När islänningarna upptogo de två bokstavsserierna, låter sig icke bestämma. Däremot är det en annan sak, som synes låta sig bestämma. Brate har i 'Nordens äldsta tideräkning', Södermalms allm. läroverks årsberättelse år 1908, sökt göra troligt, att den speciellt nordiska tidräkningen fastställts vid år 1152, efter Nikolaus av Albano's besök i Norden. Detta skulle ge en god förklaring därpå, att de isländska annalerna icke räkna sin solcykel från Kristi födelse eller något annat år, som kunde ur internationell synpunkt falla sig naturligt, utan, som det förefaller helt godtyckligt, från år 76 efter Kristus. Det besynnerliga försvinner, om man tänker på början av den solcykel, som man var inne på, då Nikolaus var i Norden. Denna börjar efter det isländska systemet år 1140. Året är mycket lämpligt: det har söndagsbokstaven GF, det har gyllentalet 1, konkurrenten 1 och epakten 0. Tänker man sig alltså, att en kronolog någon gång under 1100-talet skulle välja en lämplig utgångspunkt för en specifikt nordisk cykelberäkning, så finner man, att ett lämpligare år icke kunde väljas. Brate's teori stödes synnerligen väl av den beräkning av 'talbyrdingen', som vi finna i annalerna, men som han icke åberopat.

Då systemet och annalskrivningen i det följande följas så nära åt, så förefaller det rätt rimligt, att de gjort så även tidigare. Det är frestande att antaga, att man redan på 1100-talet, sedan det kronologiska intresset blivit väckt genom Ares mönstergilla undersökningar, lagt upp

kronologiska anteckningsböcker, vilkas innehåll vi kunna återfinna i annalhandskrifter från de följande århundradena.

Icke heller på denna väg lät sig emellertid någon visshet vinna. En tredje metod måste försökas. Annalerna innehålla en hel del uppgifter om astronomiska förhållanden. Och här är en noggrann kontroll möjlig. Särskilt sedan Oppolzer i historieforskningens intresse utgav sin stora Kanon[1], är det jämförelsevis lätt att få hithörande uppgifter ställda i sin rätta belysning. Då denna ovärderliga källa förut icke tillgodogjorts, skall jag ur densamma hämta några upplysningar. Metoden för mitt arbete medger, att samtidig hänsyn tages såväl till de isländska annalerna som till vissa svenska och danska (och ryska), vilkas uppgifter samtidigt kunna belysas.

År 733 antecknas i Annales Lundenses[2] en förmörkelse med följande ord: 'Eclipsis solis facta est XVIII Kalendas Septembris circa horam tertiam ita ut pene totus orbis obscuritate quasi nigerrimo horrendo (scuto) videretur esse cooperatus'. — Denna anteckning kan ju icke vara gjord i Norden. Oppolzer's karta ger klart besked om förmörkelsens förlopp. Den började ute i Atlanten, be-

---

[1] Oppolzer, Th. v., Canon der Finsternisse, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Mathematisch-naturwissenschaftliche Klasse, bd 52, Wien 1887. Oppolzer framhåller i sitt förord, att månteorierna ännu icke nått en sådan fullkomning, att icke en eller annan korrektion i de gjorda, rent matematiska beräkningarna kunde vara på sin plats. Det framgår dock, att de ifrågasatta korrektionerna ur vår synpunkt knappast kunna hava någon betydelse. Emellertid har Ginzel i Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften, bdd 88 och 89 underkastat Oppolzer's uppgifter en revision, däri han företrädesvis begagnat det av medeltidsannalerna bjudna materialet. Vi taga i det följande vid behov hänsyn även till Ginzel's uppgifter. — Även till månförmörkelser kunde hänsyn tagas, men de erbjuda icke tillnärmelsevis så stort intresse för annalkritiken. Uppgifterna om kometer ha vi kollationerat med Pingré's stora Cométographie (1783—94), men denna kollationering har icke givit resultat av större räckvidd.

[2] Av äldre utgivare kallade Annales Esromenses. De äro utgivna dels hos Langebek, dels i Monumenta Germaniæ historica, Scriptores XXIX (bäst).

rörde tidigt på dagen Englands sydkust, gick igenom Tyskland ungefär utefter 50:de breddgraden, hade sin middagspunkt vid Krim och gick in i Asien. — Anteckningen om denna förmörkelse kan härstamma från England eller Tyskland. Ginzel's material ger tydligt vid handen, att en av Bedas fortsättare är källan[1].

År 880 finnes i flere isländska annaler antecknad en förmörkelse, dels på latin, dels på isländska. Den isländska texten lyder: Sól varð myrk a niunda tið dags, sua at sa stiǫrnur á himni. Jämför man detta med Oppolzer's karta, så finner man, att vid det nämnda året ingen förmörkelse ägt rum. En sådan har ägt rum år 885, men den kan icke avses, då den hade sin middagspunkt i Finland och 'vid nionde timmen' var synlig långt inne i Ryssland. En annan ägde rum d. 29 okt. *878*. Den hade sin middagspunkt strax söder om Island och var total i Reykiavik, men den har naturligtvis icke blivit antecknad där[2]. Däremot passerade den England och senare Danmark på eftermiddagen. Förmörkelsekurvan har gått fram utefter Tysklands östersjökust, men anteckningen stämmer ordagrant med texten hos Sigibert av Glemboux. Det kan anmärkas, att just det parti, där vi nu röra oss, är delvis felaktigt på ett par år i de isländska annalerna. Så t. ex. sättes kejsarna Ludvigs död till 876 och 880 i stället för 879 och 882.

År 1030 inträffade en förmörkelse, som är märkvärdig i nordens historia. Dess verkliga datum var d. 31 aug., men den har av traditionen, först av Sigvat skald, som vid tillfället var i Rom, förlagts till d. 29 juli, då Olov den helige föll. Förmörkelsen hade sin middagspunkt i norra Grönland och passerade sedan norra Norge på eftermiddagen. Vissa källor ange tiden från Miðmundi (kl. $^1/_2$2 ungefär) till nón (kl. 3). Den var central strax söder om Trondhjem. — Snorre har i detta fall förts på villo-

---

[1] Det är efter denna, som vi korrigerat texten.

[2] Ginzel antager vid sina kalkyler, att de isländska annalernas uppgift bero på isländsk uppteckning. Detta är naturligtvis icke tänkbart.

spår av sin genomförda princip att ge skaldevisorna vitsord. De äldre källorna, t. ex. Ágrip, ha icke uppgiften om samtidighet mellan slaget och förmörkelsen.

Vid år 1091 (6599) antecknar Nestorskrönikan: 'Samma år var det ett tecken i solen, som om den skulle förgås, och det blev så litet kvar av den, att den var som en måne (d. v. s. en månskära). Det var andra timmen på dagen, den 21:a dagen i maj månad'. — Förmörkelsen i fråga var ringformig, började i norra Afrika, gick över Svarta havet in i södra Ryssland, där den bör ha varit synlig tidigt på morgonen. Dess middagspunkt låg i norra Sibirien. Att Nestorskrönikan för denna tid bygger på klosteranteckningar har ju icke betvivlats. Beskrivningen stämmer noga med det utseende, som förmörkelsen bort ha, då den observerats från Kiev, som låg något utom centrallinjen.

År 1124 förekom en förmörkelse, som hade sin middagspunkt vid Norges västkust, ungefär i trakten av polcirkeln, denna har gått betydligt norr om Island, och den fortsatte över nordligaste Sverge och mellersta Finland inåt Ryssland och Centralasien. Den har således icke kunnat upptecknas på Island, utan då den blivit ihågkommen, så har det skett på grund av norsk tradition. Som partiell har den varit synlig både i England och Jerusalem. Dess datum var d. 11 augusti. Det är denna förmörkelse, som av Snorre m. fl. användes för att bestämma tiden för 'Kalmar leding'. Sigurd Jorsalafares 'korståg' till Småland [1]. Detta säges ha ägt rum sommaren före 'det stora mörkret'. Att vi här ha en nordisk uppgift är alldeles säkert. Vi äro ju också inne på Ares tid.

År 1131 skall enligt 3 isl. annaler (Res., Höjer, Gotsk.) en förmörkelse ha ägt rum d. 30 mars. Två andra förlägga den till 1132 utan datum (Ftb. Lǫgm.). Oppolzer's karta visar en förmörkelse, som haft sin middagspunkt vid Grönlands sydspets och sedan strukit fram över Is-

---

[1] Ágrip, sp. 89; Frisianus, I, 298, Hkr., Sig. m. fl:s saga, kap. 27 (28).

lands västland, tills den ett stycke norr om Nordkap gått in över norra Ishavet. Den ägde rum just d. 30 mars. Denna är av stort intresse, emedan man icke har att välja på någon annan uppteckningsort än just Island, ty den har icke varit synlig i något annat land, där romerskt alfabet och juliansk kalender varit kända.

1137 skall enligt tre svenska annaler ha varit 'tenebre' Ginzel anser, att följande år avses, ty 1137 inträffade ingen förmörkelse.

1140 antecknar den engelske kronisten William av Malmesbury m. fl. en förmörkelse vid d. 20 mars. Den passerade enligt Oppolzer's karta Engelska kanalen på eftermiddagen och försvann sedan över nordligaste Tyskland. 1140 års förmörkelse har varit synlig i nuv. Sydsverge; den upptages med rätt år och på en dag när rätt datum i Necrologium Lundense. Likaså förekommer den på rätt år i Annales Danici Colbazenses. (Monumenta Germaniæ historica, scriptores 29, s. 175.) Det felaktiga året (1137) har kommit till de svenska annalerna från Annales Lundenses[1]. Den felaktiga dagen, 'quadragesima', som detta år inföll d. 25 februari, härstammar från Wilhelm och återfinnes i de flesta danska och svenska annaler. På Island har denna förmörkelse icke varit synlig, och man har icke i annalerna ur utländska källor upptagit den. Detsamma gäller en av de mest observerade förmörkelser, som förekommit i mellersta Europa, förmörkelsen d. 1 aug. 1133, om vilken Ginzel anför 78 mellaneuropeiska anteckningar.

1157 anteckna flere isl. annaler (Reg., Ftb., Lǫgm.) 'myrkrit mikla'. Någon förmörkelse kan detta icke vara. Möjligen en vulkanisk företeelse i samband med Heklas kort efteråt inträffade andra eruption[2].

---

[1] Se Monumenta Germaniæ historica, Scriptores 29, 204.

[2] Jfr anteckningen från 1349, Storm, Isl. ann., s. XVII: Elldz upquoma su siounda i Hecklu og myrkur sua mikit, ad engin sa vegu um middigi. 'Mörkret' och eruptionen behöva för övrigt icke ha ägt rum på olika år, ty den senare ägde rum d. 20 januari 1158, vilket datum efter somliga på 1100-talet brukliga kronologiska

År 1184 anteckna isländska annaler (Ftb., Reg. Skalh.) en förmörkelse 'Myrkr um Suðrlond'. Den avsedda förmörkelsen inträffade den 1 maj *1185*. Den strök fram på eftermiddagen över norra Skottland, berörde Norges sydspets och gick över Västergötland och Östergötland in i Ryssland. Annotationen är, om man bortser från det genom avskrivarnas oaktsamhet felaktiga året, påfallande korrekt, den visar, att vi icke ha att göra med en vanlig mekanisk öfverflyttning ur en utländsk annal. En sådan var ju heller icke behövlig, ty vid den tiden, strax efter Magnus Erlingssons död, hade man väl reda på händelserna i Viken, där konung Sverre just då synes ha vistats.

År 1187 antecknas en förmörkelse i svenska och danska annaler [1]. Den danska förlägger den till samma dag som Jerusalems fall, d. v. s. d. 2 okt. Den verkliga dagen var emellertid d. 3 sept., och vi möta således här en förvanskning av traditionen av alldeles samma slag som beträffande Olov d. heliges död och 1030 års förmörkelse. 1187 års förmörkelse strök fram över Sverge i riktning från nordväst och hade sin middagspunkt i trakten av Kalmar. Kombinationen med Jerusalems fall torde ha gjorts i Norden, ty i Jerusalem var denna förmörkelse icke total. De nordiska annalerna tala om en svår 'pestilentia', däri överensstämmande med bömiska och polska annaler.

1191 antecknar den engelske historikern Camden en förmörkelse 'kl. 10 f. m.'. Den inträffade d. 23 juni och hade sin middagspunkt i Tyskland. Den var icke total, Camden säger också blott, att stjärnorna voro synliga. Har icke berört Norden och icke blivit där antecknad [2]. 1194 inträffade en förmörkelse, vars middagspunkt låg rätt nära i nv om Island. Den har där, så vitt man kan se, icke blivit antecknad.

---

system hänfördes till 1157. Originalet har räknat nyår d. 25 mars. Annalisten har flyttat den daterade uppgiften om eruptionen och låtit den odaterade om 'mörkret' stå kvar.

[1] Lundaannalerna; Cod. Holm. B 17.

[2] De engelska källorna (7 st.) upptagas hos Ginzel, 88, 722 följ.

1226 skall en förmörkelse ha inträffat vid middagstid enligt Annales regii och Ftb. Här föreligger ett påtagligt fel för 1236. Se vid detta år.

1229 upptaga Sigtunaannalerna en solförmörkelse. Strinnholm bygger därpå sin kronologi för slaget vid Olustra. Men 1229 års förmörkelser synas icke ens ha berört norra halvklotet. Här är fel för 1230.

1230 upptaga dels de danska Lundaannalerna, dels en svensk annal en solförmörkelse. Denna har börjat på morgonen i sydliga England, gått som total igenom hela Sverige ungefär utefter linjen Göteborg—Haparanda och vid middag hunnit till polartrakterna. Dess datum var d. 14 maj, en tisdag. Lundaannalens uttryck 'in die dominico' hör till förm. 1263, som inträffade Dominici dag.

1236 upptager Skalh. en förmörkelse, Eclipsis solis viða um Island þat sumar. Lǫgm. och Gotsk. utesluta ortsbestämningen men ge rätt datum. Solförmörkelsen i fråga strök fram på förmiddagen norr om Island, hade sin middagspunkt i Lappmarken. Den inträffade d. 3 aug. och var inte total. En uträkning skulle antagligen visa, att den icke varit synlig i södra Island.

1240 upptages en förmörkelse i Lundaannalerna. Det måste vara fel för *1241*. Detta år d. 6 okt. inträffade en förmörkelse, som hade sin middagspunkt ungefär vid Stavanger och sedan strök fram över Danmark inåt Tyskland-Österrike.

1262 upptages i Flatöboken en förmörkelse, 'Myrkr sva mykit, at fal sól'. De pålitligare annalredaktionerna (Reg., Skalh., Lǫgm.) ha densamma d. 5 aug. *1263*. Denna dag förekom även en solförmörkelse, som hade sin middagspunkt norr om Grönland, centrallinien strök över Skandinavien utefter linjen Trondhjem—Kalmar ungefär. Den är antagligen först antecknad i Norge; Lǫgm. säger, att den skett i Bergen.

Slutligen upptaga ett par svenska annaler en förmörkelse d. 22 mars 1270 [1]. Den skall ha börjat ungefär

[1] Cod. Holm. B 17, Sigtunaannalerna.

vid första timmen. Vid den tiden och på den dagen gick en förmörkelse över norra Italien för att sedan fortsätta inåt Österrike-Ryssland. Den har aldrig varit synlig i Norden, och dess upptagande beror på överflyttning klostervägen av någon anteckning, gjord troligen i Bologna.

Vi ha här samlat en del uppgifter från tiden före 1300. De synas lämna rätt goda exempel på olika typer av uppteckningar. Ett och annat kan ju vara vunnet genom de beriktiganden och bestyrkanden av vissa data, som givits. Långt viktigare är dock frågan om annallitteraturens karakter i det hela och dess källor. Vi skola söka besvara den i vad det angår de isländska annalerna [1]. En total solförmörkelse är ett storslaget skådespel, och då den uppfattas som ett järtecken eller ett förebud, gör den naturligtvis ett synnerligen djupt intryck. Men dess detaljer bli snart förflyktigade, om de stå isolerade. Om den icke upptecknas eller icke ihågkommes i samband med en eller annan historisk händelse, så blir den av de följande generationerna snart alldeles bortglömd, åtminstone vad datum, tid på dagen och dylikt angår. Ur denna synpunkt skola vi något se på de ovan behandlade uppgifterna.

1030 års förmörkelse intager en särställning. Den ihågkoms såsom ett järtecken med anledning av Olof den heliges fall, och den blev besjungen av Sigvat skald. Någon särskild uppteckning av denna behöva vi icke antaga. Den blott i Norge och på fastlandet i övrigt synliga förmörkelsen 1124 har heller icke blivit antecknad, åtminstone icke på Island. Den har icke kommit in i annallitteraturen. Annalisterna funno inga brukbara uppgifter, varefter vare sig förmörkelsen eller Kalmar leding kunde dateras.

Helt annorlunda är det med förmörkelsen av år 1131. Denna finnes i annalerna med rätt datum, vilket vore

---

[1] De svenska annalernas osjälvständighet framgår särskilt av anteckningarna vid 1187 och 1270.

alldeles omöjligt, om en anteckning icke skett. Och det kan i själva verket icke förvåna, att en total förmörkelse, som med all sannolikhet iakttogs av Are Frode, hans båda biskopar och prästen Sämund, också blev på något sätt annoterad. Vi ha påpekat, att överflyttning från en engelsk eller fastlandseuropeisk annal icke kommer i fråga, då denna förmörkelse icke var synlig på Europas fastland eller i England. Med hjälp av 1131 års förmörkelse kunna vi säga, att åtminstone en samtidig uppteckning, gjord detta år på Island, blivit i våra annalhandskrifter bevarad.

Frågan är om anteckningar av samma art gjorts under följande tid. Anteckningarna om eruptioner av Hekla tala ju i sin mån för inhemska uppteckningar. Och i det hela se vi, att uppgifterna om förmörkelser nu äro oberoende av de i Europas kulturländer gjorda. Då förmörkelserna icke voro synliga på Island, så bli de antingen förbigångna såsom förmörkelserna av år 1133, 1140 och 1191, eller ock upptagas de men förses med korrekt ortsbeteckning, given från isländsk synpunkt, t. ex. 1185.

Om vi alltså komma till ett delvis annat resultat än Storm, så återstår att söka förklara bort det, som för honom utgjort bevis. Jag tror, att detta utan alltför stor svårighet låter sig göra. Sagorna lämna icke årtal, emedan den från muntlig berättelse stammande sagostilen icke älskade årtalens prosa. Det är tänkbart, att en författare som Snorre känt årtal och använt dem för stoffets ordnande och ändå icke tagit dem med. Hans bok var ett skönlitterärt verk och i skönlitteratur älska vi ännu icke årtal. Det bjöd mindre emot att sätta det datum, som betecknade de årliga själamässorna än att sätta ut årtalet.

Jag tänker mig saken så. De påsktabeller, som vi ha att förutsätta såsom ett nödvändigt komplement till calendaria perpetua av Vallentunakalendariets typ, lämnade alltid något utrymme kvar för en kort anteckning om en eller annan mycket viktig händelse eller ett och annat riktigt stort järtecken. Sådana annoterade påsktabeller, vilkas anteckningar haft släktskap med dem, som gjorts i vårt Vallentunakalendarium, torde väl ha funnits

då några håll på Island. Det är de, som givit formen åt de annaler, som senare med utländskt stoff och med efter utländska mönster utvidgat innehåll, senare kommo till stånd.

Huru som helst tror jag mig ha bevisat, att de isländska annalerna från och med år 1131 bland sina källor ha inhemska uppteckningar, gjorda samtidigt med händelserna själva.

---

# Om allitterationen på v i fornisländskan.

Av *Erik Noreen.*

Gering har sökt visa upp[1], att i fornisländsk poesi, speciellt eddadikterna, *v* kan allitterera med vokal på samma sätt som *i̯* gör. Ur eddan anför han 17 fall som bevis på detta. Gering's åsikt tycks, som han själv yttrar, 'allgemeine zustimmung gefunden haben'. Sijmons t. ex. anser saken så pass säker, att han i sin eddaupplaga upptagit konjekturer, som basera sig härpå[2]. Brate säger i sin lärobok Fornnordisk metrik (1898): 'Medljudande *i*, uti texterna vanligen tryckt *j*, och medljudande *u*, uti texterna tryckt *v*, allitterera äfven med andra vokaler'[3]. Något tveksammare uttalar sig Sievers[4]: 'In alten liedern der Edda scheint auch, wiewol sehr selten, alliteration von *v* (d. h. *u̯*) auf vocale vorzukommen'. — Emellertid har Mogk[5] opponerat mot Gering's åsikt och anser sig[6] ha nedbragt de skenbart säkra exemplen till 10 stycken. I sitt svar på Mogks artikel[7] anser Gering

[1] Paul-Braune's Beiträge XIII, 202 ff.
[2] Se t. ex. Grm 39² och Hm 28³.
[3] a. st. s. 30.
[4] Altgermanische metrik § 18, 2, anm.
[5] Indogermanische forschungen XXVI, 209 ff.
[6] a. st. s. 216.
[7] Zeitschrift für deutsche philologie XLII, 233 ff.

blott 6 såsom 'absolut sicher'. Antalet 'säkra exempel' har sålunda minskats från år till år. Sex exempel är naturligtvis alldeles för litet att bygga på, och härtill kommer, att även av de sex kvarstående flertalet genom nära till hands liggande emendationer torde kunna avlägsnas, om man så vill. De äro följande[1]:

1) Ls 2[4] *mange's þér í orþe vinr*

Här torde ursprungligen i stället för *í orþe* ha kunnat stå *í mále.*

2) Ls 10[1] *rís[tu] þá, Víþarr, ok lát ulfs fǫþor*

Här ligger det mycket nära till hands att anta, att i stället för *ulfs* stått *vargs* eller kanske snarare *vitnes.*

3) Ls 36[4] *ok esa þó óno verr*

Läs *vǫ́no*? Eller allitterera *esa* och *óno*?

4) Od 15[2] *hana kvaþ óskmey verþa skyldo*

Två ändringar äro redan föreslagna till denna vers, vilka båda ge vanlig allitteration: *valmey* (Finnur Jónsson[2]) och *skialdmey* (Vigfússon[3] och Golther[4]), av vilka den förra är bäst ur metrisk synpunkt.

5) Þrkv 28[3] *svaf vætr Freyia átta nǫ́ttom*

Vers 26[3], med vilken denna vers korresponderar, lyder:

*át vætr Freyia átta nǫ́ttom*[5].

Kan man ej våga anta, att skalden för att kunna bibehålla parallellismen mellan verserna, avstått från allitteration i den senare?

6) Härefter återstår endast den interpolerade versen Gþr II 20[1] *Valdarr Dǫnom meþ Iarizleife.*

---

[1] Jag citerar efter Sijmons' eddaupplaga, dock med utbyte av *j* mot *i*, och använder samma förkortningar av eddadikternas namn som Gering i sin Vollständiges wörterbuch zu den liedern der Edda.

[2] Eddalieder II, Halle 1890.

[3] Corpus poeticum boreale I, 311.

[4] Studien zur germanischen sagengeschichte, München 1888, s. 26.

[5] Gering anser helt naturligt, att även denna vers bör läsas: *át vætr Freyia átta nǫ́ttom.*

Utan tvivel är det en tillfällighet, att i de fyra första exemplen ett *v* är bortfallet framför den allittererande vokalen. Av exemplen äro de tre första ur Lokasenna, det fjärde ur Oddrúnargrátr, alltså ur dikter som tydligen tillhöra eddans yngre och också allmänt så betraktas. Det förefaller därför mycket osannolikt, att man här bör läsa *vorþe, vulfs, vóno* och *vóskmey*. Av samma åsikt är Gering[1]. — I fråga om två verser ur Lokasenna, $2^4$ och $36^4$, torde även en annan möjlighet böra framhållas, nämligen att vi här ha att göra med formel- eller citatartade uttryck, övertagna från äldre tid, då *v* ännu kvarstod före *o*. Lokasenna är ju även för övrigt rik på dylika reminiscenser från äldre dikter[2].

Vidare är det anmärkningsvärt, som Mogk också i korthet påpekat, att medan *i̯* nästan undantagslöst allittererar med vokal, så allittererar *v* lika undantagslöst med sig själv. Så finner man exempelvis i Vǫlospǫ́ intet exempel på *v* : vokal, men följande rad exempel på *v* : *v*:

*viltu at ek, Valfaþer, vel fyr telia* $1^{3}$
*vas þeim vǽtterges vant ór golle* $8^{2}$
*vǫlo velspaa vitte ganda* $22^{2}$
*knǫ́tto vaner vígskǫ́ vǫllo sporna* $24^{4}$
*af veþe Valfǫþor: vitoþ enn eþa hvat* $27^{4}$, $29^{4}$
*sá vítt ok umb vítt of verǫld hveria* $30^{3}$
*sá valkyrior vítt of komnar* $31^{1}$
*stóþ of vaxenn vǫllom hǽre* $32^{3}$
*vǫ́ Valhallar: vitoþ enn eþa hvat* $34^{4}$
*ver velglýioþ: vitoþ enn eþa hvat* $35^{4}$
*sleit vargr vera: vitoþ enn eþa hvat* $39^{5}$

---

[1] Beiträge XIII, 204 f.

[2] Jag erinrar exempelvis om verser som
*fete ganga framarr* $1^{2}$
*sigtíva syner* $1^{4}$, $2^{2}$
*vergiarnasta vesa* $17^{2}$
*ógott of gala* $31^{2}$
*unz of riúfask regen* $41^{2}$
*fyr nágrindr neþan* $63^{4}$.

*veþr ǫll válynd: vitoþ enn eþa hvat* 41$^4$
*vindǫld, vargǫld, áþr verǫld steypesk* 45$^5$
*veggbergs víser: vitoþ enn eþa hvat* 48$^4$
*Víþarr, vega at valdýre* 54$^2$
*vé valtíva: vitoþ enn eþa hvat* 62$^4$
*vindheim víþan: vitoþ enn eþa hvat* 63$^3$.

I fråga om *į* är förhållandet alldeles omvänt. Följande exempel på *į*: vokal har jag antecknat:

*ek man iǫtna ár of borna* 2$^1$
*iǫrþ fanzk æva né uphimenn* 3$^3$
*ámǫ́tkar miǫk, ór Iǫtonheimom* 8$^4$
*aurvanga siǫt til iǫrovalla* 14$^4$
*eþa ǽtt iǫtons Óþs mey gefna* 25$^4$
*en annarr gelr fyr iǫrþ neþan* 43$^3$
*ymr et aldna tré, en iǫtonn losnar* 47$^2$
*gnýr allr iǫtonheimr, ǽser 'o á þinge* 48$^2$

Mot denna rad kan man som exempel på *į* : *į* blott ställa versen

*snýsk iǫrmongandr í iǫtonmóþe* 50$^2$,

vilken enstaka vers inte är märkvärdigare än en vers som Þrkv 26$^1$ och 28$^1$

*sat en alsnotra ambǫ́tt fyrir,*

där *a* allittererar med *a*.

Alldeles enahanda är förhållandet i Þrymskviþa, varifrån G e r i n g tagit ett av sina 'absolut säkra' exempel. Frånsett hans exempelvers allittererar även här *v* alltid med *v*. Exemplen äro följande:

*vreiþr vas [þá] Vingþórr, es vaknaþe* 1$^1$
*mik veizt verþa vergiarnasta* 12$^4$
*visse vel fram sem vaner aþrer* 14$^2$
*vígeþ okr saman Várar hende* 30$^4$

Däremot allittererar i Þrkv *į* alltid med vokal:

*réþ Iarþar burr umb at þreifask* $1^4$
*es enge veit iarþar hverge* $2^3$
*[ok] fyr innan kvam iǫtna heima* $5^3$
*hví 'st einn komenn í iǫtonheima* $6^2$
*átta rǫstom fyr iǫrþ neþan* $7^2$
*unz fyr útan kvam iǫtna heima* $8^2$
*vit skolom aka tvau (tvǽr) í iǫtonheima* $11^4$, $20^3$
*ef ek ek meþ þér í iǫtonheima* $12^5$
*þegar mono iǫtnar ǫ́sgarþ bua* $17^3$
*ók Óþens sunr í iǫtonheima* $21^4$
*øxn alsvarter, iǫtne at gamne* $23^2$
*ok fyr iǫtna ǫl fram boret* $24^2$
*es orþ of fann viþ iǫtons mále* $26^2$, $28^2$
*svá vas óþfús í iǫtonheima* $26^4$, $28^4$
*inn kvam en arma iǫtna syster* $29^1$
*drap ena ǫldno iǫtna systor* $32^1$

För övrigt, om *v* allittererar med vokal i *vǽtr* : *átta*, så måste allitteration *alltid* inträda mellan *v* och vokal. Härigenom få vi t. ex. följande inkorrekt byggda verser:

*visse vel fram sem vaner aþrer* Þrkv $14^2$
*monk auk meþ þér ambǫ́tt vesa* Þrkv $20^2$
*Urþ héto eina, aþra Verþande* Vsp $20^3$
*sa nam Óþens sunr einnǽtr vega* Vsp $33^4$
*es Óþenn ferr viþ ulf vega* Vsp $53^2$
*hvar gazt[u], Vølundr, víse alfa* Vkv $14^4$, o. s. v.

Godkännes detta resonemang, är naturligtvis närmast endast bevisat, att *v* ej allittererar med vokal. Huruvida detta sedan med nödvändighet medför, att *v* måste ha varit frikativa, såsom M o g k anser, är en annan sak. Man kanske också kunde tänka sig saken på följande sätt. På den tiden då det ännu hette *earn* eller *eafn*, allittererade dessa ord naturligtvis med andra, som började på vokal. När de sedan blevo *įárn* och *įafn*, kan man på grund av poetisk tradition fortfarande ha låtit dem allitterera med

ord på vokal[1], i synnerhet som det skulle ha blivit ganska besvärligt att låta *i̯* blott allitterera med sig själv. Orden på *i̯* äro nämligen ej talrika. Av de i eddans poetiska partier förekommande orden träffas endast följande mer än 10 gånger[2] vartdera: orden på *iafn-* (12 ggr), *iarl* (13 ggr), *iór* (med sammansättningar; 20 ggr), *iǫforr*, *iǫrþ* (med sammansättningar) och *iǫtonn* (med sammansättningar). — En parallell till detta är allitterationen *h* + vokal : *h* + *u̯*:

> ***h**eyr nú, Loke! **h**vat ek nú mǽle* Þrkv 2[2]
> ***h**verfa af **h**imne **h**eiþar stiǫrnor* Vsp 57[2] o. s. v.,

ehuru det antas, att framför vokal *h* betecknar 'hauchlaut', men framför *u̯* kvarstod på urgermansk ståndpunkt som spirant (*'ch'*) — 'wenigstens in den meisten gegenden'[3].

Vidare bör framhållas, att man ingenting vet om tidpunkten, då i ord som *iafn*, *iárn* stigande diftong inträdde. Wadstein har antagit[4], att man ännu i fornnorska homilieboken från 1200-talet skulle ha att göra med fallande diftonger *io*, *iu*, och det kan i detta sammanhang förtjäna att erinras om att ord sådana som *liá*, *siá* i eddadikterna måste läsas *lea*, *sea*.

Alldeles annorlunda är förhållandet med orden på *v-* (*u̯-*), som endast undantagsvis uppstått av *u* + vokal (t. ex. *várr* av **úarr*[5]).

---

[1] Jämför härmed Sievers' uttalande (Altgermanische metrik, § 18, 2, anm.): 'Im nordischen ist auch alliteration der unsilbischen *i* (*i̯*, *j*) der aus älteren fallenden diphthongen hervorgegangenen steigenden diphthonge *ja*, *jǫ*, *já*, *jó*, *jú* (urspr. *ea*, *eo* u. s. w.) mit silbischen vocalen gestattet, z. b. *ék man jǫtna / ár um borna*, vermutlich weil hier, in älterer zeit wenigstens, noch derselbe einsatz herschte wie bei den silbischen vocalen'.

[2] enligt Gering's Vollständiges wörterbuch.

[3] Noreen, Altisländische grammatik[3], § 38, 2.

[4] Fornnorska homiliebokens ljudlära, s. 123.

[5] Noreen, a. a. § 128 b.

# Dulgadråp.

## En språklig-rättshistorisk undersökning.

Av *Hjalmar Lindroth.*

---

Att de fsv. lagarnas *dulghadrap* ännu ej fått en fullt tillfredsställande förklaring, torde litet var erkänna. Åtminstone torde man vara villig därtill i fråga om det formella. Med avseende på betydelsen känner man sig kanske stå på något säkrare mark; man menar rätt allmänt (jfr nedan), att det är fråga om 'fördolt dråp' (Schlyter, Gloss.), d. v. s. 'av okänd gärningsman förövat dråp' (så med smärre variationer ända sedan Loccenius, Lex. juris, 1651).

Det är påtagligt — och därom är man också medveten —, att denna översättning vilar på antagandet av ett närmare eller fjärmare samband med verbet *dylia* 'dölja'. Kan ett sådant inte upprätthållas, svävar också betydelsen i vida fältet — tills vi kunna finna en bättre anknytning. Det förra är nu också efter min övertygelse omöjligt — det senare låter sig däremot väl göra.

Såsom stöd för sammanhanget med *dylia* har man åberopat formen *duladrap*. Men den har enligt min mening vitsord blott för hur man i senare tid uppfattade ordet. Den beror på en folketymologisk omtydning — nära till hands, som jag skall visa —, men som intet röjer av den ursprungliga innebörden. Och det är den jag här till en början vill söka komma åt. Sedan har visst också omtydningen sitt stora intresse.

Men först en kort kritik av i senare tid framställda åsikter. Den nyss redan avvisade förklaringen har i våra dar av Tamm, Etym. ordb., formulerats så: *dulgha-* 'är en nominalform sl. m. *dölja* (jfr i s. bet. fsv. *duladrap*): måhända snarast neutr. i svaga formen till ett fsv. adj. **dulugher* el. dyl.'? Noreen är (Aschw. Gr. § 340, Anm. 3) alternativt benägen att gilla denna lösning, dock tänker han (ehuru med stor tvekan)[1], på det fsv. adj. *dulugher* som verkligen antagits vara styrkt, nämligen på ett så lydande ställe i Kon.-styr.: Medh wilioghum, röntom nännoghom ok oräddom mannom, skal man siker stridha, ok ey medh räddom *dulghom* och tvähugha mannom. Noreen översätter 'gleichgültig' (jfr noten nyss). Söderwall, som alternativt med tvekan föreslår *dulgher* såsom rätt uppslagsform (jfr Rydqvist, SSL 6, 82), anser ordet betyda detsamma som *dol*, varmed torde åsyftas bet. 'dåsig, trög, slapp, liknöjd'. Denna mening kan verkligen numer stödjas genom östsv. dial. *dolo(gär)* 'dåsig, trög' Vendell, Ordb. öv. östsv. dial.[2]. Om inte den syntaktiska parallellismen i satsen här krävde ett adj., kunde man också tänka på det subst. *dolgher (dulgher)*, som finnes i no. dial. *dolg*, m. 1) Klump, Knude, tykkere Punkt paa Traad eller i Tøi 2) en lad Person, Lediggjænger[3]. Aasen. Den senare bet. styrkes ytterligare av Ross, som dessutom från andra trakter anför formerna *Daalge, Dölje*, m. 'lang, slap, lad Person'.

---

[1] De båda frågetecknen gälla väl också tillvaron av adj. i fråga, liksom dess betydelse.

[2] Jfr Hultman, Hälsingelagen, sid. 41, not 2.

[3] Det är möjligt, att blott den första bet. egentl. tillkommer detta *dolg* och att denna sista beror åtm. på påverkan från annan stam, näml. från just det *dul-, döl-,* som vi funno i det östsv. adj. (Om man så vill, kan man säga, att det egentl. föreligger en sammansmältning av två skilda ord.) Ty det är utan tvivel i den stammen som bet. 'slö, dåsig' hör hemma. Samma källa har den av Rietz uppgivna bet. 'trög, overksam menniska' hos sv. dial. *dödolger*. Formellt sett är detta den mask. motsvarigheten till *dödölja*. Också hos detta finns en liknande bet., likaledes först inkommen genom yngre anknytning till ord med stammen *dul-*. Ursprungl. hör *dödölja* nämligen till en helt annan grupp, varom nedan (s. 8, n. 3).

Men hur man nu från en sådan betydelse skall kunna förklara *dulghadrap*, ser jag inte [1].

Tamm tänkte sig dock ett *dulugher* med en bet. 'fördold' l. dyl. Även om ett sådant kan tänkas ha funnits, är emellertid berättigandet av en svag neutralform i en sammanställning *dulghadrap* synnerligen omtvistligt, åtminstone för så tidig period.

Hur man på annat sätt skulle kunna formellt förena stammen *dulgh-* med *dylia-*, förstår jag inte. Och i det följande hoppas jag kunna visa, att det inte finns något som helst reellt skäl att anstränga sig därmed.

Säve, Snorre Sturlesons Yngl.-Saga, s. 34, n. 1, tänkte på samband med isl. *dolgr* 'fiende', och översatte 'fiendedråp'. Utan närmare tolkning upptogs denna tanke, med reservation, av Siljestrand, Ordböjn. i Västmannalagen 1, 24, och har såsom första (osäkra) alternativ beaktats också av Noreen, anf. st. Men kravet på en tillfredsställande mening har också denna tolkning blivit skyldig.

Ovan är antytt, att formen *duladrap* utan tvivel ger oss en smula besked om vad ordet för en senare tids lagkunnige betecknade; nämligen just vad etymologerna velat finna däri: dråp av okänd upphovsman — eller något sådant. Och säkerligen kunna flera lagställen framdragas till stöd för en sådan betydelse. Dock icke, så vitt jag kan begripa, just det ställe, vilket såsom det äldsta och för de övriga säkerligen förebildande [2] måste tas till utgångspunkt vid en kritisk granskning: Upplandslagens Manhælghis B. 8.

---

[1] Hultman's annorlunda motiverade försök (anf. st.) till anknytning med *dulugher* kan jag inte finna lyckat. — Lika litet bli vi nog hjälpta genom det av Ihre, Dial.-lex från Vrml. o. Dal kända *dolg* 'stor, ansenlig', som också användes av Dahlstjerna (Hesselman i Spr. o. stil 7, 232). Detta torde stå i samband med det nyss nämnda no. dial. *dolg* (i bet. 1).

[2] Naturligtvis talar jag därvid inte om de åt oss bevarade hdskr. Därvidlag måste vi ju numer röra oss med yngre tal i fråga om UplL.

Där läses i huvudkodex: Wærþær man wæghin ok slæghin .j. gatum. ok j. hiörþlötum [i] öknum. ællr almæningium kirkiu mællum. ællr kiöpungæ. han ær gildær at tiughum fiurum. þæt hetir *dulghæ drap.* Att banemannen måste vara okänd för att det skall kallas *dulghadrap*, säges alls inte; tvärtom förutsättes strax efteråt, att hundaret kan finna honom 'innæn nat ok iæmlængæ'. Det motsatta fallet — att banemannen förblir okänd — träder däremot vida mer tillbaka i texten. Det enda som ens pekar däråt, är att hundaret ålägges 'botum uppe haldæ', om han ej anträffas inom den nämnda fristen. Även om det nu inte är orimligt, att dråpet kunde benämnas efter sakläget under den (stundom dock kanske rätt korta, i alla händelser på förhand oberäkneliga) tid som föregick dråparens eventuella tillrättaskaffande, så är dock att märka, att alla dessa mer detaljerade bestämmelser komma först efteråt, först sedan det för *dulgadråpet* konstitutiva redan nämnts. Och dit hör då ingenting om hemligheten, annat än vad som nödvändigt är förbundet med dråparens frånvaro vid upptäckten — om nu detta ord skall användas; ty det förtjänar också påpekas, att det i den definierande satsen ej är tal om något 'fynd': 'wærþær man wæghin ok slæghin .....' heter det rätt och slätt.

Man kunde då vilja se det väsentliga i första satsens lokalitetsbeteckningar, såsom innebärande en begränsning för *dulghadrapet* till vissa platser. Detta är såtillvida riktigt, som efteråt med klara ord dådets förövande inom låsta hus undantages. Men lika tydligt synes mig, att (redan här) intet undantag göres för övriga privata lokaliteter. Till den första allmännare bestämmelsen fogas direkt denna specificering: e. hwar þæt liggær utæn tomptæ ra. ærræt lik ok undæt ..... (anakolutiskt:) liggær lik innæn tomptæ ra. ærræt ok undæt ..... Och allt detta faller under *dulgadråp*. Blott icke inom låsta dörrar: det är *mord*[1]. — Ängsöhandskriften visar ingen avvikelse.

[1] Detta står utan tvivel i något sammanhang med den samgermanska terminologi, enligt vilken undandöljandet av liket på mer l. mindre svåråtkomligt ställe var för *mord* väsentligt.

Vända vi oss till Södermannalagen, ställer sig saken däremot på annat sätt. Där läses MB XXII i huvudkodex: Kan lik hittæs ærrat oc vndat i scoghum. a lötum. æller a wæghum. kirkiu æller cöpstaþa mællum. oc hittis engin þen dræpit hawer. þæt heter *dula drap*. Således ett uttryckligt villkor är, att dråparen inte anträffas. Därmed stämmer det bra, att det här heter *duladrap*. En omtydning i sak, som naturligtvis redan förut kan ha ägt rum — antagligen redan hos UplL:s avskrivare[1] —, har här satt frukt i en omgestaltning av ordet. Icke desto mindre förutsättes också här i det följande, att hundaret kan skaffa fram banemannen. Och därför är det möjligt, att 'hittis' o. s. v. ovan egentligen syftar blott på upptäcktstillfället och ögonblicken därefter. — Cod. Havn. bjuder inte på någon avvikelse som här har betydelse.

I Dalalagen heter det MB 5: Warþir man dræpin aa bolstaþi manna. bolstaþa men sculu bana finna innan naat oc iamlanga. hitta þe han þa . . . . . Hitta æi innan naat oc iamlanga. bötin bolstaþa men tolf markir. þæssa boot takir kunungir wp þæt hetir *dulgha drap*. Här är det däremot ganska klart, att dråparens inte blott tillfälliga uteblivande, utan undankomst för framtiden fattas såsom för *dulgadråpet* konstituerande[2].

Nästan ännu tydligare är detta slutligen i MEL DrVl. XXVIII. Det heter nämligen där: Nu kænnis ængin viþer drapit, ok ængin varþer ok laghlika til bundin innan

---

[1] *dylghæ* i flockens rubrik torde visa det (skrivningen *dylgha* också i Västmannalagens Cod. C, se Siljestrand 1, 24). Vore detta det urspr., skulle det heta **dylghia (-iæ)*. Det är påverkan från *dylia* o. dithör. Sammanställningen av *sporgiæld* och *dulghæ drap* MB 10, 3 kan, redan för den som blott höll sig till UplL:s avfattning, åtminstone ha lagt en sådan omtydning ganska nära.

[2] Hälsingelagen och Västmannalagen, de återstående landskapslagar (utom den här betydelselösa, unga VgL V) där ordet förekommer, äro ej användbara för mitt syfte, dels därför att ordet blott finns i rubriken och därför är till sin räckvidd obestämbart, dels beträffande HälsL därför, att stället blott finns i den förlorade hdskr. som legat till grund för uppl. 1609.

nat ok aar, æfter þet drapit var giort; þa ær hæræþe sakt aat fyritighi markum, vtan hæræþe sannan drapæræ vise. Þet heter *dulgha drap*.

Sedan vi nu följt förskjutningen av begreppet *dulgadråp* till den nuvarande användningen, återvända vi till det äldsta lagstället. Vad är det då som här kan sägas vara konstituerande för *dulghadrap*? Det innehålles, utom i den förut omnämnda — vidsträckta — lokaliseringen av brottet, i tvenne olika, men varandra närstående uttryck, båda tveledade; nämligen i *wæghin ok slæghin* och i det något längre fram (se ovan s. 4) tre gånger kommande *ærræt ok undæt*[1]. Båda äro på olika sätt genom rim sammanhållna och ange sig redan därigenom såsom hörande till det urgamla godset[2]. Och vad det senare av dem beträffar, det som i UplL kan synas ha fått en mindre avgörande roll, så intar i stället just det i SörmlL, liksom i HälsL, en framträdande plats. Båda uttrycken ha uppenbarligen av ålder varit förknippade med begreppet *dulghadrap*.

Det för *dulgadråpet* väsentliga var från början sålunda främst det, att en person blivit dräpt därigenom att honom tillfogats verkliga öppna sår. Han skulle vara *væghin ok slæghin* d. ä. 'slagen till döds', hans lik *ærrat ok undat* d. ä. 'visande sår, vilkas utseende vittnade om att de voro tillfogade med skarpa vapen'. Då det var dessa sår som just skulle bevisa, att den döde med våld bragts om livet, och icke till äventyrs dött en naturlig bråddöd, skulle ordet kunna fattas såsom 'dråp konstaterat genom tillvaron av (öppna) sår'. Visst inte alla dråp hade nämligen med sår att skaffa. Går man från början igenom flockrubrikerna i UplL:s MB, finner man just nämnda en hel del dråp, där detta icke gällde eller behövde gälla: *bakvaþæ-*, *handwärka-*[3], *afallz-*, *forgærningæ-drap*, och så-

---

[1] Det förtjänar särskilt att påpekas, att dessa sammanställningar icke återkomma, då genast efteråt talas om fynd av lik i låst hus (mord).

[2] Bevarandet av den gamla bet. hos ordet *ärr* visar i sin mån detsamma.

[3] Så, utan tvivel riktigt, hdskr. E. Ängsöhdskr. har Handwærkia, till *-værki*.

som ett naturligt led i kedjan kommer så *dulgha-drap*; såsom ett ännu naturligare visserligen, om efter de övrigas analogi första leden också där anger dödsorsaken (jfr antagandet nyss). Och kanske det äldst varit så.

Min positiva utredning har hittills i allt väsentligt varit reell. Då det nu gäller att formellt tolka ett så fattat *dulghadrap*, erbjuder sig blott en möjlighet att reflektera på; men den är så mycket mer tillfredsställande. Ordet bör förbindas med fhty. *tolc, tolg*, n. 'wunde, wundmal' = ags. *dolh, dolȝ*, ffris. *dolg, dolch*[1]. Detta ord lever ett starkt liv i äldre västgerm. språk, är särskilt ymnigt anträffat i ags. och ffris. Framförallt i det senare språket hade det ock sin plats i lagtexterna såsom ordet för 'wunde im weitesten umfange des wortes' (v. Richthofen, Wb.), som kan specificeras genom allehanda förleder. I Leges Frisionum (på latin) är ett helt kapitel överskrivet 'De *dolg*' (Monum. Germ. LL 3, 673). Då en kropp, som misstänkes ha undergått våld, skall juridiskt besiktigas, är det just *dolg* som är det sammanfattande uttrycket för den åverkan genom sår, som skall bära vittnesbörd (se t. ex. citaten hos His, Das Strafrecht der Friesen im Mittelalter, 276, n. 1 o. 2). Det passar bra också för våra lagtexter att i *dolg* se det allmännare uttryck, som specialiserades som *är(r)* och *und*.

Sammansättningen *dulghadrap* har visserligen inte någon direkt motsvarighet i frisiskan. Men den stående förbindelsen *dath and dolch* 'dråp och sårande' är till sin innebörd alldeles analog (jfr His, anf. arb. 265).

Inte häller i nord. språk är *dulgadrap* den enda resten av ordet. Det är identiskt med isl. *dolg*, n. 'Fiendskab'[2]

[1] Grundbetydelsen synes vara 'slag', √*dhelgh*, se senast W. Havers i IF 28, 194 o. cit. litt. — Om det got. *dulgs (dulg?)* 'skuld' (märk: ej 'blodskuld') bör direkt förbindas därmed, är ovisst. Troligen är det slav. lån (Kluge i Pauls Grdr.[2] 1, 324, Grimm, Rechtsaltert.[4] 2, 159), trots Meringer i IF 18, 320, Havers anf. st. o. cit. litt. Man har ock tänkt på keltiskt ursprung (Arbois de Jubainville i Mém. de la société de ling. 7, 293 f.).

[2] Man märke, att fhty. *tolc* i en glossa återger lat. (ack.) *livorem* (se Graff 5, 420), som betyder 'missundsamhet, avund, förtal'.

och nära släkt med det ovan berörda, bättre styrkta *dolgr*, m. 'Fiende' [1]. En avledning föreligger i *dylgja*, f. 'Fiendskab, Uvenskab' Fritzner [2]. Något af försåtligt och hemlighetsfullt har möjligen sedan gammalt legat i ordstammen. I alla händelser träder detta fram i de hithörande yngre västnord. orden. Så i nyisl. *dylgja*, f. 'Hemmelighed, Tvivl' Thorkelsson, Suppl. 4, *dylgjur*, f. pl. 'sermones obliqvi, cum animo infenso, tvetydige ord, fremsagte i vred Hu enten som Bebrejdelser til den man taler med eller for at gjøre tredie Mand mistænkt' Haldorsen [2], 'insinuation, innuendo; suppressed enmity' Zoëga Ísl.-enzk orðabók; *dylgjuþoka*, f. 'mystisk Taage' Thorkelsson, Suppl. 3; adj. *dylgjuleg(u)r* 'suspectæ fidei, mistænkelig, ɔ: som ikke er at tro eller stole paa' Haldorsen, 'uklar, mørk' Thorkelsson sist a. st. Kanske denna biton i betydelsen också funnits i det östnord. ordet [3]. Och den kan då i någon mån ha bidragit till förskjutningen av betydelsen i *dulghadrap* hänemot det centrala i stammen *dul- (dylja)*.

En sammanfattning av de för denna omtydning betydelsefulla momenten skulle då te sig så: 1) Frånvaron av banemannen, i alla tillfällen (som lagarna förutsätta) vid likets anträffande, ofta också en tid framåt, eller för beständigt. 2) Den formella likheten med *dylia*, betydelsefull i samma mån som den rätta anknytningen med **dulgh*

[1] Annorlunda om detta Noreen, Urg. lautl. 95. Jfr dock föreg. not.

[2] Man jämföre härmed den sid. 7, n. 2 nämnda fhty. betydelsen.

[3] Inte häller där är ju stammen i övrigt okänd. Vi ha där ordet *dödölja*, fsv. *dyddylghia* 'spöke'. Det är betydelsen av 'ett fientligt (o. mystiskt) andeväsen' som ligger till grund. Betydelsen 'trög och lat kvinna' o. dyl. (Rietz) beror på det sidoinflytande som berörts s. 2, n. 3. — Karlevi-stenens *tulka* kan inte tjäna som östnord. belägg. Men det har ändock sitt intresse, om det — som jag tror — bör fattas som n. *dolg* (annorlunda Söderberg o. Brate, Öl. run-inskr. Reg.). — Såsom frisiskt lån tror jag inte, trots frisernas obestridliga betydelse i uppsv. bygder, att *dulgh* 'sår' behöver fattas. Möjligen utgör rotstavelsens *u* ett hinder för lån. På sådant kan man dock tänka, om man finner dubbelheten *dulgh* — *sār* (utan påvisbar betydelsefördelning) betänklig.

upplöstes med dettas död. 3) Måhända den nyss påpekade betydelsen av något hemlighetsfullt eller försåtligt redan i stammen *dulgh-*. Detta sista bör dock inte förmå oss att gå ända till begreppet *lön-* i *lönmord* (jfr Säve, anf. st.; också Ihre, Gloss. 339, talar om 'clanculum perpetrata' i sin definition)[1].

Götabygdernas lagar bjuda inte på något som fullt motsvarar ens begreppet *dulghadrap* (i dess älsta konstaterbara betydelse). Där behandlas på motsvarande ställen dels sådana fall, där det redan förutsättes att det är dråp utan att bevismedlet för dettas konstaterande antydes (VgLI Md 14, 2 f., VgLII Dr XXVIII ff.; jfr äv. ÖgL Dr XI), dels tvärtom sådana, där uttryckligen — i överensstämmelse med allmänt germansk rättssedvänja i en mängd besläktade fall — påbjudes en undersökning, huruvida den döde dött 'af sylt ok sot ok egh af mansz hand uærkum' (ÖgL Dr XII)[2].

---

[1] Däremot skulle man kunna tänka på att ordet delvis i senare tid kunnat fattas såsom 'förhemligat, ej (av gärningsmannen själv) uppenbarat dråp'. Man jämföre Dalalagens *dylsbot* 'böter som erlades av dråpare som ej genast tillkännagivit dråpet'. I den isl. rätten träder denna synpunkt också fram, men ett sådant dråp räknades i Grágás såsom *morð*, ej *víg* [se senast Merker, Das Strafrecht d. altisl. Grágás (1907), s. 68 f.].

[2] I själva verket svarar väl detta ställe också mot de uppsv. lagarnas bestämmelser om vad de mena med *mord*.

---

# Ytterligare till Rökstenens

huaʀfurniualtumạnurþi.

Av *Hjalmar Lindroth.*

I band II.8 av denna tidskrift har jag sökt för det här ovan anförda partiet av Rökstensinskriften förfäkta denna tolkning (s. 7 f.): '[det säger jag för det andra,] vem det var som gammal i makt tillintetgjorde (störtade, dödade) honom (eller: som fordom dödade honom i väldet)'. Jag fattade stället såsom syftande på Guds straffdom över Theoderik för hans våldsgärningars skull. Och i det följande säges Gud efter min tolkning också 'döma honom för hans brott'.

Min uppfattning vilade till sin formella del på antagandet av verbet *verða* i bet. 'tillintetgöra, döda'. Främsta stödet för en sådan betydelse var Atlamál 21 (22), där Wisén funnit den i raden *yrðak þik kvikvan.*

Nu har emellertid fil. mag. Eric Elgqvist meddelat mig en ny tolkning av denna eddavers. Han fattar *yrða* såsom uppkommet ur **yrgða*, pret. till ett **yrgja* < *u̯urȝian* = ty. *würgen.* Detta verb är ingalunda okänt på nord. område. Elgqvist hänvisar till artikeln *örja* hos Rietz 854 a, där betydelsen i första hand just uppgives vara 'strypa' och där redan Rietz själv riktigt antagit identitet med det ty. verbet. Från Östergötland anföres för övrigt formen *yrga.* Från västnord. har E. inte kunnat påvisa verbet (jfr härom nedan s. 4, n. 1), men hänvisar med rätta dels till no. dial. *yrgja*(?), f. 'en Ring af vredne Vidier, hvormed noget fæstes' Aasen, dels till isl. *virgill,*

*virgull* (med annat avljudsstadium) 'Strikke hvori Person hænges for at skille ham af med Livet' Fritzner[2].

Denna nya uppfattning synes mig mycket tilltalande. Detta särskilt, såsom Elgqvist själv framhållit, med hänsyn till talet om 'galgen' och 'hängandet' i det föregående. Det blir en enhetlig syn, om vi få fatta *yrða* som 'ströp' eller 'lade repet om dig' eller något dylikt.

Härigenom är onekligen ett viktigt stöd fallet för min tolkning av Rökstensstället; om jag nämligen ville vidbliva den just så som jag hittills tänkt mig den. Men den frågan inställer sig naturligtvis nu: kan det inte vara samma nya *yrði* också på Rökstenen?

Det kan ju ta emot att tänka på en betydelse 'strypa'. Man kan emellertid då fästa sig vid, att Rietz för detta, efter vad det vill synas inom Sverge specifikt götiska, verb *örja* också (från Halland) uppger en allmännare betydelse 'på ett våldsamt sätt döda'[1]. Den skulle ju passa förträffligt, jag hade då att i min tolkning blott göra ett enkelt utbyte av verb, men översättningen och uppfattningen kunde bli alldeles desamma.

Nu är dock den sist angivna betydelsen uppenbarligen — det visar också andra götiska ordförteckningar (t. ex. Linder, Allmogem. i S. Möre, Hof, Dial. vestrog., Kalén, Östg. Dial. ordl.) — ganska begränsad till sin förekomst och troligen först sent utvecklad[2]. Vi borde därför helst hålla oss i närheten av betydelsen 'strypa' — om vi alls skola tro, att inskriften verkligen har detta samma verb. Och det är enligt min tanke fallet[3].

Men med en betydelse åt det hållet blir det kanske svårt att såsom verbalhandlingens subjekt tänka sig Gud, den kristne eller en delvis hedniskt uppfattad, eller —

---

[1] Elgqvist nämner den också ur en handskriven ordlista från södra Småland.

[2] Jfr alldeles samma bet.-utveckling hos no. dial. *kverka* Aasen.

[3] Det formella behöver inte göra några svårigheter. ȝ-bortfallet — om det nu är fråga om ett verkligt sådant — är lika naturligt på östnord. botten, och det är väl möjligt, att en inf. *yrja* redan tidigt nybildats. I förbindelsen *rȝį* var ȝ förövrigt redan tidigt föga fast.

som jag föredrog (s. 8 f.) — Kristus. Och på denna punkt ser jag i själva verket nu en smula annorlunda på vad ristaren har att förtälja oss.

I min förra uppsats omnämnde jag (s. 10, n. 1) den version av Didrikssagans berättelse om Didriks död, enligt vilken djävulen i en hästs skepnad förde bort honom. Sambandet mellan detta och sägnen om Guds straffdom över Theoderik är mig för närvarande likgiltigt. Däremot kan jag peka på ett dokument av oomtvistlig pålitlighet, som visar, att åtminstone i norra Italien var gängse en berättelse om att en demon — eller avgrundsfursten själv — kom och hämtade Theoderik såsom sitt byte. Jag citerar ordagrannt vad som härom säges av Hodgkin, Italy and her invaders 3, 584: 'On the western front of the beautiful church of S. Zenone at Verona is a bas-relief representing a king hunting stags, and being himself on the point of capture by a demon with horns and hoofs [1], who, with a cruel grin on his face, stands waiting for his prey'. Nedanför bilden upplyses, att den framställer Theoderik. Hodgkin menar den vara från 1100-talet, kanske äldre [2].

Det är väl god grund att anta, att den onde andens rövande av Theoderik-Didrik (jag vågar inte här ge mig in på en boskillnad dem emellan) varit ett med sagan vida spritt drag (jfr n. 1). Och jag tror nu, att det just är härom vår ristare talar. Nu kan man visserligen inte säga, att demonen 'ströp' Theoderik. Men denna betydelse är en specialisering av en något allmännare, som bra kommer fram i den översättning, som Bosw.-Toller i första hand ger åt det motsvarande ags. *wyrgan* 'to worry (as an animal does)', således 'slita sönder, som ett vilddjur gör med sitt rov'. Rovdjuret rusar ofta på offrets strupe, och så ligger 'strypa' nära. Den mera ursprungliga betydelsen hos stammen kommer också bra fram genom en

---

[1] Skulle inte dessa 'hovar' ha givit anledning till 'hästen' bland germaner som ännu inte voro förtrogna med den kristne djävulens attribut?

[2] Hodgkin's något senare arbete 'Theodoric the Goth' (1891) har inte varit mig tillgängligt.

jämförelse med besläktade ord, för vilken jag hänvisar till Falk och Torp, Etym. wb., samt till J. J. Mikkola i Wörter und Sachen 2, 218. Särskilt ordet *vargr* förtjänar påpekas. För mhty. översättes *wurgen* av Lexer: 'an der kehle zusammenpressen, würgen; ersticken, erwürgen'. Och bland exx. äro några, som förtjäna uppmärksammas: so *mûz mich got wurgen* (Karlmeinet; alltså dock om Gud). *Der rise würget al,* die in die burc wolden gân. *Der tôt* het in umbfangen und *wurget in* auch gar (Laurin).

Jag menar, att det låter väl säga sig om djävulen, om vi hålla oss till Zenone-reliefen, att han står i begrepp att **u̯urȝian* Theoderik.

I de väsentligaste huvuddragen — särskilt i jämförelse med andras tidigare tolkningar — upprätthåller jag således min förra mening. Också så, att jag fortfarande läser *dømir hann of sakar.* Då nu subjektet för de båda verbalakterna måste vara detsamma, alltså den 'dödande' eller 'rövande' och den 'dömande' samma person, vill jag emellertid nu fatta *hverr* (eller *hvarr, hvāʀ*) såsom syftande på den onde, djävulen. Denne var det som bemäktigade sig hjälten och som också lät honom umgälla sina brott [1].

Min översättning, föga ändrad, blir alltså nu: 'vem det var som gammal i makt (eller: som fordom, då han, Theoderik, stod i sin fulla makt) [2] grep honom ('i sina klor') som sitt rov fjärran bland Hreidgoterna och som dömer honom för hans brott'.

---

[1] Ovan nämndes, att Elgqvist inte från västnord. område påvisat **yrgja*. Det är dock möjligt, att det till någon del ingår i det av Ross anförda *hyrja* eller *hyrgja*? (*ar*) 'rive til sig, rive i sig; sluge'. Detta har nämligen biformen *ørja,* och *h* behöver kanske inte överallt vara ursprungligt. Den angivna betydelsen skulle ju passa utmärkt på Rökstenen. Konjugationen kan vara sekundär (liksom sv. *örja* likaledes mestadels har växlat böjning). Men det är möjligt, att ordet bör förbindas med mhty. *hurgen* 'heranvälzen, nahen' Lexer. Och då ser jag intet skäl att reflektera på det i vårt fall.

[2] Mellan dessa båda möjligheter vågar jag alltjämt inte träffa något bestämt val. Också den onde anden hade sin makt av ålder (liksom Gud och Kristus).

# Nytt om Rökstensinskriften.

Av *Hugo Pipping.*

---

Med anledning av min uppsats med titeln 'Rökstudier' i SNF II har jag fått mottaga följande brev:

Reykjavik 20/v '11.

Höjstærede Herr Professor

Hjærtelig tak for Deres interessante afhandling „Rökstudier". Slående rigtig er, tror jeg, Deres læsning af korsene på top- og bagfladen. Dog tvivler jeg på, at De har fordelt ordene rigtig. Enhver tolkning, der holder på „wīs", forekommer mig mindre naturlig. Hvorfor ikke læse: Biari ī Øyiu is (ɔ: „er det", ɔ: fader til Wilin); ōl nīrøþʀ? Det synes dog at være det simpleste.

Hvis de skulde anse denne henstilling for værdig til at optages, f. eks. som en meddelelse fra Dem, i Deres „Studier i N. Fil.", har De min tilladelse. Med udmærket höjagtelse

Deres

Björn M. Ólsen.

Jag har icke ansett mig kunna tillmötesgå prof. Ólsen's önskan på ett lämpligare sätt än genom att avtrycka hans brev in extenso. Vidare vill jag tillägga, att jag är beredd att erkänna, att prof. Ólsen's tolkning erbjuder vissa företräden framför mina två utläsningsförslag:

1. *Biari awi wīs ōl nīrøþʀ*
2. *Biari ī Øyiu wīs ōl nīrøþʀ*

Men å andra sidan vill jag påpeka, att min utläsning n:o 1 i ett avseende erbjuder en fördel, icke blott framför n:o 2, utan även framför prof. Ólsen's tolkning.

Som en brist i alla äldre tolkningsförsök måste framhållas, att intet levande sammanhang åstadkommits mellan inskriftens olika partier. Min läsning n:o 1, genom vilken *Biari* betecknas som farfarsfar *(awi)* till *Wæmōþʀ* och som fader till *Wilin*, lämnar oss en utväg att knyta i hop flere avsnitt med varandra och uppställa stamtavlan *Biari* > *Wilin* > *Warin* > *Wæmōþʀ*[1]. Detta har jag ansett som en stor vinning, och den går till stor del förlorad, om man accepterar prof. Ólsen's förslag. Någon vägande invändning mot min läsning har, så vitt jag kan se, icke framställts.

Mot läsningen *ōl nīrøþʀ* har prof. Bj. M. Ólsen synbarligen intet att anmärka. Jag har också svårt att tro, att någon skulle stöta sig vid uppgiften, att en nittioåring avlat en son. Men för säkerhets skull vill jag fästa uppmärksamheten vid ett stadgande i Grágás, som visar, att en sådan eventualitet ingalunda ansågs utesluten. I Finsen's upplaga, Kjøbenhavn 1852, II, sid. 240: 3—5, läses:

*Sa maðr skal eigi arf taka eptir foður sinn. er faðir hans hefir kuangaz attröðr eða ellri fyrir rað skaparfa sins ok er hann við þeirri konu getinn.*

vilket jag översätter:

'Man får icke taga arv efter sin fader, om denne utan bröstarvinges samtycke gift sig vid åttio år eller högre ålder, och man är född i detta gifte'.

Detta stadgande beror synbarligen icke därpå, att möjligheten av äkta börd skulle ansetts utesluten, då mannen uppnått åttio år, ty i sådant fall hade arvsrätt väl icke beviljats ens med bröstarvinges begivande.

---

[1] Jfr SNF II.1, sid. 24.

Genom min tolkning av korsen på stenens toppyta och baksida [avsnitten *i* — *k* hos Bugge[1]] blir det, som ovan påpekats, möjligt att anknyta avsnitten *e*, *i*, *k* till varandra och till början av *a*. Genom en ringa modifikation av Brate's tolkning av *f*, *g*, *h* och *e 3* åstadkommes, att även dessa partier kunna infogas i släkttavlan.

Brate, som i avsnitten *f* och *g* systematiskt insätter runor av den yngre typen i st. f. de på stenen inhuggna äldre runorna, får ur slutet av *f* samt ur *g* följande runserie[2]:

*f*: — — — — **huaʀikult** || [3]
*g*: **kauaʀikultintkuąnaʀhusli** [4]

Brate ger ingen fullständig transkription av denna runföljd, men att döma av den på sid. 302 givna översättningen [se nedan] samt i diskussionen inströdda uppgifter, torde man kunna sluta sig till, att han vill komma till följande transkription:

*hwāʀ* [5] *Ingoldinga* [6] *wāʀi* [7] *guldinn[t] kwąnaʀ hūsli.*

Översättningen lyder [sid. 302]: '— — — für welchen von den Ingwaldingen durch das Opfer der Frau Vergeltung wurde'.

Enligt min mening är Brate's tolkning av ifråga-

[1] Bugge's bokstavsbeteckning för de olika avsnitten finner man lättast i Rök III, sidd. 149 f.

[2] Rök III, sid. 292.

[3] Den ram, som skiljer *f* och *g* bör enligt Brate's förslag läsas som *i*. Se Rök III, sid. 127.

[4] Den originala runsättningen lyder:

*f*: — — — **hoaʀigold** |
*g*: **gaoaʀigoldindgoąnaʀhosli**

[5] Bör sammanställas med got. *hvas*. Jfr Brate, Rök III, sid. 301, noten; Noreen, Aschw. Gr., § 518.

[6] eller *Inguldinga*? *Ingwaldinga*? *Ingwældinga*? Jag läser *Ingoldinga* på skäl, som skola utvecklas i annat sammanhang. Fullt bindande äro dessa skäl icke.

[7] S. 293 skriver Brate med isländsk transkription *væri*.

varande passus ytterst skarpsinnig och den bästa som givits. Den erbjuder emellertid ett par svaga punkter.

Trots Brate's framställning, sid. 294, förekommer mig formen *guldinn[t]* misstänkt. Och Brate själv understryker med full opartiskhet på sid. 293, att runföljden **igold** [**ikult**] helst borde tydas lika i *f* och i *g*, något som Bugge även iakttar i sin tolkning på sidd. 128 och 134.

Bägge dessa invändningar falla emellertid bort, om man vidtar en sådan ändring av Brate's läsning, att icke blott runan **i** [*g* 6] läses två gånger — såsom fallet är i Bugge's läsning — utan även runföljden **di** (**ti**) [*g* 10—11]. Förutsatt att Bugge har rätt i sitt antagande att **i** [*g* 11] [alternativt] får utläsas som *y*[1], och än vidare under förutsättning att runan *dagr* ej enbart behöver tolkas som substitut för den yngre runradens *Týr* utan därjämte kan uppfattas som tecken för ljudet *ð* [d. v. s. användas i sin ursprungliga betydelse], blir följande transskription möjlig:

*hwāʀ Ingoldinga wāri Ingoldi tȳnþ kwą̄naʀ hūsli*

d. v. s: 'vem av Ingolds ättlingar, som omkommit för honom genom ett hustruoffer'.

En noggrann parallell till uttrycket *wāri* — — *tȳnþ* kan anföras. I Flatöboken II, 319: 19 står: *þeir hugdu at jall væri tyndr* 'de trodde att jarlen omkommit'.

Enligt min tolkning syftar *hwāʀ* här på en kvinna. Bugge anser i Rök III, sid. 128, noten, att **hoaʀ** [här återgivet med *hwāʀ*] är identiskt med fvn. *huerr* och måste syfta på en manlig person. Emellertid är identiteten med *huerr* minst sagt tvivelaktig. Med rätta framhåller Brate, Rök III, sid. 301, noten, att inskriftens **huaʀ**, **hoaʀ** snarast bör sammanställas med fsv. *hwā[ʀ]* och got. *ƕas*[2]. Vinsten av denna ändring är emellertid i förevarande fall

[1] Bugge läser ind [*g* 11—13] som *ynd.* Se Bugge, Rök III, sid. 129; Brate, ibid. sid. 293.

[2] Jfr även Noreen, Aschw. Gr., § 518 och § 522, anm. 6.

ingen, om man med Noreen, Aschw. Gr., §§ 518 och 519 antar, att fem. av detta pronomen i fsv. supplerats ur paradigmet *hwar* [= fno. *huarr*]. Men det synes mig tänkbart, att fsv. nsf *hwar* 'vem' icke enbart har detta ursprung, utan delvis uppkommit genom en generalisering av nsm *hwāʀ* 'vem'. Dessutom var ju substantivet **Ingoldingʀ* formellt maskulint och kunde attrahera det närstående pronominet *huāʀ*, medan predikatsfyllnaden *tȳnþ* rättade sig efter subjektets naturliga kön.

Medgiver man, att **hoaʀ** kan anses syfta på en kvinna, är det naturligtvis också tillåtet att i det kvinnonamn **þorun**, som Brate[1] — enligt mitt förmenande riktigt — läst ut ur lönnskriften på *h* och *e 3*, söka det direkta svaret på frågan *huāʀ Ingoldinga* etc. Härvid elimineras en invändning, som Bugge i Rök III, sid. 128, noten framställt mot Brate, och som denne knappast lyckats gendriva fullständigt på sidd. 298 f.

Situationen tänker jag mig på följande sätt:

*Wæmōþʀ* var gift med *Ingold's* dotter *Þōrun*. När *Wæmōþʀ* dog, brändes hans änka, såsom seden bjöd bland den tidens stormän. Jag hänvisar till Ibn Fadhlan's vittnesbörd om att änkebränningen brukades bland förnäma 'ryssar' ännu på 900-talet[2], samt till *Sigurðarkuiða in skamma*, stroferna 64—69, där *Brynhildr* ber om att bliva bränd med *Sigurðr*, som om hon vore hans änka.

Möjligt är ju ock, att här icke är fråga om bränning, utan om högläggning av änka. I Flatöboken I, 88 uppges en sådan behandling av en konungs änka ha varit föreskriven i lag bland Svearna[3].

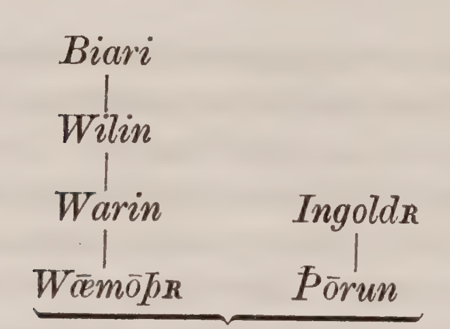
Om min framställning här och i SNF II.1 är riktig, kunna vi med ledning av uppgifterna på Rök-stenen uppkonstruera följande släkttavla.

---

[1] Rök III, sidd. 296 ff.

[2] Thomsen, Ryska rikets grundläggning, Stockholm 1882, sidd. 38—44.

[3] Graden av trovärdighet hos de isländska källorna kan, vad uppgifterna om gravskicket beträffar, bedömas med ledning av Almgren's uppsats i 'Nordiska studier tillegnade A. Noreen'.




Mot min tolkning av partiet *g* väntar jag närmast två invändningar. Den ena torde gälla utläsningen av runan *íss* som *y*, den andra åter dubbelläsningen av runföljden **di**.

Bugge har, såsom ovan nämnts, före mig läst *íss* som *y* på det ifrågavarande stället. Detsamma har Läffler, väsentligen efter Bugge's och Kock's föredöme, gjort flerstädes i inskriften [1]. Kock har i Ark. XIV, 248 läst *íss* som *y* i avsnittet *d 4* [**intsiulunt**]. Likaså Noreen i Aschw. Gr., sid. 492. Jag kunde därför kanske nöja mig med att hänvisa till auktoriteter, men vill dock upptaga ämnet till förnyad prövning, emedan jag icke kan förena mig om någon av de läsningar, i vilka *íss* = *y* ansetts ingå.

Läsningen *igold* = *ýgǫld* [2] i *f* — *g* faller naturligtvis, om vi efter Brate's och Bugge's föredöme [i Rök III] läsa *Ingold-* [resp. *wāri guldinn(t)*]. Mot Kock's läsning **int** = *ynd* i *d 4* har Bugge uttalat sig mycket bestämt i Rök III, sidd. 68 f., och jag har i SNF II.1, sidd. 13 ff. föreslagit en helt avvikande tolkning av stället. Bugge's läsning **ind** = *ynd* i *g* [se Rök III, sid. 129, Rök II, sid. 46; Läffler, Nord. stud., sid. 201; Noreen, Aschw. Gr., sid. 493] kommer naturligtvis ej vidare i betraktande, om man, enligt mitt förslag, här söker participiet **tȳnþ*.

Kock's ståndpunkt i Ark. XIV, 247 ff. är den, att han anser *íss* som normaltecken för *y*. I de fall, där litteraturspråket har *y*, men Rök-inskriften runan *úr*, menar

---

[1] Se Nordiska studier tillegnade A. Noreen, sidd. 201—2.

[2] Bugge, Rök II, sidd. 45 f.
Läffler, Nordiska studier tillegnade A. Noreen, sidd. 201 f.

Kock, att uttalet *u* föreligger, emedan kvarstående *i* ännu icke verkat omljud vid tidpunkten för inskriftens avfattande.

Av de belägg Kock indragit i diskussionen har jag ovan eliminerat **int**, **ind** = **ynd*. Likaså måste formerna **ruþi** och **fluą** strykas. Det torde icke kunna betvivlas, att sidan *h*, där man trott sig finna dessa ord, bör läsas **sakumukminiþur**[1]. Att avsnittet *k* icke får läsas **runimąþʀ** tror jag mig ha uppvisat i SNF II.1, sidd. 17 ff. Huruvida **knuą** är att likställas med vno. *knýia* är minst sagt osäkert. Noreen, Aschw. Gr., sid. 493 sammanställer ordet med nno. *knūa*[2], och för övrigt tror jag icke [se nedan, sidd. 19 ff.], att vi få läsa **knuą**. Formen **urþi** i *a* uppfattar jag visserligen med Kock [efter Bugge] som pret. konj. av *værþa*[3], men om man betänker, att pret. konj. i fsv. — även efter det andra *i*-omljudets inträde — i regeln saknar omljud[4], finner man lätt, att skrivningen **urþi** säger alls ingenting om beteckningen av litteraturspråkets *y*.

De enda fall, som kunna kasta ljus över frågan, äro enligt min mening följande:

i *a* : **umisum**,
i *d* : **ulunti**, samt **suniʀ** (4 ggr).

Om **umisum** = *ýmissum* säger Kock, sid. 250[5], att de nord. litteraturspråken här hava *y*-ljud, uppkommet genom *i*-omljud av *u*. Denna uppfattning är emellertid icke allenarådande. Falk-Torp, Etymologisk Ordbog, sid. 465 anse detta adj. uppkommet ur en förbindelse *î miss*.

---

[1] Se Rök III, sidd. 116—121, samt 296—9. Runföljden **þur** lästes redan av Läffler i Nord. stud., sidd. 214 f., resten av M. Olsen.

[2] Se även Bugge, Rök III, sidd. 113 och 206.

[3] Lindroth's avvikande mening kan jag ej biträda. Se längre fram.

[4] Se Noreen, Aschw. Gr. § 564, anm. 6.

[5] Jfr Alt- und neuschwedische Accentuierung 117, sid. 53.

**Sunir** är ett säkert fall, i vilket litteraturspråket har *y*, uppkommet ur *u* genom omljud verkat av kvarstående *i*. Icke lika säkert är fallet **ulunti**, om jag i SNF II.1, sid. 16 med rätta likställt denna runföljd med ett litterärt **ōlyndi*. Ordet bör sannolikt uppfattas som en neutral *-ia*-stam [1]. Här kvarstår sålunda stammens *i* i tre kasus av singularen, men i d s — den form i vilken ordet här uppträder — torde stammens *i* vara synkoperat och det *i* som kvarstår härstamma från den urn. ändelsen *ē*, vilken icke anses verka omljud [2]. Det kan knappast med visshet avgöras, om andra stavelsens **u** företräder stamvokalens ljudlagsenliga utveckling i d s, eller om detta ljuds kvalitet bestämts av förhållandena i nom., gen. och ack. sg. Accepterar man det senare alternativet, och lämnar man det omtvistade **umisum** å sido, kan man säga, att litteraturspråkets *y*, utvecklat ur *u*, tecknas med **u** fför kvarstående *i* [**sunir**, **ulunti**], medan *y* för övrigt tecknas med **i** [**dind** = *tȳnþ*]. Men Falk-Torp's uppfattning av *ýmiss* stämmer icke med detta resonemang och torde ej utan vidare [3] få lämnas ur räkningen. Därtill kommer, att bevismaterialet är knappt och innefattar just den skrivform **dind** = *tȳnþ*, vars berättigande först skulle framgå ur bevisföringen.

Vi måste sålunda t. v. inrymma den möjligheten, att beteckningen **i** för *y* i **dind** = *tȳnþ* innebär en avvikelse från det normala. Men orsaken till denna avvikelse — om den nu är faktisk — är lätt att påvisa. I Rök III, kap. XVIII, sidd. 225—237 har ådagalagts, att ristaren i flere avsnitt av inskriften medvetet strävat efter att an-

---

[1] Fritzner[1], sid. 451, Fritzner[2] II, sid. 711, Hægstad-Torp, sid. 293 uppge, att *mislyndi* är fem., men Cleasby-Vigfusson betecknar ordet som neutr. Erik Jonsson, sid. 377 anger ordet som fem. och neutr.

[2] Såsom jag påpekat i Neuphil. Mitt. 1902, sid. 15, not 2 kan Rökstenens d s *-mænni* ha omljud verkat av synkoperat *i*, förutsatt att man överhuvudtaget har att läsa *-mænni* [l. *menni*].

[3] I en senare avdelning av uppsatsen skall jag söka visa, att umisum bör läsas *ōmissum*. Gillas denna mening, gälla naturligtvis de slutsatser, som dragas här, *a fortiori*.

vända runor till ett antal av 16 eller 24 eller en multipel av 24. För att i det avsnitt, som begynner med *a 3* [**sakum** etc.] och slutar vid skiljetecknet i *a 5* [— — — **mąnum** ·], få fram runantalet 4 × 24 = 96 [1], har han använt den starkt förkortade, delvis rent av felaktiga skrivningen

**tualraub**$^{\mathbf{r}}$ i st. f. **tuaʀ ualraubaʀ** [2].

Avsnittet *g*, i vilket runföljden **dind** ingår, är skrivet med den äldre runraden och innehåller likasom denna 24 runor. Detta faktum, som finnes annoterat i Rök III, sid. 225, kan icke bero på en tillfällighet. Om ristaren kunde nå sitt syfte genom en så lindrig oregelbundenhet som den att låta runan *íss* beteckna dels *i*, dels *y*, har han säkert icke hyst några betänkligheter att göra detta. Vi må här ihågkomma, dels att runan *íss* längre fram i tiden ej sällan användes som tecken för *y* [3], dels att den frihet ristaren härvid tog sig var ojämförligt mindre än den han tidigare tagit sig för ett alldeles likartat ändamål genom att skriva **tualraub**$^{\mathbf{r}}$ i st. f. **tuaʀ ualraubaʀ**.

Ser man bort från den omständigheten, att runan *íss* måste läsas dels som *i*, dels som *y*, är skrivningen **igoldind** = *Ingoldi tŷnþ* klanderfri. Enligt Brate's sinnrika hypotes kunde runan *dagr* användas som substitut för den yngre runradens ᛏ och fick alltså utläsas än som *t* och än som *d*. Att runan alternativt kunde bibehålla sitt ursprungliga ljudvärde *ð* är väl icke för djärft att antaga.

Det att en grupp av två på varandra följande runor måste läsa två gånger innebär enligt min övertygelse ingalunda någon abnormitet. *Tvärtom hade det varit en försyndelse mot en av skrivaren på annat håll iakttagen regel, om han skrivit en och samma runföljd två gånger å rad,*

---

[1] kan också sönderdelas i 6 × 16.

[2] Se Rök III, sid. 233. Tidigare [till någon del avvikande] uttalanden om denna skrivning finner man hos Bugge i Rök I, sidd. 29, 125; Rök II, sid. 9; Rök III, sid. 20; hos Noreen i Paul's Grundriss² I, sid. 627; Rök III, sid. 20.

[3] Se Rök III, sid. 129 och där citerad litteratur.

*där han kunnat vinna samma resultat genom att* l ä s a *den två gånger* [1].

Ett undantag från denna regel [2] bildar skrivningen **faþifaþiʀ** i *a 2*, där ristaren borde ha nöjt sig med att teckna **faþi** en gång. Men det finnes starka indicier för att han i själva verket varit besluten att förfara på detta sistnämnda sätt och av ett rent misstag företagit den onödiga dubbelskrivningen. Om det ena **faþi** strykes — naturligtvis blott i skriften, icke vid muntlig uppläsning — vinnes därmed, att det syntaktiskt skarpt avgränsade avsnitt, som läses på raderna *a 1* och *a 2*, kommer att bestå av $3 \times 16 = 2 \times 24 = 48$ runor och det avsnitt, som sträcker sig från början av inskriften till skiljetecknet på *a 5* [— — — **mąnum** ·], av $9 \times 16 = 6 \times 24 = 144$ runor. Det kan icke vara en tillfällighet, att man genom att avskaffa en för denna inskrift fullkomligt unik dubbelskrivning kommer till talförhållanden, som ristaren alldeles uppenbart eftersträvat på flere andra ställen. Ett annat bevis för att ristaren ursprungligen tänkt sig runföljden **faþi** enkelskriven ligger i den ovanliga ordföljden [3]. Vid den normala ordföljden **in uarin faþiʀ faþi** hade det icke varit möjligt att inbespara ristningen av några runor, men vid en lätt omkastning av orden kunde fyra stycken bortlämnas.

En sak för sig är att denna möjlighet genom ett förbiseende icke blev utnyttjad såsom avsikten varit.

Än mindre än **faþifaþiʀ** i *a 2* kan runföljden **ituitu** i *d 2* anföras som skäl emot den regel jag här sökt försvara. Ty för så vitt man nu kan se, vinnes ingen antaglig tolkning, om man enkelskriver **itu** och i stället läser

---

[1] Om de två fall, i vilka e n runa dubbelskrevs, se Rök III, sid. 233.

[2] Med anledning av V. R y d b e r g's uttalanden i 'Om Hjältesagan på Rök-stenen', Vitterhets Hist. och Ant. Akad. handl. XXXI, ny följd XI: 6, sidd. 14—15 anser jag, att regeln bör kallas 'R y d b e r g's regel'.

[3] Den av B u g g e i Rök III, sid. 8 anförda parallellen till ordföljden **uarin faþi faþiʀ** är ej fullt hållbar, då satsfogningen där är betydligt mera komplicerad.

denna runföljd två gånger. På denna väg kommer man icke till serien **ituuitu**, med vilken alla uttolkare ansett sig böra operera. Naturligtvis kan ett alldeles definitivt uttalande om denna dubbelskrivning dock icke komma till stånd, förrän stället fått en tolkning, om vilken alla kunna enas. För min del har jag ej uppgivit hoppet om att detta mål skall kunna nås och tillåter mig här att ännu en gång diskutera ämnet.

I SNF II.1, sidd. 8—13 tror jag mig ha fastslagit 4 omständigheter, som böra beaktas vid tolkningen av frasen:

— — **uituąkiąnkunukaʀtuaiʀtikiʀsua|þąlikia·**

1. Förbindelsen **ąn** är att uppfatta som ett 3:dje persons pronomen, icke som en preposition.

2. Prep. *ą̄* bör sökas i den 5:te runan, som emellertid kan läsas dubbelt och sålunda även ingå i det av prepositionen styrda substantivet.

3. **kunukar** [**tuaiʀ tikiʀ**] är icke subjekt i den relativa satsen **suaþ ą likią** utan utgör relativets korrelat.

4. Predikatet till **kunukaʀ** bör sökas före substantivet och sannolikt i ljudförbindelsen **uitu**.

Inom ramen av dessa antaganden rymmas emellertid även andra läsningar än de jag föreslagit. En möjlig läsning är följande:

     1  2
**uitu|ą|**
     **|ąki|ąn|**
        3   4

1. **uitu** = *wīttu* 3ppl. av verbet *vīta* 'frammana'. Om detta verbum se Falk-Torp, Etymologisk Ordbog II, sid. 443 a och Rietz, sid. 816 b.
2. **ą** = prep. *ą̄*.
3. **ąki** = *æ̨ngi* [eventuellt *ąngi*] n. 'äng'. Det neutrala *æ̨ngi* [*engi*] är belagt både i fsv., fisl. och fgotl.
4. **ąn** = *ąn* [d. v. s. *ąnn*], a s m av 3 pers. pronomen. Jfr SNF II.1, sid. 11 och där citerad litteratur.

Sönderdelningen, transkriptionen och översättningen av hela första momentet i *d* blir sålunda:

```
 1     2       3      4     5       6     8       11
þat|sakum|tualfta|huar|histʀ|siku naʀ|itu|   |ąki|
                                 |naʀ|  uitu|ą|
                                   7       9 10
ąn|kunukaʀ|tuaiʀ|tikiʀ|suaþ|ą|likia·
12    13      14     15    16 17  18
```

*Þat saghum twalfta, hwar hestʀ Singunnaʀ nāʀ etu; wīttu ą̄ ęngi ąn kunungaʀ tuæiʀ tighiʀ swāþ ą̄ liggia.*

*Det säger jag för det tolfte, var nattvandrerskans häst* [= vargen] *får föda; han har lockats till sin äng* [nattvandrerskans hästs äng = slagfältet] *av tjugo konungar, som ligga där.*

Beträffande möjligheten av att uppfatta *ąki* = *ęngi* som en kenning för slagfältet vill jag påpeka, att orden *hestʀ Singunnaʀ* gå nästan omedelbart förut, varför man ur sammanhanget kan supplera de felande lederna i kenningen *ęngi hests Singunnaʀ* 'nattvandrerskans hästs äng'. Med ett exempel ur Eddan kan jag visa, att en dylik supplering ur sammanhanget ansågs tillåten.

Jag syftar på *Atlamǫl* 69 (73): 3—4

*í kné gengr hnefe, ef kuister þuerra*

Jag föreslår att tolka denna passus på följande sätt: *Näven sjunker i knät, när [dess] kvistar* [= fingrarna] *förtvina.*

Denna bild skall måla den maktlöshet, som blir följden, om ens släktingar falla undan. Vǫlsunga saga har på motsvarande ställe: *nú eru mínir frændr allir dauðir*[1]. Att *kuister* här bör förstås som 'fingrarna', i det kenningen *kuister hnefa* tänkes utfylld med tillhjälp av det föregående *hnefe*, förefaller mig oemotsägligt, emedan tårna kort förut i samma dikt kallas *'ilkuister'* d. v. s. 'sulkvistarna'.

*Am* 62 (66): *Hǫrpo tók Gunnarr, hrørðe ilkuistom.*

---

[1] Se Bugge, Norrœn Fornkvæði, sid. 304.

Blott en invändning har jag kunnat finna mot mitt förslag till tolkning av runföljden **uituąkiąn**. Det synes mig, att ordföljden *wīttu ąn ą̄ æ̨ngi* hade varit naturligare än *wīttu ą̄ æ̨ngi ąn*. Men det vill synas, som om ristaren haft en bestämd avsikt med denna, i det stora hela lindriga omkastning. Genom densamma ernåddes möjligheten att läsa inskriften på två sätt.

```
      1 2
I   uitu|ą                 wīttu ą̄ æ̨ngi ąn
        |ąki|ąn
           3  4
      1 2
II  uitu|ą|                wīttu ą̄ wītwæ̨ngi ąn
    uituąki|ąn
      3     4
```

*Wīt-wæ̨ngi* [eventuellt *wīt-wąngi*] uppfattar jag som en neutral *ia*-stam, vilken förhåller sig till fisl. *vétt-vangr* m. 'slagfält' väsentligen som *íllvirki* n. till *íllverk* n. Genom att införa denna tvetydighet i läsningen gav ristaren på samma gång nyckeln till tolkningen av den kenning han begagnat. Ty *æ̨ngi hests Singunnaʀ* var detsamma som *wītwæ̨ngi*. Översättningen blir i båda fallen: 'han har lockats till slagfältet'.

Utgångspunkten för denna exkurs angående tolkningen av runföljden **ituitu** var min önskan att visa hållbarheten av Rydberg's regel. Såvitt jag kan finna, hava alla hittills kända fakta väl fogat sig efter densamma. Men jag vill icke undertrycka de tvivelsmål, som kunna framkallas av en rätt anmärkningsvärd omständighet. Det avsnitt av inskriften, som sträcker sig från *d 1* till skiljetecknet på *d 3*, d. v. s. från **þatsakumtualfta** till **likia·**, omfattar 69 runor. Måhända har ristaren på detta sätt velat giva läsaren en vink om, att runföljden **sikunaʀ** bör läsas **sikunaʀ naʀ** [se SNF II.1, sid. 5], ty härigenom höjes talet 69 till 72 = 3 × 24, alltså ett av skrivaren omtyckt tal. Men det kunde också tänkas, att han velat skriva **sikunaʀ naʀ** och blott av misstag enkelskrivit förbindelsen **naʀ**. På min läsning *hestʀ Singunnaʀ nāʀ* verkar det alls icke, vilken ståndpunkt man vill intaga i denna fråga.

Gillas Rydberg's regel, framstår läsningen *Singunnaʀ nāʀ* som metodiskt oangriplig. Fäster man åter stor vikt vid önskvärdheten av att få fram 72 runor i första avsnittet av *d* [1], får min läsning ett positivt stöd, i det att målet kan vinnas genom att även i skriften införa den av mig föreslagna dubbelläsningen *-naʀ nāʀ*.

Att Rydberg's regel följdes *åtminstone där den icke kom i strid med ristarens strävan att få fram betydelsefulla siffror*, detta påstående kan icke motbevisas. Dubbel anledning att följa den hade ristaren naturligtvis, om han därigenom fick fram en omtyckt siffra. Han hade sålunda motiv nog i att skriva **igoldind** = *Ingoldi tȳnþ* i ett avsnitt, som genom denna skrivning kom att innehålla 24 runor.

I en viss utsträckning har dubbelläsning av enkelskriven runföljd praktiserats redan länge. Jfr Bugge Rök I, sidd. 124 f., Rök III, sidd. 20, 34 och där citerad litteratur; Kock, Ark. XIV, sidd. 247 ff.; Läffler, Nordiska studier tillegnade A. Noreen, sid. 201; M. Olsen (och efter honom Bugge) Rök III, sid. 115; Noreen Aschw. Gr., sid. 492. Jag tror mig nu hava gjort det sannolikt, att metoden — såsom redan Rydberg påstått — var satt i system av Rök-stenens ristare.

Synnerligen anmärkningsvärd förefaller mig den omständigheten, att han på ett ställe med omkastning av den vanliga ordföljden och sålunda synbarligen med avsikt, fått fram en runföljd, som kan läsas på två alldeles olika sätt, utan att betydelsen därigenom förändras [runföljden **uituąkiąn**].

---

Om min läsning av runkorsen är riktig, har därigenom formen **runimąþʀ** skaffats ur världen [2]. Oavsett

[1] Som stöd för denna ståndpunkt kan naturligtvis anföras, att ristaren i två fall dubbelskrivit en enstaka runa för att få fram önskvärda talförhållanden. Jfr Rök III, sid. 233.

[2] Jfr SNF II.1, sid. 19.

att, såsom jag tror, den nya läsning jag föreslagit passar bättre i sammanhanget, vinnes på annat håll en stor fördel.

I ett av inskriftens mest omstridda partier, nämligen *a 6—8*:

— — **huaʀfurniualtumąnurþifiaru**
**miʀhraiþkutumauktu**
**mirąnubsakaʀ**

ingår ljudförbindelsen **mąn**. Så länge man ansåg, att n s **mąþʀ** var belagd på Rökstenen, kunde ingen tänka på att uppfatta **mąn** som n s av litteraturspråkets *maþer*. Numera kan och bör denna möjlighet tagas i övervägande. Vi få inte låta förvilla oss av den omständigheten, att litteraturspråkets *man* är en analogibildning, som undanträngt ett äldre *maþer*, runsv. **maþr**. Ty denna form är i sin tur en analogibildning, som trätt i stället för det ännu äldre, ljudlagsenliga **mqnn*. Här, likasom så ofta eljes, har en ung analogibildning, som ersatt en äldre, samtidigt medfört ett närmande till det ursprungliga ljudlagsenliga skicket[1].

I betraktande av Rök-inskriftens höga ålder måste det anses riktigt att här söka den ljudlagsenliga nominativen. Härvid öppna sig nya möjligheter vid tolkningen av det ovan citerade omtvistade stället.

Jag skall till en början kasta en blick på några tidigare tolkningar.

Bugge, Rök I, sid. 91: 'hvor han blev omringet af ni flokke af fiender fjærnt fra Reidgoterne, og så fandt han sin död i striden'. Jfr Schück, Svensk Literaturhistoria, sid. 28.

Bugge-Wimmer, Rök I, Efterslæt, sid. 212: **tumiʀ ąn ub sakaʀ** 'han afgjör striden'.

Bugge, Rök II, sid. 61: 'hvem for ni Aldre siden kom til Verden blandt Reidgoterne og döde blandt dem, fordi han havde forbrudt sig'. Jfr Schück-Warburg,

[1] Redogörelse för utvecklingen av n s av ordet 'man' finner man hos Noreen, Aschw. Gr., § 229. Jfr ock § 238. 3 c.

Illustrerad Svensk Litteraturhistoria[1], I, sid. 12. Montelius, Om lifvet i Sverige under hednatiden[3], sid. 165.

V. Rydberg, Vitterhets Hist. och Ant. Akad. handlingar XXXI, ny följd XI: 6, sid. 10: 'huruledes han, aflägsnad från Reidgoterna, råkade ut för nio följen och sedan ljöt döden genom grymhets förvållande'.

Noreen, Aschw. Gr., sid. 493: 'wer vor neun menschenaltern zur welt kam unter den Reidhgoten und ferner bei ihnen starb wegen (seines) übermuts. Jfr v. Friesen, Svenska Turistföreningens årsskrift 1906, sid. 49.

Schück, Studier i Ynglingatal III, Uppsala 1907, sid. 103: 'hvem som för nio generationer fick lifskraft bland hreidgoterna, och för den sakens skull dog med svårighet.

v. Friesen, Sommarkurserna i Uppsala 1907, Runorna i Sverige, sid. 13: 'om honom, som, gammal i sitt välde, miste livet bland Hreidgoterna, och han dog bland dem för sina missgärningars skull.

Schück, Bidrag till tolkning af Rök-inskriften, Uppsala 1908, sid. 17: 'hvilken (= om honom) som, gammal i sitt välde, miste lifvet bland hreidgoterna och dog med vedermöda (egentligen: med ett hårdt dödsarbete), därför att han hade förbrutit sig.

Bugge, Rök III, sid. 150: — 'wer er war, als er vor neun Menschenaltern auf die Welt kam unter den Hreidhgoten (d. h. Ostgoten) und als er unter (ihnen) starb wegen (seines) Übermutes'.

Lindroth, SNF II.8, sidd. 7 f.: 'vem det var som gammal i makt tillintetgjorde (störtade, dödade) honom (eller: som fordom dödade honom i väldet) fjärran bland Hreidgoterna och (som) dömer honom för (hans) brotts skull (eller möjligen: för hans övermods skull)'.

Lindroth, SNF II.8, sid. 16, noten: 'såsom vilken han (Vämodh) fordom kom till väldet (och härskade; eller möjligen: blev gammal i väldet) fjärran bland Hreiðgoterna, och han skipar rätt'.

Lindroth, SNF III.7, sid. 4: 'vem det var som gammal i makt (eller: som fordom, då han, Theoderik,

stod i sin fulla makt) grep honom ('i sina klor') som sitt rov fjärran bland Hreidgoterna och som dömer honom för hans brott'.

Jag har citerat alla dessa översättningar för att läsaren omedelbart må kunna jämföra dem med min nya tolkning. Det synes mig, att den åtminstone så till vida har försteget framför alla tidigare läsningar, att den i rent språkligt avseende är den enklaste. Jag läser:

— — *hwāʀ forn ī ōaldu[m] mąn urþi ī fiarru mēʀ hrœiþgutum auk dø̄miʀ ąn of [oƀ] sakaʀ.*

1. *hwāʀ* = got. *ƕas* 'vem'. Se Noreen, Aschw. Gr. § 518; Brate, Rök III, sid. 301, noten.

2. *forn* 'fordom': dentallöst neutrum, använt som adv. Jfr t. ex. forngotl. *lang* 'långt'. Denna tolkning, som överensstämmer med ett av Lindroth's alternativ [SNF II.8, sid. 8] har jag oberoende av L. framlagt på en föreläsning under vårterminen 1911. Påstöten till denna tolkning gavs naturligtvis av v. Friesen's förslag. v. Friesen är den förste, som här sökt en form av adj. *forn* och förkastat den frestande men vilseförande läsningen *niu*.

3. *ī*: prep. Så hos v. Friesen och Lindroth.

4. *ōaldu[m]*: ds eller dp av *ōald* f. Fisl. *úǫld* f. betyder enligt Fritzner² III, sid. 835: 'ulykkelig Tid, i hvilken det gaar Menneskene ilde'. Prefixet *ú-* har här pejorativ betydelse, men det kunde, som känt, också användas såsom privativum [t. ex. *úvit* n. 'medvetslöshet']. Man kan därför nästan postulera förekomsten av ett *úǫld* f. [eller *úaldir* f. pl.] med betydelsen 'den period, då ingen tidräkning fanns', 'urtiden'.

5. *mąn(n)*: ns av litteraturspråkets *maþer* 'människa'.

6. *urþi*: 3sspretk av *værþa.* Så hos alla utom Lindroth.

7. *ī*: prep. Så hos Schück, Ynglingatal; Bugge Rök III, sid. 27 och 149.

8. *fiarru*: dsn av ett adj. med betydelsen 'avlägsen'. Så (övergående) hos Bugge-Noreen, Rök II, sid. 14. Jfr Lindroth, SNF II.8, sid. 14.

9. *mēʀ*: prep. Så överallt utom i Rök I och hos Rydberg.

10. *Hræiþgutum*: dpl. av ett folkslagsnamn. Så hos alla. I Rök III, sidd. 44 ff. har Bugge gjort sannolikt, att Rökstenens **hraiþmaraʀ** är gen. av ett namn, som ursprungligen motsvarat latinets *Mare Creticum*[1], men senare överflyttats på den del av Medelhavet, som låg invid Italien. I betraktande av osäkerheten i den tidens geografiska begrepp synes det mig icke otänkbart, att **Hræiþmarʀ* använts som en benämning på Medelhavet i allmänhet eller åtminstone på dess östra del. Tager man vidare i betraktande, att fisl. *got[n]ar* kunde betyda 'män' utan specificering av nationaliteten, torde det vara tillåtet att översätta *mēʀ Hræiþgutum*: 'bland medelhafsfolken', 'i trakten av Medelhavet'.

11. *auk*: av alla uppfattat som konj. Jag förmodar, att ordet här, såsom ofta eljes, användes i egenskap av pron. rel.

12. *dømiʀ*: 3spi av verbet *døma*. Denna möjlighet, övervägd av Bugge i Rök I, sid. 38, har accepterats i 'Efterslæt' samt av Rydberg och Lindroth.

13. *ǫn(n)*: ns av 3 pers. pron. Så redan Rök I, sid. 38.

14. *oƀ*: prep. = fvn. *of*. Så redan Rök I, sid. 38.

15. *sakaʀ*: ap av *sak* (fvn. *sǫk*) f.; här i betydelsen 'synd'. Jfr v. Friesen: 'missgärningar'.

Översättningen blir sålunda:

*Det säger jag för det andra, vem som fordom i urtiden blev människa fjärran bland medelhavsfolken, över vilkas synder han (nu) sitter till doms.* [egentligen: vilka han dömer för deras synders skull].

Jag återupptager sålunda här Lindroth's i SNF II.8. uttalade, men senare [i SNF III.7] övergivna hypotes, enligt vilken här är fråga om Kristus. Jag betraktar det som långt ifrån osannolikt, att rykten om Kristus nått

[1] d. v. s. en del av det Egeiska havet.

ristaren av Rök-inskriften, och att han formulerade dessa rykten så som min översättning ger vid handen. Han kände till tron på en gud, som blivit människa och efter döden sina medmänniskors domare, men betraktade Kristus som en lokal gudom, vars makt sträckte sig blott över medelhavsfolken.

Då kunskapen om Kristus åtminstone vid någon tidpunkt väl var förmedlad av östgoterna, kan det också hända, att man tänkt sig honom som en specifikt östgotisk gud, och — i sådant fall naturligt nog — trodde att han fötts bland dem. Om detta var fallet, kan **miʀ hraiþkutum** översättas: 'bland östgoterna'. Övergången till episoden om Theodorik faller sig då naturligare.

---

Sid. 7 har jag nämnt i förbigående, att jag tvivlar på riktigheten av läsningen **knuą** i avsnittet *e*, rad *2*. Jag skall nu gå närmare in på frågan.

Egendomliga svårigheter föreligga, som känt, vid slutet av *e 2* och början av *e 3*, där vi finna runföljden:

ᚱᚾᚠᚦᚱᚾ:ᛁᛁ
ᛐᚢᛚ ᛆ

Att lönnskrift i någon utsträckning föreligger här, därom torde alla vara ense, men stort längre går enigheten icke. Brate föreslår i Rök III, sidd. 275 f. en läsning, enligt vilken varje runa får behålla sitt egentliga ljudvärde, men några runor omkastas och andra tänkas inskjutna emellan dem. Detta förfarande lämnar rum för mycket godtycke, och jag kan ej finna, att den mening, som på detta vis fås fram, skulle passa väl nog i sammanhanget för att rättfärdiga Brate's tillvägagående. Men även mot Bugge's, delvis i anslutning till M. Olsen[1] givna läsning och tolkning[2] kunna allvarliga invändningar göras.

---

[1] Se Rök III, sid. 115.
[2] Rök III, sidd. 111—116.

Allra först vill jag beröra frågan om den chiffer, som Bugge använt. Här likasom vid tolkningen av runföljden

**airfbfrbnhnfinbantfąnhnu = sakumukminiuaimsiburiniþ** [1]

utgår Bugge [2] från runraden

**fuþąrkhniastbmlʀ.**

Det ser vid första påseende ut, som om riktigheten av Bugge's antaganden vore omedelbart bevisad genom det lyckliga resultat användningen av denna chiffer givit. [3] Emellertid bör det märkas, att precis samma resultat fås, om man utgår från alfabetet

**tbmlʀ : hnias : fuþąrk.**

I avsnitten *h* och *i — k* betraktas enligt Bugge's egen och alla andras mening *hagals* ätt som den andra och *Freys* ätt som den tredje. Man bör därför i det längsta försöka att utgå från denna anordning även vid lösningen av chiffern i *e.*

Ett yrkande i denna riktning har redan tidigare framställts av Burg i Ark. XVI, sidd. 135 ff. Men då Burg i anslutning till Bugge tror, att runan **t** icke inledde *Týs* ätt utan avslutade *hagals*, föreslår han användningen av nyckeln

**bmlʀ : hniast : fuþąrk.**

Härvid finge Bugge's läsning **burin** ändras till **furin**, vilket vore föga tilltalande. [4]

Ett förslag att utjämna konflikten mellan Bugge's och Burg's åsikt är framställt av Brate i Rök III, sidd. 105, not 1 och 282 f. Brate menar att ristaren använt en runrad i spegelskrift

**ʀlmb : tsainh : krąþuf.**

---

[1] Rättare -niʀ, se Rök III, sid. 103.
[2] Se Rök III, sid. 104.
[3] Jfr Bugge's framställning i Rök III, sidd. 103 f.
[4] Jfr Bugge Rök III, sid. 105.

Härvid skulle ätternas nummerföljd räknas från vänster till höger, vilket kräves av lönnskriften i *h* och i *i* — *k*, medan Bugge's läsning av *e 1* finges fram sålunda, att varje runa ersättes av sin granne till vänster.

Detta förslag är onekligen fyndigt, men det innebär en fullkomligt onödig komplikation. Runraden **tbmlʀ : hnias : fuþark** kan i själva verket utan vidare användas vid lösningen av *alla* chiffrarna i *e*, *h*, *i*, *k* och *f*.

För *e 1* erhålles, såsom var och en lätt finner, precis samma lösning av chiffern **airfb** etc. som den av Bugge givna. I *h* fordrar M. Olsen's evident riktiga läsning **sakumukmini**, att den femte runan **m** uppfattas som första ättens tredje runa [1], och slutligen har jag i SNF II.1, sidd. 17 ff. visat, att denna samma runrad kan läggas till grund för tolkningen av runkorsen i avsnitten *i* — *k*, medan Bugge i sin tolkning av korsen, — en tolkning, som vilar på runraden **bmlʀ : hniast : fuþąrk** — icke tager hänsyn till de tydliga anvisningar ristaren givit [2], varför densamma under alla omständigheter måste förkastas.

Kvistrunan i *f* anses i allmänhet visa tre kvistar till vänster och fyra till höger. Bugge i Rök II, sidd. 43 f. läser runan som **þ**, i det han anser, att **þ** i den äldre runraden, om denna fyrdelades, kunde betraktas som fjärde ättens tredje runa. Burg i Ark. XVI, 137, noten betraktar huvudstaven som index för ättnummern och sidostavarnas summa — av honom i anslutning till Friberg beräknad till 8 — som runnummer inom ätten. Han kommer därvid, utgående från den äldre runraden, till runan *dagr*, naturligtvis under förutsättning att *Týs* ätt tages först. Läffler i 'Nordiska Studier', sidd. 197 ff. fasthåller vid

---

[1] Se Rök III. sidd. 119—120. Sid. 118 uppfattas den 8:nde runan m som första ättens andra runa. Men här måste en kvist ha nötts bort. Jfr pl. III i Rök III samt mina yttranden i SNF II.1, sid. 18 noten.

[2] Ristaren har genom att binda runan **þ** vid en korsarm givit tillkänna, att **þ** skall läsas omedelbart efter den runa, till vars beteckning ifrågavarande korsarm hör. Denna anvisning har Bugge icke följt.

Bugge's förklaring, men då han själv påvisat, att ättnummern eljes alltid går före runnummern, nödgas han söka en specialförklaring för det undantag, som bildas av kvistrunan i *f*, om den fattas såsom Bugge velat det. I Rök III, sidd. 125 f. [jfr ock sid. 192] ansluter Bugge sig till Läffler's mening. Denna går ut på, att kvistarnas bakvända ställning bör uppfattas som en antydan om att all lönnskrift av detta slag skall läsas från höger till vänster. Emellertid tror jag mig ha påvisat i SNF II.1, sidd. 17 ff., att runkorsen på baksidan genomgående skola läsas från vänster till höger, och att det samma gäller även toppytans kors, om man läser dem stående vid stenens framsida, vilket man säkerligen skall göra [se loc. cit., sid. 22].

Brate gör helt visst rätt i att förkasta alla de förklaringar av kvistrunan i *f* som givits. Men hans egen förklaring är icke bättre. Om man utgår från en spegelskrift, sådan som Brate framlägger i Rök III, sid. 282, kan man visserligen få kvistrunan i *f* till 3:dje ättens 4:rde runa, men man blir å andra sidan tvungen att i avsnitten *h* och *i* — *k* räkna ättnummern från vänster till höger och runornas nummer från höger till vänster, vilket synes ometodiskt.

Min mening är den, att runan **þ** kunde betecknas med en kvistruna, försedd med 3 kvistar till vänster och 4 till höger, helt enkelt därför, att **þ** i alfabetet **tbmlʀ : hnias : fuþąrk** var *den enda*, som inom sin ätt hade nummern 3, räknat från vänster, och nummern 4, räknat från höger.

Detta beteckningssätt visar tydligt, dels att ristaren *icke* använde spegelskriftsrunraden, dels också, att han *icke* räknade **t** till *hagals* ätt. Ty om denna får gestalten **hniast**, blir kvistrunan i avsnittet *f* tvetydig och kan beteckna även **i**. Här föreligger sålunda ett nytt skäl att förkasta Bugge's läsning **runimąþʀ**. Ty vid denna tolkning av bakytans kors förutsättes en uppdelning

**bmlʀ : hniast : fuþąrk.**

Då nu runraden **tbmlʀ : hnias : fuþąrk** är den enda, som kan användas konsekvent vid tolkningen av lönnskriften i *f*, *h*, *i*, *k* och *e 1* [1], bör densamma naturligtvis även läggas till grund för tolkningen av *e 2*, som till icke ringa del består av lönnskrift.

Utgår man nu från denna runrad och använder Bugge's chiffernyckel för avsnittet *e*, enligt vilken en ristad runa skall ersättas med den närmaste grannen till höger i alfabetet, bör den sista runan **s** i raden *e 2* läsas som **f** och ingalunda som **t**, vilket Bugge antagit. Slutet av *e 2* lyder sålunda, förutsatt att Bugge's chiffernyckel är riktig, **knuąknaf** och icke **knuąknat**. Härvid blir det omöjligt att få fram formen *knätti*, som spelar en så viktig roll i Bugge's tolkning.

Trots Bugge's framställning i Rök III, sid. 113 måste även inf. **knuą** med (nasalerat) **ą** betraktas som betänklig, då den står i bredd med formerna **stąnta** [*a 1*] och **likia** [*d 3*].

Prof. v. Friesen har i hög grad befordrat tolkningen av partiet *e* genom att på rad *3* uppvisa runföljden **atun**, där man förut läste **aiun** [se Rök III, sid. 113]. Men jag kan icke inse, att ordet **iatun** 'jätte', som v. Friesen får fram genom att läsa skriftens ram som **i**, skulle passa i sammanhanget. Att ramen *icke* skall läsas med, göres f. ö. sannolikt därigenom, att tredje raden i *e*, om ramen lämnas ur räkningen, får 24 runtecken i likhet med raderna *1* och *2* [2]. Vidare märkes, att avsnittet **is|atunuilinisþat**, som torde föregås av ett skiljetecken, består av 16 runor, om ramen *icke* läses som en runa [3]. Där ramen verkligen skall läsas som runa, tyckes ristaren ha medtagit den i sina sifferkalkyler. Det har uppenbarligen varit hans avsikt, att avsnitten *f* och *g* båda skola uppfattas såsom innehållande 24 runor. I *g* är det icke svårt att räkna till 24. I *f* kommer man närmast till 23 tecken, såvida

[1] Även i *e 3*. Jag läser efter Brate [Rök III, sidd. 297 ff.] denna lönnskrift som **-un**.

[2] Se Rök III, sid. 226.

[3] Se Rök III, sid. 111, not. 1.

man icke — i anslutning till framställningen i Rök III, sid. 226, — vill räkna kvistrunan för **þ** som 2 runor. En sådan frihet[1] behöver man emellertid ingalunda taga sig. Man är ense om att mellan *f* och *g* inskjuta ett **i**, vilket man kan göra, om man läser som **i** antingen den ram, med vilken *g* börjar, eller den, som det skadade slutet av *f* [se Rök III, pl. II] säkerligen engång innehållit. Bugge, Rök III, sid. 150 väljer det förra alternativet, men föredrar man det senare, får man utan vidare 24 runor i vartdera av avsnitten *f* och *g*. Härvid blir det emellertid tydligt, att en ram, läst som **i**, måste medtagas vid beräkningen av runornas antal.

De två första raderna i *a* innehålla, såsom jag ovan, sid. 10 visat, 52 runor, vilket efter avdrag av de felaktigt dubbelskrivna runorna **faþi** gör 2 × 24 = 48. Men härvid måste den som runan **i** lästa begynnelseramen till rad *2* tagas med i räkningen.

I Rök III, sid. 232 yrkas visserligen, att antalet runtecken i förra hälften av *d 6* — den del, som föregår skiljetecknet — skall nedbringas från 17 till 16 genom att ramen, läst som **i**, uteslutes ur räkningen. Men jag inser icke, varför begynnelseramen till *d 6* överhuvud skall läsas som **i**. Läser man i stället slutramen i *d 5* som **i**, får man i *d 4—5* runantalet 4 × 16 = 64 [*ramens* **i** *medräknat*] och i *d 6* de sökta 16 + 16 runorna.

Med stöd av det ovan sagda vågar jag sålunda påstå, att ristaren i sina sifferberäkningar medtog runan **i**, även där densamma var betecknad genom inskriftens ram. Läser man nu begynnelseramen i *e 3* som **i**, får man i denna rad 25 runor i st. f. väntade 24, och avsnittet **is| atunuilinisþat** kommer att innehålla 17 runor i st. f. väntade 16. Jag anser därför, att ramen här *icke* bör läsas som **i**. Men på en sådan läsning basera sig alla tolkningarna i Rök III.

---

[1] Märkas bör att *bindrunan* **aþ** i *d 6* räknas som en runa [Rök III, sid. 232]. Huru skulle då en *kvistruna* räknas dubbelt? Chiffern *e 3*, som är sammanställd av fristående tecken, står i en helt annan kategori.

Efter ovanstående kritik tror jag mig berättigad att söka en ny läsning av det ifrågavarande avsnittet. Denna läsning bör — såsom Brate även antytt i Rök III, sid. 274 — sökas på sådan väg, att man för runföljden **rhfþrh** i *e 2* använder en annan nyckel än för *e 1*. Brate vill utsträcka användningen av denna nya chiffer även till radens två sista runor **is**, men jag tror, att det skiljetecken, som torde föregå **i**[1], antyder, att återgången till vanlig runskrift skett här.

Vår närmaste uppgift blir nu att söka nyckeln till den chiffer, som ristaren använt i avsnittet **rhfþrh**.

G. Stephens, Om Rökstenen, Antiqv. tidskr. f. Sverige V, sid. 163 och Brate, Rök III, sid. 275 hava tänkt på att låta varje runa ersättas av sin närmaste föregångare i runraden, men utan att därvid nå användbara resultat[2]. Emellertid synes det mig, att de här inslagit en riktig väg, som det blott gäller att gå till slut. En systematisk förskjutning av runraden av den art, som är uppvisad för partiet *e*, kan ske på 15 olika sätt, i det man vid utläsningen av runorna går åt höger med ett antal steg, som kan variera mellan 1 och 15, men naturligtvis bör vara lika för alla runorna. Fortsätter man proceduren utöver talet 15, får man endast en upprepning av tidigare funna kombinationer. Ej heller fås några nya runförbindelser till stånd, om man går åt vänster i st. f. åt höger.

De förbindelser, som erhållas, bliva naturligtvis olika alltefter den runrad, från vilken man utgår. Jag meddelar här alla de 15 variationer, som fås med tillhjälp av Bugge's runrad **fuþąrkhniastbmlʀ** [Rök III, sid. 104] och med runraden **tbmlʀ : hnias : fuþąrk**. Brate's spegelskriftsrad [Rök III, sid. 282] ger i det föreliggande fallet precis samma resultat som Bugge's runrad och behöver därför icke beaktas särskilt.

---

[1] Se Rök III, rad 111, not 1.

[2] Jfr Bugge, Rök III, sid. 112, not 1.

1. B u g g e's runrad ger variationerna[1]:

| | | |
|---|---|---|
| **rhfþrh** | | |
| 1. *knuąkn* | 6. *sbhisb* | 11. *ʀutmʀu* |
| 2. *hiþrhi* | 7. *tmnatm* | 12. *fþblfþ* |
| 3. *naąkna* | 8. *blisbl* | 13. *uąmʀuą* |
| 4. *isrhis* | 9. *mʀatmʀ* | 14. *þrlfþr* |
| 5. *atknat* | 10. *lfsblf* | 15. *ąkʀuąk* |
| | | **rhfþrh** |

2. Runraden **tbmlʀ** : **hnias** : **fuþąrk** ger variationerna:

| | | |
|---|---|---|
| **rhfþrh** | | |
| 1. *knuąkn* | 6. *ʀutmʀu* | 11. *sthist* |
| 2. *tiþrti* | 7. *hþblhþ* | 12. *fbnafb* |
| 3. *baąkba* | 8. *nąmʀną* | 13. **umisum** |
| 4. *msrtms* | 9. *irlhir* | 14. *þlafþl* |
| 5. *lfkblf* | 10. *akʀnak* | 15. *ąʀsuąʀ* |
| | | **rhfþrh** |

Det är känt, att lönnskriften i början av *e*, lönnskriften i *h*, samt det parti [*f*—*g*], som är skrivet med runor hörande till den äldre runraden, alla inledas med en runförbindelse, som förut använts i den del av inskriften, som är ristad med yngre runor och läses utan chiffer. Det föreligger alltså vissa skäl för att vid upplösning av chifferskriften **rhfþrh** söka en runförbindelse, som anträffas i något av partierna *a*, *b*, *c*, *d*. Utgår man från B u g g e's eller B r a t e's runrad, lyckas detta icke. Använder man däremot runraden **tbmlʀ** : **hnias** : **fuþąrk**, finner man genom att förskjuta alla runor tre steg bakåt, förbindelsen **umisum**, som är oss välbekant från avsnittet *a*, rad *5*.

Ristaren synes sålunda ha valt en chiffernyckel av den beskaffenheten, att som signum för en given runa togs den runa, som i alfabetet stod tre steg framför. Det kan vid första påseende synas egendomligt, att rista-

[1] Det är mycket lätt att uppgöra och kontrollera nedanstående tabeller, ty de runor, som stå lodrätt under varandra, följa på varandra i samma ordning som den de intaga i själva runraden. Runorna 5 och 6 äro genomgående desamma som 1 och 2.

ren valt just detta antal steg. Men vid närmare besinnande finner man, att hans förfarande var synnerligen välbetänkt. Ristaren visste alldeles uppenbarligen, att runradens ätter på olika håll togos i olika ordning. Genom att skriva ordet **umisum** med lämplig chiffer ville han ge ett otvetydigt vittnesbörd om den ordningsföljd han för sin del begagnat. Vid en förskjutning, uppgående till ett eller två steg, hade detta mål ej nåtts, emedan alla eller de flesta signa då kommit att ligga inom samma ätt som de runor, vilka de företrädde. *En förskjutning på tre steg var den minsta möjliga, genom vilken ordningsföljden mellan ätterna blev fullständigt bestämd.*

Såsom chiffern nu är inrättad, kan läsningen **umisum** icke finnas, om man utgår från ett alfabet, där *hagals* ätt icke följer omedelbart efter *Týs* och *Freys* efter *hagals*.

Genom ovanstående resonemang tror jag mig ha gjort det i högsta grad sannolikt, att ristaren utgick från runraden **tbmlʀ : hnias : fuþąrk**, samt att runföljden **rhfþrh** i *e 2* är en chiffer för **umisum**, åstadkommen genom att ristaren i st. f. varje enskild runa satte den som stod tre steg framför i runraden.

Sista kriteriet på riktigheten av mitt resonemang ger naturligtvis det sammanhang, i vilket runföljden **umisum** skall inpassas.

Vid denna inpassning bör genast observeras, att de ord, som föregå runföljden **rhfþrh** = **umisum**, nämligen **uilin is þat**, utgöra ett pleonastiskt inskott, som säkerligen gjorts för vinnande av ett sidoändamål. Orden **uilin is þat** återkomma i *e 3* i ett lämpligare syntaktiskt sammanhang och synas i *e 2* närmast hava till uppgift att åstadkomma runantalet 24. Man har därför rätt att i viss mån se bort från dessa inskjutna ord och läsa **umisum** i omedelbart sammanhang med **trąki**. Härvid fås läsningen:

**uaim si burin** [n]**iʀʀ trąki** [**uilin is þat** +] **umisum : i satun uilin is þat** +

Om man har i minnet ett sådant uttryck som *verða borinn í þenna heim*, se Fritzner[2] I, sid. 126 b, finner man omedelbart, att **i satun** kan läsas *ī Sǣtūn*, uppfattas

som ack. pl. och beteckna den ort, där *Wilin* kom till världen. Ett *Sätuna* finnes, som känt, i Uppland. Vid stranden av sjön Roxen i Östergötland finnes ett *Tuna*, vars läge gör det i viss mån sannolikt, att orten en gång kunnat kallas *Sǣtūn*. Kännare av Östergötlands topografi skola måhända kunna uppvisa ett *Sätuna* på ännu kortare avstånd från Rök.

**umisum** är givetvis dsm av ett adj., vilket står som attribut till **tr̨aki**. Betydelsen 'ömse', fvn. *ýmiss*, passar dock icke i detta sammanhang. Men det kan icke nekas, att även antagandet av identitet mellan **umisum** i *a 5* och fvn. *ýmiss* berett vissa svårigheter. Formen **umisum**, tolkad som likvärdig med fvn. *ýmissum (ýmsum)*, utgör det enda hindret för uppställandet av en enkel regel rörande beteckningen av den litterära tidens *y* på Rök-stenen. Lämnas den åsido, kan man antingen säga, att långt *y* tecknades med **i** [**đind** = *tȳnþ*] och kort *y* med **u** [**suniʀ** = *syniʀ*; **ulundi** = *ōlyndi*], eller också hålla fast vid Kock's regel, enligt vilken *u* i ställning fför bevarat *i* ännu icke fått omljud på Rök-ristarens tid.

I själva verket hindrar oss ingenting från att på båda ställena läsa **umisum** som *ō-missum*, varvid ordets betydelse för omljudsläran och för frågan om beteckningen av *y* helt och hållet försvinner.

Den germanska stammen **missa* är, som känt [1], ett participium, hörande till en rot med grundbetydelsen 'växla', 'byta', 'förändra'. Ett fvn. **úmiss*, fsv. **ōmis* kan därför tvivelsutan ha haft betydelsen 'constans'.

Tolkningen av **umisum** i *a 5* beror i sista hand av vår uppfattning av den situation, som skildras. Då det är fråga om krigsbyten, som gjorts tolv gånger å rad, är det måhända meningen, att de elva gånger återerövrats av sina ursprungliga ägare, som då väl kunde förtjäna att kallas 'viri constantes'. Något fritt översätter jag *ą̄ ōmissum mą̨nnum* med 'från ståndaktiga [hårdnackade, orubbliga] motståndare'.

---

[1] Se Fick-Torp, Vergleichendes Wörterbuch, sidd. 320 f.

Tager man ännu i betraktande, att betydelsen 'förändra' lätt övergår till betydelsen 'skada' [se Fick-Torp, loc. cit. och märk särskilt fisl. *meiða* 'skada', 'stympa'], finner man, att även betydelsen 'oförsvagad' för **úmiss* ligger ganska nära.

I *e 2—3* översätter jag den på sid. 27 uppskrivna runsättningen på följande sätt:

..... *vilken oförsvagad*[1] *man, som fått en son — Wilin heter han — i Sätun.*

Svaret blir de ord, som jag i SNF II.1, sid. 23 läste i runkorsen, utan att ännu veta, *huru* väl de passade till frågan:

*[Wæmōþ's] farfarsfar, Biari den vise, avlade honom [Wilin] vid nittio års ålder.*

Den som gillar mina sista utläggningar kan ur dem draga rätt viktiga slutsatser angående vissa andra, förut av mig diskuterade partier av Rökstensinskriften.

Min läsning **dind** = *tȳnþ* i *g* har vunnit i trovärdighet, sedan det visat sig, att runan *íss* kan ha utgjort normaltecken för ljudet *y*, eller i varje fall för *långt y*.

Mot Bugge's läsning **runimąþʀ** [korsen på stenens bakyta] kunna numera ännu flere argument framföras än förut. Jag skall här upptaga alla de viktigaste skälen i ett sammanhang.

1. Vid läsningen **runimąþʀ** tages runan **þ** icke i omedelbar anslutning till den korsarm, vid vilken den är fogad, utan närmast efter det av bakre ytans runkors, från vilket den är mest avlägsen.

2. Läsningen **runimąþʀ** kan fås fram endast om man utgår från runraden **bmlʀ : hniast : fuþąrk**. Emellertid utgår Bugge själv från runraden **fuþąrkhniastbmlʀ**, då han skall tolka lönnskriften i avsnitten *e 1* och *e 2*, och jag tror mig ha uppvisat, att man där måste utgå från runraden **tbmlʀ : hnias : fuþąrk**. Enligt M. Olsen's allmänt accepterade tolkning av partiet *h* måste den femte

---

[1] 'oförbrännelig' står närmare till betydelsen 'constans' men verkar för modernt i detta sammanhang.

lönnrunan i detta avsnitt fattas som **m** och är betecknad såsom den första ättens tredje runa, vilket icke går ihop med Bugge's runrad för korsen. Den enstaka kvistrunan i *f* blir entydig endast under förutsättning att *Freys* ätt är den enda, som består av sex runor, men detta villkor fylles icke av Bugge's runrad.

Däremot är runraden **tbmlʀ : hnias : fuþąrk** bevisligen genomförbar för *all* på Rök-stenen förekommande lönnskrift, blott man ersätter Bugge's läsning **runimąþʀ** med min läsning **ulniruþʀ**. Den av mig förordade runraden är vidare den enda, enligt vilken man ur lönnskriften i *e 2* får fram en runkombination, som tidigare använts i den vanliga runskriften med yngre runor.

3. Man väntar ingen upplysning om runomästaren, sedan det i början av inskriften upplysts, att fadern *Warin* ristat runorna[1].

4. Sedan Brate visat, att lönnskriften i *h* och den med densamma tillhopahörande lönnskriften i *e 3* [**sakumukminiþurun**] böra läsas efter avsnittet *f* — *g*, blir frågan **uaim si burin niʀʀ trąki** obesvarad enligt Bugge's tolkning av runkorsen men besvarad enligt min. Huru väl fråga och svar passa ihop, torde framgå av sid. 29.

5. Om man förkastar Bugge's läsning **runimąþʀ**, blir det möjligt att i *a 6* översätta **mąn urþi** med 'blev människa', varigenom en plausibel tolkning av detta förut dunkla ställe erhålles.

Efter det som ovan anförts, torde envar förstå, att jag bestämdare än någonsin håller på min läsning *ōl nīrøþʀ*, om vilken Bj. M. Ólsen förenat sig. Men även läsningen *awi wīs* har fått ett nytt, om också blott indirekt stöd. Ty, såframt jag har rätt i, att *Biari's* son *Wilin* i avsnittet *e* säges vara född i *Sætūn*, är det osannolikt, att *Biari* skulle kallats *Biari i Øy*. Härigenom försvagas i hög grad grunderna för de tolkningar av runföljden **au-iu-is**, som framställts av Läffler, Bugge och Bj. M. Ólsen.

---

[1] Jfr dock v. Friesen, Svenska Turistföreningens årsbok 1896, sid. 46, där uarin fattas som ett adjektivum.

Den svagaste punkten i min tolkning *awi wīs* är enligt min mening den, att en ny lönnskrift här tager sin början, utan att vi ur densamma få fram en runföljd, som förut förekommit i den med vanliga runor skrivna texten. Men denna svaghet är gemensam för alla tolkningar, som hittills framlagts.

---

## Tillägg.

Av förekommen anledning [jfr SNF III.9, sid. 4] ser jag mig föranlåten att närmare precisera min ståndpunkt i fråga om användningen av den äldre runraden i Rökstenens inskrift.

Jag tror, att ristaren ganska väl känt till dessa runors fonetiska värde. Men han använde dem icke såsom fonetiska tecken utan såsom ett slags chiffer, i det han ständigt lät en runa av den äldre typen stå som signum för en runa hörande till den yngre runraden. Vid dessa substitutioner följde han strängt den principen, att en äldre runa fick ersätta en yngre endast under den förutsättningen, att det fanns tillfällen, i vilka båda runorna hade samma ljudvärde[1]. Däremot var det icke nödvändigt, att båda runorna skulle täcka varandra just i den för tillfället föreliggande förbindelsen. Tvärtom försvårade han avsiktligt tolkningen genom att ofta välja sådana signa ur den äldre runraden, som, direkt utlästa, gåvo en felaktig lösning av gåtan.

Jag skall belysa det sagda genom exempel.

I **sagwm** = **sakum** = *saʒum* substitueras den äldre runradens **w** för den yngre runradens **u**. Substitutionen är tillåten, emedan konsonantiskt *u* enligt det äldre alfabetet tecknas med **w**, enligt det yngre med **u**. Men i det föreliggande fallet är direkt utläsning av **w** omöjlig.

---

[1] Jfr härmed ristarens förfarande, då han ersatte 'trollpackan' med 'mångudinnan', emedan båda voro *kueldriður*.

I **ogmeni** = **ukmini** substitueras den äldre runradens **o, e** för den yngre runradens **u, i,** emedan ljuden *o, e,* som i den äldre runraden hade sina speciella tecken, senare återgåvos med den yngre runradens **u, i.** Likheterna **o** = **u** och **e** = **i** gällde sålunda i vissa fall och rättfärdigade substitutionen. Men därav följer icke, att direkt fonetisk utläsning vore åsyftad.

I **igoldi** = **ikulti** = *Ingoldi* ha **g, d** kunnat substitueras för **k, t,** emedan likvärdighet förelåg i vissa kombinationer, om också icke just här. Spirantiskt *ʒ* tecknades med den äldre runradens **g** och med den yngre runradens **k.** Beträffande användningen av runan *dagr* som tecken för *t* bör märkas följande. Rökinskriftens ristare kände antagligen till många flere inskrifter med den äldre runraden än de, som nu äro bevarade. Åtminstone i de äldre av dessa inskrifter ingick *dagr* som tecken för den senare leden i den urgermanska förbindelsen *lð* [Jfr **helðaʀ** på Tjurköbrakteaten]. I Rök-ristarens uttal hade *ld* säkerligen redan ersatt *lð* [Jfr Noreen, Aisl. Gr.[3], § 217. Anm.]. Han måste sålunda få den föreställningen, att *dagr* alternativt kunnat användas som tecken för klusilt *d* — en föreställning, som för övrigt måhända var fullkomligt riktig. Jfr Wimmer's framställning i 'Die Runenschrift' sidd. 223 ff. — För klusilt *d* var den yngre runradens **t** det normala tecknet. Då ristaren använde *dagr* som signum för *Týr* i orden **igoldiga, igoldi** och i uddljudet av **dind,** avvek han sålunda på intet sätt från sina principer.

Oanfäktbar är naturligtvis skrivningen **d** = **þ** = *ð* i slutljudet av **dind** = *tȳnþ* [*týnð*]. Ty för den tonande spiranten *ð* voro både *dagr* och den yngre runradens **þ** normaltecken.

Skrivningen **i** för *ȳ* i **dind** = *tȳnþ* beror måhända därpå, att ristaren i runskrift, avfattad med den äldre runraden före labialomljudets inträde, funnit **i** som tecken för en vokal, vilken han själv uttalade som *y.*

# Vad är syftet med Rökstenens inskrift?

Av *Rolf Nordenstreng.*

---

Huruvida det någonsin skall lyckas vetenskapen att nå fram till en fullt säker tydning av Rökstenens inskrift, är väl tvivelaktigt. De försök, som på senaste tider gjorts att utleta meningen i denna dunkla inskrift, ha visserligen spritt ljus över många förut mörka ställen, men också ställt oss inför gåtor av det mest hopplösa slag. Det värsta är ingalunda, då ingen forskare får fram någon rimlig mening ur texten, utan då flere olika, ungefär lika rimliga meningar kunna utläsas; och detta senare är ju fallet mångenstädes. Man kan icke undgå att göra sig frågan: varför har runristaren uttryckt sig på ett så svårtytt, ja otydbart sätt? Ingen lär väl på allvar vilja påstå, att fornmännen hade nämnvärt större förutsättningar än nutidens forskare att läsa denna gåtfulla text. Väl hade de bättre kännedom om ordförrådet och de olika ordens betydelsevärde; men deras insikt i runologi var knappast större än Bugge's, snarare mindre; och i skarpsinnig kombinationsförmåga voro de säkert ej heller hans övermän. Det är min fasta övertygelse, som vinner mer och mer stadga genom varje nytt tolkningsförsök, att endast runristaren själv och väl därjämte ett fåtal invigda

kunde läsa och förstå hela inskriften. Men vad kan då meningen med den ha varit?

Gåtans lösning tror jag mig finna i de underliga orden *sakumukmini*, som inleda de olika avdelningarna av texten. Dessa ord ha lästs och uttytts på många olika sätt, men jag tror Bugge har alldeles rätt, då han i Rök III kasserar dem alla. Vare sig man nu vill läsa *múgmenni* eller *múgminni*, *múg minni*, *múgminni í* eller *ungmenni*, faller detta på den beklagliga omständigheten, att varken 'folkets breda lager' eller 'ungdomen' kunde läsa en så otroligt invecklad, uppsåtligt tillkrånglad text som Rökstenens. Skulle man nu vilja invända, att 'folkets massa' eller 'ungdomen' inte alls behövde själva kunna läsa texten, utan att den upplästes för dem av sprängliärda godar eller andra vismän, så frågar jag: när? Blir svaret då: vid arvölet efter den fallne hjälten, har jag åter en fråga: vad tjänade det då till att rista in hela den långa ramsan i hårda stenen? Vill man återigen påstå, att den märkliga historien upplästes ideligen vid upprepade minnesfester över den döde — då ha vi att göra med ett alldeles nytt, för övrigt okänt bruk. Det är minst sagt djärvt att anta, att mer eller mindre regelbundna högtider skulle ha firats vid Rökstenen och att till deras ceremoniel skulle ha hört uppläsning av skriften. Och även om så skulle ha varit fallet — vilket docenten Hj. Lindroth i Lund i tvenne artiklar i Stockholms Dagblad [25. och 26. aug. 1911] sökt göra troligt — skulle föreläsaren i så fall givet ha haft mera förtret än hjälp av inskriften. Även om han varit en aldrig så 'víss *rýnimaþr', skulle han näppeligen utan att stappla ha kunnat stava sig igenom den knaggliga skriften. Sju gånger lättare och mera praktiskt skulle det då ha varit att lära sig texten utantill. Men kanske stenen var till för att bevara den sanna urtexten och förebygga förvanskning? I så fall måste man säga, att metoden var den ändamålsfientligaste möjliga. Visserligen, blir måhända svaret — men ristaren kunde inte tygla sin lust att pråla med sin lärdom, och därför valde han en så invecklad form. Ånej, det vore en gottköpsförklaring.

Som ristningen är, är den till den grad obegriplig, att fornmännen knappast voro i tillfälle att konstatera stort annat än detta. Lärdomen fingo de nog inte syn på.

Nej, det kan aldrig ha varit meningen, att någon människa skulle kunna lista ut Rökinskriftens innehåll. Så konstfullt är detta dolt i de förvirrande runtecknen, att endast runornas herre och skapare kunnat utleta det.

Men *han* bör också ha kunnat det, och *han* bör ha funnit särskilt behag i att göra det. Just en sådan inskrift bör ha varit långt mera i hans, den store gåtgissarens smak, än en vanlig enkel klar inskrift, som kunnat med lätthet läsas av både *múgr* och *ungmenni*. Och till honom var givetvis den unge kämpe gången, till vars ära Rökstenen är rest. Vad mera är, om jag inte tar fel, är han t. o. m. nämnd vid namn, inte en, utan flere gånger på stenen. Ty detta obegripliga *sakumukmini* kan ju läsas *sagum Ygg minni*, och jag tror det *bör* läsas så.

Bugge's sista uppfattning var ju, att *mini* borde läsas *minni* och tolkas som 'hågkomst', *uk* eller *muk* kunde han däremot ej acceptabelt förklara. 'Vi säga Ygg den hågkomsten', skulle således meningen vara med detta hittills oförstådda ställe; och jag skulle vilja precisera meningen så, att innebörden blir: 'Vi påminna Ygg om det'. Ty det är klart, att Ygg icke behövde upplysas om den dödes vare sig ätt eller bragder; dem kände han naturligtvis förut, kunnig som han var i allt som skett och skedde på jorden. Det behövdes endast att ur hans minne locka fram det till aktuellt medvetande. Att meddelanden om den döde framföras till Odin är icke utan motstycken. I *Eiríksmál* är det visserligen drömmar, som för Odin båda Erik blodyx' ankomst till Valhall; men själv ger den döde kungen vid inträdet därstädes den upplysningen, att fem kungar följa honom (*Eiríksmál* v. 8). I *Hákonarmál* rida valkyrjorna att säga Odin att allhärskaren kommer (v. 13). Att Varinn då sände Odin ett budskap om sin fallne son vore ju inte så orimligt.

Jag väntar mig en del invändningar mot min förklaring. Först och främst står i avsnittet med de äldre

runorna icke *uk*, utan *og*, icke *mini*, utan *meni*. Men *u*-runan förekommer ju inte alls i detta avsnitt, utan i dess ställe nyttjas *o*-runan; och vad *g* vidkommer, varken stjälper eller hjälper det mig. Litet värre är ju *e* i *meni*. Men då både Bugge och Brate äro eniga om Rökristarens skrala kunskaper rörande de äldre runorna och bägge vilja läsa *e* som *i*, så kan jag väl tryggt följa dem i spåren. Vidare reser sig den frågan, varför Odin icke är kallad vid sitt vanliga namn, utan vid det mindre vanliga *Yggr*. Ja, orsaken därtill är svår att veta. Att Odinsnamnet *Yggr* nyttjades i sammanhang med strid och död var likväl rätt vanligt på västnordisk språkbotten (t. ex. *Grímnismál* v. 53: *Eggmóðan val nú mun Yggr hafa*); och att detta namn icke eljes är uppvisat på östnordiskt område bevisar ingalunda, att det icke förekommit, ja talar icke ens i nämnvärd mån emot min gissning. Det var ju icke ett namn, som kunde ingå i ortnamn. Någon skriven litteratur från hednatiden ha vi icke i Sverge, och i den muntliga traditionen kunde namnet icke gärna i kristen tid kvarleva för att sedan upptecknas. Var skulle vi då kunna finna det vidare än i runinskrifter? Och det är väl mycket begärt, att det skall finnas i mer än en sådan. Jag tror, att man i allmänhet bör vara försiktig med att påstå, att ett ord eller ett namn är specifikt västnordiskt, därför att det ännu icke blivit uppvisat i östnordiskt språk.

Den gissning jag ovan framställt rörande Rökinskriftens syfte gör självfallet icke anspråk på att vara oomtvistligt riktig. Men den synes mig icke möta några som helst formella eller reella hinder, och då den därtill ger mening åt något eljes meningslöst, håller jag det i varje händelse för möjligt, att den innebär gåtans rätta lösning.

---

# Fornsvenskt lagspråk

av *Hugo Pipping.*

---

## II. Spår av ofullständig vokalbalans i Äldre Västgötalagen.

Kock har i 'Studier öfver fornsvensk ljudlära' sidd. 150—152, sidd. 157—159 uppvisat, att ändelsevokalerna *o* och *e* ofta ersätta *u* och *i*, om ett *o*, *ø* eller *e* finnes i närmast föregående stavelse, samt antecknar dessutom, sidd. 151 f. och sidd. 158 f., några strödda fall, i vilka *o* och *e* äro belagda även efter andra vokaler än de nyssnämnda *o*, *ø* och *e*. Kock påpekar särskilt, att *o* kan användas även efter *ā*, och *e* efter *ă* och *æ̆*. Noreen i Aschw. Gr., § 137 säger, att *i* i regeln ersättes med *e* efter *o*, *ø* och *e*, men att *i* efter *e* dock är vanligare än *e*, om ändelsestavelsen är sluten. I § 139 säges, att *u* i regeln ersättes med *o* efter *o*, *ø* och *e*, om man ser bort från ändelsen *-um*, som är något vanligare än *-om*. Att *u* i ändelsen *-um* ofta visar en tydlig obenägenhet att övergå till *o*, har Kock uppvisat i 'Studier öfver fsv. ljudlära' sidd. 202—208 genom beläggsamlingar ur handskrifter, i vilka vokalbalansreglerna tillämpas i stort sett, men mycket ofullständigt i ändelsen *-um*. Likaså påpekas, sidd. 148 f., att vokalharmonien tillämpas ofullständigt i ändelsen *-om*, *-um*.

Iakttagelsen att övergången *i* > *e* i många fall uteblir, om vokalen står i sluten stavelse, för tanken osökt

till förhållandena i de dialekter, i vilka den s. k. ofullständiga vokalbalansen råder. I dessa dialekter gå ju två tendenser vid sidan av varandra: strävandet att under alla omständigheter bibehålla *i* och *u* i sluten stavelse samt benägenheten för övergångarna *i* > *e* och *u* > *o* i öppna stavelser, vilkas styrka understiger betoningsgraden 'stark levis' [Kock], 'stark biton' [Noreen].

Då det nu är påvisat, att den ena av två tendenser, som gärna gå parallellt med varandra, gör sig gällande i Vgl I, kan det vara skäl att efterse, huru det förhåller sig med den andra. För detta ändamål har jag sammanställt de fall, i vilka ändelsevokalerna *e (æ)*[1] och *o* uppträda efter annan vokal än *o [io] ø* eller *e*. Dessa fall äro följande:

**a + e**: ns *altare* 5: 1. ptc nsf *havande* 25: 8. asf *havandæ* 25: 7. 2sii *kallaþe* 38: 8. *kallæþe* 38: 5. 38: 13. nsm *maghændæ* 21: 12. nsm *skyldastæ* 33: 6. 3sii *varþæþæ* 42: 16. *værþaþe* 42: 18. ds *varþnæþe* 41: 7. ds *þiufnæþe* 56: 3. ns *arve* 28: 15. ns *arvæ* 32: 6. konj. *baþe* 34: 11. ds *drape* 23: 5. 3spk *gange'* 45: 8. ds *hande* 50: 7. ds *lane* 57: 4. ds *lanþe* 36: 17. ds *male* 40: 4. ds *mannæ* 6: 5.

**i + e**: ns *hirþinge* 40: 2. ns ? — *høfþingæ* 15: 8. obl *hirþæ* 63: 11. ds *þinge* 53: 12.

**u + e**: nsm *attundæ* 45: 15. ds *biscupe* 6: 16. *byscupe* 4: 3. ds *gonungæ* [= *konunge*] 53: 16.

**æ + e**: ds *hæreþe* 5: 5. npn *iamnærve* 25: 3. ds *laghmale* 49: 9. df *hænnæ* 21: 17. *hæne* [= *hænne*] 33: 7. ds *hænde* 42: 6. 3spk *hænge* 53: 7. ds *mæle* 56: 2. 3sii *tende* 5: 15. 3spk *ægæ* 33: 22. num *þrenne* 47: 8.

**ia + e**: 3spk *gialde* 6: 15. 40: 17. *gialdæ* 53: 4.

**iū + e**: 3spk *nyute* 25: 10.

**a + o**: 3ppi *agho* 30: 10. [Jfr *egho* 8 ggr.]

**y + o**: kompos *mylno[hivl]* 16: 16. [Jfr *Mølno* Vgl. II, 192 ff.]

I alla de ovanstående 47 fallen står vokalen *e* eller *o* i en öppen ändelsestavelse, vars betoning icke når upp

---

[1] Jfr Noreen, Aschw. Gr., § 137, anm. 1.

till graden stark levis (stark biton). — På de två *o*-fallen kan dock ingenting byggas.

Restfallen äro följande:

1. ns *biscopær* 7: 7. 8: 17. 9: 16. 33: 4. *biscope'r* 7: 6. *byscopær* 29: 3.

Emedan ordet är lånat [grekisk-lat. *episcopus*], har *o* i andra stavelsen intet avgörande vitsord i fråga om balans- och harmonilagarna. Jfr Kock, Studier öfver fornsvensk ljudlära, sidd. 150 f.

2. kompos *systor* 24: 12. *systør* 24: 12.

Vokalen *o (ø)* har här synbarligen uppkommit i anslutning till formerna *moþor*, *broþor*. Jfr Kock, loc. cit., sidd. 151 f., 178, 184, 189, 193 f., 240, 249; Noreen, Aschw. Gr., § 142, Anm. 8.

3. as *daghor* [< **dagorþ*] 66: 17 [men *daghurþi* 11: 10]. as *nathorþ* 11: 14. *nætorþ* [= *natorþ*] 66: 16.

Kock, Sv. ljudh. II, 782, sid. 186 anser, att *o* i *natorþer* här och i Vgl II uppkommit genom vokalharmoniskt inflytande av *ā* i den föregående stavelsen. För Vgl. I kan en dylik vokalharmoni emellertid icke uppvisas. Mot formen 3ppi *agho* 30: 10 [säkert påverkad av *egho*] stå fallen: as *aghu* 65: 3. 3ppi *aghu* 30: 13. 3ppi *baru* 49: 6. as *kapu* 66: 9. dsn *hvaru* 50: 16. dsn *varu* 37: 2. 58: 3. *uaru* 58: 13. 3pii *varu* 6: 3. 6: 3. 60: 20. *uaru* 28: 7. 3 former av *attundi*, 8 av *attungær*. *scanungs* 70: 3. *skanungs-* 70: 1. Om man tager i betraktande även sådana fall, i vilka *u* står efter *ā* i ändelsen *-um*, tillkomma ytterligare 98 belägg.

Fallen *daghor*, *nathorþ*, *nætorþ* stå alldeles isolerade. Frånsett den tidigare diskuterade formen *systor* finnes intet annat belägg, i vilket *o* skulle stå i sluten ändelsestavelse efter annan vokal än *o*, *ø*, *e*. Orsaken till den särställning *daghorþer* och *natorþer* intaga är säkerligen den, att *o* här utvecklats ur *w* + vokal vid reducerad betoning [1].

---

[1] På samma sätt torde *o* hava uppkommit i Rök-stenens **Ingoldʀ*, **Ingoldingʀ*. Se SNF III.8, sid. 3, not 6.

4. nsm *vpen* 7: 7 har sin vokal *e* genom lån från den vanligare formen *open* [7: 6. 55: 19, jfr *opnom* 5: 6].

5. 3spi *gipftær* 29: 16 är en anmärkningsvärd form, som jag ej kan förklara. Det finnes i hela Vgl I intet annat exempel på *e (æ)* i sluten ändelsestavelse efter *i*. Men det finnes indicier för att formen icke får fattas som rent tillfällig. Jfr sid. 14.

6. npm *siuker* 28: 10. Här är *r* [ʀ] analogiskt tillfogat, varför ändelsevokalen tidigare stått i öppen stavelse, men fallet är alltför isolerat för att tillåta den slutsatsen, att användningen av *e* i st. f. *i* skulle bero härpå.

7. 3ppk *vrækæ* 9: 17 är kortstavigt och har sålunda icke fått sitt *æ* genom vokalbalansens inflytande.

8. as *mæræ* 38: 15 var långstavigt i förlitterär tid [stam **marhiō*]. Men jag tror icke, att den abnorma ändelsevokalen får ställas i samband härmed.

---

Trots de oförklarade fallen torde min statistik visa, att i Äldre Västgötalagen föreligga spår av ofullständig vokalbalans *i* ∾ *e*. Iakttagelsen torde få anses så mycket säkrare, som företeelser av väsentligen analog natur kunna uppvisas ur Yngre Västgötalagens kyrkobalk. Detta ämne skall behandlas i avsnittet III.

---

Noreen's tidigare citerade uppgift, enligt vilken ändelsevokalen *i* efter *e* är vanligare än *e*, om ändelsestavelsen är sluten, kan kompletteras med följande statistik över användningen av ändelsevokalerna *i* och *e i sluten stavelse* efter *o*, *ø* eller *e*.

**Kyrkobalken.**

**o + e**: *boret* 3: 6. *forboþe't* 9: 16. *kirkiudroten* 6: 6. *moþer* 3: 9. 3: 10. 3: 12. *moðer* 3: 6. *open* 7: 6. *stolen* 5: 4. *svoret* 5: 16. Summa 10 fall.

**o + i** *oling* 7: 12.

---

ø + e: *øleng* 7: 13.
ø + i: *øris* 8: 6.

---

e + e: Intet fall.
e + i: *beþiz* 3: 6.

---

## Lekmannabalkarna.

o + e: *broþer* 24: 9. 30: 13. 31: 21. 24: 13. 25: 16. 25: 2. *broþe'r* 24: 9. *broþær* 24: 13. *ætboren* 33: 12. 38: 10. *boræn* 16: 7. *doter* 24: 15. *dottær* 24: 8. 24: 8. *lanærdroten* 32: 5. *lønær droten* 23: 15. *[ful]komen* 29: 1. 37: 10. *moþer*[1] 24: 9. 24: 13. 25: 2. 25: 15. 31: 3. 31: 21. *mode'r* 31: 4. *moþær* 24: 12. *open* 55: 19. *souen* 23: 7. *stolen* 14: 13. 53: 19. 54: 10. 56: 14. 59. 6. 59: 11. 60: 7. *[-]stolet* 14: 8. 30: 16. 30: 17. 56: 8. 56: 9. 59: 22. *[v]roten* 52: 2. 52: 4. 52: 6. Summa 44 fall.

o + i: *bondin* 54: 24. *broþir* 25: 14. 35: 5. *ætborin* 20: 2. *dottir* 25: 3. 25: 4. 31: 20. *moþir* 24: 15. 24: 16. 24: 16. 25: 18. 31: 4. Summa 12 fall[2].

ø + e: *feær følengh* 39: 13. *fearfølængh* 39: 15; *fører* 29: 11. *chøpær* 64: 14. *køpess* 61: 1. *løsær* 44: 19. *møter* 61: 13. *saksøkæn* 22: 8. *søkær* 16: 13. *oræss* 45: 14. Summa 10 fall.

ø + i: *dømiss* 53: 21. *fearføling* 39: 21. *fearfølingh* 39: 17. *førir* 62: 17. *fødis* 29: 13. *hæræþshøfþingi* 22: 2. *hærasshøfþingæ* 15: 8. *hæræszhøfþingæ* 55: 16. *hæraszhøfþingæ* 54: 26. *køpir* 42: 13. 44: 5. 44: 6. 45: 7. 58: 9. 60: 15. 60: 16. *køptir* 45: 7. *[iuir]løsir* 54: 19. *løsir* 59: 9. *løsis* 58: 5. *skøtning* 42: 4. *søkir* 13: 14. Summa 22 fall.

---

[1] *moþer faþur* 35: 7 står i st. f. *moþor faþur.*

[2] Det omtvistade *norin* 17: 21 lämnar jag ur räkningen.

Om denna form se Otman, sid. 24, not. 8; Noreen, Arkiv f. nord. fil. V, 389 ff.; Cederschiöld, Om några ställen i Äldre Västgötalagen, Göteborgs Högskolas årsskrift 1898, särtrycket sid. 4; Kock, Svensk ljudhistoria II, sid. 40, noten.

**e + e**: *heter* 54: 16. *leþer* 54: 11. 59: 17. *leþess* 54: 5. *reser* 65: 6. *væittar* [= *veter*] 14: 17. Summa 6 fall.

**e + i**: *betir* 65: 7. *beþiss* 61: 14. *delir* 50: 20. *eighit* 54: 24. 59: 17. *hetir* 34: 4. 37: 14. 46: 10. 50: 10. 50: 15. 51: 1. 62: 13. *leþiss* 58: 4. *resir* 16: 20. *ve'tir* 18: 21. *vetir* 39: 13. *vætir* 19: 12. Summa 17 fall.

Slår man tillsamman beläggen ur kyrkobalken och lekmannabalkarna, kommer man till följande siffror:

| | | |
|---|---|---|
| **o + e** = 54. | **ø + e** = 11. | **e + e** = 6. |
| **o + i** = 13. | **ø + i** = 23. | **e + i** + 18. |

I % av hela antalet fall bliva beläggen med *i* alltså: efter **o** 19 %, efter **ø** 68 %, efter **e** 75 %.

Härav framgår, att *i sluten stavelse* **i** är normalvokal både efter **ø** och **e**, samt att inom vokalserien **o—ø—e** kravet på **i** i en följande stavelse växer stegvis. Detta är ju också lätt begripligt, då inom den ifrågavarande serien munhålans resonanston är stigande och alltmera närmar sig muntonen för **i**.

*I öppen stavelse* är **i** däremot proportionsvis lika vanligt efter envar av vokalerna **o**, **ø** och **e**. Detta torde framgå av nedanstående statistik.

## Kyrkobalken.

**o + e**: *a mote* 7: 20. *bole* 3: 8. *bonde* 5: 15. 8: 21. *folke'* 8: 12. *konogge* 5: 5. Summa 6 fall.

**o + i**: *bloþi* 9: 13. *bondi* 5: 15. 7: 19. 8: 4. 8: 9. 9: 9. Summa 6 fall.

**ø + e**: *bøte* 5: 2. 6: 5. 6: 10. 6: 20. Summa 4 fall.

**ø + i**: *bøti* 6: 7. *søki* 9: 9. *øri* 8: 2. Summa 3 fall.

**e + e**: *eþe* 6: 3. *flere* 6: 13. *mere* 5: 7. 5: 14. Summa 4 fall.

**e + i**: *eighi* 6: 16. 9: 1. 9: 10. Summa 3 fall.

## Lekmannabalkarna.

**o + e**: *banorþæ* 16: 10. 3 s p k *boe* 33: 7. n s *-boe* 32: 2. 32: 5. *bole* 32: 3. 45: 10. *bolæ* 25: 9. 32: 2. 32: 3. *bonde* 25 ggr. *bonde'* 26: 1. 34: 16. *bondæ* 21: 16. 25: 11. 29: 16.

30: 4. 33: 20. *bonþe* 29: 21. 54: 14. *brote* 60: 17. *bote* 19: 6. 64: 2. *botæ* 18: 20. *klostre'* 27: 11. *kome* 33: 8. *kononge* 44: 13. *mote* 28: 13. *motæ* 36: 18 [1]. *skoghe* 65: 8. 65: 13. 66: 2. *skoghæ* 11: 10. 23: 9. *Tolle* 68: 2. *torghe* 60: 23. *trolekæn* 37: 2. *þole* 67: 8. *þore'* 20: 8. *þoræ* 32: 9. Summa 63 fall.

o + i: *banorþi* 10: 7. 16: 2. *boli* 31: 5. *bondi* 66: 20. *skoghi* 61: 17. 62: 16. 65: 9 [2]. *somi* 20: 15. *toki* 68: 2. *Toti* 68: 2. Summa 10 fall.

ø + e: 3spk *bøte* 30 ggr. 3spk *bøtæ* 20 ggr. 3spk *bøta* [= *bøte*] 15: 13. 42: 18. *døgre* 28: 17 [3]. ds [-]*køpe* 42: 18. 61: 2. *køpæ* 42: 16. 43: 20. ns *køpe* 42: 6. 3spk *køpe* 43: 17 [4] 1sii *køptæ* [5] 43: 5, 3sii *køpte* 61: 2. *køptæ* 44: 2. 3spk *løse* 63: 8. 63: 14. *møre* 68: 7. *nøte* 23: 11. *[øk]nøte* 61: 6. 61: 18. *saksøkæ* 12: 20. 21: 3. 38: 1. *saksølæ* [= *saksøke*] 18: 21. *saksolæ* [= *saksøke*] 12, not 32. *søke* 50: 7. 62: 1. ds *øræ* 23: 6. as *øræ* 19: 18. 40: 19. *øre* 59: 8. 62: 7. 63: 18 [6]. *øxse* 61: 18. *øþe* 52: 2. Summa 83 fall.

ø + i: *bøti* 14: 3. 15: 10. 15: 11. 16: 21. 22: 18. *døgri* 28: 12. *dømi* 14: 18. 15: 3. *føri* 14: 9. 15: 6. *høfþi* 18: 7. 23: 12. 24: 4. *høsþi* [= *høfþi*] 18: 9. *køpti* 60: 19. *saksøki* 37: 18. *søki* 50: 5. Summa 17 fall.

e + e: *beszle* 68: 10. *enge* 24: 15. 24: 16. ds *eþe* 32 ggr. *eþe'* 19: 20. *eneþe* 63: 1. 63: 14. *forreþe* 56: 1. *forræþe* 55: 21. *flere* 59: 9. 65: 14. *flerre* 63: 11. 65: 16. *leþe* 53: 11. 58: 11. 58: 19. *[æt]ledde* 31: 21. 31: 22. *[æt]leddhe* 31: 20. *mere* 45: 3. *reþe* 30: 7. *vete* 39: 15. *uete* 39: 17. dsf *þerre* 39: 18. 51: 11. 54: 22. 60: 21. 65: 22. *þeræ* 14: 11. Summa 60 fall.

---

[1] Formen *møtæ* 14: 14, som måhända är att läsa *mote* [jfr Schwarz-Noreen 11: 17], har icke upptagits i min förteckning.

[2] *slokifrillu* 27: 1 är väl snarast att utläsa *sløkifrillu* och utelämnas därför.

[3] Man kan tvista om uppfattningen av 1spi *føræ* 20: 5, och jag lämnar därför denna form ur räkningen. Jfr Noreen, Aschw. Gr., § 561, anm. 2; Ark. f. nord. fil. VIII, 181.

[4] 3spi *køpe* < *køper* 43: 20 lämnas ur räkningen.

[5] Jfr dock Noreen, Arkiv f. n. fil. VIII, 181; Aschw. Gr., § 563. 3.

[6] as *oræ* [= *øre*?] 18: 5 lämnas ur räkningen.

e + i: *brevi* 35: 9. *eghi* 31: 6. 65: 8. *eighi* 14: 14. 19: 16. 50: 20. *eþi* 30: 1. 31: 16. *fleri* 18: 20. *meri* 63: 3. *þerri* 38: 9[1]. Summa 11 fall.

Sammanlagda siffrorna för kyrkobalken och lekmannabalkarna äro [ändelsevokalen *i öppen stavelse*]:

| | | |
|---|---|---|
| o + e = 69. | ø + e = 87. | e + e = 64. |
| o + i = 16. | ø + i = 20. | e + i = 14. |

Procenttalen äro:

o + i = 19 %. ø + i = 19 %. e + i = 18 %.

---

## III. Spår av ofullständig vokalbalans i Yngre Västgötalagens kyrkobalk.

Nedanstående sammanställningar hava närmast till uppgift att bekräfta riktigheten av de iakttagelser rörande förekomsten av ansatser till ofullständig vokalbalans i Vgl I, som meddelats i närmast föregående avsnitt av min uppsats.

Materialet är hämtat uteslutande ur själva kyrkobalken, icke ur företalet till lagen. Detta företal visar nämligen bestämda avvikelser från språkbruket i kyrkobalken. Mest i ögonen fallande är måhända den omständigheten, att ändelsevokalen *a* är vanligare än *æ* i företalet [22 *a* mot 17 *æ*] men sällsynt i kyrkobalken. Vidare må nämnas, att företalet 3 ggr visar skrivningen *brut[h]*, men kyrkobalken har *friþbrot*, *skripta brot* (bis), *skriptabroot*, *tiældro broot*, *tiældrobroot*. Hultman, Hälsingelagen, sid. 302 uppräknar dessa former och menar, sid. 324 [jfr sid. 298], att den olika vokalisationen skulle bero på, att *brut[h]* är simplex, medan *-bro[o]t* ingår som andra led i en sammansättning. Men det kan lika lätt hända, att

[1] *þe'rri* 22: 15 kan vara likvärdigt med *þærri* och lämnas därför ur räkningen. Jfr Noreen, Arkiv f. nord. fil. VIII, 177.

olikheten beror på, att formerna *brut* och *brot* härstamma ur olika dokument.

Den materialsamling, på vilken nedanstående iakttagelser vila, omfattar endast tvåstaviga ord.

En väsentlig olikhet mellan Vgl I och Vgl II K är den, att ett långt *a*, vare sig längden är gammal eller sekundär, kräver *e*, *o* i ändelsen i Vgl II K, men icke i Vgl I. Jfr Noreen's framställning av förhållandena i Vgl II [lekmannabalkarna] i Aschw. Gr., § 137 och § 139.

De regler, till vilka jag kommit, äro följande:

**Regel I:** Om i föregående stavelse finnes ett *o*, *ø*, *e*, *ā*, *a[ng]*, *a[rþ]*, *a[nd]*, *a[rn]* [1], användes endast *e*, *o* i ändelsen.

Belägg:

**o + e**: *fore* 79: 10. 79: 11. 80: 19. 84: 8. 85: 4. 85: 5. 85: 17. 86: 16. 87: 8. 87: 9. 87: 10. 87: 12. 88: 11. 90: 2. 91: 5. 91: 5. 91: 5. 91: 6. 91: 9. 91: 12. 92: 7. 93: 11. 95: 10. 95: 10. 97: 4. 97: 5. 99: 1. 99: 2. 99: 3. 99: 4. 99: 4. 99: 6. 99: 7. 99: 8. 99: 12. 99: 12. 100: 3. 100: 10. 100: 12. 100: 13. 101: 7. 101: 11. 101: 15. 102: 12. 103: 11. 103: 13. 104: 6. 104: 9. 105: 2. 105: 6. 106: 2. 106: 11. 108: 5. 111: 6. 111: 7. 112: 3. *lofue* 112: 8. *[kirkyu]bole* 80: 21. 81: 1. 81: 3. 81: 14. 93: 7. 103: 6. 105: 8. 110: 11. *bonde* 79: 14: 80: 1. 80: 4. 86: 16. 90: 17. 91: 10. 92: 6. 92: 16. 93: 4. 95: 8. 96: 9. 100: 13. 100: 14. 101: 2. 101: 10. 104: 8. *folke* 92: 10. *korne* 100: 6. 108: 5. 111: 4. *[a] mote* 91: 1. *ofre* 100: 11.

*boet* 109: 2. *boren* 109: 1. *boret* 81: 12. 113: 1. *komet* 111: 11. *loten* 83: 3. *open* 89: 13. 90: 1. *[v]skoren* 110: 7. *skoren* 110: 7. *stolen* 85: 14. *stolet* 78: 12. *suoret* 87: 2. *bonden* 94: 9. 94: 11. 94: 12. 106: 16. *gozet* 111: 1. *kosten* 88: 11. *mother* 81: 12. *olneng* 90: 9. 95: 10. *olnengh* 90: 6. *othens[dagh]* 98: 11.

**ø + e**: *gøre* 88: 9. 94: 6. 96: 1. 96: 2. 108: 7. 108: 9.

---

[1] Skrivningen *baarn* anträffas i Vgl II, se AGr., § 129, 2.
Om sekundär vokalförlängning fför *ng*, *rþ*, *nd* se Kock, Fsv. ljudl., sidd. 393 ff.; Noreen, Aschw. Gr., § 129, 1.

108: 10. 108: 11. *spøre* 88: 16. *bøte* 83: 15. 85: 10. 87: 8. 87: 12. 88: 3. 89: 6. 90: 10. 92: 10. 93: 2. 93: 7. 93: 12. 93: 15. 97: 5. 97: 5. 97: 7. 98: 2. 98: 7. 98: 12. 99: 3. 99: 6. 99: 9. 99: 9. 99: 10. 100: 5. 100: 7. 101: 11. 102: 1. 102: 7. 103: 6. 103: 14. 104: 2. 105: 3. 105: 4. 105: 8. 106: 6. *øre* 91: 9. 91: 14. *løse[pænninga]* 89: 3. *[biskups]døme* 109: 2. *føre* 108: 2. 108: 10. *høgre* 106: 12. *søke* 96: 9.

*øpen* 90: 1. *børnen* 109: 11. *bøten* 99: 8. *[biskups]dømes* 108: 12. *høsten* 101: 3. 111: 5. *køpes* 111: 9. *økes* 78: 11. *løner* 107: 11.

e + e: *dele* 80: 20. *ethe* 83: 11. 87: 5. 100: 5. 108: 10. *flere* 88: 6. 91: 10. 95: 15. 102: 16. 109: 14. *huete* 93: 4. *mere* 86: 4. 86: 15. *there* 87: 2. — *bethes* 81: 12.

ā + e: *aatte* 93: 13. *bathe* 79: 18. 89: 11. 94: 2. 94: 4. 95: 10. 103: 6. 109: 6. 110: 6. *baþe* 99: 8. *late* 85: 17. 112: 12. *rathe* 88: 6. 105: 4. *huarte* 100: 12.

a[ng] + e: *gange* 99: 6. *iæmlangee* 106: 3.

*fangen* 85: 16. *ganget* 86: 2. *[uither]ganget* 107: 6.

a[rþ] + e: *[kirkyu]garþe* 88: 9. *[kirkyu]garthe* 79: 2. 79: 5. 88: 13. 96: 5. 104: 8. *uarthe* 87: 15.

a[nd] + e: *lande* 109: 2. *stande* 87: 10. 113: 1.

o + o: *[fræn]kono* 99: 10. *[hor]kono* 102: 4. *kono* 91: 4. *klocko* 78: 21. 88: 2.

*mothor* 82: 2. 107: 7. 109: 11. *dottor* 91: 5. 99: 10. 108: 7. *nokot* 79: 4. 80: 21. 81: 1. 81: 3. 81: 7. 93: 10. 103: 2. 106: 8. 108: 1. 112: 1. *nocot* 111: 7. *nokor* 81: 4. 81: 8. 109: 4. *nokon* 100: 4. 101: 10. *houoþ* 87: 7. *houoth* 78: 20. 84: 11. 87: 12. 87: 15. *houoth[tinda]* 78: 7. 83: 2. 84: 8. 84: 10. 108: 5. 108: 8. 108: 9. 108: 11. 109: 1. 109: 4. 109: 10. *houoth[tinde]* 107: 2. *houoth[tiunda]* 109: 10. 110: 1. *hofuoth[tinda]* 81: 9. 83: 1. 83: 2. *houoþ[tinda]* 107: 5. 107: 9. 109: 7. *houoþ[tiunda]* 109: 8. *houoth[lijn]* 82: 17. *houoth[loot]* 102: 13. *houoth[synd]* 107: 4. *konongs[ræt]* 104: 2. *konongs* 103: 7. 103: 13. *kononger* 83: 6. *nocrom* 93: 13. 100: 4. *sornom* 87: 5. *suornom* 108: 10. *bondom* 83: 5. *dorom* 78: 13. 86: 2. *[kirkyu]dorom* 106: 6.

ø + o: *sakløso* 100: 6. *ørtogher* 93: 15. 93: 12. 93: 2. 90: 2—3. 103: 14. 100: 5. *ørtoger* 103: 12.

*ørtogh* 91: 9. 91: 11. 91: 12. 92: 1. 95: 15. 100: 12. 101: 7. *[falu]køpongs* 94: 10—11. *løsom* 108: 5. *øpnom* 78: 13.

**e + o**: *[in]lezlo* 80: 12. *legho[man]* 93: 4.

*enom* 87: 13.

**ā + o**: *huaro* 82: 8. *uaro* 87: 5. *varo* 109: 2. *stalo* 85: 16.

*hanom* 83: 6. 83: 7. 83: 10. 83: 15. 85: 6. 89: 2. 90: 11. 93: 11. 96: 9. 108: 8.

**a[nd] + o**: *handom* 112: 9.

**a[rn] + o**: *barnom* 108: 11.

Slutsummorna äro:

**111 o + e** [87 + 24][1], **61 ø + e** [52 + 9], **15 e + e** [14 + 1], **15 ā + e** [15 + 0], **5 a[ng] + e** [2 + 3], **7 a[rþ] + e** [7 + 0], **3 a[nd] + e** [3 + 0], **68 o + o** [5 + 63], **18 ø + o** [8 + 10], **3 e + o** [2 + 1], **14 ā + o** [4 + 10], **1 a[nd] + o** [0 + 1], **1 a[rn] + o** [0 + 1].

S:a [199 + 123] = **Summa 322 fall.**

Undantag: *borghin* 110: 7. *Økis* 85: 12. *[falu]køpunx* 79: 19. *[falu]køpungs* 94: 8. *hanum* 92: 6. *uarum* 81: 11. *uattum* 83: 12. *uatum* 89: 8. *attungs* 82: 13.

*inlezlu* 100: 10. 100: 13.

S:a [2 + 9] = **Summa 11 fall.**

Av undantagen anträffas sålunda 82 % i sluten stavelse; 64 % representeras av *u* + nasal.

**Regel II.** Om i föregående stavelse finnes ett *ă, i, u, y, æ* och ändelsen har åtminstone stark biton, användes endast *i, u* i ändelsestavelsen, ej *e, o*.

Belägg:

**ă + i**: *hafui* 85: 9. 89: 2. 92: 7. 92: 16. 97: 11. 106: 11. 106: 12. 106: 13. 112: 1. 112: 4. 112: 4. 112: 14. *[ouor]maghi* 107: 8—9. *taki* 86: 7. 91: 14. 92: 14. 94: 7. 103: 12. 103: 13. 110: 10. 111: 1. 111: 3. 112: 2. 112: 6. 112: 10. *sami* 107: 4. *skathi* 86: 15. *skaþi* 86: 4.

---

[1] Av siffrorna inom klammern anger den förra antalet belägg i öppen, den senare i sluten stavelse.

*farin* 90: 12. 90: 13. *grauit* 86: 6. *takin* 89: 5. 102: 5. 112: 13. *[v]takin* 112: 10. *takit* 97: 11. 112: 4. 112: 4. 112: 7. 112: 9. *[up]takit* 112: 1. *[v]takit* 112: 2. 112: 4. *uakis* 91: 10. *lathin* 111: 3—4.

i + i: *Bithi* 87: 1. *firi* 104: 6. *gifui* 88: 6. 88: 15. 91: 6. 91: 12. 91: 14. 94: 10. 95: 11. 95: 14. 100: 10. 100: 12. 102: 15. 111: 6. *uili* 91: 10. 95: 9. 95: 12. *vili* 100: 11. 100: 14: *thrithi* 104: 5.

*gifuit* 112: 6. *[hem]giuit* 108: 8. *lithin* 109: 3. *[wt]lithin* 109: 5.

u + i: *brutin* 78: 12. 85: 14. 89: 7. 89: 9.

y + i: *mykin* 108: 8. 102: 13. *mykit* 95: 11. 102: 15.

æ + i: *kræui* 104: 11. 105: 1. *uæri* 87: 16. 93: 11. 100: 5. 100: 8. 101: 12. 102: 6. 106: 16. *væri* 93: 14. 94: 3. 102: 1. 105: 6.

*dræpin* 78: 6. 79: 2. 84: 6. 88: 9. 99: 1. *drapin* 79: 5. *uærit* 107: 6.

ă + u: *falu[køpunx]* 79: 19. *falu[køpungs]* 94: 8. *falu[køpongs]* 94: 10. *falu[skæppu]* 94: 7. 93: 14. *natuaku* 91: 9—10. 91: 11. 92: 1. 95: 11. *[wt]faru* 101: 7. *lathu* 82: 14. *samu[lund]* 84: 7. *samu* 109: 9. 112: 10—11.

*[mæssu]hakul* 82: 16. *[mæsso]fatum* 90: 14. *fatum* 91: 14. *skarum* 100: 7. *laghum* 80: 11. 80: 22. 81: 11. 98: 14. 103: 9. *daghum* 101: 2.

i + u: *biscuper* 83: 3. 83: 7. 88: 11. 89: 9. 90: 2. 92: 15. *biskuper* 82: 19. 88: 6. 92: 6. 98: 14. 99: 1. 99: 2. 99: 12. 102: 9. 106: 10. 106: 13.

*vikur* 88: 7. *biskups* 82: 11: 82: 18. 93: 10. 97: 4. 97: 12. 102: 6. 105: 11. 106: 11. 106: 15. 110: 5. 110: 11. 112: 8. *biskups[dømeno]* 109: 4. *biskups[dømes]* 108: 12. *biskups[døme]* 109: 2. *biscups* 80: 11. 81: 8. *biscup* 79: 14. *biskup* 85: 2.

u + u: *stuuv* 82: 14. *huru* 79: 16. 81: 6. 82: 2 [1]. *skulu* 82: 17. 82: 14. 85: 3. 104: 4. 104: 4. 105: 13. 109: 9. 93: 6.

æ + u: *æru* 83: 6. 109: 3. 86: 14.

[1] Enligt Hultman, Hälsingelagen, sid. 36, not 3 är *huru* ett sammansatt ord och torde därför kunnat ha åtminstone stark levis på ändelsevokalen.

Slutsummorna äro:

**44 ă + i** [28 + 16], **24 i + i** [20 + 4], **4 u + i** [0 + 4], **4 y + i** [0 + 4], **20 æ + i** [13 + 7], **24 ă + u** [14 + 10], **36 i + u** [16 + 20], **12 u + u** [12 + 0], **3 æ + u** [3 + 0].

S:a [106 + 65] = **Summa 171 fall.**

*Undantag, som dock blott äro skenbara: father* 81: 12. *guthfather* 82: 1 efter *mother*. Se ovan sid. 3. *iuer* 79: 17. 92: 9. 93: 9. 103: 3. 103: 4 är påverkat av **ouer*, *lyte* 83: 2. 92: 14 påverkat av *løte* [Hdskr. K sid. 83, not 27]. *liuer* 111: 9, *hauer* [13 ggr], kunna ha svarabhaktivokal. *gifue* 95: 15 och *æro* 86: 3. 109: 7 hava åtminstone alternativt reducerad betoning [om *giwa* se Hultman, Hälsingelagen, s. 25]. Där *e* eller *o* står i st. f. *i*, *u* vid reducerad betoning [fallen *gifue*, *æro*] är ändelsestavelsen öppen.

**Regel III.** I sluten ändelsestavelse användes efter *ă*, *i*, *u*, *y*, *æ* nästan endast *i*, *u*, även där ändelsen icke har stark biton.

Belägg:

**a + i**: *daghin*[1] 84: 3. 107: 9. *arfuin* 108: 9. 111: 1. 111: 4. 112: 2. 112: 4.

**i + i**: *Giftir* 108: 6. *Giftis* 107: 3. *Huilkin* 100: 4. 102: 4. 97: 9. 97: 14. *ingin* 97: 2. 104: 9. 105: 3. 107: 2. 109: 14. *nithinxs[uærk]* 84: 6. *nithinx[uærk]* 85: 14. *pingiz-[dagha]* 99: 14. *uighis* 84: 12. 109: 9.

**u + i**: *rughin* 111: 6. *lustin* 89: 5. *[dagh]fulghit* 98: 7. *guldit* 104: 7. 106: 9: *burghit* 111: 11. *skuldir* 104: 7. *undir* 86: 6. 111: 13. *vndir* 106: 12.

**y + i**: *bygning* 80: 22. 105: 13. *bygningh* 103: 9. 105: 12. *kyndils[mæssu]* 93: 9. *kyndyls[mæssu]* 79: 17. 101: 5.

**æ + i**: *almænnix* 78: 8. *[sokna]mærkis* 98: 7. *Fællir* 88: 2. *[læns]præstin* 88: 16. *præstin* 93: 6. 95: 12. 104: 4. 110: 9. 110: 10. 111: 5. 111: 10. *præstins* 81: 3. 93: 10. 96: 6.

---

[1] Artikeln svagtonig; enstaviga former obetonade. Se Aschw. Gr., § 57. A. 1.

105: 11. 110: 8. 111: 4. 111: 10. 111: 12. *Ængin* 106: 15. 109: 8. *æptir* 80: 12. 98: 1. 98: 11. 100: 6. 100: 13. 101: 4. 101: 5. 102: 1. 107: 2. 107: 3. 107: 11. 109: 11. 111: 3. 111: 6. 111: 7. 111: 10. 111: 12. 112: 2. 112: 5. 112: 10.

**a + u**: *annur*[1] 83: 6. 99: 6. *adrum* 96: 4. 107: 11. *allum* 79: 17. 83: 1. 108: 4. 109: 8. *gamblum* 80: 11. 98: 14. *fallum* 109: 8. *[sokna]mannum* 88: 10. 89: 8. *mannum* 83: 1. 84: 3. 101: 15. 102: 2. *markum* 85: 3. *[øth]markum* 80: 4. *[ød]markum* 96: 9. *akrum* 110: 7. 111: 2.

**i + u**: *sinnum* 106: 9. *sinum* 83: 12. 89: 8. 93: 11. 93: 14. 93: 15. 101: 12. 101: 12. *kirkium* 112: 14. *ingum* 107: 11. *vintrum* 109: 11. *uintrum* 83: 2. *uitnum* 102: 13.

**æ + u**: *thæssum* 101: 2. *mællum* 89: 12. 103: 2. 110: 2. 113: 2. *præstum* 91: 1.

Slutsummorna äro:

**7 a + i, 16 i + i, 10 u + i, 7 y + i (y), 41 æ + i, 22 a + u, 13 i + u, 6 æ + u. Summa 122 fall.**

*Undantag: daghen* 107: 5. *præsten* 83: 3. *Hænger* 87: 7. *gifter* 99: 9. 99: 11. *sinom* 85: 3. 108: 11. *ypnom* 86: 2. *[aff] sæthom* 80: 3. *[af]sæthom* 96: 4. *Daghen* och *præsten* äro väl påverkade av sådana former hos den alltid svagtoniga artikeln, i vilka *i (e)* stod i öppen stavelse. *Hænger* kan [trots *Hængir* i Vgl I] vara stark form. Jfr Aschw. Gr., § 543, anm. 5. *Ypnom* kan vara påverkat av *opnom*, *øpnom*. *Gifter* är anmärkningsvärt. Vgl II L har *gipter* 132: 7. *giptez* 132: 3. 132: 6. *giftez* 132: 5. I Vgl I är *gipftær* 29: 16 det enda exemplet på *i + e (æ)* med *e (æ)* i sluten stavelse.

**Regel IV.** I öppen ändelsestavelse med svagare betoningsgrad än stark biton växlar [efter stamstavelsevokalerna *ă*, *i*, *u*, *y*, *æ*] ändelsevokalen *u* med *o* och *e* med *i*, om man ser bort ifrån det speciella fallet, att ändelsevokalen *u* föregås av ett konsonantiskt *i*, i vilket fall den alltid bibehålles.

---

[1] *annur* kan ha haft stark biton på ändelsen. Se Kock, Fsv. lj., sidd. 179 f., och 241; Noreen, Aschw. Gr., § 57. II.B.2. b, sid. 52.

Belägg:

**a + e**: *akre* 92: 13. *aptne* 98: 10. *arfue* 110: 4. 110: 12. *arue* 110: 6. *hafþe* 107: 3. *manne* 87: 7. 93: 11. 93: 12. 97: 4. 102: 14. *uatne* 82: 3.

**a + i**: *alli* 93: 6. 109: 9. *aldri* 104: 6. *arfui* 112: 6. *fasti* 101: 11. *manni* 87: 12. 93: 14.

**i + e**: *gifte* 99: 9. *incte* 95: 5. 100: 11. 107: 3. 110: 11. *inne* 78: 16. 82: 7. 86: 13. 88: 12. 88: 15. 91: 12. 91: 12. 94: 9. 94: 12. 102: 5. *sinne* 101: 14. 112: 8. *[v]skipte* 82: 13.

**i + i**: *incti* 87: 10. 94: 12. *misti* 104: 7. *quindi* 102: 14.

**u + e**: *uppe* 82: 15. 82: 17. *ute* 88: 7. *vte* 110: 7.

**u + i**: *luki* 109: 13. *rumi* 78: 19. *rummi* 87: 12. *vti* 111: 3. *uti* 112: 6.

**y + e**: *dyrne* 85: 9,

**æ + e**: *bætre* 87: 5. 88: 4. *færre* 102: 16. 109: 14. *fæste* 99: 9. *hænne* 102: 1. 102: 5. *hætte* 85: 3. *længe* 82: 2. 106: 16. 109: 6. *længre* 104: 9. *quælde* 98: 12. *sænde* 83: 12. *thrænne* 93: 2. 103: 14. 105: 4. *threnne* 98: 2. *tuænne* 99: 12. *tænde* 87: 1. *uærre* 88: 3. *ærfue* 107: 7. *ærche[biscup e r]* 83: 7.

**æ + i**: *fælli* 78: 21. *hænni* 88: 15. *hætti* 108: 3. *[al-tara]læghi* 101: 7—8. *præsti* 78: 20. 79: 4. 81: 7. 87: 15. 92: 1. 95: 11. 96: 5. 100: 10. 100: 13. 101: 15. 106: 8. *fæsti-[band]* 85: 9. *[løska]læghi* 101: 14. *thrænni* 103: 12. *thæssi* 83: 6. 85: 10. 103: 11. *æpti* 84: 14. 110: 10. *eki* 88: 3.

**a + o**: *fasto* 101: 10. 101: 10—11. *fasto[dagha]* 80: 15.

**a + u**: *fastu* 98: 1. *fastu[dagha]* 97: 10.

**i + o**: *kristno* 90: 5. *gifto[maþ e r]* 99: 11. *sino* 109: 2.

**i + u**: *kristnu* 79: 7. 81: 12. *frillu* 80: 16. 101: 14. 108: 11. *tiiu* 109: 10. *sinu* 93: 7.

**u + u**: *cruzu[fot]* 95: 2.

**y + u**: *fyrnu[uærk]* 99: 6. *skyldugh e r* 92: 1. *þryzsku* 97: 4.

**æ + o**: *mæsso* 100: 1. *[kirk]mæsso* 101: 3. *[siæla]-mæsso* 101: 7. *mæsso[fatum]* 90: 14.

**æ + u**: *mæssu* 78: 16. 78: 17. 79: 17. 80: 6. 80: 9. 82: 15. 82: 16. 82: 16. 85: 5. 85: 14. 86: 13. 87: 4. 90: 13—14. 90: 15. 93: 9. 97: 4. 98: 6. 98: 6. 100: 2. 100: 3. 101: 4. 101: 4. 101: 4: 101: 5. *ælstu* 91: 5. *hælghu* 106: 6. *stæmpnu-*

*[dagh]* 78: 4. 78: 5. 82: 18. 83: 9. 83: 15. *læntu* 104: 11. 105: 2. *skæppu* 79: 19. 94: 6. 94: 8. 94: 8. 94: 11. *[falu]-skæppu* 93: 14. 94: 7. *skræppu* 92: 4.

Slutsummorna äro:

**12 a + e, 7 a + i, 18 i + e, 4 i + i, 4 u + e, 5 u + i, 1 y + e, 0 y + i, 23 æ + e, 24 æ + i.**
**3 a + o, 2 a + u, 3 i + o, 7 i + u, 0 u + o, 1 u + u, 0 y + o, 3 y + u, 4 æ + o, 41 æ + u.**
**Summa 58 e, 40 i, 10 o, 54 u.**

---

Märk utom räkningen:
*kirkiu*(-), *kirkyu*(-) 74 ggr, *kirky*(-) 79: 4. 96: 5. *kyr-kyu*(-) 82: 11.

---

Beträffande diftongerna märkes, att *æ* i diftongen *iæ* väl stått *e* rätt nära, eftersom den oftast efterföljes av *e*, *o*, där ändelsevokalen står i öppen stavelse.

Belägg:

iæ + e: *Hiælpe* 100: 6. *giælde* 86: 13. 87: 9. 87: 9. 87: 10. 88: 10. 105: 2. 111: 9. *siælfue* 85: 15.
iæ + o: *tiældro[broot]* 103: 10—11. *tiældro* 103: 14.
iæ + i: *giældi* 105: 1. 104: 10.
Alltså: **9 iæ + e, 2 iæ + o, 2 iæ + i.**

I övrigt är materialet för bedömandet av ändelse-vokalernas behandling i ställning efter diftong mycket magert. Beläggen äro följande:

*thiænist* 112: 5. *fiærthungs* 102: 6. *sialfuum* 93: 14. *iorthe* 88: 12. *gyorthe* 88: 10. *thyuue* 86: 8. *syunge* 88: 12. 89: 6. *byuthi* 86: 16. *fyughur* 82: 13. 90: 11. *[fram]lyusum* 86: 11. 86: 13. *[bak]lyusum* 86: 11. *syukum* 90: 13. 90: 14.

---

# SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPETS

hittills utgivna skrifter:

*om* *Fmf.*

I. **H. G. Porthans bref till M. Calonius. 1,** utg. av W. Lagus. — 341 + 68 sid., tr. 1886 . . . . . . . . 8: —

II. ***Förhandlingar och Uppsatser 1.** (Längre uppsatser av Estlander, Lagus och Schybergson.) — 62 + 112 sid., tr. 1887 . . . . . . . . 2: 50

III. **Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening intill 1885 års utgång,** av K. G. Leinberg. — 159 sid., tr. 1887 . . . . . . . . 3: —

IV. **Borgareståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utg. av Elis Lagerblad. — 411 sid., tr. 1887 . . . . . . . . 8: —

V. **H. G. Porthans bref till M. Calonius. 2,** utg. av W. Lagus. — 263 + 106 sid., tr. 1887 . . . . . . . . 8: —

VI. ***Förhandlingar och Uppsatser 2.** (Längre uppsatser av Estlander, Frosterus, Lagus m. fl.) — 44 + 268 sid., tr. 1888 . . . . . . . . 3: 75

VII. **Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna,** av A. O. Freudenthal och H. A. Vendell. — 328 sid., tr. 1888 . . . . . . . . 6: —

VIII. ***Historiskt-politiska anteckningar af H. F. Adlercreutz. 1743—1796,** utg. av Elis Lagerblad. — 185 sid., tr. 1888 . . . . . . . . 3: —

IX. ***Förhandlingar och Uppsatser 3.** (Längre uppsatser av Th. Westrin, Freudenthal, Schybergson m. fl.) — 40 + 318 sid., tr. 1889 4: —

X. ***Reseanteckningar af P. J. Bladh och C. F. Hornstedt,** utg. av J. O. I. Rancken och Elis Lagerblad. — 176 sid., tr. 1889 . . . . 3: —

XI. 1—7. **Åbo akademis studentmatrikel,** av W. Lagus. — 1,439 sid., tr. 1890 . . . . . . . . 20: —

XII. **Vöråmålet, ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof,** av A. O. Freudenthal. — 200 sid., tr. 1890 . . . . . . . . 3: 50

XIII. ***Förhandlingar och uppsatser 4.** (Längre uppsatser av Schybergson, Hultin, Vendell m. fl.) — 34 + 136 sid., tr. 1890 . . . . 3: —

XIV. **De finska klostrens historia,** av K. G. Leinberg. — 509 sid., tr. 1890 . . . . . . . . 4: —

XV. ***Helsingfors stads historia från 1640 till stora ofreden,** av Erik Ehrström. — 171 sid., tr. 1890 . . . . . . . . 3: 50

XVI. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 1. Medicinen,** av L. W. Fagerlund och Robert Tigerstedt. — 216 sid., tr. 1890 . . . . . . . . 3: 50

XVII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 2. Juridiken,** av Axel Liljenstrand. — 94 sid., tr. 1890 . . . . . . . . 2: 50

XVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 5.** (Längre uppsatser av Frosterus, Schybergson, Leinberg, Nordmann m. fl.) — 45 + 218 sid., tr. 1891 3: 50

XIX. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 3. Historien,** av M. G. Schybergson. — 168 sid., tr. 1891 . . . . . . . . 3: —

XX. ***Förhandlingar och Uppsatser 6.** (Längre uppsatser av Gustafsson, W. Lagus, Elfving m. fl.) — 108 + 121 sid., tr. 1892 . . . . . . . . 2: 50

XXI. **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland** samt därstädes utkomna arbeten på främmande språk 1886—1890. Uppgjord av H. Bergroth. — 175 sid., tr. 1892 . . . . . . . . 3: —

XXII. **Finska prästerskapets besvär och Kongl. majestäts därpå gifna resolutioner.** Från slutet av 1620-talet intill stora ofredens slut. Samlade av K. G. Leinberg. — 474 sid., tr. 1892 . . . . . . . . 8: —

XXIII. ***Åbo universitets lärdomshistoria 4. Teologin, förra delen,** av Herman Råbergh. — 187 sid., tr. 1893 . . . . . . . . 3: —

XXIV. ***Förhandlingar och Uppsatser 7.** (Längre uppsatser av J. E. Strömborg, R. Hausen, P. Nordmann m. fl.) — 72 + 137 sid., tr. 1893 2: 50

XXV. **Bondeståndets Protokoll vid Borgå landtdag 1809,** utgivna av Elis Lagerblad. — 282 sid., tr. 1894 . . . . . . . . . . . . . . 5: 50
XXVI. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Filologin,** av I. A. Heikel. — 334 sid., tr. 1894 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 50
XXVII. **Johan Henrik Kellgrens Bref till Abraham Niclas Clewberg,** utgivna av Henrik Schück. — 39 + 136 + 19 sid., tr. 1894. . 4: 50
XXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 8.** (Längre uppsatser av E. Lagerblad, E. W. Bergman, C. G. Estlander, R. Hausen och M. G. Schybergson.) — 47 + 288 sid., tr. 1895 . . . . . . . . 3: 75
XXIX. **Östgötalagen med förklaringar,** av A. O. Freudenthal. — IV + 280 sid., tr. 1895 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
XXX. ***Förhandlingar och Uppsatser 9.** (Längre uppsatser av E. Lagus, V. Söderhjelm, G. Cygnæus, A. Hultin och P. Nordmann.) — 50 + 336 sid., tr. 1895 . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 75
XXXI. **Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster,** utgiven genom O. F. Hultman. — XXII + 256 sid., tr. 1895 5: —
XXXII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 6. Naturalhistorien,** av Otto E. A. Hjelt. — IV + 446 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . 4: 75
XXXIII. ***Raseborgs slotts historia,** av Torsten Hartman. — 155 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 2: 75
XXXIV. ***Förhandlingar och Uppsatser 10.** (Längre uppsatser av G. Cygnæus, K. G. Leinberg, C. G. Estlander och E. Lagus.) — 82 + 194 sid., tr. 1897 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XXXV. **Katalog öfver den svenska litteraturen i Finland samt arbeten af inhemska författare på främmande språk 1891—1895.** Uppgjord av Yrjö Hirn. — 266 sid., tr. 1897 . . . . . . 3: 50
XXXVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 11.** (Längre uppsatser av I. A. Heikel, G. Frosterus och Yrjö Hirn.) — 69 + 216 + 33 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XXXVII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 7. Matematiken och fysiken,** av K. F. Slotte. — 293 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . 3: 50
XXXVIII. **Bref från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgivna av Ernst Lagus. — 360 sid., tr. 1898 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 8: —
XXXIX. ***Förhandlingar och Uppsatser 12.** (Längre uppsatser av Carl v. Bonsdorff och Hj. Appelqvist.) — 71 + 192 + 11 sid., tr. 1899 3: —
XL. **Prästeståndets protokoll vid Borgå landtdag år 1809 jämte Handlingar rörande landtdagen,** utgivna av Elis Lagerblad. — 586 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 10: —
XLI. ***Finlands svenska vitterhet. 1. Jakob Tengströms vittra skrifter i urval med en lefnadsteckning,** av M. G. Schybergson. — CLIX + 280 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . 4: 50
XLII. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 8. Kemien,** av Robert Tigerstedt. — 210 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XLIII. **En samling öfversättningar och bearbetningar från romerske och franske författare.** Utgivningen ombesörjd av T. S. Dillner. — XX + 145 sid., tr. 1899 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —
XLIV. ***Dagbok, förd under kriget i Finland 1788—1790 af auditören C. C. Ekman,** utgiven av Reinh. Hausen. — XI + 266 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XLV. ***Förhandlingar och Uppsatser 13.** (Längre uppsatser av V. T. Rosenqvist, W. Söderhjelm och C. v. Bonsdorff.) — 45 + 254 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XLVI. ***Karl August Tavaststjerna.** En levnadsteckning av Werner Söderhjelm. — 324 sid., tr. 1900 . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —
XLVII. ***Förhandlingar och Uppsatser 14.** (Längre uppsatser av R. F. von Willebrand, C. v. Bonsdorff och G. Castrén.) — LXXXI + 244 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —
XLVIII. ***Finlands svenska vitterhet. 2. Mikael Choræi valda dikter med en lefnadsteckning,** av Ernst Lagus. — CXC + 226 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50

XLIX. *En idéernas man. Biografi över August Fredrik Soldan, av Juhani Aho. — 421 sid., tr. 1901 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: 50
L. *Åbo universitets lärdomshistoria. 9. Teologin, senare delen, av Herman Råbergh. — 229 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . 3: —
LI. *Förhandlingar och Uppsatser 15. (Längre uppsatser av P. Nordmann, A. O. Freudenthal, J. Ahrenberg, Z. Schalin och O. Grotenfelt.) — LXIX + 243 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . 3: —
LII. *Finlands svenska vitterhet. 3. Valda skrifter af Jakob Frese med en teckning af hans lefnad och skaldskap, av Arvid Hultin. — CXIX + 218 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
LIII. Katalog öfver Den svenska litteraturen i Finland samt arbeten på främmande språk af finländske författare eller utgifna i Finland 1896—1900. Utarbetad av H. Bergroth. — 302 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —
LIV. *Torsten Rudeen. Ett bidrag till karolinska tidens litteratur- och lärdomshistoria, av Arvid Hultin. — IV + 276 sid., tr. 1902 4: —
LV. M. Calonii bref till H. G. Porthan, utgivna av W. Lagus. — XI + 449 + 91 sid., tr. 1902 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 8: —
LVI. *Förhandlingar och uppsatser 16. — 1902. (Längre uppsatser av H. Pipping, R. Nordenstreng, O. Grotenfelt, A. Hultin, K. G. Leinberg.) — LXVII + 236 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . 3: —
LVII. *Bref, tal och andra skrifter af Mikael Choræus, utgivna av Ernst Lagus. VIII + 400 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . . . . . . 4: 50
LVIII. *Skildring af krigshändelserna i Öster- och Västerbotten 1808—1809, av C. J. Ljunggren. — III + 153 sid., tr. 1903 . . 2: 50
LIX. Bidrag till Eddametriken, av Hugo Pipping. — 118 sid., tr. 1903 3: —
LX. *Per Brahe. Illustrerad levnadsteckning, författad av P. Nordmann. — 520 sid., tr. 1903 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 6: —
LXI. Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning I, av Werner Söderhjelm. — 468 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 6: —
LXII. *Joh. Ludv. Runebergs hundraårsminne. Festskrift 5 febr. 1904. — 441 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 10: —
LXIII. *Förhandlingar och Uppsatser 17. — 1903. (Längre uppsatser av M. G. Schybergson, Gunnar Castrén, Z. Schalin, F. Gustafsson, R. F. von Willebrand, K. G. Leinberg och G. A. Nordmann.) — LXIII + 408 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —
LXIV. Ordbok över de östsvenska dialekterna, av Herman Vendell. Första häftet. — XLII + 280 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . 7: —
LXV. *Finlands svenska vitterhet. 4. Den svenska vitterheten i Finland under stormaktstiden 1640—1720, av Arvid Hultin. — CCLXXXVIII + 230 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . . . . . . . . . 6: —
LXVI. Pehr Kalms Resa till Norra Amerika, ånyo utgiven av Fredr. Elfving och Georg Schauman. Första delen. Med en inledning av Georg Schauman. — LI + 400 sid., tr. 1904 . . . . . . . . . 4: —
LXVII. Ridderskapets och Adelns Protokoll vid Borgå landtdag 1809, utgivna av Elis Lagerblad. — 454 sid., tr. 1905 . . . . . 8: —
LXVIII. *Förhandlingar och Uppsatser 18. — 1904. (Längre uppsatser af W. Söderhjelm, A. Hultin, M. G. Schybergson och O. Andersson.) — XCVIII + 204 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . 3: —
LXIX. Bidrag till Helsingfors stads historia, samlade och utgivna av P. Nordmann. I. Bref från 1550—1650. — Stadens domböcker 1623—1639. — 252 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 50
LXX. *Bref och dagboksanteckningar af Georg August Wallin, utgivna jämte en levnadsteckning av Knut Tallqvist. — CXXXIV + 366 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: —
LXXI. Ordbok över de östsvenska dialekterna av Herman Vendell. Andra häftet. — 588 sid., tr. 1905 . . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: —
LXXII. Bidrag till Helsingfors stads historia, samlade och utgivna av P. Nordmann. II. Prosten Henrik Forsii biografi och skrifter. — 129 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 2: —

LXXIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 19. — 1905.** (Längre uppsatser av R. Tigerstedt, M. G. Schybergson, P. Nordmann, A. Hultin, K. G. Leinberg och Yrjö Hirn.) — LXIV + 322 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 50

LXXIV. **1. Minnespenningar öfver enskilda personer, födda eller verksamma i Finland,** beskrivna av Mauritz Hallberg. — 154 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXV. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Tredje häftet. — pp. 589—900, tr. 1906 . . . . . . . . . . . 5: —

LXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. III. Bref från 1651—1697. Stadens dombböcker 1639—1643. — 210 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . 3: —

LXXVII. **Joh. Ludv. Runeberg, hans lif och hans diktning II,** av W. Söderhjelm. — 558 sid., tr. 1906 . . . . . . . . . . . . . . . 7: —

LXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 20. — 1906.** — (Längre uppsatser av W. Ruin, R. Lagerborg, G. Heinricius, K. G. Leinberg och G. Castrén.) — LXV + 397 sid., tr. 1907 . . . . . . 4: —

LXXIX. **Ordbok över de östsvenska dialekterna,** av Herman Vendell. Fjärde häftet. — pp. 901—1215 + 6 sid., tr. 1907 . . . . . . 5: —

LXXX. ***Åbo universitets lärdomshistoria. 10. Filosofin,** av Th. Rein. — 326 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: 50

LXXXI. ***Förhandlingar och Uppsatser 21. — 1907.** (Längre uppsatser av E. Wrangel, Th. Westrin, G. Heinricius, J. G. Nikander, L. F. la Cour, K. G. Leinberg, Ossian Grotenfelt, W. Söderhjelm.) — LXXIV + 397 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . 4: —

LXXXII. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. IV. Bref från 1714—1796. 228 sid., tr. 1908 3: —

LXXXIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Levnadsteckning, av M. G. Schybergson. Förra delen. — XIII + 281 sid., tr. 1908 . . . . . . 3: —

LXXXIV. **Biografiska undersökningar om Anders Chydenius,** av Georg Schauman. — XI + 645 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . 7: —

LXXXV. ***Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809,** av K. E. Lindén. — IX + 229 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXVI. **Bidrag till Helsingfors stads historia,** samlade och utgivna av P. Nordmann. V. Gamla Helsingfors 1550—1640, 184 sid., tr. 1908 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXVII. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgivna av Jenny af Forselles. I. Uppsatser och öfversättningar. — 355 sid., tr. 1908 . . . 3: 50

LXXXVIII. ***Förhandlingar och Uppsatser 22. — 1908.** (Längre uppsatser av G. Heinricius, A. Hultin, B. Sjöros.) — XCVIII + 210 sid., tr. 1909 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

LXXXIX. ***Josef Julius Wecksell.** En studie av Arvid Mörne. 290 sid., tr. 1909 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 4: —

XC. ***Svenska Litteratursällskapet i Finland 1885—1910. Minnesskrift den 5 februari 1910.** 194 + 138 sid., tr. 1910. . . . 4: —

XCI. ***Förhandlingar och Uppsatser 23. — 1909.** (Längre uppsatser av E. Westermarck, G. Heinricius och P. Nordmann.) — XCIII + 233 sid., tr. 1910 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

XCII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Första bandet. Uppsatser av E. Lidén, H. Pipping och R. Saxén. — 52 + 24 + 183 sid., tr. 1910 . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

XCIII. **Pehr Kalms Resa till Norra Amerika,** ånyo utgiven av Fredr. Elfving och Georg Schauman. Andra delen. Med ett förord av Georg Schauman. — XI + 390 sid., tr. 1910 . . . . . . . . 4: —

XCIV. ***Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria. Ur odlingens hävder under frihetstidens senare del,** av Arvid Hultin. — 384 sid., tr. 1910 . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: —

XCV. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Andra bandet. Uppsatser av H. Pipping, T. E. Karsten, G. Cederschiöld, T. Torbiörnsson, S. A. Korff, Hj. Lindroth och

R. Saxén. — 25 + 47 + 13 + 7 + 40 + 10 + 13 + 16 + 12 + 9 sid., tr. 1911 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

XCVI. ***Förhandlingar och Uppsatser 24. — 1910.** (Längre uppsatser av Hj. Appelqvist, G. Heinricius, M. G. Schybergson, A. Lille, R. Hausen, E. Lagus och E. Holmberg.) — CXLV + 201 sid., tr. 1911 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

XCVII. ***Generalregister till Svenska Litteratursällskapets i Finland Förhandlingar 1885—1909** av Alexander Boldt. — 127 sid., tr. 1911 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 2: —

XCVIII. ***Henrik Gabriel Porthan.** Levnadsteckning, av M. G. Schybergson. Senare delen. — VIII + 574 sid., tr. 1911 . . . . . 5: —

XCIX. ***Elias Lönnrots Svenska skrifter,** utgivna av Jenny af Forselles. II. Bref, anteckningar och reseskildringar. — XXX + 580 sid., tr. 1911 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 5: —

C. ***Historiska uppsatser.** — X + 242 sid., tr. 1911 . . . . . . . . 3: —

CI. ***Skildringar från Åbo Akademi 1808—1828** av G. Heinricius. — XII + 213 sid., tr. 1911 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

CII. **Brev från Henrik Gabriel Porthan till samtida,** utgivna av Ernst Lagus. — VIII + 131 sid. stor 8:o, tr. 1912 . . . . . . 3: —

CIII. **Studier i Nordisk filologi.** Utgivna genom Hugo Pipping. Tredje bandet. Uppsatser av L. Fr. Läffler, Bruno Sjöros, Nat. Beckman, Erik Noreen, Hj. Lindroth, H. Pipping och Rolf Nordenstreng. — 65 + 6 + 16 + 12 + 6 + 9 + 4 + 32 + 4 + 16 sid., tr. 1912 . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 3: —

OBS. De med * utmärkta tomerna hava utdelats åt *alla* medlemmar, de övriga endast åt stiftare.

---

## *Tillkännagivande.*

*Personer, som önska inträda i Svenska litteratursällskapet, kunna anmäla sig hos Sällskapets skattmästare, professor A. Wallensköld, Västra Hamngatan 5, ävensom hos dess ombudsmän i landsorten. Sällskapets medlemmar fördelas i tre kategorier, „stiftande medlemmar", vilka inbetala 200 mark eller därutöver: „ständiga medlemmar", vilka en gång för alla erlägga 100 mark, samt „årsmedlemmar", vilka betala 10 mark årligen i tolv års tid, varefter de överföras till ständiga medlemmar. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar kunna övergå till stiftare genom att i enlighet med en därför uppgjord tariff inbetala differensen mellan stiftareavgiften 200 mark och det som de tidigare erlagt till Sällskapet. Stiftande medlemmar äga rätt att erhålla samtliga utkommande tomer av Sällskapets skrifter. Ständiga medlemmar och årsmedlemmar få alla „Förhandlingar och Uppsatser" och på särskild anhållan även skriftserien „Studier i nordisk filologi", men av de övriga skrifterna blott de mera populära; dock kunna de för halva priset tillösa sig även de andra skrifterna. Nyinträdande stiftande medlemmar erhålla ännu gratis några få förut utkomna tomer, av vilka ett större antal exemplar finnes i arkivet. Rekvisitioner adresseras till Sällskapets arkivarie, lektor Elis Lagerblad, Helsingfors, Svenska normallyceum, Unionsgatan 2.*

*Med Svenska litteratursällskapet i Uppsala har överenskommelse ingåtts, att i detsamma mot erläggande av endast halv avgift eller kr. 2: 75, postportot inberäknat, kunna inträda medlemmar av Svenska litteratursällskapet i Finland, vilka därigenom bliva delaktiga av det i Sverige verkande Sällskapets skrifter. Också äga medlemmarna av bägge Litteratursällskapen rätt att för halva priset tillösa sig de båda Sällskapens äldre skrifter, ifall det återstående lagret sådant medgiver. Ständiga medlemmar av Uppsalasällskapet kunna Litteratursällskapets i Finland medlemmar bliva, om de så önska, mot en avgift en gång för alla av 50 kronor. Inträdessökande äga anmäla sig hos lektor Lagerblad.*

---


*00001543814*
UNIVERSITY OF NORTH CAROLINA CHAPEL HILL